15. 1. 23

~~H. I. 3~~
~~H. 6. 3~~
15. 1. 23

Digitized by Google

XV
BOERH
Digitized by Google

Digitized by Google

GERARDI B. DE VAN-SWIETEN

AUGUSTISSIM. IMPERATORIS ET IMPERATRICIS

A CONSILIIS, ARCHIATRI COMMUNIS.

Inclytæ Facultatis Medicorum Viennensium Præsidis perpetui nec non Academiæ Regiæ Scientiarum, et Chirurgiæ Parisiensis, Instituti Bononiensis, et Litterariæ incognitorum Membri.

COMMENTARIA

IN OMNES APHORISMOS

HERMANNI BOERHAAVE

DE COGNOSCENDIS ET CURANDIS MORBIS.

EDITIO POSTREMA VENETA

JUXTA TERTIAM LUGDUNO-BATAVAM

In qua præter typorum elegantiam, Errores prope innumeri quibus omnes Editiones Italicæ scatebant

Ab ipſo perilluſtri Auctore novis curis deleti ſunt.

TOMUS QUARTUS.

A PARAGRAPHO DCCLX. AD DCCCCLXXVII.

V E N E T I I S

M D C C L X I I.

Typis Jo. Baptistæ Pasquali.

SUPERIORUM PERMISSU AC PRIVILEGIO.

Digitized by Google

INDEX CAPITUM HUJUS TOMI.

Febris Intermittens.	*pag.* 1
Morbi Acuti Febriles.	24
- - - *Phrenitis.*	25
Angina.	55
- - - - - *Aquoſa.*	67
- - - - - *Scirrhoſa.*	75
- - - - - *Inflammatoria.*	80
- - - - - *Suppuratoria.*	112
- - - - - *Gangrænoſa.*	114
- - - - - *Convulſiva.*	118
Peripneumonia vera.	125
Peripneumonia Notha.	197
Pleuritis.	203
Paraphrenitis.	256
Hepatitis & Icterus multiplex.	263
Ventriculi Inflammatio.	311
Inteſtinorum Inflammatio.	321

Digitized by Google

Digitized by Google

COMMENTARIA
IN
HERMANNI BOERHAAVE
APHORISMOS
DE
COGNOSCENDIS ET CURANDIS MORBIS.

FEBRIS INTERMITTENS.

§. 760.

UT & prodeſt idem (759.) , dum ſtimuli inſtar movet utrumque (759.).

Purgantia autem & vomitoria non tantum proſunt, quatenus evacuant, verum etiam, quod miro ſæpe ſtimulo movent & turbent totum corpus, ſicque mutent illam conditionem, quæ nunc adeſt. Ex illis enim, quæ ad §. 757. dicta fuerunt, probabile videtur, latentem illam diſpoſitionem, quæ intermittentium febrium paroxyſmos ſtato tempore renovat, in nervis, ſpiritibus, aut encephalo hærere; Purgantium autem plurimorum, uti & emeticorum, actio videtur conſiſtere in eo, quod in nervos per abdominalia viſcera diſperſos agant, illosque irritent miris ſuis & latentiſſimis ſæpe ſtimulis, qui in volatili & ſpirituoſa ſimilium remediorum parte videntur præcipue hærere. Sic ſcammoneum, ſi negligentius ſervatum cadaveroſum fœtorem, quem habet, amiſerit, abſque ponderis jactura iners redditur: idem in rhabarbaro, & plurimis aliis, obſervatur. Nunquid antimonii regulus, vino immerſus, illud emetica virtute replet, licet odor, color, ſapor vini immutati maneant, & regulus antimonii nihil de pondere ſuo amiſerit? Videtur ergo horum remediorum actuoſitas in ſubtiliſſimo, & omnes fere ſenſus fugiente, principio conſiſtere, illamque in humani corporis ſubtiliſſimum fluidum agere. Confirmatur hæc opinio ex eo quod mobiliſſimæ in genere nervoſo fœminæ, & a leviſſimis cauſis ſpirituum ἀταξίᾳ laborantes hypocondriaci viri, a purgantibus & emeticis peſſime affici ſoleant, etiam illo tempore, dum hæc aſſumpta remedia nondum fecerunt ullas evacuationes; quibus aliter, imprimis ſi copioſæ fuerint, hi tumultus excitati adſcribi potuiſſent. Præterea opium, tam efficaciter & tam certo ſpirituum turbas & inordinatos motus compeſcens, æque ſedat purgantium & emeticorum actionem, uti *Sydenhamus* (*Sect* 4. *c*. 3. *pag*. 227. *& alibi ſæpius*.) obſervavit; imo etiam opio aſſumpto prius, ſi dentur purgantia, antequam illius efficacia evanuerit, nihil omnino, vel ſaltem parum admodum agere obſervantur.

Videntur ergo purgantia & emetica ſuo ſtimulo quandoque mutare, imminuere, vel delere poſſe illam diſpoſitionem, a qua febrium intermittentium paroxyſmi renovantur; adeoque merito ad hunc

uſum adhiberi, quamvis non liquido conſtet, quænam fuerit illa diſpoſitio, vel quænam ſit illa mutatio, quæ per hæc remedia in corpore contingit. Poſtea videbimus, quando de Mania & Epilepſia agetur, a Medicis violentiſſima emetica quandoque dari, non adeo ut evacuatio noxiorum humorum fiat, verum potius ut tantis turbis excitatis mutetur illud latens in corpore, quod hos morbos producit, vel ſopitos & latentes excitat. Præterea, per emetica imprimis, validis illis concuſſibus, dum viſcera abdominalia inter vomendum a diaphragmate & abdominalibus muſculis premuntur, ſæpe ſolvuntur & expelluntur plurima, quæ aliis remediis expediri nequeunt. Unde *Galenus* (*Method. Medend. ad Glaucon. Lib.* 1. *cap.* 11. *tom.* 10. *pag.* 356.) de tertiana febre agens dixit: *vomitus autem poſt cibum adeo utilis eſt ſane illis, quibus hæc febris inveteraverit, ut multos norim ſtatim poſt vomitiones a febre eſſe prorſus liberatos*. Apparet autem, vomitum hic non adeo profuiſſe noxam ex primis viis ſaburram expellendo, cum dixerit *Galenus*, poſt cibum vomitum fieri debere: quamdiu enim talis colluvies adeſt, appetitus deletus eſſe ſolet, uti ad præcedentem paragraphum dictum fuit.

Dum autem hac intentione dantur emetica vel purgantia, poſſunt etiam in ipſo paroxyſmo exhiberi, vel & ante illum tali tempore; ut agant, dum paroxyſmus adeſt: atque hic fuiſſe videtur ille caſus, quando hac lege data hæc remedia profuerunt. Sic *Sydenhamus* (*Sect* 1. *c.* 5. *p* 110. 111.) in tertianis autumnalibus quatuor horis ante paroxyſmum, ægro in lecto collocato & ſtragulis undequaque cooperto, dabat ſerum lactis cereviſiatum, cui ſalviæ folia incocta fuerant, ut provocaret ſudores: quibus obortis dabat pilularum Cochiarum majorum ſcrupulos duos, ſed ſolutos in uncia mixturæ ſpirituoſæ, vim binarum drachmarum theriacæ Andromachi continentis, quæ theriaca opium habet, adeoque evacuationem per purgantia faciendam enervare ſolet. Unde ſatis patet, tunc ejus ſcopum non fuiſſe, ut purgaret hoc remedium, quod etiam diſerte monet, ſed tantum, *ut*, *binis illis contrariis ſudandi & dejiciendi motibus eodem tempore excitatis*, *paroxyſmi proceſſum confunderet atque interturbaret*. Affirmat autem, ſe multas febres intermittentes autumnales hac methodo pepuliſſe, neque præſtantiorem aliam in illa conſtitutione epidemica noviſſe.

§. 761. ALiter nocet (759.) dum debilitat, liquidiſſima elicit, digeſtiones, hic imprimis neceſſarias, turbat; ſicque diuturnitatem morbi, vel & mortem producit. Frigus & Febris ſudorifero hic tollitur ſæpe, dum aliquot ante tempus cognitum futuri paroxyſmi horis liquido aperiente, diluente, leviter narcotico, repletur corpus ægri; dein una hora ante malum excitatur ſudor, & continuatur, donec binæ ultra tempus initii paroxyſmi elapſæ ſint horæ.

Cum ergo purgantia & emetica, partim expellendo collectam in primis viis colluviem, partim ſtimulo ſuo, tanti uſus inveniantur in cura febrium intermittentium, multi Medici fuerunt in illa opinione, acriter in horum uſu pergendum eſſe, ſi febris nondum ceſſaverit: verum peſſimum ſemper ſucceſſum nimis frequens horum remediorum uſus habuit. Uti enim optime dixit *Galenus*: (*in Commentar. in Hippocrat. de victu acutor. tom.* 11. *p.* 46.) *Purgantium omnium medicamentorum natura corporum, quæ purgantur, naturis contraria eſt, atque, ut quiſquam dixerit, lethalis & deleteria*. Pariterque ſummo jure monuit *Celſus* (*Lib.* 1. *cap.* 3. *p* 31.): *Purgationes quoque, ut interdum neceſſariæ ſunt, ſic, ubi frequentes ſunt, periculum afferunt. Aſſueſcit enim non ali corpus, & ob hoc infirmum erit*. Ubi ergo ſigna illa, quæ docent abundantem colluviem eſſe in primis viis (vide §. 759.), poſt unum alterumve purgans vel vomitorium datum omnino ſublata ſunt, aut ſaltem plurimum imminuta; uti etiam ſi una alterave vice tentatum fuerit fruſtra, quid eadem remedia ſtimulo ſuo (vide §. 760.) efficere poſſint, ab illis abſti-

nen-

nendum erit. Pergit enim ſæpe febris, licet nullæ amplius adſint in primis viis ſordes, & quandoque his ſtimulis character ille febrilis (vide §. 757.) deleri nequit. Fruſtra ergo in tali caſu debilitantur ægri per hæc remedia, dum liquidiſſima ſic eliciuntur, & turbantur digeſtiones ingeſtorum, adeo hic neceſſariæ, ut diuturnæ febres ſuſtineri poſſint. Falli autem quandoque quis poſſet, dum luſtrat illa, quæ vomitoriis aut purgantibus datis expelluntur de corpore, cum ſæpe olida & corrupta penitus appareant. Patuit enim ex illis, quæ in Commentariis §. 201. & 334. dicta fuerunt, non ſemper talia præexſtitiſſe, qualia excernuntur; verum antiquos Medicos jam docuiſſe, a purgante medicamento bonos humores corrumpi; dein corruptos excerni. Didicerat hoc ſuo damno *Helmontius* (*de Febribus c.5. n.10. pag.756.*), dum curabatur a Medicis a ſcabie, quam, chirothecam ſcabioſæ puellæ induendo, ſibi contraxerat imprudens. Poſt venæ ſectionem enim præmiſſam triduano apozematis uſu ad exitum præparabantur noxii, qui in corpore latere putabantur, humores; dein pilulis de fumaria purgatio illorum inſtituebatur. Fatetur autem, ſe gaviſum fuiſſe, dum magnam copiam fœtidi liquoris ſic excreviſſet: verum ter repetito ejusdem purgantis uſu, ſemper idem erat ſucceſſus. Tantis tamen evacuationibus *Helmontius* antea ſanus, alacer, integris viribus, quamvis vix ex ephebis exceſſiſſet, ſic tamen ſe mutatum invenit, ut ad maciem redacto tremerent genua, vox rauca fieret, & omnes labaſcerent vires. Manebat tamen eadem, ac ante, ſcabies. Dicit autem, ſe tunc intellexiſſe, *quod pharmaca purgantia non purgarent, aut mundarent, ſed putrefacerent. Quodque vividam corporis ſubſtantiam liquaſſent, & in putrilaginem reſolviſſent.* Infauſta hæc morbi cutanei, per ſolum chirothecæ ſcabioſæ contactum nati, curatio fecit, ut ſuſpenderit Medicinæ ſtudium, donec meliora ſe noviſſe crederet *Helmontius*; atque inde Medicis infenſus poſtea, acerrime illorum errores perſtrinxerit, & purgantium uſum damnaverit; concludens, quod non ſit peccans humor, qui catharticis ducitur, *ſed cruor, per virus pharmaci mactatus, ejusque fœtens cadaver, quod per anum elicitur.* (*in Capitulo* Reſpondet Author, *n.4. pag.420.*)

Patet certe ex hac hiſtoria, quid a purgantium imprudenti uſu in febribus intermittentibus exſpectandum ſit.

Damnoſam autem evacuantium omnium remediorum exhibitionem, ſi nimis crebra foret, in febribus intermittentibus, ſuis obſervatis confirmavit *Sydenhamus* (*Sect. 1. cap.5. pag. 100.*). Ipſas enim vernales tertianas, ex ſua indole adeo ſalutares & faciles curatu, moras traxiſſe vidit uſque ad illud tempus, quo autumnales febres invadere ſolent, & longioribus, & duplicatis paroxyſmis ægros penitus debilitaſſe, ex hac cauſa obſervavit: imo & in maniam incidiſſe ægros, quæ pari paſſu receſſit, quo ægrorum vires reſtituebantur. In provectioris ætatis hominibus lethalem tonſillarum inflammationem (*ibid. p.122.*), hydropem (*ibid. p. 120.*), quandoque & diabetem (*idem Epiſt. Reſponſ. 1. pag. 387.*) ortam fuiſſe, monet. In primis hoc ſemper obſervavit, febrim, poſt nimium evacuantium uſum, altiores radices egiſſe.

FRIGUS & FEBRIS SUDORIFERO HIC TOLLITUR SÆPE &c. Hæc eſt tertia methodus curandi febres intermittentes, quæ ſæpiſſime prodeſt, & tuto etiam repeti poteſt, ſi prima vice nondum ſucceſſerit curatio. Uti autem dictum fuit §. 756., omne illud, quod primum febris tempus, frigus nempe febrile, & primam illam cauſam, viſcoſitatem nempe liquidi arterioſi, & forte etiam nervoſi (vide §. 755.) tollere poterit, videtur etiam poſſe ſuperare totum paroxyſmum febrilem, cum calor febrilis, cum ſymptomatibus illum comitantibus, nunquam ſequatur in febribus intermittentibus, niſi frigus febrile præceſſerit. Omnis ergo curæ ſcopus in eo verſatur, ut tempore ἀπυρεξίας talia remedia ingerantur, quæ ſolvant & attenuant humores, vaſa expediant, ſimulque circa tempus futuri paroxyſmi ægri cor-

corpus moderato calore ſic foveatur, & leniter aromaticis & calefacientibus remediis incitetur parum plus humorum per vaſa motus, ut blando ſudore nato, & aucto æquabiliter calore per totum corpus, præoccupetur frigus febrile. Decocto ergo quinque radicum aperientium, infuſo lignorum ſantalorum, ſaſſaphras, meliſſæ, corticum citri, ſeminum quatuor calidorum majorum, minorum &c. omni hora ad unciam unam alteramve potato tempore ἀπυρεξίας, liquido tenui aromatico repletur corpus: quandoque & his adduntur mixturæ ex ſale cardui benedicti, abſinthii &c. elixire proprietatis, aquis ſtillatitiis aromaticis &c. quarum dimidia uncia omni hora vel bihorio ſumitur, ſuperbibendo infuſum vel decoctum aromaticum. Addi ſolet & talibus miſturis aliquid opii, non tanta copia ut narcoſin faciat, ſed ſic potius, ut parca doſi, repetitis vicibus, ſumtum pacare poſſit ſpirituum nervoſorum turbas, & impedire illam horum mutationem, quæ frigoris febrilis tempore adeſt, qualiscumque demum hæc fuerit. Pro varia jam ægri ætate & temperie, anni tempeſtate, regione &c. potus illi aromatici meraciores, vel magis diluti, propinantur, atque in Materia Medica ad hunc numerum talium formularum ſpecimina habentur. Duabus autem tribusve horis ante paroxysmi futuri tempus cognitum, ante largiorem focum ſedeat æger, veſtibus optime tectus; proderit etiam, ſi pedes aquæ calidæ hoc tempore immergat. Alii magis placet ut in lecto decumbant ægri ſtragulis bene tecti. Omni tunc quadrante laudata modo remedia exhibentur, unde caleſcere magis tunc incipiunt, & ſæpe ſudore diffluere: ſic autem pergitur, donec binæ ultra tempus initii paroxysmi elapſæ ſint horæ; atque ita ſæpiſſime febrilis paroxysmus tollitur: ſin minus, eadem repetuntur ſequentibus diebus, donec tollatur febris. In tertianis febribus raro fallit hæc methodus; imo etiam quandoque & quartanæ ſic curatæ fuerunt. Neque obſtat, quod §. *624.* ubi de frigore febrili agebatur, dictum fuerit, valida ſtimulantia peſſime nocere, dum inſanabilem poſtea inflammationem producant quandoque: nam aromata larga copia aquæ diluta hic potantur, & tempore ἀπυρεξίας per hæc remedia ſic diluuntur & attenuantur humores, & expediuntur vaſa, ut nullus inde metus ſit. Præterea omnia hæc non ſumuntur tempore frigoris febrilis, ſed illud per hæc remedia præcaveri ſolet. Ubi vero ſubrepere incipit frigus febrile, dum pertinacior febris non ſtatim huic methodo cedit, a ſtimulantibus & calefacientibus abſtinemus, ſoloque infuſo aromatico dilutiori utimur.

Patuit autem ex illis, quæ ad §. 75*6*. dicta fuerunt, *Celſum* ſimilem methodum adhibuiſſe, dum in balneum circa tempus horroris deducebat ægros; neque deſiſtendum ab hac methodo voluit, etiamſi horror redierit, ſed contra pertinaciter pergendum: & ſi poſt aliquot acceſſiones balneum non profuerit, allium dedit, vel calidam aquam cum pipere, ut hæc aſſumta calorem moverent, qui horrorem non admittit. Monuit pariter (*Celſus Lib.* 3. *c.* 13. *pag.* 142.) ut operiatur æger, antequam perhorreſcere poſſit, fomentis calidioribus totum corpus circumdetur, perfricetur &c.

Adeo autem utilis viſa fuit hæc methodus *Sydenhamo* (*Sect.* 1. *cap.* 5. *pag.* 3.) ut illa præſtantiorem ſe non expertum fuiſſe in tertianis autumnalibus fugandis (ſaltem illius conſtitutionis epidemicæ, quam deſcribit) teſtetur. Licet enim, uti præcedenti paragrapho dictum fuit, pilulas Cochiæ daret ſudantibus jam ægris, ut turbaret ordinatum paroxyſmi proceſſum; tamen præcipuam ſpem videtur poſuiſſe in eo, ut ſudores elicerentur & continuarentur, donec aliquot horæ ultra ſolitum paroxyſmi tempus elapſæ forent. Imo in tertiana duplici omittendas pilulas Cochiæ juſſit, & ſolis ſudoriferis curam tentari voluit (*ibidem*). Et alibi (*Epiſt.* 1. *Reſponſ. pag.* 391.), pauperibus, quorum facultas prolixo apparatui Medico ferendo non eſt, ſolam *ſerpentariæ Virginianæ* penetrabili aromate divitem radiculam ex vino dedit duabus ante:

Digitized by Google

te paroxyſmum horis, ſtragulisque bene coopertos ſudare juſſit per tres vel quatuor horas; idemque adhuc duabus aliis vicibus faciendum voluit ingruente paroxyſmo vernalis tertianæ.

Ubi vero febres tertianæ, & quotidianæ, recentes adhuc & in continuitatis vicinia hærentes, nullum certum typum induerant, tunc monuit (*ibid. pag.* 374.) periculoſum eſſe curam per ſudorifera moliri; cum juſto copioſiore ſudore febres hæ facillime in continuas non ſine diſcrimine mutentur; uti alia occaſione ad §. 752. dictum fuit.

Quando autem ægri ex propria temperie diſſolutum admodum habent ſanguinem, vel per diuturnas & validas febres intermittentes facillima & multum debilitans in ſudorem proclivitas jam adeſt (vide §. 753.); tunc certe hac methodo abſtinendum eſt; quæ, exceptis hic binis caſibus, optima cæteroquin invenitur.

§. 762. HInc & venæ ſectio nocet per ſe ſemper, prodeſt alias caſu, ut & tenuis exactaque diæta.

Cum ſanguinis miſſio adeo efficax remedium ſit in compeſcendo nimio febris impetu, uti ad §. 610. dictum fuit, multi Medici in hac opinione fuerunt, illam etiam magnum uſum habere in cura febrium intermittentium: imo etiam quidam crediderunt, has febres ſolis repetitis ſanguinis miſſionibus tolli poſſe. Cum autem in præcedenti paragrapho demonſtratum fuit, omnes evacuationes nocere, ſi validæ fuerint & repetitæ, quia debilitant; idem etiam de venæ ſectione verum erit. Purgantia autem in febribus intermittentibus autumnalibus non adeo pernicioſa eſſe, niſi crebro repetita, obſervavit *Sydenhamus* (*Sect.* 1. *cap.* 5. *p.* 110.); venæ ſectionem vero, *niſi eodem ictu chirurgi gladiolus, quo venam pertundit, ipſam etiam febrem confodiat*, ſemper nocuiſſe, frequenti obſervatione ſe didiciſſe teſtatur. Nam in vegetis, & athleticè cæterum valentibus, poſt venæ ſectionem longe diuturnius & pertinacius febres has affixiſſe invenit; in ſenioribus ſæpe & mortem inde ſecutam fuiſſe monet. Omnium autem maxime quartana febre laborantibus obfuiſſe venæ ſectionem, obſervavit. Poteſt quidem caſu prodeſſe, dum v. g. in juvenili pletorico corpore, & imprimis verna tempeſtate, metus eſt, ne tempore caloris febrilis rarefactus ſanguis plena nimis vaſa rumpat, vel dum ingens capitis dolor ab eadem cauſa urget: ſed tunc ſanguinis miſſio non prodeſt proprie ad febris intermittentis curam, ſed tantum præcavet illa mala, quæ a nimia ſanguinis copia & rarefactione metuuntur. Sic etiam, ſi emetico opus ſit, quandoque venæ ſectio præmittitur, ne inter vomendum ſanguine diſtenta vaſa, imprimis in capite, violentis illis nixibus rumpantur. Unde & ipſe *Sydenhamus*, qui alibi venæ ſectionem damnaverat, in tertianis vernalibus, ſi æger ætate floreret, & ſanguineo temperamento præditus eſſet, ſanguinem mitti juſſit die libero; &, hoc facto, poſt aliquot horas emeticum exhiberi. Patet ergo, quid a ſanguinis miſſione boni in febribus intermittentibus curandis poſſit exſpectari.

Tenuis autem & exacta diæta, quæ nimiam a cibis abſtinentiam, vel tantum leviſſimos & pauci nutrimenti præſcribit, pariter in his febribus nocet. Cum enim ſæpe diuturnæ ſint hæ febres, & imprimis quartanæ, *id agendum, ut, quod diu ſuſtinendum eſt, corpus facile ſuſtineat* (*Celſus L* 3. *c.* 15. *pag.* 145.). Sufficit enim hic cavere, ne cibos ſale, aere, fumo, admodum induratos, vel & alia duriora & difficilis digeſtionis edulia ſumant; ſimulque curare, ne circa illud tempus, quo paroxyſmus exſpectatur, comedant; uti enim ex *Hippocrate* ad §. 758. dictum fuit, *poſt acceſſionem cibi exhibendi, conjectura facta, ne quando a recenti alimento, ſed jam concoctis cibis, febris ingruat*. Antiquis jam Medicis tentata videtur fuiſſe hæc methodus febres intermittentes tenui & exacta diæta curandi. Sic enim *Celſus* (*ibidem.*) in quartana, quam tarde finiendam noverat, niſi primis diebus di-

ſcuteretur, voluit, ut aquam tantum calidam ſumerent primo die poſt febrim; & primo biduo, ſi fieri poſſet, ne hanc quidem: poſt ſecundum paroxyſmum modicum tantum cibum conceſſit, & vini pauculum; & deinde diebus liberis inter ſecundum & tertium paroxyſmum aquam tantum calidam dedit, & cæterum abſtinere juſſit: atque in hac methodo pergendum voluit ad decimum quartum diem uſque, dicens: *Ac ſic proximum eſt, ut quies tot dierum, & abſtinentia cum cæteris, quæ præcipiuntur, febrim tollant*. Si tamen febris maneret, aliud curationis genus inſtituendum voluit, juſſitque, *cibum & validum & fortiter aſſumere, vino uti, quanto libebit*.

Vidi aliquoties, tentatam fuiſſe quartanam ſevera abſtinentia, ſed ſemper malo ſucceſſu: & ſapiens *Hippocrates* (*Aphor. 4. & 5. Sect. 1. Tom. 9. pag. 9. 11.*) monuerat (uti alia occaſione ad §. 602. 1. dictum fuit) tenuem & exquiſitum victum in morbis longis ſemper periculoſum eſſe: errores ſic commiſſos longe pejores eſſe, quam qui a paulo pleniore victu contingunt; imo etiam in ſanis hominibus talem diætam diſcrimine non vacare. In ipſis tantum paroxyſmis ſubtrahendum cibum juſſit (*Aphor. 11. Sect. 1. ibid. p. 15.*) &c. Unde certe videtur concludi poſſe, ne quidem in ipſo quartanæ initio tutam eſſe tenuem & exactam nimis diætam. Multo minus probari poterat curatio *Heraclidis Tarentini*, *qui in quartana ducendam alvum, deinde abſtinendum in ſeptimum diem dixit* (*Celſ. Lib. 3. c. 15. pag. 145.*) uti enim optime monuit *Celſus*: *Quod ut ſuſtinere aliquis poſſit, tamen etiam febre liberatus vix refectioni valebit; adeo, ſi febris ſæpius acceſſerit, concidet*. Siniſtrum autem hujus methodi eventum pluribus exemplis hiſtoria medica probat. Sic juvenem naturæ binoſæ, longiori inedia, in vehementiori acceſſione tertianæ intermittentis, ſyncope periiſſe obſervavit *Hollerius* (*In Coac. Hippocr. p. 179.*) idemque & aliis accidiſſe teſtatur. Plurimis quartanariis talem abſtinentiam fuiſſe exitialem, ſuis obſervationibus confirmat *Tulpius* (*Obſerv. Medic. Lib. 3. cap. 53. pag. 271. 272.*)

§. 763. **D**Um febris in ſtatu (750.), indicantur aquoſa, calida actu, ſubacidis aperientibus nitroſiſque permiſtis, vel & cichoraceis, ſimilibusque blandis aperientibus. Quiete, calore moderato tunc æger eget.

Hactenus dictum fuit de illis, quæ tempore ἀπυρεξίας vel & in frigore febris incipientis conducunt: ſequitur jam, ut videamus, quænam agenda ſint reliquis febris intermittentis ſtadiis. Hac autem paragrapho agitur de illis, quæ conducunt tempore caloris febrilis.

Patuit ex illis, quæ §. 750. habentur, motum humorum per vaſa tunc auctum eſſe; uti docet pulſus major & robuſtior ſimulque ſatis celer; una cum calore aucto, ob majorem attritum partium fluidarum ad ſe mutuo, ad vaſa, & vaſorum ad illas (vide §. 675.). Omnes ergo effectus, qui ab aucta circulationis velocitate pendent (vide §. 100.) illiſque ſimiles, qui calori aucto ortum debent (vide §. 689.), hic etiam metuendi ſunt. Interim tamen, cum febres intermittentes ad integritatem deſinant, non tanta hic metuenda mala ſunt a calore & circulationis aucta velocitate: nam poſt aliquot horas hæc ceſſabunt; imo etiam ſæpe, finito paroxyſmo, languet circulatio, & majus frigus invenitur quam in ſano corpore naturaliter eſſe ſolet. Ob hanc rationem, licet hoc tempore febris intermittentis talis gradus caloris obſervetur, qui periculoſus foret in febribus continuis, & venæ ſectionem, clyſmata aliaque debilitantia remedia poſceret, quæ febris nimium impetum (vide §. 610.) refrenare valent; tamen his raro indigemus, niſi in valde plethoricis: unde etiam illis abſtinemus, quia in præcedentibus paragraphis probatum fuit, ſimilia ſæpius nocere in febrium intermittentium cura.

Sufficit ergo talia ingerere, quæ aquoſa & calida, diluendo & attenuando, humorum auctam per calorem & circulationis velo-

velocitatem coheſionem tollere vel cavere poſſunt: adduntur his ſubacida, quæ putredini, ab iisdem cauſis metuendæ, reſiſtunt; ſimulque pulcherrime moleſtam hic ſitim levant. Laudantur & cichoracea & ſimilia aromatica amara lacteſcentia frigida, de quorum efficacia in ſolvendo viſcido febrili ad §. 614 dictum fuit. Decocta hinc hordei, avenæ, ſcorzoneræ, radicum graminis & ſimilium demulcentium & blande aperientium, addito nitro, ſucco citri, rob ſambuci, ribeſiorum, optima hinc ſunt; qualia ad ſitim febrilem in Materia Medica ad numerum 640. plura enumerantur. Quietem vero hic conducere patet ex illis, quæ ad §. 105. dicta fuerunt; dum ſimul dolor artuum & capitis §. 750, qui calorem febrilem comitari ſolent, idem ſuadent. Cum autem moleſtus ægris talibus jam calor ſit, illum ſtragulis impoſitis, vel calefacientibus remediis exhibitis, augere imprudens foret; ſed oportet ſenſim removere illa, quibus tempore frigoris febrilis onerati fuerunt; curando ſemper, ut in moderato calore maneant, neque frigidus aer æſtuans corpus ſubito alluat, vel frigidos potus affatim hauriant, quod quandoque ægri, febrilem hunc æſtum impatienter ferentes, facere volunt.

§. 764. UBI criſi paroxyſmus ſolvitur (751.), prodeſt, ptiſana vinoſa, juſculis carnium, decoctis temperatis, ſudoris utrinæque reddere materiem; ſicque hæc non vi caloris, medelæ, ſtragulorum, exprimere, ſed copia aucta promovere quam blandiſſime, & diu.

Ultimum paroxyſmi febris intermittentis ſtadium illud eſt, quando criſi paroxyſmus ſolvitur, ingenti plerumque cum ſudore, & remiſſione omnium ſymptomatum, uti ad §. 751. dictum fuit: ſimul tunc adeſſe ſolet urina illa craſſa cum ſedimento lateritio. Cum autem, ſimulac ille ſudor prodit, inſigne levamen percipiunt ægri, & brevi tunc paroxyſmo febrili finis imponatur; huic evacuationi indulgendum eſſe non tantum, ſed etiam promovendam eſſe voluerunt omnes Medici. Fuerunt enim in illa opinione, febrilem materiam eliminari hac via de corpore commodiſſime; quin imo & multi crediderunt, auctis his ſudoribus poſſe expelli etiam illud, quod manens in corpore ſequentes paroxyſmos renovaret. Admodum veroſimile videtur, per ſudores illos exire de corpore etiam talia, quæ tempore febris & per febrim ipſam a ſanitatis legibus deviaverant, adeoque ſudorem illum ſemper utilem eſſe; neque tamen ſemper conducere, ut augeatur per artem ejus copia. Licet enim quis crederet, per hos ſudores expelli partem illius cauſæ, unde paroxyſmorum renovatio pendet, tamen non ideo certus foret, reliquum ejuſdem cauſæ illo tempore jam aptum eſſe, ut ſimul exiret; adeoque auctis ſudoribus illis nocere poſſet, liquidiſſimam humorum partem tollendo. Patuit enim ex ante dictis, omnium difficillime curari ſæpe febres intermittentes in illis hominibus, qui ſudoribus quam maxime diffluunt. Obſervavit quidem *Sydenhamus* (*Sect. 1. cap. 5. pag. 103.*) vernas febres intermittentes, præcipue quotidianas, ſanatas fuiſſe per diaphoretica, quæ ſudorem in fine paroxyſmi promoveant, ægro interim optime ſtragulis cooperto; quin imo tamdiu in his ſudoribus pergendum juſſit, quamdiu vires ægri patiuntur. Monuit tamen eodem in loco, in febribus autumnalibus non ſuccedere; & paulo ante dixerat, febres illas vernas non tantum ſponte ſua, ſed & variis methodis tentatas feliciter tolli. Unde patet, ex hac obſervatione non poſſe concludi, utilem eſſe ſudoris per artem expreſſionem in fine paroxyſmi febrilis: imprimis ſi conferantur illa, quæ aliis in locis habet idem Auctor. De febribus enim epidemicis autumnalibus agens (*Idem. in Epiſtola 1. Reſponſ. p. 375.*) dicit, ſudori huic, cum illo prodeunte inquietudo atque alia ſymptomata ſtatim evaneſcant, paululum quidem indulgendum eſſe; compertiſſimum tamen eſſe, ſi juſto copioſius eliciatur idem ſudor in fine paroxyſmi, intermittentem febrim in

continuam periculoſam mutari. Similia etiam alibi habet (*De Podagra pag.* 565.)

Ex omnibus his videtur ergo concludi poſſe, per ſudorem conſtanti quidem lege paroxyſmum febris intermittentis finiri, adeoque huic indulgendum eſſe quidem, imo & promovendum eſſe talibus, quæ reddunt ſanguini illud, quod per ſudores diſſlatur; ut dum ptiſana vinoſa, vel carnium juſculis, addito ſucco citri vel aurantiorum, ſubminiſtratur ſudori materies; ſimulque debilitatis per febrim ægri viribus optime ſuccurritur; cum per ſomnum, qui plerumque ſequi ſolet, leve & dilutum tale nutrimentum æquabiliſſime per omnia diſtribuatur. Anceps autem & ſæpe perniciosum eſt, caloris vi, vel remediis ſudoriferis calefacientibus, aut ſtragulorum pondere, ſudores illos exprimere. Omnium autem optimum eſt, ſi & diu & blande talis ſudor exeat; imo potius aucta ſit inſenſibilis perſpiratio, quam profuſus ſudor.

§. 765. PORRO ſymptomati urgenti occurratur juxta regulas in acutis datas (617. ad 726.)

De ſymptomatibus, quæ febres comitari ſolent, antea dictum fuit paragraphis hic citatis, adeoque illorum curatio inde peti poterit. Verum, uti ad §. 620. dictum fuit, in ſymptomatum febrilium curatione ſemper habenda ratio eſt cauſæ & ſtatus morbi ipſius, quem illa ſymptomata comitantur; quod etiam in curandis ſymptomatibus febrium intermittentium ſedulo animadvertendum eſt. Patuit ſic v. g. ex ante dictis, venæ ſectionem, & catharticorum & emeticorum nimis frequentem uſum nocere febribus intermittentibus, adeoque ſi quædam ſymptomata tales evacuationes poſcere viderentur, tamen illas tam audacter adhibere non licet, quam in aliis quidem caſibus fieri ſolet. Sic (uti ad §. 751. & 757. dictum fuit) in quadam conſtitutione epidemica in paroxyſmo febris intermittentis ægri iiſdem plane ſymptomatibus tentabantur, ac ſi apoplexia vera laboraſſent. Licet autem ad hoc ſimptoma tollendum validæ evacuationes requiri viderentur, tamen illis abſtinuit *Sydenhamus* (*Epiſt. Reſponſ.* 1. *pag.* 387.) cum noviſſet originariæ hujus ſymptomatis cauſæ, febri nempe intermittenti, prorſus adverſari. Sic etiam, dum diuturnis febribus intermittentibus accedebat hydrops, non aggrediebatur ejus curam purgantibus, quamdiu febres hæ aderant, ſed exſpectabat, donec febris penitus exularet; vel, ſi hujus ſymptomatis curatio eo uſque differenda non videbatur, amaris & aromaticis, cum ſalibus lixivioſis vino ſimul infuſis, medebatur (*Idem Sect.* 1. *cap.* 5. *pag.* 120.): ſic & in mania, quæ febres intermittentes diuturniores, quartanas imprimis, quandoque ſequitur, ab omnibus evacuantibus abſtinebat; quæ in aliis maniæ ſpeciebus tantum uſum habent; & ſolo victu analeptico, potu generoſiori, & cardiacis remediis utebatur (*Idem ibid. pag.* 123. 124.)

§. 766. SUblata febri, victu analeptico, medicamentis corroborantibus æger reficiundus, dein aucto robore purgandus per alvum aliquoties.

Dictum fuit in Commentariis §. 757. ſublatis febribus intermittentibus manere tamen diu adhuc latentem illam diſpoſitionem, quæ, alia cauſa accedente, frigore v. g. cibo indigeſtili aſſumpto, animi affectibus &c. iterum actuoſa redditur & paroxyſmos renovat: adeoque curata jam febre adhuc alia ſuperſunt agenda, ut recidiva præcaveatur; atque etiam ut reſtituantur, vel emendentur illa, quæ per febrim prægreſſam mutata, receſſerant a ſanitatis legibus. In febribus autem vernalibus, cum breves eſſe ſoleant, & ſponte ſua fere ſemper deſinant, aerisque calor augeatur quotidie, non opus eſt magna attentione, ut recidivæ præcaveantur; verum in autumnalibus intermittentibus, imprimis ſi epidemice graſſatæ fuerint, majori cautela opus. Longe enim pertinaciores ſunt, magis debilitant, & frigus ſenſim auctum, atque

atque

atque tempeſtatis inclementia, magnum recidivæ metum faciunt.

Victus ergo inſtituatur talis, ut exhibeantur tantum illa, quæ facilioris digeſtionis ſunt, interimque magnam copiam materiæ nutritiitiæ continent. Juſcula carnium, ova recentia, carnes juniorum animalium aſſatæ, piſces teneriores fluviatiles aſſi, ſucco citri, vel aurantiorum reſperſi, panis bene fermentatus, vel & biscoctus, lac, præcipua ſunt. Potus parcior, ſed meracior ſimul, proderit. Simul etiam cavendum, ne talia alimenta, quamvis eupepta, nimia copia ſimul ingurgitent ægri, poſt ſanatas has febres ſæpe famelici. Per ſudores enim poſt ſingulos paroxyſmos aliaſque evacuationes, ſive ſponte ſive per artem factas, plurimum periit de humoribus ſanis, ſimulque ſolidæ partes plurimum debilitatæ fuerunt, uti ad §. 753. demonſtratum fuit: adeoque languent vel deficiunt binæ illæ cauſæ, copia nempe humoris boni, & vis ſolidorum in liquida, a quibus aſſimilatio ingeſtorum in naturam liquidi vitalis ſani pendet, uti §. 25. 1. demonſtratum fuit. Patet ergo, niſi illæ cautelæ in victu obſerventur, a cibis difficilioris digeſtionis, vel ab optimis etiam cibis nimia copia ſimul ingeſtis, cruditates, ſpontaneas ingeſtorum degenerationes in acidum, putridum, glutinoſum &c. exſpectandas eſſe, unde non tantum febris recidiva metuitur, verum & ab eiſdem vitiis chronicorum morborum origo pendet, uti poſtea ad §. 1050. demonſtrabitur.

Somnus ſit longior, motus corporis, ſi vires ferre poſſint, optime conducit: ſi major debilitas vetat, vectio in rheda, geſtatio, frictio illius defectum ſupplere poſſunt. Sollicite vitetur frigus, cujus efficacia in excitanda febre, quæ jam ſopita eſt, in Commentar. §. 757. demonſtrata fuit.

Medicamenta autem præcipue laudantur talia, quæ debilitatas partes ſolidas corroborant, grato aromate languentem ſæpe ventriculum excitant, & contra frigus aeris muniunt. Cum autem in febribus intermittentibus autumnalibus ſæpe corrupta bilis adſit, quæ tunc ſponte quandoque, ſæpius per artem, ſurſum vel deorſum evacuatur; poſt febres illas ſanatas plerumque debita copia bilis bonæ deficit, cujus tamen adeo inſignem uſum eſſe pro chylopoieſi in Phyſiologicis demonſtratur. Ob hanc cauſam ergo roborantibus & aromaticis remediis adduntur talia, quæ bilis defectum ſupplere valent, amara nempe illa ab omni ævo adeo laudata pharmaca, abſinthium, centaurium minus, helenii radices, gentiana, myrrha &c. ex quibus cum cinamomo, cortice Winterano, citri vel aurantiorum corticibus &c. vina medicata parantur, quorum unciæ duæ vel tres ter de die vacuo ventriculo ſumtæ quam optime huic indicationi ſatisfaciunt. Theriaca illa, diateſſaron dicta a numero ingredientium, cum æquali copia Zingiberis conditi miſta, & in electuarii formam redacta, idem facit, ſi ter de die drachma una vel altera talis confectionis degluiatur: tunc enim tota die in primis viis fragrans tale aroma hæret, quod languentes has partes grato ſtimulo excitat, calorem auget, & amarore radicum gentianæ, myrrhæ &c. bilis defectum pulchre ſupplet.

Poſtquam autem victu tali analeptico & corroborante medela ægri vires increverint, tunc purgatio per alvum aliquoties repetita conducit. *Sydenhamus* (cujus obſervationes in curatione morborum præ cæteris omnibus fidem merentur, cum & perſpicaciſſimus fuerit in morborum genio detegendo, & ingenuum candorem in ſuis ſcriptis ubique demonſtret, etiam proprios errores minime celans vel excuſans) adeo neceſſarium hoc credidit (*Sect.* 1. *c* 5. *pag.* 117. 118.), ut potuerit certo prædicere, periculoſum aliquem morbum poſtea ſecuturum, ſi purgatio omiſſa fuiſſet poſt febres autumnales, imprimis ſi provectioris paulo ætatis eſſent ægri, qui ab his febribus emerſerant. Monuit tamen, cavendum eſſe, ne purgantia dentur, antequam febris penitus depulſa ſit. Abſtinebat enim ab his, quamdiu adhuc vel leviſſima quædam alteratio percipiebatur illis diebus, in quos paroxyſmus incidere ſolebat;

Digitized by Google

lebat; quinimo etiam maluit, ut adhuc menſis ſpatium elaberetur, antequam hæc ſumerent ægri; &, finita operatione cathartici, paregoricum dabat remedium, ut tumultus, quos vel mitiſſima cathartica excitare ſolent, compeſceret, ne inde latens illa forte adhuc diſpoſitio in nervum erumperet, & paroxyſmos renovaret. Si autem prius darentur cathartica, obſervavit ſemper redere febrim, & quidem longe adhuc quam antea pertinaciorem. Ob eandem cauſam longiora inter ſingulas purgationes intervalla relinquere maluit, ſemelque tantum in ſeptimana juſſit dari per duos tresve menſes.

Non tamen in omnibus ægris toties repetitus purgantium medicamentorum uſus requiritur, neque ſemper hoc feciſſe videtur *Sydenhamus*; nam paulo poſt apozema purgans deſcribit, tribus diebus ſucceſſivis ſumendum, dum omne periculum recidivæ abeſſet; addiditque, illud repetendum eſſe, *quoties opus fuerit*. Dum febres epidemicæ intermittentes autumnales hic graſſarentur ante aliquot annos, ægris per duas tresve ſeptimanas ab omni febre liberis, dedi ſcrupulum vel drachmam dimidiam pilularum Ruffi, illudque tribus vicibus, interpoſitis aliquot diebus, repetii, raroque pluribus purgantibus opus fuit. Omnes enim functiones integerrimæ manebant, nullæ in lingua ſordes, nulla circa præcordia oppreſſio, vel ponderis gravantis quaſi ſenſus, aderant amplius; ex quibus ſignis imprimis concludimus, purgantibus remediis opus eſſe. Vidi tamen tunc ſimul ſi hæc purgantia negligerentur, urinam fieri rubicundam magis, adnatam oculorum tunicam ſubflaveſcere, linguam fieri ſordidam, appetitum deleri &c. Quæ omnia ſymptomata tollebantur vel minuebantur ſaltem, cathartico quantocyus propinato, per quod ingens copia biliolæ ſaburræ expellebatur.

§. 767. SI autem febris autumnalis vehemens; corpus ex ægritudine debile; morbus jam aliquo tempore duravit; neque ſigna adſint internæ inflammationis; neque collecti alicubi puris, neque obſtructi admodum hujus illiusve viſceris, Cortice Peruviano abigetur, pulveris, infuſi, extracti, decocti, ſyrupi forma, cum propriis additis requiſitis, tempore ἀπυρεξίας debito ordine, doſi, regimine, adhibito.

Sequitur jam, ut agamus de illa cura febrium intermittentium, quæ per corticem Peruvianum fit.

Corticis hujus uſus circa medium elapſi ſæculi primo in Europa innotuit, & deinde quam maxime increbuit; conſtititque tunc innumeris & quotidianis obſervationibus, omnes febres intermittentes per corticem Peruvianum tolli poſſe. Interim tamen patuit ſimul, non ſemper æquali cum ſucceſſu hoc fieri, ſed quandoque peſſima mala ſecuta fuiſſe, quæ attribuebantur huic remedio ut cauſæ; atque ideo a multis medicis condemnabatur corticis uſus tanquam noxius, cum tamen mali eventus, febrim ſic ſanatam ſequentes, jure aliis longe cauſis tribui poterant.

Vidimus enim ad §. 753. per febrim intermittentem quandoque inſignes admodum, & morboſas mutationes, tam in ſolidis quam in fluidis noſtri corporis partibus, produci, illasque aliquando terminari in difficiles chronicos morbos, hydropem, ſcorbutum, icterum, tumores ſcirrhoſos abdominis &c. Quæ omnia mala, ex febribus intermittentibus diuturnis nata, vel poſt illas ſequi ſolita, nullo jure tribuebantur cortici Peruviano, qui ad rebelles illas febres ſanandas adhibitus fuerat; cum Medicorum obſervationes numeroſiſſimæ confirment, omnia hæc mala a febribus intermittentibus producta fuiſſe, antequam corticis Peruviani uſus Europæis innotuerat. Præterea per corticem Peruvianum tollitur quidem febris intermittens, verum non ſimul emendantur omnes illæ degenerationes fluidarum, & ſolidarum partium corporis, quæ per febrim factæ fuerant, & poſt febrim, aliis etiam methodis ſanatam, ſuperſtites inveniuntur.

Ve-

Verum etiam conſtitit ex illis, quæ ad §. 754. dicta fuerunt, inveterata mala, & latentiſſimos, nulliſque fere remediis ſanandos, morbos, cordis palpitationem, epilepſiam, podagram &c. per intermittentes tolli, vel ſaltem ſuſpendi illorum actuoſitatem. Simul etiam patuit, per eaſdem febres ad longævitatem corpus diſponi, atque poſtea homines, has febres paſſos, ſi nempe nec malignis ſymptomatibus ſtipatæ, nec vehementes nimis vel diuturnæ fuerint, optima ſanitate frui. Ubi ergo cortice Peruviano fugantur tales febres, a quibus tot & tanta beneficia exſpectari poterant, male conſulitur ægris quidem, verum hæc damna medentis incuriæ, non vero optimo huic remedio, tribui debent.

Suſpectus autem maxime fuit multis corticis Peruviani uſus, quod ſæpe abſque ulla ſenſibili evacuatione febres intermittentes tolleret: ideoque crediderunt, poſt febres ſic ſanatas manere ſuperſtitem in corpore ſemper morboſum fomitem, cujus pars ſingulis paroxyſmis debuiſſet expelli de corpore, donec totus ſublatus foret. Quamvis enim negari nequeat, quandoque in corpore adeſſe materiam morboſam, quæ per febrim ſubacta & mota ſic diſponitur optime, ut expelli poſſit variis viis, tamen patuit ex illis, quæ in Commentariis §. 757. dicta fuerunt, febrium intermittentium paroxyſmos non excitari ſemper a ſordibus in corpore hærentibus, vel a fomite quodam tempore ἀπυρεξίας accumulato, ſed pendere potius a latente quoddam charactere in ſpiritibus nervoſis, nervis, vel horum communi origine, quia morboſis collectis humoribus quidem irritari poteſt, ut longiores vel validiores faciat paroxyſmos, & jam ſopitus a ſimilibus cauſis excitari, ſic tamen ut illis non indigeat ſemper, ut in actum deducatur, ſed propria ſua vi paroxyſmos renovare poſſit. Simul ibidem notatum fuit, admodum probabile videri, corticem Peruvianum in hunc characterem ſolum agere, dum febres intermittentes abſque ullis evacuationibus, vel alia mutatione ſenſibili corporis, tollit.

Corticem autem Peruvianum ex ſua indole innoxium eſſe remedium, extra omne dubium eſt; tuto enim ad alios etiam morbos roborante ſua vi curandos, debiliſſimi etiam hominibus datur. Sic viris hypochondriacis, fœminiſque hiſtericis mane & veſperi ſcrupulum corticis Peruviani dedit *Sydenhamus* (*Diſſ. Epiſt. p.* 519.) per aliquot ſeptimanas; & quidem talibus, *in quibus, diu multumque ægrotantibus, dejecta jam quaſi corporis œconomia foret*; integramque tædioſi hujus mali curam ſolo hoc remedio ſe perfeciſſe teſtatur, additque, ſe ipſum libenter hunc corticem uſurpaſſe, tum uxori liberiſque dediſſe, quoties res poſtularet. Cum quondam, ſimplicium medicamentorum hiſtoriæ colligendæ intentus, plurium vires vel in proprio corpore tentarem, ſumpſi mane jejunus bihorii ſpatio integram corticis Peruviani, in pollinem contriti, unciam, neque aliquid inde detrimenti percipere potui. Infamiæ notam ſalutari huic remedio inuſſiſſe novi quoſdam, qui palam illud damnabant tanquam nocentiſſimum; clam vero eodem, aliis additis fucato, utebantur, dum curam febrium arcanis remediis ſe perficere turpiſſime gloriabantur, miſeroſque ægros, largiſſimo pretio extorto, emungebant, Medicorum nomine indigni.

Verum uti optima quævis, ſic & cortex Peruvianus imprudenti uſu nocere poterit; adeoque requiritur, ut prius ſevero examine inquiratur, an aliquid lateat in corpore, quod febrim requirit, ut cito & tuto tolli poſſit; uti etiam an a febre, ſi relinquatur, exſpectari poſſit inſignis quædam utilitas, ſive in tollendis inveteratis malis, ſive in mutando corpore ſic, ut ad firmam valetudinem vel & longævitatem diſponatur (vide §. 754.). In tali enim caſu cortice abſtinendum foret. Contra vero ſi metuendum videatur, ne per febrim diutius relictam tales mutationes in corpore fierent, a quibus chronici morbi (vide §. 753.) aliave mala exſpectanda forent, corticis uſus quantocyus etiam conveniret. Sic v. gr. ſi juvenis robuſtus quartana pura, nullis malis ſympto-

ptoma-

ptomatibus ſtipata, corripiatur; ſuique juris ſit æger, & debito vitæ regimine uti poſſit, præſtabit ſemper, ut hæc febris relinquatur; cum conſtans obſervatio docuerit Medicos, corpus per talem febrim in melius mutari. Contra vero, ſi debilis, ſenex, vel profuſiſſimis ſudoribus diffluens a leviſſima cauſa homo, ſimili febre laboret, cortice Peruviano opus erit. Præcipuæ autem rationes, quæ hujus remedii uſum poſtulant, variæque cautelæ in ejus uſu obſervandæ, hac paragrapho enumerantur; quæ omnia jam ſingulatim expendenda erunt.

Si febris autumnalis vehemens. Vernæ enim febres faciles eſſe, & ſponte ſua brevi abire ſolent, uti ad §. 747. dictum fuit; unde rarus in his corticis uſus, niſi intempeſtivis evacuationibus tentatæ tales febres in majorem diuturnitatem excurrant, vel in profuſos valde ſudores ægri reſolvantur; tunc enim ſæpius vidi, etiam vernas febres ad omnes alias methodos rebelles fuiſſe, ſoloque cortice Peruviano tolli potuiſſe. Si vero febris intermittens autumnalis non adeo vehemens fuerit, ut inde ſubita debilitas, vel alia mala §. 753. enumerata metuenda videantur, præſtat cortice abſtinere, illamque ſponte ſua, vel methodo §. 758. ad §. 767. deſcripta, ſenſim evaneſcere. Cortex enim Peruvianus, uti optime monuit *Sydenhamus* (*Sect.* 1. *cap.* 5. *pag.* 112. inducias ſæpius impetrat, quam febrim debellat, quæ per duas treſve ſeptimanas deliteſcens recrudeſcere ſolet. Dum vero alia methodo ſanata fuit febris, minus recidivæ periculum eſt.

Corpus ex ægritudine debile. Si enim æger vel ob propriam temperiem, ætatem provectam, vel morbi intenſitatem, adeo debilitatus fuerit, ut metus ſit, ne pluribus & validioribus paroxyſmis deficeret; cortex Peruvianus exhiberi debet, licet etiam alia ſigna adfuerint, quæ ejus uſum prohibere videntur. Sic enim inducias impetramus, ſummo ægrorum emolumento, qui interim idoneo victu refici poſſunt, ut rediturae poſtea febris impetum & moleſtiam abſque periculo ſuſtinere poſſint.

Non enim in tali caſu repetito corticis uſu impediendum ſemper eſt, ne febris redeat; raro enim hoc diſcrimine vacat; ſed libero a febre tempore illis remediis utimur, quæ §. 758. laudata fuerunt, ut per illa ſolvantur viſcerum obſtructiones, aliaque mala emendentur, cui ſcopo ipſa febris a natura toties deſtinatur, uti in febrium hiſtoria generali dictum fuit. Magna enim tunc ſpes eſt, ut poſt duas treſve ſeptimanas, refocillatis jam ægri viribus, reditura febris brevi ſpatio reliquum perficiat, ſicque integerrima redeat ſanitas.

Morbus jam aliquo tempore duravit. Maximi momenti hæc regula eſt; qua neglecta, mors quandoque, ſæpius autem dira & anomala penitus ſymptomata ſecuta fuerunt, ipſa certe febre longe pejora. Illi enim, quibus adeo odioſum febris nomen eſt, ut illico tollendam ubique & ſemper velint, etiam in vernis tertianis, uno alterove tantum paroxyſmo defunctis, corticem dederunt ſtatim, ut in ipſis quaſi incunabulis febrim ſupprimerent: ignari febrim ſæpe præſidio eſſe, ut *Celſus* (*L.* 2. *c.* 8. *p.* 70.) optime monuit & in Commentariis §. 558. pluribus demonſtratum fuit. Juveni in tertiana verna poſt ſecundum jam paroxyſmum datus cortex fuerat a Medico, ne febris altas (ut dicebat) radices figeret; & cum rediret poſt aliquot dies febris, cortice denuo ſuppreſſa fuit ilico: vidi autem miſero huic poſtea alternis diebus circa illam horam, qua paroxyſmus ingruere ſolebat, accidiſſe oſcitationem, pandiculationem, miros borborygmos, abdominis tumorem, aphoniam, abſque ulla mutatione pulſus, ſed cum intolerabili anxietate, duraveruntque omnia hæc moleſta mala per binos menſes, licet variis methodis tentaretur curatio. Tot & tantis malis redemit miſer ægrotus vernæ tertianæ paucos paroxyſmos. Icterum, hydropem, aſthma, nervoſi ſyſtematis totius miram ἀταξίαν, quandoque imprudentem talem corticis Peruviani uſum ſecuta fuiſſe, obſervationibus Medicis conſtat (*Medical. Eſſays Tom.* 4. *c.* 24. *pag.* 410.). Unum adhuc mirabilem caſum addam,

qui

qui confirmat modo dicta. Juvenis quotidiana intermittente laborans ſumſerat ſingulis intervallis inter tres primos paroxyſmos drachmas quinque corticis Peruviani: Levis horror tempore quarti paroxyſmi adfuit, ſed ſequenti die, poſt aliquot minutorum horripilationem, circa pedum talos vehementiſſimum dolorem patiebatur, ac ſi diſtorquerentur, & diſcinderentur omnia. Durabant hæc tormenta per quinque circiter horæ minuta, ſubitoque ceſſante dolore in hoc loco, eodem modo & ſimilis temporis ſpatio afficiebantur genua, poſt hæc femorum articuli. Poſtea aderat durities, tumor & dolor abdominis; quibus ceſſantibus, thoracem impetebat atrox malum cum imminentis ſtrangulationis metu; poſtea apoplectico ſimilis decubuit; tandemque penitus delirabat. Poſt quinque vel ſex minuta ceſſante delirio, ſatis bene ſe habebat; atque in hoc ſtatu permanebat tanto circiter tempore, quantum omnia memorata ſymptomata occupaverant; tuncque denuo omnia eadem mala ſimili ordine & duratione redibant (*ibid.*). Similes alii caſus in eodem loco recenſentur; ex quibus conſtat, ſumma ratione *Sydenhamum* (*Sect.* 1. *c.* 5. *pag.* 112.) monuiſſe ſequentia: *Curandum eſt ante omnia, ne præmature nimis hic cortex ingeratur, ante ſcilicet quam morbus ſuo ſe Marte aliquantiſper protriverit (niſi collabeſcentes, & jam fractæ ægri vires eundem temporius ſumendum eſſe dictaverint) neque enim illud ſolum eſt metuendum, ne a præpropero ejus uſu inefficax iſte reddatur, & ſpem ægri fallat; ſed etiam ne de ægri vita agatur, ſi ſanguini, omni fermentationis niſu ſe deſpumanti, eam derepente injiciamus remoram.*

Quamvis hæc regula practica univerſalem uſum habere videatur, ubi tamen ſinguli febris paroxyſmis periculoſo quodam ſymptomate ſtipantur, quod non niſi cum febre tolli poteſt, tunc cogimur aliquando corticem adhibere citius. Curabam ante aliquot annos, dum febres intermittentes autumnales epidemice graſſabantur, mobilem in genere nervoſo fœminam, quæ ante quinque ſeptimanas ſanum infantem pepererat, tertiana laborantem. Secundo paroxyſmo incipiente, convellebatur & aphona manebat per aliquot horas. Cum autem de gravitatis ſenſu circa præcordia conquereretur, & purgantia vel emetica ante paroxyſmum data plurimis aliis ægris ſimili morbo decumbentibus profuiſſe noviſſem, dedi lene purgans octo horis ſumendum ante paroyxſmum ſequentem; ſtatueramque cardiaco & opiato remedio compeſcere excitatos tumultus poſt finitam cathartici operationem, antequam paroxyſmus ingrueret. Verum bihorio poſt aſſumtum purgans jam convellebatur, & diutius aphona manſit, quam præcedenti paroxyſmo. Dedi tunc finito paroxyſmo corticis Peruviani decoctum, tam pulchro ſucceſſu, ut & ſequens paroxyſmus, qui ultimus fuit, vix ullius momenti eſſet, absque ullo malo ſymptomate, & miro modo ſe roboratam ſentiret ægra, & longe minus ab animi affectibus, etiam validioribus, mobilem. Sed & ipſe *Sydenhamus* (*Epiſt. Reſponſ.* 1. *pag.* 387.) in ſimili caſu, dum apoplecticis ſimiles ægri in paroxyſmis decumberent, ilico corticem Peruvianum exhibendum juſſit, ſimulac paroxyſmus ſponte ſua defineret; quin imo & citius adhuc ingerendum voluit, modo fieri poſſet.

Neque signa adsint internæ inflammationis. Patuit ex illis, quæ in Commentariis §. 753. de effectibus febrium intermittentium dicta fuerunt, per has febres, ſi diuturnæ fuerint & validæ, cruorem optima ſua parte ſpoliari, & reſidua acrem & craſſum ſimul fieri, adeoque inflammationibus & obſtructionibus producendis aptiſſimum. Celeberrimorum autem Medicorum teſtimoniis ibidem confirmatum fuit, inflammationem & ejus ſequelas quandoque, licet rarius forte, a febribus intermittentibus fieri, & quidem plerumque lethali eventu. Levior hepatitidis ſpecies aliquando intermittentes autumnales epidemicas comitatur, in quibus ſemper peſſime ceſſit corticis uſus; dum, ſublata ſic febre, manebat illud, quod per febrim ipſam matu-

ran-

randum & reſolvendum erat. Ubi ergo dolor fixus continuus, ſenſus ardoris interni, aliaque inflammationis internæ ſinga adſunt, cortice abſtinendum erit.

Neque collecti alicubi puris. In tabidis ſæpe obſervatur febris quotidiana, quandoque omnino intermittens, aliquando remittens tantum, quæ a pure quotidie facto, & deinde per ſputa edueendo, naſci videtur. Per talem febrim fit hujus puris eoncoctio; quæ ſi cottice Peruviano dato tollatur, peſſime ſemper ſe habent tales ægri, & ſummam patiuntur anxietatem; adeoque ſi vel minima ſuſpicio collecti alicubi puris adſit, a corticis uſu abſtinendum omnino eſt.

Neque obstructi admodum hujus illiusve visceris. Poſt fervidiſſimas æſtates prægreſſas obſervatum fuit, ſequenti autumno febres intermittentes epidemice graſſatas fuiſſe, non tantum in his regionibus ſed & per totam fere Europam, imprimis decimo nono hujus ſæculi anno, quando omnium numeroſiſſimæ in hac urbe tales febres obſervatæ fuerunt. Videbatur autem tunc, per ſummos æſtus prægreſſos liquidiſſima ſanguinis parte diſſipata, reſiduum ſpiſſum & tenacius difficilius per hepatis anguſtias tranſire potuiſſe, cum ibi omnis ſanguis, a viſceribus abdominalibus rediens & venoſus, per venæ portarum eonvergentes ramos tranſire debeat, abſque renovata cordis impellentis actione. Unde obſtructio hic nata bilis debitam confectionem non tantum, ſed & reliquorum viſcerum chylopoieticorum functiones, turbabat. Vidi tunc & in me ipſo, & in aliis plurimis his febribus laborantibus, colorem oculorum ſubflaveſcentem & urinam ſubictericiam. Aderat anxietas & ponderis gravantis ſenſus circa præcordia, nauſea, faſtidium, & in quibusdam obtuſus in hypochondrio dextro dolor. Cum autem ingenti ægrorum numero obruti Medici, & imprimis in populoſiſſimis urbibus, corticem Peruvianum exhibebant in his febribus, plerumque peſſime ceſſit, imprimis, ſi non contenti inducias impetraſſe, ut refocillarentur ægri, redeuntem febrim ilico dato iterum cortice comprimerent, vel continuato corticis uſu ejus reditum caverent. Multis enim abdomen intumeſcebat, facies cerea erat, & peſſime languebant tota hyeme ſequente; plures perierunt, dum ſenſim putrefacta, quæ viſceribus infarcta hærebat, ſaburra, & verno tempore mota, dyſenteria vel diarrhœa putridiſſima ſequebatur: quibusdam etiam ingenti copia ſanguinis, tabefacto ut videbatur hepate, ſurſum vel deorſum expulſa, cita & inexſpectata mors veniebat. Ubi autem leni emetico expulſa biliosa ſaburra, quæ in his febribus incipientibus primas vias gravare ſolebat, dabantur decocta graminis, cichorei, taraxaei, quinque radicum aperientium & ſimilium, addito melle, rob ſambuei, ſale polychreſto & ſimilibus, febris ipſa, hæc ingeſta remedia movens per omnia vaſa, ſolvebat feliciſſime viſcerum obſtructiones, & optime curabantur ægri, paucique admodum ex ingenti ægrorum numero perierunt. Salutarem hujus methodi eventum poſtea aliis annis, cum ſimiles febres graſſabantur, expertus fui; neque unquam dedi corticem Peruvianum, niſi quandoque magna ægrorum debilitas aliquas inducias poſceret; tuncque tamen pertexi in uſu ſimilium ſolventium & aperientium remediorum, donec febris rediens nunc citius, nunc ſerius, curationem abſolveret. Religio tamen fuit, poſt tales inducias impetratas, renatam febrim repetito corticis uſu tollere, cum ſemper hoc periculoſum ſit, ſi vel minima ſuſpicio obſtructorum viſcerum adfuerit. Unde etiam *Sydenhamus* (*Epiſt. Reſp.* 1. *pag.* 385.), qui ſatis audacter cortice Peruviano uſus fuiſſe videtur, monet ſequentia: *Animadvertendum autem, quod ſi æger, non obſtante abundanti cautela ſuperius tradita, nihilominus recidivam patiatur* (*quæ in quartana ipſa rarius accidit, quam in tertianis vel quotidianis*), *tamen prudentis medici erit, non nimium pertinaciter inſiſtere methodo corticis per dicta intervalla exhibendi, ſed pro ſuo judicio aliis modis curationem aggredi.*

Patet ergo ex hactenus dictis, corticem

Pe-

Peruvianum ex ſua indole eſſe innocuum remedium, quod ſatis tuto corpori humano applicari poteſt: unicum tantum incommodum ejus uſum longum & repetitum ſequens notavit *Sydenhamus* (*ibidem pag.* 376. & *Sect.* 6. *cap.* 5. *pag.* 351.) quod nempe in rheumatiſmum ſcorbuticum inciderent ægri, qui tamen antiſcorbuticis remediis facile curabilis erat. Præter illud autem nihil mali ægris accidiſſe unquam ab ejus uſu teſtatur.

Simul etiam affirmare licet, corticem Peruvianum tollere febrim ſolam, & ſublata febre manere illas mutationes fluidarum & ſolidarum partium corporis, quæ vel ante febrim præextiterant, nondum ſublatæ per febrim; vel febris tempore aut per febrim ipſam productæ fuerant. Ubi ergo febris inſervire poterat, quod toties fit, ut felicius & citius tollerentur vel emendarentur illa, quæ in ſolidis aut fluidis degeneraverant a ſanitatis legibus, corticis Peruviani uſus nocet: uti etiam ſi a febre intermittente merito ſperari poſſit inveterati cujuſdam mali cura, epilepſiæ v. g. vel corporis ad longævitatem & firmiorem ſanitatem diſpoſitio.

Sic etiam facile conciliari poterunt diverſæ Medicorum de cortice Peruviano opiniones, dum quidam illius uſum damnant ubique, alii contra laudant; & omnes ad experientiam provocant. Certe nullum abſolute & ſemper utile remedium eſt, ſed tempeſtivo uſu tale fit tantum.

Cortex autem Peruvianus roborante virtute inſignis quidem eſt, & hoc reſpectu pulcherrime in quibuſdam morbis prodeſt, uti dictum fuit; illa tamen ejus efficacia, qua febres intermittentes fugat, inde pendere non videtur, cum ab alio nullo roborante remedio idem effectus tam certo ſequatur. Unde merito ſpecificum remedium dicitur, cujus efficacia, ſolo hoc effectu cognita, latens illud (vide §. 757.), unde febris intermittentis paroxyſmus excitatur, & ſtato tempore renovatur, tollitur, vel pro tempore iners redditur, licet cæteroquin ab ejus uſu nulla inſignis mutatio in corpore appareat.

Neque repugnat modo dictis, quod nonnullos cortex Peruvianus quandoque purget, ac ſi catharticum remedium ſumſiſſent (*Sydenham. ibid. pag.* 377. 378.); nam illud rarum eſt: & plurimi abſque ulla omnino evacuatione ſenſibili febre liberantur per corticem.

Teſtatur quidem celebris Medicus *Hippolytus Franciſcus Albertinus* (*Inſtit. Bonon. pag.* 163. & 405.), poſt febres intermittentes, cortice Peruviano fugatas, ſecutas fuiſſe inſignes evacuationes per alvum, ſudores, ſputa, urinam &c. Præſertim autem poſt corticem aſſumptum ægrotos effudiſſe quandoque halitum quemdam odore gravem, & fœtidum adeo quandoque, ut adſtantes moleſtiſſime afficeret, talemque halitum perduraſſe, donec alia quædam excretio per alvum, urinam &c. prodiret. Fuit autem *Albertinus* in illa opinione, tunc bonum eſſe exſpectandum ſucceſſum, neque fere recidivam metuendam eſſe, ſi poſt corticem Peruvianum exhibitum criticæ tales, ut vocat, evacuationes ſequantur. Ubi vero contrarium occurrit, recidivam metuendam eſſe; tuncque ſuaſit, repetendum eſſe corticis uſum, donec talibus evacuationibus obortis perfecta rediret ſanitas.

Interim tamen, uti ad §. 757. monitum fuit, negari non poteſt, cortice Peruviano exhibito febrim ceſſare, antequam illæ evacuationes fiant, adeoque corticis illa vis, qua febrim fugat, non pendet ab evacuatione cujuſdam materiæ morboſæ.

Cum modo dicta legeram, incepi ſedulo attendere, quid in ægris fieret, poſtquam illis corticem Peruvianom dederam. Gravem illum halitum, de corpore ægrorum exſpirantem, obſervare hactenus mihi non contigit; verum aliquoties vidi in tertianis autumnalibus pertinacioribus dato cortice, poſtquam febris per tres, quatuor, quinque dies ſiluerat, alvum aliquoties fluxiſſe, quandoque & vomuiſſe ægros cum levamine. Quibuſdam tamen, non obſtantibus illis evacuationibus, recidiva contigit, aliis non. Notavi præterea

ea

Digitized by Google

ea & quibusdam febrim per corticem ſanatam fuiſſe, licet nullæ ſenſibiles evacuationes obſervatæ fuerint, abſque recidiva tamen. Illi autem, quibus alvi fluxus vel vomitus contigit, de ſenſu gravitatis circa præcordia conqueſti fuerunt, ſimulac febris cortice dato ceſſaverat.

Cum autem, teſte ipſo *Albertino*, variæ evacuationes per urinam, alvum, ſputa, ſudores &c. ſequantur in tali caſu, & quandoque tardiſſime, admodum veroſimile videtur, corpus, depulſa febre, vires ſuas recolligens, & roborante corticis Peruviani virtute inſtauratum, expellere variis viis illa, quæ tempore febris a ſanitatis legibus degeneraverant; vel, ſanata febre, ex ingeſtis alimentis (voraces enim plures poſt corticis uſum fiunt) non bene digeſtis accumulata fuerunt in primis viis; illaſque evacuationes non pendere, proprie loquendo, ab efficacia corticis Peruviani, cum ſæpe diutiſſime poſtea obſervantur tantum. Interim tamen ſatis probabile videtur, quandoque per tales evacuationes tolli cauſas occaſionales, quæ ſopitum illum characterem, a quo paroxyſmi renovatio proprie dependet (vide §. 757.), excitare potuiſſent ſic, ut poſtea ablatis illis cauſis, unde excitatus fuerat, propria vi paroxyſmos renovare pergeret. Ex illis autem, quæ hactenus dicta fuerunt, patere puto, non carere periculo illam methodum, qua, non apparentibus talibus evacuationibus, repetitur corticis uſus hac ſpe, ut ſic tandem prodeant; cum illæ evacuationes, corticem exhibitum diu poſtea ſæpe ſequentes, huic remedio adſcribi poſſe non videantur; & ſæpe tales cauſæ in corpore lateant, quibus ipſa febris optimum remedium eſt non tantum, ſed & quandoque unicum.

Sequitur jam ut videamus, quænam in uſu corticis Peruviani notanda ſint, poſtquam conſtitit, febrim per hoc remedium tollendam eſſe, vel ſaltem pro aliquo tempore ſopiendam, ut, induciis ſic impetratis, fractæ ægrorum vires reſtaurari poſſint.

Patet ex illis Auctoribus, qui de cortice Peruviano ſcripſerunt illo tempore, quando ejus uſus in Europa primo increbuit, quod tunc datus fuerit (*in ſubſtantia, ut dici ſolet*) forma pulveris vino infuſi & diluti. Poſtea, cum imprudenti hujus remedii adminiſtratione mali quandoque effectus ſequebantur, aliquid maligni in cortice latere putantes quidam Medici varias ejus præparationes commendaverunt; & imprimis ſolliciti fuerunt multi, ne ipſa corticis ſubſtantia ingereretur, neſcio quid mali inde prævidentes; ſed limpidiſſima tantum infuſa, etiam filtro depurata ſæpius, tantum exhibenda voluerunt. Ex illis autem, quæ dicta fuerunt, ſatis conſtitit, nullum a cortice periculum imminere. Poterit ergo dari forma pulveris, vel addito ſyrupo quodam officinali, aut melle, parari inde electuarium. Infuſa ex cortice parantur optime vino, & ſpiritu vini inde facta tinctura pariter in officinis proſtare ſolet. Coctionem autem fert abſque virium jactura cortex Peruvianus, & quidem longiorem requirit, ut ſaturatiſſimum inde fiat decoctum, turbidum tunc, flaveſcens, ſpumeſcens, & cum adſtrictione amaricans. Si jam tale decoctum leni igne inſpiſſatur ad mellis ſpiſſitudinem, habebitur extractum corticis Peruviani, quod tali ſub forma, inſtar electuarii, exhiberi poterit, vel ſyrupo cuidam officinali miſceri, vel addito pulvere glycyrrhizæ v. g. in maſſam ſolidiorem redigi, unde catapotia formari queunt: in Materia Medica ad hunc numerum variæ tales formulæ habentur. Ubi autem amarum corticis ſaporem faſtidiunt nimis ægri, vel a junioribus impetrari nequit, ut corticem aut varia ejus præparata aſſumant; tuto & æquali cum ſucceſſu clyſmate injectum corticis decoctum, vel ejus pulvis aqua dilutus, idem omnino efficit; niſi quod majori corticis copia, tripla nempe plerumque opus ſit, quam ſi per os aſſumatur. Uno autem alterove clyſmate ex melle, cum ſale gemmæ, vel ſimili, prius tunc eluenda alvus eſt, ne fæces in craſſis inteſtinis hærentes obſtent; atque poſtea diutius clyſmata ex cortice Peruviano parata vacuis inteſtinis retineri poſſint. Simul etiam notandum, hæc clyſmata, cum

ſco-

ſcopus ſit illa retinere in corpore, uncias quinque vel ſex non debere excedere in adultis, vel unciam unam aut alteram in junioribus, ne mole ſua inteſtina ad excretionem irritent. Vidi in junioribus ſæpius hanc methodum ſucceſſiſſe: & *Helvetius Pariſienſis Medicus* (*Method. omnes febres ita curandi, ut nihil ore aſſumatur p.4. &c.*) qui ſe hujus methodi primum inventorem jactat, magnum ſic curatorum ægrorum numerum recenſet: corticis autem pulverem, aliquot aquæ unciis dilutum, adhibuit præ cæteris, nulla alia re addita.

Cum propriis additis requisitis. Certe cortex ſolus ad hanc curam ſufficit, adeoque hoc reſpectu nihil omnino ipſi addendum videtur. Miſcuerunt quidam cortici varia alia, & quidem oppoſitæ indolis, remedia, acida nempe foſſilia, ſales alcalinos volatiles & fixos, ſales neutros, ut ammoniacum &c.; purgantia, opiata (*Inſtitut. Bononienſ. p.* 412.) aromata alii, ut nempe noxii quid, quod in cortice hærere imaginabantur, emendarent. Interim tamen ex omnibus his additis patuit, corticis Peruviani illam vim, qua febres curat, non facile mutari poſſe, cum ſimilis fere effectus ſequatur, ſive ſolus, ſive cum variis additis exhibeatur; niſi quod purgantia ſimul exhibita, deturbando corticem citiſſime per alvum, ejus efficaciam enervare videantur: unde *Sydenhamus* talibus ægris, quibus ex peculiari idioſyncraſia a cortice Peruviano alvus movebatur, uti a cathartico fortiori ſolet, ſimul laudanum dedit, ut hanc evacuationem, & morbo & corticis operationi contrariam, tolleret (*Sydenh. Ep. Reſponſ.* 1. *p.* 382.) vomitum autem moleſtum, ſi aderat, prius ſucco citri cum ſale abſinthii miſto dein laudano liquido dato, ſedabat: cæterum nihil aliud cortici addebat, niſi quod vehiculi inſtar ſervire poterat, aut amarum ſaporem emendare, ſi juniores aut delicatuli forent ægri. Quandoque adduntur quædam remedia cortici, ut ejus color & ſapor mutentur, & inſciis ægris ingeri poſſit, ne vano metu perculſi cortici ſumto adſcribant poſtea omnes illos morbos, qui reliquo vitæ decurſu illis contingent, uti quandoque non ſine detrimento famę Medicorum factum fuiſſe novi. Ita v. g. ſales alcalini fixi additi cortici, dum in aqua decoquitur, efficiunt, ut decoctum limpidum coccineo colore ſaturato præditum ſit, dum ſine his additis turbidum & flaveſcens appareat. Ob ſimilem rationem cortices citri, aurantiorum, cinamomum aliave remedia adduntur, ut ſapor mutetur.

Tempore ἀπυρεξίας. Dum primo in Europam deferebatur cortex, binæ ejus drachmæ, in pollinem tenuiſſimum tritæ, tribus circiter horis ante paroxyſmum infundebantur in phiala vini albi generoſiſſimi, & ingruente febrili horrore, primoque paroxyſmi indicio vel leviſſimo, univerſa hæc doſis aſſumebatur, & dein æger lecto committebatur; uti patet ex *Schedula Romana* dicta, quæ corticis uſum & præparandi modum continebat, & apud *Bartholinum* (*Thom. Barthol. hiſtor. anatom. & medic. Cent.* 5. *pag.* 108.) alioſque multos Auctores, qui de cortice ſcripſerunt, videri poteſt. Conſtitit tamen, quibusdam, licet rarius, peſſime ceſſiſſe corticis, hoc tempore dati, uſum; & *Sydenhamus* (*Epiſt. Reſponſ.* 1. *p.* 379.) obſervavit, quosdam ſic periiſſe, unde magna huic remedio infamia acceſſit. Credidit autem non ſine ratione, funeſtum talem effectum inde factum fuiſſe, quod incipiens ſic paroxyſmus ſufflaminaretur, quo minus frigoris febrilis periculoſum illud ſtadium (vide §. 749.) ſuperare poſſent ægri, ſed in illo ſuffocarentur. Tutiſſimum ergo erit finito paroxyſmo incipere corticis uſum, & diviſis doſibus illum ſic exhibere, ut debita ejus quantitas aſſumi poſſit, antequam ſequens exſpectetur paroxyſmus.

Ubi vero febres intermittentes geminatis & productis paroxyſmis indolem continuarum febrium æmulantur, uti in autumno ſæpe contingit (vide §. 748.) ſic ut tantum remiſſio, non vero intermiſſio perfecta, obſervetur; in tali caſu *Sydenhamus* (*ibid. p.* 383.) tempore remiſſionis, quam proxime a paroxyſmo deſinente, quantum conjectura poterat aſſequi, incepit dare hoc remedium, & deinde quar-

quarta quaque hora ſic pergebat, ne quidem ipſum paroxyſmum morans: quia non dabatur aliud tempus, ut debita corticis copia ingeri poſſet. Monetque, feliciter ſucceſſiſſe ſemper hanc methodum, niſi aſſiduo lecti calore, vel cardiacorum calefacientium uſu, febres intermittentes in vere continuas, quæ nempe abſque remiſſione uno impetu decurſum ſuum abſolvunt, mutatæ fuiſſent: in tali enim caſu corticem Peruvianum nihil quidquam profeciſſe plus ſemel ſe obſervaſſe teſtatur. Imo alio in loco (*ibid. p.* 401.) diſerte monet, in epidemicis continuis febribus, & in morbis inflammatoriis, pleuritide, peripneumonia, angina &c. non tantum non profuiſſe, ſed & plane obfuiſſe corticis uſum.

Debito ordine. Talem imprimis laudavit *Sydenhamus* (*ibid. p.* 381.) ut debita quantitas diviſis doſibus ſic exhiberetur ut, æquali temporis intervallo ſingulis doſibus exhibitis, omnis ejus copia aſſumta ſit, antequam ſequens paroxyſmus exſpectatur. Sic v. g. ad quartanam curandam binis diebus intercalaribus dabat omni quadrihorio doſim corticis Peruviani, adeoque unciam ejus in duodecim partes æquales dividebat. Ubi vero febrium intermittentium paroxyſmi minus diſtant a ſe mutuo, ſæpe non adeo tutum videtur, breviori tempore tantam copiam ingerere, ut omnis hæc quantitas ante futurum paroxyſmum aſſumi poſſet. Sic quidem non penitus tollitur proxime ſecuturus febris inſultus, minui tamen plerumque ſolet, & deinde pergendo tempore ἀπυρεξίας in corticis uſu, cura perficitur. Imo etiam conſuluit alibi *Sydenhamus* (*Sect.* 1. *c.* 5. *p.* 113.) in quartanæ per corticem Peruvianum curatione, *ut ſanguinem dicto medicamine ſenſim, longioreque a paroxyſmis intervallo leviter inficiamus quam ut uno omnino ictu paroxyſmum confodere tentemus; hoc enim pacto & plus temporis remedio conceditur, quo ſuum opus plenius abſolvat; & evitatur quidquid id eſt periculi, quod ægro poterit oriri ex ſubito iſto & intempeſtivo nimis ſufflamine, quo paroxyſmum jam invaleſcentem, atque omni ſe ope exſerentem, conamur opprimere*. Unde tunc voluit, ut mane & ſero, diebus a paroxyſmo liberis, ſumerent ægri magnitudinem nucis moſcatæ de electuario, ex uncia una corticis Peruviani, & binis unciis ſyrupi roſarum rubrarum, confecto.

Dosi. Unciam unam corticis ad quartanam debellandam in adultis requiri obſervavit *Sydenhamus* (*Epiſt. Reſponſ.* 1. *p.* 382.) reliquas vero febres ſex drachmis (tribus nempe quartis unciæ partibus) poſſe ſic expugnari, ut inducias ſaltem concedant. Cum autem ex ante dictis ſatis conſtet, corticem ex ſua indole nihil periculi habere, non opus eſt doſin adeo ſcrupuloſe limitari. Ut autem recidiva, poſt quartanam curatam uncia una corticis Peruviani, caveatur, jubet ut octava die poſt ultimam doſin aſſumtam iterum uncia corticis aſſumatur eodem ordine, ut dictum fuit; imo & tertia vel quarta vice hoc repetendum voluit poſt idem temporis intervallum; maxime ſi prægreſſis validis evacuationibus debilitatus fuerit æger, vel auræ frigidiori ſe expoſuerit incautius. Alibi (*Sect.* 1. *c.* 5. *p.* 114.) ad tertiam vicem uſque, interjectis ſemper quatuordecim diebus, corticis uſum repetendum voluit.

Notandum tamen quam maxime, ſi poſt unciam corticis aſſumtam ceſſet febris quidem, verum ægri langueant, de ponderis gravantis ſenſu circa præcordia conquerantur, urina colorem ictéritium habeat, aut adnata oculorum flaveſcere incipiat; minime tutum eſt, febris recidivam præcavere ſimili corticis quantitate ſumta: verum ilico ſolventiſſimis remediis exhibitis oportet exſpectare febris reditum, per quam optime poterunt tolli illa mala, quorum ſigna poſt corticem exhibitum apparuerunt. Peſſime enim ſemper ceſſiſſe vidi, ſi in tali caſu in corticis uſu pergeretur: ratio autem ex ante dictis facile patet.

Uncia una corticis in ſubſtantia ſufficere ſolet; ſi vero decocti forma ſumatur, dupla quantitas requiritur: ubi autem per clyſma injicitur, tripla plerumque copia adhiberi debebit; & quandoque adhuc major,

jor, imprimis ſi hæc clyſmata non ſatis diu ab ægris retineri potuerint. Obſervavit etiam *Sydenhamus* (*Epiſt.* I. *Reſponſ. p.* 384.) quo magis febris, ſive ſponte ſua, ſive regimine calidiori, ad continuitatem accedat, eo majori corticis quantitate opus fuiſſe, adeo ut aliquando ſeſquiuncia, vel & duabus unciis, ſe ad febres tales fugandas indiguiſſe teſtatur.

Regimine. Illud non adeo exactum requiri obſervavit *Sydenhamus* (*ibid. p.* 386.); eupeptos tamen & euchymos cibos merito commendavit, quia per febrim prægreſſam debiliores ægri difficilioris digeſtionis edulia non ferunt abſque noxa, & recidivæ periculo, cum ſopitus ille character (vide §. 757.) tam facile excitetur denuo. Cum autem ſæpe admodum famelici ſint ægri, poſt febrim cortice fugatam, cavendum eſt, ne ſimul & ſemel nimiam ciborum copiam ingurgitent, ſed parca copia ſimul, & repetitis vicibus ſumant. Fructibus tamen horæis & liquoribus frigidis ſemper interdixit *Sydenhamus* (*ibid.*). Vini uſum modicum non tantum conceſſit, verum etiam quam maxime laudavit. Imprimis autem cavendum eſt, ne frigidioris auræ ſe temere exponant ægri; a nulla enim re majus recidivæ periculum eſt, uti ad §. 757. dictum fuit.

Notavit præterea *Sydenhamus* (*Diſſert. Epiſt. p.* 467.) difficilius per corticem ſanari febres intermittentes, ſi inter ejus uſum ægri jugiter lecto incarcerentur.

Cum autem §. 766. monitum fuit ſublata febre intermittente & reſtauratis ægri viribus conducere purgantia aliquoties etiam repetita, notandum eſt, poſtquam febris corticis Peruviani uſu fugata eſt, nulla purgantia exhibenda eſſe, cum vel leviſſimum enema ex lacte ſaccharato in recidivæ diſcrimen certiſſime ægrum conjiciat (*Idem in Epiſt.* I. *Reſponſ. p.* 386.). Quod imprimis ideo animadvertendum eſt, quoniam plurimi, videntes febres has abſque ullis evacuationibus ſenſibilibus ſæpe tolli, conabantur poſtea purgantibus deturbare morboſam, quam in corpore adhuc latere credebant, ſaburram.

§. 768. Quin & Epithemata ſæpe juvant; & inunctiones ſpinæ dorſi, & adſtringentia epota.

Præter illa, quæ hactenus recenſita fuerunt, laudantur & alia quædam adverſus febres intermittentes remedia, quorum aliquando felices ſucceſſus obſervati fuerunt.

Epithemata. Quæ variis quidem corporis locis applicantur quandoque, plerumque tamen cardiæ, carpis, ſub poplitibus, vel axillis, imponi ſolent aliquot horis, ante paroxysmi futuri tempus. Si autem in memoriam revocentur illa, quæ in Comment. §. 757. dicta fuerint, non adeo abſonum videbitur, a talibus applicatis aliquid exſpectari poſſe, cum latens ille character, unde paroxysmi renovatio pendet, in ſubtiliſſimo fluido, nervis, vel horum communi origine hærere videatur; adeoque ſæpe mutari, vel deleri poſſit per talia, quæ ſubtili fragrantia in nervos & ſpiritus nervoſos agere poſſunt. Hiſtoria Medica plura habet exempla febrium intermittentium per epithemata curatarum. Sic de ſe ipſo narrat *Boyleus* (*De utilitate philoſophiæ experimentalis Exercitat. V. cap.* 10. §. 7. *pag.* 275.) quod a quotidiana violenta, fruſtra per uſitatam Medicinæ methodum tentata, mirum in modum ſanatus fuerit, dum carpis applicaretur puls, ex ſalis nigri & lupuli Anglici recentiſſimi duobus manipulis, cum quarta parte libræ uvarum Corinthiacarum, ſimul contuſis parata. Plura alia ſimilia, ut fuliginem cum terebinthina, millefolium ſacculo incluſum ſtomacho applicatum &c. (*ib.* §. 9. *p.* 276. & *in additionibus ad priorem ſectionem partis ſecundæ pag.* 435.) laudat. Erigerum, ſive Senecionem vulgarem dictum, in pultem contuſum, frigide applicatum cardiæ, die intercalari, febres intermittentes curaſſe legitur (*Medical. Eſſays Tom. II. pag.* 47.). Toto latis ſimilia remedia tentari poſſunt; & imprimis in junioribus, qui ſæpe pharmaca omnia reſpuunt, uſum

habent; forte quod in hac ætate facillime mobile genus nervoſum a talibus externe applicatis magis afficiatur. Fatendum tamen eſt, non ſemper per hæc febres intermittentes tolli: nam & *Boyleus* (*De utilit. philoſ. experim. Exercit. V. cap.* 10. *pag.* 275.) ipſe fatetur, pultem illam ex lupulo, ſale, & uvis Corinthiacis, aliquando ſucceſſu caruiſſe.

Alia ſimilia laudantur, quæ partes, quibus applicantur, ſtimulant, irritant, inflammant, imo & erodunt ſæpe; & in toto corpore majori calore excitato frigus incipientis paroxyſmi præoccupant. Sic in vicino pago ruſticus fuit, qui plures a febribus intermittentibus curavit, dum ranunculum pratenſem in pultem contritum intra manuum digitos alligabat, unde dolor moleſtus, calor, & eroſio ſequebantur teneræ in his locis cutis, & ſimul ſæpe ſubita febris curatio.

Talium autem epithematum formulæ in Materia Medica ad hunc numerum habentur.

Inunctiones spinæ dorsi. Hæc fuit Veterum Medicorum methodus, ut frigus febrile præverterent balneo, frictione valida, & calefacientium linimentorum inunctione; uti patet ex illis, quæ ad §. 756. 758. 761. dicta fuerunt. Cum autem ex dorſi ſpina nervoſi trunci numeroſi exeant, & uti ſæpius dictum fuit, liquidi nervoſi quædam inertia (vide §. 755.) paroxyſmi febrilis initium comitari videatur; ideo tota dorſi ſpina pannis laneis calidis valide perfricatur una vel altera hora ante futurum paroxyſmum, & deinde penetrabili aromatico linimento inungitur ante focum: cujus linimenti formula pariter in Materia Medica ad hunc numerum habetur. Pulchrum ſæpe ſucceſſum talis inunctio ſpinæ dorſi in his febribus curandis habet, & aliquoties plerumque repeti debet ante ſequentes paroxyſmos: raro enim ſtatim ſanat, licet plerumque levamen afferat. Unde (*Celſus Lib. III. cap.* 12. *pag.* 143.) ſimilem methodum laudans addit ſequentia: *Neque deſiſtendum eſt, etiamſi horror redit, ſæpe enim pertinacia juvantis malum corporis vincit.*

Adstringentia epota. Plebeiis hominibus uſitatum quandoque fuit ex alumine & nuce myriſtica paratum pharmacum, cujus formula in Materia Medica ad hunc numerum habetur, & aliquando ſucceſſum habuit. Alii plantaginem, tormentillam & ſimilia adſtringentia laudaverunt. Jam apud *Hippocratem* (*De Morbis Lib. II. c.* 13. *tom.* 7. *p.* 565.) videtur commendari ſimilium uſus. In tertiana febre enim, ſi quarta vice prehendat, purgans remedium dari jubet; ubi vero æger non videbatur indigere purgante remedio, *pentaphylli* radices acetabuli quantitate ex aqua tritas dabat. Satis conveniunt adſtringentia, ubi vel ex propria temperie, vel per morbum ipſum, nimis diſſolutos humores habent ægri, & profuſis ſudoribus diffluunt: ubi vero, liquidiſſimis partibus difflatis ſanguinis craſſities jam adeſt nimia, vel dum viſceribus obſtructis potius reſolventibus & attenuantibus opus eſt, facile patet, damnoſum eſſe adſtringentium remediorum uſum.

§. 769. UT ſingularis fiat curatio ſingularum, notetur 1. intermittentes veras quo minori ſpatio quieſcunt, eo finiri citius, & contra. 2. eo itidem plus accedere ad acutarum genium, & in has mutari. 3. cauſam eo mobiliorem forte, & copioſiorem habere. 4. hinc vernales, ſuperveniente calore, ſponte ſolvi. 5. autumnales, accedente frigore, increſcere. 6. inde liquere, quibus febribus medicina faciunda, & qualis.

Hactenus dictum fuit de generali cura febrim intermittentium: ſequuntur jam quædam adhuc corollaria, quæ ex præcedentibus deducuntur, & ad prognoſin & curationem in variis intermittentium ſpeciebus pertinent.

1. Fuit *Sydenhamus* in illa opinione, uti ad §. 755. dictum eſt, illud imprimis diſcrimen eſſe inter febres continuas & intermittentes, quod continuæ febres conceptam ſemel efferveſcentiam uno decurſu & continuo abſolvant, intermittentes vero

vero febres partitis vicibus illud facerent. Credebat autem, ſimile fere temporis ſpatium impendi & in continuis & in intermittentibus febribus, ut per febrim ſanguinis maſſa repurgaretur. Adeoque ex hac doctrina pateret ratio, quare febres intermittentes, inter quarum paroxyſmos minus temporis intervallum eſt, citius finirentur. Quouſque hoc verum ſit, antea dictum fuit. Inde autem ſequeretur, quotidianam febrim citius finiendam eſſe tertiana, hanc quartana & ſic porro. Videtur autem hæc regula non adeo univerſaliter vera eſſe. Quartanam ex ſua indole tertiana febre longiorem eſſe, communis omnium Medicorum conſenſus docet; unde etiam *Hippocrates* (vide Commentaria §. 558.) quartanam febrim, & longiſſimam, & ſecuriſſimam dixit.

Contingit quidem aliquando, tertianam febrim ad plures menſes excurrere, ſed rarius, & plerumque tunc perverſa curandi methodus adhibita fuit per validas & repetitas evacuationes, uti antea monitum fuit; & quartanæ febres ſimili methodo tractatæ per annos quandoque manent. An autem in quintanis, ſextanis &c. febribus obtineat, eo pertinaciores eſſe, quo majus inter paroxyſmos intervallum ſit, non facile dixerim, cum raro admodum in his regionibus occurrant tales febres. Saltem ex illis, quæ ad §. 746. recenſitæ fuerunt, Medicorum obſervationibus videtur conſtare, illud non ſemper contingere, cum quintana febris v. g. poſt paucos paroxyſmos defierit aliquando, quandoque & decimum octavum menſem ſuperaverit.

Quotidiana autem febris videtur frequentiſſimam hujus regulæ exceptionem facere, cum ſæpe longe pertinacior ſit febre tertiana; uti frequenter obſervavi ipſe, & apud alios Auctores notatum inveni. Sic *Hofmannus* (*Medicin. Rational. & ſyſtemat. Tom. IV. part. 1. pag.* 88.) teſtatur, longiorem eſſe febrim quotidianam, & ad plures ſæpe menſes trahi. *Galenus* (*De Febribus Lib. I. cap. 4. tom. 7. pag.* 130.) quotidianæ fomitem pituitam ſtatuebat, frigidum nempe lentum & glutinoſum humorem, qui longe difficilius ſubigi poterat & expelli, quam bilis, cui tertianarum originem tribuebat. Ex quibus videtur deduci poſſe quod & majorem quotidianæ febris diuturnitatem agnoverit, ſed & alibi (*Meth. med. ad Glaucon. Lib. I. cap. 9. Tom. X. pag.* 352.) diſerte dixit, longam eſſe quotidianam febrim, & periculo non vacare. Forte & huc ſpectat ſequens *Hippocratis* Aphoriſmus (*Sect.* 4. *aphor.* 30 *Tom. IX. pag.* 151.) *Quibus acceſſiones fiunt, quacunque hora febris dimiſerit, ſi poſtera die eadem hora prehenderit, difficilis ſunt judicationis.* In Commentariis ſuis in hunc locum *Galenus* (*ibidem*) hujus aphoriſmi talem eſſe ſenſum voluit: ſi v. gr. quis cœperit febricitare hora tertia, & alia quavis hora febris dimiſerit, ſequenti die eadem hora tertia redierit febris, uti & eadem hora die proxime ſequenti; & ſic porro; tunc diuturniori tempore tales ægros laboraturos eſſe. Verum talis febris tunc vera quotidiana intermittens eſt, atque liceret inde concludere, quod *Hippocrates* illas febres longas eſſe, & ſolutu difficiles teſtatus fuerit. Videtur autem, ſi hoc ſenſu intelligatur ille aphoriſmus, optime notatum fuiſſe, *ſi poſtero die eadem hora febris prehenderit*, ut nempe quotidiana febris diſtinguatur a tertiana duplicata, cum qua (*Celſus Lib. 3. cap. 3. pag.* 116.) illam confudiſſe videtur. In tertiana enim duplicata raro vel nunquam eadem hora ſequenti die paroxyſmus incipit, ſed paroxyſmi alternis diebus ſibi mutuo tam quoad acceſſionis tempus, quam quoad ſymptomata comitantia, reſpondent. Monet quidem *Galenus* in loco modo citato, quoſdam aliumſenſum huic aphoriſmo dediſſe, dum volebat ſic intelligendum eſſe: ſi quis v. g. febre correptus ſit, & hora duodecima deſierit febris, ſi tunc ſequenti die hora duodecima nova acceſſio contingat, tunc judicatu difficilem talem morbum fore. Verum monet illos, qui ſic ſentiebant, nec ratione nec experimentis opinionem ſuam ſtabilire poſſe, cum alia opinio experientia probetur.

2. Si enim quotidianæ febris paroxyſmus diutius excurrat, vix ullum eſt veræ intermiſſionis tempus, ſed remiſſio tantum; imo quandoque in veras continuas abeunt, uti optime *Celſus* (*ibid.*) de quotidianis febribus agens monuit, dicens: *Rurſus aliæ ſic deſinunt, ut ex toto ſequatur integritas: aliæ ſic, ut aliquantum quidem minuatur ex febre, nihilominus tamen quædam reliquiæ remaneant, donec altera acceſſio accedat: ac ſæpe aliæ vix quidquam aut nihil remittunt, ſed ita, ut cœpere, continuant.* In tertianis etiam, imprimis autumnalibus, ſæpe contingit, ut productis & geminatis paroxyſmis continuas febres æmulentur, in quartanis rariſſime, quia tantum inter ſingulos paroxyſmos intervallum eſt. Unde & *Celſus* (*ibid. c.* 15. *p.* 146.) dixit: *Quartana neminem jugulat: ſi ex ea facta eſt quotidiana, in malis æger eſt: quod tamen, niſi culpa vel ægri, vel curantis, nunquam fit.* Triplicari quandoque quartanas conſtat; adeoque poſſent productis paroxyſmis in continuas etiam mutari, quamvis rarius hoc contingere videatur: interim tamen obſervatur quandoque, febres autumnales, dum primo aggrediuntur, continuas, fracto poſtea morbi impetu in quartanas verti, uti antea ex *Sydenhamo* monitum fuit. Quintanas autem & reliquas intermittentium ſpecies, quarum paroxyſmi adhuc longius diſtant, in continuas mutatas fuiſſe, quantum novi, nullis obſervationibus conſtat.

3. Videantur de hac illa, quæ in Commentariis §. 757. habentur.

4. 5. Videantur illa, quæ ad §. 747. de hac re dicta fuerunt. Simul etiam in Commentariis §. 757. notatum fuit, frigus inter illas cauſas, quæ ſopitum illum febrilem characterem, nondum tamen omnino deletum, excitare valent & in actum deducere, præcipuum locum habere. Minime ergo mirum videbitur, ſi frigus accedens autumnalem febrim augeat, cum ſilentem excitare valeat. Præterea in cura febrium intermittentium notatum fuit, prodeſſe ſæpe, ſi paulo magis caleſcant ægri tempore ἀπυρεξίας, & in primis circa tempus ingruentis paroxyſmi: blandus autem verni aeris tepor illud præſtat, quod per artem tentamus.

6. Vernæ febres intermittentes, uti in præcedentibus dictum fuit, adeo benignæ ſunt indolis, ut nullam medelam requirant, ſed ſponte ſua cedere ſoleant plerumque. In illis tantum hominibus, quibus debilior ſanguinis craſis facillime ſic ſolvitur, ut profuſo & multum debilitante ſudore diffluant, pertinaces quandoque inveniuntur, roborantibus, & in primis cortice Peruviano, tunc curabiles. Autumnales longe difficiliores ſunt, & magnam ſæpe Medici attentionem, & multa artis molimina requirunt, ut curari poſſint. Pro vario autem genio conſtitutionis epidemicæ, per obſervata fidelia cognitæ, ætate, temperie &c. ægrorum diverſis, colluvie in primis viis hærente, viſcerum obſtructionibus febrim comitantibus &c. diverſa medela requiritur; de quibus omnibus actum fuit.

Licet autem adeo varia requiri videantur, tamen ad duas claſſes diſtinctas hæc redigi poſſunt, uti optime notavit *Sydenhamus* (*ſect.* 1. *cap.* 5. *p.* 108.): *Vel enim methodum qua ſe natura liberare ſolet ab hoc morbo, caute ſolliciteque obſervando indicium ſumere oportet, quo fermentationem obortam acceleremus, atque ita ad ſanitatem ægros perducamus; vel in ipſam cauſam ſpecificam penetrando, danda erit opera, ut remediis efficacibus ac ſpecificis obviam eatur.* Sic v. g. in tertianis autumnalibus ſæpe obſervatur, tempore paroxyſmi ægros ſurſum vel deorſum copiam bilioſæ ſaburræ evacuare, & quidem magno cum levamine; unde & in tali caſu per artem hoc imitantur Medici. Ita videmus, in fine paroxyſmi, ſudore orto, levari omnia ſymptomata; unde & optimo cum ſucceſſu ille ſudor promovetur datis talibus, quæ copia aucta hunc ſudorem movent quam blandiſſime & diu (vide §. 764.). Sic obſervatum fuit, quartanam autumnalem, hyemali frigore auctam, verno tepore ſequenti ſenſim ſolvi & evaneſcere: unde & Medici pulchro ſucceſſu diæta roborante ex eupeptis cibis,

& po-

& potu meraciori, vires firmant, ut ſuſtinere poſſint illud, quod ferendum eſt diu, viniſque medicatis, ex aromatibus & amaris factis, corpus contra frigus muniunt, & languentes viſcerum chylopoieticorum actiones excitant. Ubi autem menſe Februario vernus tepor adſpirare incipit, in primis tunc cavent, ne indigeſtibili quidam cibo aſſumto, vel alio quocumque diætæ vitio, turbetur corpus; quod & optime *Celſus* (*lib.* 3 *c.* 16. *p.* 147) monuit, dicens: *Cum vero vetus quartana raro, niſi vere ſolvatur, utique eo tempore attendendum eſt, ne quid fiat, quod valetudinem impediat.* Quia autem circa illud tempus inſignis mutatio in animalium corporibus fieri obſervatur, & morborum epidemicorum conſtitutio immutatur, uti in præcedentibus ſæpius monitum fuit; prudenti uſu remediorum calefacientium effectus verni teporis augere tentant Medici, optimo plerumque cum *ſucceſſu*; cum contra, ſi antea talia remedia adhiberentur, ſæpe periculo non vacaret hæc methodus. Conſuluit hinc *Sydenhamus* (*Sect.* 1. *cap.* 5 *pag.* 115. *& ſeq.*), ut circa illud tempus ægri inſignem aliquam aeris mutationem ſubeant, ſive in calidiorem aliquam regionem commigrando, ſive mutando ſaltem locum, in quo primum hoc morbo correpti ſunt. Non citius autem hoc faciendum voluit, quam circa Februarii initium. Ubi vero talis loci mutatio commode fieri nequit, ipſo hoc tempore calida remedia dabat, *ut uno quaſi ictu langueſcentem illam depurationem potenter promoveat, & ſi fieri poterit, perficiat.* Sic & *Celſus* (*Lib.* 3. *c.* 16. *pag.* 147.) monuit prodeſſe, ſi in vetere quartana ſubinde mutetur victus genus, & ante acceſſionem ſorberent ægri acetum, ſinapi, vinum Græcum ſalſum, piper, caſtoreum, laſer, myrrham. *Per hæc enim ſimiliaque corpus agitandum eſt, ut moveatur ex eo ſtatu, quo detinetur* (*ibidem*). Citius autem ſi propinarentur calida hæc remedia, quartanam duplicarent, vel in continuam mutarent quandoque; uti *Sydenhamus* prudenter monuit, & jam notaverat *Galenus* (*Method. med. ad Glaucon. lib.* 1. *c.* 12. *Tom.* 10. *pag.* 356. 357.). Ex quibus omnibus patet, methodum generalem febres intermittentes curandi, ab antiquis Medicis jam adhibitam, & recentiorum teſtimoniis confirmatam, tantum fere eſſe imitationem illorum, quibus natura ſe ab his morbis liberare ſolet.

Altera autem methodus, quæ in ipſam cauſam ſpecificam febrium penetrat, uti *Sydenhamus* dixerat, a priori diverſa, vel talis eſt, ut turbando corpus mutet, vel tollat illam latentem diſpoſitionem, unde paroxyſmi renovantur, uti dum purgantibus vel emeticis utimur non adeo ad evacuandum corpus, quam ad mutandum potius (vide §. 760.); vel dum liquido tenui aromatico epoto, calore foci vel lecti, frictionibus, inunctionibus ſpinæ dorſi, epithematibus &c. conamur primum febrilis paroxyſmi tempus, & primam ejus cauſam ſuperare (vide §. 756.). Illa tamen curatio febrium intermittentium, quæ per corticem Peruvianum fit, in primis ſpecifica dici meretur, cum abſque ullis turbis vel evacuationibus perficiatur. Quando autem hæc cura conveniat, & qua lege tuto adminiſtrari poſſit, § 767. dictum fuit.

Febrium generalis hiſtoria & curatio jam tradita fuit, deinde ſymptomata maxime communia, quæ febres comitari ſolent, expenſa fuere tam in ſua indole, quam curatione. Ultimo denique actum fuit de febrium claſſibus generalibus, continuis nempe, remittentibus, intermittentibus, & notata fuerunt illa, quæ ſingulis his claſſibus tam in diagnoſi & prognoſi, quam in curatione propria inveniebantur, & diverſa erant ab illis, quæ in generali febrium hiſtoria & curatione tradita erant. Sequitur nunc ut agatur de morbis acutis, quos febris comitatur quidem, ſed qui tamen non a febre, ſed a functione læſa organi per ſingularem inflammationem, nomen habent.

MORBI ACUTI FEBRILES.

§. 770.

NUnc morbi Acuti conſiderandi, qui febre ſtipati acuta, tamen ſingularem inflammationem inducunt huic illive organo, unde ab ejus functione læſa toti morbo imponitur nomen, Tales ſunt Phrenitis, Coma, Carus, Angina, Peripneumonia, Hæmoptoe, Pleuritis, Inflammatio Mammarum, Diaphragmatis, Ventriculi, Hepatis, Lienis, Meſenterii, Inteſtinorum, (Dyſenteria, Ileus, Volvulus, Teneſmus, Hæmorrhoides, Colica bilioſa), Renum, Veſicæ, Ureterum, Uteri, Juncturarum, Exteriorum in Morbillis, Varioliſque.

Quinam dicantur morbi acuti, in Commentariis §. 564. dictum fuit; tales nempe, qui cito vel tollunt hominem, vel cito ipſi finiuntur, & in quibus ſine intermiſſionibus acceſſiones, & dolores graves urgent. Simul ibidem monitum fuit, febrim acutam vocari, quando & velociter & cum periculo decurrit.

Quamvis autem omnes morbi ſtatim enumerandi febre acuta ſtipentur, adeoque ex illis, quæ hactenus de febribus tradita ſunt, multum lucis horum morborum cucurationi affundatur; uti etiam ex illis, quæ *in Capitulo de Inflammatione* habentur; tamen operæ pretium erit de præcipuis ſeorſim dicere, cum ratione variarum partium affectarum plura ſingularia in Diagnoſi, Prognoſi, & Curatione habeant, quæ notari merentur.

Cum autem his morbis ſingulatis inflammatio hujus illiuſve organi adſit, non ſimpliciter vocantur febres acutæ, ſed a functione læſa nomen habent; uti optime notavit *Galenus* (*Method.Med. ad. Glaucon. Lib.* 1. *cap.* 3. *Tom. X. pag.* 349.) Poſtquam enim de ephemeris febribus egerat, dicit: *Aliarum vero febrium quædam ex inflammatione, quædam ex humoribus accenduntur. Et quæ ex inflammatione, velut inflammatarum partium quædam ſymptomata ſunt, morbusque ab affecto organo denominationem fere accipit, ut phrenitis, peripneumonia, & alii ſimiles.*

Tota ergo diverſitas horum morborum pendet a parte affecta, quam occupat inflammatio; & poſſunt illi morbi in alios, ſimiliter inflammatorios, mutari, dum manente febre acuta, & inflammatione, mutatur tantum locus corporis, verſus quem materia inflammatoria deponitur. Sic inflammationes pleuræ, pulmonis, diaphragmatis, in phrenitidem mutantur toties, uti poſtea dicetur.

Ita angina inflammatoria levatur, dum externa colli & pectoris tegumenta phlegmone vel eryſipelate occupantur; materia inflammatoria, quæ prius fauces internas angebat, nunc exteriores partes obſidente.

In his ergo morbis majus vel minus diſcrimen pro maxima parte pendet a loco, verſus quem per febrim deponitur materia inflammatoria; de qua re videantur illa, quæ in Commentar. §. 593. de exitu febris in alium morbum dicta fuerunt.

Tria ergo in morbis acutis inflammatoriis conſideranda ſunt. Febris acuta continua, Inflammatio, & Organum, cujus functiones, per inflammationem illud occupantem, læſæ ſunt; ſeduloque attendendum, quo uſque generalis febrium & inflammationis curatio ante tradita his morbis conveniat, & quid præterea in ſingulis requiratur.

Recenſentur autem morbi illi acuti inflammatorii, a capite incipiendo, deinde verſus alias partes deſcendendo; unde phrenitis primum locum obtinet, ultimum uteri inflammatio: quibus deinde inflammationes juncturarum & exteriorum partium corporis in morbillis & variolis junguntur. Interim tamen in ſequentibus idem

idem ille ordo non ſemper ſervatur. De comate enim antea inter ſymptomata febrilia dictum fuit: de Caro autem, cum levis apoplexia ſit, melius poſt traditam apoplexiæ hiſtoriam dicetur. Cum autem hæmoptoen prægreſſam toties phthiſis ſequatur, de illa in capitulo de phthiſi agetur. Mammarum autem inflammatio cum raro contingat niſi puerperis vel lactantibus, de illa inter puerperii morbos dicetur. Lienis inflammatio ex hepatitidis hiſtoria facile intelligi poterit, uti ad §. 958. monetur. Sic etiam meſenterii inflammatio eadem requirit, quæ in inteſtinorum inflammatione habentur: unde etiam hauriri poſſunt illa, quæ ad dyſenteriam, ileum, volvulum, teneſmum, hæmorrhoides, ſpectant, quatenus nempe omnes hi morbi inflammationi ortum debent. Colica autem biliosa ex hepatitidis hiſtoria imprimis cognoſci poterit. Illa vero, quæ ad ureterum & veſicæ inflammationem pertinent, partim ex nephritidis hiſtoria, partim ex illis, quæ de calculo poſtea dicentur, hauriri potetunt. De uteri inflammatione pariter peculiari capitulo non agitur in his Aphoriſmis, verum inter morbos puerperii de hac quædam dici poterunt, cum puerperis frequentiſſimus ſit hic morbus. Juncturarum inflammatio ex illis, quæ de rheumatiſmo & podagra dicentur, pariter intelligi poterit. Cum autem junioribus frequens ſit variolarum morbus, de illis poſt morbos infantum dicetur. De morbillis non habetur ſingulare capitulum, forte quia ex illis, quæ de exanthematibus febrilibus dicta fuerunt, haberi poſſunt illa, quæ ad horum curationem pertinent.

PHRENITIS.

§. 771. SI ferox & perpetuum delirium a Cerebro primario affecto cum febre acuta continua oritur, vocatur Phrenitis Vera.

Si a malo aliunde in Cerebrum delato in febre, inflammatione, &c. Phrenitis Symptomatica, παραφροσύνη, deſipientia, dicitur.

Mens Græcis φρὴν dicebatur, & φρένας pro ſapientia Græci paſſim uſurpant: unde φρενῖτις dicitur quaſi τῶν φρενῶν νόσος, uti ἀρθρῖτις τῶν ἄρθρων, ac πλευρῖτις τῶν πλευρῶν (*Salmaſ. Epiſt.* 36. *pag.* 79.). Videtur enim uſu apud Medicos Veteres obtinuiſſe, ut partis affectæ nomini adderent terminationem *itis*, quando inflammatorium imprimis ejuſdem partis morbum deſignare volebant, uti patet in hepatitide, nephritide &c. Illius ergo partis corporeæ, unde humana ſapientia pendet, morbum phrenitidem dixerunt; quam & ideo *Plinius* (*lib.* 3. *cap.* 17. *pag.* 148.) recenſens ſigna lethalia in hoc morbo ab *Hippocrate* memorata, vocavit *ſapientiæ ægritudinem*. Cum autem & maniaci & melancholici inſaniant, optime phrenitidem ab his morbis diſtinxit *Celſus* (*Hiſt. Nat. l.* 7. *c.* 51. *p.* 166.) dicens: *Incipiam ab inſania, primamque hujus ipſius partem aggrediar, quæ & acuta, & in febre eſt. Græci* φρενῖτιν *appellant*. Ut autem diſtingueret phrenitidem a delirio, de quo §. 700. inter ſymptomata febrilia actum fuit, notavit, interdum quidem in acceſſione ægros deſipere, & loqui aliena, ſed levato acceſſionis impetu mentem redire. *Phrenitis vero tum demum eſt, cum continua dementia eſſe incipit; aut cum æger, quamvis adhuc ſapiat, tamen quaſdam vanas imagines accipit: perfecta eſt, ubi mens illis imaginibus addicta eſt.*

Notatum autem fuit in Commentariis §. 700. ubi illa interna cerebri diſpoſitio, delirii cauſa, tam valida eſt, ut æquipolleat, vel & ſuperet illas mutationes ſenſorii communis, quæ ab objectis externis in ſenſuum organa agentibus fiunt, ſequi judicium & animi affectus ſæpe validiſſimos, atque tunc adeſſe ferox delirium, dum ſibi aliisve nocere tentant ægri.

Per-

Perpetuum ergo delirium cum febre acuta continua adeſt in phrenitide vera: illudque delirium plerumque ferox eſſe ſolet, ob validam mutationem ſenſorii communis. Non ſemper tamen illa ferocia adeſt, uti in Commentariis §. 700. probatum pariter fuit; dum nempe ideæ a tali morboſa mutatione ſenſorii communis natæ non habent ſibi junctum illud placens vel diſplicens, unde animi affectus excitantur, ſed adiaphoræ ſunt. Dari enim tales phrenitides, & peſſimas quidem, in quibus ægri obſcure delirant, absque ulla ferocia, ex *Hippocrate* & *Galeno* ibidem demonſtratum fuit.

Alterum, quod in phrenitide vera notandum, eſt, cerebrum in hoc morbo primario affectum eſſe; id eſt, morbi cauſam non alio corporis loco natam, & inde in cerebrum delatam fuiſſe, ſed in ipſo cerebro, vel membranis illud involventibus, a primo initio morbi adfuiſſe, licet per febris impetum augeri poſſit præſens jam in cerebro vitium. Veram enim & exquiſitam phrenitidem tunc tantum dixerunt Veteres Medici, quum cerebrum ipſum primario affectum eſt. Sic *Galenus* (*Comment.* 1. *in Lib.* 1. *Prorrheticor. Hippocrat. tom.* 8. *capit.* 694.) dixit: *Phrenitis ſiquidem exquiſita, & non permiſta alteri morbo, fit bile flava locum, in quo princeps animæ pars reſidet, prehendente.* Et alibi (*Comment.* 2. *in L.* 1. *Epidem. tom.* 9. *p.* 69.) *Flava bilis, ſi in cerebrum ipſiusque membranas ſe firmaverit, phrenitides efficit. Priuſquam autem ſe firmaverit, per ipſarum venas diffluens, non phrenitides, ſed in febrium vigoribus deliria invehit.* Quamvis autem hodie novimus, ab aliis etiam cauſis phrenitidem produci, & non ſemper a flava bile; demonſtrant tamen loca allegata, *Galenum* in illa opinione fuiſſe, quod in phrenitide vera cerebrum ejuſve membranæ primario affecta ſint, uti etiam alibi (*De locis affect. Lib.* 5. *cap.* 4. *tom.* 7. *pag.* 489.) diſerte monuit, dicens: *neque enim per conſenſum in eo morbo cerebrum afficitur; ſed propria & primaria affectione* (κατ' ἰδιοπάθειαν τε καὶ πρωτοπάθειαν) *laborat.* Idem & habet *Cælius Aurelianus* (*Acutor. Morbor. Lib.* 1. *in Præfat. p.* 2.), qui Græcorum Medicorum, prout in varias ſectas abierant, ſententias diligenter collegit, ſequentia ex Aſclepiade notans: *Phrenitis eſt corpuſculorum ſtatio, ſive obtruſio in cerebri membranis frequenter ſine conſenſu, cum alienatione & febribus.*

Ubi vero illud, quod jam in cerebro ejuſve membranis hærens phrenitidem facit, prius in alio loco corporis natum vel collectum fuit, & morbum fecit turbando functiones illarum partium, quibus inhæret; deinde per μετάστασιν, liberata parte prius affecta, ad cerebrum ejuſve membranas delatum facit ferox & perpetuum delirium cum febre acuta continua, vocabitur talis morbus quidem phrenitis, verum quia cerebrum non primario affectum fuit, ſed ſecundario tantum, non dicenda erit phrenitis vera, ſed ſymptomatica. In utroque tamen caſu eadem pars affecta eſt, ſimilis materia morbi, inflammatoria nempe: tota diverſitas in phrenitidem veram & ſymptomaticam tantum in eo conſiſtit, quod in ſymptomatica illud, quod cerebrum turbat, prius in alia parte hæſerit, poſtea ad cerebrum delatum. Cum hic de morbis inflammatoriis, acuta febre ſtipatis, ſermo tantum ſit, non agitur de talibus cauſis, quæ in aliis locis corporis hærentes cerebrum turbare valent, & mira deliria, & ferociſſima quidem, producere, licet maneant in priſtina ſede hæ cauſæ, neque ad cerebrum ipſum vel ejus membranas per metaſtaſin deferantur; de qua re videantur illa, quæ in Commentariis §. 701. dicta fuerunt. Probatum enim ibi fuit, ſordes circa præcordia collectas omnes cerebri functiones turbare poſſe; ſic tamen ut excuſſis his ſordibus redeat ilico functionum cerebri integritas: unde merito concludebatur, nullam topicam cauſam in cerebro adfuiſſe illo tempore, dum ejus functiones turbatæ erant, ſed omnium illorum malorum cauſam & fomitem in aliis & longe diſſitis locis hæſiſſe.

Neceſſaria autem eſt hæc diſtinctio inter phrenitidem veram & ſymptomaticam, quia in curatione utriuſque hujus mali ma-

Digitized by Google

gna ſæpe diverſitas requiritur, uti poſtea ad § 782. dicetur. Solet autem quandoque & παραφροσύνη, vel & deſipientia, vocari phrenitis talis ſymptomatica; verum minus proprie, cum hoc nomine & delirium, quod non perpetuum eſt, ſed in vigore tantum febrium adeſt, dixerint veteres; uti ex pluribus locis *Galeni* (*Vide Foeſii Œconomiam & Gorræi Definitiones ad vocabulum παραφροσύνη.*) patet, atque etiam in Commentariis §. 700. monitum fuit. Uti jam varia deliriorum genera ſunt, pro vario gradu morboſæ cerebri diſpoſitionis, ſic & idem in phrenitide verum eſſe facile patet, uti etiam *Galenus* (*De Locis affectis L. 4. c. 2. Tom. 8. p.* 454.) monuit, dicens: *Quippe phreniticis quidam in rebus ſub aſpectum cadentibus dignoſcendis nihil errantes a naturali intellectus judicio aberrant: alii contra cogitatione quidem falluntur minime, ſenſibus tamen difformiter moventur: ſunt præterea qui ſenſibus ſimul & cogitationis vitio laborant.* Exemplis autem tam in aliis hominibus, quam in ſe ipſo modo dicta confirmat.

§. 772. **A**Ntecedunt Veram[1], calor, dolorque internus capitis ingens, & inflammatorius; ſanguinis copia nimia; diſpoſitio inflammatoria; robur oculorum, faciei; ſomni turbulenti; deſipientia levis; adoleſcentia; calidorum uſus; inſolatio; vigiliæ; ira; mœror; protervia ſeu ferocitas; oblivio ſubitanea; ſiccitas totius, maxime cerebri; collectio ſloccorum.

Agendum jam erit de illis, quæ utramque phrenitidem, tam veram, quam ſymptomaticam, antecedunt. Cum enim adeo periculoſum ſit hoc malum, & tam difficulter curabile, ubi invaluerit, omni ope attendendum eſt, ut cognoſcantur, an illud jure metuendum ſit, ſicque hoc cognito ilico applicari poſſint efficaciſſima remedia, quibus phrenitis futura caveri, vel naſci jam incipiens tolli ilico poſſit. Novimus autem, phrenitidem inſtare, ſi prægreſſæ fuerint tales cauſæ, quæ inflammationi producendæ aptæ ſunt, imprimis in capite, vel eandem aliis in locis natam verſus caput determinant: uti etiam, ſi in febribus acutis appareant ſigna læſionis functionum cerebri. Omnia autem hæc jam ſeorſim expendenda erunt.

CALOR, DOLORQUE INTERNUS CAPITIS INGENS, ET INFLAMMATORIUS. Ubi de ſignis inflammationis agebatur §. 382., demonſtratum fuit, dolorem punctorium, ob fibras minimas vaſculorum diſtentorum rupturæ proximas, & calorem majorem adeſſe in omni inflammatione, una cum febri, & pulſationis ſenſu. Et ex his imprimis ſignis de præſentia inflammationis internæ judicamus, cum reliqua ſigna, ut tumor, rubedo, durities &c. tantum in partibus externis corporis inflammatis videri poſſint. Ubi ergo in febre acuta dolor ingens & continuus capitis adeſt, cum ſenſu magni caloris, & pulſationis, novimus inflammationem metuendam eſſe in cerebri meningibus, quam inflammationem proximam cauſam eſſe phrenitidis veræ poſtea §. 776. demonſtrabitur. Cerebri enim corticem, licet inflammatum, non dolere, admodum veroſimile videtur ex illis, quæ in vulnerum capitis hiſtoria dicta fuerunt. Conſtitit enim tunc, fungos cerebri ligari, abſcindi, erodi potuiſſe abſque dolore. Adeoque dolor ille internus capitis a vaſis per cerebri membranas diſperſis ſanguine inflammatoria denſitate immeabili diſtentis, naſci videtur. Unde etiam *Galenus* (*De Locis affectis l. 3. c. 13. t. 7. p.* 448.) pertinacis capitis doloris cauſam in cerebri meningibus poſuit. Verum quidem eſt, non omnem capitis dolorem in febribus acutis inflammationem meningum cerebri deſignare, nam & per conſenſum, aliis partibus corporis affectis, capitis dolor naſcitur; uti v. gr. dum corrupta bilis circa præcordia hæret, quod antea jam ſæpius dictum fuit, & a *Galeno* (*Method. Med. ad Glaucon. l. 1. c. 16. t. 10. p.* 364.) pariter monitum. Verum calor, & reliqua inflammationis internæ capitis ſigna, facile demonſtrant, cui cauſæ dolor ille capi-

gore ætatis, ſimiles morbi frequenter contingere ſolent. Unde dixit *Hippocrates* (*ibid. N.* 512. *p.* 882.) *Ab anno decimoquarto uſque ad quadrageſimum ſecundum natura corporis morborum omnis generis ferax ſit*. Et alibi (*Aphor.* 29. & 30. *Sect.* 3. *tom.* 9. *p.* 125. 126.) ætatum varios morbos recenſens, juvenibus ſanguinis ſputum, tabem, febrim acutam, aliosque morbos contingere monuit; juvenilem vero ætatem prætergreſſis, una cum aliis morbis acutis inflammatoriis, phrenitides fieri dixit.

Calidorum usus. Toties hoc triſtibus exemplis conſtitit, dum optimæ ſpei juvenes, vinis generoſis vel & ſpiritibus fermentatis liberalius hauſtis, in morbos acutiſſimos inflammatorios inciderunt, & phrenitici perierunt. Exemplis quibuſdam ex *Hippocrate* & *Galeno* allegatis illud conſtitit in Commentariis §. 586. *α*, ubi de ſingularibus febrium cauſis agebatur. Innumeros fere caſus Hiſtoria Medica habet, quibus idem confirmatur.

Insolatio. Imprimis ſi non bene tecto capite æſtivi Solis radiis homines diu exponuntur; tunc enim ſic caleſcere poſſunt capitis integumenta & ipſa calvaria, ut ſanguis a nimio calore coagulari jam incipiat, unde peſſima & ſæpe ſubito lethalis phrenitis naſcitur. Verum quidem eſt, moleſtum talem caloris gradum cavere homines quantum poſſunt ſemper, ingrato ſenſu moniti; tamen per aperta loca iter facientes æſtivis ſub ardoribus quandoque hæc pati coguntur: undæ ſæpe integri exercitus ingentem ſtragem patiuntur. Nihil magis periculoſum, quam ſi Solis radiis expoſito capite quis dormiat. Memini binos meſſores, ſaniſſimos certe & robuſtiſſimos, intra bihorium ſic periiſſe; dum fœni acervo incumbentes, nudo capite meridiano Soli expoſito, obdormivisſent. A ſociis enim expergefacti titubabant, incondita quædam obmurmurabant, & paulo poſt moriebantur ambo. Neque hoc mirum videbitur, ſi attendatur, lignum, lapides, metalla &c. Solis æſtivi radiis expoſita, ſic caleſcere poſſe, ut tangentis manum lædant. Ita *Manaſſes* maritus *Judith*, dum in diebus meſſis hordeaceæ inſtaret ſuper alligantes manipulos, mortuus legitur (*Judith. c.* 8. *verſ.* 2. & 3.) *venit* enim *æſtus ſuper caput ejus*.

Vigiliæ. Nimiis vigiliis atteri ſolida minima imprimis cerebri, dum nulla interpoſita quiete pergunt omnes cerebri functiones; diſſlari tenuiſſimam ſanguinis partem, adeoque reliquum incraſſari, antea vidimus ad numerum 12. §. 605; uti etiam humoribus ab eadem cauſa majorem acrimoniam conciliari. Verum aucta ſanguinis ſpiſſitudo cum acrimonia comite peſſimis inflammationibus producendis aptiſſima eſt, uti conſtat ex illis, quæ in hiſtoria inflammationis dicta ſunt. Simul etiam conſtitit ex dictis ad §. 708. pervigilium in febribus pro cauſa ſua plerumque habere leviſſimæ inflammationis cerebri prima initia. Adeoque vigiliæ nocebunt ut ſignum futuræ phrenitidis, & ut cauſa hunc morbum producere valens. Unde & *Hippocrates* (*Aphor.* 18. *Sect.* 7. *Tom.* 10. *pag.* 300.) dixit: *A vigilia convulſio aut delirium malum*.

Ira. Quæ non ſine ratione brevis furor dicta fuit; ſumma enim ira excandeſcens homo nihil differt a furibundo phrenitico: ingens enim æſtus accenditur, pulſus plenus celer validus fit, truces & ſcintillantes prominent oculi, ſanguine ſæpe ſuffuſi; facies torva & vultuoſa apparet quævis periculoſa ſpernit iratus, ſibi aliisque nocens quam ſæpiſſime:

> *Nunc face ſuppoſita ferveſcit ſanguis, & ira*
> *Scintillant oculi: dicisque, facisque, quod ipſe*
> *Non ſani hominis non ſanus juret Oreſtes* (*A. Perſii Sat.* 3. *in fine*.)

Cum ergo adeo per iram turbentur cerebri functiones, motus humorum longe reddatur citatior, omniaque ſigna doceant, ſanguinem majori copia & impetu verſus caput ferri, facile patet, ſi febris acuta ſequatur ex valido hoc animi affectu,

ctu, phrenitidis periculum imminere. Tale exemplum phrentidis ex ira natæ habet *Hildanus* (*Cent.* 1. *obſerv.* 17. *p.* 24.).

Mœror. Imprimis ſi generoſi & inſignibus animi dotibus præditi homines cum adverſa fortuna conflictentur, & taciti ſuas calamitates premant. Melancholiam & maniam a mœrore fieri, poſtea in Melancholiæ hiſtoria patebit: verum mania a phrenitide tantum differt, quod absque febre ſit. Si ergo in tali caſu ab alia quacunque cauſa febris acuta accendatur, fere ſemper phrenitis ſequi ſolet. Imo & quandoque ſubito in nervum erumpit diu ſuppreſſus mœror, licet nulla alia cauſa acceſſerit. Vidit hoc in vidua nobili *Celeberrimus Boerhaavius*, quæ una cum marito omnem ſpem educandæ numeroſæ prolis perdiderat, ſola tamen ſuæ calamitatis conſcia preſſerat hunc mœrorem: cum levi febre decumbere videretur, ferox reſponſum dedit Medico placidiſſimorum morum matrona, dum ſana eſſet, & bihorio poſt furibunda, laceratis veſtibus nuda, per cubiculum decurrebat. A mœrore natam phrenitidem notavit & *Hippocrates* (*Epidem.* 3. *ægrot.* 15. *Tom. IX. pag.* 30.) in *Dealcis uxore*, *quam febris horrida & acuta ex mœrore prehendit*, quæque ab initio morbi ad vigeſimum primum diem morbi uſque, quo periit, perpetuo phrenitica fuit.

Protervia seu ferocitas, oblivio subitanea, collectio floccorum. Omnia enim hæc deſignant, incipere turbari ſenſorium commune, atque imprimis ſumma ad hæc attentio requiritur, quia citam medelam poſcit hoc malum, antequam jam confirmatum fuerit. Unde ſimulac meticuloſus antea homo audaciam ſpirat & minas, placidus antea ferox reſponſum dat amicis vel Medico, vel ſi potum aliudve quid petens paulo poſt immemor jam ſe hoc rogaſſe neget; ilico ſumma remedia adhibenda ſunt, ut imminens jam phrenitis caveatur. Videantur illa, quæ de his & aliis pluribus ſimilibus ſignis habentur in Commentariis §. 702, ubi de omnibus his actum fuit.

Siccitas totius, maxime cerebri. Totum corpus humidum & molle in ſanis eſt, etiam in externa ſuperficie, multo magis in interioribus, uti docent vulnera in cava corporis penetrantia, & vivorum animalium ſectiones. Æquabilis autem hæc corporis humiditas pro optimo ſigno in morbis merito habetur, cum denotet, omnia vaſa pervia, omnesque humores meabiles eſſe. Contra vero, ubi exſiccatur corpus, novimus tenuiſſimi laticis penuriam eſſe, ſanguinemque immeabilem majora vaſa diſtendere, unde vicina minora comprimuntur; uti pluribus in Commentariis §. 739. dictum fuit. Cerebri autem talem ſiccitatem, adeoque humorum immeabilitatem in cerebri vaſis, adeſſe novimus ex ſiccitate vicinarum partium, quæ ab iiſdem arteriis, ac encephalon, humores ſuos accipiunt. Hinc oris interni & linguæ ſiccitas, & vox clangoſa inde nata, illud demonſtrant. Unde aridam linguam pro phrenitidis ſigno habuit *Hippocrates*, uti ad §. 702. dictum fuit. Verum imprimis oculorum ſiccitas & ſqualor interiora capitis ſimiliter affecta eſſe indicant, cum & carotidis internæ rami per illos diſtribuantur. Patet hinc ratio, quare contractas, ſtrigoſas, faucium partes in acutis, uti etiam dum ægri, poſtquam biaverint, difficulter os claudere poſſunt, delirium portendere, atque inde phreniticos factos pernicioſe habere dixerit *Hippocrates* (*Prorrh. L.* 1. *text.* 11. *tom.* 8. *p.* 707.): omnia enim hæc ariditatem harum partium demonſtrant. Uti etiam, quare vocem clangoſam, & oculos ſordidos & pulverulentos inſaniam portendere monuerit alibi (*Ibidem text.* 17. *pag.* 712.).

Omnia autem illa ſigna, quæ phrenitidem veram præcedunt, pulcherrime collegit (*Galenus De Locis affectis Lib.* 5. *cap.* 4. *Tom.* 7. *pag* 489.) faſſus ſe illa ex antiquioribus Medicis hauſiſſe. Sic autem habet: *Nam interdum vigilias præcedere; ſive etiam ſomnos maniſeſtis phantaſmatibus turbatos, ut & clament nonnulli & exiliant, videre eſt; interdum vero irrationalis accedit oblivio, ut laborantes aliqui, quum matel-*

matellam petierint, mejere tamen negligant, aut quum lotium emittunt, matellam ipſam prodere haud quaquam meminerint; vel majori cum tumultu, aut temeritate reſpondeant, præſertim ubi aliquis antea fuit moderatus. At & hi omnes exiguo utuntur potu, & reſpiratio magna & rara eſt, & pulſus minores magisque nervoſos habent: nonnunquam occiput dolor infeſtat. Quum jam proxime ad phrenitidem accedunt, oculos habent vehementer ſqualidos, & ex altero ipſorum acris lacryma effunditur, ac deinde lemas habent, & venas ipſorum ſanguine plenas, & ſanguis ſtillat e naribus. Quo tempore neque jam plane ut mentis compotes reſpondent, flocos avellunt, & feſtucas carpunt, &c. *Quid dicam de lingua aſpera, auditu quandoque hebetiori, tum quod interdum mœſti jaceant vix reſpondentes, vel quum pars quædam dolorificum patiatur affectum, etiamſi vehementius aliquis eam tangat, ipſi haud quaquam ſentiant.*

Alteram vero omnis fere morbus acutus cum febri; dolor lateris non pleuriticus cum levi perturbatione animi; Inflammatio pleuræ, pulmonis, diaphragmatis, quæ peſſima; hanc præſagit lingua nigra, alvus ſuppreſſa, urina retenta, fœces albæ (hæ lethales ubique), urina pallida, decolor, tenuis, ἀδιψία, ferocitas, rubor, urina cum ſuſpenſo nigro, vigiliæ, ſigna inſtantis inflammationis in capite.

Symptomatica autem phrenitis, quæ a malo aliunde in cerebrum delato pendet, quemvis fere morbum acutum cum febre ſequi poterit. Demonſtratum enim fuit §. 587. per febrim liquidiſſima exprimi, reliqua incraſſari, adeoque humores immeabiles fieri; unde faciilime in minimis encephali vaſis obſtructio & inflammatio fieri poterunt. Præterea dum nimis impetuoſo motu febris in mortem tendit, (vide §. 592.) peſſimas inflammationes in viſceribus, & ſubito quidem lethales, metuendas eſſe conſtitit. Uti etiam, dum deponendo materiam febrilem in varia corporis loca, febris in alium morbum definit (vide §. 593.).

Verum præter hæc obſervata practica teſtantur, natos in variis locis corporis dolores inflammatorios, cum febre acuta, quandoque absque bonis ſignis evaneſcere, & dein periculoſiſſima metaſtaſi materiam morboſam verſus cerebrum derivari, ſicque phrenitidem ſymptomaticam facere. Notabile exemplum apud *Hippocratem* (*Epidem. 3. ægrot. 5. Tom. 9. pag. 299.*) habetur. *Calvo* enim *in Lariſſa* de repente femur dextrum doluit, primo jam die febris acuta ardens aderat. Secundo die femoris dolor quidem remiſit, verum absque bonis ſignis: febris enim intendebatur, non dormiebat æger, extrema corporis frigebant &c. Tertio die femoris dolor ceſſavit, ſed mentis alienatio, & multa jactatio acceſſerunt: quarto autem die circa meridiem celerrime periit. Similem caſum vidi in muliere, cui oborta febre continua acutiſſimus dolor ſiniſtram ſuram occupabat: applicuerant autem lintea ſpiritu vini madida parti dolenti, & poſt bihorium, dolore ſuræ evanido, delirabat peſſime; paulo poſt convulſa periit ſecundo morbi die. Dictum fuit in Commentariis §. 593. in hominibus etiam ſaniſſimis, absque ulla cauſa prægreſſa, naſci quandoque febrim, per quam in hac illave parte corporis excitatur ſubito phlegmone validiſſima, & depoſita materia illa inflammatoria deſinere febrim; eventum autem ſimilium morborum pendere in primis a parte affecta, quam per febrim depoſita materia occupat. Verum ſemel ſic in locum quemdam depoſita materia poteſt inde exire iterum, & ad alias partes corporis transferri: Sic eryſipelas ab intro foras verti, & contra, in Commentariis §. 724. dictum fuit. In Anginæ hiſtoria patebit, levari morbum, dum pectus & collum rubeſcunt; perniciem certam inſtare, dum verſus interiora denuo recurrit ille rubor, ut etiam ſi angina in pulmonem vertitur, ſicut *Hippocrates* obſervavit. Idem jam in pleuritide, peripneumonia, ſimilibusque fieri poterit, ut morbi illi absque bonis ſignis

levari

Digitized by Google

levari videantur, dum interim mala metaſtaſis cerebrum afficit. Memini me quandoque talem pleuritidis epidemicæ ſpeciem vidiſſe, cui morbo, niſi ab initio jam balneis pedum, epiſpaſticis, ſitu corporis erecto &c. proſpiceretur, familiaris erat in phrenitidem primis etiam diebus mutatio. In primis autem illa proclivitas in phrenitidem obſervatur in illis morbis, in quibus inflammatoria quidem diſpoſitio manifeſta eſt, tamen non adeo pertinaciter parti cuidam corporis inhæret inflammatio, ſed magis quaſi vaga & mobilis materies morbi videtur. Huc forte pertinet dolor lateris non pleuriticus cum levi perturbatione animi, cujus *Hippocrates* (*Coacar. Prænot. num.* 411. *Tom.* 8. *pag.* 876.) meminit, dicens: *cum lateris dolore, non tamen pleuritico, & turbulentis tenuibus lenibus* (ταραχώδεων λέπτων ἐπιεικέων) *hi phrenetici fiunt*. Turbulenta autem illa tenuia lenia ſatis apte videntur de leni perturbatione animi intelligi poſſe. Affinis huic ſententiæ locus etiam alibi apud *Hippocratem* (*Prorrheticor. Lib.* 1. *Tom.* 8. *pag.* 767. & *Coac. Prænot. num.* 418. *ibid. pag.* 876.) habetur: *Lateris dolor, ex ſputis bilioſis, ſi abſque ratione evanuerit, in furorem aguntur*. Laterum enim dolores, ut pleuritici vocari poſſint, ſatis acuti & punctorii eſſe debent, inſpirationem prohibentes, una cum tuſſi fere perpetua (vide §. 875.) adeoque non repugnat, laterum dolorem, cum febre etiam, abſque pleuritide eſſe poſſe. Hinc etiam videtur *Hippocrates* (*Aphor.* 23. *Sect.* 3. *Tom.* 9. *pag.* 118.) dum hybernos morbos recenſet, in eodem aphoriſmo & pleuritides, & laterum dolores, enumeraſſe. Neque tantum in lateribus, ſed & in aliis corporis locis leviores tales dolores inflammatorii obſervantur, cum maxima propenſione in phrenitidem ſymptomaticam. Sic teſtatur *Sydenhamus* (*In Schedula monitor. de novæ febris ingreſſu pag.* 651.) ſe febrim quandam epidemicam oſervaſſe, in qua ſanguis venis eductus pleuriticorum ſanguinem haud raro æmulabatur, atque ſub primum morbi inſultum dolor collum & fauces, *ſed levior quam in angina*, occupabat: tanta autem proclivitas in phrenefin erat in hac febre, ut quandoque ſponte ſua in hanc tenderet, vel ſaltem a regimine paulo calidiori, jugi in lecto decubitu, & ſimilibus certiſſime phrenitis accederet. Ubi notandum eſt, quod uti in priori caſu dolor lateris ſed non pleuriticus aderat, ſic & hic dolor colli & faucium, ſed levior quam in angina, obſervabatur.

Conſiderandum autem, quod in pleuritide & ſimilibus morbis inflammatoriis, qui liberam reſpirationem impediunt, ſanguis per pulmonem difficulter tranſire poſſit, unde cor dextrum ſe commode evacuare nequit, adeoque nec venoſus ſanguis a capite rediens in ſinum dextrum, & auriculam poterit propelli; unde arteriis pergentibus ſanguinem verſus encephalon deferre, dum tamen venæ eundem ſanguinem reducere nequeunt, omnia vaſa ſanguinea diſtenta manent, comprimuntur reliqua, adeoque omnes cerebri functiones turbantur. Hæc eſt altera phrenitidis ſymptomaticæ, peſſimæ quidem & plerumque cito lethalis, ſpecies, quæ a morbis inflammatoriis aliarum partium producitur: verum in tali caſu phrenitis abſque metaſtaſi materiæ morboſæ naſcitur; priores enim morbi manent, uti facile patet. Diaphragmatis autem inflammatio omnium ſimilium morborum acutorum, qui phrenitidem ſymptomaticam producere ſolent, peſſima eſt, uti poſtea patebit, quando de Paraphrenitide peculiari capitulo dicetur.

Sequitur jam ut conſideremus illa ſigna, quæ docent, alios morbos in phrenitidem ſymptomaticam vergere.

LINGUA NIGRA. Deſignat enim vel defectum tenuis lymphæ ſanguinis: vel majora vaſa, immeabili ſanguine diſtenta, vicina minora comprimere, unde fiſtulæ arterioſæ exhalantes, in linguæ ſuperficie poſitæ, exareſcunt & grangrænoſæ fiunt. Hinc ex lingua nigra, imprimis ſi ſicca ſimul fuerit, peſſima humorum conditio præſagitur: de qua re videantur illa, quæ in Commentariis §. 639. dicta ſunt.

ſunt. Atque ideo linguam aſperam & aridam inter phrenitidis ſigna recenſuit *Hippocrates*, uti ad §. 702. monitum fuit.

Alvus suppressa fœces albæ. Notum eſt, per alvum & urinam expelli de corpore illa, quæ diutius relicta nocerent, dum ex humoribus ſanis, per ipſam circulationem mutatis & acrioribus redditis, ſeparantur talia fœculenta, ſive & ex ingeſtis nutrimentis actionem ventriculi & inteſtinorum paſſis reſiduæ fœces accumulantur, pariter eliminandæ. In morbis autem acutis, ob auctam circulationis velocitatem, dum olea & ſales ſanguinis acriora fiunt, (vide §. 100. & 689.) & bilis in primis acrior reddita in corruptelam tendit; major adhuc neceſſitas eſt, ut illæ excretiones maneant. Ubi ergo alvus ſupprimitur, vel urina retinetur, manent illa in corpore, quæ excerni debebant. Idem autem obtinet, ſi per urinam, aut alvum excretio quidem fiat, verum in excretis non adſint illa, quæ debebant expelli de corpore; uti fit, dum fœces alvinæ albicant, urina pallida, decolor & tenuis eſt. Novimus enim, tunc retineri in corpore acria illa, quæ per has vias exire debebant; atque eadem vel ſanguini permiſta manere, vel inde ſecreta jam & in inteſtinis vel veſica collecta hærere, & a venis bibulis harum partium reſorberi denuo eadem, pro parte ſaltem, & ſanguini permiſceri. Verum acriora talia, dum ſanguine moventur, tenerrimis imprimis vaſis nocebunt, unde fere ſemper tunc cerebri functionum læſio ſequitur, uti patet in illis, qui perfecta iſchuria moriuntur. Vix enim obſervatur inſignis quædam humorum degeneratio, quin ſimul functionum encephali turbatio appareat. Dum in pallidis virginibus loco boni ſanguinis crudus humor per vaſa fluit, vertigines, aurium tinnitus, motuum muſcularium tarditas, cordis palpitationes, ſyncopæ &c. toties obſervantur. In ſcorbuto, podagra retropulſa, & plurimis aliis morbis, ſimilia apparent. Imo adeo facile irritabilis eſt encephali fabrica, ut alterius ſani animalis ſanguis, venis humanis receptus, per vaſa encephali impune fluere nequeat. Memoriæ enim prodidit *Dionyſius* (*Operat. de Chirurg.* 8. *demonſtrat. pag.* 498.), dum ſanguinis transfuſionem ex vitulo in venas humanas tentaſſent temerario auſu quidam, miſeros homines, in quibus hæc experimenta inſtituta fuerant, inſanivisſe paulo poſt, & furibundos exſpiraſſe. Patet ergo, ubi retinentur excernenda, vel excreta non continent illa, quæ expelli de corpore debebant, juſtum in morbis acutis eſſe phrenitidis metum.

Hinc alvus intercepta damnabatur in febricitantibus ab *Hippocrate* (*de Morbis lib.* 1. *cap.* 4. *Tom.* 7. *pag.* 535.): & alibi (*Prorrhetic. lib.* 1. *Tom.* 8. *pag.* 756.) inter opiſthotoni futuri ſigna ſuppreſſam alvum numerat. *Galenus* (*ibid.*) quidem in Commentariis hujus loci notat, alvum interceptam non eſſe proprium affectionis cerebri ſignum; interim tamen fatetur, illam intercepta alvo augeri, & deteriorem reddi. Quod & confirmatur in *Coacis Prænotionibus* (*num.* 155. *ibid. p.* 860.) ubi ſic habetur: *Qui in febribus exſudant, capite dolentes, alvo ſuppreſſa, convulſi fiunt.*

Albæ autem fœces ſi per alvum exeant, novimus bilem, quibus fœces alvinæ tingi ſolent, retineri; adeoque per febrim ipſam acriorem fieri, ſolvi, putreſcere, ſanguini miſceri; unde iterum eadem mala exſpectanda ſunt. Hinc alba alvi excrementa damnavit *Hippocrates* (*in Prognoſtic. Tom.* 8. *pag.* 629.), & quidem ſpeciatim in phreniticis (*Prorrhetic. lib.* 1. *text.* 13. *ibid. pag.* 708.); quibus ſimilia pluribus aliis in locis inveniuntur (*ibid. pag.* 736. *& in Coacis Prænot. num.* 602. 606. 615. *ibid. pag.* 888. 889.).

Ubi autem, obſtructo ductu communi vel cyſtico, bilis exitus in inteſtina impeditur, difficilis quidem morbus eſt, & fœces alvinæ albeſcunt ſæpius: interim tamen non ſemper lethale ſignum eſt, cum reſoluto hoc obſtaculo curabilis talis morbus ſit; uti poſtea in *Capitulo de Hepatitide & Ictero multiplici* dicetur. Longe pejus inde præſagium habetur, ſi absque icteri ſignis fœces albæ fuerint.

Urina retenta, urina pallida, decolor, tenuis. Cum naturaliter frequentior ſit urinæ excretio, quam alvi, hinc etiam longe periculoſior urinæ retentio diuturna. Omnium autem maxime in morbis acutis, quia ſales & olea ſanguinis, aucta circulationis velocitate acriora reddita, per hanc viam elui debent; quod niſi fiat, peſſima quævis metuenda eſſe ſatis patet. Hinc urinarum in morbis acutis interceptiones peſſimas eſſe dixit *Hippocrates*, (*Prorrhet. Lib.* 1. *Tom.* 8. *pag.* 734.) & alio in loco (*ibid. pag.* 786.) veſicam interceptam tum alias, tum cum capitis dolore, convulſivum quid habere, monuit. Cum autem, bile in ſanguinem regreſſa, urina coloratior eſſe ſoleat, ſicque per urinam illud bilioſum ſanguini mixtum eluatur, uti in ictericis, & aliis morbis bilioſis, obſervatur; ſi in tali caſu urina intercepta fuerit, ſummum aderit periculum, cum per ipſam circulationem in majorem acrimoniam tendat omni momento bilis ſanguini permiſta. Unde patet ratio, quare *Hippocrates* (*Coac. Prænot. num.* 592. *ibid. pag.* 887.) dixerit: *In bilioſis urina interceptio brevi occidit.*

Ubi vero urina quidem non intercipitur, verum pallida, decolor, & tenuis, prodit, eadem mala exſpectanda ſunt, quia pariter retinetur illud in corpore, quod excerni debebat. Majorem enim attritum fluidorum ad ſe mutuo & ad vaſa intenſiorem urinæ colorem ſequi, atque inde calorem internum cognoſci, in Commentariis §. 673. probatum fuit: & vel in ſanis hominibus, poſt valida corporis exercitia, intenſior urinæ color apparet. Patet ergo ratio, quare in morbis acutis tam infauſti ominis ſit urina pallida & decolor. Unde inter phrenitidis inſtantis ſigna ab *Hippocrate* recenſetur (*Prorrhetic. Lib.* 1. *text.* 4. *ibid. pag.* 699. & *Coac. Prænot. num.* 582. *ibid. pag.* 886.). Videantur & illa, quæ in Commentariis §. 712. de tali urina dicta fuerunt.

Urina cum suspenso nigro. Et hæc urina in locis modo citatis pro phrenitidis futuræ ſigno ab *Hippocrate* habita fuit, & generaliter nubeculæ nigræ urinis innatantes ab eodem damnatæ fuerunt (*in Prognoſtic. Tom.* 8. *pag.* 634.). Incipientem enim humorum necroſin deſignant, uti alia occaſione in Commentariis §. 741. dictum fuit; ubi plura de hac re habentur.

Ἀδιψία. Quando nempe non ſitiunt ægri, licet validæ ſitis cauſæ adſint in corpore; deſignat ergo hoc ſymptoma turbari jam ſenſorium commune, neque amplius affici ab illis, quæ antea ſitim faciebant. Videantur, quæ ad §. 637. dicta fuerunt; uti etiam illa, quæ in Commentariis §. 739. de ſiti inexplebili, ſubito ſublata in febre ardente, habentur. Ubi enim ſitis minuitur, dum ſimul linguæ major humiditas & alia bona ſigna docent, morbum decreſcere, optimum ſignum eſt.

Ferocitas, rubor, vigiliæ, signa instantis inflammationis in capite. Omnia enim hæc denotant, phrenitidis cauſam jam adeſſe in capite, vel brevi adfuturam: & de ſingulis dictum fuit in priore hujus paragraphi ſectione.

§. 773. Utraque (772.) ubi præſens eſt, hæc habet ſymptomata. 1. Idearum ſenſilium depravationem, ut & ſenſuum internorum, & rationis, & affectuum. 2. ferocitatem auctam & efferam, inquietem, vel ſæpe ſomnos turbulentos. 3. pulſum durum, reſpirationem raram, & magnam. 4. faciem plerumque rubram valde, vultuoſam, adſpectu horrendam, oculos protuberantes, truceſque, ſtillicidium narium.

Sive jam cerebrum primario affectum phrenitidem produxerit, ſive malum aliunde in cerebrum delatum idem fecerit, illo tempore, dum morboſa talis cauſa cerebrum afficit, obſervantur quædam mutationes, & præcipue in illis functionibus, quas a cerebro pendere novimus (vocantur ſymptomata), ex quibus diagnoſis præſentis hujus morbi habetur. Talia autem ſunt ſequentia:

1. Patuit ex illis, quæ alia occaſione in Commentariis §. 700. quando de delirio febrili agebatur, dicta fuerunt, ab interna cerebri diſpoſitione excitari poſſe ideas

in

Digitized by Google

in nobis, quæ non reſpondent cauſis externis in ſenſuum organa agentibus, atque ideas illas ſic natas, pro magis minusve valida mutatione ſenſorii communis, diverſas eſſe, ita ut vel facile delebiles ſint, & ratiocinio corrigi poſſint; vel contra tam fortiter afficiant delirantes, ut firmiſſime ſibi perſuaſum habeant ægri, extra ſe tales cauſas exiſtere, quæ in ſenſuum organa agentes olim ſimiles ideas produxerant; unde & tunc judicium, animi affectus, & corporis violentiſſimi ſæpe motus, ideas tales, ab interna cerebri diſpoſitione excitatas, comitantur; atque hinc varii gradus delirii febrilis deducti & explicati fuerunt. Cum autem probatum fuerit ad §. 701. cerebri medulloſi morboſam affectionem in delirio adeſſe, illamque ab obſtructione quacumque, impedito influxu, transfluxu, effluxu per cerebrum, violentiori humorum motu &c. fieri poſſe; ſatis patet, illa, quæ ibidem dicta fuerunt, etiam in phrenitide obtinere, cum in utraque ſpecie, vera nempe & ſymptomatica, humorum per vaſa cerebri motus adeo turbetur, ob inflammationem meningum & quandoque corticis ipſius cerebri, & febrim acutam continuam. Omnia ergo, quæ de idearum depravatione, judicio inde ſequenti, imaginatione læſa &c. in delirio febrili dicta fuerunt, huc etiam pertinent.

Cum autem leviſſima mutatio illius organi corporei, unde humanitas noſtra pendet, ſufficere poſſit, ut abſque ulla cauſa externa naſcantur ideæ, ſive novæ omnino, ſive ſimiles illis, quæ antea a cauſis externis in ſenſuum organa agentibus excitatæ fuerant, facile apparet, quantopere hæc omnia turbari debeant, dum inflammatio interna capitis obſidet. Adeo mirabilis ignaris hominibus apparuit quandoque ideo ille morbus, ut dæmonum præſtigiis potius quam naturalibus cauſis, adſcriptus fuerit. Sic memorat *Tournefortius* (*Voyage du Levant*, *Lettre* 4. *p.* 66.) in Græcia, ſimulac delirant ægri, nullum amplius a Medicis auxilium peti, ſed exorciſmis ægros noctes dieſque fatigari: ſi vero ægri hoc morbo pereant, prohibent, ne ſepultura cadaveris patriis ceremoniis peragatur, quia ſcilicet ægri non ſatis animoſe diabolo reſtiterant. Quamvis autem in phrenitide, turbato ſenſorio communi, innumeræ & diverſiſſimæ inter ſe poſſint fieri cogitationum mutationes, frequentiſſime tamen contingit, ut conſuetas artes vel opificia peragere tentent ægri absque ulla intermiſſione; vel ſi paulo ante morbum ingruentem aliquid ipſis contigerit, quod valide mentem affecerit, illius memoria renovatur continuo. Quotidianæ in praxi obſervationes hoc docent, & Abderitarum integram civitatem affligens morbus inſigne hujus rei teſtimonium exhibet. Narrat enim *Lucianus* (*Tom.* 1. *in Capitulo: Quomodo hiſt. ſit conſcribenda p.* 657.) celebrem tragœdum Archelaum media æſtate, magno ſub æſtu, coram Abderitis Andromedæ fabulam egiſſe, multosque rediiſſe ex theatro febricitantes, imo poſtea omnes in tota civitate febre correptos fuiſſe & continua, & a primo ſtatim die valida. Circa ſeptimum autem diem quibusdam largam narium hæmorrhagiam, aliis copioſum ſudorem, febrim ſolviſſe. Ridicula autem perturbatio horum ægrotantium mentes obſidebat; omnes quippe tragœdiam agebant, iambos recitabant, & imprimis Euripidis Andromedam flebiliter canebant. Patet autem ex cauſis hunc morbum prægreſſis, & ipſa morbi hiſtoria, vera phrenitide laboraſſe Abderitas, & tragœdiæ memoriam, quam tanto cum oblectamento audiverant, per morbum renovatam toto morbi tempore manſiſſe, atque una cum morbo receſſiſſe. Septimo enim die morbum ſolutum fuiſſe notat *Lucianus*, totamque civitatem *ſeptimanis tragœdis* plenam fuiſſe.

2. Perpetuum delirium Phrenitidem comitari, §. 771. dictum fuit: ſimul autem monitum fuit tunc, illud ſæpe, non ſemper tamen, ferox eſſe. Ferocitas enim tunc adeſſe dicitur, quando ægri delirantes ſibi aliiſve nocere tentant. Pro variis autem animi affectibus ideas, ex interna & morboſa ſenſorii communis mutatione natas, comitantibus, hæc ferocitas adeſt, vel non. Sic enim ridiculum potius quam fe-

ferox erat Abderitarum delirium: & in lethali Phrenitide quandoque ægri floccos carpunt, feſtucas de pariete avellunt tacitiſæpe, vel admodum tranquille delirantes; uti antea in Delirii Febrilis hiſtoria dictum fuit. Interim tamen ſemper magna cautela adhibenda eſt, quia & tacita illa & tranquilla phreniticorum deliria ſubito quandoque in immanem furorem mutantur. Sic memini, hortulanum tertia die phrenitidis veræ, in qua tacite tantum delirabat & floccos carpebat, uno momento lecto exiliiſſe, & celerrimo curſu adſcendiſſe in ſuperiorem domus partem; deque feneſtra præcipitem ſe dediſſet miſer, niſi uxor advolans retinuiſſet; dumque illa cum marito luctatur, & vicinos in auxilium vocat, convellitur æger, & moritur ſubito.

Cum autem pervigilium (vide §. 708.) leviſſimæ inflammationis cerebri prima initia pro ſua cauſa plerumque habeat, atque aucta hac cauſa in coma ſæpe mutetur; patet facile ratio, quare inquies, vel & ſomni turbulenti, phrenitidem toties comitentur.

3. Enumerantur iſta, quæ in vitalibus functionibus mutata in hoc morbo apparent. Pulſus autem durus fere in omnibus morbis inflammatoriis febrem acutam continuam comitem habentibus, obſervatur. Denotat autem, cruorem denſum valde & compactum eſſe, & arteriarum fines capillares inflammatoria tenacitate obſtructas (*Herm. Boerh. Inſtitut. Medic.* §. 962).Unde & *durum & nervoſum* phreniticorum pulſum eſſe monuit *Galenus* (*In libello de pulſibus ad Tirones c.* 12. *T.* 8. *p.* 11.). Simul etiam ibidem notat, plurimas varietates in phreniticorum pulſibus obſervari; quandoque enim tremuli, undoſi, inæquales apparent. Hoc autem imprimis obtinere videtur, morbo jam adulto, & præcipue ſi & cerebellum ipſum incipiat affici; tunc enim vitales functiones turbari debere novimus.

Cum autem cerebellum ab iisdem vaſis ac cerebrum ſuos accipiat humores, & iisdem tegatur membranis, fieri poterit, validam inflammationem interna capitis diu occupare, quin & illud ſimul afficiatur: Unde *Galenus* in loco ſtatim citato notavit, phreniticorum pulſum raro magnum eſſe, ſed ſæpius parvum. Sed & ob hanc cauſam videtur & in reſpiratione obſervari mutatio in phreniticis: diu enim manent, antequam aerem hauriant, ſed tunc valide inſpirant, & exſpirant, atque iterum longo tempore morantur, antequam de novo reſpirent. Hæc eſt illa reſpiratio, quam magnam & longo temporis intervallo factam (μέγα ἀναπνεόμενον καὶ διὰ πολλȣ χρόνȣ) vocat *Hippocrates* (*In Prognoſticis text.* 24. *tom.* 8. *pag.* 607.), & delirium portendere monet; qualem etiam notat adfuiſſe in *Philiſco* (*Epidem.* 1. *ægrot.* 1. *Tom.* 9. *pag.* 99.), qui deliravit cum febre acuta continua, & ſexta die periit; uti & in *Dealcis uxore*, quæ phrenitica mortua eſt (*Epidem.* 3. *ægrot.* 15. *T.* 9. *p.* 309.).

4. Omnia enim hæc ſigna notant, ſanguinem majori copia & impetu verſus caput tendere. Præterea, dum inflammatio capitis interiora occupat, liber ſanguinis tranſitus per vaſa impeditur, adeoque ſanguis, per carotides pulſus, majori copia per externos illarum ramos diſtribuetur; unde facies vaſis ſanguineis diſtentis turgebit magis & rubebit; & quidem tanto magis, quo difficilior fuerit per vaſa encephali humorum tranſitus. Patet hoc evidentiſſime in apoplecticis, qui turgidam & rubram faciem habent ad mortem uſque; etiam in tali caſu, quando a lenta & frigida cauſa morbus originem duxit. Patet hinc ratio, quare *Hippocrates Prorrhetic. L.* 1. *tom.* 8. *p.* 732.) probum faciei colorem, & torvum illum vultum (πρόσωπον λίην ταυρωπὸν) in ægris damnaverit, imprimis in acutis morbis (*Coac. Prænot. n.* 214. *ibid. pag.* 864.).Fervidiſſima percitus ira homo talem vultum habet (vide Commentaria §. 104.); & ægri ſic affecti paulo poſt ſumma ſæpe cum ferocia inſaniunt. Stillicidium autem narium denotat pariter, ſic urgeri impetu & copia ſanguinis vaſa, ut ſolvi incipiant & ſanguinem dimittere, ſed irrito tamen conatu, quod plerumque ob ſanguinem immeabilem vaſis

Digitized by Google

ſis infarctum fit, qui ilico concreſcens viam obturat. Larga autem hæmorrhagia phrenitis præſens optime ſolvitur, & in morbis acutis futura ſæpe præcavetur; uti poſtea ad §. 779. dicetur. Videantur & illa quæ in Commentariis §. 741. de hac re habentur.

§. 774. Prognoſis hiſce fere deſcribitur. Phrenitis vera tertio, quarto, ſeptimoque die necat, raro hunc transgreditur.

Periculoſiſſimum hunc morbum eſſe, nemo dubitat; ſed & ſæpe cito lethalem, niſi ſubito efficaciſſimis remediis ſuccurratur. Pro vario autem impetu, & diverſa partis affectæ indole, citius vel ſerius in mortem tendunt morbi. Cum autem phrenitis vera, quæ cerebrum primario affectum cum febre acuta continua ponit (vide §. 771.), tenerrimam & facillime deſtruendam corporis partem occupet, ſatis patet, quare raro ſeptimum diem transgrediatur. In phrenitide vero ſymptomatica diutius ſæpe morbus trahitur, quia prius malum in alio loco corporis hæret, antequam ad cerebrum deferatur. Confirmant hanc prognoſin *Hippocratis* obſervata. *Philiſcus* (*Epidemic.* 1. *ægrot.* 1. *tom.* 9. *pag.* 99.) quem tertia morbi die delirium cum febre acuta corripuit, narium ſtillicidium poſtea habuit, & reſpirationem magnam & raram (phrenitidis ſigna), ſexta morbi die periit. *Philiſtes* (*Epidemic.* 3. *ægrot.* 4. *ibid. p.* 232.), cui diuturno tempore caput doluerat, ex potibus febre continua correptus, &, poſt doloris augmentum in capite, ſecundo die circa meridiem vehementer inſanivit, quarto die jam convulſus, quinto die periit mane. Sic & aliam mulierem phreniticam ſeptima die periiſſe memorat (*ibid. ægrot.* 11. *p.* 250.): & ægrotum, qui primo morbi die jam phreniticus fuerat, quarto die obiiſſe notat (*ibid. ægrot.* 4. *poſt tempeſtatem p.* 298.). *Galenus* (*ibidem*) autem in Commentariis ſuis in hunc textum modo dictam prognoſin confirmat, omnes nempe ab initio morbi phreniticos ægros intra ſeptimum diem mortuos eſſe, perpaucos hunc terminum ſuperaſſe. Mirabatur autem maxime, optima ſanitate hactenus fruentes homines adeo ſubito invadere hunc morbum, tam cito lethalem: fuit autem in illa opinione, quod in tali caſu *vitioſus in corpore humor coacervatus fuerit, veneno lethali aſſimilis, in corporibus vicinis paulatim aliquid agens; quæ quando vitio jam aliquo modo opportuna erant, humorque ipſe evaſerat maligniſſimus, lethale ſubita apparuit ſymptoma*. Tenerrimam encephali fabricam vaſculoſam cum hodie cognoſcamus, facilis ratio patet, quare tam cito in perniciem vergat hic morbus, licet nullus malignus & deleterius humor in corpore adſit.

In Phrenitide vero ſymptomatica diutius quandoque morbus protrahitur. Sic enim *Apollonius* (*ibid. ægrot.* 13. *p.* 307.) febre decumbens cum hypochondrii dextri tumore dolente, poſtea phreniticus, periit trigeſima quarta die. Ita etiam mulier gemellas laborioſo partu enixa, nec bene purgata, decimo ſeptimo die phrenitide mortua eſt (*ibid. ægrot.* 14. *p.* 388.). Uti etiam adoleſcens ex potu & Venere multa decumbens die vigeſimo quarto obiit phreniticus (*ibid. ægrot.* 16. *p.* 310.). Verum ex horum ægrotorum morbis deſcriptis apparet, alias corporis partes prius affectas fuiſſe, atque inde ad cerebrum delatum fuiſſe malum; vel ſaltem per febrim, aliquot dierum ſpatio prægreſſam, liquidiſſimis diſſipatis, reſiduum ſanguinem ſic inſpiſſatum fuiſſe (vide § 587.), ut in minimis encephali vaſis immeabilis hærere potuerit.

Ipſam tamen ſymptomaticam phrenitidem ſatis cito lethalem quandoque eſſe, docet *Calvi in Lariſſæ* hiſtoria (*ibid. ægrot.* 4. *poſt tempeſtatem pag.* 298.); cui femur dextrum derepente doluit, cum febre acuta ardente; tertio autem die femoris dolor ceſſavit, ſed mentis alienatio acceſſit, cum multa jactatione, & quarto die circa meridiem celerrime periit.

Tumque, ſi ſæva fuerit, ſæpe in Maniam abit.

Continuum abſque febre delirium maniam vocari ab omnibus hominibus *Galenus* (*Commentar. in I. Lib. Prorrhetic. tom. 8. pag.* 693.) aſſerit, & per ſolam febrim comitantem phrenitidem a mania diſtingui (*Commentar. 3. in Lib. 3. Epidem. tom. 9. p.* 276.) monet. Si ergo in phreniticis febris ceſſet, maniaci vocabuntur. Dictum fuit alia occaſione in Commentariis §. 593. febres in alios morbos deſinere, dum materia febrilis in loca quædam corporis deponitur, & pro varietate partis, quam hæc materia occupat, diverſiſſimos morbos naſci poſſe: ſimul ibidem notatum fuit, in ſaniſſimis quandoque hominibus febrim naſci, & paulo poſt in partem quandam corporis depoſita materia excitari phlegmonem vel & eryſipelas, deſinente ilico febre, poſtquam hæc depoſitio facta fuit. In anginis frequentiſſime hoc obſervatur, quod poſt levem febriculam, uno alterove die affligentem, tumeant & doleant fauces inflammatæ, ſublata omni febre. Monitum autem tunc fuit, totam curæ felicitatem in ſimilibus morbis pendere præcipue a loco affecto. Si ergo in cerebri meningibus ſimilis inflammatio naſceretur, ceſſante febre, dum in has partes depoſitio facta fuit, delirarent tales ægri peſſime, ſed abſque febri, adeoque forent maniaci. Tales caſus vidiſſe me probe memini, ubi in febre non adeo valida inciperent leviter deſipere ægri, & paulo poſt, febre ceſſante penitus, immaniter furebant per plures ſæpe dies, imo & ſeptimanas, ſic ut vinculis coerceri debuerint, ne ſibi vel aliis nocerent. Illa autem, quæ accuratiſſimus in morbis obſervandis *Sydenhamus* notavit, hanc rem pulchre confirmant. Dum enim novam febris ſpeciem deſcribit (*In Schedula monitoria de novæ febris ingreſſu pag.* 651. 652.) inter alia monet, ſanguinem venæ ſectione eductum pleuriticorum ſanguini in his ægris ſimilem fuiſſe: quandoque collum & fauces dolorem, ſed leviorem quam in angina, occupaſſe, aliquando vero ſucceſſiſſe eruptiones cutaneas, morbillis non multum diſſimiles, niſi quod ruberent magis, neque deſquammaretur epidermis, dum recederent. Imprimis autem notat, maxime in phrenitidem proclive fuiſſe hunc morbum, & caput petiiſſe; atque *ubi jam caput occupavit febris, & phreneſis ſemel invaluit, nulla reſtare febris indicia, niſi quod pulſus nunc citatior eſt, nunc tardior*. Idem autem fiebat, dum coma huic febri ſuperveniebat, præter enim linguæ albedinem nulla aderant febris ſigna, atque ægri perfectiſſima apurexia frui videbantur (*Ibid. pag.* 660.). Patet ergo ex his omnibus, phrenitidem in maniam abire quandoque, ſed tamen in ſimilibus morbis, cum ceſſet impetu febrilis, atque levior tantum inflammatio vel leve eryſipelas capitis interiora obſideat, ſæpiſſime evadunt ægri, & poſtea integre reſtituuntur, modo poſt evacuationes generales per venæ ſectionem & purgationem factas tota res naturæ & tempori committatur, uti *Sydenhamus* (*Ibidem*) optime monuit. Levis inflammatio cutanea in eadem febre obſervata, ſimilis probabiliter illi, quæ in eodem morbo obſidebat, ſponte ſua abſque ulla deſquammatione cedebat.

Verum longe pejor mania, tota ſæpe vita incurabilis, ſævam phrenitidem quandoque ſequitur. Ex hactenus dictis patuit, & poſtea §. 776. ulterius demonſtrabitur, phrenitidis cauſam proximam eſſe inflammationem meningum cerebri, imo & in ipſa corticali ſubſtantia hujus viſceris manifeſta inflammationis ſigna quandoque deprehenſa fuerunt: ab infarctis autem vaſis, & diſtentis humore immeabili, vicina vaſa minora comprimuntur, per libera adhuc vaſa celerius moventur humores, ſicque turbatur æquabilis & placidus liquidorum per vaſa encephali motus, a quo ſenſuum internorum & externorum functiones, & motuum arbitrariorum exercitatio, pendent. Ubi autem valida febris pergit urgere humores in loca hæc obſtructa, tenerrima hujus vi-

viſceris fabrica deſtruitur brevi, & paucis diebus moriuntur tales ægri; uti paulo ante vidimus. Si vero per artem, vel & ſponte ſua, minuatur febris, vel & ceſſet integre, ſæpe tamen nondum redit ideo integritas parti huic inflammatæ, niſi ſenſim ſolvatur illud, quod vaſi impactum hæret immeabile: verum tenerrima vaſa encephali ſi per errorem loci (vide §. 118.) craſſiores humores receperint, difficulter talis obſtructio reſolvetur, cum tunicis elaſticis arteriæ encephali careant, adeoque non poterunt hac vi, licet impetus a tergo urgentis liquidi fere nullus ſit, retroprimere obſtruentes moleculas in majores truncos. Metus ergo eſt, ne immeabile hoc fluidum, liquidioribus partibus diſſipatis, cum vaſis continentibus concreſcat, ſicque tota via tollantur vel depraventur illæ functiones, quæ a fluidi per hæc vaſa motu pendebant. Accedit præterea, quod a tumentibus vaſis obſtructis minora vicina comprimantur, & expreſſo liquido illorum latera contigua concreſcant, unde iterum horum malorum augmentum. Immedicabiles ſurditates & amauroſes, poſt morbos acutos inflammatorios capitis, a talibus cauſis factas doluerunt toties Practici; & in aliorum viſcerum morbis inflammatoriis infeliciter curatis peſſimas ſimiles ſequelas obſervaverunt ſæpius. Numquid ſic poſt pulmonis inflammationem ſævam immedicabile aſthma tota vita manet? poſt validam hepatitidem pertinax & per vices tota ſæpe vita recrudeſcens icterus &c.? Patet ergo ratio, quare poſt ſævam phrenitidem mania ſæpe ſeq:atur nullis remediis curabilis; vel & quandoque in immedicabilem ſtultitiam, deſinente immani furore, abeat morbus. In gurgatis publicis triſtiſſima talia exempla occurrunt: & omnium frequentiſſime phrenitidem, a lochiis retentis natam in puerperis, in maniam & fatuitatem perpetuam abiiſſe obſervavi.

Pauliſper adſcendens immanis fit.

Hippocraticum monitum eſt, & ſummi quidem momenti, ut hoc cautus medicus efficaciſſimam ſtatim medelam adhibeat, ſimulque caveat, ne ſibi aliisve nocere poſſint tales ægri. Sic autem habet. *Quæ ſenſim feroces deſipientiæ, ferinæ ſunt: ſed & convulſiones prænunciant* (*Coac. Prænot. N.* 87. *tom.* 8. *pag.* 857. *& N.* 156. *ibid. p.* 860. *& N.* 247. *p.* 865.). Optime *Foeſius* videtur vertiſſe ἐπ' ὀλίγον *ſenſim*; alii autem *pauco tempore* reddiderunt hunc textum, imprimis quia *Galenus* ſimilem textum *Hippocratis* in alio loco (*Prorrheticor. Lib.* 1. *text.* 25. *Tom.* 8. *pag.* 715. 716.) commentatus huic opinioni favere videtur, dicens: *Talis igitur vis hujus ſermonis erit; quum videris quempiam cum ferocitate deſipientem, & ſi paulo poſt ſedatur, cognoſce, mentem ejus non febris ratione læſam eſſe, ſed quia phrenitica ſubalitur affectio, quæ poſtea adaucta tibi ferina videbitur*. Si tamen conſiderentur illa, quæ in morbis talibus obſervantur, probabilior longe *Foeſii* verſio videbitur: ſæpe enim ſenſim & per gradus augetur delirium, donec in ſummum furorem deſinat. Primo enim ſolito moroſiores apparent ægri; dein ferox & protervum reſponſum dant; poſtea oblata reſpuunt, quæ antea avide expetebant: ſic ſenſim gliſcente morbo, tandem in adſtantes irruunt, calcitrant, mordent &c. Tales enim deſipientias ferinas (θηριώδεις, παραφροσύνας) vocandas eſſe voluit *Galenus* (*Ibidem*). Nullum enim dubium eſt, ferociter delirare ægrum, licet paulo poſt quieverit; & vel ignari tunc cavent & ſibi & ægro, dum jure metuunt, ne paulo poſt in ſimilem furorem rapiatur. Videtur autem *Hippocrates* monuiſſe medicos, ne crederent levem morbi cauſam eſſe, dum ſenſim in ferociam adſcenderet delirium, neque ſimul & ſemel in furorem agerentur ægri, cum interim brevi immanis furor metuendus ſit. Ipſe autem textus *Hippocratis* videtur ſatis evidenter huic ſenſui favere, ſic enim habet: αἱ ἐπ' ὀλίγον παραχρούσιες θηριώδεες εἰσιν, ἢ μόνον ἐὰν ἐπ' ὀλίγον χρόνον γίνονται. Si enim illud ἐπ' ὀλίγον pro pauco tempore ſumatur,

nihil diſtincti ſignificabit hic textus, cum in ejus fine ἐπ' ὀλίγον χρόνον legatur: evidens autem ille textus apparet, ſi ſequens verſio retineatur: *Quæ ſenſim fiunt feroces deſipientiæ, ferinæ ſunt, non tantum ſi pauco tempore fiant (feroces ſcilicet.)*

Pluſima autem ſigna, quibus delirium futurum præcognoſcere, vel ejus jam præſentis augmentum diſtinguere poſſumus, in Commentariis §. 702. ex *Hippocrate* collecta habentur.

Sæpe deſinit in Lethargum, Coma, Catochen.

Dum nempe aucto tumore inflammatorio vaſorum comprimuntur tenerrima encephali ſtamina, omniſque influxus ſpirituum in nervos, ſenſibus & motibus arbitrariis ſervientes, tollitur, vel ſaltem impeditur pro maxima parte. Ipſam enim apoplexiam inde fieri poſſe, poſtea in ejus hiſtoria §. 1010. N. 2. β. patebit. Lethargus autem, λήθη ἀεργὸς, quaſi otioſam oblivionem dixeris, motum & ſenſum omnem fere tollit cum inexpugnabile neceſſitate dormiendi, & plerumque a Medicis ſub hoc nomine deſcribi ſolet morbus cerebri a pituitoſa humida & frigida ſanguinis cacochymia ortum ducens; unde & *Hippocrates* (*Coac. Prænot. Num.* 140. *tom.* 8. *pag.* 859.) illum morbum ſic deſcripſit: *Lethargici, manibus tremuli, ſomnolenti, decolores, tumidi, pulſibus tardi ſunt, & partes ſub oculis elevatas habent* &c. Adeoque patet, diverſam omnino indolem eſſe lethargi ab inflammatoria phrenitide; interim tamen, ſi ſimilis ſomnolentia phrenitidem ſequatur, imprimis cum notabili febrilis impetus diminutione, abſque reſolutionis ſignis, ſolet & tale ſymptoma hoc nomine vocari. *Galenus* (*De Pulſibus ad Tyrones cap.* 12. *Tom.* 8. *pag.* 11.) de pulſuum diverſitate in morbis agens talem affectum deſcripſit, quem proprio nomine carere dixit, & de quo dubitat, an medius inter phrenitidem & lethargum vocandus foret, an vero ex phrenitide & lethargo miſtus dicendus eſſet: in quo affectu ægri *connivent ut plurimum oculis, ſomnolenti ſunt, atque ſtertunt. Rurſus oculis fixis ac inconniventibus diutiſſime, ut catoche laborantes, intuentur. Et ſi quid roges, atque ad colloquium compellas, difficiles ſunt ad reſpondendum & tardi. Plerumque etiam ſtulte loquuntur, nec recte reſpondent, ac temere nugantur.* Apparet ſatis, aptiſſime hæc phænomena convenire illis, quæ modo dicta fuerunt, præcipue cum ſubjungat *Galenus*, quod in his *pulſus celeres ſunt & crebri, perinde ut phreniticorum, minus tamen: & roboris item minus ac illi obtinent.*

Coma autem inflammatorios morbos comitari, vel & ſequi frequentes, patuit ex illis, quæ ad §. 704. dicta fuerunt. Mirabilem autem illum affectum, qui catoche vel catalepſis dicitur, quo laborans repente, immotus, nec ſentiens, illum corporis ſtatum retinet, quem primo momento accedentis morbi habebat, (vide §. 1036.) pariter phrenitidem ſequi quandoque, nemo mirabitur, ſi conſideret, diſſecta hoc morbo defunctorum cadavera demonſtraſſe arterias & venas cerebri valde turgentes fortiter impacto & denſo cruore (vide §. 1041). In textu *Galeni* modo citato catoches mentio facta fuit; & delirio catochen quandoque jungi apud *Hippocratem* (*Prorrhetic. Lib.* 1. *Tom.* 8. *pag.* 756.) legitur: *Capite dolentes, cum catoche delirantes, intercepta alvo, oculo ferocientes, facie florida, opiſthotono corripiuntur.*

Peſſimi autem ominis eſſe hos affectus in phrenitide vel ægrorum cuſtodes norunt, certam prævidentes mortem, dum antea furibundi ſubito quieſcunt & ſomnolenti fiunt.

Vomitus æruginoſus ratione inflammati cerebri; ſputatio frequens & indecora in adſtantes; tremor; fœx alvi & urina interceptæ, vel albæ; urina cruda; convulſio; venatus floccorum volitantium; oculi pulverulenti; dentium ſtridor,

Digitized by Google

dor; ἀδιψία plerumque convulſionis prænuncia; permutatio ſymptomatum perpetua, ulceris tumentis ſubſidentia, frequentia ſunt præſagia periculi ſummi & mortis.

Recenſentur jam illa ſigna, quæ in phrenitide ſummum periculum & mortem deſignant. Inter illa autem merito numeratur vomitus ille æruginoſus. In Commentariis §. 267., ubi agebatur de illis ſignis, ex quibus cognoſcitur, per vulnera capitis cerebrum ipſum læſum vel compreſſum eſſe, dictum fuit, ſuſpectum maxime fuiſſe, ſi ſic affecti bilem vomerent; atque ibidem notatum fuit, cerebro per inſolitum navigationis motum turbato, etiam in ſaniſſimis antea hominibus, æruginoſam bilem evomi; & viciſſim, dum ab alia cauſa circa præcordia talis ſaburra collecta hæret, cerebri omnes functiones miris modis turbari. De quo miro inter cerebrum & præcordia commercio videri poſſunt illa, quæ ad §. 701. dicta fuerunt. Ubi ergo in phreniticis ille vomitus adeſt, novimus, inflammatoriam cauſam cerebrum ipſum penitus turbare, adeoque peſſima quævis exſpectanda eſſe. Diſtinguimus autem facile, quod ille vomitus ratione inflammati cerebri fiat, non vero ab aeri bilioſo in primis viis fluctuante, per abſentiam illorum ſignorum, quæ primo numero §. 642. recenſentur, ubi de nauſea a fordibus talibus bilioſis nata agebatur. Unde ſimul patet ratio, quare *Hippocrates* (vide Commentaria §. 267.) dixerit: *In capitis doloribus æruginoſi vomitus cum ſurditate & pervigilio, cito vehementer inſanire faciunt.* Hiſtoriæ autem ægrorum ab *Hippocrate* in Epidemicorum libris conſcriptæ funeſtos eventus vomitus talis probant. Sic enim *Philiſter* (*Epidem. 3. ægrot. 4. Tom. 9. p. 232.*) primo die morbi æruginoſa multa vomuit; ſecundo die vehementer inſanivit; quarto die convulſus fuit: quinto die periit. Alter autem phreniticus (*Ibid. ægrot. 4. poſt tempeſtatem p. 293.*) prima die æruginoſa multa tenuia vomuit, & multum deliravit; ſecundo die palpitationes per totum corpus, & nocte ſequente convulſiones adfuerunt. Quarto die obiit.

SPUTATIO FREQUENS ET INDECORA IN ADSTANTES. An ſputatio frequens per ſe phrenitidis ſignum ſit in morbis, dubium videri poſſet. Cum autem impedito libero humorum circuitu per capitis interiora, tanto major copia ſanguinis urgeat illas partes, quæ a carotidibus externis ramos accipiunt, unde facies illa rubra & vultuoſa, truces oculi &c. de quibus quarto numero præcedentis paragraphi dictum fuit; non adeo abſonum videtur, & ſalivales glandulas ob eandem cauſam quandoque ſalivam copioſiorem ſecernere, quam continuo ægri exſcreant. Hinc forte *Hippocrates* dixit: *Screatus frequens, ſi ſane & aliud quoddam ſignum adfuerit, phreniticum* (*Prorrhet. Lib. 1. text. 6. Tom. 8. pag. 704.*). Et paulo poſt (*Ibid. text. 12. p. 708.*) ſputationem (πτυελισμὸν) damnavit in phreniticis. Ubi vero in adſtantes ægri ſputa projiciunt, ſummæ proterviæ ſignum eſt, & in bene moratis certiſſimum delirii indicium: ſi enim vel ferox ab homine moderato reſponſum mali ominis ſit in morbis, quanto magis indecora talis ſputatio. Merito enim pro axiomate Medico (*Jacot. & Holler. Comment. in Coac. Hippocr. pag. 519.*) poſuit, dum textum modo allegatum commentatur: *Omnes actiones voluntarias, quæ præter modum ac decorum vel deficiunt, vel exſuperant, phrenitidis eſſe ſigna.*

TREMOR. Quando §. 727. de tremore febrili agebatur, conſtitit, liquidi arterioſi, per encephali arterias movendi, immeabilitate inter tremoris cauſas recenſeri. Ubi ergo in phrenitide talis tremor obſervatur, novimus, turbari liberum influxum ſpirituum in nervos muſculis movendis deſtinatos; ut uno momento tollatur ille influxus, momento poſt præter voluntatis imperium redeat; adeoque conſtat, ad ipſam cerebri fere medullam morbi effectum pertingere. Patet hinc ratio, quare tremorem tanquam funeſtum in phrenitide damnaverint medici.

Di-

Dixit *Hippocrates* (*Prorrhet. Lib. 1. tex. 9. Tom. 8. pag. 706.*): *Phreniticæ vehementer affectiones tremulæ deſinunt*. Quod autem hic non intelligatur, vehementem phrenitidem ceſſare tremoribus obortis, ſatis patet ex alio loco *Hippocratis* (*Coacar. Prænot. N 99. ibid. pag. 857.*), uti in vehementi phrenitide tremores damnantur tanquam lethales. Unde etiam, uti in Commentariis §. 700. dictum fuit, tremulæ & obſcuræ delipientiæ valde phreniticæ habitæ fuerunt *Hippocrati*: & in lethali phrenitide, de qua dictum fuit modo, dum de vomitu æruginoſo ſermo erat, palpitationes illæ per totum corpus ſecundo die aderant.

Fæx alvi et urina interceptæ vel albæ: urina cruda, venatus floccorum volitantium. Videantur de his omnibus illa, quæ in Commentariis §. 734. & 772. habentur.

Convulsio. In Commentariis §. 712. probatum fuit quod convulſio, inflammationis cerebri ſigna prægreſſa ſequens, fere lethalis ſit ſemper, quia tunc novimus, ipſam cerebri medullam jam affici. In ægris illis modo memoratis ex Epidemiis *Hippocrates* convulſiones aderant, qui etiam phrenitici mortui ſunt.

Oculi pulverulenti. Tenuiſſimo rore ex minimis arterioſis fiſtulis exhalante oculos detergeri novimus, & humidos ſervari: dum ſimul frequenti palpebrarum nictitatione averritur quidquid pulverulenti in aere circumvolitantis oculis adhæreſceret: ſimulac autem exhalans ille ros deficit, oculi ſicci & ſqualidi apparent. Docuerunt autem injectiones anatomicæ, arterioſa vaſa plurima ex encephalo a ramis carotidum internarum per oculos diſpergi; adeoque merito tunc concludimus, ſimilem ſiccitatem in capitis partibus internis adeſſe, diſtentis immeabili ſanguine vaſis majoribus, minoribus vero compreſſis & liquido tenuiſſimo orbis. Simul accedit, quod tales ægri hebetes jaceant fixis & apertis oculis, palpebris vix amplius vel rariſſime conniventibus; unde patet ratio, quare tunc oculi pulverulenti appareant, peſſimo ſemper omine. Videantur & illa, quæ de luctuoſis febre continua putrida decumbentium oculis in Comment. §. 734. dicta fuerunt.

Stridor dentium. Quibuſdam hominibus familiaris eſt ille dentium ſtridor, dum dormiunt. Cæteroquin involuntarium & convulſivum motum muſcularum maxillas moventium ſignificat, adeoque merito mali ominis in morbis habetur. Sollicite hic monuit *Hippocrates* (*In Prognoſt. Tom. 8. pag. 604.*), *dentium ſtridorem portendere inſaniam & mortem, niſi quis a puero conſueverit. Si vero etiam delirans hoc agat, jam valde pernicioſum eſt*.

Ἀδιψία plerumque convulsionis prænuncia. Cum enim in hoc morbo cauſæ ſitis adſint, ſi non ſitiant tamen ægri, novimus ſenſorium commune penitus turbatum eſſe, adeoque peſſima quævis jure metuuntur. Videantur illa, quæ in Commentariis ſecundæ ſectionis §. 772. de ἀδιψία dicta ſunt.

Permutatio symptomatum perpetua. Cerebrum eſſe illud organum corporeum novimus, unde motus voluntarii exercitatio & ſenſum externorum & internorum actiones pendent: cumque a ſingulis nervis, per objecta externa mutatis, diſtinctæ cogitationis mutationes producantur; & viciſſim in ſingulis muſculis motus arbitrarii ex nutu voluntatis excitari poſſint; patet omnium & ſingulorum nervorum diſtinctam in cerebro originem eſſe. Nata ergo inflammatione in capitis interioribus, adeoque impedito vel turbato liquidorum per vaſa cerebri motu in hac illave parte, diverſiſſima poſſunt excitari ſymptomata, prout variæ nervorum origines ſic efficiuntur. Sic mira phantaſmata delirantium oculis occurrunt, ſonorum ingens varietas auribus percipitur, odorum, ſaporum &c. miræ mutationes obſervantur, dum ab interna illa & morboſa ſenſorii communis diſpoſitione origines nervorum mutantur. Ubi ergo perpetua horum ſymptomatum permutatio eſt, novimus magis magiſque turbari ſenſorium commune,

& ad

& ad alias partes cerebri propagari malum. Patet hinc ratio, quare *Hippocrates* (*Prorrhetic. Lib. 1. text. 12. Tom. 8. p. 708. Coac. Prænot. N. 94. ibid. p. 851.*) dixerit: *In Phreniticis per initia moderatum eſſe, ſed crebro permutari, malum id eſt*. Et paulo poſt (*Ibidem text. 27. pag. 716. Coac. Prænot. N. 103.*) *Crebræ in phreniticis permutationes, convulſivæ*. Atque ideo *Galenus* (*Ibid. pag. 716.* (in Commentariis ſuis in hunc textum dixit: *Vere igitur in cerebro ipſo transfluxio eſt, alias in alia quapiam ipſius parte orta, ſpeciem quidem affectionis ſervans, ſed pro parte affecta ſymptomata ipſa permutans*. Teſtatur autem *Galenus*, ſe vidiſſe ſæpenumero tales phreniticos, ſemper quidem delirantes, ſed variatis ſecundum omnium functionum animalium genera modis. Nunc enim excandeſcebant ira, paulo poſt lætabantur; tunc audaciſſimi adſtantes invadebant, mox perterriti &c. Patet autem ſatis ex dictis, quare mali ominis hæc ſymptomatum perturbatio habeatur.

Ulceris tumentis subsidentia. Peſſimum hoc ſignum non tantum in phrenitide, verum & in aliis morbis, notat vitam deficere. Unde *Hippocrates* (vide Commentaria §. 158. N. 7. §. 403. N. 1. & §. 432.) *in Prognoſticis* enumerans illa, ad quæ Medicum attendere oportet, ut futuram in morbis prævideat, monet, conſiderandum eſſe, an forte æger ulcus habeat ante morbum, vel in morbo ipſo natum. Si enim illud ulcus ſiccum fiat cum livido vel pallido colore, moriturum hominem præſagiebat.

A peripneumonia lethalis. A variolis mala admodum; ab ileo lethalis.

A Peripneumonia lethalis. Tunc enim ſolet fieri phrenitis ideo, quod per inflammatum pulmonem non poſſit tranſire ſanguis cordis dextri; adeoque nec venoſus ſanguis poterit in cordis cavum dextrum libere evacuari; ergo & impedietur ſanguinis a capite per venas jugulares reditus, dum interim arteriæ pergunt ſanguinem ad caput pellere: infarcientur ergo vaſa cerebri, ejusque functiones turbabuntur; & niſi cito reſolvi poſſit pulmonis hæc inflammatio, brevi pereunt ægri. Cum autem non niſi in peſſima peripneumonia phrenitis ſequi ſoleat, patet, quare lethalis tunc ſit. Unde *Hippocrates* (*Aphor. 12. ſect. 7. Tom. 9. pag. 297.*) dixit: *A peripneumonia phrenitis, malum*. Atque alibi (*in Prognoſt. Tom. 8. pag. 606.*), manus ante faciem attollere, muſcas inani opera captare, feſtucas carpere, floccos avellere, (quæ omnia inſtantis phrenitidis ſigna eſſe antea vidimus) tanquam mala & mortifera damnavit in peripneumonia. Alio tamen in loco (*Coac. Prænot. num. 396. ibidem pag. 875.*) utcumque mitiorem prognoſin videtur habere, dicens: *Quicumque vero peripneumonici non purgati ſunt judicatoriis diebus, ſed mente moti quatuordecim dies effugerunt, periculum eſt, illos ſuppuratos fieri*. Ubi tamen notandum, quod παραπάιοντες dixerint, quo vocabulo ad ſignificandum lene delirium ſæpius utitur.

A variolis mala admodum. Dum antequam variolæ erumpunt, in ſtatu nempe contagii, febris valida delirium aut phrenitidem fecerit, nunquam quidem periculo caret; tamen magna ſpes eſt, erumpentibus variolis, una cum reliquis ſymptomatibus, & hoc ceſſaturum. Ubi vero poſt variolarum eruptionem manet ferox & perpetuum delirium, vel naſcitur, ſi in ſtatu contagii non adfuerit, major metus eſt; quia tunc ſuſpicio eſt, puſtulas varioloſas capitis interiora obſidere. Quando autem in confluentibus variolis a reſorpto gangrænoſo fere tabo putridiſſima & acutiſſima febris accenditur, & phrenitidem facit, facile patet, tenerrima cerebri vaſa liquidis acribus putridis, rapido motu agitatis, brevi deſtruenda eſſe, adeoque nullam ſpem ſupereſſe. De his omnibus autem poſtea in variolarum hiſtoria dicetur.

Ab ileo lethalis. In morbo hoc a ſummo dolore vigiliam, febres, convulſiones ipſas excitari, poſtea *in Capitulo*

tulo de Inteſtinorum inflammatione patebit. Verum nunquam in tantam ſævitiem morbus ille evehitur, quin brevi poſt lethalis gangræna ſequatur, omni dolore ſubito ceſſante, & delirantibus plerumque ægris. Unde & *Hippocrat.* dixit: (*Aphor.* 19. *Sect.*7. *tom.* 9. *pag.* 296.) *Ab ileo vomitus, vel ſingultus, vel convulſio, vel deſipientia, malum.*

Inflammatio pauliſper fixa, & aſperitas faucium ad ſuperiora vergens creat phrenitidem mortiferam; hi palpant, & laborioſi ſunt.

Obſervaverat aliquoties tales caſus *Celeberrimus Boerhaavius*, in quibus poſt leviorem anginam, absque bonis ſignis evaneſcentem, lethalis phrenitis naſcebatur, dum mala metaſtaſi inflammatio faucium caput peteret, atque inde hanc prognoſin fecit; cujus tamen & apud *Hippocratem* non obſcura veſtigia inveniuntur. Sic enim habet (*Prorrhet.lib.*1. *textu* 11. *tom.* 8. *pag.* 707.), uti jam in Commentariis §. 772. dictum fuit: *In acutis circa fauces dolentia, contracta, parva, ſuffocantia, Quum biaverit, non facile os cogere & concludere poſſe, delirium portendit. Ex his phrenitici & perniciose laborant.* Et in *Coacis Prænotionibus* ſequentia leguntur: *Fauces modica exaſperatæ, & alvus vanis conatibus nitens, frontis dolores, ægri palpantes, cum dolore. Quæ ex his augeſcunt, difficilia.* Et alibi (*Num.*168. *ibid. pag.* 865.): *In angina, absque ſignis* (σημείων) *dolores ad caput cum febre, pernicioſi.* Talibus autem ægris delirium continuum *cum ſtudio* naſcebatur, quod *Hippocrates* longe periculoſius dixit illo, quod *cum riſu* fit, uti in Commentar. §. 700. dictum fuit, quia inde ſummopere defatigantur ægri. Sic vidit *Boerhaavius* nobilem virginem, quæ dies noctesque filum per acus foramen transmittere conabatur, donec deficeret. Alia ægra absque ulla intermiſſione nodos nectebat. Similes plures caſus vidi, ubi ad mortem uſque laborioſi ſemper ægri ſumma animi attentione exercitata in ſanitate opificia tentabant.

Quæ verſatur circa neceſſaria, peſſima.

Hæc prognoſis in *Coacis Prænotionibus* (*num.* 37. *ibid. pag.*872.) habetur, ejusque jam mentio in Commentar. §. 700. facta fuit. Neceſſaria autem vocantur illa, quæ ad ſuſtinendam vitam, & curandum periculoſum hunc morbum, abſolute requiruntur. Sic ſi inſidiarum metu tales ægri ſomno abſtineant, tenebricoſo in loco degere nolint, omnem cibum potumque reſpuant, venenum ipſis propinandum ſuſpicati &c. ſatis patet, omnia neceſſario in pejus ruere debere. Hanc phrenitidis ſpeciem videtur indigitaſſe *Hippocrates* (*N.* 100 *tom.* 8. *pag.* 857.) dum dicit: *Ex phrenitide ita perit. In hoc morbo perpetuo delirant, quum nimirum ſanguis corruptus, & extra conſuetam agitationem motus ſit. Quumque deſipiant, nihil quidquam effatu dignum eorum, quæ offeruntur, accipiunt. Procedente vero tempore marceſcunt, tum a febre, tum quod nihil alantur.*

§. 775. Cadavera defunctorum a phrenitide exhibuere meninges inflammatas, gangrænam, abſceſſum, ſphacelum cerebri, aut acres rodentes ichores.

Nihil magis promovet artem, quam ſi in morbo quodam, toto decurſu ſollicite obſervato, poſt mortem in defunctorum cadaveribus indagetur, quæ partes affectæ fuerint, & quænam in illis mutationes contigerint. Sic enim optime detegitur, an in diagnoſi, prognoſi, & curatione morbi erratum fuerit, nec ne. Conſtitit autem ex obſervationibus plurimis optimorum medicorum, in cadaveribus phrenitide defunctorum apparuiſſe talia indicia, quæ inflammationem prægreſſam docerent manifeſte. Virgo acuta febre decumbens cum perpetuo delirio, & ſatis feroci

roci quidem, in Noſocomium deferebatur, atque poſt biduum moriebatur. Defunctæ cranio aperto, oſtendit *Celeberrimus Boerhaavius* auditoribus ſuis, tenuem meningem cerebri totam rubentem & inflammatam, imo & ipſe cortex cerebri, qui naturaliter griſeum colorem refert, adeo rubeſcebat, ac ſi arte anatomica repleta fuiſſent rubra materie ejus vaſa. Si jam conferantur illa, quæ apud *Bonetum in Sepulcreto anatomico*, alioſque obſervatores habentur, pluribus exemplis conſtabit, ſuppurationem, gangrænam, ſphacelum, inflammationis validæ non reſolutæ conſuetos exitus, in phrenitide mortuorum cadaveribus deprehenſa fuiſſe. Imo & quandoque contingit, cerebri membranas, imprimis in hominibus ſæpius hunc morbum paſſis, craſſas, duras, & quaſi ſubſcirrhoſas fuiſſe. Sic in homine, qui biennii ſpatio validiſſimam phrenitidem aliquoties paſſus fuerat, & deinde vomica hepatis perierat, inventa fuit dura mater cranio fortiſſime adhærens, longe craſſior & firmior ſolito, ejuſque proceſſus falciformis fere in tota ſui longitudine oſſeus apparebat. Pia mater, robore & firmitate ſimilis erat fere duræ matri in ſanis hominibus, facillime ſecedebat ubique a cerebro ſuppoſito, numeroſiſſimis vaſis ſanguine repletiſſimis conſpicua. Cerebrum ipſum longe ſiccius & firmius erat ſolito; in cerebri ventriculis tamen ſeri copia reperiebatur (*Acad. des Sciences l' An 1706. Mem. p. 662. 663.*). Acres autem & rodentes ichores hic quandoque reperti originem debent vel puri, ſtagnatione & mora corrupto & degeneranti, vel & tabo gangrænoſo. Præterea dum tenerrima hæc vaſcula immeabili liquido infarcta, vel a vicinis vaſculis tumentibus compreſſa, urgentur per febrim velocius motis humoribus, periculum eſt, ne rumpantur & contentum effundant liquidum; quod collectum & ſtagnans in acrem ichorem facile converti poterit.

§. 776. EX quibus cunctis elicitur cauſa proxima Phrenitidis Veræ, inflammatio vera piæ matris, duræque primario orta. Symptomaticæ vero, inflammatio ſimilis orta a raptu materiæ phlogiſticæ in cerebri meninges.

Phrenitis definiebatur §. 771. non ex intellectu cauſæ proximæ hunc morbum conſtituentis, ſed ex talibus phænomenis, quæ omnes Medici communi conſenſu in hoc morbo ſemper adeſſe ſtatuunt; *feroci nempe & perpetuo delirio a cerebro primario affecto cum febre acuta continua*. Poſtquam autem omnia, quæ ad diagnoſin & prognoſin faciunt, ſedulo conſiderata fuerunt, tuto videtur concludi poſſe, uti hac paragrapho fit, inflammationem meningum cerebri primario ortam conſtituere cauſam proximam phrenitidis veræ. Patet hoc autem evidenter, ſi conferantur illa, quæ de ſignis inflammationis præſentis ad §. 382. dicta fuerunt. Tumor enim ruber, dolor a diſtentis vaſculis, durities & renixus partis affectæ, calor ingens, pulſatio, febris & ejus ſequelæ docebant, inflammationem adeſſe. Verum quidem eſt, quædam ex his ſignis tantum manifeſte apparere, ubi inflammatio externam partem corporis obſidet; ſi tamen expenduntur illa, quæ §. 772. phrenitidem veram antecedere probatum fuit, conſtabit eadem omnia in phrenitide adeſſe. Rubor enim faciei & oculorum, facies vultuoſa & turgens, truces oculi, narium ſtillicidium (vide §. 773. 4.) evincunt ſatis, ſanguinem rubrum diſtendere vaſa majora non tantum, verum etiam errore loci minorum vaſorum dilatata orificia ingreſſum, in illorum anguſtiis hærere: unde concluditur, uti tunc demonſtratum fuit, & interiora capitis ſimiliter affici. Calor ingens & internus capitis, cum pulſatione ſæpe tam valida, ut cranium miſeris diſſilire videatur, alterum inflammationis ſignum dat. Febris acuta continua, atque præcedens diſpoſitio inflammatoria, ulterius modo dicta confirmant. Unde nullum dubium videtur de hac re ſupereſſe poſſe.

Dolor autem capitis ingens videtur docere, cerebri membranas affectas eſſe, & imprimis duram matrem, quæ, perioſtei interni cranium inveſtientis munus gerens

rens

rens illi vaſis immiſſis & receptis ubique adhæret, adeoque inflammatorio tumore diſtendi nequit, abſque magna diſtractione horum vaſculorum: accedit, quod duræ matris arteriæ elaſticis tunicis donatæ, validius reſiſtant diſtendentibus liquidis. Forte & in pia matre ab eadem cauſa dolor excitatur. Cerebri autem corticem erodi, ſecari &c. abſque dolore poſſe, patuit ex illis, quæ de cerebri fungis in vulnerum capitis hiſtoria dicta fuerunt. Medullaris autem cerebri ſubſtantia, tutius recondita, tardius afficitur, atque videtur ilico convulſiones facere, uti pariter tunc probatum fuit. Cum autem ingens capitis dolor phrenitidem veram antecedat, apparet, cerebri meninges affici, priusquam cerebri functiones adhuc multum turbentur. Cum autem pia mater cerebrum involvat, & omnes ejus anfractus ingrediatur, patet, inflammationem ejus contiguum non tantum illi, ſed & vaſis emiſſis continuum, corticem cerebri brevi afficere debere ſimili malo; atque conſtitit ex illis, quæ præcedenti paragrapho dicta fuerunt, obſervationes in cadaveribus defunctorum hoc demonſtraſſe. Interim tamen ſatis apparet ſufficere poſſe ſolam piæ matris inflammationem, ut cerebri functiones turbentur, cum nulla vaſa accipiat cerebri cortex, niſi ex hac membrana; & in Commentariis §. 701. probatum fuerit, obſtructionem quamcunque, impeditum influxum, transfluxum, effluxum per cerebrum, majorem velocitatem, ſtagnationem, peſſima deliria producere poſſe.

Ubi ergo primo & primario affectis inflammatione cerebri meningibus ferox & perpetuum delirium adeſt, dicitur phrenitis vera. Si vero manifeſta inflammationis ſigna in aliis corporis partibus prius adfuerint, & dein materia phlogiſtica ex his partibus per malam metaſtaſin in cerebri meninges rapiatur, ſymptomatica vocabitur, uti pluribus antea dictum fuit.

§. 777. QUidquid has producere poteſt, fungi poterit cauſæ propioris munere (772.)

Omnes enim cauſæ inflammationis, in ejus hiſtoria enumeratæ, huc pertinent, de quibus tunc actum fuit; præcipue ſi ſimul concurrant talia, quæ generales inflammationis cauſas verſus caput determinant, ut inſolatio, vigiliæ, ira &c.; de quibus omnibus in Commentariis §. 772. dictum fuit.

§. 778. QUin hinc vera diagnoſis utriusque mali.

Si enim poſt ingentem dolorem internum capitis, cum æſtu valido & febre acuta continua oriatur ferox & perpetuum delirium, eſt phrenitis vera; ubi vero in alia quadam parte corporis inflammationis natæ ſigna apparuerunt prius, & poſtea caput afficitur, eſt phrenitis ſymptomatica.

§. 779. CUratio requirit attentionem ad ſequentia.

Phreniticis varices, vel hæmorrhoides fluentes proſunt.

Alvi fluor bonus.

Dolor ad pectus, pedesque, vel & vehemens tuſſis ſuperveniens ſæpe ſolvit malum.

Ut & hæmorrhagia.

Hoc fuit Veterum Medicorum inſtitutum, ut ſollicite notarent illa, quæ in morbis contingebant; ſicque diſcerent fideli obſervatione, quibus modis morbi in ſalutem vel interitum tenderent, ut poſtea priora promovere, poſteriora impedire vel mutare, idonea medela poſſent. Unde *Hippocrates* adeo operoſus fuit in Semeiotica parte medicinæ, atque ſalutarem artem tot regulis practicis, plurium ſæculorum

Digitized by Google

rum communi ſuffragio probatis, nobilitavit & auxit; quas tamen ex morborum obſervatione collegiſſe videtur, uti apparebit unicuique, qui Aphoriſmos cum illis contulerit, quæ in Epidemicorum libris habentur. Imo hanc fuiſſe Medicæ artis originem optime notavit *Celſus* (*In Præfatione p. 9.*); ubi de variis Medicorum ſectis agit; *Non enim poſt rationem medicina inventa eſt, ſed poſt inventam medicinam ratio quæſita eſt.* Inter recentiores medicos *Sydenhamus*, eandem methodum ſecutus, plus promovit medicinam ſolus, quam ante illum numeroſiſſimi alii, ſubtiliſſimis ſpeculationibus indulgentes, & cauſas morborum lentiſſimas a priori explicare conati. Fatetur autem ſummus ille in arte medica vir, quod, dum morborum genio cognoſcendo incumberet, quidam perierint ægri, quibus ſuccurri potuiſſet, ſi genuinam curandi hos morbos methodum noviſſet prius: verum hoc inevitabile eſt, & neminem latet, *ſic medicinam ortam fuiſſe, ſubinde aliorum ſalute, aliorum interitu, perniencioſa diſcernentem a ſalutaribus* (*Celſus ibid.*). Neque has calamitates evitant illi, qui vanis, licet ſpecioſis hypotheſibus freti, medendi methodum in morbis fingunt, dum interim, neglecta morborum attenta obſervatione, in eodem ſemper luto hærent, neque poſt plurimos funeſtos eventus magis proſunt ægris ſuis, quam antea.

Antequam ergo de curatione phrenitidis dicatur, operæ pretium erit videre, quænam profuiſſe in hoc morbo fidelia obſervata docuerint.

VARICES. Ex illis, quæ hactenus de phrenitide dicta fuerunt, ſatis patuit, in hoc morbo vaſa encephali urgeri ſanguinis majori copia & impetu; adeoque in cura proderunt omnia, quæ nimiam copiam minuunt, & impetum ſanguinis a capite verſus alias partes derivant, qualia jam ad §. 702. in cura delirii febrilis commendata fuerunt. Varix autem vocatur præternaturalis venæ diſtenſio, & omnium frequentiſſime in partibus corporis inferioribus apparet, ubi ſanguis difficilius aſcendere poteſt, ob maximam a corde diſtantiam, & acclivem viam. Ubi ergo venæ crurum in phreniticis varicoſæ fiunt, novimus copiam ſanguinis in his retineri, adeoque minus ſanguinis ad cor redire, tantoque minus impleri vaſa ſuperiora. Præterea ad auctam ſanguinis velocitatem compeſcendam per artem varicoſas venas reddimus leni earundem compreſſione in artubus, uti in Commentariis §. 691. dictum fuit: atque eadem methodo ad hæmorrhagias nimias compeſcendas medici uti ſolent cum ſucceſſu, uti in Commentariis §. 743. monitum fuit. Patet ergo ratio, quare varices phreniticis proſint. Quin imo tantam ſpem in varicibus poſuit *Hippocrates* (*Aphor. 21. Sect. 6. tom. 9 p. 260.*), ut maniæ ipſius ſolutionem ab illis ſperaverit. An autem præter modo dictos varicum effectus, ex cognita corporis fabrica intelligendos, tumentes venæ crurum regiminis quadam actione (de qua vide Commentaria §. 701.) caput afficere poſſunt? Sequens *Hippocratis* Aphoriſmus tale quid indicare videtur: *Qui calvi ſunt, illis varices non fiunt. Quibus vero calvis exiſtentibus varices ſuccedunt, illi rurſus capillati fiunt* (*ibid. Aphor. 34. pag. 270.*). Qui hunc textum proterve riſerunt, tanquam penitus abſurdum, & nullam communionem inter capillatam capitis cutim & tumentes crurum venas eſſe ſtatuerunt, videant, an melius intelligant, quare circa pubertatis tempus, tumentibus & varicoſis ſæpe factis venis ſpermaticis, in pudendis crines prodeant, in maſculis barba enaſcatur, vox mutetur &c., atque in caſtratis ſæpe omnia hæc immutentur denuo. Sufficiet practico, noviſſe, quid ex varicibus natis morborum tempore boni vel mali exſpectandum ſit, licet connexionem inter cauſam hanc prægreſſam, & comitantem vel ſequentem effectum, non diſtincte intelligat. Ante pubertatem varices in tibiis non exſpectandas eſſe, alibi (*Coac. Prænot. Num 512. T. 8. p. 882.*) *Hippocrates* monuit.

HEMORRHOIDES FLUENTES. Vaſa enim hæmorrhoidalia & carotides arteriæ oppoſita directione ſanguinem ducunt, unde revulſio a capite merito exſpectatur, dum

dum fluunt hæmorroides. Notum eſt, pluribus hominibus conſuetum eſſe, ut bis in anno, quibusdam longe ſæpius, hac via ſanguis evacuetur. Si autem circa illud tempus, qua hæmorrhoides ipſis fluere ſolent, non fiat hæc evacuatio, plerumque vertigine, aurium tinnitu, ſimilibusque ſymptomatibus affliguntur, quæ leviorem cerebri affectionem docent: quin imo Hiſtoria Medica docet, epilepſiam, maniam, & lethalem apoplexiam ſucceſſiſſe, dum conſuetus ſanguinis per hæmorrhoides fluxus ſponte vel imprudenti medela intercipiebatur. Sic *Alcippus hæmorrhoides habens curari prohibebatur: curatus vero mania correptus fuit* (*Epidem.* 4. *text.* 51. *T.* 9. *pag.* 331.). Contra vero apoplexiæ aut maniæ hæmorrhoides ſuccedere, bonum eſſe dixit *Hippocrates* (vide Commentaria §. 702.); morboſque illos hac via ſolvi monuit. Ex quibus omnibus patet, quantum boni in capitis morbis ab hæmorrhoidibus fluentibus exſpectari poſſit.

Alvi fluor bonus. Materialem febris cauſam, vi febris ipſius ſubactam, ſolutam & mobilem redditam per alvum quandoque expelli de corpore, antea ad §. 594. vidimus; adeoque & hoc reſpectu prodeſſe poſſet alvi fluxus in phrenitide. Verum, uti tunc ibidem monitum fuit, poſt coctionis ſigna prægreſſa talis alvi fluor tunc apparere debet, cum idem illud ſymptoma in morborum initio mali ominis ſit, imo & quandoque lethale; uti ad §. 741. dictum fuit. Verum in hoc morbo non tantum prodeſſe poteſt alvi fluor, quatenus morboſam materiam evacuat, ſed etiam, dum humoribus huc ruentibus viſcerum abdominalium vaſa deplentur, & ſanguini impulſo minus reſiſtunt, impetus & copia humorum pulcherrime a capite avertitur, quod magni momenti eſt in curatione phrenitidis. Docuerunt autem Veterum Medicorum obſervata, alvi fluorem prodeſſe illis morbis, in quibus nimis urgebantur vaſa capitis. Sic ophthalmicis utilem eſſe diarrhœam in Commentariis §. 720. vidimus. *Quæ caput concutiunt, aurium ſonitus facientia, hæmorrhagiam faciunt, vel mulieri menſes deducunt, tum alias, tum ſi ſecundum ſpinam ardor conſequatur. Æque autem & (hæc) dyſenterica* (*Coac. Prænot. Num.* 168. *tom.* 8. *p.* 861.). Ex quo textu videtur patere, quod ſolutionem talium morborum, in quibus vaſa capitis nimis diſtenta erant, æque exſpectaverit ab alvi fluxu *Hippocrates*, quam ab hæmorrhagiis. Huc etiam videtur ſpectare alter textus (*ibid. num.* 125. *p.* 858.): *In febribus pulſus & dolor ſecundum venam, quæ eſt in collo, in dyſenteriam finitur*. Verum alibi mirum recurſum a capite verſus alvum, & viciſſim ab alvo verſus caput notat (*Aphor.* 38. *Sect.* 4. *Tom.* 9. *pag.* 150.), cujus rei antea in Commentariis §. 722. mentio facta fuit. Sic autem habet: *Quibus bilioſæ ſunt dejectiones, ſurditate orta ceſſant; & quibus ſurditas, bilioſis obortis dejectionibus ceſſat:* Monet autem *Galenus* (*ibidem.*) in Commentariis ſuis in hunc textum, hic non intelligi confirmatam, & ſæpe ſanatu difficillimam, ſurditatem, ſed talem, quæ repente in febribus oritur. Ex quibus omnibus apparet, in capitis morbis multum boni ab alvi fluore poſſe exſpectari, atque ideo etiam utile judicavit *Hippocrates* (*Aphor.* 5. *Sect.* 7. *ibid. pag.* 294.), ſi maniæ dyſenteria ſuccederet.

Dolor ad pectus pedesque &c. Quando §. 772. de phrenitide ſymptomatica agebatur, notatum fuit, certiſſimis conſtare obſervationibus, inflammationem in quadam corporis parte, etiam remotiſſima a capite, natam, poſſe periculoſa metaſtaſi caput petere, priori loco relicto, atque tunc recenſita fuerunt illa ſigna, quæ docebant, tale malum metuendum eſſe. Nemini ergo mirum videbitur, quandoque & a capite metaſtaſin fieri verſus alias partes, cum inſigni ſæpe levamine periculoſi hujus morbi; præcipue ſi non ad viſcera alia, ſed ad femora aut crura, remotiſſimas a capite partes, derivatio fiat. Unde *dolores, qui ad inferas delabuntur partes, toleratu faciles* dixit *Hippocrates* (*Prorrhet. lib.* 1. *tom.* 8. *pag.* 781.). Capitis autem morbos ad pectus quandoque transferri indicare videtur alter apud *Hippocratem* locus (*Epidem.* 3. *tom.* 9.

9. *pag.* 191. ubi ſic habetur: *Quodcunque ſuperiorum partium doluerit, ad coxendices, vel ad genua, vel aſthma hæc omnia ſolvit.* Imo in ipſa mania aliquid boni inde exſpectaſſe videtur, dum dicit (*Coac. Prænot. num.* 184. *Tom.* 8. *pag.* 880.): *Ex mania ad raucedinem cum tuſſi* ([illegible]) *abſceſſus*.

Confirmantur autem modo dicta illis, quæ in ægrorum hiſtoriis ab *Hippocrate* deſcriptis habentur. Ita in *Herophonte* (*Epidem. ægrot.* 3. *tom.* 9. *p.* 103.), quem præter exſpectationem a periculoſiſſimo morbo evaſiſſe teſtatur, aderant vigiliæ, quinta die morbi ſurditas, ſexta die delirium. Verum octava die doluit inguen, deinde ad utramque tibiam dolores acceſſerunt, ſed & prorſus reſipuit æger, nox toleratu facilis fuit, & urinæ, quæ antea tenues & nigræ fuerant, melius coloratæ erant, & aliquid ſedimenti habebant. Poſtquam autem nona die imperfecta criſi judicatus fuerat, poſt quinque dies rediit febris acuta cum ſurditate, verum tertia poſt recidivam die crura dolor invaſit cum ſurditatis imminutione. Ita etiam in virgine, quæ *Abderæ* in templi veſtibulo decumbebat, ſurditate & delirio in febre acuta laborante, notatur, quod vigeſima die morbi pedum dolor ortus fuerit, ſed & ſimul ſurditas & delirium ceſſabat; monetque, quod, poſtquam in omnibus perfecte judicata eſſet ægra, pedum ille dolor adhuc remanſerit (*Epidemic.* 3. *ægrot.* 7. *ibidem pag.* 301. 302.).

UT & HÆMORRHAGIA. Antea jam aliquoties monitum fuit, narium hæmorrhagiam intelligi, quando ſimpliciter absque ullo addito hæmorrhagiæ vocabulum uſurpatur, quia omnium frequentiſſime in morbis acutis per hanc viam facta ſanguinis evacuatio occurrit. Cum autem in phrenitide arteriæ capitis impetu & copia ſanguinis valide urgeantur, patet ratio, quare toties in hoc morbo narium hæmorrhagia fiat. Plurima enim ex illis ſignis, quæ narium hæmorrhagiam præſagiunt (vide §. 741.), in phrenitide jam adſunt. Illo autem tempore, cum adeſt narium hæmorrhagia, ſanguis per carotidum arteriarum truncos pulſus majori copia derivabitur verſus externæ carotidis ramos, ubi jam minor reſiſtentia eſt; adeoque dabitur occaſio, ut inflammatoria denſitate immeabilis ſanguis in encephali vaſis hærens, minuto impetu liquidi a tergo urgentis, in majores truncos retropellatur (vide §. 400. 1.), ſicque obtineatur inflammationis reſolutio. Cum autem injectiones Anatomicæ docuerint, ab interna carotide ramos arterioſos per nares internas diſpergi, ſi talis arteria aperta ſanguinem funderet, quam proxime a locis obſtructis & inflammatis revulſio fieret. De illis autem ſignis, quæ ſalutarem talem narium hæmorrhagiam præcedere ſolent, in Commentariis §. 741. dictum fuit, ubi omnia, quæ circa hanc rem præcipue notanda ſunt, habentur.

Plurima jam ſpontanea narium hæmorrhagia ſanatæ phrenitidis exempla in Hiſtoria Medica habentur. Verum *Zacutus Luſitanus* auſus fuit artificioſam talem evacuationem inſtituere, dum belli ducem juvenem & quadratum ac ſanguine turgentem curabat, valida laborantem phrenitide. Juſſit enim cuidam ex adſtantibus, qui ſuavi cantu ferocientem mulcebat ægrum, ut pennam ad radicem multum fiſſam, & in ſtellæ effigiem formatam, nari intruderet, ac fortiter circumduceret: quo facto copioſiſſima facta fuit ex nare dextra hæmorrhagia tam fauſto cum effectu, ut a periculoſo morbo convaleſceret æger, & ſuccedente poſtea ſudore & alvi fluxu (*Zacut. Luſit. Obſerv.* 12. *pag.* 22.)

Notandum autem, quod & ſudores critici quandoque in phrenitide ſalutares obſervati fuerint, ſive ſoli, ſive una cum narium hæmorrhagia. Unde dixit *Galenus* (*De Criſibus l.* 3. *c.* 3. *t.* 8. *p.* 430.): *Indicat & phrenitidem ſudor bonus, & præcipue ſi ex capite multus & calidus fluxerit, ſudante ſimul reliquo corpore. Fit etiam aliter, quod per narium hæmorrhagiam phrenitis firmiter* (βεβαίως) *judicetur*. Sic & apud *Lucianum* (*In Capite, cui titulus:* Quomodo conſcribenda ſit hiſtoria. *t.* 1. *p.* 657.) habetur, quod Abderitanis phreniticis, (vide §. 773.) circa ſeptimum diem

Digitized by Google

diem larga narium hæmorrhagia febris ſoluta fuerit, quibusdam etiam copioſus ſudor circa idem tempus ortus ſimilem effectum præſtiterit.

§. 780. Phrenitis vera requirit citiſſime validiſſima remedia, quibus tolli poſſit inflammatio ad cerebri arterias orta.

Vidimus §. 776., veram phrenitidem eſſe inflammationem veram meningum cerebri; imo & quandoque idem malum ad corticis cerebri ſubſtantiam pertingere. Ex illis autem, quæ in hiſtoria inflammationis dicta fuerunt, conſtitit, triplicem eſſe inflammationis exitum, in reſolutionem nempe, gangrænam vel ſphacelum, & ſuppurationem. Facile autem patet, ſolam reſolutionem hic locum habere poſſe, cum ſuppurationis hic natæ lethalis fere ſemper eventus ſit; multo magis adhuc gangrænæ. Verum quidem eſt, in capitis vulnerum hiſtoria plurimis obſervationibus conſtitiſſe, cerebri ſubſtantiam per vulnera lædi, ſuppuratione, putredine, erodentibus &c. conſumi poſſe notabilem ejusdem partem, ſuperſtite vita non tantum, verum etiam in integrum quandoque reſtitutis omnibus cerebri functionibus: ſed ſimul tunc via patebat, qua poſſent exire illa, quæ corrupta erant. Ubi autem phrenitidem veram ſuppuratio ſequitur, pus retentum, mora acrius factum, pulpoſam encephali ſubſtantiam brevi deſtruet. Ad inflammationis autem reſolutionem, uti §. 386. dictum fuit, requiritur, ut humor fluens blandus ſit, motus ejus ſedatus, atque cauſa obſtruens non nimis ſolidata, ſimulque obſtructio parva ſit. Cum autem febris acuta continua phrenitidem veram comitetur (vide §. 771.), impetuoſus adeſt humorum motus, & ſubita humorum degeneratio metuenda eſt; ſimulque immeabilis ſanguis magis magisque anguſtiis vaſorum impingitur; unde omni fere momento augetur reſolutionis difficultas. Accedit, quod obſtructa vaſa tumentia & dilatata comprimant vicina minora, & expreſſo liquido contigua latera concreſcere faciant, unde poſtea immedicabiles cerebri functionum læſiones manent. Hinc patet, morbum hunc citiſſimam validiſſimorum remediorum applicationem requirere, cum ex ſua natura adeo periculoſus & cito lethalis ſit.

§. 781. Quæ petenda maxime ex curatione inflammationis in genere, obſervatis hiſce. Venæ ſectio inſtituenda larga, per amplum vulnus, aut plures venas ſimul, in pede, jugulo, fronte. Diluentia ex decoctis antiphlogiſticis, nitroſis, affatim exhibenda. Dein purgantia antiphlogiſtica, cum multo potu diluente nitroſo danda. Clyſmata ſimilia, additis laxantibus. Anus fovendus, hæmorrhoides fricandæ foliis ficus &c. vel evacuandæ hirudinibus. Colluroria, gargariſmata lenia revocanda in crebrum uſum. Nares, oculi, aures, fovenda. Caput radendum. His præmiſſis, neque cedente malo, opiatis utendum, pediluvia, epiſpaſtica levia, cucurbitæ, ad inferiora applicanda. Corpus moderato frigore reficiundum, & erectum tenendum.

Quando de curatione inflammationis, quæ per reſolutionem fit, agebatur (vide §. 395.), memorabantur indicationes curatoriæ ſequentes. Impedire ulteriorem læſionem vaſculorum, & tollere illam, quæ jam facta eſt; deinde materiæ obſtruenti fluiditatem conciliare una cum lenitate (blanda enim humorum indoles ad inflammationis reſolutionem requiritur). Vel denique, ſi in fluorem redigi non poſſent maſſulæ obſtruentes, hæc ſpes adhuc ſupererat, ut, impetu minuto urgentis a tergo liquidi, vaſa obſtructa propria contractilitate retroprimerent maſſulas obſtruentes in vaſa majora. Patuit autem tunc ex illis, quæ ad §. 396. 397. 398. 400. dicta fuerunt, ad omnes illas indicationes requiri ſanguinis miſſionem. Ergo

Venæ sectio instituenda larga &c. Probatum enim fuit §. 141. ut impactum obſtruens retropellatur, nihil efficacius eſſe magna & ſubita ſanguinis miſſione.

ne. Sed & ſimul ingens calor internus capitis, phrenitidem veram antecedere ſolitus (vide §. 772.) minuitur, uti in cura caloris febrilis §. 691. & ſequentibus demonſtratum fuit, nimiaque vaſorum plenitudo tollitur. Damnaverat quidem *Aſclepiades* in hoc morbo venæ ſectionem, dicens: *perinde eſſe his ſanguinem mitti, ac ſi trucidentur* (*A. Corn. Celſ. lib. 3. cap. 18. pag. 150.*). Verum uti optime monuit *Celſus* (*ibid.*), phrenitis nunquam eſt niſi cum valida febre, atque *Aſclepiades* erat in illa opinione, nunquam ſanguinem recte mitti, niſi in febris remiſſione, atque ideo damnabat in hoc morbo ſanguinis miſſionem; de qua re videantur illa, quæ in commentariis §. 610. de minuendo per venæ ſectionem febris impetu habentur. Interim tamen & *Aretæus* (*L. 1. de Cur. Morb. acutor. c. 1. p. 73.*) videtur largam ſanguinis miſſionem in hoc morbo formidaſſe, quia nempe metuebat ſyncopen, in quam præ reliquis hunc morbum pronum eſſe credebat. Forte etiam & hæc ſuberat ratio, quod cerebrum pro exangui & frigida parte haberet, atque ideo illius morbis validam ſanguinis miſſionem minus utilem putaret. Suadent fere hoc ſequentia, quæ apud illud (*ibid.*) habentur: *Verum tamen audacius vena ſolvenda eſt, ſi a præcordiis, non a capite morbus oriatur: ibi enim vitæ principium eſt. Caput vero ſenſus nervorumque originis locus eſt, ſanguinemque potius a corde trabit, quam aliis diſtribuit* &c. Chemici poſtea ſuis arcanis mira ſe in hoc morbo facere poſſe jactitarunt, ſulphure nempe vitrioli narcotico, quo furoris ſaltem inducias, ſi non integram ſanationem, impetrare valerent. Verum donec docuerint, ſe inflammationem in manu natam his aut ſimilibus curare poſſe, nemo prudens in ancipiti hoc & cito lethali morbo fidem dabit.

Cum autem, uti §. 777. dictum fuit, obſervatis conſtiterit, per hæmorrhoides, oppoſita quam maxime a capite directione, fluentem ſanguinem profuiſſe phreniticis, atque etiam per nares factam hæmorrhagiam frequentiſſime ſolviſſe hunc morbum, utramque naturæ methodum imitati ſunt Medici, dum & in pede, & in jugulo aut fronte venas ſolverent; imo & quandoque in vehementiſſima phrenitide plures ſimul venas aperirent, ut & ſubita inanitio & efficaciſſima ſimul revulſio fieret, ad animi deliquium uſque inſtituta tali evacuatione, quam tanquam ſummum remedium in maximis inflammationibus, ardentiſſimis febribus & doloribus vehementiſſimis habuit *Galenus*, uti ad §. 141. dictum fuit. Verum, uti ibidem monitum fuit, audax talis ſanguinis miſſio nunquam, niſi præſente Medico, fiat, qui pulſum tangens, dum ſanguis apertis venis fluit, facile videbit, quo uſque cum prudentia hoc tentari poſſit.

Merito ergo ſanguinis miſſio in phrenitidis veræ curatione *primum omnium & maximum futurum præſidium* habetur a *Tralliano* (*lib. 1. c. 13. p. 48.*); qui & ſatis largam copiam educi curabat ideo, quia moleſtum erat furentibus ſæpe his ægris ſanguinem detrahere; un de *tantum initio evacuabat, quantum & ſatis erat futurum, etiamſi ſecunda vice iterum mitteretur*; & quidem feliciſſimo eventu ſe hoc præſtitiſſe teſtatur, aperta frontis vena.

Cum autem ſoluta in naribus arteria omnium feliciſſime ſolvi phrenitidem conſtet, ſi larga copia ſanguis effluxerit, auſi fuerunt & Medici arteriam lanceola pertundere, ut ſic & ſubita inanitio, & potentiſſima revulſio impetus & copiæ ſanguinis ab encephalo fieret. Temporalis arteria ſolet tunc eligi, quia & pulſu ſatis conſpicua eſt, & commode poſt ſanguinis eductionem ad ſuppoſitam calvariam comprimi poteſt, & ſic tuto factum vulnus conſolidari. Quænam autem in arteriotome obſervanda ſint, apud *Dionis* (*Cours d'Operations de Chirurgie Demonſtrat. 7. pag.* 407. 408.) alioſque videri poteſt.

Diluentia &c. Dein purgantia antiphlogistica &c. Videantur de his illa, quæ in cura inflammationis §. 396. & ſeqq. dicta fuerunt.

Clysmata similia &c. Illa enim purgantium antiphlogiſticorum, quæ ore aſſumta fuerunt, operationem accelerant, & laxando vaſa inteſtinorum impetum & copiam humorum a capite revellunt. Simul etiam pulchrum uſum habent in minuendo febris impetu, uti in Commentar. § 610. dictum fuit, adeoque omni reſpectu proſunt.

Anus fovendus, hæmorrhoides fricandæ &c. Fluentes enim hæmorrhoides phreniticis utiles eſſe §. 779. vidimus: hinc laxando fomentis & clyſmatibus has partes tentamus hæmorrhoides provocare; ubi autem jam protuberare incipiunt, tunc aſperis foliis ficus fricantur, donec ſanguinem ſtillare incipiant; vel & hirundinibus applicatis aperiuntur. Videantur illa, quæ in Commentar. §. 702. habentur.

Collutoria, gargariſmata &c. Nares, oculi, aures, fovenda. Omnibus enim illis carotidis externæ rami per has partes diſperſi laxantur, adeoque impetus & copia ſanguinis a partibus capitis internis avertitur. Simul etiam nares, humectando vaſa ibi poſita, optime diſponuntur ad ſalubrem in hoc morbo hæmorrhagiam. Videantur illa, quæ de applicatione medicamentorum emollientium ad caput in cura delirii febrilis §. 702. dicta fuerunt; uti etiam, quæ in curatione febris ardentis §. 743. circa hanc rem habentur.

Caput radendum. Abraſis enim capillis tota capitis cutis maxime perſpirabilis redditur: quem effectum a capitis raſione in phrenitide expectaſſe videtur *Cælius Aurelianus* (*Acutor. Morb. lib.* 1. *c.* 10. *pag.* 30.). Gratum certe refrigerium capiti ſic conciliatur, & inſignem quandam mutationem percipere ſolent ægri; & quidem tantam, ut ab illa aliquid metuiſſe videatur *Aretæus*. (*De Curatione Morb. acut. lib.* 1. *c.* 1. *pag.* 30.) dum monuit, ſi longiſſimi crines fuerint, dimidios primo reſcindendos eſſe, ſi vero breviores, tunc ad cutim tonderi poſſe. *Sydenhami* tamen obſervatis (*In Schedula monitoria de novæ febris ingreſſu pag.* 660.) conſtat, nullum in hac re diſcrimen eſſe; & teſtatur, ſe ſemper hoc præcepiſſe, & quidem pulcherrimo cum ſucceſſu. Abraſis autem capillis, pileolo impoſito, caput a frigore externo munivit, monetque, ſe nullum emplaſtrum raſo capiti applicuiſſe: quidam enim hoc commendant, ſed oleoſa omnia & pinguia cuti adhærentia perſpirationem minuunt, quæ hoc in caſu liberrima requiritur. Capitis raſionem *Celſus* (*Lib.* 3. *cap.* 18. *pag.* 150.) pariter in phrenitidis curatione commendavit. Patet autem ſatis, difficillimum hoc factu ſæpe eſſe, dum ægri peſſime furunt; adeoque præſtaret hoc jam facere, dum ſigna docent, phrenitidem metuendam eſſe.

His præmiſſis, neque cedente malo, opiatis utendum. Poſtquam omnibus modo memoratis remediis, ſic minutus fuerit impetus humorum, atque adeo diluta & ſoluta liquida, ut optima ſpes ſit, blanda reſolutione tolli poſſe inflammationem caput internum obſidentem, atque jam ſigna docuerint, morbum miteſcere, dum interim tamen adhuc delirium, vel noxiæ adeo vigiliæ in hoc morbo, manent, tunc opiata uſum habent, non prius, uti optime *Sydenhamus* monuit (*Sect.* 1. *c.* 4. *p.* 81.). A lenioribus autem anodynis incipere ſolent Medici, ſenſim ad fortiora pergendo, ſi priora non ſufficerint. Videantur illa, quæ in Commentariis §. 702. de uſu ſimilium in curando delirio febrili dicta fuerunt.

Pediluvia, epiſpaſtica levia, cucurbitæ, &c. Omnibus enim his laxantur vaſa partium inferiorum, vel, leni irritatione, verſus hæc loca major copia humorum ducitur, adeoque a ſuperioribus revulſio fit. Videantur illa, quæ de revellentibus impetum ſanguinis ad alias partes in Commentariis §. 396. 4. habentur; uti etiam, quæ in Commentariis §. 702. de eorundem uſu dicta fuerunt. Interim tamen cavendum eſt ne inferioribus corporis partibus applicentur talia, quæ motum humorum per totum corpus acriori ſtimulo incitare poſſent.

Corpus moderato frigore refi-

cius.

Digitized by Google

CIUNDUM, ET ERECTUM TENENDUM. Quantum hoc proſit in moderando nimio febris impetu, ad §. 610. dictum fuit; atque etiam in Commentariis §. 698. probatum fuit, lecti & aeris clauſi calorem ſummopere nocere in omnibus morbis, in quibus nimius æſtus adeſt. Erectus autem ſitus corporis facit, ut non adeo impetuoſe ſanguis caput urgeat: videmus enim ſanis hominibus dum per aliquot horas, horizontali corporis ſitu, in lecto decubuerunt, caput tumere; qui tumor brevi evaneſcere ſolet, dum per aliquod tempus erectus ſitus coporis fuit. Sæpe contingit, phreniticos peſſime furentes, dum lecto incarcerantur, placidos penitus reddi, dum erecto corpore, modice tantum veſtibus tecto, in ſedili ſedent. Tanti autem fecit hoc ægrorum regimen *Sydenhamus*, ut paſſim in ſuis operibus ubique inculcaverit, in morbis acutis inflammatoriis curationis totam felicitatem inde fere pendere; & in ultimis ſuis ſcriptis, quæ ingraveſcente jam ætate edidit, ulterius confirmavit, & imprimis quidem in phrenitide hoc neceſſarium dixit. *Hoc enim in ſtatu, quantumlibet ſanguinis detrahatur, quantumvis leviter tegatur corpus, quicunque demum liquores refrigerantes ingerantur, non prius ſedabitur febris, quam æger ſe lectulo interdiu abſtinuerit. Cum calor circumambientis aeris, inter ſtragula concluſi, ſanguinem plus ſatis exagitet, & procumbentis corporis ſitus vehementiori impetu eundem in caput impingat* (*In Schedula monitor. de novæ febris ingreſſu pag.* 659. 660.).

Hæc ſunt remedia, quæ cognita morbi indoles & ſalutaris uſus docuerunt prodeſſe in hoc morbo, & a quibus cito applicatis curatio exſpectari poterit inflammationis, in cerebri meningibus natæ, per reſolutionem.

Hoc tamen monendum videtur, quod, ſedato jam febris impetu, ſæpe adhuc ſuperſit delirium, coma, debilitas ingens, aliaque ſymptomata, quæ cerebri functiones adhuc perturbata eſſe docent. Non tamen ideo venæ ſectionibus, purgantibus, aliiſque vires debilitantibus remediis utendum eſt, ut tales ſævi hujus morbi reliquiæ tollantur; ſed blando victu, quiete, ſitu corporis erecto &c. ſenſim hæc cedere ſolent. Reſoluta enim inflammatione nondum vaſa, per impetum vitalis liquidi loca obſtructa urgentis nimis diſtracta, priſtinam dimenſionem ſtatim recuperaverunt, adeoque ſæpe per notabile tempus adhuc turbatus manet æquabilis humorum per vaſa encephali motus, donec ſenſim acquiſito robore diſtractæ fibræ vaſorum priorem firmitatem acquirant. Cum autem tenerrima ſint encephali vaſa, utpote in pia matre & cortice cerebri elaſticis tunicis deſtituta, patet ratio, quare ſæpe talia ſymptomata poſt veram phrenitidem diu adhuc maneant. Videantur illa, quæ de hac re dicta ſunt in Commentariis §. 397. ubi probatum fuit, propriam vim fibrarum, dum cauſæ diſtrahentes ceſſant vel minuuntur, priſcam formam reſtituere, dum interim nutritio vires reddit.

§. 782. SI vero Phrenitis ab alio morbo inflammatorio jam facto oritur, ante omnia attendendum, an genius ejus mali patiatur adhiberi modo dicta (781.), ſi non, tum curanda ex methodo illi morbo debita, ſemper additis derivantibus, & topicis remediis.

Maximi momenti in praxi hoc monitum eſt, ut nempe in cura phrenitidis ſymptomaticæ attendatur ad genium morbi primarii, ex quo phrenitis orta fuit. Uti enim ſtatim vidimus, phrenitidis veræ curatio largam venæ ſectionem, & repetendam quandoque audacter poſtulat, una cum valida alvi evacuatione per purgantia antiphlogiſtica. Verum non omnibus morbis acutis hæc curatio prodeſt; & quandoque obſervantur febres epidemicæ, inflammatoriæ quamvis, quæ repetitam venæ ſectionem non ferunt abſque noxa: quin etiam conſtitit in talibus febribus, nequidem phrenitidi ſymptomaticæ per validas & repetitas evacuationes ſuccurri poſ-

ſe, ſed ſenſim poſtea una cum morbo principe evaneſcere hoc ſymptoma. Tales erant febres epidemicæ continuæ a *Sydenhamo.* (*Sect. V. c.* 2. *p.* 772. *&c.*) deſcriptæ, quæ annis 1673. 1674. 1675. Londini graſſabantur. Quamvis enim atrox capitis dolor, & laterum dolores frequentes in his febribus, ſanguiſque eductus Pleuriticorum ſimilis cruori, docerent ſatis, non mediocrem inflammationem his febribus ſubeſſe, obſervavit tamen *Sydenhamus*, quod repetita venæ ſectione non levarentur ægri. Cum autem in his febribus promptiſſima metaſtaſis ad caput fieri ſoleret, enematum uſum ſubſtituebat repetitæ ſanguinis miſſioni, quam morbi natura non ferebat; ſicque feliciſſime curabat phrenitidem ſymptomaticam in his febribus natam, dum poſt venæ ſectionem, atque unius vel alterius enematis injectionem, vitrioli ſpiritum cereviſiæ tenui inſtillabat, & pro potu ordinario ægris exhibebat. Nullam autem aliam methodum profuiſſe in hoc caſu teſtatur (*ibid. pag.* 289.). Similia notavit & in alia febrium continuarum epidemicarum ſpecie *Sydenhamus* (*In Schedula monitor. de novæ febris ingreſſu pag.* 651. *&c*), in quo morbo ſumma proclivitas erat, ut materia febrilis mala metaſtaſi caput peteret; & hoc etiam peculiare notabatur, quod ſimulac tali metaſtaſi facta phrenitis invaleſceret, tunc nulla amplius ſupereſſent febris indicia. Obſervavit autem, neque hanc febrium ſpeciem iteratas ſanguinis miſſiones ferre, unde poſt unicam venæ ſectionem purgans antiphlogiſticum dabat, alternis diebus ad tertiam vicem repetendo, ſimul exhibito hora ſomni levi diacodiato poſt ſingulas purgantis remedii doſes. Spiritus autem vitrioli uſum in harum febrium curatione non adhibuit, utpote minus convenientem morbis illis, quorum curatio purgantibus indiget. Monuit autem, quod phrenitis ſi in hoc morbo ſemel invaluiſſet, non potuerit ſubito deleri, neque tutum fuerit repetita ultra limites præſcriptos venæ ſectione, vel catharſi, ejus curationem aggredi (*Ibidem pag.* 660.), ſed tempore & ſponte ſua cedere ſolebat hoc malum, modo debitum regimen adhiberetur. Ita etiam ad phrenitidem ſymptomaticam compeſcendam in variolis talem methodum adhibuit *Sydenhamus* (*in Diſſertatione Epiſtolari pag.* 466.) quæ in aliis caſibus minime conveniret. Decenni enim puero, cui ſtragulorum pondere, & calidis remediis adhibitis, in primo ſtadio variolarum debita illarum eruptio non tantum impediebatur, verum & talis aderat furor, ut totis adſtantium viribus vix lecto coerceri poſſet, dedit ſtatim unciam mediam ſyrupi de meconio; cumque nihil proficeret, poſt horæ ſpatium ſimilem doſin dari juſſit; atque nondum minutis ſymptomatibus, debuit eandem doſin repetere, donec uncias duas cum dimidia aſſumſiſſet puer; tuncque felici eventu ſedatæ ſunt illæ turbæ, & poſtea convaluit æger.

Hæc ſufficient, ut demonſtretur, quantum variet phrenitidis ſymptomaticæ curatio pro diverſa indole morbi primarii, unde ortum duxit. Cum autem periculoſa ſemper ſit in morbis talis in cerebrum metaſtaſis, nunquam nocebit derivantibus verſus alias partes uti, & topicis remediis calorem nimium in capite minuere. Ubi ergo novimus ex genio cognito morbi Epidemici, vel ex ſignis §. 772. enumeratis, talem metaſtaſin metuendam eſſe, clyſmata injicere convenit, balneis, fomentis, inferiores corporis partes laxare, epiſpaſticis eaſdem irritare, ſitu erecto omnem impetum a capite avertere, caput radere, fronti oxycratum applicare, cucurbitas cruribus & femoribus affigere, &c. ut omnibus his artis moliminibus caveatur ſymptomatica phrenitis, vel ſaltem impediatur ejus augmentum, ſi jam adſit. Omnia enim hæc, vel præcipua ſaltem, adhibuit *Sydenhamus* in hoc caſu, licet pro diverſitate morbi primarii varia medela uſus fuerit.

AN-

ANGINA.

§. 782. IMpedita valde, dolens admodum, vel & impedita & dolens ſimul Deglutitio, atque Reſpiratio, quæ contingit a cauſa morboſa agente in partes binis his functionibus inſervientes, ſupra pulmones, & ſupra ſtomachum poſitas, Angina vocatur.

Angina, ab *angendo* dicta, recepto jam apud Medicos uſu, deſignat generali nomine omnes illos morbos, qui impedimento vel dolore partium, deglutitioni vel reſpirationi inſervientium, illas binas functiones ſimul, vel & ſingulas, turbant; ſic tamen ut cauſæ horum morborum ſupra ventriculum vel pulmones hæreant; aliter enim talia mala inter morbos pulmonum aut ventriculi recenſeri ſolent. Simplici hoc nomine omnes illos morbos vocaverunt Latini; verum apud Græcos, recentiores imprimis, major nominum diverſitas occurrit, imo & quædam confuſio, cum non omnes eodem vocabulo eundem affectum deſignaverint. Hinc *Celſus* (*Lib.* 4. *cap.* 4. *pag.* 196.) dixit: *Noſtri anginam vocant: apud Græcos nomen, prout ſpecies eſt.*

Apud *Hippocratem* κυνάγχης vocabulum tantum fere occurrit; & quando levior affectus erat, παρακυνάγχη ipſi dicebatur (*De Morbis Lib.* 3. *c.* 10 *tom.* 7. *p.* 586.): cæterum, quantum novi, nec συνάγχης nec παρασυνάγχης meminit. Notum autem eſt, præpoſitionem παρὰ morborum nominibus præfixam, eorundem minorem intenſitatem frequenter ſignificare. Sic enim parapoplexia pro leviori apoplexia ſumitur &c. Cum autem canes, poſt validum curſum anheli, lingua exſerta, oculis rubentibus & prominentibus, celerrime reſpirent; & miſeri ægri peſſima angina laborantes ſimili fere modo affecti conſpiciantur; inde videtur συνάγχης nomen huic morbo datum fuiſſe. *Nam ab angina ſuffocatur homo & in faucibus magis urgeri videtur, neque ſalivam, neque aliud quidquam attrahit, & oculi dolent, & velut ſtrangulatis prominent, & illis fixe intuetur, neque eos convertere poteſt &c.* (*ibid.*)

Verum συνάγχης vocabulum apud Medicos Græcos poſt *Hippocratem* occurrit, & quidem vario ſenſu. *Aretæus* enim (*De cauſis & ſigni morbor. acut. Lib.* 1. *cap.* 7. *p.* 5. *&* 6.) binas anginæ ſpecies diſtinguens, de quibus ſequenti paragrapho dicetur, illam anginam, *quam organorum collapſio, gracilitas major quam pro cujusque natura, & ſtrangulatio vehemens comitantur*, vocavit ſynanchen, *tanquam interius vergentem & angentem*: contra vero illam ſpeciem, quæ tonſillarum, epiglottidis, faucium, uvulæ &c. phlegmone diſtinguitur, cynanchen dixit. Unde etiam monet, ſynanchen in cynanchen verti, dum ſynanche in melius mutata inflammat omnia, verſus quæ extrorſum vergens phlegmone proceſſerit. Vitioſam enim hic in textu eſſe transpoſitionem vocabulorum, optime notavit *Celeberrimus Petitus* in animadverſionibus ſuis (*ibid. p.* 147.) adeoque loco ὡς συνάγχην ἀπὸ κυνάγχης γίγνεσθαι, legendum eſt, ὡς κυνάγχης ἀπὸ συνάγχης γίγνεσθαι. Patet ſimul, *Hippocratem* graviſſimam anginam cynanches nomine vocaſſe (*in Prognoſtic. Tom.* 8. *pag.* 663.), *Aretæum* vero mitiorem ſic dixiſſe.

Celſus autem (*L.* 4. *c.* 4. *p.* 196) nomina recenſens, quæ variis anginæ ſpeciebus a Græcis tribuebantur, nullam κυνάγχης mentionem fecit, ſed illam ſpeciem, quæ absque rubore aut tumore ullo eſt, κυνάγχην vocavit: ubi vero lingua faucesque cum rubore intumeſcerent &c. monet, quod talis angina ὡς συνάγχη vocaretur, quæ eadem eſt cum cynanche *Aretæi*. Dixit autem: *Illis communia ſunt, æger non cibum devorare, non potionem poteſt; ſpiritus ejus intercluditur. Levius eſt, ubi tumor tantummodo & rubor*

eſt, cætera non ſequuntur, id παραϲυνάγχην appellant.

Trallianus (*Lib.* 4. *c.* 1. *pag.* 219.) vero antiquiſſimos Medicos omnem inflammationis circa gulam ſpeciem generali ſynanche nomine indigitaſſe aſſerit (apud *Hippocratem* tamen, uti dictum fuit, hoc vocabulum non occurrit); poſteriores vero monet quadrifariam diviſiſſe inflammationem circa gulam (uti etiam *Ægineta* (*Lib.* 3. *cap.* 37. *pag.* 39.) habet; & diverſis nominibus inſigniviſſe. Internorum enim laryngis muſculorum inflammationem vocabant cynanchen. Ubi vero interiores pharyngis muſculi inflammati erant, dixerunt ſynanchen; ſi exteriores pharyngis muſculi eodem modo affecti eſſent, tunc vocaverunt paraſynanchen.

Aetius autem (*Tetrabl.* 2. *ſerm.* 4. *pag.* 483.) illam anginæ ſpeciem, quæ a luxata vertebra fit, (de qua §. 818. dicetur) cynanchen vocari a veteribus dixit.

Ex quibus omnibus patet, quam diverſo ſenſu hæc vocabula apud Auctores uſurpata fuerint: atque hæc notanda videbantur, ut intelligi melius poſſent illa, quæ de hoc morbo apud Medicos antiquos habentur. Interim tamen commodiſſimum videtur, generali anginæ nomine omnes hos morbos comprehendere, qui vel deglutitionem vel reſpirationem lædunt, vel utramque; ſive impedimento tantum, vel dolore, vel utriſque ſimul concurrentibus, hæc læſio contingat, modo cauſa morboſa, binas has functiones lædens, ſupra pulmones & ſtomachum hæſerit. Bifariam autem deinde dividuntur anginæ, in illam, quæ cum tumore apparente fit, & quæ abſque ullo tumore deprehenditur. Pro varia autem tumoris anginam comitantis natura, & diverſitate loci a tali tumore occupati, idem morbus varia deinde nomina accipit, uti poſtea videbimus, ſicque optime diverſæ & ſatis numeroſæ hujus morbi ſpecies diſtingui poterunt, & curari.

§. 784. Cujus duplex obſervatur ſpecies; prima ſine ullo ſigno tumoris externi, internive apparet; altera vero cum aliquo tumore in aliqua parte organorum deſcriptorum (783.) deprehenditur ſemper.

Cum ergo anginæ ſedes occupet omnes illas partes, quæ ab ore ad ventriculum & pulmonem uſque inveniuntur, quarum plurimæ oculis & attactui patent, ipſi ægri vel adſtantes, dum indagant reſpirationis, aut deglutitionis impedimentum præſens, vel tumorem quemdam detegunt, vel non, cui adſcribi poſſit morbus. Hinc maxime naturalis anginæ diviſio oritur in illam, quæ abſque ullo ſigno tumoris externe apparentis, vel interne in faucibus conſpicui, invenitur; & alteram, quam tumor quidam ſenſibus detegendus comitatur. Hanc anginæ diviſionem & *Hippocrates* (*in Prognoſtic. t.* 8. *p.* 673.) & *Celſus* (*l.* 4. *cap.* 4. *pag.* 196.) & *Aretæus* (*de Cauſ. & ſign. Morbor. acutor. lib.* 1. *cap.* 7. *p.* 5.) notaverunt. Illam autem, quæ abſque ullo tumore conſpicuo fit, tanquam maxime exitialem damnaverunt omnes: atque, uti præcedenti paragrapho dictum fuit, hanc vocavit ſynanchen *Aretæus*; alteram autem, quæ cum tumore organorum fit, cynanchen. Quin imo adeo exitioſam credidit *Aretæus* (*ibid.*) priorem illam anginæ ſpeciem, ut mortiferis halitibus, qui ex charoniis ſpecubus exhalantes, uno momento homines ſtrangulant, comparaverit; atque in ſolo ſpiritu (aere nempe inſpirato) vitium tunc hærere judicaverit, cum nullum ſignum inflammationis in ulla parte occurreret. Videtur autem in illa opinione fuiſſe, quod non præexstiterit in aere, antequam inſpiraretur, talis malignitas (tunc enim omnes ægro adſtantes ſimiliter affici debuiſſent); ſed quod aer inſpiratus in corpore ægri deleteriam talem vim acquireret a latente in ipſo ægro malignitate. Exemplum enim ſimilis effectus a cane rabido deſumit, qui inſpiratum aerem, quamvis ſaluberrimum, ſic latente in ſuo corpore veneno inficit, ut exſpiratus dein in faciem hominis, dum ſpiritus adducitur, illum rabie inficere valeat. Atque hinc concludit

Ta-

Talem igitur reſpirationis mutationem interius fieri, haud impoſſibile; cum & millena alia, quæ in homine ſunt, eandem ſpeciem cum cauſis exterioribus obtinent. Succi corrumpentes intus & extus (ſunt); morbi quoque medicamentis deleteriis aſſimiles, & a medicamentis talia vomunt, qualia ob febres vomere ſolent (ibidem). Patebit autem ex ſequentibus, peſſimam talem, absque ullo tumore conſpicuo, ſubito lethalem anginam, ab inflammatione organorum quorumdam, uti & ab aliis pluribus cauſis contingere poſſe, licet inſpiratus aer nullum vitium contraxerit.

§. 785. ILla prior in fine morborum diuturnorum, maxime poſt ingentes & ſæpe repetitas evacuationes, contingit; pallorem faucium, ſiccitatem harum, tenuitatem, ſimul comites habet; quare nervos & muſculos reſolutos plerumque habet; fere ſemper eſt ſignum imminentis mortis; raro curatur, & tum tantum remediis replentibus vaſa vacua bono ſucco vitali, calefacientibus, corroborantibus.

Primo jam agendum erit de illa anginæ ſpecie, quæ ſine ullo ſigno tumoris externi vel interni apparet. Patebit autem §. 801. & 802, ubi de angina inflammatoria dicetur, ab inflammatione interiora laryngis circa ejus ſummitatem, vel & interiorem membranam aſperæ arteriæ, occupante, anginam fieri, quæ nullo ſe manifeſtet tumore; verum dolor ingens & reliqua inflammationis ſigna peritum Medicum docent, latere talem malum. Alia autem ejus ſpecies obſervata fuit, pariter admodum periculoſa, & fere lethalis; in qua pallor faucium, ſiccitas, & tenuitas earundem apparent, absque ullo ſigno latentis in interioribus partibus inflammationis. Quandoque quidem aliquis dolor & rubor in faucibus apparent, ſed leviora tantum, neque inde tument partes affectæ, ſed potius inſignem ſuæ toroſitatis diminutionem demonſtrant. Rarius quidem occurrit hæc anginæ ſpecies, & fere tantum poſt morbos diuturnos exhauſto corpore, in primis poſt validas & frequenter repetitas evacuationes, per venæ ſectionem, purgantia, vomitoria &c. A talibus cauſis ortam hujusmodi anginam obſervavit *Sydenhamus* (*Sect. 1. cap. 5. & 132.*), poſt febres ſive continuas, ſive intermittentes, cum deglutiendi primum difficultate & moleſtia ſupervenientibus, deinde raucedine, oculis cavis, & facie Hippocratica dicta, (quam in prognoſticis *Hippocrates* deſcripſit) mortis certo imminentis ſignis. Monet autem, funeſto huic ſymptomati producendo longiorem febris moram, cum evacuationibus juſto copioſioribus, ſociam ut plurimum operam commodaſſe. Notavit & illam anginam *Aretæus* (*de Cauſis & ſignis morbor. acutor. lib. 1. cap. 7. pag. 5.*), quæ organorum collapſionem, & majorem gracilitatem, quam pro cujusque natura habebat, uti ad §. 783. dictum fuit. Verum quidem eſt, quod ab his cauſis, quæ modo memoratæ fuerunt, non deduxerit ejus originem, ſed potius crediderit in ipſo pectore, circa cor & pulmones, latere tunc inflammationem, atque ab extraverſione illius inflammationis aliquid boni expectaverit (*ibidem pag. 6.*): interim tamen ſi conferantur illa, quæ de hujus anginæ ſignis habet; manifeſte patet eſſe eandem, quam *Sydenhamus* deſcripſit. Dicit enim: *Synanchen collapſio, gracilitas, pallor comitantur: oculi cavi, intus demerſi, fauces & uvulæ retractæ, tonſillæ multo magis ſubſidentes, vocisque privatio.* In illa enim anginæ absque tumore externo ſpecie, quæ latentem circa laryngem, vel in aſpera arteria inflammationem pro cauſa habet, licet non tumeant fauces vel tonſillæ, tamen naturalem toroſitatem ſuam retinent. Præſens pariter periculum in hoc morbo agnovit *Aretæus* (*ibidem*), dum monet, quod celerrime intereant ſic affecti, etiam antequam Medicum accerſiverint; vel ſaltem antequam

Digitized by Google

quam Medicus vocatus arte ſua uti poſſit. Illa autem, quæ *Celſus* (*lib.4.c.4. pag.* 196.) de *Synanche* habet, perfecte huic ſpeciei anginæ conveniunt. Dicit enim: *Interdum enim neque rubor, neque tumor ullus apparet; ſed corpus aridum eſt, vix ſpiritus trahitur, membra ſolvuntur*. Similia his apud *Cælium Aurelianum* (*acutor. morbor. lib.*3. *c.*2. *p.*182.) habentur.

Dum ergo conſiderantur cauſæ prægreſſæ, & ſymptomata hanc anginæ ſpeciem comitantia, apparet, defectu vitalis liquidi collapſa eſſe omnia vaſa, adeoque non adeſſe debitam copiam ſanguinis arterioſi & ſpirituum nervoſorum ad actiones muſculares requiſitam. Cum autem ad deglutitionem perficiendam tam varii & tam numeroſi concurrant muſculi (*vide H. Boerr. Inſtit.* §. 70. 71. 72. *& ſeq.*), illis jam præ nimia inanitione reſolutis, lethalis hæc anginæ ſpecies naſcitur, quæ rariſſime curatur. Neque tantum in morbis diuturnis, verum etiam in acutis pernicioſis, ante mortem ſimilis anginæ ſpecies quandoque obſervatur. Unde *Hippocrat.* (*Prorrhet. lib.* 1. *text.*11. *Tom.* 8. *pag.*707.) pernicioſe laborare dicit ægros, quibus in acutis morbis partes circa fauces dolentes, graciles, parvæ apparerent, cum ſuffocatione. Ubi notandum, quod dixerit τὰ κατὰ φαρύγγα ἐδυνώδεα, leviorem ſic tantum adeſſe dolorem indicans; uti manifeſtius apparet ex *Coacis* (*num.* 276. *ibid. pag* 867.), ubi ſic legitur hæc prognoſis: τὰ ἐν ἔξεσι ξκατὰ φαρύγγα ἰσχνὰ, μικρὰ ὀδυνώδεα &c. In hoc autem caſu & muſculos reſolutos fuiſſe patet, quia addidit, hos ægros, dum hiaverint, non facile os claudere poſſe. Sed & pluribus aliis in locis *Hippocrates* damnavit faucium illam gracilitatem tanquam funeſtiſſimam. Sic dixit: (*Prorrhet. lib.* 1. *To.* 8. *p.*754. *& Coac. Prænot. n.* 266. *ibid. pag.* 866.) *Fauces leviter dolentes* (φάρυγξ ἐπώδυνος) *graciles, cum jactatione, ſtrangulantes, acute pernicioſæ*. Modo dictis ſimilia pluribus in locis habentur, quæ ſingula recenſere nimis longum foret.

Patet ſatis, quare hæc anginæ ſpecies raro curabilis ſit, cum omnis ſpes in eo poſita ſit, ut reſtituantur ſubito perditi humores, ſicque bono ſucco vitali repleantur vacua vaſa. Verum ipſa deglutitio læſa impedit, quo minus talia commode ingeri poſſint; & ſimul deficiunt illa, a quibus ingeſtorum aſſimilatio expectatur, debita nempe copia humoris boni, & vaſorum in contenta fluida actio requiſita (vide §. 25.). Tota ergo curatio in eo conſiſtit, ut ingerantur talia, quæ, ſanis humoribus quam ſimillima, debilibus viribus aſſimilantibus adhuc ſubigi poterunt, ſimulque calefacientibus, & corroborantibus remediis prudenter exhibitis vaſorum in contenta fluida actio augeatur; de quibus omnibus videantur illa, quæ in Commentariis §. 28. dicta fuerunt.

Simul etiam apparet, quanta cum cura hæc anginæ ſpecies ab aliis diſtingui debeat, cum methodus curandi adeo diverſa ſit. Inflammatoria enim angina ſubitas evacuationes per miſſionem ſanguinis, purgantia antiphlogiſtica &c. poſcit, uti videbimus poſtea; quæ mortem in hoc caſu accelerarent quam certiſſime.

§. 786. **E**Adem prior ſpecies aliquando oritur ſubito ſine ſignis manifeſtis prægreſſis ullius morbi; vix capit medelam; & fere ſemper, poſt mortem, ſuppuratum pulmonem demonſtrat.

Quæ modo deſcripta fuit anginæ ſpecies, morbos prægreſſos ſequitur, adeoque prævideri poterit ſaltem, licet ſæpiſſime incurabilis. Verum docuerunt obſervationes, in ſanis etiam hominibus quandoque, abſque ullis ſignis morbi antecedentis, ſubito impediri deglutitionem vel reſpirationem, vel & utramque, atque mox mortem ſequi, licet nullus tumor in faucibus, vel externis partibus, neque inſolita earundem gracilitas & ſiccitas apparuerint antea. Catarrhum ſuffocativum vocaverunt plurimi auctores ſimile malum, quia a materiæ eliquatæ in fauces & pulmones ſubita

diſtri-

deſtillatione natum putabant fere ſemper. Dum enim videbant in coryza dicta tam ſubitum ſæpe fieri per nares copioſi & acris ſeri profluvium, & membranam Schneiderianam ſubito adeo tumere, ut omnem aeris tranſitum per patula naturaliter adeo narium foramina impediret, crediderunt non ſine ratione, & ſimile quid in membrana, laryngem & aſperam arteriam inveſtiente, contingere poſſe, unde citiſſima ſuffocatio & mors ſequi debent. Subitaneos enim tales tumores in variis corporis partibus naſci in ſanis cæteroquin hominibus, obſervationes Medicæ docent. Sic quibusdam ſatis familiare eſt, dum humida & calida tempeſtate per apertum acrem incedunt, ilico fere faciem tumore eryſipelatoſo inflatam habere; imo novi tales homines, qui matutino tempore de feneſtra tantum proſpicientes ſtatim ſic affecti fuerunt. Adeoque non videtur impoſſibile, lethalem ſubito anginam a talibus cauſis naſci poſſe, licet nulla ſigna alicujus morbi prægreſſa fuerint. Interim tamen rariſſime hoc contingere certum eſt, cum hic non agatur de inflammatione ſubito nata circa laryngis ſuperiora, quæ quidem citiſſime ſtrangulando necat, ſed dolore acuto aliisque ſignis (vide §. 801. 802.) prægreſſis vel comitantibus cognoſci poteſt. Poſt hyemem auſtralem pluvioſam & tepentem ſi ver ſiccum & aquilonium ſequatur, notavit *Hippocrates* (*Aphor.* 12. *Sect.* 3. *tom.* 9. *p.* 102.) catarrhos ſubito necantes ſenioribus contingere. Similem caſum, qui modo dicta confirmat, refert *Schenkius* (*L.* 1. *de Catarrho obſerv.* 5. *p.* 119.). Homini enim fere ſexagenario plenioris habitus, cui præter laſſitudinem nihil mali aderat, media nocte adeo vehemens catarrhus accidit, ut velocem defluxionis impetum ſentiret quidem, & auxilium imploraret, ſed mox ſuffocaretur, priusquam aliquis adeſſe poſſet. A morte autem ilico copioſa pituita lenta & viſcida ex ore profluebat. Monet tamen *Schenkius*, perquam raro tales caſus contingere. Si autem conſiderentur illa, quæ apud obſervationum medicarum collectores habentur de catarrhis illis ſuffocativis, patet, ſæpiſſime in cadaveribus pulmones ſuppuratos inventos fuiſſe: ita *Carolus nonus Galliarum Rex*, rupta pulmonis vomica, ſubito periit, dum purulenta colluvies aſperam arteriam inundabat tanta copia, ut ſuffocaretur ilico (*Bonet. ſepulchr. anatom. L.* 2. *Sect.* 2. *T.* 1. *p.* 579.). Sic & alibi legitur (*ibid. L.* 1. *Sect.* 23. *obſerv.* 1. *p.* 476.) de lanione, qui meridie circa laryngem & fauces dolorem ſenſerat, & quandam in deglutiendo cibo & potu difficultatem; ſub veſperam ipſe pharmacopœum adiit, gargariſma petens, ſequenti nocte ſubito ſtrangulatus interiit. In cadavere pulmo purulentus inventus fuit. Quod autem maxime notandum, nulla tuſſis antea moleſta adfuerat huic homini, nulla hæmoptoe prægreſſa, ſed ſano & valido corpore, & obeſo quidem, hactenus vixerat. Unde diſcimus, a latentibus cauſis, abſque ſignis prægreſſis, in viſceribus vomicas purulentas naſci poſſe, licet integra ſanitate frui homines videantur.

Obſervatum quidem fuit in cadaveribus illorum, qui catarrho ſuffocativo dicto perierant, polypos circa cor & majora vaſa hæſiſſe, cerebri ventriculos lympha, vel & pituita repletos fuiſſe &c. (*ibid. Lib.* 1 *Sect.* 17. *T.* 1. *p.* 412. &c.). Verum hæc omnia non pertinent ad hunc locum, cum hic tantum agatur de talibus cauſis morboſis, quæ ſupra pulmonem & ſtomachum poſitæ lædunt deglutitionem aut reſpirationem.

Simul etiam patet ex modo dictis, talem anginæ ſpeciem nullam medelam capere, cum ſimul & ſemel nihil mali metuentes homines ſuffocet; & plerumque a talibus cauſis ortum ducat, quæ nec cognoſcuntur, neque, cognitæ quamvis forent, tolli facile poſſent.

§. 787. QUÆ cum tumore accidit varia nomina accipit, vel a natura tumoris, vel a loco per tumorem occupato. Hinc eſt œdematoſa, catarrhoſa, inflammatoria, purulenta, ſcirrhoſa, cancroſa, convulſiva, Angina.

Angi-

Anginæ in duas ſpecies dividebantur, uti §. 784. dictum fuit, in illam nempe, quæ abſque ſigno tumoris externi vel interni apparebat, de qua jam dictum fuit; & in alteram, quæ tumore quodam partium affectarum ſe manifeſtabat; de qua jam agendum eſt.

Patet autem, hanc anginæ ſpeciem diverſam eſſe poſſe ratione loci, quem tumor illam comitans occupat; vel pro varia indole tumoris ipſius, qui ſua mole partes deglutitioni vel reſpirationi ſervientes impedit. Hac autem paragrapho de varia natura tumorum, qui anginam faciunt, dicetur; ſequenti vero de locis, per hos tumores occupatis, agendum erit.

Ratione autem variæ indolis tumoris angina vocatur œdematoſa. Alia occaſione in Commentariis §. 112. 1. monitum fuit, antiquiſſimos medicos quemcumque tumorem *οἴδημα* vocaſſe; poſtea vero uſu obtinuiſſe, ut molles, & ſine dolore tumores, œdemata vocarentur tantum: ſimul ibidem dictum fuit, membranam cellulosam talium tumorum ſedem eſſe; atque illorum materiam conſtituentem eſſe vel aquam, vel aliquando lenteſcens magis & pituitoſum liquidum. Ubi ergo pallidus talis, vix dolens, neque multum calens tumor partes, ſequenti paragrapho enumerandas, occupat, & reſpirationem vel deglutitionem lædit, vocabitur *angina œdematoſa*.

Catarrhosa. In Comment. §. 719. dictum fuit, Veteres Medicos, circulationis ſanguinis ignaros, dum viderent ſubitas aggeſtiones materiæ humidæ ad quædam loca corporis, neque intelligebant, qua vi & per quas vias derivaretur, fuiſſe in illa opinione, quod in cerebro, frigido & minime ſanguinolento ipſis habito viſcere, talis materia colligeretur, & deinde verſus alias partes corporis deflueret; unde *ἀπὸ τῦ καταῤῥέειν* catarrhum vocaverunt; præcipue cum in hoc morbo ſubitum & copioſum per nares humorum profluvium ſæpe appareat. Præcipua catarrhi ſedes & membrana illa mucoſa, *Schneideriana* dicta, quæ nares internas, fauces, œſophagum, aſperam arteriam &c. inveſtit: atque uti videmus membranam narium, catarrho affectam, tumere, leviter inflammari, & inſignem liquidi copiam fundere, ita etiam idem in aliis locis, quæ hanc menbrana inveſtiuntur, contingit: unde in pharynge & œſophago ſic affecta hæc membrana deglutitionem lædit, in aſpera arteria difficilem reſpirationem cum tuſſi ſatis moleſta facit: adeoque patet ab hac cauſa anginam excitari poſſe, quæ tunc catarrhoſa merito vocatur.

Inflammatoria. Demonſtratum fuit in hiſtoria inflammationis §. 374., totum fere corpus inflammationi obnoxium eſſe; adeoque patet, & illam hic obtinere poſſe; atque poſtea videbimus, ſatis frequentem in his locis contingere. Communibus autem inflammationis ſignis §. 382. enumeratis, hæc anginæ ſpecies cognoſci poterit.

Purulenta, scirrhosa, cancrosa. Nata inflammatio, niſi reſolutione curari poſſit, in abſceſſum, aut gangrænam terminatur, vel in locis glanduloſis in ſcirrhum abit, qui deinde in cancrum degenerare poteſt; adeoque iterum angina, reſpectu varii exitus inflammationis in his locis natæ, diverſa accipit nomina, uti facile patet.

Convulsiva. In muſculis proprie dicenda convulſio obtinet, uti §. 230. dictum fuit: ubi ergo muſculos, deglutitioni vel reſpirationi inſervientes, ſupra pulmonem vel ſtomachum poſitos, convulſionis cauſa quæcunque occupaverit, convulſiva angina vocabitur. Talem in tetano anginam notaſſe videtur *Hippocrates* (*De Morbis L.* 3. *c.* 12. *tom.* 7. *p.* 587.). Non tantum enim, dum invadebat tetanus, maxillæ velut ligna rigebant, neque os aperire poterant, verum etiam monet, tales ægros, dum morituri erant, potionem, ſorbitionem & pituitam per nares rejicere, convulſis nempe pharyngis vel œſophagi muſculis. Poſtea enim videbimus, inflammata pharynge materiem deglutitam per nares redire (§. 804.). Ita etiam in opiſthotono pro lethali ſigno habuit *Hippocrates* (*Coac. Prænot. N.* 371. *t.* 4.

t. 8. *p.* 872), ſi *per nares revomerent* ægri. In hyſtericis mulieribus ſatis familiare malum, dum fauces, convulſis muſculis harum partium, ipſis præfocantur, a ſola perturbatione generis nervoſi per valido animi affectus ſubitas evacuationes &c

§. 788. OCcupant hi tumores (787.) linguam, ejus muſculos; palatum, tonſillas; uvulam, hujus muſculos; cava oſſium frontis, maxillæ ſuperioris, oſſis ſphenoidis, enato & ibi radicato polypo increſcente, nares obturante, palatum deprimente pendulum, fauces anguſtante, pharyngem, laryngemque occludente; muſculos oſſis hyoidis omnes, vel aliquos; muſculos laryngis externos, internos, communes, proprios; aſperæ arteriæ membranam interiorem muſcularem; pharyngis muſculos ſuperiores, & œſophagæum; ipſum œſophagi muſculum; glandulas aſperæ arteriæ & œſophago ita viciaas, ut hæ fiſtulæ ab iis tumentibus comprimi queant, ut ſunt ſalivales omnes, tum vagæ circa hæc loca, ac tandem ipſæ Thyroideæ.

Videndum jam, quasnam partes tumores illi œdematoſi, inflammatorii &c. obſideant, dum anginam faciunt.

Linguam, ejus musculos. Quantum uſum lingua, dum per muſculoſas fibras, ejus ſubſtantiam conſtituentes, & per muſculos varios ipſi affixos, movetur, in deglutitione habeat, ex Phyſiologicis patet; adeoque apparet, tumoribus modo memoratis linguam ejuſve muſculos obſidentibus, impediri debere deglutitionem. Verum & linguæ tumor, imprimis circa ejus radicem, laryngem vicinam ſic impedire poterit, ut ſuffocationis periculum immineat. Vidi talem caſum in muliere ſexagenaria jam majore, quæ ulceribus ſcorbuticis in utroque crure diu laboraverat; cæterum ſatis firmæ valetudinis. Poſt meridiem ſenſerat levem quaſi aſperitatem in lingua; veſperi deinde dolorem circa linguæ radicem, qui cito locum mutans linguæ apicem occupabat. Adeo autem ſubito ingraveſcebat malum, ut, circa medium noctis ſequentis vocatus, invenerim ægram fere ſuffocatam, nihil omnino deglutire valentem. Lingua autem tumidiſſima totum oris cavum replens deformem penitus molem carneam referebat. Valida venæ ſectione ilico inſtituta, & acri clyſmate purgante iniecto, applicatis ſimul molliſſimis fomentis & cataplasmatibus ſtetit quidem malum, non increſcens amplius, verum poſt octo horas, cum tumor linguæ nihil adhuc minueretur, venæ ſectio larga denuo inſtituta fuit, & ſimile clyſma applicatum; tuncque incepit ſubſidere linguæ tumor, & mollior fieri; febris minuebatur, quæ antea intenſa aderat, & hora quinta pomeridiana jam incipiebat redire utcunque loquela, atque aliquid deglutire poterat; reſpirationæ ſimul jam ſatis libera reddita, ſicque ſatis cito ex tanto diſcrimine evaſit.

Videtur & inflammatorius talis linguæ tumor ab *Hippocrate* (*De Morbis L.* 2. *c.* 10. *tom.* 7. *p.* 562.) deſcriptus fuiſſe: vocatur autem apud ipſum Ὑπογλωσσὶς, quod vocabulum *ranulam* verterunt. Dicit autem: *Si ranula fiat, lingua tumet, parsque ſub ipſa & externa dura eſt ad contactum, & ſalivam deglutire non poteſt.* Inflammatorium autem illum tumorem fuiſſe, patet ex iis, quæ deinde ſequuntur. Sic enim habet: *Ubi vero purulentum fuerit, ſecato. Interdum vero ſua ſponte rumpitur, & abſque ſectione ſubſidet*, &c. Apud *Aretæum* (*De Cauſis & Signis Morbor. acut. Lib.* 1. *cap.* 7. *p.* 5.), ubi de angina agit, pariter memoratur, quod lingua extra dentes quandoque promineat, oris cavo ob auctam magnitudinem contineri non potens. Verum talis linguæ tumor in peſſimis anginis contingit, dum, impedito de tumentibus partibus per jugulares externas cruoris reditu, lingua ſanguine accumulato turget, uti poſtea §. 807. dicetur: hic autem agitur de tali humore, qui in lingua primo ortus anginam facit; non vero anginam a tumoribus aliarum partium natam ſequitur.

Scirrhoſos & cancroſos tumores linguam.

guam occupare quandoque, atque deglutitionem lædere, ex Hiſtoria Medica nimis notum eſt.

Simul etiam patet, eadem mala fieri poſſe, ſi muſculi linguæ affixi inflammentur, uti quandoque a tumore inflammatorio ſub mento, genioglosſos muſculos impediente, manifeſte factum vidi.

Palatum. Ex Phyſiologicis conſtat, cibos & potus dorſo linguæ impoſitos, inter hanc & palatum fornicatum, ſulcis ad fauces determinantibus inſtructum, preſſos, verſus pharyngem deduci. Si ergo inflammatorius vel ſuppuratorius tumor palatum obſideat, vel exoſtoſis hic nata fuerit, patet, deglutitionem lædi debere. Frequentiſſime tales tumores palati occurrunt, dum dentes ſuperioris maxillæ carioſi, vel radicibus ſuis alveolos pertundentes, membranam palatum oſſeum inveſtientem irritaverint.

Tonſillas. Et quidem omnium frequentiſſime tumores anginoſi has partes occupant. Notum eſt, intra binas columnas muſculoſas, quæ utrimque ab uvula deſcendunt, locari tonſillas, quæ membrana mucoſa in ſpiras convoluta conſtant, ut ſic augeatur ſuperficies pro locandis cryptis mucilaginoſis, ex quibus exprimitur mucus, dum deglutienda hic tranſeunt, ut hoc muco lubricata facilius per pharyngem & œſophagum deſcendere poſſint. Quamvis autem in ſano homine depreſſa lingua adeo patulæ fauces appareant, tonſillæ tamen inflammatæ & tumentes ita arctant ſæpe hoc ſpatium ut omnis tranſitus etiam liquidis deglutiendis impediatur. Tonſillas & tonſillarum inflammationem eodem nomine Veteres Medici vocaverunt, παρίσθμια nempe, quia illi parti adjacent, quæ inter os & gulam interponitur, & quem iſthmum vocaverunt (*Galen. Comment. in Aphor.* 26. *Sect.* 3. *T.* 9. *p.* 121.). *Glandulas* ſimpliciter has partes, & harum partium tumentium morbos, videtur vocaſſe *Celſus* (*L.* 2. *c.* 1. *p.* 46.), ætatum morbos enumerans. Frequenter autem has partes affici vel ex eo patet, quod *Hippocrates* (*Aphor.* 26. *Sect.* 3. *T.* 9 *p.* 121.) juniorum morbos recenſens, quibus poſt dentitionem corripi ſolent, etiam *tonſillarum* meminerit.

Uvulam, hujus musculos. Conicum e medio veli penduli palatini dependens corpus vocatur hodie uvula; *Hippocrates* (*In Prognoſtic. T.* 8. *p.* 675. *& alibi pluribus in locis.*) autem (γαργαρέωνα) vocavit, atque illud proprium ejus partis nomen quondam videtur fuiſſe; uva vero vocata fuit eadem pars, dum morboſa mutaverat ſolitam figuram. Sic enim σταφυλὴ uva dicitur *Hippocrati* (*De Morbis L.* 2. *c.* 3. *To.* 7. *p.* 553.), *quando ad curgulionem* (γαργαρέωνα) *pituita a capite deſcendit, iſque pendulus & rubicundus evadit, & ſucceſſu temporis nigreſcit*. Unde *Aretæus* (*L.* 1. *De Cauſis & ſignis morborum acutorum c.* 8. *p.* 6. *& Galenus Comment.* 2. *in* 2. *Epidem. t.* 9. *p.* 148.) etiam monuit, varia huic parti nomina dari, dum per morbos ejus figura mutatur. Si enim ob phlegmonem craſceſceret æqualiter per totam ſuam longitudinem ad extremum usque, tunc dicebatur *Columna* (κίων). Ubi vero extrema ejus pars increſceret tantum & rotunda fieret, ſimulque liveret, aut ſubnigricaret, tunc uva (σταφυλὴ) dicebatur, quia tunc figura & color & magnitudo uvam referunt. Sic & uvam vocavit *Hippocrates* (*De Morbis L.* 2. *c.* 10. *T.* 7. *p.* 562.), *quando ſummus curgulio aqua impletur, ejuſque pars extrema rotunda & pellucida fit*. Uvam tamen hanc partem vocavit *Celſus* (*L.* 6. *c.* 14. *p.* 389. *& L.* 7. *c.* 10. *n.* 3. *p.* 445.), neque nomen mutavit, licet pro variis morbis figuram mutaſſet hæc pars, *& a pituita diducta tenuis, acuta, alba eſſet; vel ſi ima livida & craſſa, ſumma tenuis foret*.

Inflammationes, ſuppuratione, gangræna hanc partem quandoque affici, vel ſolam, vel una cum vicinis, & periculoſam anginam facere, ex *Hippocrate*, *Aretæo*, aliiſque veteribus Medicis patet, qui tales morbos deſcripſerunt: atque idem quotidianis obſervatis confirmatur. Uvulam ſcirrhoſam redditam eo uſque increviſſe, ut totum oris cavum impleret, & dentes anteriores fere tangeret, alia occaſione ex *Hildano* in Commentariis §. 484. mutatum

tatum fuit. Muſculos autem huic parti affixos, variis ejus motibus in deglutitione perficiendis inſervientes, ſimiliter affici poſſe, ſatis patet. Uti enim optime monuit *Galenus* (*in Commentar. Aphor.* 16. *Sect.* 3. *T.* 9. *p.* 121.): *hæc mala nonnunquam ſunt ſolius tunicæ ventriculo & gulæ, & faucibus, totique ori communes inflammationes; nonnunquam vero & ſubjectorum ipſi muſculorum.*

Cava ossium frontis, maxillæ superioris, ossis sphenoidis &c. Notum eſt ex Anatomicis & Phyſiologicis, narium capacitatem augeri ſinubus frontalibus, inter oſſis frontis laminas a ſe invicem remotas poſitis, antris Higmorianis in maxilla ſuperiori formatis; deinde & cellulis oſſis cuneiformis, pariter in cava narium patentibus. Simul etiam conſtat, membranam mucoſam narium omnia hæc cava inveſtire. Miræ jam obſervantur excreſcentiæ hujus membranæ per omnia hæc cava diſtributæ, quæ ſenſim mole auctæ liberam aeri, per narium cava vim minuunt, tandemque magis productæ per narium foramina prominent, vel & a poſteriori parte pone velum pendulum palatinum in fauces protuberant, ſumma cum moleſtia. Cum autem illæ excreſcentiæ ſæpe pluribus in locis narium internarum radicentur, hinc evulſæ pluribus quaſi radicibus donatæ apparent plerumque molles & fungoſæ, atque hinc vel a multitudine harum propaginum, vel a ſimilitudine cum polypo piſce, qui pluribus cirrhis prominentibus inſtructus eſt, polypi vocantur. *Hippocrati* jam deſcriptum fuit hoc mali genus (*De Morbis L.* 2. *c.* 11. *T.* 7. *p.* 562.) ſequentibus: *ſi polypus oriatur in naſo, ex medio cartilaginum* (*cartilaginis* habet alia lectio) *dependet velut curgulio, & ubi ſpiritum expellit* (*homo*) *foras progreditur, ac mollis eſt; ubi vero ſpiritum attrahit, retrocedit. Obſcure loquitur, &, dum dormit, ſtertit.* Deinde adhuc alias quatuor ſpecies polypi narium recenſet, duritie majori tantum fere diverſas, vel quod in majorem malignitatem degenerantes ad carcinomatis indolem jam accedant. *Celſus* autem notavit, quandoque etiam in fauces polypos narium prominere (*Celſ. L.* 6. *c.* 8. *N.* 2. *p.* 380.), dicens: Πολύπυς *vero eſt caruncula, modo alba, modo ſubrubra, quæ narium oſſibus inhæret, & modo ad labra tendens narem implet, modo retro per id foramen, quo ſpiritus a naribus ad fauces deſcendit, adeo increſcit, ut poſt uvam conſpici poſſit, ſtrangulatque hominem, maxime auſtro aut euro flante.*

Cum autem tales polypi evulſi ſimilem fabricam demonſtrent, ac in membrana mucoſa narium cava inveſtiente obſervatur, vaſa ſimilia, nerveas fibrillas, cryptas mucaginoſas habeant (*Acad. des Scienc. l'An.* 1704. *hiſt. p.* 40.), videtur concludi poſſe, nihil aliud eſſe, niſi hujus membranæ mucoſæ fungoſas degenerationes. Hoc ulterius confirmatur, dum in cadaveribus illorum, qui polypis narium antea laboraverant, tales excreſcentiæ membranæ illius mucoſæ inventæ fuerunt. Sic in muliere, cui ante biennium ex nare dextra prominens polypus, ſimilisque pone uvulam emergens, evulſus fuerat, & quæ paulo ante mortem de nova quadam moleſtia in naribus percepta fuerat conqueſta, diffracto ſinu maxillari ſimilis polypus inventus fuit, quamvis minor (*Abridgm. T.* 3. *p.* 57. 58.). Ita & *Ruyſchius* (*Obſerv. Anatom. Chirurg. Centur. obſerv.* 77. *p.* 71.) in antro Higmoriano cadaveris publice diſſecti polypum invenit; & in muliere, quæ a malæ tumore & gingivatum excreſcentia maligna peſſime habebat, poſt excreſcentiæ amputationem & dentium molarium aliquot evulſionem, inutili ne facta, quæ ad cavum antri Higmoriani penetrabat, ſequentibus diebus minimo digito plures polypos extruſit. Forte membranæ, cryptis talibus mucoſis plurimis inſtructæ, facilius in tales excreſcentias degenerant. Sic veſica urinaria, cujus interior ſuperficies glandulis mucoſis inſtructa eſt, quandoque ſimiles tales excreſcentias morboſas habet, pertinacis ſæpæ iſchuriæ cauſas, ſi prope collum veſicæ hæreant (*ibid. Obſerv.* 78. *p.* 72.).

Per varia autem narium internarum loca ſuis radicibus diſpergi tales polypos, docet

cet figura polypi utramque narem obturantis, ſimulque duplici prominentia in faucibus protuberantis, feliciter evulſi, quæ habentur apud *Tulpium* (*Obſerv. Medic. L.* 1. *c.* 26. *p.* 50.). Ubi ſimul notandum, quod & venas per polypum hunc diverſas invenerit, & omnes ejus propagines membraneo velamento tectas viderit; ſub quo continebatur concreta pituita, in plerisque mollis & pellucida, in aliis dura ac opaca inſtar cornu aduſti: ex quibus modo dicta de polypi narium natura pulchre confirmantur.

Poſſe autem polypum in his narium cavis radicatum, mole dein auctum, reſpirationem, & deglutitionem impedire ſatis patet: & triſtiſſimum talem caſum vidit *Celeberrimus Boerhaavius* in homine, ad quem a chirurgo ſuburbano vocabatur, qui, licet cæteroquin ſatis peritus eſſet, candide fatebatur, ſe ignorare, quo morbo æger decumberet. Animam fere agebat miſer, jamjam ſuffocandus, cumque maxillæ non ſine moleſtia deductæ erant, in conſpectum venit lingua, informem lividam maſſam carneam referens; qua depreſſa, aliud occurrebat corpus, quod primo aſpectu vix diſtingui poterat; verum patuit accurato examine, eſſe velum pendulum palatinum verſus anteriora pulſum, ſic ut quam proxime ad dentes anteriores accederet. Cum ex hiſtoria morbi prægreſſa ſatis pateret, polypum, ex naſi poſterioribus foraminibus deſcendentem, velum pendulum verſus anteriora protruſiſſe, nihil ſupereſſe videbatur, niſi ut velum illud pendulum diſcinderetur, & deinde polypus tolleretur vel integre; vel pro parte ſaltem, ut levaretur æger. Verum, dum ſe huic operationi perficiendæ accingebat chirurgus, miſer æger ſuffocatus periit.

Antequam ergo in tantam molem excreſcant polypi, tollendi ſunt: quod ſatis commode fit, ſi in nares, vel pone velum palatinum prominuli, forcipe prehendi poſſint; tunc enim, ſæpe abſque magno dolore vel hæmorrhagia, uti teſtantur obſervationes Medicæ, evelli poſſunt. Hoc facto alumine, multa aqua diluto, per nares attracto ſiccantur fungoſæ polyporum reliquiæ, cum aliter ſæpe repullulent, uti frequenter contingit.

Ubi vero ſic hærent polypi, ut commode prehendi nequeant, vel, his evulſis, illorum adhuc reliquiæ ſuperſunt. an tentari poſſet illa methodus quæ apud *Hippocratem* (*De Morb. L.* 2. *c.* 11. *T.* 7. *p.* 562. 563.) deſcribitur? ſumebat nempe ſpongiam talis craſſitiei, ut naſo aptari poſſet; dein contortam & lino Ægyptiaco circumvolutam, ut durior eſſet, quadruplici filo lineo alligabat, ſic ut unumquodque filum cubitalem haberet longitudinem. Deinde, quatuor his filis in unum principium coactis ſumebat tenuem virgam ſtanneam, quæ altera ſui parte foramen habebat transmittendis quatuor his filis ſimul unitis aptum. Per nares dein virgam ſtanneam in os dimittebat acuta ſua parte, atque illam arreptam trahebat, donec principium filiorum apprehenderet. Deinde ſpecillo biſulco ſub uvula demiſſo ſuſtinebat hæc fila, ne, inter trahendum, illa aut velum palatinum lacerarentur, ſicque juſſit fila obnixe trahendo polypum educi, dum nempe ſpongia per nares traheretur in fauces, atque in hoc itinere averreret illa, quæ in his locis hærebant, obſtacula. Hanc methodum poſtea adoptaverunt celebres chirurgi, ſed hoc diſcrimine, quod chordam, qualis ſetaceis adhiberi ſolet, digito pone velum pendulum palatinum ducerent, illamque tenui incurvo forcipe per naſum demiſſo prehenſam educerent, ſicque unum chordæ extremum de naſo, alterum ex ore penderet. Mota chorda poterat atteri polypus, & dum ſuppurantibus inungeretur illa chordæ pars, quæ in naſi cavo manebat, leniter conſumi. Similem fere cautelam adhibebant, dum chorda trahebatur, ac *Hippocrates* juſſerat, ne velum pendulum læderetur (*Medical Eſſays tom.* 2. *pap.* 376. *Le Dran Obſerv. tom.* 1. *obſerv.* 6.). Facile autem patet, tantum ſic poſſe tolli polypos vel illorum reliquias, quæ in narium proprie dicendis cavis hærent; omne enim, quod in antris Higmorianis, ſinubus frontalibus, aut oſſis ſphenoidis cavis hæret, hac methodo attingi nequit.

Musculos ossis hyoidis omnes, vel aliquos. Deglutitionis hiſtoria in Phyſiologicis tradita (*Inſtitut. Boer.* §. 70. ad 75.) docet, quam numeroſi muſculi ad illam perficiendam concurrant, quorum plures oſſi hyoidi inſeruntur. Si ergo inflammati fuerint quidam ex his muſculis, vel convulſi, aut paralytici, patet, turbari debere deglutitionis affectionem, & quidem variis modis pro diverſis muſculis affectis, quorum uſus ex Phyſiologicis cognitus, docere poterit, quinam ex his læſi fuerint, dum attenditur, quænam in deglutitione perficienda inveniantur impedimenta, & quo deglutitionis tempore hæc occurrant. Idem jam de Pharyngis muſculis, œſophagæo, & ipſius œſophagi muſculo verum eſt.

Musculos laryngis externos, internos, communes, proprios. Aſperæ arteriæ extremum, concurſu cartilaginum binarum Arytænoidæ, & incumbente epiglottide factum, una cum ſuppoſitis cartilaginibus thyroidea & cricoidea, ad laryngem pertinet. Notum autem eſt ex Anatomicis, plurimos muſculos omnibus his partibus affigi, quorum quidam externæ, alii internæ memoratarum partium ſuperficiei adhærent, & dilatandæ, vel arctandæ glottidis rimæ pro vocis modulamine ſerviunt; uti etiam ad plures alios uſus in Phiſiologia deſcriptos. Verum & ab iiſdem partibus alii muſculi oriuntur, in vicinam pharingem v. g. inſerti, & deglutitioni ſervientes. Præterea novimus, inter deglutiendum totam laringem attolli, & dein iterum deprimi per muſculos ad hanc rem deſtinatos. Poterunt ergo & hic ſimilia mala obtinere, ac modo de oſſis hyoidis muſculis dictum fuit, & periculoſiſſimæ quidem anginæ oriri, uti poſtea ad §. 802. patebit.

Asperæ arteriæ membranam interiorem muscularem. Arteria aſpera dicta ſegmentis orbicularibus cartilagineis, parte poſtica abſciſſis, atque ibi loci membrana valida completis, conſtat. Sed & ipſa hæc ſegmenta cartilaginea vinculis muſculoſis interpoſitis junguntur. Poterit ergo inflammata hæc membrana & tumens liberum aeris ingreſſum in pulmonem impedire, ſicque reſpirationem lædere; & ab eadem cauſa etiam deglutitio turbabitur, dum per œſophagum deglutita deſcendentia accumbentem aſperæ arteriæ poſticam partem membranaceam, inflammatam & dolentem, irritant; uti etiam dum inter duglutiendum una cum larynge aſpera arteria ſurſum trahitur. De anginæ hac ſpecie poſtea §. 801. agetur.

Pharyngis musculos superiores, et œsophagæum, et ipsum œsophagi musculum. Ex deglutitionis hiſtoria enim notum eſt, pharyngem dilatari variis muſculis, ut deglutienda facilius ejus cavum ingrediantur; deinde, huc pulſis deglutiendis & œſophagi initium ingreſſis, ſtringi muſculum œſophagæum, qui ab utroque latere cartilaginis cricoidis ortus œſophagi orificium amplectitur & extrorſum ambit: ſed deglutita, in œſophagi tubo jam hærentia, non deſcendunt tanquam per infundibulum proprio pondere in ventriculum, verum fibris muſcularibus, tam orbicularibus quam longitudinalibus muſculoſam œſophagi tunicam conſtituentibus, promoventur per lubricam mucoque madentem hanc viam. Facile ergo patet, muſculis his inflammatis, vel & convulſis, uti toties in hyſtericis mulieribus fit, deglutitionem impediri debere, uti poſtea pluribus ad §. 804. dicetur.

Glandulas asperæ arteriæ et œsophago ita vicinas &c. Ut enim & reſpiratio & deglutitio exerceri poſſint, patulæ requiruntur viæ, quæ aerem vel deglutienda admittunt, & mobiles debent eſſe partes, quæ varios illos motus ad has functiones requiſitos perficere debent. Glandularum ergo circa hæc loca diſpoſitarum tumores inflammatorii, ſuppuratorii, ſcirrhoſi &c. vel arctando mole ſua vias, vel impediendo liberam adeo numeroſorum hic muſculorum actionem, & reſpirationem, & deglutionem lædere poſſunt, uti facile patet. Verum parotides, & reliquæ ſalivales glandulæ, ſic tumentes frequentem ſatis anginæ cauſam faciunt, & curatu difficillimam quidem, ſi in ſcirrhoſam indo-

lem degenerent. Cryptæ illæ mucoſæ in pharynge, œſophago, larynge, aſpera arteria hærentes, obſtructæ & tumentes eadem producere poſſunt mala, dum ſimul, his partibus male affectis, debita muci ſecretio, omnes has vias lubricantis, deficit. Glandulæ vagæ dictæ, quia variis nec certis ſemper locis diſpoſitæ inveniuntur, huc etiam ſpectant, uti & illæ, quæ parti poſticæ œſophagi circa quintam thoracis vertebram adjacent, a *Veſalio* & *Morgagno* deſcriptæ. Verum de his plura dicenda erunt ad §. 797. quando de angina ſcirrhoſa agetur.

Referuntur huc & thyroideæ glandulæ, cartilagini ejuſdem nominis incumbentes; verum tamen ab illarum tumore, niſi admodum magnus & durus ſit, non adeo poterit impediri deglutitio vel reſpiratio, cum in externa parte colli ponantur, & ſubjectæ cartilagines ſatis reſiſtant, ut laryngis compreſſio inde fieri nequeat. Si vero immani tumore, vel accretione cum vicinis partibus, laryngis in deglutitione motum impediant, poterunt & deglutitionem lædere. Rarius autem hoc contingere evincunt Tyrolenſes & Carneolæ incolæ, qui ingentes in colli anteriori parte tumores absque multo malo tota ſua vita gerunt.

§. 789. EX qua hiſtoria (785. ad 789.) perfecta apparet ratio tam multiplicis, improviſi, & funeſti ſæpe eventus, hujus mali (783.).

Quando vel dolore, vel impedimento, vel utriſque ſimul concurrentibus deglutitio vel reſpiratio læditur, angina vocatur generali nomine talis morbus, ſi cauſa nempe illius ſupra ſtomachum & pulmonem hæreat. Verum ex antecedentibus patuit, quam multiplex ille morbus eſſe poſſit, dum vel tumorem conſpicuum comitem habet, vel absque ullo tumoris interni vel externi ſigno aggreditur, plerumque tunc periculoſiſſimus, uti dictum fuit. Quæ autem cum tumore eſt angina, diverſa iterum eſt ratione materiæ tumorem facientis, œdematoſæ, inflammatoriæ &c.; atque iterum ratione partium adeo numeroſarum, quæ deglutitioni & reſpirationi ferviunt, & per illos tumores lædi vel impediri poſſunt, ſicque nova ejusdem morbi varietas exſurgit, admodum multiplex. Cum autem obſervata medica doceant, inflammationes, catarrhos, œdemata, convulſiones ſubito varias corporis partes quandoque occupare, absque ſignis ullis prægreſſis ſæpe, patet ratio, quare aliquando tam improviſo ſaniſſimos cæteroquin homines angina corripiat. Simul etiam intelligitur ratio funeſti toties eventus in hoc morbo, dum nempe tumores ſubito nati, imprimis circa laryngem, omnem aditum aeri per aſperam arteriam in pulmones denegant, ſicque citiſſime ægros ſtrangulant; vel etiam dum glandularum hic poſitarum tumores in ſcirrhos nulla arte ſæpe reſolvendos degenerant; unde fere æque certa pernicies imminet, quamvis non tantum ſubito tale malum homines de medio tollat, ſed ſenſim increſcente tumore reſpiratio impediatur, vel tranſitus cibi & potus per œſophagum tollatur, donec lento maraſmo, Tantali pœnas diu experti, miſerrime pereant.

§. 790. QUum vero tam varius ille morbus ſit, tam varium effectum producat; variaque adeo remedia & artem medendi poſtulet, quantum brevitas hic neceſſaria permittit, eum recenſeri neceſſe eſt.

Quamvis autem ſcopus fuerit, hoc loco tantum agere de morbis illis acutis, qui ſingularem inflammationem inducunt huic illive organo, & ab ejus functione læſa nomen accipiunt (vide §. 770.); adeoque de inflammatoria angina tantum hic dicendum foret, tamen cum ſub eodem nomine adeo diverſus hic morbus ſit, tam varios effectus producat, & diverſam adeo, imo & oppoſitam quandoque, medendi methodum requirat; conducet & de aliis anginæ ſpeciebus agere, quæ vel absque inflammatione ſunt, vel inflammationis varios exitus in ſuppurationem, ſcir-

rhum

rhum, vel gangrænam pro ſua cauſa materiali agnoſcunt. Recenſebuntur ergo breviter variæ anginæ ſpecies, quatenus nempe harum diverſitas a natura tumoris, organa deglutitionis vel reſpirationis impedientis, deducitur. Illa enim hujus morbi varietas, quæ a locis per hos tumores occupatis pendet, non adeo multum mutat medendi methodum, licet prognoſis diverſa inde pendeat, & magis minusve periculoſus idem nomine morbus ſit, prout has illasve partes obſederit. Sive enim larynx inflammata fuerit, & ſtrangulationis imminentis periculum fecerit; ſive in pharynge ſimile malum hærens deglutitionem impediverit, eadem curatio requiritur, nempe inflammationis præſentis reſolutio. In priori tamen caſu ingens diſcrimen poſtulat, ut ſimul & ſemel validiſſima adhibeantur remedia; quibus ſimilia, ſed leviora, in poſteriori caſu applicari pariter debent, uti poſtea patebit, ubi de angina inflammatoria has partes occupante dicetur. De diverſis ergo his anginæ ſpeciebus ſingularibus capitulis nunc agendum erit.

ANGINA AQUOSA.

§. 791. ANgina aquoſa, œdematoſa, catarrhoſa tenuis, eſt impedita, vel dolens reſpirandi, vel deglutiendi exercitatio, cum tumore lymphatico partium, quibus illa fit, vel vicinarum.

Quando tumor albus, aquoſus, frigidus, abſque inflammationis validæ comitantis ſignis occupat illas partes, quæ deglutitioni vel reſpirationi ſerviunt, vel in vicinis locis ſimilis tumor natus horum organorum functiones turbat, dicitur adeſſe angina aquoſa vel œdematoſa. Raro magnus dolor hanc ſpeciem anginæ comitatur; quia, uti ante dictum fuit, œdematoſis tumoribus proprium eſt, ut indolentes ſint. Si autem quis dolor adſit, ille plerumque tantum a diſtractione partium per hos tumores facta naſcitur. In debilibus, pallidis, Leucophlegmaticis, in quibus totum fere corpus frigido & inerti tumore turget, quandoque talis angina obſervatur; in reliquis apparet fere nunquam. Uvula tunc plerunque elongata, pellucida fere, aggeſto humore aquoſo turget, tonſillæ quandoque pariter tument, pallidæ omnino. Verum & in vicinis partibus ſimiles tumores naſci poterunt a variis cauſis, uti ſtatim videbimus.

Huc etiam refertur catarrhoſa tenuis. Uti enim dictum fuit ad §. 787., catarrhi ſedes eſt membrana illa mucoſa, quæ nares internas, fauces, œſophagum, aſperam arteriam &c. inveſtit; atque hæc membrana, dum catarrho laborant homines, tumet, tenue, & ſæpe acrius liquidum, plorat, quod nares excoriat, & vicina loca, per quæ depluit, irritat. Si ergo illa membranæ pars, quæ uvulam, pharyngem, tonſillas &c. inveſtit, ſimili afficiatur modo, deglutitio læſa erit; ſi laryngem vel aſperam arteriam idem morbus corripiat, cum moleſtiſſima tuſſi impedietur libera reſpiratio. Evidenter hoc apparet, quando catarrhi epidemice graſſantur; tunc enim quibusdam tonſillæ tument, aliis moleſtiſſima tuſſis adeſt, aliqui obtuſo dolore capitis cum plenitudinis ſenſu laborant, a tumente eadem membrana in ſinubus frontalibus, uti admodum probabile videtur. Imo in quibusdam manifeſte obſervavi, per varia membranæ Schneiderianæ loca eundem morbum ſucceſſive oberraſſe, & pro diverſitate locorum varia dediſſe ſymptomata; quæ tamen omnia eadem curandi methodo, de qua poſtea, tolli poterant. Quamvis autem levis & quaſi ſuperficiaria hujus membranæ inflammatio ſæpe in catarrhoſis illis morbis obſervetur; cum tamen facile reſolvatur illa, niſi perverſa curatione exaſperetur, & copiam tenuioris liquidi, in initio ſaltem catarrhi, plorent hæ partes; ad hanc anginæ ſpeciem potius refertur,

Digitized by Google

quam ad inflammatoriam, quæ longe pejoribus ſtipatur ſymptomatibus, ingens diſcrimen habet, & longe validiora remedia requirit.

§.792. HAbet ergo, ut cæteræ aquoſæ colluvies, ſedem in parte glandularum, ubi reconditur atque excernitur ſecreta arteriis lympha.

Dum aquoſa colluvies in corpore aggregatur, illa non hæret in vaſis arterioſis & venoſis, per quæ jugi motu moventur fluida, ſed in cavis majoribus & minoribus corporis aggregatur, uti poſtea patebit, quando de Hydrope agendum erit. Verum quidem eſt, vaſa arterioſa lymphatica poſſe obſtrui circa fines ſuos, immeabili reddito liquido, quod per hæc vaſa naturaliter movetur, adeoque & ab impetu liquidi obſtructos fines urgentis poſſe dilatari & tumere, unde a diſtentis his vaſis liquido pellucido tumor lymphaticus in his partibus naſci poſſe videtur. Sed tunc adeſſet œdema calidum, ſive vera inflammatio in vaſis arterioſis minimis, liquida colorata, ut ſerum ſanguinis ejuſque partem rubram, non admittentibus, de quo videantur illa, quæ in Commentariis §. 380. notata ſunt. Simul autem patet, tale malum ad inflammatoriam anginam referendum eſſe. Agitur autem hic potius de lymphaticis tumoribus, quæ in cavis naturalibus harum partium, ab aggeſtione liquidi ſæpe immaniter dilatatis, hærent. Tales fieri poſſe in tunica celluloſa, quæ muſculos in his locis poſitos, illorumque fibras inveſtit, patet ex illis, quæ in Hydrope, anaſarca dicto, obſervantur, & uvula quandoque tali tumore albo aquoſo obſidetur. Verum & numeroſi in his locis folliculi, in quorum cava ſecretus ab arteriis liquor dat mucum omnia hæc loca lubricantem, obſtructis illorum emiſſariis, ſic dilatari poſſe videntur, & aquoſos tales tumores facere. Ubicunque ergo reconditur & excernitur ſecreta arteriis lympha, ſi ejus reſorptio per venas bibulas, vel ejus exeretio per emiſſaria impediatur a quacunque demum cauſa, tales tumores naſci poterunt; ſive diſperſi per membranam celluloſam, ſive in cavo quodam naturali aucto per aggeſtionem liquidi contenti. *Celeberrimus Boerhaavius* in nobili virgine talem tumorem vidit, qui ab oſſe hyoide ad ſcapulæ acromium uſque totum colli latus occupabat, & mole ſua liberum muſculorum accumbentium motum impediebat. Diviſis ſcalpello integumentis enucleabatur ille tumor, atque apparuit, liquidum limpidum, utcunque lenteſcens, membrana ſatis tenaci incluſum hunc tumorem conſtituiſſe. Similem vidi tumorem ſub muſculo maſtoideo hærentem, magnitudine ovum columbinum æquantem: & plures tales caſus apud collectores obſervationum Medicarum inveniuntur.

§.793. ERgo pro cauſa agnoſcit quidquid exitum liberum lymphæ impedit: eorum vero eſt numerus ingens, & diverſitas. Compreſſio venarum quæcumque, in quas forte earum glandularum emiſſaria ſe evacuant: obſtructio nata in ipſo folliculo glandulæ a gypſo, pituita, lapide, fungo, & ſimilibus ibidem enatis; obſtrictio facta in ipſis emiſſariis a cauſis eisdem; compreſſio eorumdem locorum; frigus finibus excretoriorum meatuum applicatum; debilior humorum circumactio.

Lymphæ ex arteriis ſecretæ aggeſtio cauſam materialem talium tumorum conſtituit: quidquid ergo impedit lymphæ exitum liberum, cauſa horum tumorum eſſe poteſt. Verum lympha hæc vel per venas reſorbetur, vel libere exhalans in oris, faucium, laryngis, œſophagi cava, diſſlatur de corpore, aut, in cavis quibusdam collecta, per emiſſaria dein emittitur. Quidquid ergo lymphæ reſorptionem, & reſorptæ per venas motum impedit, aut ipſum glandulæ cavum vel ejus emiſſarium obſtruit, poterit his tumoribus originem dare. Unde patet, harum cauſarum ingentem quidem numerum & diverſitatem eſſe, ſed interim tamen

men ad modo dictas claſſes reduci poſſe.

COMPRESSIO VENARUM QUÆCUMQUE &c. Quando de contuſionis curatione §. 333. agebatur, probatum fuit, effuſos vaſis ruptis humores, in cavis naturalibus, vel morboſis collectos ſenſim diſſipari, dum attenuati reſorbentur oſculis venarum bibularum in omni corporis ſuperficie externa atque interna hiantibus: unde *Hippocrates*, uti ibidem notatum fuit, dixerat, *carnes attractrices eſſe ex cavo & extrinſecus*. Verum, ut venæ illæ bibulæ reſorbere poſſint contiguos humores, requiritur, ut ſe evacuare poſſint in majores ramos, ſicque per hos reſorpta lympha redire poſſit ad cor. Ubi ergo compreſſæ fuerint venæ, impedietur hæc reſorptio, dum interim arteriæ exhalantes pergunt lympham expellere in cava majora & minora corporis: fiet ergo aggeſtio lymphæ non reſorptæ, & tumebant diſtentæ hoc liquido partes. Forte etiam glandularum hic poſitarum emiſſaria in venas ſe evacuant: plurimæ enim circa hæc loca diſponuntur glandulæ, quarum emiſſaria nondum detecta ſunt, licet ſimilis apparatus in his videatur adeſſe, ac in illis, quæ excretorio ductu conſpicuo ſecretam a ſanguine arterioſo lympham eructant, quales ſunt glandulæ maxillares, ſublinguales &c. Pulcherrimum experimentum inſtituit *Lowerus* (*De Corde cap. 2. pag. 123.*) quo directe probatur, compreſſionem venarum tumores tales lymphaticos in glandulis efficere. Venas jugulares ſubducto filo ligaverat arcte in cane vivo, & poſt aliquot horas partes omnes ſupra ligaturam miro intumeſcebant modo, & intra biduum canis, *quaſi angina ſuffocatus*, interiit. Toto autem hoc tempore lacrymæ ubertim, & copioſiſſima ſaliva ex ore ſtillabat, æque ac ſi hydrargyro aſſumpto ſalivationem pateretur hoc animal. Poſt mortem animalis dum cutim a tumefactis partibus ſepararet, credens ſe ſanguine extravaſato turgida inventurum omnia, mirabatur, quod nullum veſtigium, vel colorem fere, ſanguinis obſervaret, ſed muſculi omnes & glandulæ ſero limpido maxime diſtentæ, & admodum pellucidæ, apparerent. Atheromata, ſteatomata, ſimileſve tumores circa hæc loca nati, comprimendo vicinas venas mole ſua, aquoſam anginam ſic facere poſſent.

OBSTRUCTIO NATA IN IPSO FOLLICULO GLANDULÆ &c. Sive enim in ipſo cavo glanduloſi folliculi, ſive in ejus emiſſario, hæſerit impedimentum, quod liberum exitum ſecreti glanduloſa fabrica liquidi impedit, effectus erit idem; nempe accumulatio lymphæ, & partium harum diſtenſio. Externam compreſſionem idem efficere poſſe, ſatis patet. Nunquid ſic concreto in cutaneis folliculis liquido, quod illorum fabrica ab arterioſo ſanguine ſecretum fuerat, magni tumores naſcuntur ſæpius. Lenteſcere poſſe liquidum in his folliculis retentum, ſatis docet mucus, qui fauces & os internum lubricat, ex cryptulis mucoſis harum partium prodiens. Cum autem minimarum glandularum fabrica non adeo diſtincte ſenſibus pateat, ex majorum partium, in quibus ſimilis ſtructura deprehenditur, cognitione hoc melius intelligi poterit. Cyſtis fellea ſecretum arteriis per tunicas diſperſis liquidum, etiam ex hepate peculiaribus ductibus allatum, cavo ſuo recipit, colligit, & deinde per emiſſarium ſuum demittit. Verum obſervata numeroſiſſima evincunt (uti poſtea patebit, ubi de *Hepatitide* & *Ictero* agetur) collectam in cavo cyſtidis felleæ bilem lenteſcere poſſe ſic, ut per ductum cyſticum nulla vi exprimi poſſit, calculoſas hic concretiones fieri &c., quæ ſimiliter bilis exitum impediunt. Cyſtis autem fellea non inepte exprimit illam fabricam, quæ folliculis glanduloſis tribui ſolet, in quibus nempe cava membrana, arteriolis illam perreptantibus, ſecretum a ſanguine liquidum recipit, colligit, & per emiſſarium ſuum educit: unde admodum probabile videtur, in glandulis, earumque emiſſariis, ſimiles obſtructiones naſci poſſe, a gypſo, pituita, calculo &c. Docuerunt autem obſervationes, revera talia in quibuſdam glandulis circa hæc loca diſpoſitis hæſiſſe impedimenta. Unum alterumve hujus rei exemplum adduxiſſe ſuffi-

ciet. Homo, dum hyemali tempore per mare iter faceret, valido laborabat catarrho, qui diutius ſolito affligebat, & aliquo tempore poſtea durum tumorem ſub lingua natum obſervavit, circa aperturam ductus Whartoniani. Manſit per ſeptem annos ille tumor, absque magna moleſtia niſi quod doleret locus, dum catarrho corripiebatur. Poſtea ſæpe ſubito incipiebant tumere omnes glandulæ circa hæc loca diſpoſitæ, ſimulac in prandio vel cœna primum cereviſiæ hauſtum ſumeret, tumore tamen brevi evanido. Octavo autem anno, prægreſſa vertigine, incepit locus affectus ſubito tumere, & per ductus Whartoniani aperturam pus exire cœpit: ſuppreſſa dein ſubito puris evacuatione tumor augebatur, cum imminentis ſtrangulationis periculo. In his anguſtiis manſit æger per quinque dies, cum incredibili ſalivæ profluvio, tuncque inciſo loco eductus fuit calculus albicans, ſed viridi purulenta materia tebicans, figura ſua & mole fabam æquictus, figura ſua & mole fabam equinam referens, pondere æquans ſeptem grana, atque in ſuperficie ſua habebat manifeſta veſtigia capillarium quaſi vaſculorum, quæ contiguo ipſis calculo, & adhuc molliori, has notas impreſſerant (*Acta Anglic. N.* 83. *pag.* 4062. *Abridgem. Tom.* 3. *p.* 155. 156.). Similem calculum ex linguæ radice prodiiſſe in alio ægro, ibidem pariter habetur, pluraque ſimilia exempla apud auctores occurrunt. Quando de calculo poſtea agetur, patebit, vix ulla corporis loca a calculoſis concretionibus immunia eſſe, atque in tenuiſſimis etiam humoribus calculi rudimenta hærere poſſe: adeoque non mirum videtur, etiam in his locis talia obſervata fuiſſe.

Frigus finibus excretoriorum meatuum applicatum. Contrahi per frigus aeris arteriolarum exhalantium in corporis ſuperficie oſcula, docuerunt *Sanctorius*, *De Gorter*, aliique, qui de ſtatica Medicina ſcripſerunt: experimentis enim directis invenerunt, perſpirationem inſenſibilem dictam minui, dum ſubitum & inſolitum frigus partes corporis afflaret. Verum omnes partes oris interni, faucium, laryngis, aſperæ arteriæ &c. perpetuo rore, ex ultimis illis emiſſariis exhalante, madent & foventur; & longe plus perſpirare videntur, quam reliqua corporis externi ſuperficies. Dum ergo in his locis ultimi illi meatus excretorii frigore ſtringuntur, vaſa, quæ liquidum exhalaturum adferebant, auctis circa fines reſiſtentiis, magis dilatantur & tument, dum manet, imo & augetur potius, liquidi per vaſa hæc, motus. Cum autem vaſa hæc adferentia tutius recondantur, non tam cito nec tam valide poterunt conſtringi a frigore, quam meatus excretorii in exteriori ſuperficie poſiti; adeoque tumebunt, & dilatabuntur, atque ob hanc cauſam referatis poſtea meatibus exhalantibus hæc vaſa dilatata pergent majorem copiam humorum, & craſſiorum ſæpe, transmittere.

Evidenter hoc apparet in gravedine ſive catarrho, qui morbus nunquam frequentius affligit, quam ubi calidam aeris temperiem ſubitum frigus excipit; uti dum poſt ſummos æſtivos fervores tonitru cum imbribus & grandine ſequitur, & ſubitum frigus aeri inducit, uti etiam dum largo foco calidum corpus acri hyemali frigori ſubito exponitur. Membrana enim, nares inveſtiens internas, tunc ſæpe ſic tumet, ut omnis aeri per nares aditus impediatur. Poſtea copioſus humor de naribus deſtillat, & ſæpe ſatis ſpiſſus. Prout jam ſimile malum varias partes occupat, diverſa parit ſymptomata: in naribus ſternutationem & coryzam dictam, in tonſillis, pharynge, faucibus deglutitionem impedit; in larynge, aſpera arteria, pulmone, tuſſim facit, & quandoque reſpirationis impedimentum, prout magis minusve partes affectæ tument. Simul etiam patet ratio, quare debilioris conſtitutionis homines & ſæpius & validius his morbis affligantur, quia nempe minus firma in his vaſa, obſtructis excretoriis meatibus, facilius dilatantur, & dilatata non tam cito in priſtinam dimenſionem redeunt; unde quandoque horum locorum vaſa ſic degenerant, ut pergant diu & valide humores per has vias expellere, ſicque totum corpus

emun-

emungatur, unde in verum maraſmum incidunt tales ægri; uti ſatis numeroſis obſervationibus conſtat. Legi merentur, quæ de hac re habet pulcherrima *Celeberrimus Simſonus*, (*In Diſſertat. 3. pag. 100. &c.*) ubi explicat, quomodo ex frigore corrumpantur humores. Patet hinc ratio, quare *Celſus*, qui ſana & firma corpora exercitiis validis uti voluit, & interdum balneis, interdum aquis frigidis muniri ſic, ut abſque noxa ſubitas aeris viciſſitudines tolerare poſſent, (*Lib. 1. cap. 1. pag. 20. & cap. 2. pag. 22.*) imbecillos monuerit, *ut caveant meridianum Solem, matutinum & veſpertinum frigus, itemque auras fluminum atque ſtagnorum; minimeque nubilo cœlo Soli aperienti ſe committerent, ne modo frigus modo calor moveat; quæ res maxime gravedines deſtillationesque concitat*. Simul apparet, quare *Hippocrates* (*Aphor. 24. Sect. V. T. 9. pag. 209.*) dixerit: *Frigida, velut nix & glacies, pectori inimica, tuſſes movent, & ſanguinis eruptiones cient, & catarrhos excitant*.

DEBILIOR HUMORUM CIRCUMACTIO. Obſervatum fuit ſemper, uti alia occaſione in Commentariis §. 144. dictum fuit, illam vim, qua minimæ venulæ abſorbentes imbibunt effuſos in cava corporis loca humores, creſcere & decreſcere proportionaliter ad circulationis vires: atque hæc eſt ratio, quare in morbis acutis, ubi nimia adeſt circulationis velocitas, exſiccentur omnia; in languidis & chronicis morbis vero, ſenſim accumulatis humoribus, turgeat totum corpus. In chloroſi laborantibus puellis hæc res evidentiſſime apparet: albo enim tumore totum corpus occupatur, dum languet humorum per vaſa motus. Ubi autem ſalutari ferro, imprimis in acidis vegetabilibus ſoluti, uſu firmantur ſolidæ corporis partes, & inſtauratur languens humorum motus, ſubſidet ille tumor brevi abſque ullis evacuantibus adhibitis. Debilior ergo humorum circumactio inter cauſas anginæ aquoſæ numeratur, quatenus nempe in corpore accumulatur aquoſa colluvies; imprimis autem, ſi concurrant talia, quæ hanc colluviem verſus loca §. 788. enumerata determinant; de quibus poſtea §. 799. dicendum erit.

§. 794. EFfectus talis mali ſunt, tumor aquoſus, albus, frigidus; vicinorum compreſſio; impedimentum functionum, quæ a non compreſſis pendebant.

Ex ante dictis patet, quinam hujus mali effectus ſint; partium nempe affectarum tumor: verum non inflammatorius, ſed laxus, mollis, frigidus, aquoſus. Talis videtur fuiſſe uvula *Hippocratis* (*De Morbis Lib. 2. cap. 10. Tom. 7. pag. 562.*): *quando ſummus gurgulio aqua impletur, ejuſque pars extrema rotunda & pellucida fit, & reſpirationem intercipit*. Similem affectum & *Celſus* notavit, uti in Commentariis §. 788. dictum fuit. Vicinas autem locis tumentibus partes comprimi, adeoque & harum functiones impediri, evidens eſt.

§. 795. HInc ſigna diagnoſtica (791. 792. 793.), & prognoſtica (794.) facillime pateſcunt.

Diagnoſis autem hujus morbi pariter ex ante dictis, evidens eſt. Tumor enim albus & aquoſus ſenſibus patet; ſimul abſunt ſigna inflammationis. Confirmatur diagnoſis, ſi hiſtoria morbi docuerit, tales cauſas prægreſſas fuiſſe, quæ §. 793. recenſitæ fuerunt. Prognoſis autem docet, cæteris paribus, talem anginam minus periculoſam eſſe illa, quæ ab inflammatione fit. Reliquæ autem prognoſis diverſitates a cauſa cognita mali & loco, quem tumores tales aquoſi occupant, deſumuntur. Sic v. g. facilior cura prævidetur, ſi a pituita obſtructa fuerint emiſſaria, quam a calculo. Longe majus diſcrimen imminet, ſi circa laryngem tales tumores hæſerint, quam ſi pharyngem aut tonſillas occupent. Levius etiam periculum in hac angi-

anginæ ſpecie videtur agnoviſſe *Hippocrates* (*ibidem*), dum de uva morbo agens dicit: *Si hic morbus per ſe conſiſtat, minus moritur*.

§.796. Curatio autem hic peragetur iis, quæ 1. cauſas obſtruentes reſolvunt, movent, aut rodendo, vel ſecando tollunt. Huc ſpectant emollientia, aperientia, laxantia, forma fotus, cataplaſmatis, gargariſmatis, injectionis, collutorii, vaporis, applicata; tum frictiones; cauſtica; ſcalpellum. 2. quæ copiam lymphæ, per oppoſita loca evacuando, minuunt: quod fit apophlegmatis, veſicatoriis, ſudoriferis ſiccis externis, internis, diureticis ſimilibus, hydragogis per alvum. 3. abſtinentia ab liquidis, victu calefaciente, exſiccante. 4. augendo vim circulationis per remedia nota (98. 99.).

1. Quidquid liberum exitum lymphæ impedit, aquoſæ anginæ cauſa eſſe poterit, uti ad §. 793. dictum fuit; adeoque ut legitima curatio hujus mali inſtitui poſſit, debet prius cognita eſſe ejus cauſa: tunc enim determinari poterit, qua methodo cura tentari debeat. Si enim cauſa talis eſt, ut illam reſolvi poſſe ſpes ſit, talia adhibentur, quæ huic ſcopo apta ſunt, & ſolvendo concreta, vel & movendo ſtagnantia effectum ſuum præſtare valent. Sed ſi v. g. calculus in glandulæ emiſſario hærens liberum ſecretæ lymphę iter impediat, facile patet, hujus mali reſolutionem exſpectari non poſſe, ſed requiri potius, ut prudenti ſectione tollatur hoc impedimentum. Ita etiam ſi durus ſcirrhoſus tumor, venas comprimendo talem anginam produxerit, ſola extirpatio talis tumoris, vel & multa cum prudentia inſtituta eroſio, uti ſequenti paragrapho dicetur, tentari debent.

Emollientia, aperientia, laxantia, forma fotus, cataplasmatis &c. applicata locum habebunt, ubi ſpes eſt, per hæc expediri poſſe obſtructas glandulas, illarumve emiſſaria, ut ſic liber lymphę tranſitus redeat. Inſignis imprimis horum uſus eſt in angina catarrhoſa, dum frigus finibus excretoriorum meatuum applicatum morbum fecit. Peſſimus apud vulgum mos obtinuit, tentandi ſimiles morbos calidiſſimis remediis, quia nempe a frigore ortum illos duxiſſe apud omnes in confeſſo eſt: ita enim urgendo loca obſtructa majori circulationis impetu, antequam hæc emiſſaria reſerata ſunt, valida inflammatio ſæpe excitatur; & aucto tumore partium levis ex ſua natura morbus ſæpe admodum periculoſus evadit. Pulcherrime curantur tales anginę, ſi potus aquoſos tepidos, leviter aromaticos, magna copia ſumant ęgri, ex radicibus bardanę, ſcorzonerę, tragopogoni, ſiſari, quinque radicibus aperientibus, lignis trium ſantalorum, ſaſſaphras &c. paratos (vide formulas ſimilium medicamentorum in Materia Medica ad num. 4. Sect. 54.); victum inſtituant ex ſolis carnis vitulinæ juſculis, cum endivia, lactuca, chærophyllo &c. decoctis; ab omni acri, ſalſo, aut indigeſtili cibo abſtineant; in aere tepido degant; nares, os internum, fauces tepidæ aquæ halitu foveant frequenter; vel gargariſmata, collutoria, fomenta ex ſimilibus parata ſæpe & diu ore contineant; cataplaſmate ex molliſſimis parato colli anteriora involvant; deinde bis vel ter de die remoto cataplaſmate linteo molli leniter perfricent. Omnibus enim his conſpirantibus reſerantur conſtricta a frigore emiſſaria, omnes humores diluuntur & attenuantur, vaſaque ſic diſponuntur, ut facillime illos tranſmittere poſſint; dum ſimul leni ſtimulo aromatico laudatorum remediorum, multa aqua diluto, ad blandam diaphoreſin, tanti in his morbis uſus, diſponitur corpus.

Ubi vero aquoſa colluvies, in celluloſa tunica harum partium aggeſta, tumores facit, vel magnitudine, vel ſitu ſuo, moleſtos aut periculoſos, facile patet, emollientibus illis & laxantibus remediis locum non eſſe; ſed tunc potius illa conducunt, quæ ſequenti numero commendantur: aut ſi periculum in mora videatur eſſe, ne tumores aucti ſuffocationis peri-

periculum inducant, cauſticis vel ſcalpello via conciliatur aggeſtis aquoſis humoribus. Ita *Hippocrates* (*de morb. lib.* 2. *cap.* 10. *Tom.* 7. *pag.* 561. 562.), dum uvulæ apex aqua impletus eſſet, ejusque pars extrema, rotunda & pellucida, reſpirationem interciperet, juſſit, ut uvulæ extremom, digito prehenſum, & furſum ad palatum appreſſum, diſcinderetur. Et alio in loco (*de Affection. c.* 2. *ibid. pag.* 620.) diſerte monet, hanc ſectionem inſtituendam eſſe, *ut aqua educatur*; tentatis prius gargatismis, cucurbitis &c. *Celſus* (*lib.* 7. *cap.* 12. *num.* 3. *pag.* 445.) in ſimili morbo voluit, ut volſella prehenſæ uvulæ extremum reſcinderetur; monens, hanc curam tunc tantum locum habere, quando uvula a pituita diducta eſt; quando autem inflammata, dolens, & rubieundi coloris eſſet, tunc ſine periculo reſcindi non poſſe ob hæmorrhagiæ metum, hoc & monuerat *Hippocrates* (*in Prognoſt. Tom.* 8. *p.* 675.): ex quo loco etiam patet, quod in ſimili caſu & uſtionem adhibuerit.

Neque tantum in uvula, verum etiam in aliis locis tales tumores deprehenſi fuerunt, tantæ quidem molis quandoque, ut absque ſectione curari non poſſent. Ante aliquot menſes mihi contigit talem caſum videre in honeſta matrona Roterodamenſi: narravit mihi, quod ante novem circiter ſeptimanas morſu leviter læſerat inferiorem linguæ partem, atque hanc mali eredebat eſſe originem. Paulo poſt ſub lingua incepit naſci tumor, intra novem ſeptimanas adeo auctus, ut totum illud ſpatium, quod inter linguam & dentes anteriores maxillæ inferioris eſt, occuparet non tantum, verum etiam in collo manifeſte protuberaret. Frictionibus, fomentis, purgantibus hydragogis incaſſum tentata fuit curatio: cum autem nulla ſigna docerent, aneurusmaticum eſſe tumorem, uti crediderant quidam, juſſi, ut ſub lingua prominulus tumor lanceola pertunderetur: quo facto, exivit incredibilis copia humoris pellucidi, tenacitate ſua albumen ovi referentis: ſubſedit ſtatim tumor, deglutitio, antea impedita, liberrima fuit, & adſtringenti fomento per aliquot dies ore retento perfecte convaluit; ſic ut poſt aliquot menſes nullum tanti tumoris relictum veſtigium deprehendere potuerim.

2. Lymphaticus tumor partium reſpirationi aut deglutitioni inſervientium anginam aquoſam facit, uti §. 791. dictum fuit; atque ſimul plerumque tunc adeſt impedimentum, quod liberam lymphæ excretionem impedit, uti § 793. patuit: omnia ergo, quæ lymphæ copiam minuunt, prodeſſe poterunt, dum ſubducunt de corpore illud, a quo tumorum talium augmentum fieri poſſet. In primis autem hæc locum habent in illo caſu, ubi lympha abundat in corpore, ut in debilibus & leucophlegmaticis obſervatur. Quando enim compreſſio venarum, aut meatuum excretoriorum obturatio ſola cauſam morbi faciunt, minus ab hac methodo exſpectandum eſſe ſatis apparet. Omnia ergo, quæ aquoſam colluviem diſſipant de corpore ſudoribus excitatis, vel per urinæ aut alvi vias eliminant, hic locum habere poterunt. Sudorifera autem vel ſunt talia, quæ copiam aquæ ſanguini ſubminiſtrant, & dein laxatis & fotis blando calore lecti vaſis cutaneis, ingeſtæ aquæ exitum per corporis totam ſuperficiem parant, ut ſimul cum his ſudoribus diffletur noxium quid in corpore hærens: vel alia adhibentur ſudorifera, quæ non aquæ copiam in ſanguine, ſed ſtimulo ſuo humorum velocitatem, augent; ſicque efficiunt, ut eodem temporis ſpatio organis ſecretoriis cutaneis major longe copia liquidi ſecernendi applicetur. Quandoque & binæ hæ ſudoriferorum ſpecies junguntur utiliter, dum penetrabilia & calida aromata largæ copiæ aquæ infuſa propinantur. Verum in hoc caſu cum aquoſa colluvies abundet in corpore, aquoſa ſudorifera non conveniunt, ſed ſicca; quæ nempe calore majori excitato, & aucta humorum velocitate, agunt. Hæc vel ſunt externa, ut calor lecti, aeris, panni calidi cor-

peri

pori applicati, ſpiritus vini accenſi vapor, nudum corpus ſtragulis tectum undique lambens; quo vix potentius noſcitur ſudoriferum, dum & magnum ſatis calorem facit, & ſimul penetrabiliſſimo halitu totam cutis ſuperficiem laxat & maxime perſpirabilem reddit: de qua re videantur illa, quæ ad numerum ſecundum §. 528. dicta fuerunt. Vel ſunt interna, quæ calida aromatica humores per totum corpus validius movent; quorum enumeratio videri poteſt in loco citato (*H. Boerhaave Inſtitut.* §. 1189.). Satis autem patet, ſim lia locum habere non poſſe, ſi vel minima inflammationis ſuſpicio ſit; ſed tunc prodeſſe tantum, dum frigus, inertia, & lymphæ copia in corpore prædominantur. Idem jam de diureticis, ad lymphæ copiam evacuandam adhibendis, verum eſt; ut nempe ſumantur talia, quę ſtimulo, non vero aucta liquidi copia, agunt. Hydragoga autem dicta purgantia, quod copiam aquę tenuis alvo ſubducant, ſummi pariter hic uſus; qualia ſunt jalappę radix, ſcammoneum, colocynthis &c.: his enim ſic depleri poteſt corpus, & ſubito quidem, ut bibulę venę, depletis majoribus vaſis, cito reſorbeant effuſam in cava corporis lympham, uti poſtea pluribus dicetur in *Capitulo de Hydrope*.

Omnia autem hactenus memorata lympham univerſo de corpore ſubducunt quidem, ſed non directe loca affecta levant; unde & alia remedia in arte medica ad anginam aquoſam laudantur; quæ vel a locis affectis, vel ſaltem vicinis maxime partibus, lympham evacuant. *Apophlegmatiſmi* huc ſpectant, ſic vocata remedia, quia phlegmatis ſive pituitę copiam educunt majori copia ex illis corporis locis, in quibus naturaliter ſecerni ad uſus proprios mucus ſolet, pręcipue autem hęc applicantur naribus vel ori interno. Notum eſt ex Anatomicis, omnes has partes a carotide externa arteria arterioſum ſanguinem accipere, a quo mucus ille ſecernitur; adeoque dum illa loca acrioribus remediis ſic irritantur, ut majorem liquidi copiam ſtillent, ſpes eſt, tumentes in angina aquoſa partes levari poſſe, & impetum atque copiam humorum ab illis averti. In hunc uſum ergo nares internæ aquæ calidæ vapore laxari poterunt; vel lavendulæ, majoranæ, pulegii, & ſimilium foliis viridibus contortis, & naribus inditis, ſtimulari. Earundem herbarum ſiccatarum & contritarum, aut Nicotianæ pulvis in non aſſuetis, eundem uſum præſtat, ſi naribus attrahatur. Eidem ſcopo inſerviunt acriora aromata, ſi ore contineantur, ut irritati his meatus excretorii & glandularum emiſſaria magnam ſalivæ & muci copiam emittant: quod pulcherrime obtinetur, ſi v. gr. maſtiches aut ceræ unciæ miſceatur drachma una vel altera radicum pyrethri, piperis, zingiberis &c. atque ex illis fiant placentulæ, continuo ore volvendæ & maſticandæ. Dum enim non diſſolubilis in ſaliva maſtiche aut cera dentibus teritur, acre illis miſtum aroma exſpirat, & oris interni & linguæ partes aſſidue ſtimulando incredibilem copiam ſalivæ & muci elicit.

Veſicatoria autem nuchæ, collo, pone aures &c. applicata huc pariter ſpectant; quatenus nempe epidermidem in veſicas lympha plenas attollunt, ſicque ejusdem copiam minuunt; ſimulque irritando vicinas locis affectis partes, impetum ab iisdem aliorum avertunt. Videantur illa, quæ de his dicta fuerunt ad numerum quartum §. 399.

3. Ratio hujus facile patet: fruſtra enim ſubducerentur aquoſa de corpore, niſi ſimul caveretur, ne talia ingererentur. Simul etiam apparet, diætam talem ſiccam & calefacientem merito laudari, ne homines, in tales morbos proni, cauſam materialem horum morborum colligant in corpore, minime vero ſufficere ſolam ad morbum præſentem tollendum, cum ſubita collectæ in partibus tumentibus lymphæ evacuatio hic requiratur, quæ a ſolo victu exſiccante & calefaciente exſpectari nequit. Quæ autem in tali victu obſervanda ſint, poſtea pluribus dicetur ad §. 1249. in cura hydropis.

4. Cura

4. Cum *debilior humorum circumactio* inter cauſas anginę aquoſæ §. 793. recenſita fuerit, quatenus nempe inde aquoſa colluvies in corpore aggeritur, materialis in hac ſpecie anginę cauſa; patet ratio, quare in cura hujus morbi commendentur & illa, quæ circulationis vim augent. Verum, uti in precedenti hujus paragraphi numero dictum fuit, non adeo ad curam morbi præſentis, quam ad prophylaxin futuri ſpectant illa remedia, quæ circulationis augmentum faciunt. Interim tamen illa, quæ ad ſecundum numerum laudata fuerunt, motum humorum in toto corpore, vel ſaltem in partibus, quibus applicantur, accelerant; adeoque utcumque & hoc effectu conſpirant. Quomodo autem, & per quę, nimis ſegnis humorum motus incitari poſſit, patet ex illis, quæ in paragraphis in textu citatis habentur; in primis ſi ſimul conferantur, quæ ad numerum 2. 3. 4. §. 28. de hac re dicta fuerunt: uti etiam illa, quę in Commentariis §. 611. de excitando ſegniori febrili motu habentur.

ANGINA SCIRRHOSA.

§. 797. SI vero glandulas deſcriptas (788.) ſcirrhoſus, & multum increſcens tumor occupavit, ſignis ſcirrhi (391.) cognoſcitur; atque ex toto ejus ſitu futura angina prævidetur, nata vero perſpicitur; tum ſi extirpatio poſſit fieri, ea ſola remedio erit tuto; aut in internis circa fauces corroſio multa cum prudentia tentanda.

Scirrhum poſt inflammationem in locis glanduloſis natam ſæpe ſequi patuit, quando de inflammationis exitu in ſcirrhum ad §. 329. dictum fuit. Cum autem tam numeroſæ circa partes reſpirationi & deglutitioni inſervientes diſponantur glandulæ, nemini mirum videbitur, anginam quandoque a tali cauſa naſci quæ tunc ſcirrhoſa vocabitur, quando duri & indolentes glandularum tumores circa memoratas partes liberam illarum actionem tollunt, vel impediunt. Quando autem peculiari capitule de ſcirrho dictum fuit, enumerata fuerunt illa ſignitia, quibus ſcirroſus tumor præſens cognoſci, & ab aliis tumoribus diſtingui, poſſit (vide §. 487.). Simul etiam tunc patuit, quam difficulter curabile ſit tale malum: atque etiam monitum fuit, illam curationem, quæ reſolvendo fit, tentari non poſſe, niſi in recenti & benigno, neque adhuc penitus indurato, ſcirrho. Præterea etiam requiri, ut & loco idoneo ſitus ſcirrhus ſit, & hominis hoc malo affecti optima cæteroquin ſi corporis temperies. Simul tunc propoſita fuerunt efficaciſſima remedia, quæ ſcirrhoſis talibus concretionibus reſolvendis adhiberi poſſunt; quæ omnia pariter & in angina ſcirrhoſa locum habent, quamdiu adhuc reſolutionis ſpes eſt. Notandum tamen, loci affecti & vicinarum partium tationem ſemper habendam eſſe in applicatione horum remediorum: ſic v.g. glandulæ colli ſcirrhoſæ frictiones, aceti vaporem, emplaſtra &c. ferunt, quæ tonſillis ſimiliter affectis applicari nequeunt, uti ſatis patet.

Verum ubi ſcirrhus amplius reſolvi nequit, atque interim mole ſua deglutitionem vel reſpirationem lædit, triſtiſſima ægri conditio eſt, cum ſoleant increſcere mora tales tumores, adeoque ſenſim omnia mala augeantur. Sola ergo exſtirpatio hic locum habere poterit; quæ cultro optime perficitur, cum rodentia, & cauteria, niſi ſimul & ſemel deſtruere poſſint totum ſcirrhum, periculoſa ſint; uti pluribus dictum fuit ad numerum ſecundum §. 490. Verum ubi exſtirpatio cultro perfici nequit, dum partis affectæ ſitus & alia hoc vetant, uti dum in faucibus internis tales tumores hærent, miſer æger vel ſuo fato eſt relinquendus, vel talia tentantur quandoque a Medicis, quæ in mitioribus mor-

morbis merito tanquam temeraria damnantur. *Satius enim eſt anceps auxilium experiri, quam nullum* (*Celſ. lib.* 2. *c.* 10. *pag.* 79.). Cauteria actualia, & potentialia talibus tumoribus applicare quidam auſi fuerunt: & quamvis magno eum diſcrimine hoc fiat, tamen non ſemper cum funeſto ſucceſſu factum fuiſſe quædam obſervata teſtantur. Noverat *Celeberr. Boerhaavius* veteranum quemdam chirurgum, qui audaciſſimis talibus curationibus celebris erat, dum liquamine ruptorii vulgaris Chirurgorum (ex calce viva & alcalino ſale parati, atque cito per deliquium ſolvendi, niſi omnis aer arceatur), tales tumores in faucibus internis eroſerat. Mitius, & minori cum periculo applicandum, eſt oleum tartari per deliquium in Materia Medica ad hunc numerum laudatum. Spiritus ſalis marini, qualis in officinis proſtat, dum oleo vitrioli & ſali marino aquæ copia additur, & ſimul deſtillantur, poſſet & hic uſum habere, cum omni putredini reſiſtat efficaciſſime, & adeo facile irritabilis ipſius cancri malignitas ſpiritum ſalis marini dilutum ferre videatur: uti alia occaſione in Commentariis §. 509. monui. Hæc autem rodentia penicillo ex linteo carpto excepta per cannulam cavam ad locum affectum deducuntur, ne vicinæ partes his lædi poſſent. Hoc facto, molliſſimis decoctis continuo ore detentis molliuntur eſcharæ, illiſque deciduis, rodentia denuo applicantur: ſic alternatim pergendo, donec tollatur penitus tumor ſcirrhoſus. Summa hic prudentia opus eſſe facile patet, ut poſt ſingulas rodentium applicationes attente luſtretur locus, an in cancroſam malignitatem degenerare incipiat; tunc enim abſtinendum eſſe prudentia ſuadet. Ingenue fatebatur *Celeb. Boerhaavius*, ſe ſæpe in tali caſu ambiguum hæſiſſe, dum cancri metu hæc adhibere vix auderet; interimque durisſimum videretur, non tentata hac methodo certæ morti ægros tradere.

Quantum tamen quandoque poſſit in deſperatis fere morbis felix curantium audacia, ſequentia docent obſervata. Egregio viro in parte poſtica & laterali oſſis palati enaſcebatur carnea & fungoſa moles, cui cariem oſſis ſubeſſe credidit *Ruyſchius* (*Obſervat. Anat. Chirurg. centur. obſerv.* 48.), atque ilico ferro & igne eradicandum eſſe minax malum concluſit. Crudeli huic curæ conſenſit æger, neque diu diſtulit. Evulſis aliquot dentibus, qui impedimentum curæ facturi videbantur, ſcalpello acuto, & ad palati fornicatam figuram accommodato, reſecabatur fungoſa caro, & mox candentibus ferramentis urebatur locus, & quidem repetitis vicibus. Tulit hæc omnia animoſe æger, ſublato digito indicans, dum a nidore & fumo combuſtarum partium ſuffocationis periculum ſentiret; atque in lectum repoſitus facetis verbis & *Ruyſchium*, & binos dexterrimos Chirurgos, qui curam perfecerant, excipiebat. Sequenti tamen die una cum febre totum caput immaniter intumuerat, quod tamen antiphlogiſticis remediis brevi ſuperatum fuit. Eſcharis deciduis denuo carnis fungoſæ particula excrevit, quæ nova inuſtione ſublata fuit; ſequente denuo capitis intumeſcentia cum febre. In totum tamen convaluit æger, & poſtea per plures annos vixit incolumis. Teſtatur autem *Ruyſchius* (*Ibid. obſerv.* 76. *p.* 70.), ſe experientia didiciſſe, ſectionem ſolam non ſufficere tantis malis, ſed inuſtionem actuali cauterio requiri poſt ſectionem. Vetula enim, malignam indurationem in lingua habens, poſt iteratam ſectionem recidivam patiebatur, unde concluſum fuit, unicum hoc ſupereſſe, ut poſt ſectionem factam cauterio inureretur factum vulnus; quo facto, felix cura ſucceſſit.

Tonſillas induratas poſt inflammationem excidi juſſit *Celſus* (*L.* 7. *c.* 12. *N.* 2. *p.* 445.); unde videntur & Veteres in malis ſimilibus curationes inſtituiſſe. Fabricæ autem tonſillarum minus gnarus dixit, *cum ſub levi tunica ſint, oportet digito circumradere & evellere*, ac ſi tonſillæ forent glandulæ ſolitariæ, tunica cellulosa undique tantum involutæ; cum hodie noverimus, illas conſtare membrana mucoſa in ſpiras ſinuoſas complicata. Non ſucceſſiſſe tamen ſemper hanc tonſillarum quaſi enu-

enucleationem, patet, dum mox ſubjungit ſequentia: *ſi ne ſic quidem reſolvuntur, hamulo excipere, & ſcalpello excidere oportet*.

Verum omnia hæc tentari nequeunt, niſi ſcirrhoſus tumor tali in loco hæreat, ad quem manibus & inſtrumentis acceſſus datur. Triſtiores adhuc longe caſus occurrunt, dum œſophagi tubus, vel in propria ſua ſubſtantia ſcirrhoſus factus & tumens, ſenſim anguſtatur, tandemque integre clauditur; vel a tumoribus ſcirrhoſis latentibus, & ipſi vicinis, ſenſim magis magisque comprimitur. Vidi ſæpius has calamitates & dolui; & certus ſum, omnibus Medicis, qui in luculenta utcunque praxi verſantur, talia mala frequenter occurriſſe, dum miſeri tales ægri, nihil levaminis a quacunque demum methodo percipientes, quosvis fere Medicos conſulunt. Solet autem funeſtus talis morbus primo ſe manifeſtare, quod ſolidi cibi cum difficultate quadam deglutiantur, & ægri leve quoddam obſtaculum ſentiant in œſophago, ad variam in variis altitudinem, & digito locum plerumque indicare poſſint, ubi deglutita hærent pauliſper, antequam in ſtomachum delabantur. Manet in eodem ſtatu malum quandoque per plures menſes; imo per annos tres hoc factum novi, ſic ut minutiſſime diſſectas carnes, panem, &c. adhuc deglutire poſſint, quamvis lente; liquida autem alimenta ſatis commode adhuc aſſumere valeant. Senſim dein magis magisque anguſtatur œſophagi tubus, & ne vel micula panis tranſire poteſt; ſicque hoc tentant ægri tales, hæret in œſophago, & poſt aliquot minuta horæ cum inſigni quantitate muci per os rejicitur. Hinc fit, ut tenacem pituitam morbi cauſam ſtatuant ægri, hancque incidendam & evacuandam omni molimine velint. Facile autem patet, mucum oris, faucium, œſophagi ipſius hic accumulari, adeoque pituitam illam eſſe effectum, minime vero cauſam hujus mali. Senſim creſcente morbo, liquida ingeſta tranſire nequeunt, ſed pro maxima parte ſurſum redeunt; tandemque, poſt Tantali pœnas diu toleratas, lento maraſmo contabeſcunt. Sæpe in miſeris illis œſophagi pars ſuperior ita dilatatur, dum deglutita liquida tranſire nequeunt, ut plures uncias continere poſſit, & ab utroque latere aſperæ arteriæ promineat turgidus, donec nimia plenitudine irritatæ œſophagi fibræ convellantur ſubito, & expellant ſurſum contentum liquidum.

Apud *Galenum* (*De Locis Affectis L.* 5. *c.* 5. *T.* 7. *p.* 401.) ſimilis anginæ mentio fit, ſic enim habet: *Si vero tumor aliquis ex non calidis fuerit, ſine febre, & calore & ſiti, deglutitionis inæqualitas fit, retentis in parte quadam alimentis; præſertim ſi majora aut ſolidiora deglutiantur, acceditque dolor aliquis exiguus*. Narrat quidem caſum juvenis a ſimili morbo ſanati; ſed uti docet morbi hiſtoria, non fuerat ſcirrhoſus in œſophago tumor, ſed ſuppuratorius. *Quum aliquando hujuſcemodi ſymptomata longo temporis ſpatio apparuiſſent, accedente nonnunquam ephemera febre, nonnunquam etiam horrore, quum conjiceremus abſceſſum concoctu difficilem eſſe in gula, accidit procedente tempore, ut laborans ipſe ruptionis ſenſum perciperet, & deinde pus evomeret, non tantum eodem, ſed poſtero quoque & tertio die; deinde ſuccedebant ei omnia ulceratæ gulæ ſigna*. Monet autem, ægrum illum longo temporis ſpatio vix evaſiſſe, cum juvenis eſſet; nato vero majores hoc morbo tentatos, periiſſe. Quamdiu enim tumor œſophagum arctans talis adhuc eſt, ut ſuppurari poſſit, ſpes eſt; verum ſcirrho hic hærente, ſenſim aucto, vix quid ſperari poſſe, ſatis patet.

In quibusdam ægris ſcirrhoſam œſophagi duritiem, digitis profunde pone aſperam arteriam adactis, ſentire potui, in pluribus nihil omnino apparuit, præter deglutitionis impedimentum. Quandoque & glandulas colli tumentes vidi, uti & thyroideam; ſed non videbatur eſſe talis horum tumorum ſitus, ut his morbus adſcribi poſſet. In vetula, hac anginæ ſpecie laborante, una cum tumente glandula thyroidea, poſt diuturnam applicationem aceti ſcillitici cum ſale ammoniaco, emplaſtri de galbano, & frictiones, incepit molliri glandulæ thyroideæ tumor; cataplaſmati-

matibus dein maturantibus applicatis, fluctuatio percipiebatur contenti liquidi, dein lanceola pertuſo loco exivit copia tenuis ichoris cum maſſulis albis granuloſis intermiſtis; & quamvis aliquid inde levaminis percipere videretur ægra, tamen æque funeſtus fuit morbi eventus, ac in aliis obſervaveram. Unde didici, tumorem hujus glandulæ quandoque quidem comitari hanc anginam, non tamen hujus ſolam cauſam eſſe; uti etiam ſitus glandulæ, cartilagini ejuſdem nominis incumbentis, confirmat.

Cauſæ hunc morbum antecedere obſervatæ non adeo numeroſæ ſunt: ſpirituum fermentatorum ingurgitatio quandoque præceſſit (*Medical Eſſays T. 2. p. 324.*); neque improbabile videtur, ab illorum abuſu œſophagum indureſcere poſſe, cum ſpiritus fermentati ſero ſanguinis coagulum inducere valeant, & ſolidas partes contrahant. Interim tamen fatendum eſt, in tam magno hominum numero, qui quotidie his potibus indulgent, paucos admodum inveniri, qui hoc morbo laborant. A vento frigido, collum nudatum diu & valide afflanti, natum deglutitionis impedimentum, ſenſim increſcens, abſque ullo tumore obſervabili vidi, dum de feneſtra proſpiciens ſaniſſima virgo per bihorium boreali auræ frigidiſſimæ exponeretur. Lente aucto malo, plurimis remediis incaſſum tentatis, periit. An forte fervidorum potuum Caffæ &c. ſorbillatio ſimilium malorum cauſa eſſe poteſt, liquida coagulando, ſolidaſque partes corrugando? Certe non improbabile & hoc videtur. Conſtat tamen frequenter hunc morbum obſervatum fuiſſe, licet accurato examine nihil potuerit detegi, cui ejus origo tribui cum quadam veroſimilitudine poſſet.

Varia in hac anginæ ſpecie tentavi ipſe remedia, plurima etiam a peritiſſimis Medici applicata novi, ſed incaſſum omnia. Tartarus tartariſatus, regeneratus, ſapones penetrabiliſſimi, uti v. g. Starkeianus dictus, ex oleo æthereo terebinthinæ & ſale tartari, tinctura ſalis tartari Helmontiana, ſal ammoniacus, ejuſque ſpiritus aceto ſtillatitio ſaturatus &c. quæ ſolvendis in corpore humano concretionibus tanto cum fructu adhiberi ſolent, externo æque ac interno uſu vel profuerunt nihil omnino, vel, dum aliquantum levare viderentur malum, paulo poſt eadem rediit calamitas, iiſdem applicatis quantumvis animoſe & diu non cedens amplius. Inunctiones mercuriales, emplaſtra ex gummi ferulaceis, una cum mercurio, collo applicata, purgantia hydragoga fortiſſima, ipſam ſalivationem, ſucceſſu caruiſſe, novi. Lubricantia & emollientia decocta, amygdalarum oleum & ſimilia utcunque profuerunt; dum hoc efficiebant ſaltem, ut per lubricatam viam facilius dilaberentur illa, quæ adhuc tranſire poterant: cæterum nihil fecerunt ad radicalem mali curam. Novi, chirurgum balænæ oſſiculo alligata ſpongia tentaſſe, ut vi expediret viam, ſed peſſimo cum ſucceſſu, dum irritatæ hinc partes & dolentes tumebant magis. Hellebori nigri recentis cum aceto ſcillitico tritas, bryoniæ radicem in pultem contuſam, addito ſale ammoniaco, irrito ſucceſſu cataplaſmatis inſtar collo applicatas vidi, licet certa pertinacis morbi curatio inde promitteretur.

Si autem conſiderentur illa, quæ in cadaveribus hac anginæ ſpecie defunctorum inventa fuerunt, nemo mirabitur, cur efficaciſſimorum etiam remediorum vires eluſerit pertinax morbus. Obſervaverat *Tulpius* (*Obſerv. Medic. L. 1. c. 44. p. 81. &c.*), inter œſophagum & aſperam arteriam ſe inſinuare nonnunquam durum tumorem, modo foris conſpicuum, modo intus deliteſcentem. In vidua quadam vidit hunc morbum lento maraſmo, ob denegatum cibo & potui in ventriculum tranſitum lethalem. Diſſecto autem cadavere, invenit tumorem, colore lividum, ad inſtar carcinomatis, & radicibus ſuis diffuſum per quamcunque colli partem, potiſſimum vero circa gulam, quæ tam arcte compreſſa erat, ut ex complicatis ejus tunicis excreſcerent intus varia filamenta, obturantia uſque adeo perviam hanc fiſtulam intricata ſua textura, ut ne ſpecillum quidem tranſmittere potuerit. Præterea & glandulæ in medio thorace œſophago accum-

accumbentes quam maxime intumuerant. In cadavere viri eodem morbo, fruſtra variis methodis tentato, defuncti inventus fuit tumor durus glandulosus in ipſo cavo œſophagi, in media circiter ejus longitudine incipiens & ad ſuperius ventriculi orificium uſque productus, adeo exacte replens totam œſophagi cavitatem, ut ſpecillum vix in ventriculum protrudi poſſet (*Medical Eſſays T.* 2. *pag.* 324.). In alio cadavere œſophagus in parte ſua inferiori in albam, craſſam, & ſcirrhoſam ſubſtantiam mutatus inveniebatur, in qua ſubſtantia multæ vomicæ exiguæ pus continentes aderant, quæ ſingulæ in cavum œſophagi diſtincto orificio aperiebantur. Superius ventriculi orificium & proxima ventriculi pars eodem modo affecta erant (*ib.*332.). Ingens ſteatoma tantæ duritiei, ut cultro vix cederet, magnam thoracis partem replebat, pleuræ, mediaſtino, pericardio accretum, pariterque cohærens œſophago, cum quo deſcendebat per diaphragma, atque ibi œſophagum non tantum comprimebat, ſed & ſecundum ventriculi dorſum ad pylorum uſque eundem reclinabat, ipſum pylorum pariter mole ſua arctans. Miſer æger, in cujus cadavere tantæ molis tumor inveniebatur, diu laboraverat difficili deglutitione, & circa vitæ finem quævis ingeſta ilico rejiciebantur per os, licet minima etiam copia ſimul aſſumerentur (*ibid. T.* 3. *p.* 353. &c.). Œſophagus in tota ſua fere longitudine a clavicularum regione ad ventriculum uſque cartilagineus inventus fuit, ſimulque adeo anguſtus, ut vix ſetam porcinam tranſmitti pateretur (*Memoires de l' Acad. Royale de Chirurg. T.* 1. *p.* 489.). In homine quinquagenario majore, qui dudum ſenſerat ingeſtos cibos & potus circa ſterni oſſis ſummitatem hærere, & poſtea obicem quemdam hic poſitum præterlabi, ſæpius autem poſt aliquam remoram, oborta nauſea & tuſſi, iterum per os expelli cum magna ſimul tenacis pituitæ copia, poſt mortem inventus fuit dexter pulmo ſuperiori ſua parte ſcirrhoſus, mediaſtinum & œſophagum verſus ſiniſtrum pectus protrudens, ſimulque œſophagi cavum ibidem loci arctans adeo ut a retentis deglutitis œſophagi tubus ſupra locum compreſſum dilatatus admodum appareret, verſus colli ſuperiora iterum ſolitam amplitudinem habens. Obſervationem hanc miram debeo Eruditiſs. Medico *Antonio de Haen* Praxin Medicam ſumma cum laude Hagæ Comicum exercenti, & indefeſſo labore, quacunque data occaſione, abditas morborum cauſas in cadaveribus inquirenti, qui coram *Celeberrimo Schwenke Anatomes & Chirurgiæ Profeſſore* demortui cadaver incidit.

Ex omnibus illis ſatis apparet, ſcirrhoſæ anginæ in cadaveribus inventas cauſas tales fuiſſe, quæ merito inſanabiles habentur: tunc tantum ſpem curæ ſupereſſe, quando tali in loco ſiti ſunt ſcirrhoſi tumores, ubi ferro vel igne tolli poſſunt. Neque his repugnat ſequens hiſtoria, quæ docet quidem, tolerari diu potuiſſe malum, deſcripto morbo ſatis affine, dum per artem via parabatur deglutitis, ut in ventriculum delabi poſſent; neutiquam tamen ſuperatam fuiſſe ejus cauſam, de qua tamen dubitat *Williſius* (*Pharmaceutic. ration. T.* 1. *Sect.* 2. *c.* 1. *p.* 45.), an ad paralyſin, an vero ad tumorem præternaturalem in his partibus referri deberet. Vir robuſtus, & ſatis ſanus, comeſta quæque ſæpius, & ſi non ſemper, mox rejicere ſolebat. Tandem eo uſque auctum fuit malum, ut dum eſuriens valde comederet, totum œſophagum impleret quidem, ſed nihil ingeſtorum in ventriculum deſcenderet, quæ hinc denuo ſurſum expellebantur. Cum fruſtra tentatis plurimis remediis fame periturus eſſet miſer, ſuaſit illi *Williſius*, ut virgulam, e pinna cetacea paratam, in ſummitate ſpongiam affixam habentem, œſophago immitteret ſtatim poſt cibum & potum aſſumtum, ſicque viam faceret, ut in ventriculum deſcendere poſſent. Succeſſit quidem hæc methodus, ſic tamen ut quotidie eadem indigeret miſer æger, ſecus inedia periturus. Notat autem *Williſius*, quod per ſedecim annos ſic pabulum ſumſerit homo ille, adhuc vivens & valens, dum hæc ſcriberet.

Rarius autem hæc anginæ ſpecies reſpirationem lædit adeo, ſed ſemper fere deglu-

glutitionem. Cartilaginea enim aſperæ arteriæ pars impedit, quo minus tam facile intercludi poſſit aëri via, licet a tumente œſophago vel vicinis tumoribus ſcirrhoſis poſterior aſperæ arteriæ pars, quæ membranacea eſt, comprimeretur. In ipſo vero arteriæ aſperę cavo tumor ſi naſceretur, ingens & continua tuſſis ſic vexaret ęgrum, ut prius deficeret, antequam lente increſcens talis tumor ſcirrhoſus illum ſuffocaret. Accedit, quod per œſophagum acria, aſpera, fervida fere, frigidiſſimi potus &c. transmittantur ſępius, adeoque lędentibus cauſis exponatur frequenter; dum nervi per internam laryngis & aſperę arterię membranam diſperſi adeo irritabiles ſunt, ut pręter aëre nihil fere admittant abſque ſuffocationis periculo, & valida tuſſi mox excitata expellatur ſtatim, quidquid alieni ingreſſum fuerit.

ANGINA INFLAMMATORIA.

§. 798. Verum quando ab inflammatione, glandulæ (788.), vel muſculi (788.), occupantur, tum oritur morbus huc proprie referendus ob ſummam, qua funeſtus eſt, acutiem, & velociſſimam, & inſuperabilem ſæpe violentiam.

Poſtquam febrium in genere pertractata fuit hiſtoria, uti & præcipuorum ſymptomatum febrilium, vidimus & illa, quæ in febribus continuis, remittentibus, & intermittentibus notanda erant præcipue. His abſolutis ſequebantur ordine Morbi Acuti Febriles, qui febre quidem ſtipati erant, ſed in quibus ſimul ſingularis inflammatio hujus illiuſve organi aderat. Inter hos morbos & Angina inflammatoria locum merebatur, cum & ſatis frequens occurrat, & ſæpe ſummo cum diſcrimine cito ſuum decurſum abſolvat; uſque adeo ut inter morbos acutiſſimos jure numeretur, cum quandoque ſubito, fruſtra etiam adhibitis efficaciſſimis remediis, ſtranguſet. Proprie autem de Angina inflammatoria tantum agendum erat inter Morbos Acutos Febriles: verum cum Anginæ nomen detur omnibus morbis, qui reſpirationem vel deglutitionem lædunt, modo illorum cauſa ſupra pulmonem vel ſtomachum poneretur (vide §. 783.); operæ pretium videbatur agere etiam de aliis anginæ ſpeciebus, quæ abſque inflammatione comite contingunt, partim ut illi morbi cognoſci & curari poſſent, partim etiam ut Angina inflammatoria a reliquis hujus morbi ſpeciebus melius poſſet diſtingui, cum ob ſummum ſæpe diſcrimen & velocitatem validiſſima remedia ſimul & ſemel applicanda poſtulet.

Dictum fuit ad §. 787., præcipuam anginæ diſtinctionem deſumi vel a natura tumoris, organa reſpirationis vel deglutitionis impedientis; vel a loco per talem tumorem occupato. In illa anginæ ſpecie, de qua nunc agendum erit, inflammatoria natura tumoris eſt; adeoque ejus cognitio & curatio ex illis, quæ de inflammatione dicta fuerunt, peti debebit. Verum tamen pro diverſitate loci, quem inflammatorius tumor, deglutitionem vel reſpirationem impediens, occupat, tam in prognoſi quam in curatione hujus morbi, diverſitas notabilis occurrit, adeoque & de hac re agendum erit ordine in ſequentibus.

Primo ergo videbimus, quænam cauſæ inflammationem in locis §. 788. enumeratis excitaſſe obſervatæ fuerint; dein conſiderabimus varia ſymptomata hujus morbi, quatenus a diverſitate loci affecti pendent; atque ſimul ex his habebitur Prognoſis; denique agendum erit de his, quæ in cura hujus morbi notanda ſunt, quæ partim ex generali inflammationis cura, partim etiam ex partium affectarum uſu cognito, deducuntur.

§. 799. HUjus (798.) mali cauſa 1. in genere eſt omnis ea, quæ inflammationem quamcunque poteſt producere (375. 376. 377. 378.). 2. iſta omnis, quæ inflammationis cauſas determinat inprimis ad loca deſcripta (788.), maxime ad laryngem, pharyngem, os hyoides, horumque muſculos, tum ad fiſtulæ pulmonalis ſuperiora: talia autem ſunt, diſpoſitio propria juvenibus, ſanguine divitibus, rufis; exercitium frequens, validumque harum partium, oratoria exercitatio, cantus, clamor, fortis equitatio adverſo vento & frigido, tubarum & fiſtularum inflatus, labores validi in aere frigido, calor æſtuans magnum frigus excipiens tempore verno; aridæ fauces ob aëris recepti & expulſi fervorem in æſtu Solis, vel in febre inflammatoria.

Primo. Demonſtratum fuit in hiſtoria inflammationis ad §. 373., omnem partem corporis, in qua reticulares arteriarum diſtributiones, vel lymphaticorum arterioſorum ortus, adſunt, inflammatione poſſe corripi; adeoque & facile patet, idem obtinere in organis illis, quæ deglutitioni & reſpirationi inſerviunt. Omnes ergo inflammationis cauſæ, quæ numeris in textu citatis recenſitæ & explicatæ fuerunt, huc referri debent.

2. Præter generales inflammationis cauſas, quæ in quovis corporis loco illam excitare poſſunt, notandum eſt, ad anginam inflammatoriam producendam concurrere quandoque & alia, quæ verſus organa deglutitionis vel reſpirationis harum cauſarum efficaciam determinant potius, quam verſus alias corporis partes. Sunt autem hęc vel talia, quæ cauſæ, inflammationi producendæ aptæ, applicantur his partibus; uti v. g. cantus, clamor &c. (de quibus ſtatim agetur, & quorum actio facile intelligitur); vel ſola obſervatione effectum novimus, quaſdam eſſe cauſas, quæ materiam inflammatoriam verſus hæc loca deponunt, licet non intelligamus rationem, quare hoc ſic factum fuerit. Sic v. g., dum anginæ inflammatoriæ epidemice graſſantur, a primo morbi inſultu incipiunt horrere & rigere; mox ſequitur febris; & poſt hanc citius vel ſerius incipiunt dolere fauces & inflammari; atque ſæpe tunc vidi ceſſare febrim, ſimulac materia inflammatoria verſus hæc loca eſſet depoſita: &, ſi benigna reſolutione curabilis ſit hæc angina, poſtea nulla febris ſequitur amplius. Videtur ergo per febrim prægreſſam determinari anginæ cauſa verſus hæc loca in epidemicis anginis ſimili modo, ac in epidemica pleuritide &c. obſervatur, ubi per febrim in latera vel caput morbi materies deponitur. Quis autem poterit explicare ex illis, quæ hactenus in arte habentur cognita & demonſtrata, quare in hunc potius illumve locum determinetur morbi materies pro varia indole conſtitutionis epidemicæ? Sufficiet Medico fideli obſervatione hæc didiciſſe, licet ignoret, qua lege fiant. Videantur & illa, quæ in Commentariis §. 593. de hac re dicta fuerunt.

Huc autem ſpectat & diſpoſitio propria, qua ægri in morbos inflammatorios proni ſunt, & imprimis harum partium. Sic novi plures, qui quotannis, vere nempe & autumno, bis corripi ſolent angina, quamvis leviori plerumque & reſolutionis via curabili, tamen & quandoque in ſuppurationem vergente. Juvenes autem, & ſanguineo temperamento præditos, his morbis obnoxios eſſe, & præ reliquis omnibus rufos, obſervaſſe ſe teſtatur *Sydenhamus* (*Sect. 6. c. 7. p.* 357.).

Verum & validum harum partium exercitium & frequens multum facit ad hunc morbum excitandum, uti quotidianis obſervatis conſtat in illis, qui muneris ratione diu, & cum vehementia, perorare debent. Ob eandem cauſam clamor, cantus, fiſtularum & tubarum inflatus huc referuntur. Videmus enim, omnibus illis faciem, labia, oculos turgere, & ſanguine ſuffundi; ſimulque majorem calorem conciliari toti corpori, & imprimis ſuperioribus partibus; unde & vehementer perorantibus copioſus ſudor guttatim de facie deſtillat. Omnia hæc docent, majori copia & impetu ſanguinem per vaſa harum par-

partium moveri, & vaſa minora dilatata rubrum ſanguinem accipere, quem naturaliter non habent, adeoque per errorem loci inflammationem facile hic naſci poſſe; præſertim ſi calentes oratoria exercitatione homines mox aeri frigido ſe expoſuerint incautius; unde toties triſtibus exemplis conſtitit lethales murbos natos fuiſſe. Quam periculoſum enim ſit, ſi aucto motu, rarefactis liquidis, & laxatis vaſis, mox ſucceſſerint contraria, alia occaſione in Commentariis §. 118. dictum fuit. Non abſque veri ſpecie ergo ſimulabat hunc morbum *Demoſthenes*, dum poſtquam præcedenti die Mileſiorum poſtulatis acriter reſpondiſſet, coram populo Athenienſi verba faciens, ſequenti die lana multa collum cervicéſque circumvolutus prodiit, dicens, ſe ſynanchen pati. Scite tamen unus de populo, fraudem ſuſpicatus, exclamavit, illum non ſynanchen ſed Argiranchen pati, dum pretio corruptus contra Mileſios dicere nollet (*A.Gell. Noct.Attic. L. 2.c. 9. p. 269.*)

Fortis equitatio adverso vento & frigido. Labores validi in aere frigido. Si pernici quis veatur equo, etiam tranquilla tempeſtate, adverſum quaſi ſentiet ventum, dum aer motis per illum corporibus reſiſtit tanto plus, quanto majori celeritate moventur. Majus autem frigus percipimus omnes, dum ventus flat, quia vicinus nobis aer, ilico a calore corporis noſtri caleſcens, difflatur omni momento, atque ſimul frigidior aer ſtatim in ejus locum ſuccedit. Dum ergo fortiter quis equitat adverſo vento, omni momento frigidus aer fauces ingreditur, ſimulque vaſa harum partium ab aere reſiſtente, & contraria directione moto, valide comprimuntur, adeoque & anguſtantur. Ergo frigore moleculis humorum adunatis (vide §. 117.), atque eodem conſtrictis vaſis, conſpirante ſimul preſſione valida aeris in has partes, aptiſſima naſcitur obſtructioni in his locis occaſio, dum ſimul auctus humorum per vaſa motus inter equitandum (caleſcunt enim a celeri equitatione etiam hyemali frigore homines) impetum in loca obſtructa auget, adeoque inflammationem (vide §. 371.) producere valet. Hæc eſt ratio, quare toties illi, qui hyemali tempore magna itinera equitando perficiunt, angina, peripneumonia, pleuritide & ſimilibus morbis corripiantur. Ob easdem cauſas, laboribus validis in acre frigido peractis, angina inflammatoria corripiuntur homines: quamvis enim reliquas corporis partes veſtibus contra frigus munire poſſimus, jugis tamen reſpirandi neceſſitas facit, ut gelidus aer os internum & fauces omni momento alluat, ubi nuda vaſa, nulla cute tecta, aeris immediato fere contactui exponuntur. Cum autem, per labores aucto motu liquidi arterioſi, initia arteriarum lymphaticarum dilatentur, & ſanguinis rubri moleculas craſſiores admittant (vide §. 378. & §. 118.), patet ex dictis, quantum tunc nocere poſſit aeris frigus conſtringens vaſa, & in majorem adunationem fluidorum moleculas diſponens.

Calor æstuans magnum frigus excipiens tempore verno. Subitas frigoris & caloris viciſſitudines plurimos morbos facere, conſtans omnium Medicorum obſervatio docet. Unde & *Sydenhamus* notavit, illud anni tempus morborum inflammatoriorum maxime ferax eſſe, quando vere jam adulto æſtivi calores incipiunt: & de angina ſpeciatim monuit, quod quidem *quolibet anni tempore aggreditur, maxime tamen illo, quod ver atque æſtatem interjacet* (*Sydenh. Sect. VI. c. 7. pag. 357.*). Unde etiam inter vernos morbos anginam numeravit *Hippocrates* (*Aphor. 20. Sect. III. tom. 9. pag. 114.*). Frigus enim prægreſſum fibras ſolidas accurtando, denſando, roborando illarum actionem in humores auxit (*H. Boerhaave Inſtit.Medic. §. 747.*), adeoque & humores magis compactos & denſatos reddidit; uti in Commentariis §.52 probatum fuit. Ubi ergo ſubitus æſtus frigidam tempeſtatem prægreſſam ſequitur, diſſipantur mobiliſſima & fluidiſſima de corpore, debilitantur ſolidæ corporis partes (*Ibid. §. 746.*), adeoque naſcitur occaſio, ut laxata ſubito vaſcula arterioſa lymphatica per errorem loci admittant craſſiores, & per frigus

frigus prægreſſum adunatas, ſanguinis moleculas; unde obſtructio & inflammatio naſci poterunt quam facillime, & imprimis circa organa deglutitionis & reſpirationis, quæ aeris viciſſitudini maxime exponuntur. Similium morborum frequentia verno tempore forte & inde augetur, quod diurnum calorem veſpertinum frigus ſæpe ſatis intenſum ſequatur; nam & periculoſiſſima eſt hæc viciſſitudo, dum calorem æſtuantem magnum frigus excipit; & quidem uſque adeo, ut *Sydenhamus* (*Sect. VI. cap.* 1. *pag.* 325. 326.) non dubitaverit aſſerere, quod plures homines ab hac cauſa pereant, quam peſte, gladio, & fame omnibus ſimul. Ob hanc cauſam ſollicite familiares ſuos ſemper monuit, ne mature veſtes, quibus aſſueverant, deponerent; & ab exercitio calefcentes frigus ſedulo vitarent. Lethalem quarto die anginam ab hac cauſa natam dolui in optimo cive hujus urbis, qui medio Majo menſe in hortulo ſuburbano ſedens, blando ſolis verni tepore delectatus, obdormiverat in feram veſperam uſque, & nocte ſequente peſſima angina corripiebatur, quæ illum, fruſtra tentatis efficaciſſimis remediis, e medio ſuſtulit.

ARIDÆ FAUCES &c. Quicunque æſtivis ſub fervoribus per arida & ſabuloſa loca iter fecerunt, hoc quandoque experti ſunt; nempe totum os & fauces ſic ſiccari, ut deglutitio dolens reddatur non tantum, ſed & ſæpe impoſſibilis omnino, donec potu aſſumpto iterum humectentur hæc loca. Exſiccantur enim & areſcunt penitus ultima emiſſaria arteriolarum exhalantium; &, ſi diu pergat agere eadem cauſa, penitus impervia redduntur. Dum autem obſtructos horum vaſorum fines liquidum vitale urget, dilatantur hæc vaſcula, dilatata craſſiores ſanguinis moleculas admittunt, ſicque in his inflammatio naſcitur, quæ per vicina loca propagatur facile, dum immeabili humore diſtenta & turgida hæc vaſa comprimunt alia ipſius adjacentia. Augentur præterea hæc mala, dum æſtuante aeris calore, liquidiſſimis ſanguinis partibus diſſlatis, reliquarum cohæſio & adunatio augetur, unde inflammatorium illud viſcidum in ſanguine naſcitur. Cum autem ex his, quæ §. 100. de effectibus aucti motus circulatorii dicta fuerunt, uti & ex illis, quæ in Commentariis §. 587. habentur de febrium effectibus, pateat, liquidiſſimi ſanguinis diſſipari, & reſiduas partes inſpiſſari & adunari per validas febres: apparet facile ratio, quare in inflammatoriis, aliisque acutis febribus, angina quandoque naſcatur, & quidem plerumque peſſimo omine, uti alia occaſione in Comment. §. 741. dictum fuit.

§. 800. UBI ex his cauſis (799.) nata eſt, varia, & inter ea horrenda ſymptomata creat, pro diverſitate partis ejus, quam occupat.

Cum adeſt angina inflammatoria, occupat unam vel plures ex partibus §. 788. enumeratis, & imprimis laryngem, pharyngem, os hyoides, harumque partium muſculos; tum & fiſtulæ pulmonalis ſuperiora. Reliquæ enim partes, paragrapho citato recenſitæ, quamvis inflammationem pati poſſint, raro tamen acutam inflammatoriam anginam faciunt, ſed potius lentiorem quandam anginæ ſpeciem, uti ex glandularum ſitu, & illis, quæ antea dicta fuerunt, ſatis patet. Cum autem varia ſit prognoſis, & in curatione pariter diverſitas occurrat, prout hæ vel illæ partes inflammatorio tumore obſeſſæ fuerint, neceſſarium erit, ut Medicus hæc diſtinguere poſſit. Hoc autem fit conſpectu, dum inflammatæ partes oculis patent; uti v. gr. dum tonſillæ, uvula, lingua &c. ſic affectæ ſunt: vel obſervata læſione functionum illarum, quas in ſanitate perficiebant partes nunc affectæ. Ut autem ordine hoc fiat, ſeorſim conſiderabuntur illa phænomena, quæ aſperæ arteriæ, laryngis, pharyngis &c. inflammationem comitari ſolent; & deinde videbimus, quænam fiant, ſi plures ex his partibus ſimul affectæ fuerint.

Digitized by Google

§. 801. **SI ſola laborat pulmonalis fiſtula illæſis aliis, in interna ſua membrana muſculoſa, tum oritur ibi tumor, calor, dolor, febris acuta calida, cæterum externa ſigna nulla; vox acuta, clangoſa, ſibilans; inſpiratio acute dolens; reſpiratio parva, frequens, erecta, cum ſummo molimine; hinc circulatio ſanguinis per pulmones difficilis; pulſus mire & cito vacillans; anguſtiæ ſummæ; cita mors. Eſtque hæc una ex iis, quæ funeſtiſſimæ, nec externa dant ſigna: quo vero propius glottidi & epiglottidi malum, eo ſane magis lethale.**

Agitur jam hac paragrapho de illa anginæ inflammatoriæ ſpecie, in qua ſola aſpera arteria in interna ſua membrana afficitur, illæſis reliquis partibus, quæ reſpirationi & deglutitioni inſerviunt. Notum autem eſt ex Anatomicis & Phyſiologicis, aſperam arteriam ex ſegmentis cartilagineis orbicularibus conſtare, poſtica parte abſciſſis, atque ibidem membrana valida completis, & inter ſe connexis vinculo muſculoſo forti. Simul etiam conſtat, totam internam aſperæ arteriæ ſuperficiem lævi & lubrica membrana obduci, ut aer ſemper hiante hac fiſtula libere ire & redire poſſet. Ubi ergo inflammatur hæc membrana, communes omni inflammationi effectus ſequentur, tumor, calor, dolor, febris (de quibus vide §. 382.): verum præter febrim acutam externa nulla ſigna aderunt, uti ex dictis facile patet. Dolor acutus quidem ab ægris percipitur, ſed non adeo diſtincte locum dolentem indicare poſſunt; cum ſæpe inflammatio per notabilem longitudinem internæ membranæ aſperæ arteriæ diffundatur. Præcipua ergo ſigna talis anginæ habentur ex functionibus læſis ipſius partis affectæ. Verum aſperæ arteriæ præcipuus uſus eſt, ut aerem inſpiratum & exſpiratum tranſmittat libere tam ad reſpirationem peragendam, quam ad formandam vocem. Ubi ergo inflammatorio tumore hic nato anguſtatur aſperæ arteriæ cavum, nec libere, ut ſolebat in ſanitate, ingredi poteſt aer in pulmonem, neque commode inde iterum exire. Hinc vox acutior redditur, & cum ſibilo aer ex pulmone expulſus per anguſta hæc loca tranſit. Cum autem inflammata hæc membrana ſiccior reddatur dum vaſa majora immeabili ſanguine diſtenta compriment vicina minora exhalantia, vox clangoſa fit, uti alia occaſione in Commentariis §. 609. β. & 739. demonſtratum fuit. Quia autem in inſpiratione, dilatato pectore, aer in pulmonem ingrediens ejus veſiculas inflat, ſimulque aſperam arteriam ejusque ramos, bronchia dictos, elongat, diſtrahitur inflammata hæc membrana, atque inde dolor acutus inter inſpirandum naſcitur. Verum & expiratio impeditur, dum aer ex pulmone per anguſtatam inflammatorio tumore aſperam arteriam minori copia tranſire poteſt, adeoque requiritur, ut majori celeritate exeat. Patet hinc ratio, quare in hoc morbo reſpiratio parva & frequens ſit, atque erecta cervice cum ſummo molimine fiat. Hæc eſt illa reſpiratio, quæ conſpicua & ſublimis *Hippocrati* vocabatur, & pro peſſimo ſigno in morbis habebatur, uti alia occaſione ad §. 734. dictum fuit.

Verum ut in homine nato ſanguis ex corde dextro in ſiniſtrum venire poſſit, debet per pulmonalis arteriæ anguſtias in venas tranſire, atque ut hic tranſitus libere fiat, requiritur pulmonis dilatatio per aerem inſpiratum. Cum ergo illa impediatur in hac anginæ ſpecie, difficilis erit per pulmonem ſanguinis circulatio, unde pulmo incipiet infarciri ſanguine a corde dextro expulſo, minor copia ſanguinis veniet in cor ſiniſtrum, adeoque nec ex corde ſiniſtro in aortam projicietur talis ſanguinis quantitas, quæ dilatandis arteriis ſufficit: hinc pulſus mire & cito vacillabit, & ob impeditum ſanguinis liberum per pulmonalis arteriæ fines tranſitum ſumma naſcetur anxietas (vide §. 631.); & tandem infarcto ſanguine immeabili pulmone ſuffocabitur

cir-

circulatio, & cita mors veniet. Optime jam notaverat *Galenus* (*de Pulſibus ad Tyrones cap. ult. Tom. 8. pag. 13.*), quod, quicumque ex vehementi angina ſuffocantur, parvum habent & ratum pulſum; ubi vero jamjam morituri ſunt, crebrum atque inæqualem. Videtur & *Hippocrates* (*de Victu acutor. Tom. 11. pag. 17..*) ſimilem anginæ ſpeciem notaſſe, quam ex calida & nitroſa defluxione ortam voluit, arteriam (aſperam) exulcerante. In hoc morbo enim dicit, quod *Orthopnœa oboritur, ſiccitasque multa, &, quæ ſub conſpectum cadunt gracil a comperiuntur. Poſteriores quoque cervicis tendines contenduntur, ac tanquam in tetano intendi videntur. Vox quoque abrupta eſt, & ſpiritus parvus, ſpiritusque retractio denſa & violenta oboritur. His arteria ulceratur, pulmo incenditur, neque externum aerem introducere queunt.* Patet enim ex hac deſcriptione aſperam arteriam affectam fuiſſe, neque ullum tumorem inflammatorium in faucibus apparuiſſe. Monuit enim optime *Galenus* (*ibid.*) in Commentariis ſuis in hunc textum, graciles vocari partes conſpicuas, non quod naturalem toroſitatem non haberent, verum tantum ideo, quia nullus præternaturalis tumor in illis obſervabatur, uti in aliis anginæ ſpeciebus fieri ſolet.

Funeſtiſſimam autem eſſe anginam, ex dictis ſatis patet, cum tantum diſcrimen adſit, ne aucto tumore inflammatorio ſubito ſuffocetur æger; atque eo magis lethalem & citius, quo magis verſus ſuperiora aſperæ arteriæ hæſerit malum; ibi enim, imprimis circa glottidem, major eſt fiſtulæ hujus anguſtia, adeoque a parvo etiam tumore obturari integre poterit. Summo ergo jure *Hippocrates* (*in Prognoſt. Tom. 8. pag. 637. Coac. Prænot. num. 363. ibid. p 872. & num. 376. p. 863.*) dixit: *Anginæ graviſſimæ quidem ſunt, & celerrimæ interimunt, quæcumque neque in faucibus, neque in cervice quidquam conſpicuum faciunt, plurimum vero dolorem exhibent & orthopnœam. Hæ nempe & eodem die, & ſecundo & tertio & quarto ſtrangulant.* Imo abſolute lethalem damnaſſe videtur talem anginam *Celſus* (*lib. 2. cap. 6. pag. 55.*) dicens: *Neque is ſervari poteſt, qui ſine ullo tumore febricitans ſtrangulatur.*

§. 802. SI larynx inprimis acute inflammatur; & ſedem habuerit malum in muſculo albo glottidis, & ſimul in carnoſis et claudendæ inſervientibus, oritur diriſſima, ſubito ſtrangulans, Angina. Signa ut priora (801.); dolor in elevatione laryngis ad deglutitionem ingens, auctus inter loquendum atque vociferandum; vox acutiſſima, ſtridula; citiſſima, cum ſummis anguſtiis, mors. Eſtque hæc, ſine ſignis externis, omnium peſſima.

Suprema aſperæ arteriæ pars, cartilaginibus cricoidea, thyroidea, arytenoideis, epiglottide, & ligamentis atque muſculis annexis conſtans, larynx vocatur, cujus orificium, in faucibus patens pone linguam, unica via eſt, quę aerem in pulmonem admittit & emittit. Simul etiam loquelę & vario vocis modulamini inſerviunt hę partes, dum per muſculos glottidis apertura dilatatur vel anguſtatur, uti ex Phyſiologicis conſtat. Si ergo membrana internum laryngis cavum veſtiens, vel muſculi claudendę rimę glottidis inſervientes, inflammentur, patet facile, in quanto diſcrimine verſentur ęgri, cum a levi etiam hic nato tumore ſuffocatio lethalis immineat. In pręcedenti paragrapho dictum fuit, anginam ab inflammata pulmonali fiſtula natam eo periculoſiorem eſſe, quo propius glottidi & epiglottidi hæreat malum, quanto magis ergo, ſi circa ipſam glottidis rimam. Signa ſimilia ſunt, ut in præcedenti anginæ inflammatoriæ ſpecie, cum & in hac angina liber aeris per fiſtulam pulmonalem tranſitus impediatur, atque pariter externa ſigna nulla adſint, cum aperto ore, & depreſſa lingua, epiglottidis extremum tantum appareat; glottidis vero rima raro vel nunquam conſpici poſſit.

Bina tamen ſunt, quibus hæc anginæ ſpecies a præcedenti diſtingui poteſt. Vox nem-

nempe acutiſſima & ſtridula; & dolor ingens, cum inter deglutiendum larynx elevatur. Novimus enim, vocis tonum graviorem vel magis acutum a variata magnitudine rimæ glottidis & diverſa celeritate aeris efflati pendere; quod etiam in inſtrumentis muſicis, quæ inflantur, imitati ſunt Phonurgi. Cum ergo vel tumente membrana interna laryngis, vel inflammatis muſculis, qui claudendæ glottidis rimæ inſerviunt, illa anguſtetur: vox tandem acutiſſima fieri debet, & ingrato ſtridore diſplicens, qualis in cantoribus obſervatur, dum in nimiam altitudinem elevare vocem conantur, tonos acutiſſimos formaturi; rubra enim & turgida, imo quandoque livida fere facie, ſuffocationem imminentem ob nimis arctatam glottidis aperturam, teſtantur. Præterea cum tales ægri omni molimine reſpirationis inſtantem ſuffocationem avertere conantur, tanto majori celeritate ex pulmone per rimam glottidis pelli debet aer, quanto magis arctatum fuerit hoc ſpatium; unde iterum vocis acumen augetur. Ex his ſimul patet, quare inter loquendum & vociferandum dolor adeo augeatur, dum nempe aer majori impetu, & velocitate per loca hæc anguſtata & inflammata pellitur.

Illo autem tempore, dum deglutienda in pharyngem detruduntur, magna celeritate larynx attollitur, dum ſimul lingua, hoc tempore poſtica faucium urgens, retrorſum inclinat epiglottidem, ſicque binis his actionibus ſimul concurrentibus cavetur, ne aliquid ex deglutiendis in rimam glottidis delabi poſſit. Non mirum ergo, acutiſſimum dolorem ſentiri inter deglutiendum, dum inflammata larynx adeo velociter furſum elevatur. Quamvis autem elevata larynge ſequi debeat illi adhærens fiſtula pulmonalis, adeoque & inter deglutiendum dolor augeri, dum illa inflammata fuerit; ramen longe magis videtur moveri larynx, quam ipſa aſpera arteria inter deglutiendum, uti apparet ſi digiti inter deglutiendum parti colli anteriori applicentur, ubi & larynx & aſpera arteria tangi poſſunt.

Patet ergo, binas has anginæ ſpecies plurima ſigna communia habere, &, ſi inflammatio in aſperæ arteriæ partibus ſuperioribus hæreat, difficulter diſtingui poſſe. Præcipuum vero diſcrimen dare vocem illam acutiſſimam & ſtridulam, dum larynx inflammata eſt. Quamvis enim & arteria aſpera inflammata ob arctatam viam acutior vox reddatur, tamen dum aer ex pulmone expulſus hoc obſtaculo retardetur, minori celeritate per glottidis rimam exit, adeoque non adeo acutus erit ſonus. Cæterum licet quis in diſtinguendis binis his anginæ inflammatoriæ ſpeciebus hallucinaretur, non adeo multum mali inde metuendum foret, cum ambę funeſtiſſimę ſint, & eandem curationem requirant, uti poſtea §. 809. patebit. Cum autem in binis illis anginę ſpeciebus, imminente jam ſuffocatione, facie inflata, oculis ſanguine ſuffuſis & prominentibus, lingua exſerta, canum a rapidiſſimo curſu anhelantium ſpeciem referant miſeri; hinc prę reliquis κυνάγχη hic morbus ab auctoribus vocatur, uti antea ad §. 783. dictum fuit.

Patet hinc ratio, quare *Hippocrates* (*In Coacis Prænot. n.*178. *Tom.*8. *p.* 867.) dixerit (uti alia occaſione ad §. 741. monui): *In febribus derepente ſuffocari, neque deglutire poſſe, abſque tumore, malum eſt.*

Hę ſunt anginę, quę ſubitiſſime homines e medio tollunt; quod & *Sydenhamus* (*Sect. 6. cap. 7. pag.* 357.) paucis nonnumquam horis fieri monet, licet ſubitę mortis in hoc morbo cauſam non adeo tribuat affecto loco, quam copioſę materię febrili in has partes depoſitę, & non ſatis tempeſtive adhibitis efficaciſſimis remediis. *Tulpius* (*Obſervat. Medicar. lib.* 1. *cap.* 51. *pag.* 96.) tamen dolebat, quod in nauta pleni habitus, intempeſta nocte tali angina correpto, fruſtra tentaſſet optima quęque. *Nihil enim non molitum: ſed urgentior fuit neceſſitas, & vehementior ab incluſo ſpiritu ſtrangulatus, quam ut juverint ipſum vel ſanguis mature ex utroque brachio detractus,*

vel

Digitized by Google

vel inciſa ranula ; vel cucurbitulæ, gargariſationes, clyſteres, cataplaſmata, aliaque ſatis celeriter adhibita. Similem & caſum vidi in homine quinquagintaquinque annorum, cui una cum deglutitione læſa vox acutiſſima & ſtridula aderat, cum febre non adeo intenſa, fruſtra tentatis omnibus, paucarum horarum ſpatio periit. In convivio ſimili morbo correptum hominem fuiſſe noverat *Celeberr. Boerhaavius;* dumque convivę joci cauſa acutam vocem fingere miſerum putabant, defecit, antequam ullum remedium adhiberi potuerit. Interim tamen rarius occurrunt funeſtiſſimę illę anginę: longe frequentiores illę obſervantur, de quibus ſequentibus paragraphis agendum erit.

§. 803. SI ſoli muſculi elevando oſſi hyoidi, & laryngi ſervientes inflammantur valide, ſigna evidentia ſunt hæc : reſpiratio ſatis libera ; deglutitio in prima actione ſuæ exercitationis acutiſſime dolens ; tum ſigna inflammationis in genere ; & eadem in iis muſculis, qui apparere examinanti poſſunt.

Vidimus antea, in deglutitionis actione elevari laryngem: ſed & os hyoidis una cum ipſi annexis attollitur, in primis per ſtyloceratohyoideos muſculos. Ubi ergo hi muſculi, vel & alii huic actioni exercendi deſtinati (*vide de his Herm. Boerhaav. Inſtit. Medic.* §. 70. 71.), inflammantur, patet facile acutiſſimum dolorem naſci debere. Occurrunt tales anginæ, & longe frequentius quam priores §. 801. 802. recenſitæ, in quibus ægri, dum deglutitionem minitantur tantum, præ doloris acerbitate toto corpore convelluntur. Cum autem illi muſculi profundius recondantur, inſpectis faucibus nullus ſæpe tumor apparet: ſi nempe in his ſolis malum hæſerit. Neque in colli exterioribus aliquis tumor conſpicuus adeſt ob eandem rationem. Plerumque tantum in uno latere talis affectus hæret; ſaltem ſic in illis obſervavi, quos hac angina laborantes tractavi, & quandoque decurſum dolentis muſculi inflammati ægri indicare norunt, ſaltem in initio morbi: poſtea enim ſępe contingit, ut & ad alia loca propagetur inflammatio. Diſtinguitur autem hęc anginæ ſpecies a precedentibus facile, quod reſpiratio ſatis libera hic maneat, neque acuta adeo aut clangoſa vox ſit. Quamvis autem non adeo funeſta ſit hæc anginæ ſpecies, ac priores illæ, tamen non caret periculo; non tantum ob deglutitionem impoſſibilem, verum etiam quia periculoſa metaſtaſi ſæpe in pulmonem vertitur morbus : de qua re poſtea adhuc quædam dicenda erunt. Saltem in illis, quos hac anginæ ſpecie laborantes vidi, inveni ſubito plerumque, & absque bonis ſignis evaneſcere dolorem, & deglutitionem liberrimam reddi, ſed ſuccedere orthopnœam, ſtertorem ingratum in pectore, & mortem. Si vero evaderent, non niſi cum magna difficultate & peſſimis ſymptomatibus eluctabantur tales ægri. In homine illo, cujus mentio facta fuit §. 799. hęc anginæ ſpecies aderat, & in ſiniſtro latere colli dolentem plagam demonſtrabat, quæ ſuo decurſu a proceſſu ſtyloideo ad laryngem tendebat; nullo tamen tumore vel in faucibus, vel in collo apparente. Quamvis autem primis duodecim horis nulla febris adeſſet; ilico valida venę ſectio inſtitueretur, ter etiam repetita in hoc ęgro, licet ſexagenario, clysmata applicarentur omni trihorio, cucurbitis, nuchę applicatis, revulſio tentaretur; totum collum molliſſimis cataplaſmatibus obvolveretur, ſemicupio uteretur ſępius ex emollientiſſimis herbis cum aqua & lacte dulci decoctis; ſimilibusque continuo os internum collueret, fruſtra fuerunt omnia. Sed circa initium quartę diei lętabatur miſer, quod liberrima jam foret deglutitio, avidiſſime potum oblatum aſſumens. Verum dolor aderat in pectore cum ſtertore; febris augebatur, & eadem die quinta poſt meridiem hora periit. Similes alios caſus vidi, & inter illos quosdam adhuc citius lethales; ſicque didici, & hanc anginæ ſpeciem, licet reſpiratio libera maneret,

ancipitem admodum eſſe; neque ſine ratione *in Coacis* (*num.* 376. *To.*8. *p.* 873.) haberi ſequentia: *In angina omnia pernicioſa ſunt, quæ non manifeſtum dolorem faciunt*. Simul etiam patet, has anginas non ideo funeſtas eſſe, quia deglutitionem lędunt (hoc enim, uti in ſequentibus patebit, longe diutius tolerari poteſt); verum tunc lethales fieri, quando mala, & frequenti in his anginis, metaſtaſi in pulmonem vertitur morbus.

§. 804. QUando autem ſola pharynx eodem infeſtatur malo, ſigna ſpecifica ſunt, inſpectis faucibus apparentia; reſpiratio ſatis commoda; deglutitio dolens, impoſſibilis; materies deglutienda per nares rediens; eadem in aſperam arteriam pulſa, & tuſſim violentam excitans: hinc defectus cibi, potusque ingerendi; exſiccatio & exaſperatio omnium humorum in corpore; febris non adeo intenſa; major morbi duratio ante illatam mortem.

Vidimus jam præcedentibus tribus paragraphis, quænam ſymptomata comitentur anginam inflammatoriam, dum pulmonalem fiſtulam, ejusve extremum, laryngem vocatum, vel & muſculos laryngem attollentes deglutitionis tempore, occupat. Sequitur jam ut conſideremus illa quæ fiunt, dum idem vitium in tubo, deglutita in ventriculum deducente, obtinet: atque ultimo videndum, quid fiat, ſi tonſillę, uvula, aut velum pendulum palatinum cum ſuis muſculis, inflammata fuerint; quas partes omnia, quę deglutientur, tangere debent, antequam in pharyngem & œſophagum venire poſſint. Hac autem paragrapho agetur de illis, quæ obſervantur, quando pharynx, aut illi continuatus œſophagus, inflammantur.

Fauces autem, ſive pharyngem, vocamus illud ſpatium, quod pone velum pendulum palatinum, uvulam, tonſillas apparet, ſuperius terminatum narium foraminibus pone velum pendulum palatinum patulis, poſterius vertebris colli & muſculis illis incumbentibus, inferius continuatum œſophago, cui ab anteriore parte larynx adjacet. Anterius vero pharyngis cavum apertum eſt, ſic tamen ut tonſillæ, velum pendulum, & uvula hanc aperturam pro parte tegant; reliquum vero, quod his partibus non occupatur, in oris cavum patet. Totum hoc ſpatium inveſtitur membrana, quæ tunicæ, nares internas & palatum tegentis, propago eſt. Fibras autem muſculoſas accipit pharynx varias a partibus ipſi contiguis, quibus a loco unde oriuntur nomen datum eſt: ut gloſſopharyngæi, thyropharyngæi, cricopharyngæi, ſtylopharingæi &c. quæ illud cavum pharyngis dilatant &c. pro variis uſibus in deglutitione perficienda, uti in Phyſiologicis demonſtratur (*Vide de his H. Boerh. Inſtitut. Medic.* §. 70. 71. 72.). Poterit ergo pharynx conſiderari tanquam latior infundibuli pars, anterius aperta, œſophago continua; ubi autem pharynx in tubum teretem æquabilem deſinit, ibi non amplius pharynx, ſed œſophagus, vocatur.

Ubi ergo inflammatur pharynx, poterit aperto ore conſpici poſterior ejus pars, quæ vertebris colli incumbit, adeoque detegi morbus. Verum etiam ex functionibus lęſis idem cognoſcitur. Pharyngis enim uſus eſt, admittere cavo ſuo cibos & potus, & dein eosdem per œſophagi tubum in ventriculum demittere. Cum ergo ſola pharynge inflammata in ſpirabilibus organis nullum vitium adſit, reſpiratio ſatis commoda erit, ſed deglutitio dolens; imo & impoſſibilis ſæpe omnino, dum inflammata hæc loca a tranſitu deglutiendorum, & muſculorum illis adhærentium actione, irritantur: unde repellentur illa, quæ in fauces propulſa fuerunt; neque œſophagum ingredi poterunt. Verum ex pharynge patet via in nares, æque ac in oris cavum: unde frequenter in hac anginæ ſpecie, dum deglutienda huc pervenerunt, convulſis his partibus præ doloris acerbitate, per nares redeunt: cumque laryngis rima hic patula ſit, ſubita tali expulſione facta caveri nequit, quin & quædam ex deglutiendis in illam decidant; unde violentiſſima & ſuffo-

ſuffocans fere tuſſis oritur; ſic ut ægri, ſemel has moleſtias experti, vix poſtea audeant tentare deglutitionem. Defectus hinc cibi potusque ingerendi naſcitur; adeoque nutrimenti defectu, & liquidi penuria, tabeſcit corpus & exſiccatur. Cum autem §. 80. demonſtratum fuerit, humores noſtros ſanos poſt abſtinentiam a cibo & potu per viginti horas naturam adipiſci putredinis incipientis; patet, talis anginæ effectum eſſe, ut exaſperentur humores omnes in corpore: ſimul hinc patet, magnam curationi difficultatem accedere: illa enim inflammationis cura, quę per reſolutionem fit, hic imprimis tentanda eſt; cum reliqui inflammationis exitus in his locis adeo periculoſi ſint, uti poſtea patebit. Verum ut inflammatio reſolvendo curari poſſit, requiritur, ut diluens vehiculum adſit, & humores blandi ſint (vide §. 386.): quę bina difficillime obtineri poterunt, dum deglutiendis tranſitus in ventriculum impeditur.

Plerumque tamen non obſervatur adeo intenſa febris in hac anginę ſpecie, ac in illis, quæ præcedentibus tribus paragraphis enumeratæ fuerunt: cumque libera hic maneat reſpiratio, non adeo ſubitæ mortis periculum eſt, cum balneis, fomentis, gargariſmis, clyſmatibus &c. liquida ingeri poſſint, uti poſtea in curatione dicetur; ſicque caveri nimia exſiccatio, & nutrimenti defectus utcumque ſuppleri. Unde *Hippocrates* (*In Prognoſticis Tom. VIII. pag.* 673.), poſtquam damnaverat tanquam perniciofiſſimas illas anginas, in quibus nec in faucibus nec in collo quidquam conſpicuum appareret, ſubjungit ſequentia: *Quæcumque vero in cæteris quidem ſimiliter dolorem exhibent, tument vero, & in faucibus rubores excitant, admodum quidem exitiales, prioribus tamen diuturniores ſunt, ſi ingens rubor fuerit.*

Ubi autem inflammatio non in pharynge, ſed in continuato ipſi œſophagi tubo hæret, omnia ſimilia ſequuntur mala. Locus autem affectus oculis non patet, ſed acri dolore, dum deglutita huc pervenerunt, norunt illum ſatis indicare ægri. Ubi autem ſuperior pars œſophagi inflammata eſt, dolor ſentitur non tantum illo tempore deglutitionis, dum ex pharynge deglutienda huc veniunt, verum etiam dum in prima deglutitionis actione larynx attollitur, uti ex ſitu cognito harum partium facile patet. Dolentem autem ab inflammatione œſophagum a deglutitis ſic irritari, ut per nares illa repellantur denuo, jam notaverat *Galenus* (*De Locis Affectis Lib. V. cap.* 5. *T.* 7. *pag.* 690.), ubi de hujus partis affectibus agit; monetque, illud ſymptoma adeſſe, ſive ab adjacentibus tumoribus anguſtatus fuerit, *ſive inflammatione affectus ipſe, propria anguſtia, non a vicinis partibus acquiſita, torqueatur*. Hæc autem imprimis ſigna hujus mali poſuit (*ibid. pag.* 691. 692.): *Graviſſimus dolor inter deglutiendum infeſtat, accedente difficili tranſitu; præſertim ſi ſupinus jacens æger quidpiam deglutire conetur*. Monet autem eodem in loco, ſitim adeſſe, & multi caloris ſenſum, & febrim non adeo calidam, quæ ſiti proportione non reſpondet. Cum autem œſophagus in ſuo decurſu vertebris incumbat, addidit, omnes, qui doloriſicum in hac parte affectum habent, dorſi quoque dolorem ſentire.

§. 805. SI vero tonſillæ, uvula, velum membranoſum pendulum, muſculi ejus quatuor pterygoſtaphylini, inflammantur valide, tum fiunt fere eadem ac in priori (804.); reſpiratio incommoda, difficilis, per nares nulla, vel parva, per fauces anguſta; materies deglutienda ob anguſtias & ſummos dolores per os rediens; excreatio perpetua; pituitæ ad cava tonſillarum ſtillicidium perpetuum, copioſum; dolor acutus in aure interna, & via eo tendente a faucibus; crepitatio in aure dum deglutitio fit; ſurditas ſæpe perfecta. Hoc mali genus hodie a lue gallica frequens, & valde metuendum.

Omnium

Omnium frequentiſſima eſt hæc anginæ ſpecies, &, cæteris paribus, præcedentibus longe minus periculoſa, quamvis ſæpe ſatis moleſta. Ubi hiante ore, & dorſo poſtremo linguæ depreſſo ope ſpecilli, fauces inſpiciuntur, apparet velum pendulum palatinum, uvulam in medio pendulam habens, & ex fundo laterali ad poſtrema linguæ aſſurgunt binæ columnæ anteriores, utrimque una, arcus ſatis anguſtos formantes, in quorum medio uvula pendet. Retro, poſt columnas anteriores, duæ aliæ poſteriores ſimiles aſſurgunt in arcus, & in uvulam abeunt, & ſuperius cum prioribus & anterioribus fere evaneſcunt. In medio intervallo inter anteriores & poſteriores columnas tonſillæ locantur utrimque. Si jam inflammatio unam, vel plures ex partibus deſcriptis, occupet, impedietur deglutitio; quia ad illam libere peragendam requiritur, ut velum pendulum tendi & explicari poſſit quaquaverſum, ſicque impedire deglutiendorum per nares expulſionem. Verum & uvula varios motus ope ſuorum muſculorum deglutitionis tempore exercet, uti ex Phyſiologicis patet. Ex quibus omnibus evidens eſt, deglutitionis actionem lædi debere, dum partes memoratæ inflammantur. Sed & reſpiratio difficilis erit, ſi partes illæ multum intumuerint; nam aer ore inſpiratus per illud ſpatium debet tranſire, quod inter radicem linguę, tonſillas, velum palatinum & uvulam interjacet, adeoque, admodum imminuto a partibus inflammatis & tumentibus hoc ſpatio, reſpiratio incommoda fiet. Cum autem productio membranę internę narium veli penduli palatini poſticam partem tegat, valida inflammatione hic naia tumebit & narium membrana, ſicque narium aperturam in faucibus multum minuet, imo aliquando integre obturare poterit; uti in catarrho laborantibus quandoque, obſervatur. Cum autem rariſſime ſic occludatur ab his partibus tumentibus faucium apertura, ut aeri omnis omnino aditus intercludatur; hinc reſpirare adhuc poſſunt ægri, ſed cum moleſtia. Patet hic etiam, quare minus periculoſa ſit hæc anginæ ſpecies, cum deglutitionem longe magis quam reſpirationem lædere ſoleat; cumque omnes hæ partes aperto ore conſpici poſſint, hinc communi conſenſu omnes Medici minus periculoſas ſtatuerunt illas anginas, in quibus tumor & rubor manifeſte apparebant in faucibus.

Nullæ autem partes ex memoratis ſæpius afficiuntur quam tonſillæ; nullę majorem tumorem facere obſervantur, dum inflammatæ ſunt. Tonſillę autem tumentes non tantum in faucibus conſpici poſſunt, verum etiam in colli exteriori parte ſub maxillę angulo manifeſte ſępe protuberant. Atque hæc fuiſſe ratio videtur, quare tanquam pernicioſiſſimas damnaverit *Hipprocrates* (uti antea dictum fuit) anginas, in quibus nec in faucibus, nec in collo, aliquid conſpicuum apparet: frequentiſſime enim in minus periculoſa hac anginę ſpecie tonſillę in tumorem elevantur. Cum autem tumentes tonſillę & extrorſum partes attollere poſſint, & verſus oris cavum prominulæ inveniantur, minus periculum eſt, ne vicina laryngis apertura ab his tumentibus obturetur. Unde etiam videtur *Hippocrates* minime lethalem hunc morbum pronunciaſſe. Ubi enim deſcribit varias anginæ ſpecies (*De Morbis Lib. II. cap.* 9. *Tom.* 7. *pag.* 561.) habet ſequentia: *Alia angina. Linguæ pars poſterior inflammatur, clauſtrumque ſub gutture, neque ſalivam, neque aliud quid deglutire poteſt, ſed ſi coactus fuerit, ei per nares effluet* &c. Deinde jubet collo & maxillis cataplaſma ex farina in vino & oleo cocta applicare, & panes calidos: *ut plurimum enim in clauſtro ſub gutture ſuppuratio fit; & ſi ſponte ſua ruptum fuerit, ſanus evadit; ſi vero non rumpatur, ubi digito contigeris an molle fuerit, acuto ferramento ad digitum alligato, perforato. His factis multi convaleſcunt. Is vero morbus minimum lethalis eſt.* Et ſequenti capite (*Ibid. pag.* 562.), ubi de tonſillis affectis agit, dicit; *ſi tonſillæ oriantur, ſub maxillis ab utraque parte tumor fit, qui foras ad contactum durus eſt, & tota uvula inflammatur.* Poſtquam autem ſimili cataplasmate maturatio promota fuerat, addit: *ubi*

vero

vero tubercula mollia tibi videbuntur, intus contacta, ſcalpello pertundito. Quædam autem etiam ſponte ſua ſubſident. Ex quibus patet, utraque tonſilla & uvula ſimul inflammatis, adeoque maxime anguſtato loco illo, per quem aer ore attractus tranſire debet, tamen morbum ſuſtinere poſſe ægros ad ſuppurationem perfectam uſque, imo & quandoque ſponte ſubſidere poſſe tales tumores. Videtur etiam ex hoc loco admodum probabile eſſe, quod tonſillarum tumores quandoque exterius pertuderit *Hippocrates* in collo, dum penitus maturi erant: ſimpliciter enim hic dicit, ſcalpello pertundendos eſſe; cum in priori caſu, dum interius pertundendus erat locus ſuppuratus, ferramento acuto ad digitum alligato hoc faciendum juſſerit. Tunc autem talis ſenſus loci illius foret, ut poſtquam tubercula mollia viderentur, digito ori immiſſo leviter preſſa, ut extrorſum magis prominerent, exterius aperirentur ſcalpello. Conſtat autem obſervationibus Medicis, tonſillas ſuppuratas quandoque extrorſum tumere in collo, atque ibi ſponte rumpi, vel lanceola pertundi; frequentius tamen in interioribus idem contingere, quia & continuo madent & foventur hæc loca, & craſſa cute non teguntur.

Patet autem ſatis, diſcrimen in hac anginæ ſpecie varium eſſe, prout vel plures partes ſimul affectæ fuerint, vel in majorem tumorem elatæ; ubi enim v. g. ambæ tonſillæ ſimul tument, maximæ naſcuntur anguſtiæ. Frequenter tamen in unius lateris tonſilla morbus incipit, quandoque &, levato morbo reſolutione vel ſuppuratione, oppoſiti lateris tonſilla dein ſimiliter afficitur. Aliquando levis & ſuperficiaria tantum inflammatio hæc loca occupat, uti in catarrhoſis harum partium anginis obſervatur; quandoque & valida inflammatione tument admodum. Interim tamen minime deſperandum eſt, licet etiam in magnum tumorem attollantur hæc loca: raro enim inde mortuos vidi; & tantum fere illos, quibus ad vicinam laryngem propagabatur inflammatio; vel in pulmonem vertebatur morbus, dum metaſtaſi deglutitioni redibat libertas, ſed oppreſſo eodem tempore vi morbi pectore. Conſtat enim quotidianis fere obſervationibus, quotannis naſci quibuſdam hominibus tales anginas, & quidem ſuppuratas ſæpius: imo novi tales, quibus bis in anno, vere nempe & autumno, hic morbus contingere ſolet, niſi vertente anno venæ ſectione adhibita, vel purgante antiphlogiſtico ſumto, caverint.

Febris autem tales anginas comitantis diverſa intenſitas multum ad Prognoſin determinandam facit. Quandoque enim levis febricula præcedit; ceſſans, ubi inflammari cœperint hęc loca; tuncque ſemper leviores ſolent eſſe anginę. Aliquando pergit hęc febris, licet jam verſus hęc loca materies inflammatoria depoſita fuerit; atque illę graviores ſunt. Dictum fuit ad §. 593. febrim in alium morbum deſinere, dum materiam criticam in vaſa quędam obſtructa, dilatata, vel rupta deponit, ſicque marulas rubras, puſtulas, eryſipelas, phlegmonem &c. producit. Ubi ergo tali depoſitione facta pergit febris, novimus, nondum integram ſeparationem materiæ criticę factam eſſe; adeoque metum eſſe, ne ad vicina loca, magis periculoſa, ruat; vel in jam affectas partes denuo deponenda multum augeat pręſens malum: vel etiam hoc deſignat, validam inflammationem in his locis natam eſſe, quam tunc febris comitatur ſemper. Leviorem enim inflammationem non afficere ſic corpus, ut febris fiat in toto, ſed tantum in parte, alia occaſione in Commentariis §. 371 demonſtratum fuit. Videtur autem & *Hippocrates* (*Aph.* 15. *Sect. II. Tom.* 9. *pag.* 52.) hoc monuiſſe, dum dicit: *Ubi fauces ægrotant, vel tubercula in corpore exoriuntur, excretiones ſpectare oportet; ſi namque bilioſæ ſint, corpus ſimul ægrotat. At ſi ſanorum excretionibus ſimiles exſtiterint, tutum eſt, corpus nutrire.* Ex urinę autem rubore calorem internum cognoſci, §. 673. probatum fuit.

Conſideranda jam ſunt præcipua ſymptomata, quæ occurrunt, dum enumeratæ in textu partes inflammantur valide.

De

De incommoda & difficili reſpiratione, uti etiam de deglutitione læſa, jam dictum fuit. Pituitæ autem ad cava tonſillarum ſtillicidium perpetuum & copioſum, & excreatio frequens, in hac anginæ ſpecie imprimis moleſta ſunt. Velum pendulum palatinum, uvulam, linguæ radicem cryptis mucoſis plena eſſe, ex Anatomicis notum eſt; & imprimis tonſillas, quæ membrana mucoſa convoluta conſtantes magnam copiam muci præbent, quo deglutienda inuncta & lubricata facilius per pharyngem & œſophagum tranſire poſſunt. Dum ergo inflammatæ tonſillæ in tantos ſæpe tumores elevantur, dilatata hæc vaſa, & inflammatorio dolore irritata, majorem copiam muci exprimunt. Eundem enim effectum ſequi & in aliis corporis partibus ſic affectis obſervatur. Ita in ophthalmia laborantibus perpetuum & copioſum lacrymarum ſtillicidium adeſt: in coryza, leviter inflammata membrana narium interna, magna copia liquidi de naribus depluit &c. Augetur autem pituitæ illius copia, quia ob dolorem deglutitio impedita eſt; unde vel hiante ore continuo deſtillat, vel circa fauces accumulata invitos ægros cogit, ut deglutire tentent ſummo cum dolore, irritatis partibus a copia & tenacitate aggeſti muci. Quantam autem doloris acerbitatem patiantur miſeri ægri, dum coguntur inflammatis his partibus deglutitionis nixum facere, in ſe ipſo expertus fuit *Celeberrimus Monro* (*Medical Eſſays Tom.* 3. *c.* 24 *pag.* 343.), qui hac anginæ ſpecie laborans, plurimis etiam anomalis ſymptomatibus ſtipata, fatetur, quod non potuerit evitare frequentem ſalivæ & muci deglutitionem, licet omni cum cura caveret; unde tantus naſcebatur dolor, ut ad ſingulos deglutitionis nixus totus lectus concuteretur a valido tremore corporis, & largo ſudore madeſceret cutis. Hinc, licet doloris ſatis patiens foret, cogebatur de lecto ſurgere, & antrorſum inclinato capite, oreque aperto, dimittere ſalivam, ut evitaret intolerabiles cruciatus. Perpetuum illud copioſæ pituitæ ſtillicidium in ſimilibus anginis videtur efficiſſe, ut Veteres Medici anginarum cauſam materialem poſuerint hanc pituitam quam a capite defluere credebant. Sic dixit *Hippocrates* (*De Morbis Lib.* 2. *c.* 3. *tom.* 7. *p* 563.): *Oritur autem angina, quum pituita, in capite agitata, deorſum confertim fluxerit, & in maxillis ac circa cervicem conſtiterit. Hic ſalivam deglutire non poteſt; violenter autem reſpirat, ac ſtertit, ac interdum etiam eum febris detinet*. Et paulo poſt addit ſequentia: *Tonſillæ autem, & partes ſub lingua ſitæ, gingivæ, & lingua, & quæcunque hujuſmodi hoc loco conſiſtunt, illæ omnes partes a pituita ægrotant. Pituita autem ex capite deſcendit* &c. Ex dictis hactenus patet, pituitam illam effectum potius morbi eſſe quam cauſam.

Alterum ſymptoma, quod hanc anginæ ſpeciem comitari ſolet, eſt dolor acutus in aure interna, & via eo tendente a faucibus: tuba nempe, Euſtachiana dicta, quæ eſt canalis partim oſſeus, partim cartilagineus, partim membranaceus, uno ſuo extremo, oſſeo nempe, in tympani cavum patens in aure interna, altero vero & latiori aperitur ad latus internum alæ internæ proceſſus pterygoidei oſſis ſphænoidis, a latere foraminis poſtici narium ejuſdem lateris ſupra velum palatinum. Unde etiam, dum ore aperto per ſolum os, non per nares, fortiter & velociter aerem efflare conatur homo, aperturæ tubarum Euſtachianarum quandoque in conſpectum veniunt, dum foramina poſtica narium clauduntur, furſum elato, ſimulque retrorſum tracto, velo pendulo palatino. Quin imo & excogitatum fuit inſtrumentum, per quod canalis incurvati ope poſſet tentari injectio in tubarum Euſtachianarum orificia (*Academ. des Sciences l'An* 1724. *hiſt. p.* 53.). Interna autem harum tubarum ſuperficies cingitur ſimili membrana, ac eſt illa, quæ nares internas tegit, cujus propago eſſe videtur. Ubi ergo velum pendulum palatinum & uvula, harum tubarum aperturis adeo vicina, inflammantur; facile patet ratio, quare & malum ad has partes pertingat, & dolor acutus in aure interna & toto tractu tubæ Euſtachianæ percipiatur. Cum autem

autem & muſculi mallei, quorum ope membrana tympani introrſum trahitur, & cavum tympani minuit, his tubis inſerantur, illaſque eodem tempore dilatent, ut compreſſus in cavo tympani aer libere hac via exire poſſit, patet, quare crepitatio in aure interna percipiatur, dum deglutitionis actione moventur partes illæ inflammatæ. Ubi autem membrana interna harum tubarum inflammata ſic tumet, ut cavitas obturetur, vel vicinus tubarum orificiis tumor illa ſic compreſſerit, ut liber aeri tranſitus denegetur, ſurditas ſæpe perfecta oritur. Obſervavit ab hac cauſa natam ſurditatem *Valſalva* (*De Aure humana c.* 5. §. 10. *p.* 90.) in Patricio viro, laborante polypo narium. Quo enim magis increſcebat polypus, ad uvulam uſque extenſus, eo magis comprimebat harum tubarum orificia; unde in dies auditus minuebatur, tandemque omnino ſurdus evaſit æger. Longe certius autem eadem res conſtitit in plebejo homine, cui ulcus in ſiniſtra parte veli penduli ſupra uvulam natum ſic eroſerat has partes, ut ulcetis cavum cum extremo ſiniſtræ tubæ orificio communicaret. Quoties enim turunda ulceris cavitati intruſa obturabat tubæ aperturam, toties ilico ſurdus erat aure ſiniſtra, & manebat toto tempore, quo turunda in hoc loco hærebat; amota vero turunda, priſtinum auditum recuperabat ſtatim.

Verum nata in angina inflammatoria ſurditas ab hac cauſa tollitur, ſedata inflammatione; ſaltem ut plurimum. Per plures enim dies, dum ſuppurabatur talis angina, ſurditatem perſtitiſſe novi; rupto abſceſſu tamen, reſtitutus iterum auditus.

Verum ubi a lue Gallica nata ulcera partes has depaſcuntur, quandoque contingit erodi tubarum orificia, & concreſcere poſtea, unde incurabilis ſurditas producitur. Quandoque etiam lente proſerpentia, ut ſolent, hæc ulcera per totam longitudinem tubæ Euſtachianæ pergunt, auremque internam deſtruunt penitus; fœdo ichore per aurem externam ſtillante in miſeris illis, quibus diro hoc morbo fauces exeſæ fuerunt: de quibus poſtea in Luis Venereæ hiſtoria dicendum erit. Sufficit hic notaſſe, talem ſurditatem ab hac lue frequenter produci, & valde metuendam eſſe, cum vix unquam curabilis ſit, uti ex dictis facile patet.

§. 806. QUod ſi omnes hæ inflammatoriæ ſpecies (801. 802. 803. 804. 805.), vario concurſu, ſimul ægrum infeſtent, concluditur facile, eo ſæviorem fore morbum, quo plures in unum conſpiraverint: tumque ſimul eo plura, & ſæviora ſymptomata eventura eſſe.

Ex illis, quæ paragraphis, in textu citatis, habentur, patuit, anginas inflammatorias commode ſic in quinque ſpecies diſtribui, pro variis partibus affectis. Simul enarrata fuerunt illa ſymptomata, quæ comitantur ſingulas: atque illorum obſervatione habetur harum anginarum evidens Diagnoſis. Simul etiam ex iiſdem poterit erui Prognoſis, quæ docet, omnium periculoſiſſimas eſſe illas, quæ reſpirationem impediunt; minus autem diſcriminis habere reliquas anginas, quæ ſolam deglutitionem, libera manente reſpiratione, lædunt. Inter illas vero anginas, quæ reſpirationem impediunt, peſſima habetur, quæ circa laryngem hæret; periculoſior inter anginas, deglutitionem ſolam lædentes, æſtimatur illa, quæ, abſque ullo tumore vel rubore in faucibus conſpicuo, acerbiſſimum dolorem facit in prima deglutitionis actione, ut ad §. 803. probatum fuit. Atque etiam conſtitit, in prognoſi pro generali axiomate haberi poſſe, omnium maxime lethales eſſe anginas inflammatorias, quæ nullum tumorem vel ruborem conſpicuum habent; reliquas autem, quamvis ſatis moleſtas, ſæpe minus diſcriminis habere.

Quamvis autem occurrant ſæpius anginæ illæ, hactenus deſcriptæ, ſolitariæ; tamen quandoque contingit, inflammationem plures partes ſimul occupare in ipſo etiam morbi initio; aliquando etiam obſervatur, natam circa hæc loca inflammato-

mationem latius diſpergi, ſicque concurſum naſci plurium malorum. Patet autem ſatis, eo difficiliorem curatu fore morbum, & lethali exitu magis funeſtum, quo plures harum anginarum ſpecies ſimul conſpiraverint, ſimulque eo plura & ſæviora ſymptomata ſecutura eſſe. Sequenti autem paragrapho enumerabuntur præcipua, quæ in triſtiſſima tot malorum complicatione obſervantur, antequam mors finem imponat his anguſtiis, omni humana patientia certe majoribus.

§. 807. NAM impedito tum cruoris in jugulares externas, vel per has ipſas compreſſas, reditu, fit tumor faucium, labiorum, linguæ exſertio, intorſio, inflammatio; oculorum rubedo, protuberans tumor horrendus; cerebri ob eadem ſuffocatio; hinc viſus, auditus, tactus, hebetes; delirium; hiatus oris; ſtertor; decubitus impoſſibilis præ ſuffocatione; rubor, tumor, dolor, pulſatio, ſæpe in collo, pectore, cervice, conſpicui; unde venæ jugulares, frontales, raninæ varicoſæ tument.

Dum in angina inflammatoria reſpiratio impeditur, pulmo explicari ſatis nequit; unde cor dextrum non poterit contentum ſuo cavo ſanguinem expedite propellere per arteriæ pulmonalis anguſtias in cor ſiniſtrum; adeoque incipiet accumulari ſanguis in pulmone & cordis dextri cavo. Non poterit ergo auricula dextra & ſinus venoſus dexter evacuari, adeoque & in his cavis fiet ſanguinis aggeſtio. Quare ſanguis venoſus a toto corpore redux per venam cavam ſuperiorem & inferiorem non poterit ingredi hæc cava jam repleta; diſtendentur ergo & venæ. Sed omnis ſanguis venoſus a labiis, lingua, facie redux per jugularem imprimis externam redit ad cor, dum ſanguis a capitis interioribus partibus per jugularem venam internam movetur. Ubi ergo, impedita reſpiratione, ſanguis per venas jugulares libere tranſire nequit, omnia vaſa ſanguinea, externarum æque ac internarum capitis partium, diſtendentur magis magisque; cum arteriæ pergant ſanguinem afferre, dum interim venæ illum reducere nequeunt. Tumebunt hinc fauces, labia, lingua &c. oculi rubebunt ſanguine ſuffuſi, & horrendum in modum protuberabunt, lingua tumens ore amplius contineri non poterit; hinc fœdo ſpectaculo livida & intorta prominebit, ſpuma ſimul ex ore prodeunte. Cum autem ob eandem cauſam vaſa ſanguinea per encephalon diſtributa ſanguine turgeant, comprimetur mollis encephali pulpa; unde viſus, auditus, tactus hebetes fiunt, omnesque cerebri functiones turbantur, tandemque delentur integre. Stertor autem adeſt, dum viſcida ſpuma totum os, fauces, & pulmo repleri incipiunt, &, diſtentis vaſis ſanguineis pulmonis, aerea ejus cava anguſtantur. Unde miſeri ægri omnia eadem patiuntur ac illi, qui laqueo ſuffocantur: in hoc tamen longe infeliciores, quod lente & per gradus aucta hæc mala pati debeant. Ubi autem, non adeo impedita reſpirone, partes inflammatæ & tumentes vicinas ipſis externas jugulares venas anguſtant, tunc ab encephalo redux ſanguis adhuc ſatis libere per internas venas jugulares tranſire poterit; dum interim facies, labia, lingua, oculi turgent admodum. Verum ubi aliquo tempore duravit externarum jugularium venarum compreſſio, repletis omnibus vaſis ſanguineis, quæ externis capitis partibus proſpiciunt, omnis ſanguis, qui ex vicino corde per arterias carotides pellitur, per internæ carotidis ramos tranſibit, adeoque omnes cerebri functiones turbabuntur ob nimiam repletionem. Omnia hæc ſymptomata ſucceſſive ſic fieri videmus, ſi in homine etiam ſaniſſimo, collari nimis adſtricto, venæ jugulares externæ comprimantur. Cum autem plures venæ colli, cervicis, & ſuperioris partis pectoris, tam ad muſculos, quam ad integumenta harum partium diſtributæ, in jugulares venas ſe exonerent, patet ratio, quare rubor, tumor &c. per hæc loca diſpergantur. Poſtea in cura anginæ inflammatoriæ notabitur, pro bono ſigno haberi, ſi collum

lum & pectus rubeant: ſed patebit tunc, hoc tantum verum eſſe, quando materia inflammatoria, internas partes obſidens, bona metaſtaſi ad exteriora tranſit, tuncque ſimul ſemper adeſt levamen partium prius obſeſſarum. In hoc autem caſu, dum impedito ſanguinis per pulmones tranſitu, adeoque venarum evacuatione ſublata, talis tumor & rubor in collo, cervice, & pectore oriuntur, nullum anginæ ſuffocantis levamen percipitur, adeoque merito peſſimi ominis hoc ſignum habetur. Ita in Anginoſa (*Epidem. 3. Ægrot. 7. tom. 9. pag.* 235.), quæ apud *Bitonem* decumbebat, prima die jam aderat tumor ſubruber, durus, in cervice & utraque pectoris parte; verum extrema frigida & livida, reſpiratio ſublimis, potius per nares rediens, & deglutitio impoſſibilis ſimul aderant; adeoque conſtabat, non ex bona metaſtaſi, ſed ex augmento morbi, hæc ſymptomata originem traxiſſe; unde & quinta die periit. Cum autem frontales venæ, & raninæ dictæ ſub lingua decurrentes, jugularium venarum rami ſint, patet facile, quare & illæ varicoſæ tumeant.

Omnia autem hæc ſymptomata in peſſimis anginis inflammatoriis obſervata accuratiſſime collegerunt Veteres Medici. Ita *Hippocrates* (*De Morbis Lib. 3. cap.* 10. *Tom. 7. pag.* 586.) habet ſequentia: *A cynanche vocata homo ſuffocatur, & in faucibus magis urgeri videtur, & neque ſalivam attrahit, neque aliud quidquam. Et oculi dolent, ac prominent velut ſtrangulatis, & per eos intente* (ἀτενὲς) *intuetur, neque eos convertere poteſt: crebro ſingultit & exilit, facies & fauces incenduntur, imo etiam collum. Intuentibus vero nihil mali habere videtur, & cernit & audit obtuſius, & præ ſuffocatione non intelligit, neque quid dicat, audiat, aut faciat, ſed jacet ore hiante ſalivam effundens. Hæc quum faciat, quinto, aut ſeptimo, aut nono die moritur.* Mirum forte videri poſſet, tot & tam gravium ſymptomatum concurſum ab homine tam diu tolerari poſſe; verum notaverat *Hippocrates* (*In Coacis Pranot. N.* 382. *Tom.* 8. *pag.* 872. *& in Prognoſt. ibid. pag.* 673. 674.) anginas illas, quæ tumorem & ruborem in collo habent, quamvis admodum exitiales, tamen diuturniores eſſe illis, quæ nihil conſpicui neque in faucibus, neque in collo exhibent, atque eodem die, vel & ſecundo, tertio aut quarto ſtrangulant. Similia & apud *Aretæum* (*de Cauſ. & ſignis morbor. acutor. Lib. I. cap. 7. pag.* 5. 6.) habentur: *Cynanchicis adeſt inflammatio tonſillarum, faucium, totius oris: lingua extra dentes & labia prominens, ſaliva effunditur, pituita craſſiſſima ac frigida defluit. Facies rubicunda & inflata eſt: oculi exerti, patentes, valde rubri: potus in nares refunditur: dolores acerbi ſunt, ſed ſtrangulatione vexati obſcurius ſentiunt: pectus & cor ardent, frigidi aeris deſiderium adeſt; verum admodum exiguum inſpirant, donec ſtrangulentur, incluſo in pectus tranſitu.*

Cum autem tanta portio ſanguinis corde ſiniſtro expulſi per carotides & vertebrales arterias caput petat, ut unam tertiam totius crediderit *Malpighius* (*Exercitat. Epiſt. de Cerebro pag.* 6.) ad minimum æquare; patet ratio, quare impedito ſanguinis venoſi in cor dextrum tranſitu facies, oculi &c. magis turgeant, & citius, atque habetentur cerebri functiones, antequam in reliquo corpore magnæ mutationes adhuc obſerventur. Unde etiam præcipua ſymptomata, in anginis inflammatoriis peſſimis obſervata, caput afficiunt. Interim tamen extremorum corporis frigus & livor, quæ deinde ſequi ſolent, ſatis notant, impediri & per reliquas corporis partes liberum ſanguinis tranſitum. Quia autem omnia abdominalia viſcera ſanguinem ſuum venæ portarum tradunt, inde deducendum in venam cavam aſcendentem, ob eandem cauſam ingens impedimentum & tenſio circa hæc loca percipiuntur tunc, uti etiam circa pulmonem; adeoque concurrunt binæ anxietatis intolerabilis cauſæ, uti ad §. 631. dictum fuit. Simul etiam a diſtentis viſceribus infarcto ſanguine dolor ſæpe adeſt, quem in anginis merito ſuſpectum habuit *Hippocrates* (*Coac. Pranot. N.* 374. *Tom.* 8. *pag.*

8. *pag.* 872.), dicens: *Ex anginis citra judicationem hypochondrii dolor, cum impotentia & torpore oboriens, latenter necat, etiamſi valde manſuete ſe habere putent.* Addit autem citra judicationem, dum quandoque per metaſtaſin materia inflammatoria præcordia occupare poſſet, levatis faucibus. Verum impotentia & torpor, quæ ſimul adſunt, ſatis docent cerebrum a retento ſanguine venoſo hebetari, adeoque ſummum diſcrimen adeſſe.

§. 808. **D**Ecurrit autem omnis Angina conſuetum inflammationis generalis iter, easdemque facit, ac patitur mutationes in reſolutionem, pus, gangrænam, ſcirrhum.

In capitulo de Inflammatione dictum fuit, omnem inflammationem habere quadruplicem exitum. Vel enim reſolvitur, dum concretum in fluorem reducitur, & ſtagnantibus reſtituitur motus: vel in ſuppurationem mutatur, aut gangrænam, quod longe pejus eſt, vel denique abit in ſcirrhum, dum nec reſolvitur inflammatio, nec ſeparatur a ſanis partibus vicinis illud, quod vitali humorum motui, ſecundum ſanitatis leges peragendo, ineptum redditum fuerat. Omnes ergo illi inflammationis exitus & in angina inflammatoria locum habebunt, niſi adeo præceps fuerit malum, ut ſtrangulet ægrum, antequam adoleſcere potuerit morbus. Uti jam pro vario exitu diverſa requirebatur cura, ſic & idem in angina inflammatoria verum eſt. Omnium optima curatio inflammationis eſt, quæ reſolvendo obtinetur; unde hæc præ reliquis tentanda eſt, modo aliqua ſpes ſuperſit, illam obtineri poſſe. In primis autem hæc curatio requiritur in angina inflammatoria, cum tantum periculum immineat a ſuppuratione, ob tumorem auctum comprimentem deglutitionis & reſpirationis organa; atque etiam quia jure metuitur, ne rupto abſceſſu pus in tracheam delapſum ſubitam ſuffocationem inducat. Quænam notanda ſint in hac curatione, ſequentibus dicetur paragraphis; atque poſtea videbimus, quænam conveniant, dum in abſceſſum, gangrænam, aut ſcirrhum terminatur inflammatoria angina.

Cum illa anginæ inflammatoriæ ſpecies, quæ vel in ipſa pulmonali fiſtula, vel circa laryngis ſuperiora ſedem habet, omnium peſſima ſit, & citiſſime lethalis; efficaciſſima ſimul & ſemel adhibenda ſunt auxilia, adeoque & ejus cura præmittitur; quia hac intellecta facile cognoſcitur, quid in reliquis anginæ inflammatoriæ ſpeciebus agendum ſit.

Solam inflammationis curam, quæ reſolvendo fit, hic locum habere poſſe, facile patet; gangræna enim in his locis, validam inflammationem ſequens, lethalis ſemper eſt: & cum ſuppurationem comitari ſemper ſoleat augmentum ſymptomatum, quibus ſtipatur inflammatio (vide §. 387.), neque hæc poterit exſpectari: prius enim ſuffocaretur æger, antequam natus hic abſceſſus matureſcere poſſet. Statim ergo examinandum eſt, an inflammatio adhuc talis ſit, ut ſperare liceat, illam reſolvendo curari poſſe. Hoc novimus, ſi recens fuerit morbus, nullaque adhuc ſigna inceptæ ſuppurationis, vel natæ gangrænæ, adfuerint; de quibus videantur illa, quæ in Commentariis §. 387. 388. habentur. Tunc autem pura vocatur inflammatio, quando adſunt illa ſigna, quæ §. 382. recenſentur; quæ notant, in vaſis adhuc integris hærere humores, quamvis immeabiles.

Quænam autem requirantur ad inflammationis reſolutionem, dictum fuit in cura inflammationis paragraphis hic citatis; adeoque tantum ſupereſt, ut videamus, quænam præter generalem inflammationis curationem in ancipiti hoc morbo notanda ſint.

Primo, Sanguinis miſſio hic primarium remedium eſt; cum per illam, minuendo copiam & impetum ſanguinis arterioſi, læſio ulterior vaſculorum inflammatorum impeditur, & emendatur, quæ jam facta eſt; ſimulque, per eandem minuto

Digitized by Google

nuto liquido diſtendente, reſtituuntur vaſis oſcillationes elaſticæ, quibus materia obſtruens attenuari & meabilis reddi poſſit. Optima etiam ſic præbetur occaſio, ut contracta vaſa, minuto impetu a tergo urgentis liquidi, repellant obſtruentes moleculas in vaſa majora; uti paragraphis hic citatis demonſtratum fuit. Cum autem in hoc morbo adeo præceps diſcrimen ſit imminentis ſuffocationis, ſi tumor inflammatorius augeatur, requiritur & cita & magna miſſio ſanguinis; & quidem eo uſque, ut tanta debilitas oriatur, ut nullus metus ſit, tumorem inflammatorium vel a copia, vel ab impetu humoris vitalis, increſcere poſſe. Ad animi ergo deliquium uſque ſanguinem mittere conducet; ſed præſente Medico ſemper, ut dum ex pulſu vacillante, pallore oculorum, labiorum &c. inſtare animi deliquium viderit, ulteriorem ſanguinis vacuationem prohibere poſſit (vide Commentaria §. 141.). Si autem recrudeſcant minacis morbi ſymptomata, repetenda erit venæ ſectio ilico, cum nullam moram ferat tam cito lethalis morbus: præſtat enim, ut exhauſtus ſanguine langueat aliquamdiu æger, quam ut ſuffocetur miſerrime. Quia autem tanta ſæpe eſt talium anginarum velocitas, ut inopinato ſuffocentur ægri etiam illo tempore, dum remedia adhibentur; acerba prognoſis præmittenda eſt, ne ſubita mors audaci, quamvis neceſſariæ, venæ ſectioni adſcribatur potius, quam morbi vehementiæ.

Noluit *Ægineta*, validam talem ſanguinis miſſionem adhiberi, ſed ſæpius & repetitis vicibus hoc faciendum juſſit; metuens, ne animi deliquii tempore materia in partem affectam prorumperet, ægrumque ſtrangularet (*Ægineta Lib. 3. cap. 37. pag. 39.*). Verum omnia vaſa collabuntur, dum inſtat animi deliquium, adeoque nullus videtur eſſe metus, affectarum partium tumorem tunc augeri poſſe. Neque obſtat, quod *Hippocrates* (*Aphor. 3. Sect. I. Tom. 9. pag. 7.*) extremas vacuationes periculoſas eſſe monuerit, agit enim ibi imprimis de minuenda nimia plenitudine hominum athletice valentium; & paulo poſt (*Ibidem Aphor. 6. pag. 11.*) diſerte monuit, *ad extremos morbos extrema exquiſite remedia optima eſſe*. Imo, licet daretur, periculo non carere talem profuſam ſanguinis vacuationem, tamen ideo omittenda non foret in ancipiti hoc morbo; eum optime monente *Celſo* (*Lib. 2. cap. 10. pag. 79*), *ſatius ſit anceps remedium experiri, quam nullum*. Illo enim loco (cujus antea in Commentariis §. 743. mentio facta fuit) dicit, quandoque morbum deſiderare ſanguinis miſſionem, licet corpus vix pati poſſe videatur; illam tamen tunc tentandam voluit, poſtquam prius Medicus oſtenderit, *quam nulla ſpes ſine ſanguinis detractione ſit: ſimulque, quantus in hac ipſa metus ſit*. Deinde addit: idque quam maxime fieri debet, *ubi nervi reſoluti ſunt, ubi ſubito aliquis obmutuit; ubi angina ſtrangulatur* &c. Unde etiam in angina curanda (*Lib. 4. cap. 6. pag. 196.*) juſſit, *ſanguinem mittendum eſſe; etſi non abundat*. Reliqui Veteres Medici omnes citam, magnam, & repetitam venæ ſectionem commendarunt in periculoſiſſimis his anginis; uti patet apud *Hippocratem* (*De Morbis Lib. 3. cap. 10. Tom. 7. pag. 586. De Victu in Morbis acutis. Tom. 9. pag. 136.*) *Galenum* (*De Curandi ratione per venæ ſectionem cap. 19. tom. X. pag. 448.*) *Aretæum* (*Lib. I. de Curatione Morbor. acut. cap. 7. p. 87.*); qui & ex latiore vulnere, & ad animi deliquium uſque, factam ſanguinis miſſionem laudavit; cavendum tamen animi deliquium voluit, quia nonnullos ſic periiſſe obſervaverat. Similia fere & apud *Trallianum* (*Lib. 4. cap. 1. pag. 231. 232.*) habentur, niſi quod videatur ob animi deliquii metum non adeo copioſa, ſed repetita tamen venæ ſectione, & quidem ſatis ſubito, uſus fuiſſe.

Cum autem in his anginis, uti §. 807. dictum eſt, venæ frontales, jugulares, raninæ, ſæpe tumeant, voluerunt quidam, ſtatim illas pertundendas eſſe, & imprimis raninas, quia ſic omnium ſubitiſſima evacuatio in loeis, partibus affe-

ctis vicinis, obtinetur. Damnaverunt hoc alii magni nominis Medici, & jam videtur apud antiquos circa hanc rem diverſa fuiſſe ſententia. *Hippocrates* (*De Oſſium Natura cap.* 5. *Tom.* 4. *p.* 3.) juſſit, dandam eſſe operam, *ut quam maxime procul a locis, in quibus dolores fiunt, & ſanguis colligi ſolet, ſectiones inſtituantur.* Verum cum minus congrua in eodem capitulo habeantur de venarum origine & diſtributione, & mox ſubjungat ſequentia: *ſic enim minime magna repente mutatio continget, & translata conſuetudine efficiet, ut ne amplius in eundem locum colligatur;* non ſine ratione concluſerunt quidam Medici, hunc textum non adeo favere illi opinioni, quæ in locis remotis venam ſecandam jubet in curatione anginæ, cum repentina potius hic mutatio, & ſubita ſubſidentia, partium affectarum requiratur. Præterea *Celſi* alia ſententia fuiſſe videtur, dum de venæ ſectione agit (*Lib.* 2. *cap.* 10. *pag.* 80.) ſic enim habet: *Mitti vero is* (*ſanguis*) *debet, ſi totius corporis cauſa fit, ex brachio: ſi partis alicujus, ex ea ipſa parte, aut certe quam proxima, quia non ubique mitti poteſt, ſed in temporibus, in brachiis, juxta talos. Neque ignoro, quoſdam dicere, quam longiſſime ſanguinem inde, ubi læſit, mittendum eſſe; ſic enim averti materiæ curſum; at illo modo in id ipſum, quod gravatur, evocari. Sed id ipſum falſum eſt. Proximum enim locum primo exhaurit: ex ulterioribus autem eatenus ſanguis ſequitur, quatenus emittitur: ubi is ſuppreſſus eſt, quia non trahitur, ne venis quidem.*

Cum autem hodie ex cognito ſanguinis circuitu novimus, cordis actione & arteriarum ſanguinem ex arteriarum finibus in venas propelli, certum eſt vena aperta minui reſiſtentiam ſanguini arterioſo in has venas propellendo; adeoque, manentibus iisdem cordis & arteriarum viribus, ſanguinem moveri celerius per arterias, quæ in venam jam apertam ſe evacuant. Apertis ergo venis raninis, augebitur ſanguinis celeritas per arterias his venis reſpondentes; quæ cum externæ carotidis rami ſint, hinc & videtur augeri debere ſanguinis motum per truncum carotidis externæ, adeoque etiam utcunque per omnes ejus ramos, licet maxime per illos, qui in venas apertas evacuantur. Cum ergo in periculoſiſſimis illis anginis minimum tumoris inflammatorii augmentum ſæpe ſit lethale; hinc forte periculum ſubeſt, ſi, non prius inſtituta larga venæ ſectione in locis remotioribus, raninæ venæ ſtatim ſecentur. Damnavit ſaltem hanc methodum *Tulpius* (*Obſerv. Medic. Lib.* 1. *cap.* 51. *pag.* 96.), teſtaturque ſe aliquoties funeſtos inde eventus notaſſe. Videtur etiam *Galenus* (*De Curandi ratione per venæ ſectionem cap.* 19. 10. *X. pag.* 448.) præmiſiſſe venæ in cubito ſectionem, & deinde ambas ſub lingua venas pertuliſſe in gravibus faucium & aſperæ arteriæ inflammationibus; uti etiam & *Hippocrates* (*de Victu in morbis acutis T. XI. pag.* 136.) & *Trallianus* (*Lib.* 4. *cap.* 1 *pag.* 232.). Inter recentiores autem ſummæ auctoritatis *Sydenhamus* (*Sect.* 6. *cap.* 7. *pag.* 358.) in anginæ curatione ſanguinem ex brachio copioſe detrahebat primum, mox ex ranula utraque. Cum ergo tot & tanti nominis Medici in hac re conveniant, videtur tutiſſimum eſſe raninas venas non aperire, niſi larga prius ſanguinis miſſione in brachio vel in pede inſtituta. Ipſe *Celſus*, qui in alia opinione fuit, uti dictum antea, multum tamen tribuit uſui, neque ſemper ex affecta parte, vel ipſi proxima, ſanguinem educendum fatetur, dicens: *Videtur tamen uſus ipſe docuiſſe, ſi caput fractum* (*tactum legerunt alii*) *eſt, ex brachio potius ſanguinem mittendum eſſe: ſi quid in humero vitium eſt, ex altero brachio* (*Celſ. L.* 2. *c.* 10. *pag* 81.).

Adhibuit & cucurbitulas cum ſcarificatione in locis vicinis *Hippocrates*, non tantum ut extrorſum duceret morbi materiam, de qua re quinto hujus paragraphi numero dicetur; verum etiam ut ſanguinem evacuaret. Juſſit enim, ut & ad primam cervicis vertebram, & capiti, prius raſo, & ad aurem ab utraque parte applicarentur cucurbitulæ, & ut poſt ſcarifica-

catio-

cationem quam longiſſimo tempore adhærerent his locis. Notum eſt, arterioſum ſanguinem ſcarificatis locis exire; dum cucurbitæ actione aeris incumbentis preſſio tollitur; adeoque potentiſſimam revulſionem ſic fieri ab anterioribus locis inflammatis. Neque his contentus fuit *Cælius Aurelianus* (*Acut. Morb Lib.* 3. *c.* 3. *p.* 188.) verum, *ſi major fuerit tumor, ipſam quoque linguam ſcarificabat, atque fauces & palatum tenui & longiore phlebotomo. Etenim locali ſanguinis detractione tumentia relaxantur.* Atque etiam *Celſus* (*Lib.* 4. *cap.* 5. *pag.* 197.) poſtquam per venæ ſectionem, purgantia, cucurbitulas &c. nihil profecerat in anginæ euratione, dixit: *Ultimum eſt, incidere ſatis altis plagis ſub ipſis maxillis ſupra collum, & in palato circa uvam, vel eas venas, quæ ſub lingua ſunt, ut per ea vulnera morbus erumpat. Quibus ſi æger non adjuvetur, ſcire licet a morbo victum eſſe.* Laudavit autem *Aretæus* (*De Curat. Morb acut. Lib.* 1. *c.* 7. *p.* 87.) & artuum ligaturas, de quarum effi acia in minuenda ſanguinis velocitate dictum fuit ad §. 691.

2. Quantam efficaciam habeat valida alvi ſubductio in cura inflammationis, quæ reſolvendo fit, §. 396. & ſequentibus demonſtratum fuit. Minuitur enim per hæc liquidorum vaſa diſtendentium copia, ſolvitur ſanguis & verſus abdominalia viſcera revellitur impetus. Unde etiam *Hippocr.* (vide locum citatum ad §. 396. 4.) in cura anginæ laudavit alvi ductionem cum ſanguinis miſſione, atque idem apud reliquos auctores, præcedenti numero hujus paragraphi allegatos, occurrit. Semper tamen purgationibus præmittitur venæ ſectio, & repetita quidem eo uſque, donec incipiant levari ſymptomata; unde etiam *Sydenhamus* (*Sect.* 6. *cap.* 7. *pag.* 351.) poſtquam ex brachio & utraque ranula ſanguinem jam ſubduxerat, ſequenti mane, niſi febris & dolor inter deglutiendum aliquantulum remiſiſſent, nondum audebat dare purgans, ſed nova venæ ſectione inſtituta catharſin differebat in diem ſequentem. Ubi tamen urget morbus, & magna ſanguinis copia ſubducta fuit, videtur & purgans ſtatim dandum eſſe; quod & *Trallianus* (*Lib.* 4. *cap.* 1. *pag.* 232.) ſe cum felici ſucceſſu feciſſe monet, ubi in robuſtis & ætate vigentibus vehemens dominaretur affectus. Elaterio & tithymali ſucco recenti Veteres Medici uſi fuerunt: verum acerrima hæc cum ſint, & calefacientia, totior uſus erit talium, quæ abſque aucto motu, valide tamen, evacuant, qualia in Materia Medica ad hunc numerum, uti etiam ad numerum ſecundum §. 396. habentur. Ubi autem deglutitio ſimul ſic impedita eſt, ut purgantia ore haurire nequeant ægri, eadem triplicata vel quadruplicata doſi clyſmatis forma injecta effectum præſtant.

3. Videantur illa, quæ ad numerum quintum §. 396. de diæta inflammatione laborantium dicta fuerunt. His addi merentur & illa, quæ §. 602. de victu febricitantium habentur. Cum autem angina inflammatoria, de cujus curatione hic agitur, acutiſſima ſit, & niſi cito reſolvatur, ſubito necet, de cibo non adeo ſolliciti ſumus, cum facile inediam tolerent ægri brevi hoc tempore, & ſolo potu ſuſtineri poſſint; imo plerumque ob doloris acerbitatem, anxietatem intolerabilem, & febrim acutam comitem, quævis oblata reſpuant. Solum ergo lactis ſerum, vel lac tripla aquæ copia dilutum, emulſa ex ſeminibus farinoſis admodum dil ta, hic ſufficient. Omnia autem hæc tepida ſumenda ſunt, ne a frigido potu inflammatas partes alluente augeantur omnia mala. Quamvis enim negari non poſſit, incipientibus inflammationibus quandoque actu frigida profuiſſe; cum tamen ſæpius nocere poſſint, & juſtus metus ſit, ne validam hic natam inflammationem in gangrænam mutent, prudentia jubet, ut his abſtineatur. Videantur illa, quæ de hac re in Commentariis §. 390. habentur. Ubi vero larynge inflammata deglutitio ob acerbiſſimum dolorem impeditur, eadem per clyſmata injici poſſunt, ut ſuſtineatur vita, & caveatur nimia corporis exſiccatio; de qua re poſtea §. 813. dicetur.

4. Quantum uſum in curandis inflammationibus præſtet nitrum, antea in hiſtoria inflammationis dictum fuit: unde etiam in anginis curandis laudatur ab omnibus. Sed & acida diluta tanta copia aquæ, ut nimis irritare nequeant dolentes fauces, hic commendantur: neque tantum vegetabilia acida, ſed & foſſilia, ut ſpiritus ſalis marini, & præ reliquis ſpiritus ſulphuris per campanam dictus in officinis. Quamvis enim hæc acida ſanguinem coagulent, dum illi permiſcentur, tamen uſus docuit, quod multum proſint, ſi inflammatæ fauces his tangantur; atque adeo magis ad externam applicationem laudantur hæc remedia, quam ut interne exhibeantur ad reſolvendam inflammationem. Sic in cura Anginæ *Sydenhamus* (*Sect. 6. cap. 7. pag.* 358.) juſſit, ut poſt validam ſanguinis miſſionem ex brachio & ranula utraque, *partes inflammatæ tangerentur melle roſaceo, ſpiritu ſulphuris ad ſummum acorem permixto*. Hoc facto dein blandum refrigerans gargariſmaore continendum juſſit. Nullam autem mentionem facit de interno ſpiritus ſulphuris uſu.

Facile autem patet, tale remedium ex roſis rubris, adſtringente vi manifeſta præditis, & acido ſulphuris paratum, conſtringere partes, quibus applicatur, adeoque impedire poſſe nimiam earundem expanſionem; ſimulque efficere, ut in ipſo inflammationis natæ principio repellantur in majores truncos moleculæ immeabiles, quæ minores ramos obſtruunt. Refrigerantium autem, repellentium, & adſtringentium uſum externum in curanda inflammatione locum habere poſſe quandoque, dum per hæc impetus in ipſo loco ſedatur, probatum fuit in Commentar. §. 396. 6. Præterea magnum nomen in his malis curandis obtinuerunt acida foſſilia, quia inflammationem natam a fluxu materiæ ſcorbuticæ ad partes, quæ cito in putridiſſimam gangrænam abit (vide §. 423. 6. & §. 432.), tam feliciter curant: Simul tamen apparet, externa talia acria remedia uſum habere non poſſe in illis anginis inflammatoriis, de quibus curandis hic loci proprie agitur, cum vel in ipſa larynge vel pulmonali fiſtula ſedem habeant; quæ loca impune ſimilibus tangi nequeunt: huc tamen referuntur, quia hac paragrapho generalis cura anginarum inflammtoriarum traditur, ad cujus normam dein & reliquarum curatio dirigitur, uti ſequentibus paragraphis patebit. Proprie autem hæc adhibentur, dum lingua, fauces, palatum, tonſillæ, &c. affecta ſunt, atque frequenter leviores harum partium inflammationes, abſque venæ ſectione etiam & purgantibus, his ſolis curantur.

Apud Veteres Medicos autem ſimilia etiam remedia laudata fuerunt, adſtringentia, & quandoque ſatis acria. Ita *Hippocrates* (*de Morbis Lib. II. cap. 9. tom. 7. pag.* 561.), dum *linguæ pars poſterior, & clauſtrum ſub gutture* inflammata anginam fecerant, linguam, qua tumet, illiniri juſſit, mentha viridi, apio, origano, rhoe rubro, nitro, cum melle ſubactis. Uvulam inflammatam aeris flore ſicco linivit (*Ibid. cap.* 10. *pag.* 562.). Dum tonſillæ inflammatione intumeſcunt, reprimentibus medicamentis gargarizandum juſſit *Celſus* (*Lib. 6. cap.* 10. *p.* 383.); atque illas illiniri medicamento ex ſucco malorum punicorum dulcium cum alumine ſciſſili &c. parato. Uvam vero inflammatam omphacio, vel galla, vel alumine ſciſſili cum melle admiſto illiniri juſſit; imo & medicamento ex his & atramento ſutorio, miſy &c., cum vino rubro auſtero tritis compoſito uſus fuit (*Ibidem cap.* 16. *pag.* 389.). Similia his & apud *Aretæum* habentur (*Lib.* 1. *de Curat. morbor. acut. cap.* 7. 8. 9. *pag.* 87. *&c.*), uti & apud *Trallianum* (*L. IV. cap.* 1. *pag.* 220. *&c.*).

Inde forte intelligitur origo illius methodi, qua omnes promiſcue anginas tentare ſolet vulgus, uvulam relaxatam morbi cauſam unicam ſtatuens, illamque alumine, vitriolo, pipere &c. tangens, ut contrahatur. In Zeelandia famoſi dicuntur anginarum cura ruſtici quidam, quibus inde nomen (*Keelboeren*) impoſitum eſt; qui pulviſculo ex vitriolo

albo,

albo, ſale ammoniaco, alumine crudo fauces inflammatas tangunt, & quidem repetitis vicibus, quandoque cum inſigni levamine. Ex dictis autem patet, locum hæc habere poſſe morbo incipiente imprimis, tantumque in illa anginæ inflammatoriæ ſpecie, de cujus curatione §. 811. dicetur.

5. VAPORE HUMIDO, MOLLI &c. Quantum uſum talis vapor habeat, ut materia obſtruens attenuetur & diluatur, pluribus dictum fuit in Commentariis §. 398. 3. Imprimis autem laudatur hoc remedium in his anginæ ſpeciebus, quia vapor attractus directe loca inflammata alluit. *Hippocrates* (*De Morbis L. 2. cap. 9. pag.* 560.) in peſſima anginæ ſpecie curanda jam laudavit hanc methodum, dum ex aceto, nitro, origano, naſturtii ſemine, cum æquali copia aquæ & aceti infuſis, & in ollulam operculo clauſam demiſſis, per arundinem cavam ore aperto aſcendentem vaporem trahi juſſit; cavendo, ne fauces comburantur. Ut hoc caveretur, voluit *Aetius* (*Tetrabibl.* 2. *Sermon.* 1. *cap.* 47. *pag.* 486.), ut ovum parvum vacuum, utrimque perforatum, ore continerent ægri, perque illud ovum arundo tranſmitteretur, ſic nempe ut vapor per arundinem aſcendens, ovi cavo prius receptus, non adeo directe in fauces traheretur. Cum vero ab aceti calidi, & aromatum halitu moleſta, & dolentiſſima in hoc caſu tuſſis excitari poſſet, videntur molliſſima potius convenire; cum autem aceti vapor ſummum reſolvens ſit, & illud addi poſſet, ſed minori copia ne nimis irritaret. Emollientium herbarum decocta vel infuſa ad hunc ſcopum laudari ſolent; verum illarum efficacia in volatili parte non hæret, neque forma vaporis adſcendere poteſt, unde potiſſima hujus remedii virtus ab aquæ & aceti halitu pendet; herbæ autem tales addi poſſunt, ne contemnatur remedii in tam gravi morbo ſimplicitas. Flores autem ſambuci imprimis hic proſunt, quia refrigerantem halitum, in eryſipelate & phlegmone curandis adeo uſitatum, ſpargunt, ſatis volatilem, unde & aquæ ſtillatitiæ ex his, aut roſarum vel tiliæ floribus, huic uſui inſervire poſſent, addita modica aceti quantitate, qualis formula in Materia Medica ad hunc numerum habetur.

Fomenta autem externe applicata ex ſimilibus proſunt: unde & *Hippocrates* in loco modo citato juſſit, ut ſpongiæ aqua calida plenæ genis & maxillis apponerentur.

Præter illa ſummi uſus ſunt in hoc morbo omnia, quæ pectori & collo applicata ſive irritando acribus ſtimulis, ſive minuendo atmoſphæræ preſſionem, impetum & copiam humorum verſus exteriora derivant. Quanti uſus ſit in cura inflammationis verſus alias partes facta revulſio, demonſtratum fuit in Comment. §. *396.* 4. ſimulque ibi indicata fuerunt præcipua remedia, quibus hæc revulſio tentari poſſet. Verum non tantum hac ſpe in angina curanda adhibentur hæc remedia, ut a partibus affectis derivetur impetus & copia humorum, dum interim priſtinam ſedem occupat morbi cauſa materialis; ſed etiam docuerunt obſervata, per eadem remedia quandoque impetrari poſſe, ut materialis cauſa morbi locum mutet, & in alias tranſeat partes. Vidimus antea §. 771. Phrenitidem ſymptomaticam fieri, dum inflammatio, alias partes corporis prius obſidens, locum mutat, & periculoſa metaſtaſi ad cerebrum defertur. In angina autem inflammatoria ſimilis metaſtaſis materiæ morboſæ obſervatur, & quidem ſatis frequenter; uti Veterum Medicorum obſervatis, & quotidianis praxim medicam exercentium experimentis, conſtat. Forte non ſine ratione liceret aſſerere, nullum fere morbum acutum inflammatorium magis volubilem eſſe. Familiare eſt in praxi videre, quod unius lateris tonſillam occupans inflammatio minuatur ſubito, & alterius lateris tonſillam afficiat. Neque hoc tantum, ſed & ad alia, & ſæpe etiam ſatis diſſita, corporis loca tendit. In ſplenem dolorem proceſſiſſe, levatis faucibus legitur (*Hippocr. Epid.* 2. *tom.* 9. *p.*144.). In *Polemarchi uxore*, quæ angina labora-

bat eum multa febre, ſecta vena faucium, ſuffocatio ceſſavit quidem, febris perſeveravit, & ad quintum diem ſiniſtrum genu tumor & dolor occupavit; ſimulque circa cordis regionem aliquid coacervari ſenſit ægra, & ſtrepitus in pectore audiebatur (*Ib. Epidem.* 5. *text.* 37. *p.* 346. *Epidem.* 7. *textu* 22. *pag.* 566.). Aliæ anginoſæ mulieri dextra manus & crus doluit; ſuffocatio vero tertio die remiſit (*Ibid. Epidem.* 5. *in fine p.* 352. *Epidem.* 7. *textu* 22. *pag.* 562.). Phrenitidem mortiferam ex angina fieri per malam metaſtaſin §. 774. vidimus. In vegeta & ſana puella, inflammatoria peſſima angina correpta, obſervavi tertio die morbi deglutitionem, quæ ob immanem dolorem penitus impedita fuerat, ſubito liberrimam redditam fuiſſe; ſed intolerabilis dolor utrumque hypochondrium, imprimis vero dextrum, occupaverat: unde non tantum reſpiratio impediebatur, verum etiam a leviſſimo corpore moto in lecto convellebatur fere præ doloris acerbitate; manſitque ille dolor in hypochondriis ad mortem uſque, quæ quinta die morbi contigit. In quinquagenaria muliere, ſimili morbo laborante, quinta die dolor faucium evanuit; ſed ilico ſucceſſit in ſiniſtro capitis latere dolor cum moleſti ardoris ſenſu, qui deinde ſexta die per totum caput diſpergebatur, ita ut erecta ſedere in lecto debuerit miſera hæc ægra, cum pulvinaris, cui incumbebat, preſſionem ferre non poſſet; periit die ſeptima. Per totum corpus maculas rubras diſperſas vidi cum levamine anginæ quidem, ſed exitu tamen ancipiti, quidam enim ſic affecti evaſerunt, perierunt alii.

Omnium autem frequentiſſime in his anginæ ſpeciebus obſervatur illa metaſtaſis, per quam *morbus in pulmonem vertitur*, uti optime notavit *Hippocrates* (*De Morbis Lib.* 2. *cap.* 9. *tom.* 7. *pag.* 561.), dicens: *At ſi, faucibus & tumoribus ſedatis, in pulmonem morbus verſus fuerit, confeſtim febris & lateris dolor inſuper corripit: &, ubi hoc contigerit, plerumque moritur. Quod ſi dies quinque effugerit, purulentus evadit, niſi ipſum tuſſis ilico corripuerit. Si vero corripuerit, excreato & repurgato ſputo convaleſcit.* Huc etiam ſpectat & ſequens Aphoriſmus (*Aphor.* 10. *Sect.* 5. *Tom.* 9. *pag.* 200.). *Qui anginam effugiunt, illis in pulmonem vertitur, & intra ſeptem dies intereunt; ſi vero hos effugerint, ſuppurati fiunt;* ſi nempe per ſputa non educatur translata in pectus morbi materies; uti alio in loco eandem prognoſin tradens *Hippocrates* monuit (*In Coacis Prænot. N.* 367. *To.* 8. *p.* 872.). Inde etiam intelligitur, quare alibi (*Ibid. N.* 371.) dixerit: *In anginis, qui non brevi concocta exſpuunt, pernicioſe habent.* Veriſſima eſſe hæc axiomata practica vidi ſæpius, dum ſubito evaneſcente dolore faucium ſtertor in pectore oriebatur, comitante quandoq; dolore punctorio lateris reſpirationem impediente, quandoque non. Plurimi perierunt ex illis, quos tractavi, tertio, quarto, vel quinto die, licet adhibitis ſubito efficaciſſimis remediis; pauci admodum evaſerunt, & non niſi cum multa moleſtia.

Quamvis ergo in angina inflammatoria, quæ pulmonalem fiſtulam vel laryngem obſidet, omnis metaſtaſis bona videri poſſet, cum nullus fere locus periculoſius occupari inflammatione poſſet, ob imminentis nempe ſtrangulationis metum; tamen ex dictis patet, plurimas tales metaſtaſes fatalem potius removere morbi terminum utcunque, quam felicem promittere eventum. Minus hoc miramur, dum in pulmonem vel cerebrum vertitur morbus, ſed ad diſſita etiam loca factam metaſtaſin periculoſam tamen toties eſſe non tam facile quis crederet, niſi fideliſſimæ obſervationes illud evincerent, quæ antea recenſitæ fuerunt. Omnia hæc monuit *in Coacis Prænotionibus Hippocrates* (*Num.* 370. 372. 373. 374. 375. *Tom.* 8. *pag.* 872. 873.), dum & anginoſos in lingua tumores, absque ſignis (ἄσημος) diſparentes, & ad caput tranſeuntes dolores, vel ad pectus, hypochondria, crura, damnavit.

Hæc autem fuit Veterum Medicorum ſapientia, ut ſollicita obſervatione inqui-

qui-

quirerent, quænam mutationes morborum ſalutares eſſent, quænam vero perniciofæ. Priores omni modo tentabant promovere; poſteriores autem vitabant & præcavebant, quantum per artem cognitam licebat. Obſervaverat *Hippocrates* (*In Progn. Tom. 7. pag.673. &c. Coac. Prænot. Num. 363. 364. 365. 366. ibid. pag. 872.*), funeſtiſſimas eſſe anginas, quæ nec in faucibus nec in cervice quidquam conſpicuum exhiberent; illas vero, quæ in faucibus tumores & rubores excitabant, eſſe quidem admodum exitiales, ſed prioribus tamen diuturniores; omnium minime funeſtas eſſe anginas, quas in cervice rubor comitabatur; & maxime evadere ægros, ſi & cervix & pectus ruborem haberent, neque intro recurreret eryſipelas; & præcipuam felicis horum morborum exitus ſpem in eo poni, ut tumor & rubor quam maxime foras verterentur; e contra vero lethale eſſe, ſi natum in collo vel pectore eryſipelas introverteretur; quod noſcebatur, ſi diſparente rubore pectus gravaretur & difficilius ſpiraret æger. Ideo in cura hujus morbi cucurbitas cervici applicuit & collo; ſpongiis aqua calida plenis fovit hæc loca (*De Morbis Lib. 2. cap. 9. Tom. 7. pag. 560. 561.*), vel & cerato texit (*De vict. in morbis acutis Tom. 11. pag. 136.*), ut huc verſus eliceret morbi materiam. *Aretæus* (*De Cauſis & ſignis morb. acutor. Lib. 1. cap. 7. pag. 6.*) autem & ſequentia habet maxime notanda: *Bonum quoque eſt, ſi in pectore magnus tumor oriatur aut inſigne eryſipelas. Egregius vero medicus, aut cucurbitula in pectus malum detrahit, aut ſinapi oſſibus pectoris aut partibus juxta maxillas imponens, extrinſecus ulcerat & difflationem molitur. Quibusdam ſane brevi tempore vitium his auxiliis exterius tractum fuit.* Similia & *Celſus* (*Lib. 4. c. 4. p. 196.*) laudat, dicens; *Cucurbitula quoque recte ſub mento, & circa fauces admovetur; ut id, quod ſtrangulat, evocet. Opus eſt deinde fomentis humidis, nam ſicca ſpiritum elidunt. Ergo admovere ſpongias oportet: quæ melius in calidum oleum, quam in calidam aquam ſubinde dimittuntur. Efficaciſſimumque eſt hic quoque, ſalem calidis cum ſaccellis ſuperponere.* Alibi autem (*Lib. 2. cap. 17. pag. 95.*) de fomentis calidis agens deſcribit modum, quo ex ſale fomentum parari volebat; ſicca enim fomenta in hoc caſu damnavit. Sacco nempe lineo excipiebat ſalem, deinde in aquam bene calidam dimittebat, tuncque fovendo loco applicabat; vel ferramenta duo ignita alternatim demittebat in ſiccum ſalem, dein aqua leviter adſpergebat, ſicque efficiebat, ut exiret ſalſus & calidus ſuccus, hac ſpe, *ut digereret id, quod vel præcordia onerat, vel fauces ſtrangulat, vel in aliquo membro nocet* (*Ibidem pag. 96.*). Si cataplaſmati ex emollientibus herbis parato miſceantur ſinapi contrita ſemina, raphani ruſticani radix recenter in ſcobem raſa, ranunculi pratenſis contrita folia, vel ſimilia; habetur optimum ad hanc indicationem remedium, quod fovendo & laxando externas colli & pectoris partes, ſimulque irritando easdem acribus ſtimulis, efficit, ut fortunata in his morbis metaſtaſis verſus exteriora fiat.

§. 810. AT ſpecies (803.), raro tam periculoſa ac (801. 862.), eadem remedia (809.), ſed leviora, petit. Hic autem imprimis cataplasmata anodyna, laxantia, emollientia interna neceſſaria.

Quando §. 803. de hac ſpecie anginæ inflammatoriæ agebatur, notatum fuit, illam quidem non tam periculoſam eſſe, ac aliæ, quæ laryngem vel pulmonalem fiſtulam obſident, cum ſola hic deglutitio læſa ſit, reſpiratione ſatis libera manente. Interim tamen tunc monitum fuit, non carere periculo & hanc anginam, quia adeo prona obſervatur in malam metaſtaſin, qua morbus in pulmonem vertitur; unde patet, non perfunctorie tractandum eſſe hunc morbum. Eadem autem hic remedia requiri ad reſolvendam inflammationem, ſatis patet. Cum autem non adeo anceps immineat ſubitæ ſtrangulationis periculum,

ac in præcedentibus anginis, non tam validæ nec tam ſubitæ evacuationes per venæ ſectionem & purgantia requiruntur. Victus tamen tenuis & leniſſimus, & ſimilis potus, requiritur; uti & nitroſa atque ſubacida illa medicamenta, quæ antea laudata fuerunt. Cum autem tam facile metaſtaſin faciat hic morbus, proderunt cataplasmata emollientiſſima toti collo & cervici obvoluta, ut huc verſus alliciatur morbi materies, ſicque impediatur ejus in pulmonem tranſitus: unde etiam & his cataplasmatibus poſſunt admiſceri talia, quæ irritant loca, quibus applicantur. Simul etiam hæc emollientia ad reſolvendam inflammationem multum boni præſtant, uti in cura inflammationis §. 398. 3. dictum fuit. Formula talis cataplasmatis in Materia Medica ad hunc numerum habetur.

§. 811. DUM denique angina (804. 805. 806.) adhuc inflammatoria, infeſtat; tum eadem remedia (809. 810.) requiruntur unita, ſed addendę perpetuę humectationes oris & faucium, per leniſſima attenuantia nitroſa, diluentia aquoſa calida, laxantia pinguia, quæ ore quieto contineri, leniter gargariſando applicari, fiſtula injici poſſunt; requiritur continua opera, ne areſcant partes.

Ubi autem ſola pharynx, vel tonſillæ, uvula, velum pendulum &c. inflammantur, ſub conſpectum cadunt partes affectæ, minuſque periculoſæ ſolent eſſe tales anginæ, uti antea dictum fuit. Eadem quidem curatio requiritur, ac in præcedentibus, ſed & pariter leviora tantum remedia poſtulat, cum minus diſcrimen adſit. Venæ ſectione præmiſſa, purgans antiphlogiſticum datur; atque hæc repetuntur vel non, prout morbi aucti vel minuti conditio poſtulat. Verum in prioribus anginæ ſpeciebus humectantia remedia directe ad partes affectas venire non poterant fere, niſi vaporis forma tantum; adeoque pinguium & emollientium & reſolventium efficacia in his nulla fere erat: in hoc autem caſu partibus affectis ſatis commode hæc applicari poſſunt. Decocta ergo ex althæa, malva, lini ſeminibus, & ſimilibus emollientibus parata, additis nitro, aceto, ſale polychreſto &c. tali quantitate, ut non nimis irritent ſuo ſtimulo partes inflammatas; uti dum v. g. in ſingulis libris decocti talis drachma una nitri ſolvitur; infuſa florum ſambuci, rhœados, meliloti &c. addito melle vel ſyrupo althææ Fernelii, pulcherrimi hic uſus ſunt. Omnia hæc autem calida debent eſſe, cum frigida actu, conſtringendo vaſa, tantopere hic noceant; ſufficitque, ut ore contineantur quieto, vel levi tantum faucium motu gargariſando applicentur. Crudele enim eſt & noxium quam maxime, dum chirurgi cogunt miſeros ægros, ut fortiter gargariſent perpetuo; ſic enim ruditer agitantur partes inflammatæ, unde potius gangræna, quam blanda reſolutio exſpectanda foret. Ideo etiam monuit *Sydenhamus* (*Sect. 6. cap. 7. pag. 358.*) gargarisma molliſſimum ex albuminibus ovorum, aquis ſtillatitiis plantaginis, roſarum, & ſpermatis ranarum, & ſaccharo paratum, non vulgari modo uſurpandum eſſe (fortiter nempe gargariſando), ſed abſque ulla agitatione ore continendum eſſe, donec incaleſcat; deinde exſpuendum, & repetendum ſubinde. Videtur autem parvam quantitatem ſimul hujus remedii dediſſe non calefacti, ut moleſtum in faucibus ardorem temperaret: neque hoc adeo noceret, cum tepeſcat liquidi parca copia ſtatim, dum ore continetur. Tutior tamen ſimilium uſus videtur, ſi leviter ſaltem tepefacta adhibeantur, in primis hyemali tempeſtate. Ubi autem adeo intumuerunt partes, tantumque & tam continuum eſt tenacis pituitę ſtillicidium (vide §. 805.), ut ore clauſo hæc continere nequeant ægri, per ſiphonem continuo hæc injici debent, ut caveatur partium inflammatarum exſiccatio & ariditas, &, quantum fieri poſſit, omnia maneant perſpirabilia. Probatum enim fuit

fuit alia occaſione in Commentar. §. 422. 5., prohibitam perſpirationem facere, ut phlegmone in gangrænam mutetur. Vidit *Celeberrimus Boerhaavius* in homine, cui tonſillæ & uvula inflammatæ adeo tumebant, ut jamjam ſuffocandus videretur, aſſidua injectione per fiſtulam decocti emollientiſſimi noctes diesque factum fuiſſe, ut morbum tolerare potuerit æger, donec rupto abſceſſu ex ipſis orci faucibus evaderet. Cataplasmata ex emollientiſſimis parata collo applicantur, quia laxatis his partibus extrorſum tumere poſſunt inflammatę tonſillæ, ſicque minuitur faucium anguſtia. Formulæ talis cataplasmatis, uti & gargarismi, in Materia Medica, ad hunc & ad præcedentem numerum habentur.

Verum omnia hæc artis molimina tunc tantum adhibentur, quando valida inflammatio has partes occupat; & imprimis, ſi ſatis intenſa ſimul febris adſit. Quandoque enim contingit, levem catarrhoſam inflammationem has partes obſidere abſque multo tumore, & levi tantum aſperitatis ſenſu: tunc ſolis diluentibus nitroſis cum emollientibus datis curari facile ſolet, abſque ſanguinis etiam miſſione vel purgantibus.

Eſt & anginæ ſpecies palatum, uvulam, tonſillas occupans, quam frequenter obſervavi; quæ facile curari plerumque ſolet, licet ſatis acriter ſæpe doleant partes. Imprimis in ſcorbuto laborantibus obſervatur, quandoque etiam epidemicorum more plurimos homines occupat, verno præcipue tempore, humidoque & calido aere. Levis febris præcedit, ſed poſt aliquot horas evanida; tuncque dolent fauces hoc illove loco, & illas inſpicienti apparet macula alba, cujus contigui limites rubent admodum & peſſime dolent; cæterum non adeo intumeſcunt partes affectæ. Si negligatur hoc malum, proſerpunt hæ maculæ, halitus putridus ore exit, & eroduntur ſatis ſæpe profunde partes affectæ. Spiritus ſulphuris per campanam multa dilutus aqua, addito rob ſambuci & nitro, curat feliciſſime tales anginas, ſi ſæpius de die ore continetur. Si jam putridum halitum exſpirent ægri, & profundius erodi inceperint partes, ſpiritus ſalis marini guttæ triginta vel quadraginta, unciæ uni mellis roſarum miſtæ, dant remedium, quod illinitum ilico ſiſtit ſerpens malum: prodeſt tunc ſi ſempervivi majoris ſuccus cum melle vel ſyrupo althææ miſtus ore contineatur; poſtquam ſpiritus ſalis marini applicatus fuerit, ſic enim dolor lenitur pulcherrime. Augetur jam vel minuitur ſpiritus ſalis marini quantitas pro vario natæ putredinis gradu, uti alia occaſione dictum fuit §. 432. Apud *Aretæum* (*de Cauſis & ſignis morb. acut. lib. 1. cap. 9. p. 7.*), ubi de tonſillarum ulceribus agit, talis morbus deſcribitur. Quædam enim ex his ulceribus mitia dixit & innocua, *alia vero peſtifera erant lata, cava, pinguia, quodam humore albo concreto, aut livido, aut nigro ſordentia. Id genus ulcera ἄφθαι nuncupantur. Quod ſi concreta illa ſordes altius deſcendat, affectus ille eſchara eſt, & vocatur. In ambitu vero eſcharæ valida rubedo fit, & inflammatio & venarum dolor, quemadmodum in carbunculo*. Pergit deinde enumerare teterrima mala, quæ hæc ulcera ſequi ſolent, quando proſerpunt, quæ ad amuſſim talia ſunt, qualia in Commentar. §. 432. dicta fuerunt. Ad curationem autem horum ulcerum (*de Curat. morbor. acut. lib. 1. cap. 9. pag. 89.*) commendat talia medicamenta, quæ, igni ſimilia, depaſcentia hæc ulcera coercerent, & cruſtas decidere facerent. Cruſtis autem deciduis, lacte cum amylo, priſanæ ſucco, lini ſemine &c. mollire & madefacere juſſit. Unde patet, ſimilem curationem, ac deſcripta fuit, huic morbo adhibitam fuiſſe a Medicis antiquis. Quamvis autem gangrænoſa eroſio peſſima tales anginas ſequi poſſet, in initio tamen morbi nunquam me fefellit dicta curandi methodus; imo & ſemper profuit, licet ad magnam etiam malignitatem perveniſſet malum. Notanda autem quam maxime eſt hæc anginæ ſpecies, quia vidi aliquoties erraſſe quoſdam, dum ſuppurationem jam factam cre-

credebant, maculam talem albam pro apice jamjam rumpendi Apoſtematis habentes, imprimis ſi in initio morbi non adfuiſſent, vel non vidiſſent, maculas tales jam a principio adfuiſſe. Facilis tamen eſt diſtinctio, cum apoſtema hic natum longe magis tumeat, & non niſi adultiore jam morbo maturum ſit.

Quæ autem apud vulgum invaluit opinio, hirundinum nidos ſpecificum eſſe ad omnes anginas remedium, dum in aqua decocti & calentes collo applicantur, & illorum decocto fauces perluuntur frequenter, facile tolerari poteſt; modo efficaciora remedia interea non negligantur, dum ab his ſolis periculoſæ anginæ curatio exſpectaretur. Satis autem antiqua videtur fuiſſe hęc opinio, vel ſaltem ſimilis. *Celſus* enim (*lib.* 4. *cap.* 4. *pag.* 197.) teſtatur, quod vulgo audiverit, angina toto anno non periclitari, qui hirundinis pullum comediſſet; imo & pulli hirundinis cum ſale combuſti carbonem, mulſa dilutum, prodeſſe. Quamvis autem huic remedio multum fidei non adhibuerit, *Id, cum idoneos authores ex populo habeat, neque habere quidquam periculi poſſit, quamvis in monumentis medicorum non legerit, tamen huic operi ſuo inſerendum credidit.*

§. 812. SI omnibus his non, ſero, vel fruſtra tentatis (809. 810. 811.), morbus ſit maxime recens & ſtrangulans a cauſa ſuperiori, quam erit locus ſectionis, cum ſymptomatibus peſſimis (807.), nec tamen adhuc gangrænoſis, ſtatim poſt acerbam prognoſin inſtituenda erit *βρογχοτομὴ*.

In illis anginæ ſpeciebus (§. 801. 802.) ubi inflammatio aſperam arteriam, vel laryngem occupabat, moriebantur ęgri, quia impediebatur aeris in pulmonem ingreſſus: inde enim accumulabatur ſanguis in pulmone, & venoſi ſanguinis reditus a capite impediebatur, uti tunc pluribus dictum fuit. Si ergo poterit parari via aeri pulmonem ingreſſuro, ſummum in his morbis periculum tollitur, & datur tempus ad curandam inflammationem has partes occupantem. Tentatur hoc primo valida miſſione ſanguinis, alvi ſubductione, & reliquis auxiliis, de quibus §. 809. dictum fuit; ut nempe inflammatarum partium tumor ſubito concidat, ſicque tollantur vel minuantur ſaltem multum impedimenta, quæ libero aeris ingreſſui in pulmonem obſtabant. Ubi vero hęc remedia non adhibita fuerunt, vel tunc tantum, quando nimis invaluerat morbus; vel denique, ſi omnibus his tentatis non minuantur ſymptomata, nihil ſupereſt, quam ut certæ morti tradatur æger, vel per artem paretur aeri in pulmonem via. Cum autem per ſolam fiſtulam pulmonalem aer in pulmonem venire poſſit, patet, illud obtineri non poſſe, niſi ejus apertura fiat. Vocatur hęc operatio hinc *βρογχοτομὴ*. Verum ut illa cum fructu inſtitui poſſit, requiritur, ut tumor inflammatorius circa laryngem hęreat, vel in aſperæ arteriæ parte ſuperiori, ut nempe infra locum affectum ſectio poſſit fieri, ut ſatis patet. Cognoſcimus autem, ubi hæreat malum, ex ſenſu ęgri; & licet aliquid circa hanc rem dubii maneret, præſtaret tamen in certo lethali angina anceps remedium experiri quam nullum. Ut autem cum ſpe fauſti eventus ſectio aſperæ arteriæ fiat, requiritur, ut morbus recens ſit: ubi enim diu duravit, metus eſt, ne immeabili ſanguine pulmonalis arteria infarcta jam ſit, adeoque facta licet via aeri pulmonem ingreſſuro, maneret tamen lethalis peripneumonia. Dum enim, pulmone non explicato ſatis ob defectum aeris inſpirati, augentur reſiſtentiæ cordi dextro, tenuiſſima pars ſanguinis ex arteriæ pulmonalis finibus transprimitur in venas, craſſior pars magis magiſque accumulatur, & compingitur, & in ultimis anguſtiis arterioſis hæret non reſolubilis amplius, ſi diutius duraverit morbus. Novimus autem tale malum adeſſe, ſi pulſus mollis, debilis, intermittens ſit, & extrema corporis frigeſcant; tuncque non adhibenda facile eſt aſperæ arteriæ ſectio: quamvis enim illa mortem neutiquam

quam accelerararet, tamen imputaretur ab ignaris & malevolis ægri exitium huic operationi, licet minime periculoſæ, ſi periti chirurgi manu perficiatur. Ob eandem rationem hac operatione abſtinendum eſt, dum ſyptomata docent, gangrænam jam validæ inflammationi ſucceſſiſſe; nullam enim tale malum medelam capit, uti §. 816. dicetur.

Interim tamen præſtat, nunquam hanc operationem tentare, niſi in conſilium prius vocatis aliis medicis, qui teſtes eſſe poſſint, nullam ſalutis ſpem ſupereſſe, niſi hoc tentetur; neque tamen certo ſanitatem promitti poſſe, licet hoc fiat. Quod imprimis ideo monendum, quia in peſſimis illis anginæ ſpeciebus toties obſervatum fuit, morbum ſummo cum periculo in pulmonem verti.

Bronchotomes mentio, quantum memini, apud *Hippocratem* non habetur, licet aliquid illum molitum fuiſſe in tali angina conſtet, ut aer libere in pulmonem venire poſſet. In periculoſiſſima enim angina, dum præ ſuffocatione ægris, velut ſtrangulatis, oculi prominerent, illique jam viderent & audirent obtuſius, neque intelligerent amplius, quid dicerent, vel facerent, juſſit *fiſtulas in fauces ad maxillas intrudendas eſſe, quo ſpiritus in pulmonem trahatur* (*Hippocrat. De Morbis l.* 3. *p.* 10. *Tom.* 7. *p.* 586.) Dum *Aſclepiadis* methodum, qua curabat anginoſos, enarrat *Cælius Aurelianus* (*Acutor. morbor. l. III. c.* 4. *p.* 193.) notat, *quod approbaverit a veteribus probatam arteriæ diviſuram, ob reſpirationem faciendam, quam Laryngotomiam vocant*. Verum damnavit omnino hanc operationem *Aurelianus* (*ibid pag.* 195.), dicens: *Eſt etiam fabuloſa arteriæ ob reſpirationem diviſura, quam laryngotomiam vocant, & quæ a nullo ſit antiquorum tradita, ſed caduca atque temeraria Aſclepiadis inventione affirmata: cui, ne nunc occurrentes, latius reſpondere videamur, aut tantum ſcelus anguſta oratione damnemus, libris, quos de adjutoriis ſumus ſcripturi, reſpondebimus*. Damnavit pariter bronchotomen *Aretæus* (*De Curatione Morb. Acut. l. I. c.* 7. *p.* 88.); qui tamen ſimul indicat, illam tentatam fuiſſe: ſic enim habet: *At quicunque, ſtrangulationem ab angina verentes, arteriam ſecuerunt ad inſpirationem, non ſane experimento rem comprobaſſe videntur. Quippe caliditas major inflammationis ex vulnere efficitur, & ſtrangulatum adauget, & tuſſiunt. Quin etiam ſi alioqui illud periculum evaſerint, vulneris labia coaleſcere nequeunt. Ambo enim (ſunt) cartilaginea & non unienda inter ſe*. Quasnam ob rationes *Aurelianus* pro ſcelere damnaverit laryngotomiam, ignoramus, cum careamus illis libris, in quibus de hac re ſe acturum promiſerat. Illa autem, quæ memorat *Aretæus*, talia ſunt, quæ facile refutari poſſunt. Si enim ſectio fiat in tali parte aſperæ arteriæ, ut inferior ſit loco inflammato, nullum periculum eſt, inflammationem a vulnere auctam iri. Præterea licet in loco fere contiguo ſectio fieret, cum non ſtatim inflammentur labia vulneris, ſed circa tertium ab inflicto vulnere diem hoc contingat plerumque (vide Commentaria §. 158. 5.), hoc ſaltem tempus lucraremur, quod in tam præcipiti morbo multum eſt, cum interea efficaciſſimis remediis inflammationis præſentis cura tentari poſſet, & caveri, quæ futura metuitur. Fruſtra autem metuebat *Aretæus*, ſectæ arteriæ labia uniri nunquam poſſe, cum ambo cartilaginea eſſent; nam ſequenti paragrapho, ubi de hac operatione rite inſtituenda agetur, patebit, vulnus infligi inter binos annulos cartilagineos aſperæ arteriæ, absque illorum læſione. Imo licet dividerentur tali vulnere ipſi illi annuli cartilaginei, tamen iterum ſibi mutuo accreſcere poſſunt, uti certiſſimis obſervatis conſtat; de qua re videantur illa, quæ in vulnerum hiſtoria ad §. 170. 4. habentur. In tam numeroſis enim caſibus, ubi violentas ſibi manus inferentes homines, vel & a latronibus confoſſi, diſciſſam habuerunt aſperam arteriam, & perfectiſſime ſanati poſtea fuerunt, abſque dubio annuli illi cartilaginei ſæpius diſſecti ſunt. Quin imo certiſſimis obſervationibus conſtat, diſſectas cartilagines iterum ſimul uniri & conſolidari poſſe, quarum

cel-

collectio habetur in *Commentariis Academiæ Regiæ Chirurgicæ* (*Memoires de l'Academie Royale de Chirurgie Tom.* 1. *p.* 576. *&c.*). Adeoque conſtat recentiorum experimentis, erraſſe Veteres Medicos, dum ſtatuerent, neque os neque cartilaginem, ſi reſecta fuerint, augeri vel coaleſcere poſſe; de quibus videantur illa, quæ in Commentariis §. 343. habentur.

Cum ergo ex hactenus dictis conſtet, aſperam arteriam abſque vitæ periculo diſcindi poſſe, vulnusque factum poſtea conſolidari, ſequitur, ut videamus, quænam obſervanda ſint, dum inſtituitur hæc operatio.

§. 813. QUÆ fiet, præparato corpore ægri, in aſpera arteria infra laryngis inferiora ad pollicis diſtantiam, diſciſſa cute, & integumentis; amotis muſculis; ſecto interſtitio inter annulos arteriæ aſperæ; impoſito canaliculo argenteo; deinde ablata cauſa, quæ exegerat hanc operam, vulnus percurando; interim clyſmata nutrientia applicando, ſi deglutitio impoſſibilis.

Inter Veteres Medicos *Ægineta* (*Lib.6. c.* 23. *pag.*85.) hanc operationem tradidit, prout *Antyllus* illam deſcripſerat. Voluit autem, reclinato ægri capite, ut aſpera arteria magis promineat, ſub capite aſperæ arteriæ, trium quatuorve circulorum cartilagineorum diſtantia a laryngis extremo, ſectionem transverſam fieri debere, ita ut non cartilago, ſed membrana cartilagines nectens inter ſe, diſcinderetur: ſi vero meticuloſior quis fuerit in hac operatione inſtituenda, jubet, ut hamulo elevatam prius cutim dividat, deinde aſperam arteriam incidat, vitatis, ſi forte occurrant, vaſis. Vulnus autem penetraſſe in cavum aſperæ arteriæ cognoſcitur, ut monet, ſi ſpiritus per vulnus cum murmure erumpat, & vox ægro pereat. Patet autem, tali modo inſtituta operatione, muſculos ſternohyoideos & ſternothyroideos diſcindi debere, quod tamen alii vitandum voluerunt. Unde monuit *Aquapendens* (*De Chirurgicis operationibus cap.* 44. *p.* 481. *&c.*) ut, diſſecta cute & pinguedine, muſculi prius ſeparentur, ut abſque illorum læſione aſpera arteria pertundi poſſit. Verum cum nunquam ſe hanc chirurgiam adminiſtraſſe fateatur (*ibid. pag.* 477.) melius illa, quæ circa hanc rem notanda ſunt, ex recentioribus Chirurgis haberi poterunt; imprimis ex illis, qui hanc operationem ipſi inſtituerunt cum ſucceſſu.

Cum autem hæc operatio nunquam inſtitui ſoleat, niſi in urgenti maxime neceſſitate, & fere ſemper prius ſanguinis miſſiones aliaque remedia adhibita fuerint, non opus erit multa præparatione ante operationem ipſam, cum illa ſufficiant ad præcavendam inflammationem validam, quæ inflictum aſperæ arteriæ vulnus ſequi poſſet, & periculum ingens in mora ſit.

Locus autem, ubi ſectio fiet, ſeligitur ille, qui pollicis latitudine ab infimo margine cartilaginis thyroideæ diſtat: ſic vitatur glandulæ thyroideæ læſio, quantum fieri poterit, licet tamen ejus extremum ſæpius iam profunde locetur, ut diſcindi debeat, antequam nuda appareat aſpera arteria. Elevata tunc ab utroque latere aſperæ arteriæ integumenta cultello ancipiti diſcinduntur ad trium quatuorve digitorum transverſorum longitudinem, ſic ut angulus ſuperior ſectionis directe reſpondeat medio loco inferioris maxillæ; inferior vero ſectionis angulus e directo jaceat cum emarginatione ſummitatis oſſis ſterni. Separatis tunc eodem cultello muſculis, & diſciſſa parte inferiori glandulæ thyroideæ, nudatur aſpera arteria, atque interſtitium membranaceum inter tertium & quartum annulum cartilagineum pertunditur lanceola (*Garengeot Traité des Operations de Chirurgie Tom.* 2. *chap.* 31. *pag.* 491. 492.). Tali methodo uſus fuiſſe videtur *Georgius Martinius* (*Philoſophical Tranſactions N.*416. *p.* 448. *Abridgement. Vol.* 7. *cap.* 4. *p.* 496. *&c.*) in juvene, & quidem optimo cum ſucceſſu. Notat enim, quod ipſo operationis tempore, antequam adhuc pertuſa eſſet aſpera arteria, aliquid levaminis perceperit

perit æger, ereditque illud factum fuiſſe ob hæmorrhagiam, quæ in loco vicino diſſect s vaſis facta notabilem a parte affecta revulſionem faciebat. Unde videtur patere, quod non ſimul & ſemel acuto inſtrumento pertuderit omnia, ſed diſſectis prius integumentis nudaverit aſperam arteriam. Similiter & hanc operationem deſcripſit *Heiſterus* (*Inſtitut. Chirurg. Part.* 2. *Sect.* 3. *cap.* 99. *pag.* 721.), qui tamen credidit, perinde eſſe, ſive locus medius inter binos annulos cartilagineos diſcinderetur, ſive ſimul divideretur unus annulus, ut poſtea tubus commodius per factum vulnus immitti poſſet. [Viderat enim alio in caſu abſque noxa plures annulos cartilagineos aſperæ arteriæ diſciſſos fuiſſe in viro, cui boleti cocti fruſtum in aſperam arteriam delapſum, & ſuffocationem minitans, tali ſectione extraxerat.

Simpliciorem methodum laudaverunt alii, dum nempe interſtitium tertii & quarti annuli aſperæ arteriæ pertentando indice quæritur, locusque inventus ungue digiti indicis, notatur, ſtatimque lanceola locus pertunditur in cavum aſperæ arteriæ uſque, tuncque ad utrumque latus prudenter ducta lanceola vulneris facti magnitudo augetur. Hoc modo inſtitutam fuiſſe Bronchotomen legitur (*Garengeot Traitè des Operations de Chirurgie Tom.* 2. *pag.* 493.).

Cum autem neceſſarium ſit, ut apertura hæc facta maneat, donet auferatur cauſa, quæ bronchotomen exegerat; ideo introducitur tubulus ex argento, vel plumbo, factus, utrimque anſis inſtructus, quibus firmari in loco poſſit. Unde monuerunt Auctores, ut, antequam educatur lanceola, ſtylus vulneri immittatur, ſecundum cujus ductum deinde tubulus introduci poſſet. Ob hanc cauſam & alia methodus bronchotomen inſtituendi deſcribitur (*Heiſter. Inſtitut. Chirurg. Part.* 2. *Sect.* 3. *cap.* 99. *pag.* 722.) Stylus nempe acutus chalybeus triqueter, tubo argenteo cavo comprehenſus (*Trocar*), uno ictu per aſperam arteriam adigitur in ejus cavum, & deinde educto ſtylo tubus argenteus in vulnere relinquitur: ſic una & eadem opera & apertura aſperæ arteriæ, & tubi introductio fieret. Verum cum ſtylus ille ſatis craſſus & brevis eſſe debeat, non tam facile hoc inſtrumentum transadigi poterit per aſperam arteriam, ſaltem non niſi magna vi adhibita, in primis cum aſpera arteria mobilis vacillet facile. Tentavi aliquoties in cadavere & in vivis animalibus hanc methodum, ſed videbatur mihi admodum difficilis, & non carere periculo, ne quandoque valida vi adactum inſtrumentum deviaret. Unde crederem, priorem methodum, licet magis operoſam, præferendam eſſe.

Notaverunt Auctores, qui de bronchotome ſcripſerunt, tubum, qui per vulnus factum immittetur, ſatis brevem debere eſſe, ne oppoſitum arteriæ aſperæ latus tangēdo moleſtam excitet tuſſim: unde dimidii pollicis longitudinem huic inſtrumento dedit *Garengeot* (*Traitè des Inſtrumens de Chirurgie Tom.* 2. *chap.* 11. *art.* 1. *pag.* 298.), voluitque, ut extremi tubuli diameter lineam æquet; alterum vero extremum, quod aerem externum admittit, latius ſit, & duas lineas cum dimidia æquet ſuo diametro. Figuram autem parum compreſſam voluit, ut melius ſe accommodare poſſit annulorum cartilagineorum interſtitio. Ex argento tubulum hunc paravit; plumbum enim ſatis flexile cum ſit, figuram ſuam mutaret. Interim tamen præſtaret variæ longitudinis tubulos habere, cum quandoque & major requiratur tubus, dum ſæpe partes diſſectæ, tumentes poſtea, facerent, ut non ſufficeret brevior tubus. Expertus hoc fuit *Martinius* (*Abridgement T.* 7. *p.* 499.) doluitque tubum plumbeum, quem paraverat, nimis brevem eſſe, cum pollicis longitudinem excedere debuiſſet in ægro, cui bronchotome facta fuerat: unde coactus fuit adhibere cannulam argenteam, qua utuntur chirurgi, ut in aſcititeis aquas ex cavo abdominis educant; quam, cum nimis longa eſſet, ſpleno craſſo, in medio preforato, firmare debuit, ne nimis profunde adigeretur.

Sol-

Sollicíti pariter fuerunt plerique hujus operationis deſcriptores, ut caverent, ne una cum aere pulviſculi in illo volitantes patulum tubi orificium intrarent libere; hinc goſſypio, linteo carpto, ſpongia &c. tegi voluerunt extrorſum patens tubuli orificium. *Martinius* (*ibidem pag.* 500.) tamen uſu didicit, nullam notabilem inde noxam ægro accidere, licet non tegeretur tubuli orificium, quamvis etiam in domo non adeo nitida decumberet æger. Si tamen inde quid metueretur, poſſet hoc facile evitari, ſi collo circumduceretur laxe rarum linteum, ſpleniis ita in vicinia tubuli diſpoſitis, ut illud quidem tegeret tubi orificium, non tangeret. Expedit tamen, ut aer parum calidior ſit in loco, quo decumbit æger, cum frigore ſuo nocere plus poſſet, quam dum communi reſpirationis via in pulmonem trahitur, ſemper in tranſitu per os vel nares caleſcens utcunque.

Majus incommodum inveniebatur, dum mucoſi humoris copia per tubi orificium effluens, ejusque lateribus adhærens, ſenſim inſpiſſata anguſtabat tubi cavum, liberamque aeri ingreſſuro viam impediebat; unde cogebatur *Martinius* (*ibidem pag* 499.) tubum educere & mundare. Multum quidem hoc caveri poteſt, dum alterum tubi extremum multo latius liberum humoribus exitum permittit: interim tamen non incongruum videtur, uti monuit celebris auctor, ſi duplex foret tubulus in aſperam arteriam dimiſſus, quorum major alterum minorem exciperet. Creſceret quidem illius inſtrumenti moles; verum, uti vidimus, non timuit *Heiſterus* annulum cartilagineum diſcindere in hac operatione, imo & plures annulos, ut heterogeneum corpus in aſpera arteria hærens educeret; adeoque videtur tuto ſatis fieri poſſe major apertura, quæ craſſius inſtrumentum facile caperet. Hoc enim commodi a duplici tali tubo haberetur, quod interior eximi poſſet & mundari, dum exterior & major interim in vulnere maneret.

Modo dictis multum ponderis addit ſequens caſus, qui docet, quantum poſſit in deſperatis etiam caſibus felix exercitati Chirurgi audacia. Miles viginti tres annos natus correptus fuerat angina inflammatoria, laryngem & pharyngem obſidente. Tanta autem erat morbi velocitas, ut ſecundo die facies liveſceret, oculi rubri protuberarent, vox acuta eſſet, & præ intolerabili anguſtia ſibi ipſi fauces manibus dilaceraſſet miſer æger. In manu & pede ſimul aperta vena fuit; & cum immineret ſuffocatio, illico ad bronchotomen deventum eſt. Cum autem & collum tumeret, non videbatur ſufficere, ſi lanceola tantum pertunderetur trachea: unde ſtatim diſſectis longitudinaliter integumentis, & ſeparatis muſculis, medio inter binos annulos cartilagineos loco aperta fuit aſpera arteria. Verum ſanguis ex vaſis diſciſſis in aſperam arteriam decidebat, tantamque excitabat tuſſim, ut cannula in vulnus introducta nullo modo retineri in ſitu potuerit, quamvis ſæpius reponeretur. Dum hæc agebantur, reſpiratio fere ſuffocabatur, cum muſculi partis affectæ adeo agitarentur convulſivis motibus, ut apertura aſperæ arteriæ raro reſponderet integumentorum vulneri. Periculum augebat ſanguis pergens in cavum aſperæ arteriæ defluere. Intrepidus Chirurgus quævis tentanda potius concluſit, quam in tanta calamitate ægrum derelinquere, atque aſperam arteriam ſecundum longitudinem diſſcidit ad ſextum annulum cartilagineum uſque. Hoc facto, mox melius reſpiravit æger, pulſusque, qui antea vix percipi poterat, inſurgebat ſtatim. Capite antrorſum inclinato ſic diſpoſuit ægrum, ut ſanguis amplius in aſperam arteriam delabi non poſſet; vulneri aſperæ arteriæ adaptavit plumbeam laminam pluribus foraminibus pertuſam, atque utrimque alatam, ut ſuſtineri marginibus vulneris poſſet, ne deſcenderet in aſperam arteriam; idonea dein ligatura hæc omnia firmavit ſic, ut liber aeris acceſſus in pulmonem per factum vulnus maneret. Brevi ceſſabat hæmorrhagia, & ſequenti die parum tantum febricitabat, facileque deglutire poterat oblata liquida. Cum adeo minuta erat inflammatio, abſtulit laminam.

nam

nam plumbeam, & adductis vulneris labiis vidit, ægrum ſatis facile reſpirare poſſe. Cum alia methodo non ſatis adduci ad ſe invicem poterant vulneris labia, ſutura univit, paucisque diebus tantum vulnus conſolidatum fuit. Manebat tamen tuſſis valida, & vocis intenſitas multum diminuta inveniebatur (*Memoires de l' Academ. Royale de Chirurgie Tom 1. pag. 581. &c.*), quod ultimum ſymptoma poſt bronchotomen per aliquot dies manſiſſe notat & *Martinius* (*Abridgement T. 7. p. 499.*), qui in illo ægro, cui bronchotomen adhibuerat, ante quartum diem removit cannulam, & vulnus, longe minus quam in præcedenti caſu, absque ſutura facile conſolidare potuit. Quandiu autem cannula in vulnere relinqui debeat, determinatur ex reſpiratione reſtituta; ſi enim, apertura cannulæ digito obturata, æger inſpirare poſſit facile, novimus ſubſediſſe tumorem inflammatorium, adeoque tuto ſanari poſſe vulnus.

Cum autem vulnera aſperæ arteriæ tam facile emphyſema ſequi poſſit (uti ad §. 300. dictum fuit), & hoc cavendum videtur idoneo apparatu, qui facit, ut aer ſe non facile inter cannulam & vulneris labia inſinuare poſſit: vel ſi in ampliori vulnere hoc caveri nequeat, curandum tunc, ut ſatis libere tranſire poſſit. Non memini tamen illos, qui de bronchotome ſcripſerunt, emphyſematis poſt hanc operationem nati mentionem feciſſe.

Si autem ſimul deglutitio impoſſibilis fuerit, proderunt clysmata nutrientia. Vidimus antea, catharticorum vires, & corticis Peruviani efficaciam, hac via corpori applicari poſſe; atque idem de plurimis aliis remediis verum eſſe, quotidiana fere in praxi experimenta docent; dum moroſis pueris medicina fieri debet, qui ſæpe quævis oblata remedia pertinaciſſime reſpuunt. Unde ex illis admodum probabile fit & nutrimenta ano injecta ſic reſorberi poſſe, & corpus alere. Facile autem patet, ita ſi debere eſſe illa, quæ injiciuntur, ut nulla actione viſcerum chylopoieticorum indigeant, ſed jam paratam in ſe contineant materiam, unde corpus nutriri poſſit. Lac, ova, jura carnium has dotes habere, in Commentariis §. 28. demonſtratum fuit: verum præ reliquis laudari ſolent carnium juſcula; cum *Loweri* obſervatis conſtiterit, illud vix mutatum ſanguinis loco per vaſa fluere poſſe, & vitam ſuſtinere. Addi ſolent his aliquid nitri, vel ſuccus citri, aut paucæ guttulæ ſpiritus ſalis marini, ut caveatur putredo, in quam omnia ex carne præparata ſponte vergunt. Formula talis clysmatis in Materia Medica ad hunc numerum habetur; ubi ſimul monetur, prius clysmate purgante eluenda eſſe craſſa inteſtina, ut nutrientia hæc injecta commode retinere poſſent. Cum autem *Sydenhamus* (*Sect. VI. c. 7. p. 359.*) non tantum carnes, ſed & parata ex his juſcula, in anginoſis ſevere prohibuerit; ex lacte diluto, lactis ſero, decocto panis bene fermentati parari poſſent clysmata nutrientia. Probe memini, quod in juvene angina laborante, qui ne guttulam liquidi deglutire poterat, ſæpius de die clysma injiciendum curaverim ex lacte aque diluto paratum, tali cum effectu, ut per plures dies vires ſuſtinere potuerim, & nimiam corporis exſiccationem cavere; dum fere totum, quod ſic injiceretur, venis inteſtinorum reſorbebatur. Neque tantum venarum meſeraicarum oſcula reſorbere liquida in craſſis inteſtinis hærentia, ſed & vaſa lactea ſatis copioſa per illa diſpergi, obſervavit *Celeberrimus Schwenke* (*Hæmatolog. cap. 1. pag. 2.*) in cadavere militis, cui bene paſto glans plumbea claviculam ſiniſtram ſic deſtruxerat cum vaſis ſubjectis, ut ductus thoracicus non apertus manſerit, ſed retractus & clauſus fuerit. Invenit autem vaſa lactea non tantum in tenuibus, ſed & in craſſis inteſtinis innumera, per totum illorum tractum diſperſa ad rectum usque in pelvi; atque inde merito ſalubrem uſum clysmatum nutrientium deduxit. Plura de clysmatibus nutrientibus auctorum obſervata collegit *Stalpart vander Wielen* (*Obſervat. Centur. 1. Num. 25. Tom 1. pag. 104. &c.*).

Cum ergo per clysmata nutrientia vita ſuſtineri poſſit, donec ſuperetur morbi vio-

violentia, ſi curabilis ſit angina; non opus erit tentare aliam methodum, quam Celeberrimus *Littre* (*Academ. des Sciences l'An.* 1718. *Mem. pag.* 377. *&c.*) propoſuit; ut nempe carnium juſcula parca copia ſimul per nares tranſmitterentur in œſophagum. Certe moleſtiſſimum videtur ingerere hac via ſufficientem juſculorum copiam, nec periculo careret, cum in glottidem quandoque delapſa ſuffocationem facere poſſet; quod accidiſſe fatetur candidus ille vir (*Ibid. pag.* 388.), dum tentabatur hæc methodus in ægris, qui admodum debiles erant, vel oppreſſum habebant pectus.

Abſolutis jam illis, quæ ad Anginæ inflammatoriæ diagnoſin, prognoſin, & curationem pertinebant, ſequitur, ut videamus varios exitus, quibus hic morbus, uti omnis inflammatio, terminari poteſt; nempe ſuppurationem, gangrænam & ſcirrhum; unde iterum anginæ varia denominatio acceſſit.

ANGINA SUPPURATORIA.

§. 814. Verum ſi malum jam eo proceſſerit, ut ſuppuratio loci affecti jam incipiens cognoſcatur, per ſigna (387.), erit tentanda via abſceſſus per artem, & remedia generalia (402. ad 412.); maxime autem molli, aſſiduo gargariſmate, largo cataplaſmate laxante; pertuſione loci, ſenſibus deprehenſi; bronchotome (812. 813.)

Omni quidem ope ſemper tentanda eſt reſolutio inflammatoriæ anginæ. Verum quandoque accidit, ut morbi magnitudo vel & ſerius adhibita medela, neglecto ab ægris in initio morbo, fecerint ut nulla amplius reſolutio exſpectari poſſit. Optimus autem exitus inflammationis, quæ reſolvendo curari nequit, eſt ille, qui ſuppurando fit, adeoque tunc omnia artis molimina adhibenda ſunt, ut hæc quam ocyſſime fiat, ut ſummis illis anguſtiis liberentur ægri quam citiſſime. Quibus autem ſignis cognoſci poſſit, anginam inflammatoriam in ſuppurationem vergere, dictum fuit ad §. 387., ubi de hac re agebatur. Sic etiam remedia generalia, ad obtinendam mutationem inflammatoriæ materiæ in pus, recenſita fuerunt numeris hic citatis. Omnium autem maxime requiritur, ut continuo ore retineant ægri tepidum gargariſma ex ſeminibus lini, althææ, malvæ & ſimilibus emollientiſſimis remediis, paratum. Ita enim continuo foveantur partes inflammatæ, nimia illorum exſiccatio præcavetur, & crudum inflammatorium maturatur feliciſſime. Simul eadem opera optime diſponitur abſceſſus in faucibus natus, ut antrorſum rumpatur, & in oris cavum eructet collectum pus: quod tutiſſimum eſt, cum retrorſum verſus fauces rupto abſceſſu periculum ſit, ne pus in glottidis aperturam dilabatur, cum præſentaneo ſuffocationis periculo. Cataplaſmata autem, pariter ex emollientiſſimis parata, non poſſunt quidem immediate applicari locis ſuppurandis, verum totum collum & loca ſubmaxillaria his obvolvuntur utiliter dum ſic & horum remediorum efficacia mediate ſaltem affectis partibus applicatur, & iiſdem emollitæ omnes partes externæ facilius cedunt, & internis tumentibus locum faciunt. Tonſillæ enim, quæ frequentiſſimam Anginæ ſuppuratoriæ ſedem exhibent, ſub maxillæ angulo utrimque prominent, dum tument inflammatæ; adeoque patet ſatis, quantum uſum habeant talia cataplaſmata.

Monitum autem fuit ad §. 403. 3., requiri ad ſuppurationem promovendam debitum motum liquidi vitalis, ut nempe nec torpeat, nec excitetur nimis: ſimulque tunc notabatur, Medicos audacter debilitare vitalem humorum motum ſanguinis miſſione aliiſque remediis, quamdiu ad-

huc

huc reſolutionis ſpes eſt; ab illis vero abſtinere plerumque, dum abſceſſus exſpectatur; quia ad hunc ſcopum conducit potius auctior parum humoris vitalis motus. In angina ſuppuratoria tamen quandoque cogimur ab hac methodo recedere, & aliquando repetitam etiam venæ ſectionem inſtituere, licet ſigna doceant, abſceſſum jam formari. Ratio eſt, quia tumor affectarum partium auctus illo tempore, dum maturatio fit, ſæpe comprimendo partes vicinas novam inflammationem, hic adeo periculoſam, excitat; unde tunc cogimur magis exhaurire corpus, ut omnia vaſa inanita collabantur magis, ſicque impediatur metuenda ſæpe in hoc morbo ſuffocatio.

Plerumque abſceſſus harum partium ſolet rumpi in ore interno; rarius extrorſum in collo ſic protuberat, ut ibi pertundi poſſit; quod tamen aliquando a tonſillis ſuppuratis factum memini. Cum enim nulla cute tegantur partes oris interni & faucium, facilior ibi via puri fit. Tempus autem maturationis in his caſibus varium inveni: in quadragenaria muliere laxæ temperiei vidi circa finem quintæ diei, ab ipſo morbi initio computando, ſponte ſua ruptum abſceſſum bonum pus fudiſſe: in aliis plerumque ſerius hoc contingit. Ubi tamen continuo foventur fauces molli gargarismate, raro vidi abſceſſus perfectam maturationem ultra nonum diem excurriſſe.

Solent autem ſatis frequenter tales abſceſſus ſponte ſua rumpi: ubi tamen apparet ex ſignis §. 405. recenſitis, maturationem factam eſſe, & pus exitui aptum eſſe, ſimulque mollis locus invenitur, quem & oculis luſtrare poſſumus, & digitis attingere, convenit ilico locum pertundere, ut tantis moleſtiis liberemus ægros. Lanceola autem pertundere tales abſceſſus in imis faucibus periculoſum eſſet, cum aliæ partes facile vulnerari poſſent, dum ægri præ anguſtia, dolore &c. movent ſe: unde jam *Hippocrates*, uti in Commentariis §. 805. dictum fuit, juſſit, ut acuto ferramento ad digitum alligato pertunderentur tales abſceſſus. Invenerunt Chirurgi pulcherrimum inſtrumentum, quo tutiſſime hoc perfici poſſit. Tubo enim cavo ſatis longo occultatur lanceola, quæ per alterum ejus extremum apertum protrudi poteſt: ſimulque pro lubitu ſic firmari, ut non niſi ad unam alteramve lineam eminere poſſit, prout magis minusve profunde in locum ſuppuratum demergere convenit lanceolam. Unitur autem lanceola elateri, qui facit ut aperto abſceſſu, dum digitum prementem removet Chirurgus, ilico in tubum retrotrahatur lanceolæ cuſpis, & occultetur denuo. Sic nullum periculum eſt vulnerandi partes vicinas, & ad quemvis locum in faucibus conſpicuum lanceolæ cuſpis commode poteſt applicari. Inſtrumentum hoc *Garengeot* (*Nouveau Traitè des Inſtrumens de Chirurgie t. I. p.* 317.) deſcripſit, & delineavit (*ibidem pag.* 33).

Ubi vero profundius hæret abſceſſus in ipſo œſophago, cum ſenſibus non pateat locus affectus, pertuſio tentari nequit; ſed ſolo uſu emollientiſſimorum remediorum tentanda eſt, ut quam citiſſime rumpatur apoſtema. Quam horrenda autem mala fieri poſſint, antequam abſceſſus tali loco hærens rumpatur, docet ſequens caſus. Puella ſaniſſima, ſeptendecim annos nata, corripiebatur periculoſiſſima angina, una cum valida febre. Cumque jamjam ſuffocandam credebant omnes, ſubito præter omnem ſpem detumuerunt fauces; verum ſucceſſit dolor cum ponderis gravantis ſenſu circa ſterni ſummitatem, ubi illud claviculis jungitur. Simul ſenſit moleſtiam in deglutiendo, quæ quotidie increvit, donec tandē purā etiam aquam deglutire tentans convelleretur ilico horrendum in modum, & mortuæ inſtar jaceret. Indicabat digito ægra affectum locum, neque tamen ullus tumor examinanti Medico ibi apparebat. Concluſit tamen Medicus, materiam inflammatoria ſubita metaſtaſi œſophagum occupaſſe, atque tumorem feciſſe, qui a deglutitis irritatus acerbiſſimum dolorem & horrendas convulſiones excitaret. Molliſſimo fomento externe applicato, & blando vulnerario decocto potato, poſt triduum crepuit abſceſſus, & puris

puris abſceſſus, & puris copia & fœtore fere ſuffocabatur ægra. Potata autem larga aquæ calidæ quantitate, & vomitu rejecta, eluebatur tota hæc ſaburra feliciter, & liberabatur miſera a tantis malis, quæ per bimeſtre ſpatium toleraverat, poſteaque ſe bene habuit. (*Medical Eſſays t. I. c. 27. p. 274. &c.*)

Ubi autem abſceſſus in faucibus natus mole ſua adeo anguſtat hæc loca, ut ſuffocationis metus eſſet ob impeditum aeris inſpirandi in laryngem introitum, poſſet inſtitui bronchotome. Rarius tamen in angina ſuppuratoria hujus operationis abſoluta neceſſitas occurrit; cum fere omnes tales ægri etiam ſine hac evadere ſoleant. Celebris chirurgus, qui plurimos ægros hoc morbo laborantes tractaverat, nullum tamen inde periiſſe vidit triginta quinque annorum ſpatio (*De la Motte Traitè complet de Chirurgie t. I. p. 193.*). Neque memini, me obſervaſſe hactenus lethalem anginæ ſuppuratoriæ exitum, licet etiam ſummis anguſtiis ſtipata foret. Venæ ſectione enim repetita, & clyſmatibus purgantibus ita poſſumus exhaurire corpus, ut vaſa omnia ſubſidant; ſicque impetrare tales inducias, ut maturatio abſceſſus expectari poſſit.

§. 815. **I**Lla autem anginæ ſpecies, quæ prior deſcripta (801. 802.), raro eouſque adoleſcere poteſt, ſed vel prius reſolvitur (809.), vel necat.

Illæ autem anginæ ſpecies, quæ numeris in textu citatis deſcriptæ fuerunt, ſuppurantur nunquam, vel ſaltem rariſſime. Cum enim vel in pulmonali fiſtula, vel circa laryngem hæreat malum, & omnia inflammationis ſymptomata augeantur, dum illa in ſuppurationem tendit, ſuffocabitur æger, antequam abſceſſus matureſcere poſſit. Præterea cum demonſtratum fuerit §. 801., in tali angina ſanguinis circulationem per pulmonem difficillimam fieri, adeoque pulmonis arterias ſanguine immeabili infarciri; patet ſatis lethalem peripneumoniam adfuturam, antequam talis morbus eo uſque adoleſcere poſſit. Interim tamen non omnino impoſſibile videtur, natam circa laryngem inflammationem ſuppurari poſſe; ſi nempe bronchotome tempeſtive adhibita ſuſtulerit ſuffocationis periculum.

ANGINA GANGRÆNOSA.

§. 816. **S**I tandem cauſæ anginæ (799.) augentur, & in parte nobili magis (801. 802.) hærent, vel & in externis (804. 805.), ſæpe in gangrænam abit lethalem; id vero novimus 1°. ex ſignis hujus generalibus (426. 427. 428. 429.) applicatis ad partes obſeſſas, quarumque functio læſa; 2°. ex ſignis propriis; ſi tumor, ruborque prius conſpicui ſubito, ſine bona cauſa, diſparuerint; ſi dolor ſimiliter ſic abiverit; fauces ſubito æquales, læveſque fiunt; ſiccæ, glabræ, lividæ fauces: tum nullam capit magnitudo nimis provecti mali medelam.

Quomodo inflammatio in gangrænam tranſeat, & quibus de cauſis hoc fiat, antea in Commentariis §. 388. explicatum fuit. Ubi ergo cauſæ, quæ anginam inflammatoriam produxerunt, augentur, merito peſſimus inflammationis exitus metuitur: dum nempe increſcente ſubito inflammatione aboletur influxus vitalis humoris in arterias, & effluxus per venas (vide §. 419.). Cum autem dictum fuerit §. 801. & 802., in peſſimis illis anginis impediri liberum ſanguinis ex corde dextro per pulmones in ſiniſtrum tranſitum, adeoque & tolli liberum reditum ſanguinis venoſi a partibus ſuperioribus per venas jugulares, patet ſatis, quantus tunc gangrænæ metus adſit; quod & confirmatur illis ſymptomatibus, quæ periculoſiſſimas angi-

anginas comitari ſolent, & §. 807. enumerata fuerunt: quæ omnia docent, loca affecta non tantum, ſed & omnes internas & externas capitis partes turgere ſanguine, vix amplius, vel ſaltem difficillime, per vaſa moto. In illis autem anginis (§. 801. 802.) quæ aſperam arteriam vel laryngem obſident, ſuffocari ſolent ægri, antequam gangrænæ natæ indicia appareant: in reliquis vero anginæ ſpeciebus, cum non adeo præceps ſtrangulationis diſcrimen immineat, quandoque vera gangræna obſervatur. Quibus autem ſignis diſtingui poſſit tale malum, jam videbimus.

1. *Signa gangrænæ brevi adfuturæ*, vel jam præſentis, ad numeros hic citatos recenſita fuerunt; adeoque illorum cognitio inde haberi poterit. Si nempe dicta ibidem applicentur ad partes obſeſſas: quarum functiones per anginam inflammatoriam læſæ ſunt. Verum, cum duplex imprimis in omni angina diverſitas appareat (vide §. 784. 801. 802.); quod nempe partium affectarum tumor &c. ſub ſenſus cadat, vel non; hinc & gangrænoſæ anginæ eadem erit diſtinctio. De illis ſignis, quæ mutationem inflammationis in gangrænam docent in his locis, & ſenſibus uſurpari poterunt, ſequenti dicetur numero. Ubi vero in talibus locis hæret malum, quæ minime ſub conſpectum cadunt, novimus inflammationem in gangrænam tranſituram eſſe, ſi vehementiſſima adfuerint ſymptomata, ut dolor ſummus, & febris acutiſſima; eademque absque diminutione per biduum aut triduum perſtiterint; neque interim ſuffocetur æger. Præſentem autem jam gangrænam novimus, ſi eadem ſymptomata ſubito ſine bonis ſignis ceſſent; dolor v. gr. abſit, deglutitioni vel reſpirationi, antea difficillimis, major redeat libertas; neque tamen ulla ſigna doceant, per metaſtaſin morbi materiam ad alia loca tranſiviſſe, uti frequenter fieri antea dictum fuit. Diagnoſin hanc confirmant, facies cadaveroſa, extremarum corporis partium frigus & livor, pulſus debilis & inæqualis; quæ lethalem in his locis gangrænam comitari ſolent.

2. Dum in loco inflammato ſanguis, a vita ſuperſtite motus, agit in loca obſtructa, producuntur effectus quidam, qui ſimul ſunt ſigna inflammationis præſentis, uti dictum fuit ad §. 381. Præcipua hæc ſigna erant (vide §. 382.) tumor, durities, rubedo & dolor. Cum ergo, dum gangræna adeſt, aboletur influxus vitalis humoris in partem affectam (vide §. 419.), debent & minui, vel & integre aboleri effectus, qui inde pendent. Unde novimus, gangrænam adeſſe, ſi rubor, tumor & dolor ſubito diſparuerint, absque ſignis reſolutæ inflammationis, vel metaſtaſis ad alia loca: Patet hinc ratio, quare *Hippocrates* (*In Coacis Prænot. N.* 370. *t.* 8. *p.* 832.) dixerit: *Anginoſi in lingua tumores absque ſignis diſparentes pernicioſi. Et dolores diſparentes citra manifeſtam cauſam pernicioſi ſunt*. Cum autem in mortua parte jam nullus humorum motus ſuperſit, ſiccæ apparent fauces, & glabræ omnino, quia exhalantium arteriolarum & venularum reſorbentium oſcula ſiccata & contracta evaneſcunt quaſi; color autem ſenſim pallidior fit, dein in cinereum, fuſcum, lividum, imo & nigrum mutatur (vide §. 427. 3.), dum in majorem putredinem mortuæ partes vergunt. Ex quibus omnibus hujus mali Diagnoſis ſatis patet.

Nullam autem tunc ſupereſſe medelam, dum validiſſima horum locorum inflammatio gangrænam fecerit, facile patet; nam aeri continuo exponuntur mortuæ illæ partes, unde citiſſima putredo & mali propagatio ad loca vicina. Neque tantum lethalis eſt talis gangrænoſa angina, dum laryngem vel aſperam arteriam occupat, verum etiam, ſi in pharynge, tonſillis, velo pendulo palatino &c. tale malum hæſerit, vix ulla ſpes ſupereſt, licet conſtet certis obſervatis, partes has multum detrimenti pati poſſe, vita tamen ſuperſtite. Ut enim talis morbus curaretur, deberet ſeparari mortuum illud a vivo, quod absque nova inflammatione ad limites gan-

grænoſæ partis, & ſuppuratione ſequenti, fieri nequit; uti §. 444. dictum fuit, ubi de ſeparatione mortui gangrænoſi a partibus vivis agebatur. Præterea in gangrænæ curatione triplex erat indicatio curatoria (vide §. 433.): vires nempe firmare; putridi ingreſſum in venas impedire; natamque putredinem coercere & emendare. Verum deſtructis per gangrænam partibus deglutitioni ſervientibus, & inflammatis vicinis, dum ſeparationem mortui a vivo natura molitur; patet ſatis quam difficile ſit alimentis vires ſuſtinere. Putridi autem ingreſſus in venas quomodo impediri poterit, cum efficaciſſima ad hanc rem remedia, §. 435. recenſita, his locis applicari non poſſint, & una cum deglutitis gangrænoſus tabus continuo in ventriculum delabatur? Putredinem autem natam in tali morbo coercere pariter admodum difficile eſt; cum mortuæ partes, in loco humido & calido, exponantur aeri, neque tam larga copia applicari poſſit talium remediorum, quæ condiendo has partes putredinem arcere valent, ac quidem in gangræna externarum partium corporis curanda ſolet fieri. Ex quibus omnibus ſatis patet, quare angina gangrænoſa lethalis habeatur.

Interim tamen funeſta hæc prognoſis tantum locum habet, dum notabilis faucium pars poſt validam inflammationem gangrænescit. Si enim in parvo tantum loco tale quid obſervetur, neque malum proſerpat, aliqua ſpes ſupereſt; quod in primis didici ex ſequenti caſu. Mulier annorum ſexaginta & trium, optimi habitus, & validis laboribus aſſueta, corripiebatur angina æſtate media. Nihil in faucibus apparebat, ſed vox rauca erat, & acutum dolorem ſentiebat circa cartilaginem cricoideam; ſimul aderat intenſa febris. Poſt largam venæ ſectionem & purgans antiphlogiſticum, atque molliſſimum cataplaſma collo applicatum continuo, levabatur quidem morbus, & multum diminuebatur febris, ſed quarta die morbi anxietas circa præcordia, vox admodum rauca, & decubitus in lecto impoſſibilis, malum dabant omen. Sequenti die febre omnino libera erat, vox melior, fauces humidæ apparebant; verum dolorem in pectore moleſtum percipiebat, uvulæque pars inferior nigricabat. Augebat metum funeſti eventus, quod poſt moleſtiſſimam noctem toleratam ſequenti die vacillaret pulſus, jaceret hebes, nullum amplius dolorem ſentiret, uvula manente in eodem ſtatu. Octavo tamen morbi die incepit uvulæ extremum, hactenus nigrum, albeſcere, omniaque ſymptomata minui; & undecima morbi die uvula naturalem calorem recuperaverat, atque a graviſſimo hoc morbo evaſit mulier.

Præterea monitum fuit §. 423. β. ubi de cauſis gangrænæ agebatur, quandoque deponi ad loca quædam corporis aliquid adeo malignum, ut perfecta morte deſtruat partem, in quam decumbit. Simul ibidem notatum fuit, uti etiam ad §. 432., frequenter ſatis obſervavi, ſcorbuticam acrem materiam ad gingivas, linguam, palatum, fauces deponi, & gangrænam facere; quæ, licet difficilis curatu ſit, tamen non omnino incurabilis habenda eſt, ſi in tempore efficax medela adhibeatur, uti ex dictis ibidem conſtitit. Graphice deſcripſit (uti alia occaſione monui ad §. 811, quod hic repetere non inutile credidi) hunc morbum *Aretæus* (*lib. 1. de Cauſis & ſignis morbor. acutor. cap. 9. pag. 7.*), de tonſillarum ulceribus agens: poſtquam enim de mitiori ſpecie horum ulcerum dixerat, addit ſequentia: *Peſtifera ſunt lata, cava, pinguia, quodam concreto, humore albo, aut livido, aut nigro ſordentia: id genus ulcera aphthæ nuncupantur. Quod ſi concreta illa ſordes altius deſcenderit, affectus ille & eſt eſchara, & vocatur. In ambitu vero eſcharæ fit rubor vehemens, & inflammatio, & venarum dolor, quemadmodum a carbunculo, &c.* Patet autem evidenter ex illis, quæ in eodem capite ſequuntur, quod hic non deſcripſerit *Aretæus* aphthas hodie vocatas, de quibus poſtea peculiari Capitulo agetur, ſed veram gangrænam, a depoſitione malignę materię verſus fauces natam.

tam.

tam; unde ad anginam gangrænoſam tale malum pertinet: nam & in eſcharam mortua pars convertitur, & in ambitu hujus eſcharę vivę partes vicinæ inflammantur; ſicque vel ſeparatur, ſuppuratione in ambitu nata, mortuum corruptum a vivis; vel & proſerpit quandoque malum, uti ibidem notatur. Neque tantum deglutitio impeditur ab hoc morbo, verum etiam reſpiratio quandoque: *dum in pectus per arteriam aſperam ſerpit, & eodem illo die ſtrangulat: pulmo enim & cor neque talem odoris fœditatem, neque ulcera, neque ſanioſos humores ſuſtinet; ſpirandique difficultas & tuſſes naſcuntur (ibidem)*. Confirmantur modo dicta ex illis, quæ *Aretæus (de Curat. morbor. acutor. lib. 1. cap. 9. pag. 89.)* de curatione hujus morbi habet; nam ad inflammationem & ſtrangulatum commendat eadem, quæ in cura anginæ inflammatoriæ laudata fuerunt; clyſmata, venæ ſectionem, irrigationes, fotus, cataplaſmata, cucurbitas &c.; cruſtas autem gangrænoſas medicamentis igni ſimilibus illiniri jubet, ut decidant, nec proſerpat ad vicina malum. Ubi vero cruſtæ deciderunt, & ulcera rubra apparent, caute jubet, ut molliſſima ſola applicentur; lac cum amylo, ptiſanæ ſuccus, lini ſemen &c.; convulſiones enim metuendas tunc monet, dum dolentiſſimæ & crudæ partes acribus irritarentur. Omnia autem hæc perfectiſſime conveniunt illi malo, de quo ad §. 432. dictum fuit, ubi de gangręna oris interni agebatur.

Dictum fuit ad §. 811, quandoque levem febrim præcedere, antequam verſus fauces deponatur illud malum; tuncque ſolet, hoc facto, ceſſare febris, niſi valida inflammatio in ambitu eſcharæ nata novam excitaverit; in primis ſi plura loca ſimul eodem malo occupentur; tuncque periculum eſt, ne ſubito proſerpat gangrænoſa hæc corruptio. Unde forte patet ratio, quare *Hippocrates (in Prognoſt. Tom. 8. pag. 672. & Coac. Prænot. num. 277. ibid. pag. 867.)* dixerit: *Fauces autem exulceratæ cum febre, grave; ſed ſi quod aliud ſignum adfuerit ex his, quæ antea prava judicata fuerunt, hominem in periculo verſari, prædicendum*. Non autem videtur hic loqui de abſceſſu inflammationem ſequente, ſed de ulcere has partes depaſcente; quod patet, ſi conferantur illa, quæ alio in loco habentur, ubi de hoc morbo agit (*de Dentitione, Tom. 7. pag. 872.*). Monet enim ibi, ſecuriora eſſe ulcera tonſillarum, quæ citra febrim oriuntur; additque, illa proſerpere, in primis æſtivo tempore, periculo vacare, ſi multo tempore citra incrementum manſerint; junioribus inprimis familiarem eſſe hunc morbum, &c. quæ omnia optime conveniunt illis, quæ apud *Aretæum* locis modo citatis habentur.

Patet ergo, gangrænam faucium, quę validam inflammationem ſequitur, vix medelam capere; illam vero, quæ, abſque prægreſſa inflammatione, a depoſitione maligni humoris ad has partes oritur, periculoſam quidem eſſe, ſæpe tamen curabilem, ſi ſtatim efficax medela adhibeatur, quod hoc loco monendum videbatur.

§. 817. IN ſcirrhum circa tonſillas, uvulam, palatum, abit angina eorum locorum, ex cauſis deſcriptis (392.), unde cognoſcitur facile, curatur difficulter: maxime ubi in cancrum jam abiit. Vid. (797.)

In hiſtoria inflammationis dictum fuit (vide §. 392.), illam quandoque in ſcirrhum terminari, ſi inflammatio circa loca glandulоſa hæſerit, neque reſolutione aut benigna ſuppuratione crudum inflammatorium ſeparatum fuerit. Poſt anginas inflammatorias quandoque illud malum ſequitur; omnium maxime, dum perverſa medela tentatur morbus; vel non ſatis cavetur aeris frigidi ad hæc loca inflammata aditus. Dum videbant veteris Medici inflammata loca ſubito tumore attolli, neque adeo bene concipiebant rationem illius rei, utpote ſan-

guinis circulationem ignorantes, fluxionem materiæ ad loca inflammata accuſabant; atque ideo commendabant ſæpe in initio talium morborum illa remedia, quæ vaſa conſtringendo impedire poſſent materiæ influxum in loca inflammata. Unde *Trallianus* (*lib.* 4. *cap.* 1. *pag.* 220.) in cura anginę monuit, *quod ſi morbi fuerit initium, & materies adhuc fluere videatur, tunc repellentia potius miſceri debent*. Damnavit autem illos, qui ſolis laxantibus uterentur. Quare autem locus inflammatus tumeat, in Commentariis §. 382. explicatum fuit; patuitque ſimul in cura inflammationis, laxantium remediorum inſignem uſum eſſe. Ad numerum quartum §. 809. dictum fuit, quonam caſu in anginis curandis repellentia & adſtringentia uſum habere poſſent. Cum autem in quibusdam caſibus pulchre talia profuerint, incepit nimis increbreſcere illorum uſus, & in primis apud ignarum vulgus, quod in quavis fere angina alumine & ſimilibus adſtringentibus uti ſolet, relaxatam & pendulam uvulam pro ſola & unica talium morborum cauſa habens. Inde ſæpe contingit, inflammationem harum partium jam adultam, nec reſolubilem amplius, talium remediorum uſu in ſcirrhum converti; & omnium frequentiſſime tonſillas ſic affectas vidi. Idem contingit, ſi, abſceſſu circa hęc loca nato & rupto, aeri frigido ſe committant tales ægri, antequam penitus detumuerint hę partes.

Facilis eſt Diagnoſis ſcirrhi circa hęc loca nati; cum conſpici poſſit & tangi; verum difficillima eſt curatio, uti pluribus dictum fuit ad §. 797. Quantę autem calamitates ſequantur, dum in cancrum talis ſcirrhus degenerat, aeri ſemper expoſitum, & acri ichore vicina omnia rodentem, quivis facile colligere poterit. Omnis ergo cura adhibenda erit, ut impediatur inflammationis in ſcirrhum exitus, de qua re videantur illa, quæ de cura inflammatorię anginę dicta fuerunt.

ANGINA CONVULSIVA.

§. 818. SI nervi motores organorum deglutitionis, vel reſpirationis, impediuntur ſuas exercere functiones in illa organa, oritur paralytica angina; talis a luxatione dentis vertebrę dicitur contingere, aut alterius vertebræ cervicis ad interiora. Si convulſionum cauſa quæcunque muſculos pharyngis, laryngisve occupaverit, oritur ſubita, ſuffocativa angina; talis in epilepticis, ſpaſmodicis, hyſtericis, hypochondriacis ſæpenumero fit, abit, redit: curatur imprimis his, quæ iis morbis curandis propria ſunt.

Quam numeroſi ad deglutitionem perficiendam concurrant muſculi, in Phyſiologicis demonſtratur. Verum ut muſculi actionem ſuam exercere poſſint, requiritur ſpirituum nervoſorum ab encephalo per nervos in muſculos liber influxus (*Herm. Boerrhaave Inſtitut. Medic.* §. 401.). Ubi ergo quacumque de cauſa nervi motores muſculorum his functionibus inſervientium impediuntur agere, turbabitur una vel plures ex illis actionibus, quę ad deglutitionem requiruntur, adeoque aderit angina: ſed paralytica vocanda, quia paralyſin unius vel plurium muſculorum deglutitioni ſervientium pro ſua cauſa agnoſcit. Paralytica autem angina reſpirationem raro lędere poteſt, quia muſculi reſpirationi inſervientes vitali non adeo alte locantur, ut illorum paralyſis ad anginam referri poſſit; cum in anginę definitione (vide §. 783.) dictum fuerit, cauſam morboſam debere poni ſupra pulmonem & ſtomachum. Verum quidem eſt, alios muſculos ex voluntatis imperio poſſe juvare reſpirationis actionem, qui in his locis hęrent,

uti

uti v. g. ſcaleni, ſpinales colli &c.; adeoque natam in his muſculis paralyſin, ſtricte loquendo, huc referri poſſe; verum cum & abſque horum actione vitalis reſpiratio perfici poſſit, & rariſſime occurrat ab hac cauſa reſpirationis impedimentum; angina paralytica ad deglutitionis organa præcipue pertinet. In hemiplecticis talis anginæ ſpecies occurrit, dum omnibus corporis muſculis in alterutro latere reſolutis, difficulter deglutiunt, & fœdo ſpectaculo cibi, potus, ſaliva, pro magna parte ſaltem, ex ore delabuntur. Verum quandoque contingit, particularem paralyſin quoſdam tantum muſculos, deglutitioni ſervientes, afficere, unde deglutitio, ſi non omnino impoſſibilis, ſaltem difficilior reddi ſolet. *Galenus* (*de locis affectis lib.* 5. *cap.* 5. *Tom.* 7. *pag.* 491.) jam meminit talis morbi, quem gulæ imbecillitatem vocavit, atque ſequentia hujus mali ſigna poſuit: *ſi ingeſtorum in tranſitu tarditas æqualis, & ſine dolore accidere conſuevit, & in ſupino decubitu augetur, erecta vero cervice mitigatur, citra ullum anguſtiæ ſenſum.* Quamvis enim in homine erecto ingeſti cibi & potus deſcenſus per œſophagi tubum pondere illorum adjuvetur, tamen videtur hoc ſufficere non poſſe, ut prompte deglutita in ventriculum deducantur. Fibræ enim muſculares œſophagi, tam longitudinales quam orbiculares (*Herm. Boer. Inſtitut. Medic.* §. 74.), plurimum huc faciunt; imo illarum actione ſola deglutita in ventriculum propulſa fuiſſe vidi in homine, qui capiti inſiſtens & cibos & potum ſatis copioſum ſumebat. Ubi ergo harum fibrarum efficacia minuta multum fuit, vel perfecta paralyſi integre abolita, non mirum eſt, deglutitionem multum lædi. Neque tantum in œſophagi fibris, ſed & in aliis muſculis deglutitioni ſervientibus, ſimile malum obtinere poterit. Sic vidit *Tulpius* (*Obſervat. Medic. lib.* 1. *cap.* 4. *pag.* 77.), in muliere quinquagenaria, poſt vomitum, vertiginem, ac ſpaſmum cynicum, tam pertinaciter reſolvi deglutitionis muſculos, ut ne guttulam quidem tranſmittere poſſet, licet nec dolor, nec tumor, nec ulla ipſam urgeret anguſtia; unde etiam ſeptima die periit. Huic affine malum ſatis mirabile vidi in muliere quadragintaquinque annorum, ceteroquin ſaniſſima. Dum enim ante novem menſes optimo valens appetitu prandium ſumeret, mirabatur, quod abſque ulla cauſa prægreſſa ſubito impediretur deglutitio; nullum tamen dolorem ſentiebat, nullus tumor apparebat. Medici & Chirurgi in conſilium vocati tentaverunt plura remedia, neque tamen integre potuerant debellare morbum: manſerat enim tale deglutitionis impedimentum, ut liquida nullo modo, ſolidas vero offas, in primis majores, transmittere in ventriculum poſſet. Senſim tamen eo uſque in melius mutabatur morbus, ut, dum me conſuleret, novem jam elapſis menſibus a primo morbi initio, liquida potuerit quandoque deglutire, ſi uncias quinque vel ſex ſimul & ſemel ingereret, quam ſubitiſſime. Parvam vero liquidi quantitatem nullo modo deglutire valebat. Quinam fuerit tandem morbi eventus, ignoro, cum in diſſito loco degat, nec litteris miſſis, quod promiſerat, indicaverit illa, quæ poſtea contigerunt. *Jacotius* (*Holler. in Coacas Hippoc. pag.* 97.) tamen, qui hunc morbum viderat, notat, ſenſim contabuiſſe tales ægros. Alii tamen caſus a Medicis notati docuerunt, lente quandoque priſtinæ ſanitati reſtitui. Sic viginti annorum puella, poſt menſium ſuppreſſionem cachectica facta, tandem in deglutiendi impotentiam incidit, unde inſtar ſceleti emaciabatur. Cum nonnulli Medici ſtatuerent, glandulas induratas, vel ſimile quid, arctare œſophagum, flexili balænæ pinna explorata fuit tota œſophagi longitudo, nullumque inventum fuit obſtaculum. Paralyticum hinc morbum ſtatuerunt, & ad hunc ſcopum remedia exhibuerunt, ſed incaſſum omnia. Ut tamen miſeræ, quantum fieri poterat, ſuccurreretur, alimenta dentibus comminuta, & linguæ ope verſus fauces protruſa, balænæ pinna, ſpongiam in extremo gerente, in ventriculum

lum deducebantur. Per annum integrum ægra hoc artificium adhibuit: tuncque, ſenſim redeuntibus corpori exhauſto viribus, poſtea ſatis ſana vixit. (*Stalpart. vander Wiel Obſervat. Tom.* 2. *obſerv.* 27. *pag.* 278.)

Quænam autem conducant ad Paralyticam Anginam remedia, poſtea in *Capitulo de Paralyſi* dicetur.

Huc & refertur illa anginæ ſpecies, quæ a luxatione vertebræ cervicis ad interiora contingere dicitur. Cum enim pharynx & œſophagus vertebris cervicis incumbant, ſatis patet, a tali luxatione has partes anguſtari debere. Accedit, quod & medulla ſpinalis ab eadem cauſa comprimi poſſit, adeoque & paralyſis inde naſci in muſculis, qui nervos ſuos infra locum compreſſum a medulla ſpinali accipiunt. A lapſu vel alia vi externa vertebras cervicis luxari poſſe, nullum dubium eſt; verum difficilius intellectu videtur, quomodo per morbos, abſque vi externa, hoc fieri poſſit. Videtur tamen *Hippocrates* talem morbum obſervaſſe. Ubi enim (*Aphor.* 26. *ſect.* 3. *Tom.* 9. *pag.* 121.) morbos recenſet, qui junioribus contingere poſt dentitionem ſolent, habet & *vertebræ, quæ ad occipitium, intro luxationes*. Notum eſt ex Anatomicis, primam vertebram, atlantem dictam, articulari cum oſſe occipitis, dum condylos hujus oſſis cavis ſimilis figuræ excipit: proxime hanc ſequitur ſecunda colli vertebra, a proceſſu dentiformi, dens vocata, ſupra quam una cum atlante totum caput circumagitur. Binæ hæ vertebræ occipitio proximæ ſunt; adeoque illæ luxationes, de quibus in loco citato dixit *Hippocrates*, ad has ſpectarent. Quod etiam ex alio textu (*Epid.* 2. *Tom.* 9. *pag.* 145. &c.) patet; ibi enim leguntur ſequentia: *Qui autem angina laborabant, illorum hæ erant affectiones. Cervicis vertebræ introvergebant, quibusdam amplius, quibusdam minus, collumque conſpicuam intro cavitatem habebat, & hac parte contactum dolebat. At cuidam quoque affectus erat infra os dentem appellatum, qui non peræque acutus eſt.* (*vide Galen. Comment.* 2. *in lib. Prorrhet. Tom.* 8. *pag.* 755.) Ex quo loco patet, introrſum vergere quandoque primas vertebras colli, & anginam facere; aliquando vero in ſequentibus ſimile malum obſervatum fuiſſe. Cum autem ex Anatomicis conſtet, validis adeo ligamentis dentiformem proceſſum ſecundæ vertebræ firmari, vix videtur illius vertebræ introrſum luxatio fieri poſſe in adultis, niſi tota deſtruatur fabrica, vel una cum hac etiam prima vertebra ſimiliter luxetur. In junioribus, ubi dens ille cartilagine tantum unitur ſuæ vertebræ, facilius poſſet ille nexus ſolvi, adeoque vertebra ſecunda, ſoluto dente, introrſum ire. Forte hoc ipſum inſinuavit *Hippocrates* in modo citato aphoriſmo, ubi de juniorum morbis agit. Verum dum hoc fit, contenta vertebrarum cavo ſpinalis medulla neceſſario comprimi debet, unde certa fere mors; uti alia occaſione ad §. 170. 1. 7. dictum fuit. Hinc *Celſus* (*lib.* 8. *cap.* 13. *pag.* 545.), de capitis luxatione agens, monet: quod in tali caſu neque bibere, neque loqui poſſit homo, & celerrime mors ſuperveniat. Addit autem, ſe de capite luxato dicere, *non quo curatio ejus rei ulla ſit, ſed ut res indiciis cognoſceretur, & non putarent ſibi medicum defuiſſe, ſi qui ſic aliquem perdidiſſent.*

Ubi ergo colli vertebræ introrſum luxantur ſic, ut medulla ſpinalis compreſſa fuerit multum, patet ſatis, nullam medelam ſupereſſe: licet enim reſtitui hæc luxatio poſſet, deſtructa ſæpe jam foret medullæ ſpinalis fabrica, præcipue ſi in primis colli vertebris hoc contigerit. Unde etiam noluit *Ægineta* (*Lib.* 3. *cap.* 27: *pag.* 39.), ut talibus ægris medicina adhiberetur. Si vero non penitus loco ſuo exciderit vertebra, & non una ſed plures ſimul ex ſede ſua parum remotæ fuerint; minus periculum eſt: quia tunc vertebræ luxatæ non ita acutum angulum cum ſequentibus faciunt, adeoque & minus comprimunt ſpinalem medullam. Talem autem hujus morbi diverſitatem notavit diſerte *Hippocrates* (*Epidem.* 2.

tem.

tom. IX. p. 145. *&c.*); nam & dixit, cervicis vertebras quibusdam amplius introrſum vergere, aliis minus: dein addidit, in quibusdam infra ſecundam vertebram hoc fieri, tuncque minus acutum eſſe malum. Notavit etiam, quandoque valde rotundum & majori ambitu circumſcriptum fuiſſe hoc malum, dum nempe plures vertebræ ſimul ſitum mutaverant. Monuit autem, ſi ſecunda vertebra (quam dentem vocavit) loco mota non fuerit, non inflammari fauces, neque portes ſub maxillis, quamvis tumentes, inflammatis ſimiles eſſe. Addidit deinde, neque paraplecticos reſolvi tales ægros, ſi neutram in partem tumor deflecteret, ſed recta procederet; omneſque ſuperſtites fuiſſe, & quoſdam ex morbo celerrime reſtitutos; alios quadraginta dies percurriſſe, abſque febre; multos etiam ad longiſſimum tempus aliquam tumoris partem retinuiſſe, ut indicabat & vox & deglutitio, nondum penitus liberæ. Contra vero ſi febris adeſſet, omnia pejora erant (notandum, quod antea monuerat *Hippocrates*, nec febrim nec inflammationem adeſſe, ſi vertebra ſecunda, dens vocata, non foret affecta); frigidiſſimos habebant pedes tales ægri, & ſi ſtatim non morerentur, erecti ſtare non poterant; monetque, omnes interiiſſe, quos ſic affectos noverat.

Raro quamvis occurrat ille morbus, tamen negari nequit, illum quandoque obſervatum fuiſſe. *Hippocratis* modo allegati textus hoc docent; & quamvis *Galenus* (*Commentar. 2. in Lib. 1. Prorhetic. tom. 8. pag.* 756.) dixerit, rariſſime fieri talem anginam, tamen videtur indicare (*Commentar. 2. in Lib. 2. Epidem. Tom. 9. pag.* 145.), quod illam viderit, dum commentatur *Hippocratis* de hac angina obſervata. Dicit enim: *Nunc anginæ ſpeciem exponit, quæ raro a nobis viſa eſt.* Contigit mihi ſemel tale quid videre in infante decem menſes nato, cui caput retro inclinatum erat, guttur prominulum, & manifeſta in cervice cavitas apparebat. Cum autem ob infantis miſerrimos ejulatus exacte locum affectum ſcrutari non daretur, non potui accurate diſtinguere, quænam vertebræ cervicis introceſſiſſent. Nihil deglutire poterat infans, & poſt validas convulſiones hoc malum ſecutum fuerat. Nemo mirabitur, tales luxationes vertebrarum a convulſionibus fieri poſſe, imprimis in tenera ætate; dum etiam in adultis & robuſtis, epilepſia correptis, membra diſtorqueri, luxari &c. obſervatum ſæpius fuerit. Verum & docuerunt obſervata Medica, natos tumores in partibus internis corporis loco ſuo moviſſe vertebras; & deinde ſublatis his tumoribus illas in priſtinam ſedem ſenſim rediiſſe. Memorabilis talis caſus in Actis Pariſinis (*Academ. des Sciences l'An.* 1751. *Mem. pag.* 724. *&c.*) legitur: & notavit *Benedictus* (*Tabidor. Theat. Exercit.* 33. *pag.* 63.), *ſe vidiſſe a fluxione acriori ſpinæ accumbente dorſi vertebras luxatas, oſſaque alia ex acetabulis detruſa & extorta.* An ergo inflammatorius tumor ſubito tale quid facere poſſet, quod aliter ſenſim a tumoribus lente increſcentibus fit? Certe non omnino improbabile videtur, imprimis in juniori ætate.

Ubi autem anginam a vertebrarum luxatione natam valida comitatur inflammatio, vel ſuperiores cervicis vertebræ loco ſuo multum motæ fuerunt, patet ſatis, vix ullam ſpem curæ ſupereſſe. Unde pro deſperatis relinquendos eſſe tales ægros voluit *Ægineta*, uti modo dictum fuit. *Aetius* (*Tetrabl. 2. Serm. c.* 47. *pag.* 485.) vero conſuluit, ut collo circa primas vertebras affigeretur cucurbita, ſæpius avellenda; hac ſpe, ut ſic in ſedem ſuam reducerentur luxatæ vertebræ, quod tentari poſſet. Si vero lentius increverit hoc malum, neque inflammationem comitem habuerit, reſtitui ſenſim ſolent vertebræ, ſi laqueo, qui mentum atque occipitium ſuſtinet, ſuſpendantur quotidie juniores tali morbo afflicti: ſic enim pondere corporis in rectum deducitur ſpina, & feliciter ſæpe curantur.

Verum, ſi convulſionum cauſa quæcunque muſculos pharyngis laryngiſve occupaverit, oritur ſubita ſuffocativa angina; Quæ licet moleſta ſit, rariſſime tamen

men periculoſa eſſe ſolet, ex ſua natura niſi tali morbo ortum duxerit, qui ex propria indole periculoſus eſt; uti v. g. dum in tetano, vel opiſthotono, correptis talis angina adeſt, quod alia occaſione in Commentariis §. 787. monitum fuit. In mobilibus in genere nervoſo hominibus frequens talis angina obſervatur, quales ſunt fœminæ hyſtericæ, & viri hypochondriaci dicti. Dictum fuit alia occaſione in Commentariis §. 633., mirabilem illum morbum, qui paſſio hyſterica vel hypochondriaca vocari ſolet, quasvis fere corporis partes occupare, ſimulque producere talia ſymptomata, quæ competunt illi parti, quam morbus invaſit. Quibus autem ſignis hic affectus diſtingui poſſit ab aliis morbis, ibidem dictum fuit. Nihil frequentius in praxi occurrit, quam globus ille hyſtericus dictus; dum, conſtricto œſophagi ſphinctere, aer elaſticus rarefactus illum diſtendit, ſicque tumorem conſpicuum excitat, quo miſeræ fere præfocantur. Cum autem ſpaſmos illos ex abdomine ſurſum aſcendere ſæpe ſentiant tales mulieres, uterum in fauces uſque attolli falſo credunt. Plerumque ſatis facile curari ſolet hæc anginæ ſpecies talibus remediis, quæ nimium ſpirituum impetum in harum partium muſculos avertunt, & inordinatos ſpirituum motus ſopiunt. Caſtorei, aſæfœtidæ, galbani & ſimilium viroſus odor naribus exceptus, ſpiritus ſalis Ammoniaci ſimili modo adhibitus, ſæpe uno in momento tollunt hæc mala; reditura tamen, dum miſeris illis validis animi affectus contigunt. Quasdam vidi mulieres hac anginæ ſpecie frequenter correptas, quæ adeo mobile habebant totum nervoſum ſyſtema, ut antihyſterica dicta remedia, præcipue acriora, malum augerent potius. Imprimis hoc obſervavi in puella, quæ, fruſtra datis optimis antihyſtericis, per quadraginta octo horas nihil omnino deglutire potuerat: cucurbitis abſque ſcarificatione nuchæ applicatis uno momento tollebatur malum. Quandoque tamen, quamvis rarius forte, contingit, diutius perſtare hanc anginam, imprimis ſi non adhibeatur idonea medela, ſed purgantibus, aliisve evacuantibus tentetur cura. Sic dicit *Helmontius*. (*In Capitulo: Aſthma & Tuſſis Num. 31. pag. 292.*): *Ex utero ſurrexiſſe virus, quod nil præter gulam ſtringeret, ſic ut a trimeſtri vix quidquam deglutiret matrona illuſtris. Acceſſi, malum cognovi, & confeſtim ſanavit illam Dominus.*

Ubi ergo in hyſtericis & hypochondriacis ab inordinato ſpirituum motu ſolo convulſiva angina fit, facile curari ſolet & ſubito. Verum ſi in quodam corporis loco, imprimis circa præcordia, maligni ſtabulentur humores, qui actione regiminis (de qua vide Commentaria §. 701.) turbando omnes cerebri actiones convulſionem facere poſſunt, requiritur horum expulſio per emetica vel purgantia; quæ peſſime cedere ſolent, dum a ſolo perturbato ſpirituum motu convulſio naſcitur. Talis caſus deſcribitur in *Actis Edinburgenſibus* (*Medical Eſſays Tom. 1. pag. 277. &c.*), ubi juvenis angina convulſiva laborabat, feliciter curata, dum emeticis & purgantibus deturbabatur bilioſa ſaburra. Verum ægri robur, ſapor amarus vel & ſalſus continuo perceptus, ſatis indicabant, quomodo & per quæ remedia cura tentari poſſet.

§. 819. EX hac hiſtoria data (783. ad 819.) intelligitur ratio obſervationum Hippocraticarum.

Angina ſine ullo ſigno conſpicuo, ſolo ſtrangulatu orthopnoico ſe prodens, cum febre acuta, dolore magno capitis, vel crurum, ſine ſignis bonis, cito lethalis, primo ſcilicet, ſecundo, vel tertio die.

Angina ἐπιγιγνομένη orta ex aliis inflammatoriis morbis; aut ſi ſpecies (801. 802.) nata ex (803. 804. 805.), lethalis.

Angina ſpumam oris excitans; ſerum tenue exprimens; fæces alvi ſine ſenſu dimittens; in febre valde acuta ſine ullo ſigno conſpicuo occupans; cum receſ-

ſu

ſu tumoris, ruboris, pulſationis in faucibus vel lingua tamen ſtrangulans; ubique lethalis, & præceps.

Abſoluta jam anginæ hiſtoria generali, ſimulque traditis illis, quæ in diverſis anginæ ſpeciebus maxime notanda videbantur, recenſeotur quædam corollaria, quæ ad Prognoſin Anginæ proprie ſpectant, & omnia apud *Hippocratem* inveniuntur. Ex ante dictis autem facile deduci poterit horum ratio; cumque de illis ibi dictum fuerit, ſufficiet indicaſſe loca, ubi habentur.

Angina sine ullo signo conspicuo &c. Occupat enim tunc inflammatorius tumor laryngem, vel internam pulmonalis fiſtulæ membranam; de qua re videantur illa, quæ in Commentariis §. 801. & 802. habentur: ubi ſimul notata fuerunt *Hippocratis* loca, quæ hanc prognoſin continent, De crurum autem dolore in anginoſis abſque bonis ſign's videantur illa, quæ ad §. 809. 5. dicta fuerunt.

Angina ἐπιγενέσει, orta &c. Morbus alteri morbo ἐπιγίνεσθαι, (ſupervenire) dicitur, quum permaneote illo, qui prior adfuerat, accedit & alter; uti *Galenus* (*In Commentar. in Aphor.* 11. *Sect.* 7. *Tom.* 9. *pag.* 297.) monuit, dicens: *generat autem morbus, quum priore ceſſante ſuccedit alter; ſupervenit autem, quum, priore permanente, alter accedit.* Unde talis epigeneſis prioris morbi augmentum deſignat, dum ad alias corporis partes propagatur malum; vel ſaltem indicat, per morbum ſic mutata fuiſſe fluida & ſolida corporis, ut etiam aliæ functiones lædantur. Unde *morbis alios morbos & ſymptomata ſupervenire, Veteribus Medicis moris fuit dicere, quæ ipſius morbi augeſcentis ratione cotingere conſueverunt* (*Galen. in Commentariis in Aphor.* 35. *Sect.* 6. *ibid. pag.* 270.). Cum ergo ex ſe ſatis periculoſa ſæpe ſit angina ioflammatoria, patet facile, vix quid ſpei ſupereſſe, ſi alteri inflammatorio morbo ſuperveniat angina. Recte enim monſtrat *Hippocrates* (*De Affectionibus cap.* 6. *tom.* 9. *pag.* 626. 627.): *In morbis, qui alter alteri, ſuperaccedit, plerumque interficit. Quum enim corpori a priori morbo debilitato alter morbus ſupervenerit, præ imbecillitate prius perit, quam alter qui poſterius acceſſit, morbus deſinat.* Cum autem anginæ curatio ſanguinis miſſionem validam, purgantia antiphlogiſtica &c. requirat (vide §. 809.) debilior ſæpe a morbo prægreſſo æger hæc ferre nequit. Augetur periculum quod *omnis ejuſmodi ſupervenientium ortus non parvos nec faciles, ſed magnos & malignos morbos ſequatur. Galen. in Aphor.* 11. *Sect.* 7. *Tom.* 9. *pag.* 297.). In febre enim ardenti, ut ad §. 741. dictum fuit, deglutitio quandoque læditur, malo omine; uti etiam alia occaſione in Commentaris §. 772. 785. 802. monitum fuit.

Ubi autem angina inflammatoria, quæ muſculos elevando oſſi hyoidi & laryngi ſervientes occupat (§. 803.), vel pharyngem (§. 804.), aut tonſillas, uvulam, velum pendulum, ejusve quatuor muſculos pterygoſtaphylinos (§. 805.), ſic increverit, ut & ad pulmonalem fiſtulam (§. 801.) vel laryngem (§. 802.) propagetur malum, ſatis patet, lethalem morbum eſſe. Quin imo, licet per metaſtaſin materies inflammatoria, tonſillas, pharyngem &c. obſidens, priori ſede derelicta, ad laryngem vel aſperam arteriam deponeretur, non multum ſpei ſupereſſet; uti ſatis colligi poterit ex illis, quæ ad §. 801, 802. dicta fuerur.

Angina spumam oris excitans; serum tenue exprimens; fæces alvi sine sensu dimittens. Dictum fuit ad §. 805., pituitæ ad cava tonſillarum ſtillicidium perpetuum eſſe, dum illæ ipſæ vel & vicinæ his partes inflammatæ ſunt; unde & in hac anginæ ſpecie perpetua ſæpe exſcreatio ſpumoſæ pituitæ adeſt: tamen minus lethalis hæc angina eſſe ſolet, uti tunc dictum fuit; adeoque de illa ſpumoſæ pituitæ excretione hic non agitur. Verum in peſſimis & lethalibus anginis omnia fere eadem apparent phænomena (vide §. 807.), ac in illis, qui laqueo ſtrangulantur; in quibus vi-

videmus fœdo ſpectaculo ſpumam tenacem circa os & labia colligi, dum moriuntur. Unde dixit *Hippocrates* (*Aphor.* 43. *Sect.* 2. *Tom.* 9. *pag.* 82.): *Qui ſtrangulantur, ac diſſolvuntur, nondum tamen mortui ſunt; ex illis non convaleſcunt, quibus circum os ſpuma fuerit*. Ubi notandum, quod non dixerit pituitam defluere, ſed circum os colligi. Impeditur enim tunc tranſitus ſanguinis per pulmones ex corde dextro in ſiniſtrum; unde tanta vi urgentur arteriarum pulmonis extrema, ut ex illarum finibus in cava aerea pulmonis apertis exprimatur humor ſolito viſcidior, qui in ſummis illis anguſtiis educi nequit excreando, ſed collectus aſcendit in fauces, oris cavum replet, & tandem circa labia colligitur ſpumeſcens. Videmus ſimile quid fieri in moribundis fere ſemper, dum jam aliquot ante mortem horis ingratus ille ſtertor & ronchus in pectore (*de rochel*) auditur, a collecto tali viſcido humore in pulmonis bronchiis; qui pariter de naribus, vel ore, poſt mortem, conſtrictis frigore omnibus partibus, exprimi ſolet. Notat ergo talis ſpuma in angina ſuffocationem & mortem.

Peſſimum etiam ſignum dat ſerum tenue in angina inflammatoria continuo ex ore depluens. Dictum fuit §. 793. a compreſſis venis majoribus, quæ hic locantur, & reducem a capite ſanguinem ad cor deferunt, tale ſeri profluvium naſci poſſe, atque *Loweri* experimento in cane, cui venas jugulares ligaverat, demonſtratum fuit, omnia vicina loca ſeri tenuis copia inundari. Ubi ergo hoc ſymptoma obſervatur, concludere licet, tumorem inflammatorium venas comprimere; unde peſſima illa mala, quæ §. 807. enumerantur, brevi ſequentur; uti ibidem pluribus dictum fuit.

Dejectionem autem alvi, quæ ſine ſenſu exit, lethalem damnavit *Hippocrates*; uti in Commentariis §. 719. dictum fuit: atque imprimis in angina hoc verum eſt, cum præſentem ſtrangulationem indicet hoc ſymptoma; atque obſervatur, & alvum & veſicam exonerari illis, qui laqueo ſuffocantur. In *Coacis Prænotionibus* illo loco, quo de varia Anginæ prognoſi agitur, habetur ſententia, quæ hoc ſpectat: *Quibus per vehementiam pulſationis* (*venarum*) *ſtercus derepente per alvum ſecedit, lethale* (*Coac. Prænot, N.* 368. *Tom.* 8. *pag.* 872.). Voluit quidem *Foeſius* (*Tom.* 1. *pag.* 175.), pulſationem illam vehementem & conſpicuam obſervari in anginis inflammatoriis, dum in collo & temporibus valide micant arteriæ, & partes inflammatæ palpitant præ pulſationis vehementia: interim tamen non videtur abſque ratione aliter legiſſe hanc Coacam Prænotionem *Duretus* (*In Coac. Hippocrat. pag.* 237.), qui loco σφῦγμα (*pulſationis*) πνῖγμα (*ſtrangulationis*); atque ita pulcherrime confirmaret modo dictam prognoſin in angina lectio ſequens: *Quibus per vehementiam ſtrangulationis ſtercus derepente per alvum ſecedit, lethales*.

In febre valde acuta sine ullo signo conspicuo occupans. Quam præceps ſit angina inflammatoria, quæ abſque ullo ſino conſpicuo, ſola ſtrangulatione ſe manifeſtat, in eadem hac paragrapho vidimus; ſimulque demonſtratum fuit, lethalem anginam eſſe, quæ per epigeneſin ex aliis morbis inflammatoriis naſcitur. Idem quoque verum eſt, ſi in febre valde acuta, quamvis non inflammatoria (tales enim febres dari *in Capitulo de ſynocho putri* probatum fuit), ſimilis angina oriatur; uti facile patet ex illis, quæ paulo ante dicta ſunt. Confirmant & hoc ſequentes *Hippocr.* Aphoriſmi (34. & 35. *Sect.* 4. *T.* 11. *p.* 154. 156.): *Si febre detento, tumore non exiſtente in faucibus, ſuffocatio derepente ſupervenerit, lethale. Si febre detentos derepente cervix intorqueatur, ac vix deglutire poſſit, tumore non exiſtente, lethale*.

Ubi notandum, quod æque damnaverit lethalem anginam, quæ deglutitionem lædit, ac illam, quæ reſpirationem ſuffocat; ſi nempe acute febricitantibus repente ſuperveniat. Videtur enim convulſis muſculis cervix detorqueri in ultimo caſu; in priori vero glottidem claudentes muſculos ſimiliter affici. Quam periculoſa autem convulſio ſit febri acutæ ſuperveniens,

ens, dictum fuit §. 712. 734. 741.; facileque patet, diſcrimen illud augeri, dum convulſio muſculos deglutitioni, vel reſpirationi ſervientes occupat.

CUM RECESSU TUMORIS, RUBORIS &c. Tunc enim angina delutitionem lædens, adeoque minus periculoſa, mutatur in illam, quæ reſpirationem ſuffocat; quæ in hoc caſu ſemper lethalis eſt, uti in ſecunda ſectione hujus paragraphi dictum fuit.

PERIPNEUMONIA VERA.

§. 820. SI in vaſis pulmonalibus, inflammationi ſuſcipiendæ aptis, inflammatio vera concipiatur, morbus vocatur Peripneumonia.

Duplici imprimis modo definitio morbi tradi ſolet: vel enim ex illis phænomenis, quæ ſemper morbum definiendum comitantur, colligitur; vel ex intellecta cauſa morbi proxima deducitur. Prioris definiendi methodi exemplum in phrenitide v. g. vidimus, dum illa dicebatur adeſſe, quando ferox & perpetuum delirium cum febre acuta continua oriebatur (vide §. 771.). Simili modo etiam poſtea definietur pleuritis (§. 875.); atque deinde ex tota morbi hiſtoria determinatur, qualis ejus cauſa proxima ſit. Altera definitionis methodus ſupponit illud, quod per omnia morbi phænomena collecta tantum patet, neque cognitionem accuratam cauſæ morbi proximæ; atque talis eſt definitio Peripneumoniæ, quæ hic traditur. Prior definiendi methodus inſervit, ut morbus, cujus indagatur natura, diſtinguatur per ſigna pathognomica ab omni alio morbo, adeoque omnis vitetur confuſio. Poſterior autem morbi naturam individuam jam cognitam ſupponit, paucisque verbis illam deſcribit. Binis illis methodis promiſcue uſus fuit *Celeberrimus Boerhaavius*; ſic tamen, ut, dum priorem methodum adhiberet, poſtea ex tradita morbi hiſtoria deduceret ejus cauſam proximam; ubi vero poſteriori methodo definiendi morbi uſus fuit, tunc datæ definitionis veritatem probat poſtea ex omnibus illis, quæ in morbi definiti decurſu obſervata fuerunt. Sic, v. g., poſtquam phrenitidem ex phænomenis, hunc morbum ſemper comitantibus, definiverat §. 771., poſtea ex morbi decurſu toto, & obſervatis in cadaveribus defunctorum hoc morbo, elicit §. 776. cauſam proximam phrenitidis, quod nempe ſit vera inflammatio meningum cerebri: atque idem etiam in Pleuritidis, ſimili modo definitæ, hiſtoria §. 882. fecit. In Peripneumonia vero, cujus cauſam proximam in definitione hac paragrapho data ſuppoſuerat, poſtea §. 846. tamquam corollarium ex tota morbi hiſtoria deduxit, morbum illum, quem vetuſtas hoc nomine deſcripſit, eſſe veram inflammationem pulmonum.

Patet autem evidenter, & veteres Medicos hunc morbum, quem πνευμονίην, vel & περιπνευμονίην dixerunt, pro inflammatione pulmonis habuiſſe. Ita enim *Hippocrates* (*de Morbis lib. 3. c. 7. tom. 7. pag.* 585.) de hoc morbo agens dixit: *Pulmo ex calore tumens*. Verum calorem & tumorem inflammationis ſigna eſſe patuit ex illis, quæ ad §. 370. & 382. dicta fuerunt. Sic etiam alibi (*de Morbis lib. 2. c. 25. ibid. pag.* 576.) a febre ardente peripneumoniam (notandum enim quod περιπλευμονίην & περιπνευμονίην promiſcue dixerit) fieri notavit. In Commentariis autem §. 741. probatum fuit, per febrim ardentem ſic inſpiſſari ſanguinem, ut per totum fere corpus inflammationes faciat. *Aretæus* autem (*de Cauſis & ſignis morbor. acut. lib. 2. cap.* 1. *pag.* 10.) optime ſic definivit: *Hæc eſt ægritudo, quam peripneumoniam vocamus, inflammatio pulmonis cum febre acuta*. Similia de hoc morbo dixerunt *Æginetæ*

(*lib.*

lib. 3. *cap.* 30. *pag.* 40.) & *Trallianus.* *lib.* 5. *cap.* 2. *pag.* 241.).

In Peripneumonia ergo adeſt pulmonis inflammatio. Verum in hiſtoria inflammationis §. 371. 379. demonſtratum fuit, illam tantum obtinere poſſe in vaſis conicis, ubi fluit ex lato in anguſta liquor; adeoque non omnia pulmonis vaſa inflammationi ſuſcipiendæ apta ſunt, ſed arterioſa tantum. Omnis enim inflammatio ſupponit obſtructionem; atque in Commentariis §. 119. probatum fuit, obſtructionem in venis locum habere non poſſe, quia directio liquidi per venas moti verſus latiorem locum propelleret illud, quod obſtaculum facere poſſet.

Vocatur autem hic morbus Peripneumonia Vera, dum inflammatoria ſpiſſitudine immeabilis ſanguis in arteriarum anguſtiis hæret, ut diſtinguatur ab alia hujus morbi ſpecie, de qua poſtea peculiari capitulo dicetur; Peripneumonia nempe Notha, quæ ex lenta pituita pulmones infarciente originem ducit.

§. 821. Illa vaſa autem ſunt Arteriæ Bronchiales, Pulmonicæ, & harum laterales Lymphaticæ.

Verum in pulmone duplices arteriæ ſunt: una pulmonaris dicta, quæ omnem ſanguinem cordis dextri recipit, & per ultimos fines ſuos tranſmiſſum venis tradit pulmonalibus, atque inde in cor ſiniſtrum propellit. Altera arteria *Bronchialis*, dicta *Ruyſchio* (*Dilucid. valvul. cap.* 4. *obſerv.* 15. *pag.* 21.), qui illam deſcripſit, atque hoc nomine donavit, quia ſupra bronchia ſerpens illa ad finem uſque concomitatur: hæc arteria, longe minor priori, nutritioni ſubſtantiæ ipſius pulmonis inſervit. Videtur enim iſtis conſtans obſervatio eſſe, quod viſcera, quæ ſua fabrica allatos humores mutant in communes toti corpori uſus, peculiares adhuc habeant arterias, quæ vitalem ſanguinem nutrimento illorum deſtinatum adferunt. Sic v. gr. in hepate venæ portarum truncus ſanguinem gerit fabrica ipſius hepatis mutandum in commune corporis bonum; arteria vero hepatica hujus viſceris nutritioni proſpicit. Ita & in renibus præter emulgentes arterias obſervantur alii rami arterioſi, qui ſimilem uſum renibus præſtant. Magnum autem argumentum in Phiſiologicis inde habetur; quo probatur, efficaciam pulmonum in corpore ſano eſſe majoris momenti, quam reliquorum viſcerum, quod nulla totius corporis particula accipiat vel minimam guttulam arterioſi liquidi, niſi prius per pulmonem tranſierit, ne quidem ipſo pulmone excepto. Niſi enim hoc neceſſarium adeo foret, potuiſſet pulmo ex arteriæ pulmonaris ramis vitalem recipere laticem; dum e contra ſemper obſervatur, ex aorta ipſa, vel ejus ramis intercoſtalibus, aut œſophageis (*Winslow Expoſit. Anatomiq. Traité des Arteres num.* 109. *&c. pag.* 378.), arterioſum ſurculum ad pulmones deferri.

Verum inflammatio non tantum locum habere poteſt in majoribus arteriis ſanguinem rubrum gerentibus, ſed etiam in lateralibus earundem ramis, qui ſua anguſtia ſanguinem rubrum non admittunt naturaliter, licet dilatati in ſuis initiis illum recipere poſſint, non vero tranſmittere per ultimos ſuos fines (vide §. 372.). Simile autem vitium in longe adhuc minoribus vaſis obtinere poſſe §. 379. probatum fuit. Poterit ergo phlegmone proprie dicta, & Eryſipelas, & œdema calidum in pulmone naſci, prout diverſæ magnitudinis vaſa immeabili materia obſtructa ſunt, ſimulque impetu vitalis liquidi, per febrim fortius moti, urgentur. *Hippocrates* (*de Morbis lib.* 1. *c.* 8. *tom.* 7. *pag.* 540.) jam Eryſipelatis in pulmone mentionem fecit, illudque gigni dixit, *quum ſupra modum is reſiccatus fuerit. Exſiccatur autem & ab ardoribus & a febribus, & nimio labore & intemperie.* Monuit autem, illud pulmonis Eryſipelas felici metaſtaſi quandoque foras verti; &, niſi hoc fiat, intus putreſcere aut purulentum reddi totum pulmonem. Addit deinde illud Eryſipelas extra diffuſum, ſi intro vertatur, nullam ſpem.

ſpem ſupereſſe: quæ omnia perfecte conveniunt illis, quæ aliis in locis de Eryſipelate habet.

§. 822. Unde etiam duplex concipi Peripneumonia poteſt; quarum una ad fines arteriæ pulmonalis, altera in bronchialibus hæret.

Ratio hujus ex modo dictis patet.

§. 823. Et ſtatim liquet, priorem periculoſiſſimam; poſteriorem minus diſcriminis habere, ſed illam ex hac naſci poſſe; & cauſas multas communes habere.

Dum enim immeabilis ſanguis hærere incipit in finibus arteriæ pulmonalis, impeditur liber tranſitus ſanguinis ex corde dextro per pulmones in cor ſiniſtrum, qui tamen ad vitam abſolute requiritur, uti in Commentar. §. 1. dictum fuit: unde patet, talem peripneumoniam periculoſiſſimam eſſe.

Cum autem in arteriis bronchialibus ſimile malum hærens non adeo directe lædat liberum ſanguineis per pulmones tranſitum, minus inde diſcrimen prævidetur. Interim tamen, quamvis non adeo præceps ſit talis morbus, peſſima inde mala ſequi poterunt; niſi benigna reſolutione curari poſſit nata inflammatio, cum in pulmone alii inflammationis exitus in ſuppurationem, gangrænam, vel ſcirrhum, vel lethales ſint, vel difficillimos morbos chronicos relinquere ſoleant.

Præterea, arteriis bronchialibus inflammatis facile afficiuntur & arteriæ pulmonalis propagines, his ubique vicinæ non tantum, verum & plurimis in locis per anaſtomoſes juncta (*Ruyſch. Catalog. rarior. pag.* 162.). Vaſa enim inflammata impetu liquidi vitalis a tergo loca obſtructa urgentis dilatantur & tument; ſicque omnia vaſa vicina premunt & anguſtant; uti in Commentar. §. 382. explicatum fuit.

Cum ergo & bronchialis arteriæ & pulmonalis rami adeo vicini ſint ſibi mutuo, patet ſatis, a cauſis multis communibus binas has peripneumoniæ ſpecies produci poſſe; licet tamen & quædam ſint, quæ potius arteriæ pulmonalis ramos, vel ſanguinem per hos motum, afficiant, uti ſequenti paragrapho videbimus.

§. 824. Quæ cauſæ plurimæ revocari queunt. 1. Ad generales omnium inflammationum per totum corpus (375. ad 380.) 2. Ad eas, quæ imprimis pulmones afficiunt: ut ſunt, aer humiditate, ſiccitate, calore, frigore, gravitate, levitate, exhalationibus cauſticis, vel adſtringentibus, aut coagulantibus conſtans, ſicque peccans; chylus ex craſſis, ſiccis, viſcoſis, cum acribus permiſtis, vel ſine iis; exercitia pulmonum violenta, curſu, lucta, nixu, cantu, clamore, equitatione forti in vento adverſo; venena coagulantia, cauſtica, conſtringentia, venis ad cor tendentibus immiſſa; vehementes animi perturbationes; angina cum oppreſſione pectoris, & orthopnœa, pleuritis valida, paraphrenitis ingens.

1. Omnes illæ cauſæ, quæ inflammationem in aliis partibus corporis excitare poſſunt, ſive reddendo fluida immeabilia, ſive minuendo vaſorum capacitatem, vel etiam per errorem loci adigendo craſſiora fluida in minorum vaſorum dilatata orificia, huc ſpectant: de his omnibus autem in hiſtoria inflammationis, paragraphis in textu citatis, dictum fuit.

2. Verum & aliæ occurrunt cauſæ, quæ conſiderari accurate merentur, & quæ in pulmonem potius quam in reliquum corpus agunt. Inter illas autem præcipuum locum habet

Aer humiditate, siccitate &c. Quamvis enim aer undique corpus alluat, & una cum cibis & potibus in ventriculum & inteſtina deferatur, tamen nullam par-

partem corporis mag s afficit, quam pulmones, quum continuo aerem ducere debeat homo ut vivat. Unde & hæc corporis pars aeris mutationibus & frequentius & validius afficitur. Si ergo aer nimium humidus fuerit, vaſorum fibræ in pulmone debilitabantur (talem enim effectum habere omnia humectantia in Commentariis §. 54. 4. vidimus), minus reſiſtent fluidis impulſis; adeoque periculum erit, ne laxata vaſa admittant craſſiores fluidi moleculas, quæ per illorum fines tranſire non poterunt (vide §. 118. & 178.): præcipue ſi una cum humiditate calor acris adfuerit; adeoque naſcentur inflammationis cauſæ. E contra vero ſi aer nimia ſiccitate peccet, aſperæ arteriæ & bronchiorum internam ſuperficiem naturali humiditate privabit; hinc minus flexiles hæ partes difficilius ab aere inſpirato expandi poterunt. Præterea ultima exhalantium vaſorum oſcula, quæ in aeream pulmonis ſuperficiem patent, exſiccabuntur, adeoque reſiſtent liquidis impulſis, unde obſtructio & inflammatio ſequi poterunt; præcipue cum per aerem ſiccum & calidum liquidiſſima diſſientur de corpore toto, adeoque ſanguinis major inſpiſſatio ab eadem cauſa oriatur. Calor autem aeris nimius ſimilia fere efficit, ac ejusdem ſiccitas; ſi vero calori aeris accedat ſimul humiditas, tunc nimis laxando pulmonis vaſa nocere poterit, uti ſtatim dictum fuit. Intenſum vero aeris frigus omnium maxime huic morbo producendo favet. Frigore enim & gelu adunari ſanguinis moleculas antea ad §. 117. vidimus; dum autem ſanguis per pulmonales arterias pellitur, nudo fere exponitur aeri; adeoque ab intenſo ſtigore coagulationis metus eſt, omnium maxime ſi ab exercitiis vel foci calore æſtuantes homines aerem gelidiſſimum imprudenter hauriant; uti tot funeſtis caſibus conſtitit, & §. 118. pluribus demonſtratum fuit. Unde monuit *Hippocrates* (*De Affectionibus c. 3. Tom. VII. p. 621.*), hyeme pleuritides & peripneumonias maxime fieri, & quidem vehementiſſimas. Cum vero doceat Anatome (*Herm. Boerhaave Inſtitut. Medic.* §. 102.), pulmones ſuſpenſos in aere illos undique allabente collabi ſemper, & multo minores fieri, quam erant, dum in thorace integro hærebant; patet, pulmones propria vi ſemper niti, ut minores ſint in omnibus ſuis partibus, adeoque variam aeris gravitatem augere vel minuere poſſe pulmonum dilatationem, quæ ad liberum ſanguinis per illos tranſitum requiritur. In ſanis hominibus illa in gravitate Atmoſphæræ differentia, quæ vulgo obſervari ſolet, raro multum mali facit; ſed illis, quibus fibræ muſculares & ligamenta bronchiorum ſquamoſa ſegmenta connectentia nimis obriguerunt, vel ſpaſmo a leviſſima cauſa contrahi ſolent, mutatam aeris gravitatem ilico ſæpe ſentire ſolent, & paroxysmo Aſthmatico corripi. Cum autem aer nimis gravis magis comprimat pulmonis vaſa, augebitur reſiſtentia cordi dextro arctatis canalibus. Ubi vero aer nimis levis fuerit, eadem vaſa, minus preſſa, ab humoribus impulſis nimium dilatari poterunt; unde ſimilis effectus erit, ac ab humido & calido aere. Simul etiam aer nimis levis non poterit ſatis ſuperare vim contractilem fibrarum pulmonalium dilatationi pulmonis reſiſtentem. Quamvis ergo varium atmoſphæræ pondus in ſanis cęteroquin hominibus ſolum raro multum noceat, poterit tamen cum aliis cauſis ſimul concurrere, atque earundē effectum augere. Minus tamen diſcriminis videtur exſpectandum eſſe ab aucta aeris gravitate: docuerunt enim experimenta, animalia in aere ita compreſſo, ut mercurius in barometro ſolitam altitudinem ſuperaret triginta digitis, vivere tamen potuiſſe (*Vide Boyl. in Experiment. novor. phyſico mechan. continuat. ſecunda, artic. 4. Exper. 6. 7. &c. t. I. p. 5. &c.*). In altiſſimis autem montibus, a nimia levitate aeris impediri reſpirationem, obſervatum fuit (*Verulam. Novi organi l. 2. Aphor. 12. p. 333.*), & quidem cum ſuffocationis periculo.

Verum pręter has memoratas aeris qualitates notandum eſt, atmoſphęram nos ambientem incredibilem in ſe continere corporum varietatem. Quidquid enim ex plantis, & animalibus, ſive vivis, ſive

poſt

poſt mortem putredine reſolutis exhalat, vel per ignem expellitur, omne hoc in aere fluctuat. Imo & foſſilia corpora, quandoque ſponte ſua, ſępius per ignem agitata, exhalationes fundunt, quę pariter per aera diffunduntur. Si ergo tales exhalationes aeris inſpirato permiſtę cauſtica, adſtringente, vel coagulante vi prędite fuerint, poterit inde peripneumonia fieri. Dum arſenicum, cauſtica & venenata vi infame, repetitis ſublimationibus fixare tentabat *Tachenius* (*Hippocrates Chem c.* 24. *p.* 149. 150.), ſciendi deſiderio quęvis ſpernens pericula, apertis vaſis inſpiravit auram ſuaviſſimam, ſed poſt ſemihorulam imprudentię ſuę pœnas luebat; dum & difficulter reſpirabat, omnium membrorum convulſiones patiebatur, ſanginem mingebat cum intolerabili ardore &c. Lacte & oleo pręceps hoc periculum evaſit quidem, ſic tamen, ut tota hyeme langueret, febre lenta, hecticę ſimili afflict. s. Probe memini, dum ex ſale marino decrepitato ſicciſſimo, & oleo vitrioli rectificatiſſimo, ſpiritum ſalis marini meraciſſimum pararem, ſolutis vaſis tanto cum impetu fugaciſſimos vapores erupiſſe, licet paucę tantum uncię hujus ſpiritus in capaciſſimo excipulo hęrerent, ut non tantum laboratorium, ſed & tota fere domus ilico his vaporibus repleretur, cum imminentis ſuffocationis periculo, niſi ſubito aufugiſſem. Omnibus notum eſt, ſulphuris accenſi vaporem & homines, & quęvis animalia reſpirantia, necare certiſſime, ſi majori copia cum aere hauriatur. Adeo enim ſenſibilis eſt interna pulmonum ſuperficies, ut ab acrioribus talibus, una cum aere hauſtis, ilico corrugetur totus pulmo ſpaſmodice conſtrictis fibris muſculoſis bronchiorum ſegmenta cartilaginea nectentibus; unde ſubito lethalis peripneumonia; vel, ſi evaſerint, incurabile aſthma tota vita manet. Hoc vidi in optimo hujus urbis cive, qui in juventute apud œnopolam habitantis, ut addiſceret vinorum commercium, a ſodalibus jubebatur, ut aperto ingentis dolii, ſulphuris vapore repleri, ſpiraculo olfaceret, qua arte vina a fermentatione pręſervarentur. Miſer ille valide naribus attrahit infectum hunc vaporem, ſed mox concidit, atque aliquot horis cum morte luctatus evaſit quidem, verum tota vita manſit aſthmaticus, & nunquam ſomnum capere potuit, niſi erecto corpore in ſedili hęreret. Verum & una cum aere inſpirato in pulmonem duci poſſunt talia, quę non acria quidem ſunt, ſed coagulante & exſiccante vi peſſime nocere poſſunt, quamvis plerumque non tam ſubito horum noxa obſervetur. Sic *Diemerbroeckius* (*Anatom. l. II. c.* 13. *p.* 306.) in noſocomio diſſecuit lapidicidę famulum aſthmate mortuum, atque in ejus pulmone invenit magnam copiam pulveris lapidum, veſiculas fere omnes pulmonis implentem, atque ſequente anno in binis lapidicidis ſimili modo mortuis idem invenit. Ex quibus omnibus ſatis patet, una cum aere inſpirari poſſe talia, a quibus peripneumonia naſci poterit.

Chylus ex craſſis, ſiccis, viſcoſis &c. Notum eſt ex Phyſiologicis, chylum, ex ingeſtis cibis & potibus paratum, per ductum thoracicum infundi in venam ſubclaviam, inde momento poſt una cum ſanguine venoſo ad cor dextrum venire, atque tunc per ultimas pulmonaris arterię anguſtias pelli debere. Si ergo ex craſſis & viſcoſis paratus fuerit chylus, vel ob ſicciores cibos aſſumtos abſque potu non ſatis dilutus, periculum eſt, ne in ultimis illis arteriarum finibus hęreat, illosque obſtruat, vel ſaltem difficiliorem reddat ſanguinis per pulmones tranſitum. Verum quidem eſt, magnam cautelam adeſſe in corpore humano, ne hoc fiat, dum & bilis affuſa in inteſtinis tenacitatem ſolvit ingeſtorum, & ſaliva, lympha pancreatis, ventriculi & inteſtinorum humores &c. chylo miſcentur, antequam ſanguini venoſo affundatur, ſimulque parca copia chyli torrente quaſi venoſi ſanguinis abſorbetur. Interim tamen lentæ & viſcoſæ ingeſtorum moleculæ, licet dilutæ, dum in ſinu venoſo, auricula, & corde dextro hærent, poſſunt iterum adunari (vide §. 69. 70.), atque lentorem morboſum facere, cujus noxa in pulmone percipietur.

tur. Numquid enim ſaniſſimi etiam homines, poſt cibos larga nimis copia aſſumtos, dyſpnœam ſentiunt aliquot poſtea horis, dum chyli maior ſolito copia, & minus forte elaborati, per pulmonem tranſit? In debilioribus longe citius a leviori etiam in diæta errore idem obſervatur, atque omnium maxime in phthiſicis; qui peſſime anguntur, dum novus ex ingeſtis paratus chylus majori copia ſanguini admiſcetur. Patet ergo & hanc peripneumoniæ cauſam notari debere. Frequens ſatis in bobus hic morbus occurrit, ab hac potiſſimum cauſa, ut videtur, dum hæc animalia, in ſtabulis quieſcentia hyemali tempore, paſcuntur placentis, poſt expreſſionem olei ex lini ſemine reſiduis (*lynſaat kœken*), ex quibus contritis & cum aqua ſubactis tenax illud lutum paratur, quo chemici ad vaſa agglutinanda uti ſolent. Si vero una cum viſcido lentore acrimonia juncta fuerit, eo major noxa erit, dum tenerrima vaſa, acribus ſtimulis irritata, conſtringuntur & cava ſua arctant. Quamvis enim ex ingeſtis, licet diverſiſſimis, humani corporis efficacia unus & idem homogeneus humor, ſanguis nempe, paretur, tamen illa mutatio non in inſtanti perficitur, ſed plurium horarum ſpatio abſolvitur, atque chylus, cum ſanguine jam fluens, diu ſæpe adhuc ingeſtorum indolem retinet. Patet in lactantibus fœminis, quarum lac odorem & ſaporem aſſumtorum, purgantium vires, &c. ſatis diu quandoque retinet. Confirmantur modo dicta & *Hippocratis* (*De Internis Affectionibus* c. 7. *p.* 642.) teſtimonio, qui dixit, *inflammationem in pulmonem fieri maxime a vinolentia, & piſcium capitonum & anguillarum ingluvie: hi namque pinguedinem humanæ naturæ inimiciſſimam habent*. Atque ideo etiam *Celſus* (*lib.* 4. *c.* 7. *p.* 213.) ſanato morbo, recidivæ cavendæ cauſa juſſit, *in refectione pluribus diebus a vino abſtinere;* ſimulque curandum eſſe, *ut diu nihil niſi molle & lene ſumatur*.

EXERCITIA PULMONUM VIOLENTA &c. Valido curſu, plurimis corporis muſculis agentibus, accelerari debere motum ſanguinis venoſi, adeoque & cor irritari ſic, ut ſæpius & fortius contrahatur, alia occaſione in Commentariis §. 99. 2. probatum fuit. Verum corde frequentius contracto, & fortius ſimul eodem temporis ſpatio, augetur celeritas ſanguinis pec pulmonares arterias pulſi quam maxime. Demonſtratum aute fuit §. 100. aucto motu ſanguinis per vaſa difflatis aquoſis partibus, produci viſcoſitatem ſanguinis inflammatoriam, qua ad concretionem facile diſponitur. Simul etiam tunc probatum fuit, ab eadem cauſa augeri vaſorum ad initia amplitudinem, & liquidorum craſſiorum in tenuiora vaſa impulſum: unde tunc concludebatur, obſtructiones, inflammationes &c. ab aucto motu ſanguinis per vaſa ſequi poſſe. Quamvis autem illa mala in toto corpore ab hac cauſa naſci queant, imprimis tamen pulmoni majus inde imminet periculum, quia & tenerrimis vaſis conſtat, & velocitatis ſanguinis incrementum illum plus afficit. Demonſtratur enim in Phyſiologicis (*H. Boerh. Inſtitut. Medic.* §. 208.) quod *omnis liquor totius corporis, quo tempore, diſtributus per omnes partes, ſemel circuitum abſolvit per cunctas, eo tempore totus ſemel tranſit per ſolos pulmones; ideoque & humor omnis vitalis totus quantus pulmones tranſit, dum per alia viſcera tantum certa portio transfluit*. Hinc intelligimus rationem, quare a validiſſimo curſu & homines & animalia toties ſubito moriantur, uti paſſim Obſervationes Medicæ teſtantur. Imprimis autem tunc funeſtiſſimus eventus ſequitur, dum æſtuantes & anheloſi a curſu homines frigidum aerem hauriunt, vel gelidum potum bibunt affatim: ratio horum data fuit in Commentariis §. 118.

LUCTA, NIXU. Validiſſima enim tunc omnium fere muſculorum voluntariorum actio eſt, adeoque & acceleratur ſanguinis venoſi motus æque ac a curſu. Verum prætere videmus, omnes homines, dum luctantur, vel valido nixu pondera elevare aut obſtacula quædam removere, conantur, aerem magna copia inſpiratum retinere quam diutiſſime, antequam exſpirent, atque ſimiles conatus repetere continuo.

tinuo. Aer autem calido pulmone retentus rareſcit, & tanto magis vaſa pulmonalia premit, quanto magis a calore expanditur: hinc patet, anguſtari debere pulmonis vaſa: interim agentibus muſculis acceleratur ſanguinis venoſi motus verſus cor, illudque irritatur in validiores & frequentiores contractiones; cum autem ab aere rarefacto anguſtata fuerint pulmonis vaſa, difficilius ſanguis tranſibit per pulmones, & tantum ejus fluidiſſima pars per arctiores jam vaſorum fines tranſire poterit, craſſiſſima accumulabitur, atque obſtructiones & inflammationes pariet.

Cantu, clamore. Ob eandem rationem inter peripneumoniæ cauſas & hæc referuntur. Vox enim formatur expulſu aeris, tota capacitate pulmonis contenti, per cauſas arctantes thoracem; ita tamen ut aer ſic per aſperam arteriam expulſus incurrat in ventriculos laryngis, cartilagines arytenoideas, rimam glottidis. Nimis enim dilatata glottidis rima aer liberrime exit, ſed nullum ſonum facit; uti patet in illis, qui graviorem ſonum edere conantur, quam poſſunt. Demonſtraverunt autem Muſici, vocis diverſitatem quoad acutiem & gravitatem pendere a varia apertura rimæ glottidis, & aucta vel minuta celeritate aeris expulſi. Ubi ergo acutiſſimos tonos cantando aſſequi conantur homines, cauſæ thoracem arctantes valida vi exprimunt aerem pulmone contentum per anguſtatam admodum glottidis rimam, unde aer preſſus valide reagit in pulmonis cavum, quo continetur, hincque impeditur liber ſanguinis per pulmonem tranſitus. Idem in valido clamore verum eſt, qui ſemper eo acutiorem tonum format, quo fortior eſt. Phænomena autem, quæ apparent in cantantibus, vel fortiter clamantibus hominibus, evidenter hujus rei veritatem probant. Semper enim tunc turgida rubet facies, oculi ſuffunduntur ſanguine, venæ frontales & jugulares tument &c., quæ omnia docent circa cor dextrum accumulari ſanguinem venoſum, quia libere per pulmones tranſire nequit, uti alia occaſione ad §. 807. probatum fuit.

Equitatione forti in vento adverso. Demonſtraverunt Phyſici (*s'Graveſande Phyſices Elementa Mathem. Tom. 1. pag.* 527.), corpora per fluidum mota reſiſtentiam pati, atque aucta velocitate corporis moti hanc reſiſtentiam augeri; partim quia cohæſio particularum fluidi ſuperari debet, partim etiam quia partibus fluidi motus conciliatur. Si ergo quis pernici equo per aerem vehatur, cum actioni æqualis ſit reactio, tanto magis aer premet pulmonem, quo rapidius per aera movetur homo. Verum ſi jam ſimul aeris adverſo vento moti directio ſuperari debeat, patet ſatis augeri quam plurimum illam vim, qua aer pulmones premit. Si autem & frigidus talis ventus fuerit, eo magis conſtringentur vaſa pulmonis, & tanto majus periculum erit adunationis molecularum ſanguinis (vide §. 117.).

Venena coagulantia, &c. Docuerunt Chemici, dum ſanguinis humani, aliorumque animalium, proprietates deſcribunt, a ſpiritibus acidis foſſilibus ex vitriolo, nitro, ſale marino &c. expreſſis vi ignis, ſanguinem coagulari: idem ab alcohole, alumine, vitriolo & pluribus aliis contingit. Poſtea tentatum fuit, quid ſimilia efficerent, ſi venis apertis vivi animalis inſtillarentur; qualia plura experimenta apud *Wepferum* (*Cicut. Aquat. hiſtor. & noxæ*. *Baglivius ſylloge experiment. pag.* 103. *&c.*), aliosque Auctores inveniuntur. Tentavi ſimilia in canibus ſæpius, vidique ſemper ſanguinem inde grumeſcere, & per venas, ſemper latiores in ſuo decurſu, ad cor dextrum deferri, dein pulmones: ibi autem hærebat, & poſt ſummas anxietates animalia hæc moriebantur, citius vel ſerius, prout major minorve talium coagulantium quantitas venis injecta, & diverſa foret horum injectorum efficacia. Poterit ergo & a talibus cauſis lethalis ſubito peripneumonia induci. Interim tamen cautum eſt, ne talia, per os ingeſta, venas ingredi & ſanguini miſceri poſſint, antequam admodum diluta fuerint, vel ſic mutata, ut nocere nequeant. Minima enim venarum abſorbentium & vaſculo-

I 2 rum.

rum oſcula in primis corporis viis ab acrioribus ſic conſtringuntur, ut omnis aditus tollatur; adeoque raro ab hac cauſa peripneumonia fiet. Si vulneribus, in quibus magnæ venæ diſciſſæ ſunt, imprudenter applicaretur alcohol vel ſimilia ſliptica, quæ ſanguinem prompriſſime coagulant, tale malum metuendum foret: uti etiam, dum atra bilis viſcera abdominalia obſidens, quacunque de cauſa mota turgens, verſus hepar ruit, & exeſos venæ cavæ ramulos ingreſſa cum ſanguine venoſo ad cor dextrum defertur. Ubi enim poſtea §. 1104. dicetur, quandoque atra bilis acidam coagulantem vim habet, adeoque poſſet ſubito lethalem peripneumoniam hoc modo facere.

Vehementes animi perturbationes. Quantam vim habeant validi animi affectus, & quam miris modis poſſint augere, minuere, turbare vitalem humorum per vaſa motum, in Commentariis §. 104. dictum fuit. Dum ſubito terrore percellitur homo, uno momento pallet totum corpus, conſtrictis omnibus vaſis ſic, ut ſanguinem rubrum non admittant amplius: mox ſuſpiria, anhelitus, & ponderis prementis circa præcordia ſenſus adſunt; quæ docent evidenter, difficillimum eſſe tranſitum ſanguinis corde dextro expulſi per pulmones. Incipit ergo ſtagnare tunc ſanguis in magnis receptaculis venoſis circa cor, & ad concretionem diſponi; adeoque ſummum periculum eſt, ne poſtea ille ſanguis in pulmonalis arteriæ anguſtiis hæreat immeabilis. Contra, dum ſubita excandeſcit ira homo, inflatur turgida facies, rubet, calet totum corpus, oculorum tunica adnata ſanguine ſuffunditur, pulſus celer & validior eſt: quæ omnia ſigna docent, ſanguinem rapidiſſime moveri, & ingredi minora vaſa, in quibus naturaliter non reperitur; adeoque periculum eſſe, ne per errorem loci inflammatio fiat. Verum in iratis hominibus frequens anhelitus, cordis palpitatio & anxietatis ſenſus evincunt, ſimilem mutationem, ac in externis corporis partibus deprehenditur, etiam in interioribus locum habere. Dum autem jurgiis, minis, aliisque modis bervis ille furor exhalare poteſt, ſæpius abſque magno malo ſequente valida deferveſcit ira: verum memores iras imo ſub pectore condere coguntur inviti, uti toties in aulis fit, ſummæ naſcuntur calamitates. Optimus civis, a Magnate quodam publice opprobrio affectus, tacitus premit illatam contumeliam, dum illam ulciſci non poterat; verum mox aſthma ſuboritur, in dies ingraveſcens toto biennio, tandemque hydropicus periit (*J. Bapt. Helmont, in Capitulo Aſthma & tuſſis N. 25. pag. 291.*). Si jam ſimul conſideretur, in hyſtericis mulieribus & viris hypochondriacis, dum validos animi affectus patiuntur, ilico fere ſequi urinæ tenuis & limpidiſſimæ ingens profluvium, patebit, ſanguinem orbari diluente vehiculo, adeoque in concretionem magis pronum reddi.

Angina cum oppressione pectoris &c. Ut ſanguis in homine nato ex corde dextro in ſiniſtrum tranſire poſſit, requiritur pulmonum expanſio per aerem inſpiratum: quidquid ergo liberum aeris in pulmonem ingreſſum tollit, vel neceſſariam pectoris dilatationem in inſpiratione impedit, faciet, ut ſanguis hærere incipiat in ultimis anguſtiis arteriæ pulmonalis, dumque pergunt agere tales cauſæ, immeabili ſanguine implebitur pulmo, & peſſima peripneumonia fiet. Dum ergo in anginæ ſpeciebus, §. 801. 802. deſcriptis, anguſtatur pulmonalis fiſtula, vel larynx, circuitus ſanguinis per pulmones difficilis fiet, uti in Commentariis harum paragraphorum demonſtratum fuit. In valida vero pleuritide & paraphrenitide pectus dilatare nequeunt ægri, ob ſummam doloris acerbitatem, ſicque ſe ipſos ſuffocant; unde etiam illi morbi, ſi peſſimi fuerint, fere ſemper in peripneumoniam tranſeunt, uti poſtea patebit, quando de his morbis agendum erit.

§. 825.

§. 825. SI hæ cauſæ (824.) morbum produxerint, pro diverſitate ſedis affectæ (822.) producent effectus varios; bronchialis enim omnia effecta inflammationis producens (382. ad 393.) ipſos fines arteriæ pulmonalis continguos comprimendo, contagio efficiundo, inflammat.

Dictum fuit §. 822. duplicem poſſe concipi peripneumoniam, dum nempe inflammatio in finibus arteriæ bronchialis vel pulmonalis hæret. Effectus ergo erunt varii, qui a læſis functionibus pendent, quibus binæ illæ arteriæ ſerviunt. Cum autem bronchialis arteria vitæ & nutrimento ipſius ſubſtantiæ pulmonis deſtinata ſit, læſio functionum hujus arteriæ proprie ſpectabit ad ipſum pulmonem, tanquam privatam corporis partem. Arteriæ autem pulmonalis inflammatio non tantum pulmonem lædit, verum & liberum ſanguini ex corde dextro in ſiniſtrum tranſitum turs bat, unde vita pendet. Cum autem rami arteriæ bronchialis, per pulmonis ſubſtantiam diſperſi, ubique contigui ſint arteriæ pulmonalis ramis, patet ſatis, uti ad §. 823. dictum fuit, inflammationem arteriæ bronchialis ſimile malum in arteria pulmonali producere debere; adeoque peripneumoniam ſemper periculoſam eſſe.

§. 826. UBI autem fines ipſi arteriæ pulmonalis inflammati, ſtagnat cruor; extenditur vas; exprimitur transſudatione quaſi pars liquidiſſima; coacervatur craſſior, inter cor dextrum, & fines pulmonalium arteriarum, omnis fere colligitur, circulum adhuc obire potens, ſanguis; hinc pulmo gravis, explicari impos, liveſcens; cor ſiniſtrum ſanguine orbatur; debilitas ſumma; pulſus exilis, omni modo inæqualis; reſpiratio parva, frequens, difficilis, erecta, tuſſiculoſa, calida; ſanguinis venoſi ante auriculam & cor dextrum ſtagnatio; rubor faciei, oculorum, oris, faucium, linguæ, labiorum inſolitus; tandem ſuffocans, inexplicabili cum anxietate & delirio, mors.

Conſiderantur jam hac paragrapho ill effectus, qui natam in pulmonali arteria inflammationem neceſſario ſeqauntur, & ex quorum cognitione præſentis peripneumoniæ diagnoſis haberi ſimul poterit.

Patet ex definitione inflammationis (§. 371.), ſtagnare cruorem in arteriis inflammatis, ſimulque ſanguinem per febrim fortius motum urgere loca obſtructa. Inde autem neceſſario ſequitur diſtenſio vaſorum inflammatorum ante locum illum, ubi obſtruens materies hæret; uti probatum fuit in Commentariis §. 382. 1. Verum cum moleculæ ſanguinis rubræ, niſi valida & diuturna preſſione ſphæricam figuram mutaverint, interſtitia relinquant, exprimetur transſudando tenuior ſanguinis pars per illa, & ad cor ſiniſtrum perveniet. Cum autem vaſa inflammata tumentia vicinos canales aucta ſua mole comprimant, propagabitur brevi inflammatio, & ſola tantum tenuior cruoris pars per pulmonem tranſire poterit ad cor ſiniſtrum, craſſior autem pars in pulmonis vaſis obſtructis & diſtentis coacervabitur.

Verum vaſorum inflammatorum aucta moles non videtur ſola cauſa eſſe, quare nata in pulmone phlegmone tamen ſubito ad vicina loca pergat, ſed & multum huc facit aucta ſanguinis celeritas per reliqua vaſa adhuc pervia, uti in Commentariis §. 382. 8. explicatum habetur. Dictum autem ibidem fuit, notabile velocitatis augmentum non poſſe a minuto canalium perviorum numero fieri, niſi pars inflammata tantæ fuerit magnitudinis, ut numerus vaſorum obſtructorum, comparatus cum reliquis vaſis apertis, inſignem differentiam facere poſſit. Unde etiam tunc concluſum fuit, in plerisque corporis partibus inflammatis non poſſe ab hac cauſa multum accelerari pulſum, ſed hoc potius fieri a fibrarum nervearum, per vicinas partes & ipſa vaſa inflammata diſperſarum, irritatione. Ubi autem inflammatio pulmonem occupat, facile concipitur, obſtructis quibusdam vaſis, multum de-

bere augeri humorum celeritate per reliqua vaſa pervia, quia nempe (uti in Commentariis §. 824. dictum fuit) omnis liquor totius corporis, quo tempore, diſtributus per omnes partes, ſemel circuitum abſolvit per cunctas, eo tempore totus ſemel tranſire debet per ſolos pulmones. Quomodo autem per auctam velocitatem circulationis obſtructio & inflammatio fiant, in Commentar. §. 100. explicatum fuit.

Patet ergo in peripneumonia, niſi cito ſolvi poſſit, omni momento augeri mala, cruorem immeabilem accumulari in vaſis obſtructis & dilatatis, atque continuo magis magisque in majores vaſorum anguſtias urgeri; ſicque tandem omnis ille ſanguis, qui adhuc tranſprimi potuit in venas pulmonales & circulum obire, in venis majoribus circa cor, ſinu venoſo & auricula dextris, hærebit, dum omni momento augentur impedimenta in pulmone. Simul etiam patet, craſſamento ſanguinis in pulmone accumulato, illam partem, quæ adhuc per vaſa movetur, tenuiorem & fluidiorem ſolito eſſe debere; quod phænomenon plurimos Medicos, ad hanc rem non attendentes, torſit, dum crederent, in morbo acuto inflammatorio contrariam ſanguinis venis educti indolem eſſe debere. Cum ergo omne illud, quod per vaſa motum vitalem adhuc continuat, ex tenuioribus tantum ſanguinis partibus conſtet; potus aquoſi ingeſti non poterunt diu manere humoribus permiſti, ſed vel per ſudores exibunt, vel per urinam. Cæteris enim paribus tanto major ſecretio & excretio per has vias fiet, quanto major copia aquæ in ſanguine adeſt, proportione habita ad reliquas cruoris partes. Unde merito dixit *Hippocrates* (*In Coacis Prænot. N.* 579. *t.* 8. *p.* 886.), *malam eſſe urinam, quæ cito poſt potum mingitur, præſertim in pleuriticis, & peripneumonicis*.

Quo magis autem impletur craſſo & immeabili ſanguine pulmo, eo minus fit ſpatium acri inſpirato: hinc pulmo ex ſua natura levis & ſpongioſus, gravis fit & compactam carneam molem refert, atque liveſcit ob eandem cauſam. Videtur & *Hippocrates* illud obſervaſſe, licet aliam rationem dederit, ignarus circulationis ſanguinis. Sic enim habet: *Quum e capite per bronchum & arterias in pulmonem fluxio facta fuerit, natura ſua ratus & ſiccus exiſtens pulmo, quidquid humoris poteſt, in ſe trahit, & ubi influxerit, major redditur, & ſiquidem in totum fluxerit, lobi majores redditi utrumque latus attingunt, & peripneumoniam faciunt* (*Hippocrat. l. de locis in homine c.* 7. *t.* 7. *p.* 365.). Et alibi de eodem morbo agens (*De Internis affectionibus c.* 8. *ibidem p.* 643.) dicit: *Hic tumor potiſſimum a ſanguine ortum ducit, quum pulmo in ſe ſanguinem attraxerit, & acceptum retinuerit*.

Obſervata aptem in cadaveribus hoc morbo defunctorum confirmant illa, quæ morbi hujus conſideratio dicta verat; unicum adduxiſſe exemplum ſufficiet. Dum aperitur cadaver juvenis viginti ſex annorum, peripneumonia defuncti ſeptimo morbi die, pulmones conſpiciebantur admodum diſtenti & ad tactum duri. Omnem pectoris cavitatem replebant, diaphragmati, coſtis & dorſi vertebris in utroque latere adeo firmiter accreti, ut cultro difficillime ſeparari potuerint. Exemti de thorace pulmones carnem compactam referebant, eorumque veſiculæ quaſi carnea, craſſa, rubicunda ſubſtantia erant infarctæ & quum diſcinderentur, pauca quantitas ichoris putridi ſanguinei effluxit. Quinque libras pondere æquabant pulmones lanci impoſiti, & aquæ injecti ſubmergebantur. In aſpera arteria ſpumoſa & tenax materia reperta. In vaſis pulmonis, uti & corde & auriculis, inventæ fuerunt polypoſæ concretiones, quæ ſimul omnes excedebant pondere binas uncias (*Fred. Hofm. Medic ration. & Syſtem. t. IV. Sect. II. c.* 6. *Obſervat.* 1. *p.* 439. *uti & in Diſſert. dec.* 2. *Diſſert. X. de Generatione Mortis in morbis p.* 528.) Pulchra hæc obſervatio ad amuſſim oſtendit, qua via hic morbus in mortem tendat.

Cum autem ſanguis venoſus ad cor dextrum delatus, per infarctum pulmonem tranſire nequeat libere, hærebit in pulmonis vaſis diſtentis, aut colligetur

in

in corde dextro, ſinu venoſo & auricula dextris, vel & in ipſis venarum majoribus truncis, & pauculum tantum per vaſa adhuc pervia pulmonis in cor ſiniſtrum venire poterit, unde cor ſiniſtrum ſanguine orbatur. Non poterit ergo per aortæ ramos ad encephalon pelli ſanguinis debita copia, unde nec fiet ſpirituum ſecretio, ſimulque deficiet liquidi nervoſi influxus & preſſio in muſculos, adeoque debilitas ſumma ſequetur; uti in *Capitulo de debilitate Febrili* pluribus demonſtratum fuit. Quia autem arteriæ diaſtole a ſanguine ex corde projecto fit, hinc patet, corde ſiniſtro vix ſanguinem recipiente, non poſſe valide attolli aortam, ejusque ramos, adeoque pulſum & exilem & mollem eſſe debere. Præterea cum auctæ reſiſtentiæ in pulmonis vaſis non patiantur (adulto ſaltem jam morbo) ut cor dextrum ſe integre evacuare poſſit, illud palpitabit ſæpius, & ſingulis illis ictibus aliquid transprimet per pulmones in cor ſiniſtrum, donec in corde ſiniſtro talis quantitas ſanguinis ſit, quæ illud in validam contractionem irritare poſſit; unde tunc ſubinde unus vel alter valide pulſus ſentitur, moxque iterum fit mollis, exilis, imo & ſæpius intermittit; adeoque patet ratio, quare pulſus omni modo inæqualis ſit. Talis autem pulſus vacillatio in moribundis hominibus ſemper adeſt, atque poſtea §. 874. probabitur, proximam mortis cauſam, & ultimum ferme omnium lethalium morborum effectum eſſe peripneumoniam.

Ex modo dictis intelligitur forte ratio, quare *Galenus* (*de Pulſibus ad Tyrones cap.* 12. *tom.* 6. *pag.* 10. 11.) dixerit, peripneumonicorum pulſum magnum eſſe, dum nempe ſubinde validus talis arteriæ pulſus obſervatur, mox ſequente iterum debili & undoſo. Non enim abſolute magnum in hoc morbo pulſum poſuiſſe *Galenum*, patet ex illis, quæ ſtatim adduntur. Sic enim habet: *Peripneumonicorum autem magnus eſt* (*pulſus*) *& undoſi quid habens, & obſcurus, & mollis, ſimiliter ac pulſus lethargicorum, niſi quatenus præpolleat inæqualitate*, &c. Simile quid & apud *Aretæum* (*de Cauſis & ſignis morbor. acutor. lib.* 2. *cap.* 1. *pag.* 11.) legitur; dicit enim de hoc morbo agens: *Pulſus habent in initio magnos, inanes, creberrimos*. Et poſtea addit: *Pulſus parvi, frequentiſſimi & deficientes, quando ipſis mors proxima eſt*.

Respiratio parva, frequens, difficilis &c. Requiritur enim, ut ſanguis in homine nato tranſire poſſit per pulmones, illorum expanſio per aerem inſpiratum. Verum ex ante dictis patuit, pulmonum arterias in hoc morbo ſanguine immeabili infarctas diſtendi, adeoque cavum aerem pulmonum minuere, ſimulque faciem pulmonum ab aere inſpirato expanſionem impedire, cum non amplius ſpongioſi & molles, ſed carnei & duri evaſerint. Unde parum aeris ſimul tunc inſpirare poſſunt tales ægri, & reſpirationis frequentia & ſummo molimine illud compenſare nituntur. Simul tunc adeſt orthopnœa dicta Veteribus Medicis, quando ægri proprio inſtinctu corpus in lecto erigunt, ut facilius inſpirare poſſint. Erecto enim corporis ſitu abdominalia viſcera ſuo pondere deorſum ducunt diaphragma, ſicque pectoris dilatationem augent. Notavit hoc *Aretæus* (*ibid. pag.* 10. 11.), monens, quod *ſedere volunt laborantes: ad ſpiritum ducendum corpus rectum ſtatuitur, ad id enim hic ſitus aptiſſimus eſt*. Deſignat ergo erecta illa reſpiratio ſemper impedimentum in pulmone liberum ſanguinis tranſitum tollens; atque inde patet ratio, quare *Hippocrates* (*in Prognoſtic. Sentent.* 20. *Tom.* 8. *pag.* 603.) dixerit: *Quod ſi in morbi vigore ægrotus velit reſidere, hoc in omnibus quidem acutis morbis malum eſt, peſſimum vero eſt in peripneumonicis*. Ubi enim morbi decreſcunt, minime malum ſignum eſt, ſi in lecto reſidere velint ægri; tunc enim increſcentibus viribus, & fatiſcente morbo, jugem decubitum faſtidiunt. Verum in morbi vigore ſemper moleſtam anxietatem, ob difficilem ſanguinis per pulmones tranſitum, deſignat.

Quia autem in hoc morbo diſtentis vaſis

ſis ſanguineis comprimuntur vaſa aerea pulmonis, veſiculárum, in quas bronchia deſinunt, latera ad ſe mutuo affricantur, unde irritans & continua fere tuſſicula, quæ augetur, dum mora & calore inſpiſſatus mucus (naturaliter internam pulmonum ſuperficiem obliniens) neque ob impeditam reſpirationem facile averrendus, in his locis colligitur, uti ex ſectione cadaveris peripneumonia defuncti modo memorata patet. Plerumque tunc ſimul adeſt ingratus in pectore ſtrepitus, qui fit vel ab aere muco hic collecto irretito; vel a veſiculis pulmonum ſiccis, hincque crepitantibus inſtar corii areſacti, dum inſpirando extenduntur. Simile quid indicare videtur *Hippocrates*, dum *de pulmone in latus decumbente* agit; ubi tunc talia ſymptomata enumerat, quæ peripneumoniæ optime conveniunt, atque poſtea addit ſequentia: *Sanguis velut corium ſtridet, & reſpirationem prohibet*. (*de Morbis lib.* 2. *c.* 23. *to.* 7. *p.* 575.). In Œconomia *Foeſii* autem alio modo legitur hic textus, & pro τὸ αἷμα ponitur τὸ ςῆθος, tuncque ſenſus foret: *pectus velut corium ſtridet*. Neque ratione carere hanc emendationem docet alter *Hippocratis* locus (*de Morbis lib.* 3. *c.* 7. *ibid. pag.* 585.), ubi ſequentia habentur: *Quum pulmo ex calore plenus intumuerit, vehemens & dura tuſſis detinet, & orthopnœa; confertim reſpirat, crebro anhelat, tumeſcit, nares expandit, ut equus ex curſu, & linguam frequenter exſerit, & pectus ei modulari videtur* (καὶ τὸ ςῆθος αὐτῷ ἀείδειν δοκέει), *& gravitas ineſſe*.

Calida autem eſt reſpiratio in peripneumonicis, uti manifeſte percipiunt illi, qui hoc morbo decumbentium curam gerunt. In febre ardenti, prout ad §. 379. dictum fuit, quandoque tantus circa vitalia viſcera æſtus adeſt, ut ipſum aerem exſpiratum incendere videatur: ſed & notatum fuit ad §. 741. febrim ardentem ſæpe in peripneumoniam tranſire. Plures autem in peripneumonia cauſæ concurrunt, quæ faciunt, ut aer inſpiratus plurimum caleſcere debeat. Pulmo enim infarcitur rubra craſſiſſima ſanguinis parte, quam calori concipiendo & conceptum diu retinendo aptiſſimam eſſe novimus: per vaſa pulmonis nondum impervia, ſed a vicinis obſtructis & tumentibus anguſtata, celerrime trajiciuntur humores, unde majorem naſci debere, in Commentariis §. 382. 6., & in caloris febrilis hiſtoria, demonſtratum fuit. Accedit, quod immobili ſanguine turgens pulmo ſatis explicari nequeat, adeoque minor copia aeris ſingulis inſpirationibus hauriri poſſit. Ex quibus omnibus ſimul intelligitur ratio, quare calidiſſimus percipiatur aer exſpiratus in peripneumonicis. Unde *Spiritum crebrum & calidum* inter effectus hujus morbi numeravit *Hippocrates* (*Ibid. cap.* 14. *pag.* 588.): uti & *Galenus* (*De Præſagitione ex pulſibus Lib.* 4. *cap.* 2. *tom.* 8. *pag.* 297. *De locis affectis Lib.* 2. *cap.* 5. *tom.* 7. *pag.* 419. & *Lib.* 4. *cap.* 11. *ibid.* 475.) pluribus in locis; idemque ſimiliter notavit *Aretæus* (*De Cauſ. & ſign. morbor. acutor. Lib.* 2. *cap.* 1. *pag.* 10. 11.).

SANGUINIS VENOSI ANTE AURICULAM ET COR DEXTRUM &c. Cum enim cor dextrum ſe evacuare libere nequeat per pulmonis vaſa obſtructa & inflammata, ſanguis venoſus, a toto corpore redux, ſtagnare incipiet in venoſis magnis receptaculis ante cor dextrum; adeoque, dum pergunt arteriæ adferre ſanguinem, neque venæ reducere poſſunt, omnes partes capitis externæ & internæ ſanguine diſtendentur; unde rubor faciei, oculorum &c., intelligitur. Videantur illa, quæ in Commentariis §. 807. de hac re dicta fuerunt: ubi ſimul ratio data fuit, quare potius in his partibus, quam in aliis, hæc phænomena appareant. Inter peripneumoniæ ſigna *ruborem in facie* poſuit *Hippocrates, de Internis Affection. cap.* 8. *tom.* 7. *pag.* 643.); & reliqui Veteres Medici Græci, dum hunc morbum deſcribunt, ſimilia dixerunt. Sic inter ſigna diagnoſtica peripneumoniæ *genas rubras* numerat *Trallianus* (*Lib.* 5. *cap.* 241.). Rubeſcere faciem, ſed genas præcipue, dixit *Aretæus* (*Lib.* 2. *De Cauſis & ſignis morbor. acut. cap.* 1. *pag.* 11.), atque venas

nas temporum & colli attolli: addidit autem & aliud phænomenon, nempe τὰ λευκὰ τῶν ὀφθαλμῶν λαμυρώπτα καὶ πίονα, quod in verſione ſic redditur: *oculorum album nitidiſſimum & pingue eſt*. Videtur autem interpres legiſſe λαμπρώπτα ac ſi oculi puriſſimi in hoc morbo niterent, ut pingui quodam inuncta corpora ſolent. Verum, dum impedito libero reditu ſanguinis venoſi a capite omnia turgent, ſolent alba oculorum rubeſcere, & oculi prominere, ſicque torvum potius vultum exprimunt ægri (vide §. 773. 4.): cui ſententiæ favet ipſa vocis λαμυρώπτα propria ſignificatio, λάμυρος enim de protervo homine, & ultra modum audaci dici ſolet. Ingenioſa etiam videtur conjectura, quæ λαπυρώπτα legendum voluit, tuncque ſignificaret, humidiſſimos oculos eſſe (*In conjecturis de ſuſpectis aliquot Aretæi locis ibid. p. 361.*), uti in *Editione Oxonienſi* habetur. In peſſimis enim morbis oculi ſæpe involuntariis lacrymis madent. Si autem conſiderentur illa, quæ in Commentariis §. 734. habentur de notandis in ægrorum oculis, apparebit, ſatis veroſimile eſſe, per pingue illud (πίονα) intelligi tenuem & albam pelliculam, quæ in lethalibus morbis toties ægrorum oculos deturpat. Pulchre hæc omnia confirmari videntur illis, quæ apud *Æginetam* (*Lib. 3. cap. 30. pag. 40.*) leguntur, ubi de peripneumonia agit. Sic autem habet: *Genæ itaque in his rubræ apparent, & oculi intumeſcunt, ſupercilia deorſum nutant, & corneæ* (κερατοειδεῖς) *ſubpingues apparent*, dum nempe tali pellicula obfuſcantur.

Tandem suffocans, inexplicabili cum anxietate et delirio, mors. Dum nempe pulmo adeo ſanguine immeabili infarctus eſt, ut aerem inſpiratum admittere nequeat, ſimulque tanta reſiſtentia naſcitur cordi dextro, ut nihil amplius ſanguinis exprimere poſſit; unde quies cordis, & mors. Quantam autem prius anxietatem patiantur miſeri, colligi poterit ex illis quæ §. 631. dicta fuerunt. Quare autem delirent tales ægri, in Commentariis § 807. explicatum fuit. Videantur & illa, quæ ad §. 774. de hac re dicta ſunt; ubi demonſtratum fuit, Phrenitidem Peripneumoniæ ſuccedere, ſed lethalem. Accidit tamen quandoque paulo ante mortē ut nullam amplius anxietatem ſentiant ægri, verum extrema frigida, ungues lividi, pulſus parvus, celerrimus, & intermittens, ſatis docent peritum Medicum, mortem inſtare, uti optime monuit *Aretæus* (*Lib. 2. De Cauſis & ſignis morbor. acutor. cap. 1. pag. 11.*

Quando autem, cur, & cum quibus ſymptomatibus hic morbus in mortem abeat, poſtea adhuc latius ad §. 848. dicetur.

§. 827. SI tale malum (826.) utrumque pulmonem ſimul, & valide infecerit, erit cita, & inſuperabilis mors; quum nullo remedio antiphlogiſtico juvari natura queat (confer 386. & 395. ad 402.).

Ut vita perennet, requiritur, ut ſanguis ex corde dextro per pulmonem in cor ſiniſtrum venire poſſit; ubi ergo utrumque pulmonem ſimul valida inflammatio prehendit in finibus arteriæ pulmonalis, tollitur ille ſanguinis per pulmonem tranſitus, adeoque brevi actum erit de vita. Et licet in morbi hujus initio, pluribus vaſis obſtructis, quædam adhuc pervia manſerint, patet ſatis ex ante dictis, a tumentibus vicinis inflammatis eadem omni momento magis magisque anguſtari debere, donec tandem omnis via intercipiatur. Quidquid enim ſanguinis adhuc per pulmonem tranſire potuerit in cor ſiniſtrum, illud per aortæ ramos propulſum in venas redibit ad cor dextrum, atque denuo per pulmonalem arteriam, in plurimis locis jam immeabili ſanguine infarctam, tranſire non poterit integre, ſed craſſiſſima pars, rubra nempe, ad hæc obſtacula ſiſtetur, & obſtruentem molem augebit omni momento, unde evidenter patet, citam & inſuperabilem mortem exſpectandam eſſe.

Neque multum ſperari poſſe ab optimis reme-

remediis, licet ſimul & ſemel animoſe adhibitis, patebit, ſi perpendantur ſequentia. Sola curatio inflammationis, quæ hic ſperari poſſet, eſt illa, quæ reſolvendo fit; ſuppuratio enim, dum uterque pulmo ſimul & valide inflammatus fuerit, locum habere nequit, cum omnia ſymptomata augeantur, quando inflammatio in ſuppurationem tranſit (vide §. 387.); adeoque ſuffocaretur æger, antequam ad maturationem perduci poſſet ingens talis in utroque pulmone abſceſſus. Multo minus ſervari poterit æger, dum poſt validam pulmonis utriusque inflammationem gangræna ſequitur, de qua re nemo dubitat. Sed ut reſolutio inflammationis obtineri poſſit, requiritur inter alias conditiones (vide §. 386.), ut cauſa obſtruens non nimis ſolidata fuerit, obſtructio parva ſit in arteriis ſanguineis, vel in initiis lymphaticorum, canales mobiles, diluens vehiculum advehi poſſit, &c. Verum omnia potius contraria in valida peripneumonia obtinent: cum enim omni momento vitæ ſanguis ex cordis dextri cavo trajici debeat per arteriam pulmonalem, ſingulis cordis ictibus magis conſolidabitur obſtruens materia, liquidiſſima ejus parte per ultimos fines arteriæ pulmonalis transpreſſa, ſimulque eadem de cauſa obſtruentes moleculæ in majores convergentium vaſorum anguſtias urgebuntur, adeoque diſtentiſſimis vaſis obſtructis tolletur illorum mobilitas. Verum magna difficultas adeſt, ut diluens vehiculum ſubminiſtrari poſſit: omne enim aquoſum, ſive potatum, ſive balnei, vaporis, clysmatis, &c. ſpecie applicatum, venis recipitur, adeoque ad cor dextrum defertur: verum illud non poterit miſceri immeabili ſanguini, dum magnam partem canalium obructorum occupat infarctus ſanguis, unde per vaſa adhuc pervia tranſibit in cor ſiniſtrum, ſicque debilem vitam in peſſimo hoc morbo utcunque ſuſtinebit. Sed ſi conſideretur, per eadem augeri quantitem liquidi per pulmones trajiciendi, patebit, & augeri debere celeritatem motus, cum plurimis vaſis obſtructis per pauca adhuc aperta eodem tempore moveri debeat pulſum ex corde dextro liquidum, adeoque iterum aderit blandæ reſolutionis impedimentum, cum ad hanc requiratur ſedatus humorum motus, uti ad §. 386. demonſtratum fuit.

Si jam conſiderentur quatuor indicationes curatoriæ, ad reſolutionem inflammationis obtinendam requiſitæ, quæ ad §. 395. enumeratæ fuerunt, & ſequentibus paragraphis fuſius explicatæ, patebit, in hoc caſu illas perfici non poſſe. Tenerrimorum enim pulmonis vaſculorum læſio omni momento augebitur, dum cor pergit, quamdiu vita durat, urgere loca obſtructa, & impetus liquidi corde expulſi directe in vaſa obſtructa adeo propinqua agit. Quam difficile ſit materiæ obſtruenti fluiditatem conciliare in hoc morbo per diluens vehiculum, ſtatim vidimus. Venæ ſectio larga, efficaciſſimum in morbis inflammatoriis remedium, dum & impetum & copiam liquidi vitalis minuit, ſicque vaſis oſcillationes elaſticas reſtituit, atque hoc effectu præſtat, ut inflammata vaſa repellant obſtruentes moleculas ex anguſtiis conniventium vaſorum in majores ramos, parum etiam in hoc caſu prodeſſe poterit. Tollitur enim ſic ille ſanguis, qui adhuc per pulmonem tranſire potens vitam ſuſtinuerat, & quantumcunque etiam minuatur ſanguinis copia, omne, quod ſupereſt, tamen per pulmonem tranſire debet: hinc nec revulſio hic locum habere poterit, quæ tanti uſus eſt in reliquis inflammationibus curandis, neque retropulſio materiæ inflammatoriæ obſtruentis ex anguſtiis minorum vaſorum in majores truncos (vide §. 400.) hic exſpectari poterit: obſtat enim arteriarum pulmonalium plenitudo, dum uterque pulmo ſimul & valide inflammatus eſt, & cordis valvulæ regreſſum ſanguinis contenti in truncum arteriæ pulmonalis impediunt. Laxatio autem vaſorum per balneum vaporis, a quo multum boni ſperatur merito in hoc morbo, dum curabilis eſt, in hoc caſu vix locum habere poterit, dum tantis anguſtiis premuntur tales ægri, ut lintea aqua calida

da madentia ori & naribus applicata ferre nequeant. Patet ergo, citam & nulla arte ſuperabilem mortem inſtare, dum uterque pulmo ſimul & valide inflammatus fuerit hærente malo in arteriæ pulmonalis ramis.

§. 828. **A**T ſi parvum in uno pulmone locum infeſtat, nec cauſas validas habet, aliqua, nec tamen certa, ſpes eſt curari bene poſſe.

Docuerunt injectiones Anatomicæ, arteriæ pulmonalis ramulos per pulmonem diſperſos plurimis anaſtomoſibus jungi inter ſe variis in locis, atque idem etiam in arteria bronchiali verum eſt: quin imo & rami arteriæ bronchialis cum ramis pulmonalis arteriæ pluribus in locis uniuntur, uti ad §. 823. dictum fuit. Unde ſi in alterutro pulmone parvus tantum locus inflammatus fuerit, non erit ilico tantum periculum, cum ſanguis, per obſtructa loca tanſire non potens, per vicina aperta ſatis commode transmitittur. Neque in hoc caſu numerus vaſorum obſtructorum comparatus cum illis, quæ adhuc pervia ſunt, tantam differentiam facere poterit, ut requiratur inſigne velocitatis augmentum ad continuandum ſanguinis ex corde dextro per pulmones in cor ſiniſtrum tranſitum. Patet ergo, in tali caſu ſpem curæ ſupereſſe, neque certam tamen, cum nata in pulmonis parvo etiam loco inflammatio tam facile ad vicina propagetur, uti §. 825. dictum fuit.

§. 829. **I**Nde (824. ad 829.) ſigna diagnoſtica, & prognoſtica, utcumque hauriri poſſunt; maxime ſi conſideremus, exitus eſſe ut inflammationis (386. ad 393.); unde etiam ſtatus accipit vario durationis tempore varios, ita ut abeat in ſanitatem, alium morbum, mortem,

Quæritur jam, quibus ſignis cognoſci poſſit morbus hic præſens, & diſtingui ab aliis pectoris morbis. Cauſæ prægreſſæ §. 824. enumeratæ, & effectus obſervati §. 826. deſcripti, omne hic dubium facile tollent. Febris prægreſſa & comitans diſtinguit peripneumoniam ab aſthmate convulſivo, cum quo morbo plurima ſigna communia habet. Unde videtur (*De locis affectis Lib.* 4. *cap.* 11. *pag.* 475.) aptam hujus morbi Diagnoſin deſcripſiſſe ſequentibus, *Quum vero ſpirandi difficultati cum anguſtia & gravitate febris acuta ſimul accedit, eſt ille affectus inflammatio pulmonis*. In progreſſu tamen morbi, dum vix amplius quid ſanguinis per pulmonem transprimi poteſt, pulſus ſæpe exilis & mollis adeo eſt, ut incautos fallere poſſit: Accedit plerumque tuſſicula ſuffocans, rubor faciei, oculorum & reliqua §. 826. enumerata. Inter effectus autem inflammationis, §. 382. deſcriptos, erat & dolor punctorius, dum diſtentorum vaſculorum fibræ rupturam minitantur; verumtamen non videtur ſemper dolor talis acutus hunc morbum comitari. Unde de peripneumonia dixit *Celſus: Id genus morbi plus periculi quam doloris habet* (*Lib. IV. cap.* 7. *pag.* 212.). Internam pulmonis ſuperficiem, quæ aeri inſpirato contigua eſt, ſenſiliſſimam eſſe novimus, dum a minimo heterogeneo per tracheam illapſo ſuffocans fere tuſſis naſcitur; & in catarrhis exaſperata hac ſuperficie interna pulmonis moleſtus ſæpe dolor percipitur. Verum ipſa pulmonis ſubſtantia inflammata ponderis gravantis & anxietatis potius, quam doloris, ſenſum facere videtur. Numquid in phthiſicis totus pulmo purulenta labe conſumitur, absque multo dolore? Interim tamen pro varietate loci affecti in ipſo pulmone hic aliqua diverſitas obtinere poterit. Si enim inflammatorius tumor, neque admodum magnus, ſua mole elevet & diſtendat internam pulmonis membranam, quæ aeri inſpirato contigua eſt, poſſet in illo loco moleſtus dolor adeſſe. Ubi autem magna pars pulmonis inflammata eſt, ob denegatum ſanguinis per pulmonem tranſitum ſicque impeditum ſanguinis venoſi ab encephalo reditum, hebetes reditum, hebetes redduntur ægri, neque dolorem percipiunt. Dum

autem

autem pulmo pleuræ in quibuſdam locis accretus eſt, uti frequenter in cadaveribus diſſectis obſervatur, poſſet ab inflammato pulmone diſtrahi pleura, ſicque acutus ſimul in pectore dolor percipi. Ita etiam dum pulmo turgens immeabili ſanguine & mole auctus mediaſtinum premit & diſtrahit, dolor adeſſe poterit; quod videtur notaſſe *Hippocrates* (*De Morbis Lib.* 2. *cap.* 23. *tom.* 7. *pag.* 574.), ubi ſub nomine *pulmonis repleti* deſcribit peripneumoniam, ſic enim habet: *Tuſſis detinet*, *orthopnœa & anhelatio* &c., *dolor acutus pectus & ſcapulas occupat*. Et in alio loco (*De Morbis l.* 1. *c.* 8. *t.* 7. *p.* 540.), de pulmonis Eryſipelate agens, illum ſanguinem in ſe trahere dicit (de qua re ad §. 826. dictum fuit), atque dein addit ſequentia: *Quum autem traxerit*, *febris acuta ex ipſo oritur*, *& tuſſis ſicca*, *plenitudo in pectore*, *& dolor acutus in anterioribus & poſterioribus partibus*, *præcipue vero ad ſpinam*. Et paulo poſt (*ibidem*.) de ſupparato pulmonis turberculo agens dicit: *Quamdiu quidem crudum adhuc fuerit*, *dolorem tenuem exhibet*, *& tuſſim ſiccam*, *poſtquam vero maturuerit*, *anteriore & poſteriore parte acutus dolor oritur*. Maxime enim turget maturus & jamjam rumpendus abſceſſus, adeoque ſua mole vicinas partes diſtrahit. Ubi jam pleuritidi ſuccedit peripneumonia, vel una cum locis intercoſtalibus inflammatur & pulmo, quem morbum *Pleuroperipneumoniam* vocare ſolent Medici, acutus dolor adeſt, verum ille tunc non oritur ab ipſa pulmonis inflammatione, uti facile patet.

Concludere igitur licet, dolorem acutum non eſſe de natura hujus morbi, illumque ſæpius abeſſe, ſed ponderis gravantis ſenſum, & anxietatem magnam, potius hunc morbum comitari, cum obtuſo quandoque dolore, neque admodum valido. Suffragantur huic opinioni obſervata in decumbentibus hoc morbo, & Veterum Medicorum teſtimonia. Ita *Aretæus* (*De Cauſis & ſignis morbor. acutor. Lib.* 2. *cap.* 1. *pag.* 10) deſcribens Peripneumoniam dicit: *Morbus ille*, *quem Peripneumoniam vocamus*, *eſt inflammatio pulmonis cum febre acuta*, *quibus ſimul adeſt thoracis gravitas*, *doloris abſentia* (ἀπονίη) *ſi ſolus pulmo inflammatur*, *quippe qui naturaliter doloris immunis ſit* &c. *At ſi quæpiam ex membranis illum ambientibus*, *& ad thoracem deligantibus*, *inflammatur*, *adeſt ſimul & dolor*. Ita etiam *Trallianus* (*Lib.* 5. *cap.* 5. 241.), & *Ægineta* (*Lib.* 3. *c.* 30. *pag.* 40.), dum hunc morbum deſcribunt, nullam doloris mentionem faciunt, ſed gravitatem & tenſionem in thorace percipi monent. *Aetius* (*Tetrabl.* 2. *Serm.* 4. *cap.* 66. *pag.* 518.) vero ſequentia habet. *Peripneumonia inflammatio eſt pulmonis cum febre acuta*. *Conſequitur autem affectos thoracis gravitas abſque dolore*. *Quod ſi pelliculæ ipſius*, *quæ cum thorace ſecundum longitudinem ipſius ſunt connexæ*, *ſint inflammatæ*, *etiam dolorem percipiunt*. Et *Aurelianus* (*Acutor. morbor. l.* II. *cap.* 27. *pag.* 139.) ſummatim enumerans ſigna hujus morbi dicit: *Sunt hæc*, *febres acutæ*, *ſpirationis celeritas ac difficultas*, *tuſſicula*, *atque ſputorum varia emiſſio*, *gravatio ſine ullo dolore*, *aut cum parvo*, *præfocationis ſenſus*.

An vero in uno pulmone tantum inflammatio hæreat, an autem in utroque, docebit tenſionis & gravitatis perceptio in uno vel utroque thoracis latere. Symptomatum autem magnitudo docebit variam inflammationis intenſitatem & extenſionem. De hac re ſequentia apud *Hippocratem* (*Coac. Præn. Num.* 400. *t.* 8. *p.* 875.) habentur ſigna Diagnoſtica: *Peripneumonicis*, *quibus tota lingua alba & aſpera fit*, *ambæ pulmonis partes inflammatæ ſunt*, *quibus vero dimidium*, *una*, *juxta quam apparet*. *Ex quibus ad claviculas dolor fit*, *his ſuperna pulmonis ala una ægrotat*; *quibus autem ad ambas claviculas dolor fit*, *ambæ ſupernæ pulmonis alæ ægrotant*; *quibus juxta mediam coſtam*, *media*; *quibus vero ad diaphragma* (πρὸς τὸ διάζωμα), *inferna*; *aut totam unam partem dolentibus*, *omnia juxta hanc partem ægrotant*.

Ex illis autem, quæ §. 827. 828. dicta fuerunt, patet, Prognoſin ſemper docere periculum in hoc morbo, quandoque & mor-

mortem citam & inſuperabilem. Reliqua vero, quæ ad Prognoſin pertinent, quatenus varias mutationes hujus morbi ſpectant, melius tradentur, dum ſingulatim hæ conſiderabuntur in ſequentibus. Simul enim hic congerere omnes illas regulas Prognoſticas repugnaret ordinatæ doctrinæ. Cum enim Peripneumonia ſit pulmonis inflammatio, omnes exitus inflammationis ſequi poterunt, & pro illorum diverſitate, durationes, &c. prognoſis plurimum variat. Poſtea adhuc §. 846. de Prognoſi quædam dicenda erunt.

Cum autem Peripneumonia, uti & quivis alius morbus, tres tantum exitus habere poſſit, in ſanitatem nempe, alium morbum, & mortem, operæ pretium erit videre, quomodo & quibus cum phænomenis in hos exitus tendat ille morbus. Ita enim ex his fideli obſervatione cognitis ſtabiliri poſſunt indicationes curatoriæ, per quas juvamus & promovemus ſalutaria illa naturæ molimina, per quæ morbus in ſanitatem terminatur felici exitu: contra vero avertimus, quantum per artem hodie cognitam licet, illa, quæ apparent, dum peripneumonia in mortem tendit: & conamur dirigere ad loca minus periculoſa materiæ morboſæ metaſtaſes, per quas peripneumonia in alium morbum deſinit.

§. 830. Sanatur 1°. Reſolutione benigna; ſi temperies laxa, humor blandus, viſcoſitas non nimia, pars affecta bronchialis, vel pulmonalis, non magna. 2. Sputo cito, libero, copioſo, flavo cum pauco ſanguine miſto, ſatis craſſo, dolorem ſedante, reſpirationem emendante, pulſum ampliorem & pleniorem reddente, in album blandum cito mutato; id fit, ſi ſedes mali inprimis eſt bronchialis arteria, aut pulmonalis non valde magna. 3. Alvi fluxu bilioſo, levante, & ſimilia fere, ac ſputa deſcripta, ejiciente. 4. Urina copioſa, craſſa, hypoſtatica, levante, cum ſedimento primo rubro, ſenſim albeſcente, ante ſeptimum diem emiſſa. Atque tum reſpiratio adeſt facilis, febris mitis & boni moris, ἀδιψία, calor, humiditas, laxitas, mollities, æqualis toto corpore.

1. Quando agebatur §. 194. de illo febris exitu, quo in ſanitatem terminatur, notatum fuit, illud duplici modo fieri poſſe. Vel enim febris ipſius cauſa materialis ſic ſubigebatur, ut mobilis reddita inſenſibili evacuatione diſſlaretur de corpore, vel omni modo ſanis humoribus aſſimilata cum illis abſque ullo impedimento circulationis æquabilis per vaſa flueret. Hæc autem vocabatur reſolutionis via, de qua in hiſtoria inflammationis §. 386. dictum fuit. Talis benigna reſolutio in peripneumonia curanda maxime optabilis foret, per quam nempe reducto fluore concreti, & motu ſtagnantis, ſolvitur pulmonum inflammatio. Verum hæc reſolutio ſemper obtineri nequit, cum ad illam requirantur (vide §. 386.) inter alias conditiones motus ſedatus, minor compactio obſtruentis cauſæ, obſtructio parva, & canales mobiles. Unde notatur in textu, quod in laxæ temperiei hominibus hic peripneumoniæ exitus imprimis obtineat. Facile enim tunc dilatanda vaſa permittunt, ut obſtruentes moleculæ, per vim vitalis liquidi a tergo urgentis, per ultimas arteriarum anguſtias tranſprimantur in venas. Hinc etiam alia occaſione ad §. 386. 588. 683. monitum fuit ex *Hippocrate*, quod denſa & exercitata corpora citius a pleuriticis & peripneumonicis morbis pereant, quam non exercitata. Verum potiſſimum reſolutio illa ſperari poterit, ſi in bronchiali arteria malum hæreat; tunc enim per pulmonalem arteriam ſatis expeditus adhuc manet ſanguinis tranſitus, adeoque non tantus metus eſt, ne fiat inſignis adeo acceleratio ſanguinis per vaſa libera, cum proportionalis tantum ſanguinis copia ad pulmonis molem per bronchialem arteriam moveatur, per pulmonalem vero arteriam omnis totius corporis ſanguis tranſire debeat illo tempore, quo per reliquas corporis partes ſemel circuitum

ſuum

ſuum abſolvit. Cum autē, uti §. 825. dictum fuit, arteriæ bronchiales inflammatæ contiguos ipſis fines arteriæ pulmonalis comprimant, raru poterit in arteria bronchiali inflammatio adeſſe, quin ſimile quid etiam in pulmonali arteria contingat, unde dicitur in textu, tunc reſolutionem exſpectari poſſe, ſi pars affecta bronchialis, vel pulmonalis, non magna. Si enim ſupponatur, magnam arteriæ pulmonalis partem inflammatam eſſe, cor dextrum urgebit continuo loca hæc inflammata, & exprimet tenuiſſimam partem (vide §. 826.), adeoque nimia viſcoſitas conciliabitur maſſæ obſtruenti, ſimulque augebitur motus velocitas per vaſa adhuc pervia, ergo deficient condiones ad benignam reſolutionem requiſitæ. Verum dum parva pars arteriæ pulmonalis inflammata eſt, cum plurimis anaſtomoſibus rami inter ſe communicent, fieri poterit, ut non multum inde impediatur ſanguinis per pulmonem tranſitus.

Alter modus, quo febris in ſanitatem terminabatur (vide §. 594.), erat, quando materies morbi per vim febris ſubacta quidem & mobilis reddita fuerat, nondum tamen ſimul ſic mutata, ut absque impedimento æquabilis circulationis cum humoribus ſanis per vaſa fluere poſſet, neque etiam adeo diſſoluta, ut inſenſibilis perſpirati ſpecie expelli queat de corpore. Requirebatur ergo ad ſanitatis reſtitutionem, ut ſenſibili quadam evacuatione exiret. Idem & in peripneumoniæ felici in ſanitatem exitu contingit, & longe frequentius ille morbus hoc modo tollitur, quam benigna reſolutione. Videndum ergo eſt ex fideliſſimis, veterum imprimis Medicorum, obſervatis, per quas vias natura moliatur materię morboſæ exitum in hoc morbo; de qua re ſequentibus hujus paragraphi numeris jam agendum erit.

2. Ut & talis peripneumoniæ in ſanitatem exitus ſperari poſſit, iterum ſupponitur, ſedem mali eſſe debere bronchialem arteriam aut pulmonalem non valde magnam: ratio ex modo dictis patet.

Sputa in hoc morbo tanti fecit *Galenus* (*de Criſibus Lib.* 1. *cap.* 18. *Tom.* 8. *pag.* 402.), ut comparaverit urinarum ſedimentis, quæ in morbis acutis coctionis materiæ morboſæ, & expulſionis ejusdem, fideliſſima ſigna toties exhibent, uti in febrium hiſtoria dictum fuit. Ita autem habet: *Sic peripneumonicis & pleuriticis affectibus ea, quæ proprie ſputa vocantur, urinarum ſedimentis aſſimilantur: nihil vero omnino exſpuere, ſed tuſſim tantummodo ſiccam habere, tale quiddam eſt, quale in urinis extreme crudum, quod aquoſum nominamus* &c. Nec mirum hoc eſt, cum a parte affecta in hoc morbo, pulmone nempe, directe veniant ſputa.

Tota enim aerea pulmonis ſuperficies muco lubrico madet, a ſanguine arterioſo ſecreto, videturque imprimis arteria bronchialis huic ſecretioni ſervire, cum illa pulmonis ipſius ſubſtantiæ proſpiciat; arteria vero pulmonalis ſanguinem, ipſa pulmonis fabrica & aere inſpirato mutandum in uſus communes totius corporis, gerat. Ubi ergo fines arteriæ bronchialis inflammati ſunt, impetu ſanguinis a tergo urgentis ſenſim videntur propelli poſſe moleculæ obſtruentes, per tenera hæc & facile dilatanda vaſa, donec per illorum extremos fines exeant in cavum aereum pulmonis, ſicque una cum ſecreto hic muco per ſputa educantur. Facile autem patet, ſic reſolutam eſſe obſtructionem, quæ prius adfuerat; ſed & ſimul tunc ſic dilatata eſſe vaſa hæc, ut craſſiores transmittant humores. Plurima autem confirmant, ſic dilatatari poſſe extremus horum vaſurum fines, ut transmittant craſſiores moleculas. Hæmoptoe enim quandoque per Anaſtomoſin fit, uti poſtea dicetur in *Capitulo de Phthiſi*, longe minus periculoſa, quam dum eroſis vel ruptis fit vaſculis. Sic videmus in coryza, dum membrana interna narium leviter inflammata tumet, ſimilem materiam emungi, flavam nempe, ſpiſſam, cum ſtriis ſanguineis, atque ſimul tunc optime ſanari hunc morbum. Imo etiam dum pectus catarrhus occupat, ſputis ſimilis materia educitur eodem cum ſucceſ-

ſu.

ſu. Intelligitur ergo, quomodo per ſputa educi poſſit inflammatoria materies, quæ fines arteriæ bronchialis occupabat. Ubi autem in arteriæ pulmonalis finibus idem obtinet, dubitare quis poſſet, an ſanatio morbi per hanc viam poſſibilis foret. Dictum autem fuit ad §. 823., bronchialis arteriæ ramos per anaſtomoſin jungi ramis arteriæ pulmonalis: & injectionibus Anatomicis invenit *Ruyſchius* (*In Catalog. rarior. pag.* 134.), materiam ceraceam, per arterias adactam, repleviſſe pulmonales veſiculas: licet enim non monuerit Auctor, per quam arteriam tentaverit injectionem, tamen probabile videtur, per arteriam pulmonalem id factum fuiſſe, cum & paulo poſt (*ibid. pag.* 16.) notet, dum arteriam pulmonalem materiam ceracea impleret, bronchialem arteriam ſimul quoque eandem admiſiſſe. Præterea pulcherrimis experimentis probavit *Celeberrimos Hales* (*Hæmaſtaticks Experiment. p.* 73. *&c.*), in vitulino pulmone viam patere ex arteria pulmonali in cavum aereum pulmonis. Adaptaverat enim tubum vitreum arteriæ pulmonali vituli, cui tubo per infundibulum aquam calidam immittebat, ſimulque follibus aſperæ arteriæ affixis alternatim dilatabat pulmones, ut experiretur, an hoc modo aqua ex pulmonari arteria tranſiret in venas. Mirabatur autem, aquam, per pulmonalem arteriam immiſſam, pleno rivo exire per aſperam arteriam, per venas minime: cum autem dubitaret, an forte, ruptis vaſis, vi facta foret via aquæ, repetitis experimentis, & in vitulo & in aliis animalibus, didicit, omni cautela adhibita, absque ulla vaſorum ruptura aquam tranſire ex arteria pulmonari in bronchia. Serum ſanguinis porcini arteriæ pulmonali ejusdem animalis immiſſum, dum pulmones aqua calida foverentur, liberrime in bronchia tranſivit, in venas autem pulmonales non. Quin imo aqua calida, per aſperam arteriam immiſſa, exivit per pulmonalem arteriam, minori tamen celeritate, quam dum per arteriam pulmonalem in pulmonis bronchia penetrans exiret per arteriam aſperam. Sanguis autem ruber, licet aqua nitroſa dilutus per arteriam pulmonalem immitteretur, non penetravit in pulmonis bronchia.

Ex quibus omnibus videtur, concludi poſſe, inflammatoriam materiam, in finibus arteriæ pulmonis hærentē, poſſe exprimis in cavum aereum pulmonis, ſicque hac via peripneumoniam per ſputa ſanari poſſe.

Verum non quodvis ſputum in hoc morbo prodeſt; uti enim poſtea §. 848. dicetur, ubi deſcribitur, cum quibus ſymptomatibus peripneumonia in mortem abeat, plura ſputorum genera obſervantur, quæ peſſimum omen præbent. Videndum ergo eſt, quasnam dotes habere debeat ſputum, ut ſanatio peripneumoniæ inde exſpectari poſſit.

Debet esse citum, liberum, copiosum, flavum cum pauco sanguine mistum, satis crassum, in album blandum cito mutatum. Cum enim per hanc evacuationem periculoſiſſimus hic morbus in ſanitatem terminari debeat, in ipſo morbi initio ſputum prodire oportet: poſtquam enim morbus peraliquot dies duravit, juſtus metus eſt, ne inflammatio in ſuppurationem transeat; quo facto poſtea ſputum purulentum prodeſſe poteſt, ut §. 836. dicetur, verum tunc peripneumonia non terminata fuit in ſanitatem, ſed in alium morbum, vomica nempe pulmonis, tranſivit; de qua re hic non agitur. Debet autem eſſe liberum, id eſt facile & absque multa moleſtia per tuſſim educi, cum valida & ſicca tuſſis pulmonem inflammatum irritet peſſime, ſimulque deſignet, nec præſto eſſe materiam educendam per ſputa, & pulmonem in vaſis ſanguineis inflammatum & tumentem arctare & comprimere bronchia. Unde *Hippocrates* (*In Prognoſt. t.* 8. *p.* 640. 641. *Coac. Prænot. N.* 390. *ibid. pag.* 874.) dixit: *Sputum vero in omnibus doloribus, qui circa pulmonem & latera* (*ſunt*), *celeriter ac facile exſpui oportet. Si enim multo poſt doloris initium exſpuatur flavum, aut fulvum, aut quod multum tuſſim exci tet, deterius eſt* &c. Et paulo poſt habet ſequentia: *Sputum vero flavum mixtum cum pau-*

co

At hi ſi circa tertium vel quartum diem appàruerint, non contingit, morbum ultra ſeptimum diem progredi. Coƈta autem ſputa vocavit *Hippocrates* (*in Lib. de Viƈtu acutor. morb. Tom. XI. pag.* 161.), quando puri ſimilia ſunt. Talia autem ſputa, cum & ſatis craſſa ſint, neque tamen nimia viſcoſitate firmiter adhæreant, facile ſemper edueuntur: tenuia autem & ichoroſa ſputa longe difficilius. *Nam qui aquoſi ſunt* (*humores*) *& exquiſite tenues, ſpiritum, qui tuſſiendo extra mittitur, circumfluunt. Is enim tanquam manus quædam exiſtit ſecum ferens ſurſum craſſos humores* (*In Prognoſt. Tom. 8. pag.* 645.). Qui catarrho pulmonum laborant, omnes hoc experiuntur: in initio enim morbi ſputa tenuia non niſi moleſtiſſime educuntur; poſtea vero eadem craſſiora facta facillime prodeunt.

Dolorem sedante, respirationem emendante, Pulsum ampliorem et pleniorem reddente. Sollicitam obſervationem nocentium & juvantium ſummæ utilitatis in curandis morbis eſſe, atque inde firmiſſimas in Praxi Medica regulas hauriri, alia occaſione in Commentariis §. 602. 7. dictum fuit; plurimisque *Hippocratis* teſtimoniis demonſtrari poſſet, quanti hanc methodum fecerit: unde etiam, ut certi ſimus, profuiſſe ſputorum excretionem, ad hæc attendendum eſt. Cum enim per ſputa, ſi hac via exitum moliatur morbi materies, tolli debuerit illud, quod libero humorum motui per pulmonem obſtaculum fecerat, patet evidenter, omnia ſymptomata, quæ inde pendebant, pari paſſu debere minui. Si ergo dolor adfuerit, quem tamen non ſemper adeſſe in hoc morbo, præcedenti paragrapho fuit demonſtratum, ille ſedari debet: reſpiratio, quæ ob infarctum prius pulmonem, hincque minus explicabilem (vide §. 826.), difficilis erat, debet emendari: cumque ob denegatum expeditum ſanguinis tranſitum per pulmones cor ſiniſtrum minus ſanguinis exciperet, adeoque & minorem copiam propelleret per aortam ejusque ramos, pulſus ſæpe exilis & mollis eſt in hoc morbo; adeoque, reſtituto libero tranſitu ſanguinis per pulmones, pulſus debet amplior & plenior reddi. Omnia hæc ſi comitantur vel ſequuntur ſputorum excretionem, tunc certi ſumus, morbi materialem cauſam hac via expulſam fuiſſe. Unde etiam *Hippocrates* (*In Prognoſticis tom. 8. pag.* 645.), poſtquam ſputorum bonas malasque dotes recenſuerat, pro generali axiomate poſuit ſequentia: *Omnia autem ſputa mala ſunt, quæ dolorem non ſedant* &c. *Omnium autem, quum exſcreantur, optima, quæ dolorem ſedant*. Videtur enim ſic indicare voluiſſe, ſputorum colorem varium, ſpiſſitudinem &c. multum quidem ad Prognoſin facere, interim tamen ſymptomatum morbi levamen ſputorum excretionem ſequens, omnium certiſſimum ſignum dare, licet etiam ſputa, modo laudatis conditionibus, recederent. Probe memini, me aliquoties vidiſſe in ipſo hujus morbi initio ſputa mucoſa tenacia, ſanguine æquabiliter per totam ſubſtantiam tincta, inſigne levamen attuliſſe non tantum, ſed & brevi ſanationem ſecutam fuiſſe. In tali autem caſu videtur rubra ſanguinis pars, prius immeabilis hærens in vaſis inflammatis, per illorum extrema dilatata exiviſſe in bronchia, & per ſputa educta fuiſſe, antequam longiori mora in ſputa cocta mutari potuerit.

3. Quomodo cauſa materialis peripneumoniæ ſoluta & mobilis reddita per ſputa evacuetur, vidimus. Verum poterit eadem hæc materia per arteriarum fines in venas tranſire, circulantibus humoribus miſceri, & deinde variis viis expelli de corpore, cum jam tales dotes habeat, ut absque functionum læſione reliquis humoribus permiſta manere nequeat. Cum autem per alvum & urinam illa, quæ inutilia ſunt, & diutius relicta nocere poſſent, ſolemni naturæ lege expellantur, patet ratio, & per easdem vias materiam morboſam ſecedere poſſe. Videtur hanc rem agnoviſſe *Hippocrates* (*ibidem pag.* 645.), dum de morbis pulmonem aut latera obſidentibus agens dicit: *Quicunque vero dolores ex his locis neque per ſputorum expurgationes, neque per alvi dejectionem &c. ſedantur*,

eos ſuppuraturos ſciendum eſt. Ex quo loco manifeſte apparet, quod morboſæ materiæ expulſionem per hanc viam expectaverit in hoc caſu: quod & confirmatur alio *Hippocratis* loco (*ibidem pag.* 654.), ubi bilioſas alvi excretiones numeravit inter illas evacuationes, quarum abſentia in peripneumonicis futurorum abſceſſuum indicium exhibet. Neque obſtat, quod aliis in locis (*Aphor.* 16. *Sect. VI. Tom.* 9. *pag.* 256. & *De Morbis Lib. I. cap.* 4. *tom.* 7. *pag.* 532.), uti jam in Commentariis §. 720. monitum fuit, damnaverit *Hippocrates* in pleuritide & peripneumonia laborantibus alvum perturbatam & diarrhœam: ſymptomaticus enim & profuſus admodum ille alvi fluxus eſſe videtur, de quo tunc loquitur; κοιλίην ταραχθεῖσαν & διαῤῥοίην enim vocat: in illis vero locis, ubi alvi ſolutionem tanquam utilem in peripneumonia memorat, ἐκκοπρώσιν & διαχώρησιν dicit, quæ moderatam & lenem tantum alvi evacuationem deſignant. Præterea valida talis & ſymptomatica alvi perturbatio illos morbos acutos fere tantum comitari ſolet, qui peſſimæ indolis ſunt, & in certam fere perniciem tendunt; blanda autem talis evacuatio materiæ morboſæ non niſi in leviori peripneumonia ſperari poteſt, Unde *Galenus* (*In Comment. Aph.* 16. *Sect. VI. tom.* 9. *pag.* 256.) modo citatum Aphoriſmum explicans dicit: *Moderata tamen pleuritidi, aut peripneumoniæ ſuperveniens diarrhœa, poteſt aliquando vacuationis ratione prodeſſe, multoque magis poſtquam coctionis ſigna morbis ineſſe apparuerint, neque metus adeſt, ſed morbus periculo vacat.*

Cum autem idem illud, quod morbum fecerat, & quod ſputo craſſo, flavo, copioſo, cum pauco ſanguine mixto, & in album blandum cito mutato, evacuari antea vidimus, nunc per alvum egrediatur; patet ratio, quare alvo excreta ſputis ſimiles dotes habere debeant. Quia autem per alvum una cum morbi materia ſæpe & exeunt alia huic admixta, non adeo evidenter ſemper diſtinguere licet, an excreta materia talis ſit, qualis hic deſcripta fuit. Sed levamen morbi certiſſimum hic iterum ſignum dat. *Si enim qualia purgari oportet, purgentur, & confert & facile ferunt; ſin minus, contra* (*Hippocrat. Ap.* 2. *Sect. I. tom.* 9. *pag.* 5.). Quod *Hippocrates* ſummo jure pro generali ſpontanearum talium evacuationum criterio poſuit.

Bilioſus autem vocatur alvi fluxus, non quod bilis proprie dictæ evacuatio in hoc caſu requiratur, ſed quod flavi coloris materia per alvum exeat, uti per ſputa flava in priori caſu morbi materies eliminabatur. Bilioſum enim (χολώδης) vocavit *Hippocrates* peripneumonicorum ſputum (*In Prognoſticis Tom.*8. *pag.* 646.), quod paulo ante flavum (ξανθὸν) dixerat. Et *Aretæus* (ὑπόχολον κατακορὲς) exquiſite bilioſum tale ſputum dixit; &, dum morbus in melius vergit, monet, *fieri bilioſorum ſuccorum dejectionem, qui ex pulmone in imum ventrem depulſi videri poſſunt* (*De Cauſis & ſignis morbor. acutor. Lib. II. cap.* 1. *pag.* 11.).

4. Et illa, quæ per urinam fit, evacuatio materiæ morboſæ ſolutæ & mobilis redditæ, laudatur in hoc morbo. Vidimus ſecundo hujus paragraphi numero, materiam puri analogam per ſputa excerni optimo cum ſucceſſu. Verum *Galenus* (vide locum citatum §. 387. & 193.) monuerat, quod, *uti vincente natura in inflammationibus & omnibus tuberculoſis tumoribus pus fit, ita in humoribus venarum & arteriarum illud, quod ſubſidet in urina puri analogum*. Unde videtur conſtare, quod excretionem materiæ morboſæ in morbis inflammatoriis etiam per hanc viam exſpectaverit. Imo etiam *Hippocrates*, uti pariter in Commentariis §. 593. dictum fuit, futurorum abſceſſuum in morbis materiam per urinam evacuari monuit, ſi copioſa & craſſa & alba redderetur. Ex illis autem, quæ ad §. 594. de febrium exitu in ſanitatem per excretionem materiæ febrilis habentur, conſtitit, rarius materiam morboſam per urinas ſolas expelli; & Veteres Medicos longe frequentius coctionis & cruditatis ſigna quæſiviſſe in

in urina, quam exſpectaſſe integram materiæ morboſæ per urinas evacuationem. Verum cum in peripneumonia, quam in ſanitatem abituram absque alio morbo ſequente ſpes eſt, levior tantum inflammatio adſit, neque magnam partem pulmonis occupet, non videtur adeſſe tanta copia morboſæ materiæ, quin per urinam quandoque ſolam evacuari poſſit. In febribus autem acutis continuis, excretione materiæ febrilis, per febrim ipſam ſubactæ & mobilis redditæ, in ſanitatem tendentibus, major mutatio omnium humorum facta fuit, quam ut ſoli huic evacuationi confidere liceat. Sequens autem *Hippocratis* textus videtur docere, quod ſolutionem peripneumoniæ a ſola urina copioſa & craſſa exſpectaverit. Sic enim habet (*De Victu morbor. acutor. Tom. 9. pag. 161. 162.*): *Quum autem peripneumonia ad ſtatum pervenerit, auxilium non admittit, niſi repurgetur: & pravum eſt, ſi æger difficile ſpiret, & urinæ tenues ac acres ſint, & ſudores circa cervicem & caput oboriantur. Hi enim ſudores pravi ſunt, præ ſuffocatione, robore & impetu morbi ſuperantibus, niſi urinæ copioſæ ac craſſæ cum impetu eruperint* (ὁρμήσῃ), *& ſputa cocta prodierint. Horum autem quodcunque ſua ſponte evenerit* (αὐτομάτου) *ſolvit morbum*. Neque repugnat tamen, pluribus viis ſimul excretionem materiæ morboſæ fieri poſſe. *Aretæus* enim (*De cauſis & ſignis morbor. acut. Lib. I. cap. 1. p. 10.*) poſtquam dixerat, larga narium hæmorrhagia, vel alvi dejectionibus, levari morbum, addit ſequentia: *Eſt etiam, quando in urinas convertitur. Quibus autem omnia ſimul accidunt, illi celerrime ſublevantur.*

Inde intelligitur, quare dicatur *in Coacis* (*N. 415. Tom. 8. pag. 876.*): *Quibus in peripneumonia urinæ craſſæ in principio, deinde ante quartum diem tenues fiant, lethale.* Hic autem non intelligi urinas craſſas, quæ turbidæ manent absque hypoſtaſi, ſed tales, quæ ſedimentum deponunt, patet ex alio loco (*ibidem n. 580. p. 886.*), ubi eadem Prognoſis ſequenti modo habetur: *Peripneumonicis vero perniciòſa eſt urina, quæ in principio quidem cocta, poſt quartum vero diem tenuis redditur.* Notum enim eſt, urinam turbidam non ſubſidentem, ab omnibus Medicis erudam vocari. Legitur in hoc quidem textu *poſt quartum diem*; verum longe probabilior eſt lectio prior, *ubi ante quartum diem habetur*, quia raro vel nunquam ante quartum diem integra ſolutio peripneumoniæ obſervatur, neque aliquid mali metuendum videtur, ſi poſt quartum diem, evacuata morbi materia, urina tenuis excernatur.

Ut autem ſolutio peripneumoniæ per urinam fiat, requiritur, ut ſatis copioſa ſit: aliter enim non ſufficeret hæc evacuatio, verum etiam ante ſeptimum diem prodire debet, cum ſi diutius absque ſalutari quadam excretione duraverit hic morbus, nulla ſpes ſit, illum absque alio morbo ſequente curari poſſe. Sedimentum autem in urina album læve & æquale ſecuritatem & brevitatem morbi indicare, monuit *Hippocrates* (*In Prognoſticis Tom. 8. pag. 631.*): ſed & ſimul dixit (*ibid. pag. 633.*), ſedimentum ſubrubrum & læve admodum ſalutare eſſe, licet tamen diuturnioris morbi ſignum ſit, quam ſedimentum album. Inde patet, cur ſedimentum primo rubrum, dein ſenſim albeſcens, laudetur, quia nempe perfectam coctionem & ſubactionem materiæ morboſæ indicat. Subrubrum autem urinarum ſedimentum in hoc morbo utile judicaſſe videtur *Hippocrates* (*De victu morbor. acut. Tom. 9. pag. 161.*), poſtquam enim dixerat, ſputa cocta puri ſimilia eſſe, ſtatim addit ſequentia; *urinæ vero, ubi ſedimenta ſubrubra habuerint, quale ervum eſt.* Interim tamen levamen morbi perceptum poſt talem urinam emiſſam certiſſimum ſignum dat, materiam morboſam per hanc viam evacuari; quod etiam de aliis evacuationibus monitum fuit.

Hi ſunt illi modi, quibus peripneumonia in ſanitatem terminari ſolet. Addidit his *Aretæus* (*De cauſis & ſignis morbor. acut. Lib. 2. cap. 1. pag. 11.*) largam narium hæmorrhagiam; cujus efficacia in ſa-

nandis morbis periculoſiſſimis, & ſigna, quibus futura previderi poſſet, alia occaſione (vide §. 741.) vidimus. Interim tamen rarius hac evacuatione peripneumonia ſolvitur; ſaltem mihi non contingit talem hujus morbi exitum videre; atque huic ſententiæ etiam *Galenus* (*De Criſibus lib.* 3. *tom.* 8. *pag.* 430.) favet, dicens dum criticas evacuationes ſingulis morbis proprias tecenſet: *Non tamen Lethargus aut Peripneumonia ſanguinis eruptionibus gaudent. Inter ipſas autem Pleuritis medium obtinet locum; minus enim quam febris ardens & phrenitis, magis autem quam peripneumonia & lethargus, profluvio ſanguinis ſolvitur.*

Peripneumoniæ autem in ſanitatem exitus ſperari nequit, niſi levis tantum ille morbus fuerit, id eſt, inflamatio tantum in arteria bronchiali hæſerit, vel in parva tantum parte arteriæ pulmonalis. Illud autem obtinere novimus ex ſignis in textu recenſitis: reſpiratio enim tunc adeſt facilis, quia a levi tali inflammatione non multum impeditur ſanguinis per pulmonem tranſitus; adeoque nec accumulatur in pulmonali arteria ſanguis, unde pulmo ſatis explicabilis manet. Febris autem mitis & boni moris, nullis terrificis ſymptomatibus ſtipata, eſſe debet. Cum autem ſitis ſiccitatem, & liquorum immeabilitatem, vel humorum inſignem degenerationem pro cauſa ſua habeat (vide §. 636.), atque illa in miti & boni moris febri minime adſint; ideo ἄδιψία ut adſit, requiritur: non enim hic intelligitur illa ſitis abſentia, quæ in peſſimis morbis obſervatur; dum ægri non ſitiunt, licet validæ ſitis cauſæ in corpore adfuerint, de qua re in Commentariis §. 637. & 739. dictum fuit. Quia vero in levi tali peripneumonia non multum impediatur ſanguinis ex corde dextro in ſiniſtrum per pulmonalem arteriam tranſitus, cor ſiniſtrum ſufficientem ſanguinis copiam accipiet, quam per aortam omnesque ejus ramos propellet: unde calor ad extrema uſque æquabilis erit, & ob meabiles humores & pervia vaſa, humiditas, mollities, laxitas in toto corpore aderunt. Omnia autem hæc ſigna collegit *Hippocrates* (*In Prognoſticis tom.* 8. *pag.* 648.), dicens: *Sunt autem hæc bona, morbum ipſum facile ferre, ex facili ſpirare, dolorem ſedatum eſſe, facile ſputum extuſſire, corpus æqualiter molle & calidum apparere, & ſitim non habere, urinas, dejectiones, ſomnos, & ſudores, uti ſcriptum eſt, ſingula bona ſuccedere. Hæc enim omnia ſi contigerint, non morietur homo.* Deinde pergit enumerare illa ſigna, quæ ſummum periculum & mortem in hoc morbo notant; de quibus §. 826. dictum fuit, & poſtea adhuc quædam dicenda erunt.

§. 831. Abit in alium morbum, pendentem ex natura inflammationis, vel ipſius pulmonis, prout ſua hinc propria actione deſtituitur.

Sequitur jam, ut conſiderentur varii exitus, quibus peripneumonia in alium morbum terminatur. Cum ergo peripneumonia ſit vera inflammatio (vide §. 820.), omnes inflammationis exitus in alios morbos & hic locum habebunt; ſuppuratio nempe, gangræna, & ſcirrhus. Verum præter hæc & alii morbi peripneumoniam ſequi poterunt, quatenus per inflammationem ejusque ſequelas turbatur propria pulmonis actio, quod ſummopere notandum eſt. Pulmo enim aerem inſpiratum excipit, qui deinde exſpirando expellitur; ſanguinem corde dextro pulſum tranſmittit in cor ſiniſtrum, illumque in hoc tranſitu ſic mutat, ut aptiſſimus fiat exercendis actionibus cunctis, quæ humorum efficacia abſolvi in vita & ſanitate poſſunt (*Herm. Boerhaave Inſtitut. Medic.* §. 208.). Simul etiam conſtat ex Phyſiologicis, chylum, ex ingeſtis cibis & potibus paratum, ſanguini venoſo miſtum in vena ſubclavia, illeo per pulmonem tranſire, & in hoc tranſitu cum ſanguine æquabiliſſime miſceri, atque repetita pulmonis & arteriarum actione acquirere indolem noſtrorum humorum: ubi ergo pulmonis actio per hunc morbum ejuſ-

ejusque ſequelas turbata vel imminuta fuit, poterit tota vita manere difficilis reſpiratio (§.844.). Dum impeditur ſanguinis cordis dextri tranſitus per pulmonem non poterunt venæ a capite ſanguinem reducentes ſe evacuare, unde ſæpius peripneumonia in lethalem phrenitidem mutatur (§.826.). Cum autem in hoc morbo turbetur actio pulmonis in ſanguinem & chylum per ejus vaſa motum, poterit impediri nutritio; unde macies & debilitas ſumma (§. 835.): ſimulque poterunt ob eandem rationem mutari omnes ſecretiones & excretiones fluidorum, adeoque & oriri innumera fere, quæ inde pendent, mala. Singulatim nunc conſiderandi veniunt peripneumoniæ exitus in ſuppurationem, gangrænam, & ſcirrhum; ſimul tunc notabuntur ſymptomata præcipua, quæ hæc mala comitantur.

§. 832. Hinc primo in ſuppurationem, quæ fit, ubi materies inflammatoria (376. 377. 824.), ab ipſa natura reſolvi non potens (830.), nec arte emendata; tamen blandior (387.), ſtagnans, calens, pulſa, vaſcula tenuia rumpit, in pus reſolvit, latera coercentia extendendo, vel rodendo abſceſſum vomicamve format intra quatuordecim dies.

Ubi materies inflammatoria, compacta nimis, vel in minorum vaſorum anguſtias eo uſque adacta, ut nec reſolvi poſſit ſponte, nec ſic attenuari per remedia adhibita, ut vaſa iterum pervia fiant, ſive per ſimplicem reſolutionem, ſive per evacuationem materiæ morboſæ, uti §. 830. explicatum fuit; tunc expectanda eſt ſuppuratio, ſi nempe blandior ſit hæc materies; aliter enim potius gangræna fiet. Quomodo autem inflammatio in ſuppurationem tranſeat, & qua lege materies inflammatoria una cum vaſculis tenerrimis, in quibus hæret, in pus mutetur, in Commentariis §. 387. explicatum fuit. Cum autem cor, adeo vicinum, vitale liquidum urgeat in loca obſtructa, pulmonis vaſa tenerrima ſint, nunquamque quieſcere poſſit hoc viſcus, quin imo in hoc morbo frequentiori reſpiratione agitetur; patet ſatis, leviorem inflammationem etiam, niſi cito reſolvi poſſit, in ſuppurationem ſubito vergere. Unde patet ratio, quare peripneumonia, niſi vehementiſſima fuerit & ſubito necet, frequenter hunc exitum ſortiatur.

Ubi autem partes inflammatæ in ſuppurationem tranſierunt, & pus inde natum in cavo loco collectum hæret, vocatur abſceſſus (vide §. 402.), ſive Vomica, quia a ſe mutuo abſcedunt, quæ prius contiguæ erant, partes. Puris autem aucta ſenſim copia extendendo latera coercentia, vel mora & ſtagnatione acrius illud factum rodendo vicina, auget cavum quo continetur, donec ſponte vel per artem rupto abſceſſu via fiat puri contento.

Dicitur autem formari pulmonis abſceſſus intra quatuordecim dies, quia toto hoc morbi ſtadio ante decimum quartum diem ſpes eſt, materiam inflammatoriam vel benigna reſolutione in fluorem redigendam eſſe, vel excretionibus variis (vide §. 830.) expellendam de corpore, vel per metaſtaſim (de qua vide §. 837.) ad alia loca corporis deponendam. Ubi autem peripneumonia per quatuordecim dies duravit, neque aliquid horum omnium factum fuiſſe apparet, jure creditur, abſceſſum in pulmone formatum eſſe. Accedit, quod binis primis ſeptimanis dierum criticorum numerus & efficacia inſigniores ſint, quam poſtea; uti in Commentariis §. 741., ubi de diebus criticis agebatur, demonſtratum fuit: adeoque poſt hoc tempus morbi elapſum minor ratio eſt expectandi excretionem materiæ morboſæ per evacuationes criticas. Monuit hoc *Hippocrates* (*Coac. Prænot. N.* 396. *Tom.* 8. *pag.* 875.), dicens: *Quicunque vero peripneumonici non repurgati ſunt per ſputa principibus diebus* (*ἀνακαθαρθῶσιν* enim hic purgationem per ſputa ſignificare probat *Galenus*) (*In Commentar. Aphor.* 8. *Sect.* 5. *Tom.* 9. *pag.* 199.);

199.); ſed, mente moti quatuordecim dies effugerunt; periculum eſt ſuppuratos fieri. Alibi tamen & ad vigeſimum ſecundum diem hoc tempus extendit *Hippocrates* (*De Morbis Lib.* 2. *cap.* 16. *tom.* 8. *p.* 566. & *de Morbis Lib.* 3. *cap.* 14. *ibid. p.* 586. & *Lib.* 1. *cap.* 2. *pag.* 547.), ubi habentur ſequentia: *Quod ſi decimo quidem quinto die pulmo reſiccatus fuerit, & per tuſſim rejecerit, convaleſcit; ſin minus, duos & viginti dies obſervato. Si enim his diebus tuſſis ſedata fuerit, evadit: at ſi non ceſſet, illum interroga, num ſputum ipſi dulcius videatur. Quod ſi dixerit, morbus annuus evadit, nam pulmo purulentus redditur.*

Cum autem ſemper periculoſus ſit ille peripneumoniæ exitus, dum in vitali viſcere vomica purulenta excitatur, neceſſarium erit videre illa ſigna, quæ illud futurum demonſtrant, ut caveri poſſit hoc malum, quantum per artem licet.

Si autem pulmonis abſceſſus impediri nequit, jubet indicatio curatoria (vide §. 402. 1.), ut crudum inflammatorium maturetur quantocyus; unde & operæ pretium erit cognoſcere illa phænomena, quæ docent, re ipſa jam fieri abſceſſum; ſimulque utilitatem habebit noviſſe indicia, quæ docent abſceſſum jam formatum eſſe, ut talia tunc tempeſtive adhibeantur remedia, quæ puri collecto exitum conciliare poſſunt. De his autem ſingulatim tribus ſequentibus paragraphis agendum erit.

§. 833. IN futurum (832.) demonſtratur his obſervationibus. 1. Si ſigna certa peripneumoniæ ſatis acris (825. 828.), nec tamen acerrimæ (826.), primo extiterint. 2. Si reſolutio, ejusque ſigna (830.), non ſatis cito, nempe ante quartum diem, apparuerint. 3. Si ſymptomata (825. 826.) nec ſputo cocto, & criticis diebus, 3. 5. 7. 8. 11. 14., evacuato per ordinem, qui ſanationem doceat mutatione ſucceſſiva excreti; nec eductione cruoris; nec medicamentis, nec victu debito; ſuperata ſint. 4. Verum contra ſymptomata non peſſima pertinacia, cum continuo delirio, pulſu undoſo, mollique permaneant.

1. Ut ſufficere poſſit æger eo uſque, donec abſceſſus in pulmone gignatur, requiritur, ut inflammatio in arteriæ bronchialis finibus hæreat, vel in parva tantum parte arteriæ pulmonalis; aliter enim peſſima illa ſymptomata & cita mors expectanda ſunt, de quibus §. 826. dictum fuit. Verum ſimul tunc adeo compacta debet eſſe materies inflammatoria, adeo profunde adacta in vaſorum anguſtias, ut reſolutio fieri nequeat. Talis dicitur peripneumonia ſatis acris, nec acerrima tamen. Febris ſatis intenſa, tuſſicula ſicca & irritans, profundiori inſpiratione aucta, dum ſimul calor ad extrema uſque docet, non nimis infarctum eſſe pulmonem, præcipua talis peripneumoniæ ſigna ſunt. Unde etiam monuit *Hippocrates* (*De Morbis Lib.* 3. *c.* 14. *tom.* 7. *pag.* 589.) in ſuppurationem vergere peripneumonicos, *quibus naturæ & corporis diſpoſitiones humidæ ſunt, quin etiam morbus vehementior.*

2. Quænam conditiones requirantur, ut peripnemonia benigna reſolutione curari poſſit, §. 830. dictum fuit. Signa autem reſolutionis ſunt, quod morbi, ex ſua natura levis, ſymptomata omnia minui incipiant abſque ulla ſenſibili excretione vel metaſtaſi materiæ morboſæ. Ubi ergo ante quartum diem tale ſymptomatum levamen non percipitur, non amplius ſperari poterit reſolutio, ſed juſtus metus eſt, ne in ſuppurationem vergat inflammatio. Si enim conſideretur, impetum vitalis liquidi a corde proximo pulſi in vaſa obſtructa tanto tempore egiſſe, patebit ſatis, humores immeabiles jam ſic mutatos eſſe, ut abſque noxa amplius cum humoribus ſanis per vaſa moveri nequeant; ſimulque inſignem vim illatam eſſe tenerrimis pulmonum vaſis, in quibus in-

inflammatoria materies hæret; adeoque metuendum eſſe, ne illorum cohæſio jam ſic debilitata fuerit, ut extrema obſtructa brevi a vitalibus & ſanis ſolvenda ſint; adeoque penitus impoſſibilis ſit cura per reſolutionem, quæ reductum fluorem concreti, & motum ſtagnantis per vaſa adhuc integra, ſupponit.

3. In Commentariis §. 830. dictum fuit, materiam morbi ſubactam & meabilem redditam, interimque ſic degenerantem a conditionibus ſanorum humorum, ut absque noxa cum reliquis humoribus per vaſa fluere nequeat, niſi eo uſque attenuata fuerit, ut inſenſibili perſpiratione difflari poſſet, indigere ſenſibili quadam evacuatione: atque ibi notatum fuit, per ſputa ſatis commodam & frequentem in peripneumonia fieri materiæ morboſæ excretionem; ſimulque monitum fuit, quandoque & per alias vias expelli. Si ergo nullæ tales evacuationes obſervatæ fuerint, interimque maneant ſymptomata morbi, novimus, materiam morboſam priſtinam ſedem occupare, adeoque ſuppurationis metum eſſe. Quid ſputi cocti nomine intelligatur, ibidem dictum fuit: quantum autem faciat in morbis, ut certis diebus fiant naturæ morboſam materiam evacuantis molimina, pluribus dictum fuit in Commentariis §. 741., ubi de criticis diebus agebatur. Ideo *Hippocrates* (*De Morbis Lib. I. c. 6. ibid.* 537. *& Lib. de affection c. 3. ibid. p.* 622.) dixit: *Si peripneumonia correptus diebus principibus non purgetur, ſed ſputum & pituita in pulmone remaneant, ſuppuratus fit.* Conſtat autem ex alio *Hippocratis* textu, ad præcedentem paragraphum citato, hic intelligi illam purgationem, quæ per ſputa fit. Patet autem ſimul, morbi ſymptomata ſuperari non poſſe, niſi per ſputa liberetur pulmo, unde & ſatis copioſa eſſe debent: *Suppurati enim fiunt, quum minus exſcreant, quam ad pulmonem defluit* (*Hippocrates, de Locis in homine c.* 7. *tom.* 7. *pag.* 366.). Verum præterea requiritur, ut ſucceſſive mutentur ſputa in talem conditionem, quæ coctionem perfectam materiæ morboſæ indicat, uti pariter ad §. 830. dictum fuit. Unde patet ratio, quare *Hippocrates* (*In Prognoſt. Tom.* 8. *pag.* 642. *&c.*), qui ſputum flavum cum pauco ſanguine mixtum adeo laudaverat in hujus morbi initio, damnaverit ſputum flavum ſincerum tanquam periculoſum, quia nempe non omnia vaſa liberarentur, quæ infarcta erant; aliter enim & ſanguinei quid in hoc ſputo appareret: ſimul etiam album viſcidum & rotundum ſputum inutile dixit, quia nihil materiæ morboſæ continet, ſed tantum muco, bronchia lubricante, inſpiſſato, & in pulmonis cellulis compacto in rotundam figuram, conſtat. Succeſſivam autem illam ſputorum mutationem in coctionem perfectam tanti fecit *Hippocrates*, ut, niſi fieret, vix evadere poſſe ægrum crediderit, licet etiam in longius tempus morbus excurreret. Sic enim habet (*In Coacis N.* 302. *ibid. pag.* 874. *Et in Prognoſt. ibid. pag.* 646.): *Quicunque vero cum bilioſo* (*flavo*) *purulentum educunt, aut ſeorſum, aut permixtum, plerumque decimo quarto die moriuntur, ſi non mali aut boni quippiam ex præſcriptis ſupervenіat; ſin minus, pro ratione: maxime autem his, quibus ſeptimum diem agentibus tale ſputum incipit.* Deſignat enim pro parte tantum ſubigi & coqui materiam morboſam: unde *Galenus* (*In Commentariis in hunc locum ibid. p.* 646.) pulchre notavit, quod, uti in externis corporis partibus ſuppuratis, ſi ſeorſim pus & alium humorem tenuem & crudum fundant, difficilis admodum curatio eſt; idem etiam in hoc morbo verum ſit, adeoque merito tale ſputum pro peſſimo ſigno habeatur.

Cum autem in periculoſo hoc morbo ſtatim a peritis Medicis adhibeantur efficaciſſima remedia, uti poſtea §. 854. dicetur, ut benigna reſolutio obtineri, vel adjuvari poſſint illæ evacuationes materiæ morboſæ, quas natura in hoc morbo moliri ſolet; ſi omnia hæc nullum levamen faciant, ſed iisdem cum ſymptomatibus pergat decurrere morbus, ſuppuratio merito exſpectatur. Omnia hæc collegit *Hippocrates* (*In Prognoſt. ibidem.*), dicens:

gnoſticis ibidem.), dicens: *Aut ſi dixerit, pro dolore gravitatem ſibi factam eſſe in eo, quo dolebat, loco.*

Dyſpnœam vero manere debere patet, quia tumor, liberam pulmonis explicationem in reſpiratione impediens, manet, imo ſæpe & augetur ſuppurationis tempore; atque ob eandem cauſam impedito libero reditu ſanguinis venoſi a capite genæ & labia rubent, uti §. 826. explicatum fuit. Sitis autem adeſt, dum continua febricula diſſipat liquidiſſima, & corpus exſiccat. Febriculam autem perpetuum omnis ſuppurationis, ſive in toto ſive in parte, comitem eſſe, antea in Comment. §. 403. 1. vidimus. Veſperi plerumque augetur, dum crudus ex ingeſtis chylus cum ſanguine movetur, & ob debilitatam in hoc morbo pulmonis actionem non jam cito ſubigitur, ſed diu propriam retinet indolem, antequam omnes dotes noſtrorum humorum acquirere poſſit; adeoque obſtaculo vel ſtimulo, vel utriſque ſimul febrim auget, uti in Commentariis §. 586. α. demonſtratum fuit. Accedit præterea, quod etiam in ſanis hominibus veſpertino tempore augeatur pulſuum velocitas (*Schwenke Hæmatologia cap.* 4. *pag.* 40.); atque ideo omnes morbi, quos aucta circulationis velocitas comitatur, circa noctem ingraveſcunt. Cum autem per morbum diuturniorem atterantur vires, ſimulque impedimentum in pulmone maneat, patet ſatis ratio, quare pulſus debilis fit & mollis.

§. 835. AT jam factum declarant: 1°. Signa prægreſſa (833. 834.) 2. Tuſſis pertinax, ſicca, ad paſtum, motumve aucta; reſpiratio difficilis, parva, anheloſa, ſtrepens, poſt paſtum, & motum aucta; decubitus in unum modo, id eſt in affectum, latus tolerabilis; febricula continua, periodica, a cibo, potu, motu exacerbata cum rubore genarum & labiorum; appetitus proſtratus; ſitis magna; ſudor nocturnus, maxime circa jugulum & frontem; urina ſpumoſa; pallor; macies; debilitas ſumma.

Abſceſſum purulentum hærere in pulmone novimus. 1. Dum illa ſigna præceſſerunt, de quibus actum fuit binis præcedentibus paragraphis. Verum dum adeſt tale malum, ſimul aderunt effectus quidam vel in toto corpore, vel circa locum affectum apparentes, de quibus nunc dicendum erit.

2. Hæret jam vomica in pulmone, pure plena, mole ſua vicina omnia comprimens, adeoque & efficiens, ut veſicularum pulmonalium latera ad ſe mutuo preſſa irritentur continuo; hinc tuſſis pertinax oritur, ſed ſicca, qui nihil de loco affecto educi poteſt, quamdiu nondum ruptus eſt abſceſſus. Licet enim per hanc tuſſim continuam aliquid muci, pulmonis internam ſuperficiem lubricantis, abradatur ſæpius, nihilominus tamen ſicca vocari meretur, quia parca copia & cum moleſtia ſputa prodeunt, nihilque de pure, pulmonem opprimente, educitur hactenus. Cum autem poſt paſtum crudus chylus per pulmonem difficilius transeat, etiam in ſanis hominibus, ſi copioſior fuerit vel ex indigeſtili alimento paratus, levem dyſpnœam & febriculam faciens, patet facile inde augeri cauſam, unde tuſſis illa oriebatur. Idem verum eſt, dum corporis exercitiis ſanguis venoſus accelerato motu verſus cor dextrum derivatur, adeoque & majori celeritate per pulmonis vaſa, vomicæ latentis mole arctata, transprimitur. Inprimis autem tuſſis illa augetur, dum febricula illa continua periodica, de qua ſtatim dicendum erit, exacerbatur. Unde intelligitur ſequens prognoſis (*Coac. Prænot. Num.* 114. *tom.* 8. *pa.* 858.): *Qui autem circa exacerbationes tuſſiunt, & parum exſudant, maligne habent.*

Reſpiratio autem difficilis, parva, anheloſa & ſtrepens erit, dum ſaccus talis pure plenus anguſtat cavum aereum pulmonis, ejusque facilem dilatationem ab aere inſpirato impedit; quare autem tunc ingratus in pectore ſtrepitus audiatur, in Commentariis §. 826. explicatum fuit. Reſpirationis autem difficultatem poſt paſtum

ſtum aut motum debere augeri, ex ante dictis evidens eſt.

Cum inflammatio utrumque pulmonem ſimul obſidet, cita potius & inſuperabilis mors exſpectanda eſt (vide §. 827), quam exitus in ſuppurationem: unde fere ſemper abſceſſus in uno tantum pulmone hæret. Si ergo notabilem magnitudinem habuerit talis vomica, dum ægri in latus ſanum decumbunt, premetur mediaſtinum verſus alterum thoracis latus, adeoque anguſtabitur locus, in quo pulmo non affectus hæret: ergo & ille difficilius dilatari poterit ab aere inſpirato: & cum in altero latere affecto a vomica tumente reſpiratio jam impedita ſit, non poterunt ægri ferre has anguſtias, & brevi ſitum corporis mutabunt, donec magis commodum inveniant, qui ſemper obſervatur adeſſe, dum in latus affectum decumbunt. Unde monuit *Hippocrates* (*In Prognoſticis tom.* 8. *pag.* 650.) ſequentia: *Si vero ſuppuratio fuerit in alterutro latere tantum, & vertere (ægrum) & condiſcere oportet in his, num aliquem habeat dolorem in altero latere, & an alterum ſit calidius altero, & ægro in latus ſanum decumbente interrogare, ſi quod ipſi pondus deſuper impendere videatur. Si enim hoc fuerit, in altero latere ſuppuratio eſt, in quo pondus adſuerit.*

Cum autem pulmo inflammatus ſæpe cum pleura contigua concreſcere ſoleat, uti poſtea §. 843. dicetur, poterit fieri, ut talis adhæſio impediat, quo minus abſceſſus pondere ſuo premat mediaſtinum, dum æger in latus ſanum decumbit. Verum tunc a diſtractione partium inter ſe cohærentium moleſta tenſio, imo & ſæpe dolor ſatis acutus percipitur ab ægris, unde pariter coguntur in latus affectum decumbere.

Adeſt ſimul tunc illa febricula, de qua præcedenti paragrapho dictum fuit, quam hecticam ſive habitualem vocaverunt Medici, quia *ſemper ſibi ſimilis, nec invaſionem alicujus paroxymis, nec incrementum, nec vigorem, nec remiſſionem habet, ſic ut ſe febricitare non percipiat ægrotus* (*Galen. de Præſag. ex pulſibus. lib.* 3. *cap.* 3. *tom.* 8. *pag.* 281.). Periodicum tamen harum febrium augmentum agnovit alibi (*De Febribus lib.* 1. *cap.* 12. *tom.* 7. *pag.* 123.) *Galenus*; verum ſimul probavit, illam exacerbationem non a natura febris hecticæ pendere, quæ eodem ſemper tramite pergit, verum ab alimento aſſumto fieri, quod ubi ſubactum & diſtributum eſt, febricula hæc denuo ad priſtinum ſtatum redit. Quare autem motu corporis exacerbetur hæc febricula, patet ex illis, quæ de tuſſis augmento ab eadem cauſa modo dicta fuerunt. De genarum ac labiorum rubore præcedenti paragrapho actum fuit; uti & de ſiti. Cum autem abſceſſu nato in vitali hoc viſcere turbetur totum corpus, febricula illa hectica continua adſit, & a pure attenuato & reſorpto magna degeneratio fiat omnium humorum, non mirum apparebit, & appetitum deleri.

Sudor nocturnus autem fere ſemper pulmonis abſceſſum comitatur; uti etiam & adeſt illis, quibus ſputo purulento conſumitur pulmo. Demonſtratur enim in Phyſiologicis, pulmonis actionem in ſanguinem inter alios uſus & hoc efficere, ut exactiſſima fiat miſcela omnium humorum, & debita denſitas ſanguini concilietur, crudusque chylus elaboretur in illam perfectionem, quam humores noſtri ſani habent. Chylus autem ſemper levior eſt ſanguine ejusque ſero, adeoque pulmonis & arteriarum actio compingit chylum, & majorem ipſi ſoliditatem, id eſt plus maſſæ corporeæ ſub eodem volumine, conciliat. Ubi ergo per abſceſſum hic natum debilitatur pulmonum actio, minus firma reddetur ſanguinis compages, & minus accurata omnium ſanguinis partium erit miſcela inter ſe. Lecti ergo tepore dum fovetur tota cutis externæ ſuperficies, tenuiſſima ſanguinis pars, per febriculam continuam aucto humorum motu, forma ſudoris exprimetur. Probatum enim fuit alia occaſione in Commentariis §. 753., quod, dum obtinet talis in fluidis noſtris cacochymia, per quam partes minus aſſimilatæ nec æqualiter miſtæ ſunt, tunc naſcatur facillima in ſudorem proclivitas. Omnia autem hæc mala adhuc inde augentur, quod a pu-

pure in abſceſſu pulmonis retento, attenuato, & venis reſorpto, illa cacochymia increſcat plurimum, atque in putridam diſſolutionem magis vergat continuo ſanguis. Præcipue autem circa jugulum & frontem ſudor ille apparet, quia abſceſſus pulmonis, liberum ſanguinis per arteriam pulmonalem tranſitum impediens, ſimul etiam prohibet ſanguinis venoſi a partibus ſuperioribus reditum, unde omnia vaſa magis in his locis urgentur, adeoque, cæteris paribus, ſudor hic magis conſpicuus erit, ſæpe in guttas collectus, dum debiliores jam ægri ſunt, & malo ſemper omine, uti in Commentariis §. 741. dictum fuit.

Urina ſpumoſa fere ſemper obſervatur in hoc caſu, ſic ut conquaſſata per plures ſæpe horas ſpumam retineat, cum urina ſana ſpumam, quam valida agitatio excitavit, dimittat ſatis cito: adeoque vel ideo mala habetur hæc urina, quod a dotibus urinæ ſanæ degeneret. Saponacea ſemper urina eſt in ſanis, dum oleum ſalibus ſanguinis acrioribus miſtum in ſaponem mutatur aqua ſolubilem; verum ſimul adeo hæc omnia attenuata ſunt in urina ſana, ut non habeat lentorem, qui ſpumoſas illas bullas diu ſuſtinere poſſit. In hoc morbo autem, cum perfecta aſſimilatio humorum deficiat, & per ſudorem diſſlentur mobiliſſimæ & fluidiſſimæ ſanguinis partes, non mirum eſt, urinam ſic degenerare, ut iners & lenteſcens ſaponaceum lixivium referat. Tamen & in aliis pulmonum morbis, uti v. g. dum lenta viſcida pituita infarctum eſt hoc viſcus, ſimilis urina conſpicitur; unde ex hoc ſolo ſigno non habetur certa diagnoſis pulmonalis abſceſſus, verum cum aliis ſignis memoratis, ſi ſimul talis urina adſit, diagnoſin firmat.

Pallorem autem, maciem, & debilitatem ſummam adeſſe debere, ſatis patet ex præcedentibus: ſolutus enim ob deficientem aſſimilationem ſanguis pallorem facit; ſudores nocturni, depaſcens febricula hectica, proſtratus appetitus, maciei & debilitatis ſummæ ſunt cauſæ.

Latentis autem in pulmone abſceſſus ſigna pulcherrime collegit *Hippocrates* (*In Prognoſt. tom.* 8. *p.* 651.), & ſic deſcripſit. *At purulentos omnes hiſce ſignis cognoſcere oportet: Primum quidem ſi febris non dimittat, verum interdiu tenuis detinet, noctu vero major, & multi ſudores oriuntur, (circa collum & claviculam)* (*Coac. Prænot. N.* 401. *ibid. p.* 875.); *tuſſiendi autem cupiditas illis ineſt, & nihil effatu dignum exſpuunt, oculique cavi fiunt, malaſque rubores obſident, & ungues quidem manuum adunci evadunt, digiti autem incaleſcunt, maxime ſummi, & in pedibus tumores fiunt, & cibos non appetunt, & phlyctænæ per corpus naſcuntur.*

§. 836. ID apoſtema jam factum (835.) exitus habet varios: 1°. Suffocat tumore occupante totum pulmonem, vel comprimendo impediente ea, quæ adhuc in eo libera. 2. Suffocat ſubita eruptione puris, vomica in aſperam arteriam ſe exonerante uno cum impetu. 3. Solvitur ſputo purulento, liberante, conſumente. 4. Solvitur lapſu puris in cava Thoracis, inve mediaſtini dilatata vacua. Inde tabes, phthiſiſque varia, empyema fere lethale.

Sequuntur jam varii exitus apoſtematis pulmonalis, qui ſinguli conſiderandi ſunt.

1. Ex illis, quæ binis præcedentibus paragraphis dicta fuerunt, patuit, abſceſſum pulmonis, dum fit, & dum factus eſt, dyſpnœam facere ob impeditam pulmonis explicationem ad liberam reſpirationem requiſitam. Si ergo non rumpatur talis abſceſſus, neque pus contentum venis reſorptum evacuetur aliis viis, vel per metaſtaſin ad alia loca delatum, pulmonem liberet, patet evidenter, augeri debere hunc tumorem magis magiſque, donec tandem poſt intolerabiles anguſtias ſuffocetur æger. Unde dixit *Hippocrates* (*De Morbis lib.* 1. *cap.* 8. *tom.* 7. *pag.* 541.) de hac re agens: *Si vero non poſſit multo tempore rumpi, neque ſponte, neque a medicamentis, contabeſcit æger a vehementibus doloribus, & inedia, & tuſſi,*

ſanus apparens: cumque morbum celaret de induſtria, fateor me non potuiſſe detegere, quid lateret in corpore mali: rogavit autem me, ut ſequenti mane illum inviſerem, dixitque, quod tunc facile morbum noſcerem. Adfui, &, me præſente, in lecto ſe erigens uncias aliquot puris boni abſque multa moleſtia tuſſiendo leviter exſcreavit, ſanctequе aſſeveravit, quod jam per octo annos quotidie magnam copiam puris rejiceret, ad minimum quatuor uncias æquantem pondere, quandoque & majorem longe quantitatem. Minuebatur aliquando puris excreti copia, & fere nihil exſpuebat; verum tunc ſequi ſolebat pectoris oppreſſio, dolor ſatis acutus in pectore, febris valida; & poſtquam uno alterove die hæc mala paſſus fuerat, ingentem copiam puris exſcreabat, ſatis tunc olidi; atque iterum ſatis bene ſe habebat. Hoc modo acerbam peritiſſimorum Medicorum prognoſin, qui illum tractaverant ita decumbentem, ſe ſæpius eluſiſſe narrabat; dumque poſt aliquot ſeptimanas, ſuppreſſo ſputo purulento, iiſdem cum ſymptomatibus conflictantem inviſerem, & peſſima quævis metuerem, ſecurum me eſſe juſſit, brevi ſe ab his malis emerſurum: atque eventus promiſſis reſpondit. Tentavi lacte aſinino herbaceo, decoctis herbarum vulnerariarum leniter detergentium potatis magna copia, una cum balſamicis pilulis ex myrrha, olibano, ſarcocolla &c. equitatione, victu idoneo, morbum curare; ſed incaſſum fuerunt omnia, & poſtquam per novem integros annos, abſque inſigni corporis colliquatione (vidi enim illum adhuc binis ante mortem ſeptimanis) tantum morbum tulerat, ſubita morte periiſſe intellexi. Vidi plures alios, qui morbum hunc per unum alterumve annum tulerunt; verum omnes erant in ætatis flore (*Hippocrates* etiam hoc monuerat) (*In Prognoſticis tom.* 8. *pag.* 158.) & deficiebant tandem. In quibuſdam quandoque peſſimum fœtorem ſputorum obſervavi; tuncque intellexi rationem ſequentis Prænotionis; (*Coac. Prænot. Num.* 406. *tom.* 8. *pag.* 876.) *Quot ſuppuratos mitius habentes ſputorum graveolentiæ ſequuntur, illos recidiva occidit.*

Omnia autem, quæ ad Prognoſin fauſti vel infauſti eventus pertinent, dum pulmonis abſceſſus ſputo purulento ſolvitur, accuratiſſime collegit *Hippocrates* (*In Prognoſticis ibidem pag.* 653.), & deſcripſit ſequentibus: *Superſtites evadunt ex his potiſſimum, quos febris eodem poſt ruptionem die dimiſerit & qui cibos celeriter appetant, & ſiti liberati ſint; & venter tum exigua, tum compacta dejiciat, & pus album & læve & ubique ejuſdem coloris ſit, & a pituita liberum, & citra dolorem & vehementem tuſſim expurgetur. Sic quidem optime & celerrime liberantur: ſin minus, hi, quibus proxima his contigerint. Intereunt vero, quos & febris eodem die non dimiſerit, ſed quum videtur dimiſiſſe, iterum recaleſcens appareat; & ſitim quidem habuerint, cibos vero non appetiverint, & alvus liquida fuerit, puſque ex viridi pallidum & lividum exſpuerint, aut pituitoſum & ſpumoſum. Si hæc omnia contigerint, intereunt. At quibus ex his quædam acceſſerint, quædam non, illorum quidam intereunt, quidam etiam multo poſt tempore ſuperſtites evadunt. Verum ex omnibus ſignis, quæ adſunt, tum in his, tum in aliis omnibus, conjecturam facere* (*oportet*).

4. Sequitur alter peripneumoniæ ſuppuratæ exitus, dum nempe apoſtema ruptum pus non effundit in tracheam ſed in pectoris cavum: funeſtus plerumque, cum nullus fere puri hic deciduo exitus pateat, niſi per artem via paretur, thoracis paracenteſi inſtituta. Cum autem pulmo inflammatus vicinis locis accreſcat ſæpius, poterit & tale apoſtema ruptum in pericardii cavum pus effundere, uti etiam in mediaſtini cava dilatata. Quomodo mediaſtinum formetur ex membranæ pleuræ, utrumque thoracis cavum inveſtientis, duplicata lamella, alia occaſione in Commentariis §.170. 4. dictum fuit; anterius autem ſub ſterno, & poſterius circa thoracis vertebras, di-

diſtant a ſe mutuo binæ illæ lamellæ, quæ mediaſtinum conſtituunt, & membrana cellulofa inter illas locatur facile dilatabilis, unde poterit pus hic effuſum miras ſæpe ſibi vias facere. Novimus autem, talem peripneumoniæ exitum adeſſe, ſi poſt omnia ſigna facti abſceſſus, nullo pure per ſputa aliaſve vias evacuato, nullaque metaſtaſi facta ad alia loca, ſubitum levamen ægri percipiant; *quia pus ex anguſtia in ampliorem locum venit* (*Hippocr. De Morbis Lib.* 3. *cap.* 15. *tom.* 7. *pag.* 592.) quod ſignum & aliis in locis *Hippocrates* (*De Morbis Lib.* 2. *cap.* 16. *ibid. p.* 568. *& de Morbis Lib.* 1. *c.* 8. *ibid. p.* 541.) habet. Videtur etiam notaſſe (*Ibid.*) quod quandoque tali abſceſſu rupto quædam pars per ſputa exeat; longe major tamen puris portio in ſeptum transverſum delabatur. Neque multum videtur ſperaſſe in tali caſu a puris eductione, quæ per thoracis aperturam fit; dicit enim (*ibid.*): *Si uſtus vel ſectus fuerit, & pus exeat, confeſtim ſane hoc etiam modo levius habere videtur, progreſſu tamen temporis ab his, quæ in priori dicta ſunt, perimitur.* De illis autem ſignis, quibus cognoſcitur, pus effuſum in thoracis cavo hærere, partim in *Vulnerum thoracis* hiſtoria dictum fuit, partim etiam agendum erit poſtea in *Capitulo de Empyemate*.

Quam mirabiles autem pus, ex pulmonis abſceſſu rupto exiens, ſibi vias quandoque paraverit, docent Obſervationes Medicæ plurimæ, quarum paucas hic notare non inutile credidi. Non autem hic conſiderabimus illum modum, quo pus in abſceſſu clauſo diutius retentum, attenuatum, venis reſorptum, ad varia loca deponitur, vel & variis quandoque viis exit de corpore, de qua re videantur illa, quæ ad §. 406. dicta fuerunt; verum tantum hic agemus de illis Obſervationibus, quæ docent, pus vicina loca eroſiſſe, & inſolitas ſibi paraſſe vias. In hominis, poſt peripneumoniam ſuppuratam defuncti, cadavere inventus fuit pulmo firmiter accretus pleuræ & diaphragmati, ſimulque apparuit, pus, licet & per ſputa pars ejus excreta fuiſſet, eroſiſſe diaphragma & hepar ipſum ad pollicis profunditatem, atque in hoc viſcere ſinum purulentum feciſſe, cujus diameter tres æquaret pollices (*Medical Eſſays tom. I. pag.* 273.). In alio homine poſt mortem inventus fuit pulmonis abſceſſus, cujus pus eroſerat contiguum & accretum diaphragma, ipſumque ventriculum, foramine jam amplo, ut pollicem facile admitteret (*ibid. tom.* 2. *p.* 332.). Huic affinem caſum notavit *Jacotius* (*Holler. Comment. in Coac. Hippocrat. pag.* 27.) in muliere, *quæ quibuſdam ante mortem annis vomitu ſolebat per intervalla rejicere magnam puris copiam, cum defectione animi, vocis privatione, & gravibus aliis ſymptomatibus, quibus levabatur a vomitu. Mortua & diſſecta, ingens vomica in pulmone reperta eſt.* Tumor ovi gallinacei minoris molem æquans inter cartilaginem enſiformem, & marginem cartilaginis coſtæ ultimæ veræ & binarum coſtarum ſpuriarum ſuperiorum, prominebat, dum tuſſiebat homo ulcere pulmonali laborans; & poſt mortem inveniebatur, pulmonis abſceſſum ſatis magnum tali loco hærere, ut diaphragma extendere potuerit, & hunc tumorem formare (*Memoires de l'Academie de Chirurg. Tom. I. pag.* 717.). Plura ſimilia apud Auctores probatæ fidei occurrunt: modo memorata autem ſufficient ad demonſtrandum, pus ex abſceſſu pulmonis rupto effuſum, ſive rodendo, ſive diſtendendo, partes vicinas, mira mala producere poſſe.

5. Dum ulcus pulmones ita exedit, ut totus inde habitus corporis conſumatur, phthiſis pulmonalis adeſſe dicitur (vide §. 1196.); unde facile patet, pulmonis abſceſſum in hunc morbum vergere. Verum ulcus hepatis, aliorumque viſcerum, pariter phthiſin producere poteſt; uti poſtea §. 1214. dicetur: cumque ex præcedentibus patuerit, pus in pulmone collectum, vel per metaſtaſin, vel per eroſionem, ad alia viſcera poſ-

poſſe deferri, evidens ratio eſt, quare phthiſis varia exſpectari poſſit, dum ſuppurata eſt peripneumonia.

Cum autem pus, rupto abſceſſu, inter pulmones & pleuram collectum, empyema facit, illud fere ſemper lethale eſt. Ubi poſtea de empyemate agetur, patebit, hunc morbum ſemper periculoſum eſſe; atque tunc tantum ſpem ſalutis ſupereſſe, ſi & ſatis cito apertura facta pus album, læve, æquale, fœtoris expers, exeat, atque æger cætera ſanus ſit (vide §. 1192.). Verum in hoc caſu pulmo jam ulcere exeſus eſt, antequam empyema fiat; adeoque patet, parum ſpei ſupereſſe.

§. 837. **A**Lter morbus a peripneumonia fit, ſi purulenta jam facta inflammatoria materies (822. 833. 834.) intra pulmonales venulas reſorbetur, cruori miſcetur, in loca quædam deponitur, unde liberatur pulmo, oneratur pars alia; quæ ſi minus requiſita ad vitam, eſt *μετάστασις* bona; ſi vero in hepar, lienem, cerebrum, & ſimilia loca fluxerit, peſſima plerumque erit. Hinc fiunt abſceſſus peripneumonici ad aures, crura, hypocondria.

Alter modus, quo Peripneumonia in alium morbum tranſit, eſt ille, qui per metaſtaſin materiæ morboſæ ad alia corporis loca fit. Ille autem obtinet, quando purulenta jam facta materies inflammatoria, neque excernitur ſputo, alvi fluxu, vel urina (vide §. 830.); neque in pulmone collecta accumulatur, & vomicam format, ſed intra pulmonales venulas reſorbetur, & poſtea in loca quædam corporis deponitur. Notandum enim hic eſt, proprie non fieri bonam & ſalutarem talem metaſtaſin, dum pus jam in pulmonis ſubſtantia collectum hæret, abſceſſu jam formato; ſed tunc tantum, quando materia inflammatoria cocta jam & mobilis quidem reddita eſt, ut tranſire poſſit ex arteriis obſtructis in venas, atque puri analogam naturam adepta; interim tamen vaſa manſerint integra; cum verum pus ex obſtructorum vaſculorum extremis una cum infarcta materie inflammatoria attritis & in unum homogeneum liquidum una cum effuſis humoribus mutatis, conſtet. Videantur illa, quæ de hac re in Commentariis §. 593. dicta fuerunt; uti etiam quæ habentur ad §. 830. 2., ubi agebatur de ſputis, per quæ in peripneumonia educebatur eadem illa materies, quæ hic per metaſtaſin ad alia loca corporis abſceſſus varios facit. Unde etiam, quamvis in textu vocetur *materia purulenta*, tamen allegantur illæ paragraphi, in quibus de futura ſupputatione, vel incepta tantum agebatur; non vero ſequentes, in quibus ſigna & effectus abſceſſus jam facti explicantur. Ideo etiam, uti poſtea ad §. 842. patebit, tunc laudantur illi abſceſſus, tanquam utiliſſimi, ſi cito contingant, ante nonum diem: poſtea enim juſtus metus eſt, abſceſſum jam revera factum eſſe in pulmone, cum intra quatuordecim dies formari ſoleat, uti §. 832. explicatum fuit. Licet autem pus, in vomica pulmonis collectum, venis reſorberi, & per metaſtaſin ad alia corporis loca deponi poſſet, hoc facto tamen maneret ulceroſa in pulmone diatheſis, qua brevi novum pus colligeretur in eodem loco; adeoque non magna utilitas a tali metaſtaſi exſpectanda foret. Ubi vero, nondum facto abſceſſu, materies inflammatoria ſubacta jam & mobilis in venas tranſit, & ſanguini miſcetur, atque poſtea ad alia loca corporis deponitur, poterit liberari pulmo, & liberatus integritate illa gaudere, quam in ſanitate habuerat. Ob eandem cauſam damnantur illi abſceſſus §. 842., ſi ſputo jam purulento facto prodeant; atque notatur ſimul, quod tunc illud levamen non adferant; quia nempe tunc tantum pulmonem liberant a pure nunc præſenti, manente tamen cauſa, quæ brevi ſimile pus regenerabit. Hæc præmittenda videbantur, ut melius intelligi poſſent reliqua, quæ circa hos abſceſſus notanda erunt in ſequentibus.

Liberatur ergo in hoc caſu pulmo, & one-

oneratur alia corporis pars, verſus quam abſcedit morboſa materia, quæ prius in pulmone ſedem fixerat. Alia occaſione in Commentariis §. 402. dictum fuit, abſceſſus vocabulum varia ſignificatione apud Veteres Medicos uſurpatum fuiſſe; ſimulque tunc notatum fuit, illos bifariam diviſiſſe abſceſſus, nempe in illos, qui per effluxum (κατ' ἔκροιν), & alios, qui per decubitum (κατ' ἀπόϛασιν) materiæ morboſæ in quaſdam corporis partes fiebant. Cum autem per effluxum materiæ morboſæ integre liberetur corpus, per decubitum vero in alias partes tantum fiat mutatio in alium morbum, merito priores abſceſſus meliores, poſteriores vero minus commodos dixit *Galenus* (*In Commentar. 3. in Lib. I. Epidem. Hippocrat. Tom. 8. pag.* 85.); tuncque tantum bonos eſſe voluit, ſi & in partes a loco prius affecto remotiſſimas, eaſdemque minus principales, decumberent. Satis enim patet, fauſtum vel infauſtum talis abſceſſus eventum pendere a loco, quem morbi materia, priſtina de ſede mota, occupat. Si enim in hepar, lienem, cerebrum &c. fluxerit, peſſima quævis erunt exſpectanda: in cerebro enim ſubitam plerumque mortem faciet; in aliis viſceribus purulentas vomicas, quæ vix, vel ſaltem difficillime, curari poterunt, niſi bona fortuna materies ad hæc loca delata cito expellatur de corpore. Ad aures autem, crura, hypochondria tales abſceſſus peripneumonici imprimis obſervantur; de quibus ſingulatim agendum erit.

Primo jam ſequenti paragrapho enumerabuntur illa ſigna, quæ docent, peripneumoniam in tales abſceſſus vergere. Deinde conſiderandum erit, quibus indiciis detegi poſſit locus corporis, verſus quem metaſtaſis illa vergit. Ultimo tunc videbimus, quænam requirantur, ut illi abſceſſus ſalutares ſint.

§. 838. TAles abſceſſus futuros eſſe declarat: 1. Obſervatio ſignorum peripneumoniæ non peſſimæ (833. 834.), cum febre non vehementi, nec maligna, tamen continua; cum dolore thoracis, anxietate, gravitate, dyſpnœa, non peſſimis; ſine ſignis reſolutionis (830.). 2. Si cum his pulſus multum vacillans, omni modo, aſſidue. 3. Dolores, rubores, calores, tenſiones, circa loca dicta (837.).

Imprimis autem ſollicita attentio requiritur, ut prævideantur futuri abſceſſus, ne horum ignarus Medicus importuno artis molimine turbet quandoque futuram brevi, vel jam inceptam, materiæ morboſæ metaſtaſin; ſimulque, his prævifis, ad loca, quæ critici tales abſceſſus abſque periculo occupare poſſent, applicentur talia, quæ faciunt, ut eadem loca minus reſiſtant, & plus trahant, uti poſtea §. 860. dicetur.

1. Leviſſimæ peripneumoniæ, & quæ cum ſecuriſſimis ſignis incedit, benigna reſolutio abſque ulla evacuatione materiæ morboſæ, vel ejuſdem metaſtaſis ad alia loca, exſpectari poterit; peſſimæ vero, & vehementiſſimis ſymptomatibus ſtipatæ, exitus in ſanationem vix ſperari poterit; unde patet, exitum peripneumoniæ in alium morbum tunc tantum exſpectandum eſſe, quando nec benigna penitus, nec acerrima tamen, obſervatur, ſed medio inter bina hæc extrema modo incedit.

Febris tunc adeſt, nec vehemens adeo, nec malignis ſymptomatibus ſtipata, ſed continua tamen, quia nondum ſubacta eſt morbi materia. Omnia autem ſymptomata, quæ ſolent comitari hunc morbum, manent; ſic tamen ut intenſitate nimia fatalem non minentur exitum. Cognoſcimus ergo ex his omnibus, materiam inflammatoriam priſtinam hactenus ſedem occupare, interimque per febrim continuam boni moris ſubigi & coqui (vide §. 587.); ſicque optime ad excretionem vel metaſtaſin diſponi. Ubi tunc ſimul nulla ſigna adſunt reſolutionis, neque in ſputis, alvo excretis, aut urina (vide § 830.) appa-

parent illa ſigna, quæ docent, materiam morbi per febrim ſubactam & mobilem redditam moliri exitum per has vias, ſummo jure exſpectatur metaſtaſis ad alia loca. Quæ omnia ſigna accurate collegit *Hippocrates* (*in Prognoſt. Tom.* 8. *pag.* 654. *&c.*), dicens: *Si febris detineat, neque dolor ſedatus ſit, neque ſputum ex ratione procedat, neque biliosæ alvi dejectiones ſint, neque ſolutu faciles, neque ſinceræ fiant, neque urina admodum multa, & craſſa & copioſum habens ſedimentum; obſervatur autem ſuperſtes futurus ab omnibus reliquis ſalutaribus ſignis; his oportet tales abſceſſus futuros ſperare.*

2. Deſignat enim talis pulſus, materiam morboſam ſubactam jam & mobilem una cum ſanguine per vaſa fluere; adeoque, niſi ſubita appareat evacuatio illius materiæ, abſceſſus exſpectandus erit. Notandum enim, reliqua ſigna bona cum tali pulſu concurrere in hoc caſu; aliter enim cum pravis ſignis pulſus multum vacillans omni modo & aſſidue mortem ſignificaret potius. Cum enim jam priſtinam ſedem dereliquerit morbi materia, minuetur obſtaculum liberum ſanguinis tranſitum per pulmonem impediens, adeoque pulſus reddetur amplior & plenior (vide §. 830. 2.), licet vacillet aſſidue. Hinc monuit *Galenus* (*De Præſagit. ex pulſ. Lib.* 2. *cap. ultimo tom.* 8. *pag.* 276.) ſequentia: *Verum tamen ſi cum vehementia pulſus fiat aliqua ordinis perturbatio, ſive æquali ſive inæquali exiſtente vehementia, quum & apparuerint ſigna coctionis, ſperandum eſt, aliquam criſin futuram, & magis, ſi adhuc alia criſis ſigna fiant.* Videantur & illa, quæ de perturbationibus criticis in Commentariis §. 587. & 594 habentur.

3 Omnia enim hæc docent, materiam morbi ſolutam, & cum ſanguine per vaſa motam, deponi verſus loca, quæ jam dolent, rubent &c. adeoque tunc perfecta cognitio criticæ talis metaſtaſis habetur. Unde dixit *Hippocrates* (*Aphor.* 32. *Sect.* 4. *tom.* 9. *pag.* 153.), uti jam in Commentariis §. 587. monitum fuit: *Quibuſcunque ex morbis reſurgentibus aliqua pars doluerit, illic abſceſſus oriuntur.*

§. 839. Illos vero futuros circa Crura ſcimus, ſi 1. Signa futurorum abſceſſuum (838.) adſint. 2. Si ſimul cum iis ſigna ſint levioris inflammationis ad hypochondria.

Videtur *Hippocrates* inter illos abſceſſus, quibus peripneumonia ſolvitur, retuliſſe illos, qui circa crura fiunt: Dicit enim (*in Prognoſticis Tom.* 8. *pag.* 656.): *At abſceſſus, qui ad crura fiunt in peripneumoniis tum vehementibus, tum periculoſis, omnes quidem utiles.* Illi autem futuri prævidentur.

1. De his dictum fuit.

2. Soluta enim quidem fuit morbi materies & mobilis reddita, interim tamen tales dotes retinuit, ut cum reliquis humoribus per vaſa moveri nequeat, abſque turbatione æquabilis circulationis; unde vel expelli de corpore debet, vel ad alia loca deponi, uti dictum antea fuit. Duplicem autem viam affectare hanc materiem monuit *Hippocrates* (*ibid. pag.* 55.), verſus ſuperiora nempe vel inferiora corporis. Dum ergo per aortæ deſcendentis ramos cum ſanguine movetur hæc materia, magna ejus pars per cæliacam & meſentericam utramque feretur per viſcera chylopoietica, atque inde in venam portarum delata per hepatis anguſtias tranſire debebit; ubi, cæteris paribus, difficilior ſemper humorum tranſitus eſt, dum ſanguis venoſus, abſque cordis impellentis auxilio, per convergentium canalium anguſtias tranſprimi debet. Non mirum ergo apparebit, ſi inde fiant obſtacula circa hæc loca, atque levioris inflammationis ſigna. Sive jam hæc illius ſymptomatis obſervati genuina cauſa ſit, ſive alia forte minus cognita; ſufficit Medico noviſſe, quod inde præſagium habeatur futuri circa crura abſceſſus. Levioris autem inflam-

flammationis ſigna tantum eſſe debent, & cito iterum evaneſcere; ſi enim manerent, potius metuendum foret, in hepate accumulari materiam morboſam, longe majori cum diſcrimine. Sollicite hoc notavit *Hippocrates* (*ibidem*), dicens, tunc exſpectandos eſſe circa crura abſceſſus, *Si circa hypochondria aliquid inflammatorii adfuerit* [αἰ περὶ τὰ ὑποχόνδρια τῶ φλέγματος τι ἐγγίνεται. Recte autem monuit *Galenus* (*Commentar.* 2. *in Prognoſt. ibidem*.) per τὸ φλέγμα non intelligi hic pituitoſum humorem, ſed inflammationem; atque antea in Commentariis §. 69. monitum fuit, hoc ſenſu illud vocabulum quandoque accipi. Confirmatur hoc ulterius alio *Hippocratis* loco (*In Coac. Num.* 395. *ibid. pag.* 874.), ubi eadem circa futuros abſceſſus in Peripneumonia legitur prognoſis & φλεγμονῆ loco τῶ φλέγματος habetur.

§. 840. SED futuros circa Aures ſcimus, ſi 1. Signa adſint (838.) 2. Mollia ſimul hypochondria.

Abſceſſus illo circa aures natos, tam in morbo, quam in ſecunda valetudine, *Parotides* vocari, antea in Commentariis §. 416. probatum fuit; & plura alia circa hos abſceſſus notanda in Commentariis §. 741. dicta fuerunt. Tunc autem fieri abſceſſus verſus ſuperiora conſtat, ſi ſigna generalia futurorum abſceſſuum adfuerint, & *Hypochondrium molle & doloris expers apparuerit; & quum difficultas ſpirandi, per aliquod tempus facta, citra aliam evidentem cauſam quieverit.* (*In Prognoſt. tom.* 8. *p.* 655.). Novimus enim ex his ſignis, morbi materiam locum mutaſſe; neque evacuatam tamen eſſe, nec verſus inferiores partes vergere, adeoque nihil ſupereſt, niſi ut ſuperiora petat, atque ſolemni naturæ, morbos per metaſtaſin ſanantis, ritu, in parotides glandulas deponatur. Verum quidem eſt, in morbis quandoque & parotides naſci, licet & ſimul hypochondria afficiantur, ſed tunc ſemper periculoſæ ſunt, cum notent, tantam materiæ morboſæ copiam eſſe, ut hæc loca illam capere nequeant; vel ſaltem non ſuccedere ſalutare illud naturæ molimen, quo ad loca innoxia materiam morbi deponere tentabat, ſed viſcera ſimul eadem ſaburra gravari. Unde parotides ex doloribus hypochondriorum emergentes malignas eſſe dixit *Hippocrates* (*Coac. Prænot. N.* 185. *ibi. p.* 868.); & paulo poſt (*ibid. N.* 303. *pag.* 869.) monuit: *Anxietatem in hypochondrio ſentientibus tumores circa aures ortos, mortem inferre.*

§. 841. AD hepar verti novimus, ſi 1. Signa ſint (838.). 2. Dolor manens in hepate, cum urina ſubicterica, colore ſubflavo cutis. Hinc ſæpe, vomica hepatis nata, peſſima mala.

Dictum fuit §. 839., materiam morbi dum verſus inferiores corporis partes tendit, ad hypochondria levioris inflammationis ſigna producere; adeoque patet, aliquem metum eſſe, ne per hæc viſcera difficilius tranſiens in illis colligatur, & abſceſſus formet. Imprimis vero in hepate ab hac cauſa abſceſſus metuitur ob rationes tunc dictas. Novimus autem, tunc ad hepar verti materiam, ſi, poſt ſigna generalia futurorum abſceſſuum prægreſſa, dolor in hepate percipiatur, non evanidus cito (uti fit, dum circa crura oriuntur abſceſſus), ſed manens. Reliqua indicia abſceſſus hic formandi ſumuntur a læſionibus illarum functionum, quæ huic viſceri propriæ ſunt, ſecretionis nempe & excretionis bilis. Obſtructo enim aut inflammato hepate, bilis in ſanguinem regurgitat, & cutim flavo colore, uti & urinam, tingit; de qua re pluribus agendum erit *in Capitulo de Hepatitide*. Niſi autem materia inflammatoria, ſic in hepar delata, per ductus excretorios venæ portarum viam inveniat, atque in inteſtinorum cavum de-

delapſa per alvum expellatur, vel in venam cavam redux ad alia loca minus periculoſa deponatur, aliiſve viis de corpore exeat, vomicam hepatis faciet, a qua raro emergunt ægri, uti poſtea demonſtrabitur §. 936. & ſequentibus. Uti jam ad hepar talis metaſtaſis fit, ſic & facile concipitur & ad alia viſcera idem fieri poſſe: læſio functionum lucem dabit ad detegendam partem affectam; & pro diverſitate viſcerum, in quæ materia hæc decubuit, variabit Prognoſis. Soli ergo laudabiles ſunt abſceſſus, qui ad partes exteriores fiunt: atque Obſervatio Medica docuit, illos plerumque ad parotides, vel crura fieri: raro, vel nunquam, ad alias corporis partes in hoc morbo.

§. 842. Abſceſſus illi (839. 840.) ſi levant pulmonem, ſi tollunt febrim, ſi purulenti, manantes, fiſtuloſi manent, ſi ſatis cito, ante nonum diem, contingunt, ſempre ſalutares: verum, ſi ſputo jam purulento, nec magis flavo, ſine levamine dicto, naſcuntur, mali: at, ſi jam nati evaneſcunt, crudo morbo, peripneumonia redeunte, omnino lethales ſunt.

Ex illis, quæ ad §. 587. de criſi, & criticis evacuationibus & abſceſſibus dicta fuerunt, conſtitit, quandoque naturam in morbis talia quidem moliri: neque tamen ſemper perficere, ſive ob virium decumbentis imbecillitatem, ſive materiæ morboſæ malignam aut contumacem indolem, aut medentis errorem &c. hoc contigerit. Expedit ergo illa noviſſe ſigna, quæ docent, an ab abſceſſibus ſalutaris effectus exſpectandus ſit, nec ne: de quibus tunc agendum erit.

Primum ſignum bonorum abſceſſuum eſt, ſi levant pulmonem. Cum enim in abſceſſibus illis colligi debeat illud morboſum, quod paulo ante in pulmone hærens peripneumonia fecerat, patet ſatis, illico, dum apparent, pulmonem levari debere. Illud autem levamen cognoſcitur ex reſpirationis emendatione, & pulſu ampliore & pleniore reddito; uti patet ex illis, quæ ad §. 830. 2. dicta fuerunt. Patet autem ſimul, febrim debere tunc tolli, vel ſaltem inſigniter minui; dum illud, quod obſtaculo aut ſtimulo febrim fecerat, coctum & ſubactum non tantum eſt, verum etiam locum prius affectum deſeruit, & ab humorum circulantium conſortio ſeparatum in parte minus periculoſa colligitur. Cum autem integra depuratio ſanguinis a materia illa morboſa, quæ cum illo movetur per vaſa, requiratur per has vias, conducet, ut copiam purulenti humoris fundat, & aliquamdiu aperti maneant tales abſceſſus, fiſtuloſi utcunque, ob novam continuo huc delatam materiam, quæ impedit, ne cito latera cavi abſceſſus contigua fiant & uniantur inter ſe. Unde dixit *Hippocrates* (*In Prognoſticis Tom. 8. pag. 653.*): *Quibuſcunque ex peripneumonicis morbis abſceſſus fiunt circa aures, & ad inferiores partes ſuppurantur, & fiſtulam faciunt* (καὶ συριγγῶνται), *hi ſuperſtites evadunt.*

Præterea requiritur, ut illi abſceſſus ſatis cito fiant, ante nonum diem; ſi enim ſerius fiant, metus eſt, vomicam jam in pulmone formatam eſſe, ex qua reſorptum pus quidem ad alias partes deponi, & abſceſſus facere, poſſet, verum tamen tunc maneret ulceroſa jam diatheſis in pulmone præſens, quod ſemper periculoſum eſt. Videantur illa, quæ ad §. 837. de hac re dicta ſunt. Ex omnibus his ſalutares abſceſſus prævidentur.

Contra vero mali & inutiles ſunt illi abſceſſus, ſi abſque pulmonis levamine appareant: ratio ex modo dictis patet. Suſpectus etiam talium abſceſſuum ortus eſt, ubi ſputum jam purulentum eſt, nec magis flavum. Dictum fuit in commentariis §. 830. 2. de ſputo laudabili, quo abſque alio morbo ſequente ſanabatur peripneumonia; tuncque notabatur, illud primo flavum cum pauco ſanguine mistum eſſe, & deinde in album blandum cito mutari; quod tunc puri ſimillimum quidem eſſe demonſtratum fuit,

fuit, neque tamen abſolute puris nomen mereri, cum ſoluta quidem & cocta fuerit inflammatoria materies, interim tamen vaſculorum, quibus infarcta hæſerat, integritas manſerit. Quamdiu ergo flavum eſt illud ſputum, nondum incepit naſci vomica in pulmone; verum ubi jam procedente morbo purulentum fieri incipit, neque tamen adeo libere & tanta copia prodit, ut hac via levari poſſit morbus, vomicæ natæ, vel naſcentis ſaltem, juſtus metus eſt, tuncque minus boni ab abſceſſibus exſpectatur. Unde pulchre monuit *Hippocrates* (*Ibidem pag.* 656.), *Optimos eſſe abſceſſus, qui fiunt dum ſputum jam in mutatione eſt* (τοῦ πτυέλου ἐν μεταβολῇ ἤδη ἐόντος) dum nempe ex flavo in album incipit mutari, neque tamen omnino purulentum adhuc eſt. Mox autem ſubjungit ſequentia: *Si enim tumor & dolor oriantur, dum ſputum ex flavo puri ſimile fit* (πυῶδες enim vocat non πῦον abſolute), *ac foras prodeat, ita ſecuriſſime & homo ſuperſtes evadet, & abſceſſus citra dolorem citiſſime ſedabitur*. Blandam enim, mobilem, & rite excoctam morbi materiam hæc omnia indicant. Notandum autem eſt, quod ſæpe ſputa quædam prodeant, licet critici tales abſceſſus brevi jure exſpectentur; ſed non tanta copia, ut morbi materiæ excernendæ ſufficiant, ſed tantum indicium dent, quo uſque materia morbi mutata & cocta fuerit. Unde *Hippocrates* (*Ibid. pag.* 654.), dum ſigna futurorum abſceſſuum recenſet, non dixit, nulla prodire ſputa tunc, ſed tantum non prodire *ſecundum rationem* (κατὰ λόγον); id eſt, non tali copia, ac requiritur, ut hoc modo materiæ morboſæ expulſio ſperari poſſit. Atque ideo etiam non dixit (*Ibid.*), urinam nullum ſedimentum habere, ſed non prodire admodum multam & craſſam &c. Quod autem etiam illo tempore, dum abſceſſus jam prorupturi ſunt, ad ſputa & urinas attenderit *Hippocrates*, & ex illis præſagia hauſerit, patet evidenter ex alio loco (*Ibid. pag.* 656.), ubi ſequentia habentur. *At ſi ſputum non probe excernatur, neque urina bonum ſedimentum habere videatur, periculum eſt, claudum fieri articulum, aut multum moleſtiarum exhibiturum*.

Ubi vero illi abſceſſus jam nati evaneſcunt, ſummum periculum eſt. *Judicatoria enim non judicantia, partim lethalia eſſe, partim difficilis judicii*, antea in Commentar. §. 741. notatum fuit. Manet enim materia morboſa in corpore, & verſus interiora recurrens priſtinam iterum ſedem occupat, ſicque lethalem fere ſemper peripneumoniam producit, vel & ad alia viſcera deponitur periculoſa admodum metaſtaſi. Unde *Hippocrates* (*Ibid. pag.* 657.) monuit: *Si vero diſpareant abſceſſus, & recurrant, ſputo non prodeunte & febre obſidente, grave: periculum enim eſt, ne deliret & intereat homo*. Ubi notandum, quod dixerit, *ſputo non prodeunte*; ſic enim indicare videtur, quod, recurrente abſceſſu critico, ſpes aliqua ſuperſit, evacuari poſſe materiam per ſputa, quæ prius abſceſſum fecerat. Hoc videtur confirmari & alio textu (*Prorrhetic. Lib. I. Tom.* 8. *pag.* 807.): *Tuſſiculæ cum ſputatione parotidem evacuant*. In *Coacis* (*Num.* 205. *Ibid. pag.* 863.) autem loco ἀπαλάσει legitur λαπάσει quod *emollire* ſignificat, atque eodem fere redit; cum turgens abſceſſus, minuta materia diſtendente, flaccidus & mollior reddatur. Ita etiam in Commentariis §. 587. & §. 593. notatum fuit, urinam multam, craſſam & albam ab abſceſſu critico liberare ægros. Periculoſum ergo ſemper eſt, ſi abſceſſus jam nati evaneſcant; & omnino lethale, ſi nulla alia evacuatio, ſtatim ſuccedens, educat de corpore morboſam materiam.

§. 843.

§. 843. Definit iterum morbus hic in tumorem calloſum, ſcirrhoſumve pulmonis; ſi materies, & conditiones (392.) concurrunt: inde tota vita difficilis, erecta, tuſſiculoſa reſpiratio, poſt paſtum motumque aucta, ſine ſignis latentis vomicæ deſcriptis (835.); inde adhæſio pulmonis ad pleuram.

Sequitur jam alter inflammationis exitus; dum nempe materies inflammatoria neque ſolvitur benigna reſolutione, neque attenuata & mobilis reddita per ſputa, urinas &c. expellitur, vel per metaſtaſin ad alia loca corporis deponitur, aut ſuppurando ſeparatur, ſed manet vaſis infarcta, & cum illis concreſcit in tumorem calloſum vel ſcirrhoſum. Callum vocari partis membranaceæ increſcentem molem, una cum duritie & inſenſilitate, ob vaſa inter ſe concreta, alia occaſione in Commentariis §. 112. 1. vidimus. Quamvis autem ſcirrhi præcipue circa loca glanduloſa oriantur, tamen & ſcirhoſas male curatæ inflammationis reliquias etiam in aliis corporis locis obſervatas fuiſſe, conſtat ex illis quæ ad §. 485. dicta fuerunt. Lentior & atrabilaria ſanguinis cacochymia tali malo originem dare poterit; uti etiam dum in hoc morbo ſic languet vitalis humorum impetus, poſt repetitam ſæpius venæ ſectionem v. g. ut nec ſolvendæ & expellendæ materiæ inflammatoriæ, neque per ſuppurationem ſeparandæ, ſufficiat. Scirrhoſos pulmones aliquoties vidi in cadaveribus; & plurima hujus rei exempla in Hiſtoria Medica habentur. Pulmonis lobos adeo induratos fuiſſe, ut tophos lapideos referrent, refert *Schenckius* (*Lib.* 2. *pag.* 229.). Memorabilis etiam ſcirrhoſi pulmonis caſus memoratus fuit ad §. 797. , ubi de angina ſcirrhoſa agebatur.

Ubi autem notabilis pars pulmonis in ſcirrhum vel callum induruit, patet ſatis, illum ab aere inſpirato explicari non poſſe; cum pars illa indurata cedere nequeat, & mole ſua anguſtet vicina loca; adeoque difficilis erit reſpiratio, erecta tantum fere cervice peragenda, unde Ortopnœa vocatur: ſimulque, dum majori molimine pulmonem explicare nituntur tales homines, dura & calloſa hæc pars vicinis affricata moleſtam & ſiccam tuſſiculam facere ſolet. Omnia autem hæc mala augentur, ubi poſt paſtum crudus & copioſus chylus per pulmonem minus jam explicabilem tranſire debet; uti etiam dum per motum corporis acceleratur ſanguinis per pulmonem tranſitus. Quam difficilis ſcirrhi curatio ſit, etiam in externis corporis partibus, ubi omnia artis adminicula immediate loco affecto applicari poſſunt, antea in ſcirrhi hiſtoria vidimus. Unde patet ratio, quare ſemel natum hoc malum tota vita maneat, & enarrata ſymptomata producat. Calloſæ talis in pulmone duritiei jam meminit *Hippocrates* (*Lib. De Oſſium natura c.*8. *Tom.* 4. *p.*6.) notavitque ſequentia: *Atque interceptis a callo tranſitibus, velox & difficilis ſpiratio corripit; quum hi ſpiritum neque per hanc viam emittere, neque facile attrahere queant. Ex talibus ſane hi morbi oriuntur, quales ſunt aſthmata & tabes ſiccæ.*

Novimus autem tale malum adeſſe, ſi poſt peripneumoniam memorata ſymptomata ſuperſint, interimque nulla ſigna (vide §. 835.) latentis in pulmone vomicæ adſint. Vomica enim, collecto pure turgens, pariter difficilem reſpirationem, & , poſt paſtum vel motum corporis, malorum augmentum facit. Verum vomica quotidie mole augetur, donec crepet, ſcirrhoſa vero pulmonis durities diu in eodem ſtatu manet, adeoque ſatis evidens ejus mali Diagnoſis haberi poterit.

Verum etiam a pulmonis inflammatione prævidetur ejus adhæſio ad pleuram. Tenuiſſimus enim halitus, ex minimis arteriolis, in pulmonis & pleuræ ſuperficie hiantibus, exſpirans, impedit, ne contiguæ ſibi mutuo hæ partes concreſcant: ubi vero inflammatur pulmonis vel pleuræ pars, illa ſicca & imperſpirabilis redditur, unde facilis concretio. Numeroſiſ-

ſimæ Obſervationes confirmant, poſt pleuritidem & peripneumoniam tales concretiones pulmonis cum pleura inveniri. In bobus (quod animalium genus frequentiſſime hoc morbo corripitur, qui a ruſticis noſtris *het longevuur* vocatur) laniones toties inveniunt pulmonem pleuræ validiſſime accretum eſſe, atque repetitis experimentis certi ſunt, talem morbum tunc prægreſſum eſſe. Quin imo & in exterioribus partibus horum animalium concretio membranarum ad ſe mutuo obſervata fuit a talibus cauſis, quæ inflammationi producendæ ſunt aptiſſimæ. Talem morbum deſcripſit *Columella* (*Lib. 6. cap.* 13. *Auctor. rei ruſtic. p.* 582.) ſequentibus: *Eſt & infeſta peſtis bubulo pecori, coriaginem ruſtici appellant, cum pellis ita tergori adhæret, ut apprehenſa manibus deduci a coſtis non poſſit. Ea res non aliter accidit, quam ſi bos aut ex languore aliquo ad maciem perductus eſt, aut ſudans in opere faciendo refrixit, aut ſi ſub onere pluvia madefactus eſt.*

Cum autem pulmo & inſpirationis & expirationis tempore contiguus maneat ſemper pleuræ pectoris cavum cingenti (*H. Boerhaave Inſtitut. Medic.* §. 606. 607.), & pulmonis expanſionem per aerem inſpiratum comitetur ſemper ſimilis pectoris dilatatio, videtur admodum probabile eſſe, pulmonis adhæſionem ad pleuram non ſemper magnam moleſtiam facere. Riſit hine Medicos *Helmontius* (*In* Capitulo *Aſthma & Tuſſis* §.46.47. p.293.), dum Aſthmatici repente ſuffocati cadaver incidentes ſubitæ mortis cauſam ſtatuerent, quod pulmonis *lobus dexter pone pleuræ adnatus erat*. Teſtatur autem, quod milites repente cæſos diſſecuerit, ut in rei veritatem inquireret, atque viderit, *pulmonem retro coſtis adnatum, benevalentibus, quoſque nulla antea preſſerat difficultas ſpirandi: ceteros inter velociſſimus quidam Hybernus, a pedibus Marchionis de Wincheſtræ, pugione enectus, diſſectusque, utrumque pulmonis lobum coſtis adnatum oſtendit*. Negari nequit, in plurimis cadaveribus inveniri aliquam adhæſionem pulmonis cum pleura, licet inde nullam fere moleſtiam perceperint homines, dum viverent. Interim tamen, ſi pulmo pro maxima parte pleuræ accreverit, & imprimis illi ejus parti, quæ mediaſtinum facit, & pericardium tegit, videtur utcumque impediri debere alterna pulmonis dilatatio & contractio, quæ ad liberam reſpirationem requiritur. Sic *Peyerus* (*Parergo* 3. *cap.* 6. *pag.* 1. 5. &c.) in cadavere adoleſcentis, qui a puero ſpiritum difficiliorem traxerat, imprimis curſu exercitatus, invenit pulmonem dextri lateris pertinaciter & pleuræ, & diaphragmati, & pericardio adnatum: ſiniſter autem pulmo liber a pleura erat, ſed pericardio tamen ac ſepto transverſo affixus. Plura ſimilia exempla habet *Bonetus* (*Sepulchret. Tom.*.., *Lib.* 2 *Sectio* 1. *pag.* 508. 509. 510. *&c.*), quæ modo dicta confirmat. Neque diſſimulandum tamen eſt, quod *Diemerbroekius* (*Diemerbroek. Anatom. Lib.* 2. *cap.* 13. *pag.* 508.) invenerit in cadavere ſuſpenſi furis pulmonem in utroque latere non tantum pleuræ, ſed & toti mediaſtino & diaphragmati adeo firmiter accretum, ut non ſine dilaceratione avelli poſſet. Interim optime ſanus vixerat, abſque ulla reſpirandi difficultate.

§. 844. TAndem, ſi bronchialis arteria, vel & pulmonalis vehementiſſima inflammatione (388.) corripitur a cauſa interna, vel externa (824.), brevi naſcitur gangræna, & inde cito ſphacelus ob copiam, motumque cruoris, & ob motum aſſiduum viſceris tenuiſſimi. Id futurum docent: 1. Signa violentiſſimæ peripneumoniæ (826.), nullo caſu, nec arte ſedata. 2. Debilitas ſumma, cita, pulſu ſe inprimis manifeſtans. 3. Frigus extremorum. At jam natam ſcimus, ſi hæc prægreſſa, ſputa ichoroſa, tenuia, cinericea, livida, atra, fœtida. Inde autem cita mors.

Sequitur jam ille inflammationis exitus, quo in partis affectæ gangrænam terminatur. Vehementiſſimas inflammationes gangrænam minitari, & quibus indi-

diciis illud futurum noſci poſſit, in Commentariis §. 388. explicatum fuit. Ubi ergo a cauſis §. 824. enumeratis validiſſima pulmonis inflammatio nata fuit, brevi fiet gangræna, dum abolito vitali influxu ſanguinis per arterias, effluxu per venas, pars mollis corporis in mortem tendit: gangræna vero nata cito mutabitur in ſphacelum, ſive mortem perfectam partis, de quibus vide §. 419. Ratio horum patebit, ſi conſiderentur ſequentia.

Arteria pulmonalis & bronchialis, per omnem hujus viſceris ſubſtantiam diſperſæ, minimos & tenerrimos ramos diſtribuunt, qui in valida pulmonis inflammatione pro maxima parte obſtructi ſuſtinere debent omnem impetum, quo cor dextrum urget ſanguinem in pulmonaris arteriæ truncum, & cor ſiniſtrum in bronchialem arteriam. Summum ergo diſcrimen eſt, ne tenerrima hæc vaſcula rumpantur ſubito, unde gangræna fiet (vide §. 388.). Augetur periculum, quia pulmo inflammatus quieſcere nequit, ſed alternis vicibus dilatatur & contrahitur, quamdiu vita durat: quin imo tanto fortius ſummo reſpirationis molimine agitatur pulmo, quo pejor morbus eſt. Præterea demonſtratur (*Vide H. Boerh. Tom. I. pag.* 275.), aerem inſpiratum inſervire, ut refrigerium fiat ſanguini, ob rapidum motum per pulmonalem arteriam calidiſſimo, animalque ſanum, hoc aeris refrigerio deſtitutum paucis minutis mori, & horrenda putredine ſubito nata intolerabilem ſpirare mephitin. Verum validam inflammationem ingens æſtus comitatur; & turgentibus vaſis inflammatis minuitur ſpatium aeri inſpirando, adeoque longe minus refrigerium exſpectari poterit. Patet ergo, concurrere in vehementiſſima pulmonis inflammatione omnes cauſas, quæ ſubitam partis affectæ mortem, & citam putredinem, efficere valent. Cognoſcitur autem ille morbi hujus exitus futurus ex ſignis ſequentibus.

1. Signa hæc omnia §. 826. enumerata fuerunt. Si jam ſimul nulla evacuatione critica, vel metaſtaſi, nullove artis molimine levatus fuerit morbus, noviмus certo gangrænam pulmonis inſtare.

2. Robuſtiſſimus enim homo acutiſſima peripneumonia correptus, ſtatim tam debilis fit, ut nequidem manum attollere poſſit. Quando §. 660. de Debilitate, tanquam ſymptomate Febrili, agebatur, demonſtratum fuit, illam ſequi impeditum influxum & preſſionem liquidi nervoſi in muſculos. Verum ut ille influxus & preſſio fiat, requiritur libera actio omnium vaſorum, quæ cerebri fabricam conſtituunt. In vehementiſſima vero peripneumonia omnis fere ſanguis inter cor dextrum & fines pulmonalium arteriarum colligitur, atque ſimul impeditur liber reditus ſanguinis venoſi ab encephalo (vide §. 826.), unde cerebrum comprimitur: ſimulque cor ſiniſtrum, nullum fere ſanguinem accipiens, per carotides & vertebrales debitam copiam verſus encephalon pellere nequit; adeoque concurrunt efficaciſſimæ debilitatis cauſæ. Simul autem ex dictis intelligitur, quare in pulſu ſe hæc debilitas imprimis manifeſtet.

3. Cor enim ſiniſtrum tantam copiam ſanguinis non recipit, ut ad extrema corporis uſque una cum ſanguine calorem propagare poſſit, unde frigus extremorum in peripneumonicis merito pro funeſtiſſimo ſigno habetur.

Ubi vero gangræna jam occupat pulmonem, ſimiles degenerationes fiunt, ac §. 388. & 427. memoratæ fuerunt. Notatum enim tunc fuit, ſi locus inflammatus in gangrænam tranſeat, liquida putreſcere, ichorem effuſum ſub epidermide in bullas colligi, cinericeum, pallidum, fuſcum, atrum tandem fieri colorem, partemque ſic affectam in putridum tabum diffluere. Sputa tunc educta ſimiles omnino dotes habent, atque citiſſime omnia, quæ jam emortua ſunt, in putredinem vergunt, ob calorem ingentem, & aeris liberum acceſſum. Simul autem patet, nihil fere ſpei ſupereſſe, dum vitale hoc viſcus gangræna correptum eſt, adeoque citam mortem inſtare. Videantur illa, quæ in Commentariis §. 432., ubi de gangræna viſcerum agebatur, circa hanc rem notata fuerunt.

§. 845. HAS Peripneumoniæ mutationes (830. 832. 836. 837. 843. 844.) docet obſervatio hiſtoriæ morbi, cadaverumque inde defunctorum inciſio.

Tota morbi hiſtoria prægreſſa docuit, peripneumoniam eſſe veram inflammationem pulmonis; adeoque & communes omnis inflammationis exitus hic exſpectandi erunt. Præterea fidelibus Obſervatis conſtitit, per metaſtaſin materiæ morboſæ ad alia corporis loca novos morbos fieri ex peripneumonia; & vario quidem ſucceſſu, prout ad hæc illave corporis loca fuerit facta hæc metaſtaſis. Verum & cadaverum hoc morbo defunctorum inciſio omnia hæc confirmavit; uti pluribus exemplis antea allegatis conſtitit, & apud *Bonetum*, aliosque videri poteſt.

§. 846. UNde evidens eſt, illum morbum, quem vetuſtas hoc nomine deſcripſit, eſſe veram inflammationem pulmonum.

In Commentariis §. 820., ubi de peripneumoniæ definitione agebatur, notatum fuit, in hac definitione ſuppoſitum fuiſſe illud, quod per omnia morbi phænomena, per totum ejus decurſum collecta, patere tantum poteſt. Ob hanc cauſam pertractata peripneumoniæ hiſtoria, & conſideratis variis ejus mutationibus, per quas in ſanitatem, mortem, vel alios morbos tendit; tanquam corollarium ponitur hæc paragraphus, quæ confirmat veritatem illius, quod in definitione hujus morbi aſſumtum fuerat. Ratio autem hujus concluſionis patet evidenter ex præcedentibus; & in Commentariis §. 820. probatum quoque fuit, Veteres Medicos peripneumoniæ nomine intellexiſſe veram pulmonis inflammationem.

§. 847. ERitque prognoſis clara, qua aſſeritur, morbum hunc ſemper valde periculoſum ob neceſſitatem ſummam functionis pulmonalis ad vitam, & ad ſanandam materiem inflammatoriam, ob ſanguinis perpetuo allati copiam, impetum, ob motum perpetuum viſceris, ob ſitum, qui applicationem remediorum renuit, teneritudinem ſummam vaſculorum facile deſtruendam, impoſſibilitatem revulſionis adeo requiſitam in cura inflammationis.

In Commentariis §. 829. jam concludebatur, peripneumoniam ſemper periculoſam eſſe; idemque confirmatur jam ex illis, quæ tota hujus morbi hiſtoria tradita docuit. Pars enim affecta vitale viſcus eſt, cujus levior etiam morbus ob neceſſitatem ſummam ad vitam nunquam diſcrimine vacat, uti toties funeſtis caſibus conſtitit, dum leviorem peripneumoniam, catarrhi ſpeciem credentes, neglexiſſent ægri; neque in victu ſibi caviſſent, nec idonea adhibuiſſent remedia: inde vomica pulmonis, & funeſta phthiſis, ſæpiſſime ſecutæ fuerunt. Verum & ad materiam inflammatoriam ſanandam ſumma eſt pulmonis neceſſitas: diluentia enim, attenuantia, reſolventia, a quibus tantum ſperatur in cura inflammationis, poſtquam ingeſta fuerunt, venis recipiuntur, atque per pulmonem debent tranſire poſſe, ut actionem ſuam exerceant. Ubi ergo materia inflammatoria infarctus eſt pulmo, omnia hæc hærebunt ante loca obſtructa, vel per vaſa adhuc pervia tranſibunt in cor ſiniſtrum. Præterea, dum in aliis partibus corporis materia inflammatoria hærens ſic ſolvitur, ut in venas tranſire poſſit, illa cum ſanguine venoſo ad cor dextrum delata, dein pulmonis actione ſic atteritur, & ſolvitur, ut poſtea abſque impedimento per ultimas vaſorum anguſtias tranſire poſſit (*Vide H. Boerh. Inſtit.* §. 200. 2. & §. 208.), quæ omnia deficiunt, dum pulmonis actio læſa eſt. Si jam conſideretur, omnem ſanguinem venoſum totius corporis, cordis proximi vi magna urgeri omni momento in loca obſtructa, patebit, materiam inflammatoriam magis magiſque protrudi debere in vaſorum convergentium anguſtias,

ſtias, liquidiſſimum exprimi, craſſum accumulari & compingi: adeoque neceſſario hunc morbum ſubito in pejus vergere. Accedit, quod numquam quieſcere poſſit pulmo, dum homo vivit, & tanto frequentius & validius agitari debeat aucto reſpirationis molimine, quo difficilior eſt ſanguinis per pulmonem tranſitus. Praeterea, ſi vaporis balneum exceperis, nulla topicorum remediorum applicatio hic multum emolumenti facere poteſt, ob viſceris hujus ſitum, dum in pleuritide v. g. balnea, fomenta, emplaſtra, cataplasmata &c. tanto cum fructu adhibentur. Si jam ſimul conſideretur ſumma illa teneritudo vaſculorum, quae pulmonis fabricam conſtituunt, patebit, illa facillime deſtruenda eſſe, dum cordis vis urget ſanguinem in vaſa obſtructa; adeoque lethalem gangraenam metuendam eſſe, ſi validus hic morbus fuerit, uti paulo ante dictum fuit.

Sed & revulſio, adeo requiſita in cura inflammationis (vide §. *396.* 4.), impoſſibilis hic eſt. Omnis enim ſanguis totius corporis, uti antea dictum fuit, ſemel debet tranſire per pulmones illo tempore, dum per reliquas partes corporis omnes movetur: unde nulla arte impediri vel minui multum poteſt ſanguinis per pulmonem motus, ſuperſtite vita. In corde enim & pulmone eſt communis illa ſcaturigo, ad quam omnia liquida totius corporis confluunt, & ex qua omnia per univerſas & ſingulas corporis partes diſtribuuntur. Praeterea in curatione inflammationis ſummum uſum habebat illa methodus, per quam materia obſtruens ex vaſorum anguſtiis in latiora loca retropellebatur (vide §. *395.* 4.); demonſtratum autem fuit in Commentariis §. 141. 1., illam retropulſionem imprimis obtineri poſſe, dum larga & ſubita ſanguinis miſſione ſic minueretur impetus liquidi vitalis urgentis loca obſtructa, ut vaſorum contractilitas praevalere poſſet, & retropellere obſtruentes moleculas verſus latiora loca. Verum dum in pulmonalis arteriae anguſtiis materies inflammatoria haeret, licet etiam ad animi deliquium uſque mitteretur ſanguis, valvulae in cordis dextri orificio arterioſo locatae impedirent tamen retrogradum illum ſanguinis in arteria pulmonali motum; adeoque haec retropulſio tantum locum habere poſſet in leviori peripneumonia, quae ſolos fines arteriae bronchialis obſideret. Notatum autem fuit ad §. 825., finibus arteriae bronchialis inflammatis, malum facillime propagari ad contiguos ipſis arteriae pulmonalis ramos: adeoque patet, nec a revulſione nec a retropulſione materiae inflammatoriae, multum boni exſpectari poſſe in hoc morbo; atque jure concludere licet, difficilem ſemper Peripneumoniae Prognoſin eſſe.

§. 848. EX quibus (847.) liquet, quando, cur, & cum quibus ſymptomatibus in mortem abeat: ſc. Si totus pulmo, una cum corde inflammatur, cor in latus procidit, aeger paraplegia reſolvitur, frigidus, & ſenſus expers eſt, tum ſecundo, vel tertio die moritur. Si urina initio morbi bona & cocta, poſt quartum tenuis. Si in vigore morbi erectus ſedere cogitur. Si puris eſt per inferiora ſeceſſus: ſi ſicca cum fervore ſtrepente pleni pulmonis in gutture: ſi vehemens in corpore valde ſicco, duro, calloſo, exercitato: ſi mala eſt cum praerubro valde ſtillicidio ſanguinis: ſi ſicca eſt cum maculis rubris pectori adſperſis: ſi coryza aut ſternutatio multa praecedit, ſequiturve: ſi ex ardente febre ortum duxit: ſi ſputum birioſum cum pure poſt ſextum diem inceperit: ſi ſputum ab initio valde cruentum, flavum ſincerum, album rotundum, ſpumoſum valde, dolorem non ſedans, ſi fuſcum, coenoſum, amurcoſum, nigrum, liveſcens, inaequale, aeruginoſum: ſi neque febris, neque reſpirationis difficultas remiſit, moritur die ſeptimo, vel nono. Mors vero iis contingit dum pulſus deficit, omnia frigent, ſolum pectus, caput, collum aeſtuant, genae rubent, liventque.

Ge-

Generalis in hoc morbo Prognoſis, ut vidimus, periculum notabat: varium tamen illud eſt, &, quamvis ſæpe, non tamen ſemper in mortem terminatur morbus. Unde operæ pretium erit conſiderare funeſta illa ſymptomata, quæ Medicum docent, certam inſtare perniciem. Præſtantius quidem foret ſanare ægros, quam futura prænoſcere; verum cum illud ſemper in poteſtate Medici non ſit, tunc ſaltem famæ ſuæ conſulet, & omni culpa vacare credetur, ſi præviderit & prædixerit, quinam ægri evadere poſſint, quinam autem perituri ſint: uti optime *Hippocrates* (*In Prognoſtic. initio Tom.* 8. *pag.* 684. 585.) monuit, antequam pulcherrima illa circa prognoſin in morbis axiomata tradere inciperet.

Si totus pulmo &c. Ex *Hippocrate* deſumta eſt hæc Prognoſis, cujus alia occaſione in Commentariis §. 432. mentionem feci, atque in *Coacis Prænotionibus* (*Num.* 401. *Tom.* 8. *pag.* 875.) ita habetur. *Quibus vero totus pulmo inflammatus fuerit cum corde, ſic ut ad latus procidat, reſolvitur totus æger & jacet frigidus ſine ſenſu, & moritur ſecundo aut tertio die. Si vero ſine corde contigerit, & minus, longiori tempore vivunt, quidam autem etiam ſervantur.* Cum enim totus pulmo inflammatur, cor dextrum replebitur, uti & auricula dextra, ob impeditum ſanguinis per pulmonem inflammatum tranſitum, adeoque nec poterunt ſe evacuare venæ coronariæ, unde & cordis in propria ſubſtantia inflammatio ſequetur; uti §. 375. probatum fuit, ubi de variis inflammationis cauſis agebatur. Cum autem cor a quatuor magnis vaſis ſanguiferis pendulum in pericardio hæreat, horizontali ſete ſitu poſitum, ſic ut ventriculus dexter cordis una cum dextra auricula anteriorem corporis partem ſpectet (*Euſtach. Tab.* 15. *fig.* 2. & *Tab.* 16. *fig.* 1.), patet ratio, quare corde dextro & auricula diſtentiſſimis, ſiniſtro vero corde & auricula fere vacuis, cor verſus anteriora procidat, & latus tangat. Mirum certe videtur, *Hippocratem* hæc notare potuiſſe, niſi vel ex cognitis circulationis legibus, vel ex cadaverum peripneumonia defunctorum ſectione, illa didiciſſet. An forte & gangrænoſus livor latus occupans illo in loco, ubi cor locatur, ſignum hujus rei dedit? Certe in illa Prænotione (*Num.* 406. *Tom.* 8. *pag.* 875.), quæ modo allegatam proxime præcedit, notavit inflammatos valide pulmones, *ſic ut ad latus aſſideant*, livores foras oſtendere, atque ſic affectos ægros a Veteribus ſideratos (βλητοὺς) dictos fuiſſe.

Cum autem, ad motus muſculares peragendos, ſpirituum nervoſorum & ſanguinis arterioſi debitus influxus in muſculos requiratur; atque ex illis, quæ dicta fuerunt ad §. 826. conſtiterit, omnem fere ſanguinem circa cor colligi, pauculum tantum tenuiſſimæ partis ſanguinis tranſprimi in cor ſiniſtrum, dum valida peripneumonia decumbit homo; ſimulque impediri reditum ſanguinis venoſi ab encephalo, adeoque illud comprimi diſtentis accumulato ſanguine vaſis majoribus, patet ſatis, quare reſoluti jaceant tales ægri, ſic ut viderim robuſtiſſimum juvenem peſſima peripneumonia correptum, ipſo initio ſecundæ diei morbi nequidem manum movere potuiſſe. Ex dictis ſimul intelligitur, quare omnes fere corporis partes frigeant, & in primis extrema, atque hebetes & ſenſu expertes jaceant tales ægri, dum nempe morti jam proximi ſunt: antea enim intolerabilem anxietatem patiuntur. Unde dixit de his *Aretæus* (*de Cauſis & ſignis morbor. acutor. lib.* 2. *cap.* 1. *pag.* 11.) quod præſentia mala ignorent, dum proxima mors inſtat; & rogati de morbo, nihil diſcriminis adeſſe reſpondeant: verum frigida extrema, lividi ungues, pulſusque debilis, celerrimus & deficiens, ſatis docent, funeſtum inſtare morbi eventum. Cum vero peſſima hæc ſigna numquam adſint, niſi validiſſima fuerit peripneumonia, raro ultra tertium diem morbi vim ſuſtinere poſſunt ægri, ſed plerumque citius deficiunt.

Si urina &c. Quando ad §. 830. 4. agebatur de ſanatione peripneumoniæ, quæ fit evacuatione materiæ morboſæ per urinas, de hac Prognoſi actum fuit; ſimul-

mulque notatum, binis in locis *Coacarum Prænotionum* inveniri, cum hoc tamen diſcrimine, quod in uno loco poneretur, lethale ſignum eſſe, *ſi ante quartum diem tenuis fieret urina*, in altero vero haberetur, *ſi poſt quartum diem* hoc obtineret. Simul autem tunc monitum fuit, probabiliorem videri illum textum, in quo *ante quartum diem* legitur. Inceptam enim tunc evacuationem ſalutarem materiæ morboſæ deſignat, & malo omine ſuppreſſam, antequam integre levatus fuerit pulmo: Cum enim talis peripneumoniæ exitus in ſanitatem ſperari nequeat, niſi levior morbus fuerit (vide §. 830), admodum probabile videtur, per urinam, ab initio morbi bonam & coctam, tribus primis quatuorve diebus eliminari poſſe morboſam materiam, adeoque abſque periculo tenuem urinam poſt quartum die reddi poſſe in tali caſu. Tunc autem aliquid metuendum videtur tantum, quando urina prius craſſa, in tenuem mutatur, antequam ſigna docuerint, levatum eſſe pulmonem penitus.

Si IN VIGORE MORBI &c. Videantur illa, quæ de reſpiratione erecta in Commentariis §. 826. dicta fuerunt.

Si PURIS EST PER INFERIORA SECESSUS. Vidimus antea ad §. 830. materialem peripneumoniæ cauſam, coctam & mobilem redditam, acquirere puri analogam indolem, neque tamen abſolute puris nomen mereri, illamque variis viis de corpore ſic expelli, atque etiam per alvum. Verum de tali excretione hic non agitur, ſed de puris veri, & ſatis copioſi, per alvum ſeceſſu, qui in hoc morbo pulmonis validam ſuppurationem prægreſſam ſupponit. Ita enim *in Coacis* (*num.* 429. *Tom.* 8. *pag.* 877.) legitur hæc Prognoſis: *Pulmonem ſuppuratis pus per alvum ſecedere, lethale*. Cum enim pus hac via egrediens miſceatur & aliis plurimis, quæ per alvum eliminantur naturali corporis lege, requiritur magna ſatis illius copia, ut diſtingui poſſit. Pus autem in pulmonis vomica contentum, ut alvo exire poſſit, debet vel erodendo vicina viſcera, hepar v. g. & ventriculum, viam paraſſe; cujus rei exempla quædam in Commentariis §. 836. 4. memorata fuerunt: vel fieri poterit, ut idem illud pus mora & calore loci attenuatum, venis reſorptum, atque humoribus circulantibus miſtum, dein per vaſa meſeraica in inteſtina derivetur, ſicque exeat de corpore. Quam parum ſpei ſuperſit, dum ulcerato prius pulmone vicina adhuc viſcera eroduntur, ſatis patet. Major forte ſpes affulgere videretur, dum reſorptum pus abſque ullius viſceris eroſione per alvum exit. Verum ſi conſideretur, pus optimum & blandum ſpiſſitudinem cremoraceam habere, patebit illud difficillime reſorberi poſſe, quamdiu optimas illas dotes habet. Mora quidem attenuatur, ſed tunc ſimul acre fit & putreſcit, uti ad §. 406. demonſtratum fuit: unde pus ſic mutatum, & dein reſorptum, putrida & peſſima cacochymia totum ſanguinem inficit, lethali fere ſemper eventu; dum una tunc cum hoc pure in putridum tabum ſoluti humores ſani per alvum dilabuntur, cum ſubita virium jactura; uti conſtat in phthiſicis, quibus putrida talis diarrhœa morbo & vitæ finem imponere ſolet. Verum quidem eſt, raris quibusdam caſibus conſtitiſſe, reſorptum ex apoſtemate pus per alvum exiviſſe ſalutari eventu, etiam in pulmonis vomicis (vide Commentaria §. 406.), ſed cum non ab inſolitis, ſed a frequentibus, eventibus regulæ prognoſticæ deducantur, credo concludi poſſe, ſi non ſemper & abſolute, ſaltem plerumque lethalem eſſe in hoc morbo puris per inferiora ſeceſſum.

Si SICCA CUM FERVORE &c. Hoc eſt illud peſſimum ſignum in peripneumonia, dum ingratus ille ſtrepitus ab adſtantibus percipitur, qui refert ferventis in lebete, operculo in primis tecto, aquæ ſibilum, unde fervorem ſtrepentis pulmonis dixerunt Medici. Deſignat autem ille ſtrepitus ſemper fere aerea pulmonis cava anguſtata eſſe, ſive a collectis ſputis hoc fiat, craſſioribus & non facile educendis, ſive ab infarctis & diſtentis vaſis ſanguineis comprimantur pulmonis veſiculæ aereæ: quandoque & a pulmonis ſiccitate tale quid

Digitized by Google

quid fieri poſſe, alia occaſione in Commentar. §. 826. dictum fuit. In aſthmate ſenili, dum lento muco gravatur pulmo, talis ſtrepitus percipitur, quem pulli immaturi ex ovo crocitationi non inepte comparat apud *Lucianum* (*Dialog. Mortuor. Tom. I. pag.* 229.) boni ſenis morti inhians futurus hæres: verum non adeo mali ominis eſt ille pulmonis ſtrepitus ab hac cauſa, cum uno alterove ſputo educto ceſſet, vel minuatur ſaltem. In Peripneumonia vero notat, pulmonis vaſa ſanguinea ſic infarcta & diſtenta eſſe, ut comprimantur pulmonis veſiculæ, unde liber aeris itus & reditus impeditur; ſimulque collectus mucus ſpumeſcens, de quo ſtatim dicendum erit, cum aere conquaſſatus; neque ob reſpirationis ſummam difficultatem averri potens ex his locis, ingratum illum ſtertorem facit. Dum per ſputa evacuatur morbi materies (§. 830. 2.) quandoque levis talis ſtrepitus obſervatur; ſed educto ſputo, quod in tracheis hærens cauſam dederat, ceſſans ilico. Unde cautiſſime propoſuit *Hippocrat.* (*in Prognoſt. tom.* 8. *pag.* 643.) hanc prognoſin, dicens: *Malum quoque, ſi nihil expurgetur, neque projiciat pulmo, ſed plenus exiſtens in gutture ferveat.* Aliis in locis, in Commentariis §. 826. citatis, velut corium ſtridere, vel & modulari pectus dixit.

SI VEHEMENS IN CORPORE &c. Magna enim tunc & inflammatoria tenacitas in liquidis adeſt, & rigida vaſa cedere nequeunt, unde nihil boni in hoc morbo, ex ſua natura adeo periculoſo, ſperari poterit. Videantur illa, quæ in Commentar. §. 830. 1. habentur.

SI MALA EST CUM PRÆRUBRO VALDE STILLICIDIO SANGUINIS. In *Coacis Prænot.* (*num.* 412. *ibid. pag.* 876.) habetur hæc Prognoſis. Antea monitum fuit in Commentar. § 830. 4. peripneumoniam rarius ſolvi per hæmorrhagiam narium: ex illis autem, quæ de hac re in Commentariis §. 741. dicta fuerunt, patuit, largam tantum narium hæmorrhagiam in morbis acutis prodeſſe, ſtillicidum vero leve fere ſemper mali ominis eſſe, niſi, in die indice contingens, largam evacuationem critico die proxime ſequenti prænunciet. Unde patet ratio, quare pro funeſto ſigno in hoc morbo habeatur, imprimis ſi admodum rubrum fuerit. Deſignat enim tunc, ob impeditum ſanguinis tranſitum per inflammatum pulmonem, ſic urgeri & diſtendi capitis vaſa, ut ſolvi incipiant quidem, neque tamen ſanguis, ſpiſſior jam & hinc ſaturate ruber, atque illico concreſcens, pleno rivo exire poſſit.

SI SICCA EST CUM MACULIS &c. In *Coacis Prænotion.* iterum hæc Prognoſis habetur. Poſtquam enim *Hippocrates* (*Coac. Prænot. Num.* 416. 417.) dixerat: *Qui in peripneumoniis ſiccis pauca cocta educunt, metuendi ſunt*, ſubjungit ſequentia. *Rubores in pectoribus utcunque lati* (ὑποπλατέα) *talibus pernicioſi ſunt.* Deſignat enim, cutanea vaſa infarcta manere, vel rupta ſanguinem effudiſſe; & paulo poſt in peripneumonicis liveſcere ſolent hæ maculæ, ſicque gangrænæ naſcentis indicium præbent. In pluribus morbis obſervatur, internis partibus affectis, in cute quandoque mutationem apparere. Dum ſæva inteſtinorum inflammatio in gangrænam tendit, in abdominis cute rubores tales aliquando apparent, liveſcentes brevi. In peſſima paronychia, ubi malum circa tendines muſculorum digitos flectentium hæret, lata ſæpe zona rubra ſecundum totum muſculi, cujus tendo affectus eſt, decurſum extenditur, tunc plerumque in tota hac longitudine profunda latet inflammatio, in gangrænam vel difficillimam ſuppurationem terminanda ut plurimum. Dum in ægro natura moliebatur ſalutarem & largam narium hæmorrhagiam, obſcuram rubedinem, quæ in dextra naſi parte ad genam uſque extendebatur, multo magis conſpicuam fieri obſervavit *Galenus* (vide Commentaria §. 741.). Ex quibus patet, in morborum Prognoſi ad illa omnia ſigna attendendum eſſe, licet forte non adeo facilis appareat obſervanti Medico nexus, quem hæc ſigna habeant cum re ſignificata. Fidelis ſimi-

mi-

milium obſervatio uſum habebit ſemper; rationem forte dabit ſera dies.

Si coryza aut sternutatio &c. Quid coryzæ nomine intelligatur, antea in Commentariis §. *69*. 5. dictum fuit: atque etiam de hac re quædam in Comment. §. 787. & 793. habentur, ubi de anginis ab hac cauſa ortis agebatur. Conſtitit tunc, incipientem coryzam ſæpe comitari validam ſternutationem. Si autem conſiderentur illa, quæ in coryza contingunt, patebit facilis ratio, quare hæc præcedens vel ſequens peripneumoniam noceat. In hoc enim morbo membrana nares internas, fauces, aſperam arteriam, pulmonem ipſum &c. inveſtiens tumet, & inflammatur leviter plerumque, ſic quidem ut ipſa narium foramina adeo anguſtentur, ut ne quidem aerem per illa trahere poſſint ſic affecti. Ubi ergo una cum peripneumonia inflammatoria talis morbus adeſt, augebitur reſpirationis difficultas, dum concurrunt binæ cauſæ, quæ cava aerea pulmonis minuunt: ab inflammatis enim vaſis arterioſis &. tumentibus comprimuntur veſiculæ aereæ pulmonis, his vaſis ubique cinctæ; ſimulque ob coryzam tumente membrana, harum veſicularum internam ſuperficiem conſtituente, minuitur earundem cavitas. Summo ergo jure *Hippocrates* (*In prognoſticis Tom. VIII. pag.* 643. *Et in Coac. Prænot. Num.* 399. *ibid. pag.* 875.) monuit: *in omnibus autem morbis circa pulmonem gravedines & ſternutationes & præceſſiſſe, & conſequi, malum*. Si jam ſimul conſideretur, per tuſſim & ſternutationem, quæ coryzam comitari ſolent, agitari valide pulmonem inflammatum, & augeri impetum humorum in loca obſtructa, patet, juſtum metum eſſe, ne tenerrima hæc vaſa rumpantur & inflammatio in lethalem gangrænam abeat.

Si ex ardente febre ortum duxit. In febre ardente enim cruor parte blandiore & liquidiore orbatus eſt (vide §. 742.), atque inflammatio per univerſum fere corpus adeſt: ſi ergo in hoc morbo ſanguis in anguſtiis arteriæ pulmonalis hærere incipiat, nihil ſpei fere ſupereſſe videtur: vel enim ſubita ſequetur ſuffocatio & mors; vel ob humores acres, ſpiſſos, validе motos (vide §. 388.), inflammatio pulmonis in febre ardente nata brevi in gangrænam terminabitur. Ardentem vero febrim ſatis frequenter in lethalem peripneumoniam terminari, ad §. 741. monitum fuit.

Sequuntur jam illa præſagia, quæ ex ſputis malis in hoc morbo habentur.

Si sputum biliosum &c. Mirum hoc, veriſſimum tamen *Hippocratis* obſervatum eſt. Sputum illud bilioſum cum pauco ſanguine mixto tanti fecit, ut inde curam perfectam peripneumoniæ exſpectaverit (vide §. 830. 2.). Contra vero damnavit ſputum bilioſum cum pure, poſt ſextum diem ſi prodierit. Videtur enim docere tale ſputum, quod illa inflammatio pulmonis, quæ in initio morbi adfuerat, jam in ſuppurationem abierit; dum interim nova inflammatio accedens, nondum cocta & maturata, ſputa illa flava producit: unde duplici tunc malo conflictatur æger. Videantur illa, quæ in Commentariis §. 833. 3. circa hanc rem notata fuerunt; ubi ſimul habentur loca *Hippocratis*, quæ hanc Prognoſin continent.

Ab initio valde cruentum. Pauculum ſanguinis ſputis bonis & coctis permiſceri, pro optimo ſigno habetur in hoc morbo, uti ad §. 830. 2. dictum fuit: tunc enim, per anaſtomoſin dilatatis arteriarum oſculis in tracheas hiantibus, exit obſtruens materia, & pulcherrime liberatur pulmo. Verum ubi ſputum admodum cruentum eſt, metus eſt, impetu vitalis liquidi, tota cordis adeo propinqui vi pulſi, rumpi tenerrima vaſcula, & ſanguinem fundere. Patet hinc ratio, quare *Hippocrates* (*Coac. Prænot. n.* 390. *t.* 8. *pag.* 874.), de ſputis pleuriticorum & peripneumonicorum agens, non damnaverit abſolute cruentum ſputum, ſed tantum illud, quod valde cruentum eſſet (αἱματῶδες λίην), & ſtatim in principio morbi prodiret, dum nondum coctio & expulſio ſalutaris materiæ morboſæ exſpectari poteſt. Ita & *Aretæus* (*De* cau-

Digitized by Google

cauſis & ſignis morbor. acut. l. 2. c. 1. p. 11.) peſſima funeſtæ peripneumoniæ ſymptomata recenſens ſequentia habet. *Tuſſis adeſt plerumque ſicca. Si vero quid ſurſum educitur, ſpumans pituita eſt, vel exquiſite bilioſum, vel cruentum admodum floridum. Illud vero cruentum aliis pejus eſt.*

FLAVUM SINCERUM. Et illud ab *Hippocrate* & *Aretæo* in locis modo citatis damnatur tanquam malum. Admodum autem diſtinguendum eſt illud ſputum flavum ſincerum a ſputo flavo cum ſtriis ſanguineis, quod coctum, & ſpiſſum puri analogam utcunque naturam habet, & opacum eſt. Flavum vero illud ſincerum ſputum nihil aliud eſt, quam mucus in pulmonis veſiculis collectus, dilutior utcunque, flavedine tinctus, & pellucidus fere Videtur autem tunc prodire illud ſputum, quando valida inflammatio in arteriis pulmonalibus omnem partem rubram ſanguinis ſiſtit, ſolum autem flaveſcens ſerum adhuc transprimitur; quod partim per venas ad cor ſiniſtrum pergit, partim per arteriolarum oſcula in tracheas exprimitur, & pulmonis mucum naturalem diluit, & colore ſuo tingit. Denotat ergo tale ſputum, craſſa in pulmone accumulari, tenuiſſima transprimi tantum; adeoque patet, quare mali ominis ſit.

ALBUM ROTUNDUM. Nihil aliud eſt, quam mucus pulmonis in tracheis collectus, mora & calore ſic inſpiſſatus, ut rotundam figuram, quam in pulmonis cavis acquiſiverat, retineat, poſtquam eductus fuit. Unde patet, per tale ſputum nihil educi de morbi materia, quæ pulmonem gravat; adeoque & hoc reſpectu apud *Hippocratem* (*Vide locum modo citatum*) inter mala ſputa numerari. Cæterum illud ſputum ex ſua natura nihil maligni deſignat, uti cruenta, fuſca, amurcoſa &c. Unde prudenter *Hippocrates* alio in loco (*In Prognoſt. t. 8. p. 642.*) hoc diſtinxit, dicens. *Flavum enim* (*ſputum*) *ſi ſincerum fuerit periculoſum; album autem, & viſcidum & rotundum, inutile.*

SPUMOSUM VALDE. Dum ſic lenteſcunt ſputa mucoſa, ut aerem, cum quo agitantur in pulmonis cavo aereo, retineant diu, ſpumoſa dicuntur. Semper fere ſputa mucoſa utcunque ſpumoſa ſunt, adeoque non abſolute peſſimum omen præbent. Ita apud *Hippocratem* (*De Morbis Lib. III. c. 14. t. 7. p. 589.*) legitur, quod peripneumonici in initio tenue & ſpumoſum ſputum exſpuant: notat autem ſimul, quod progreſſu temporis ſputa hæc in melius mutata fuerint, tandemque talia facta, ut morbum ſanaverint, vel levaverint ſaltem. Similia & alibi habet (*b*) *De Internis affectionibus cap. 2. ibid. p. 640.*). Damnatur ergo imprimis ſputum, quod ſpumoſum valde eſt; deſignat enim, ſumma vi urgeri humores per vaſa vix pervia in pulmone, atque ideo per vaſa, mucum ſecernentia, exprimi ſolito craſſiores & tenaciores humores, uti evidenter in moribundis apparet. In ultima enim illa lucta viſcidus albicans humor in tracheam exprimitur, ſenſimque per eam adſcendens fœdo ſpectaculo per os & nares defluit, ſpumeſcens totus. Confirmantur modo dicta pulcherrimo experimento, quod *Celeberrimus Hales* inſtituit (*Hæmaſtat. Experim. 11. p. 75.*). Sanguinem recens eductum ex vitulo, dum jugulabatur, diluit acqua calida nitroſa; deinde hanc mixturam per tubum duos pedes altum, arteriæ pulmonali ejusdem vituli affixum, infundebat, ut videret, an hac preſſione liquidi, ad duorum pedum altitudinem in tubo hærentis, illud tranſire poſſet ex arteriis in venas pulmonales. Verum non potuit percipere, quidquam in venas tranſmitti, licet pulmones admodum dilatarentur & rubeſcerent. Illo tamen tempore, dum liquidum urgebat fines arteriarum pulmonalium, per quos tamen tranſire non poterat, per tracheam alba ſpuma effluxit. Hinc non inepte dixit *Benedictu*, (*Theatr. tabid. Exercit. Diar. 19. p. 52*)., ſputum album & ſpumans *interna ſolummodo ſudatiunculæ effectum videri*. Ex quibus omnibus apparet ratio, quare ſputum valde ſpumoſum in peripneumonia adeo mali ominis ſit.

DOLOREM NON SEDANS. Videantur illa,

Digitized by Google

illa, quæ in Commentariis §. 830. 2. de hac re habentur.

SI FUSCUM, CŒNOSUM, AMURCOSUM &c. Si conferantur illa, quæ §. 388. dicta fuerunt de illo inflammationis exitu, qui in gangrænam tendit, patebit, hæc ſputa fere ſemper deſignare, natam jam corruptionem gangrænoſam in pulmone, adeoque peſſima eſſe. Damnavit hæc ſputa *Hippocrates* (*In Prognoſt. t.* 8. *p.* 642. 743. *&c. Coac. Prænot. n.* 390. *ibid. p.* 874.), & præ reliquis nigra. Dum carnes animalium in aere aperto calido & humido putreſcunt, videmus illas vividum colorem amittere, fuſcas fieri, liveſcere, & in marginibus quandoque viridem, imo & æruginoſum colorem habere. Similia omnino contigere debent & pulmoni, dum mortifera gangræna vitale hoc viſcus, humidum, calidum, & aeri expoſitum, depaſcere incipit, unde & ſimiliter coloratus tabus per ſputa educitur. Imprimis autem peſſima prognoſis ex his ſputis deducitur, ſi omnia alia ſigna prægreſſa docuerint, validiſſimam fuiſſe peripneumoniam. Nam in hoc morbo, licet non certo lethali, quandoque mala ſputa prodeunt. Sic. v. g. notat *Hippocrates* (*De Morbis Lib. I. c. ult. t.* 7. *p.* 549.), quod *ſputum lividum a ſanguine fiat, ſi paucus ad multam ſalivam miſceatur, neque confeſtim ſpuatur, ſed intus maneat ſemiputrefactum*. Unde quandoque ab effuſis liquidis in tracheam, collectis, diu retentis, ſputa ſatis mali coloris naſci poſſent; licet ipſa pulmonis ſubſtantia nondum contabeſceret. Videantur & illa, quæ in Commentariis §. 432. ubi de gangræna viſcerum agebatur, habentur.

SI NEQUE FEBRIS &c. Antea vidimus in eadem hac paragrapho, longe citius mori ægros, dum totus pulmo una cum corde inflammatur. Verum ubi gravis quidem morbus eſt, neque tamen adeo præceps, diutius plerumque morbum ferunt ægri. Medici munus tunc eſt, ſingulis diebus attente luſtrare omnia, an forte appareant ſigna, quæ docent, materiam morbi ſolvi, moveri, ad exitum vel metaſtaſin ſalutarem diſponi. Si nihil horum appareat neque febris remittat, nec difficultas reſpirationis, ſed contra augeantur omnia ſymptomata, peripneumoniæ exitus in mortem prævidetur: qui tunc plerumque die critico inſigniori, ſeptimo nempe, vel nono illum proximo ſequente, ſequi ſolet; de quibus videantur illa, quæ de decretoriis diebus in Commentariis §. 741. habentur. Niſi ſeptima die febris dimiſerit, ſuffocationem & mortem eodem hoc die, vel & nono inſtare in peripneumoniam, monuit *Hippocrates* (*De Locis in homine c.* 7. *c.* 7. *p.* 365.). Si autem diutius protraheretur morbus, ſpem ſecuturæ ſuppurationis eſſe. Ut autem, quantum fieri poſſit, cognoſcere poſſet fatalem diem Medicus, monuit *Hippocrates* (*In Prognoſtic. t.* 8. *p.* 648.), poſtquam & bona & mala ſigna enumeraverat, hæc omnia inter ſe conferri debere, tuncque tantum haberi veriſſimum præſagium.

MORS VERO ILLIS CONTINGIT &c. Quamdiu aliquid adhuc per infarctas immeabili ſanguine pulmonis arterias transmitti poterit, vita durat, licet debilis, & pulſus adhuc micat. Cum autem pauculum tantum ſanguinis ſic in cor ſiniſtrum venire poſſit, non poterit una cum ſanguine calor ad extrema corporis diſpergi; unde extrema frigent primo, tandem omnes fere corporis partes inferiores. Cum autem cor dextrum, & magna receptacula venoſa, illi adjacentia, ſanguine diſtentiſſima ſint, & totus pulmo infarctus, æſtuat pectus præcipue, atque ob eamdem cauſam & caput & collum diutius calent, & genæ rubent, uti in Commentariis §. 826. fuit explicatum. Stagnante tandem omnino in venis ſuperioribus ſanguine circa mortem, genæ lividæ fiunt, ipſaque facies, quamvis turgida & rubra, jam frigeſcere incipit: Unde & notavit *Hippocrates* (*ibidem.*) pro peſſimo ſigno in hoc morbo, *ſi corpus a calore inæqualiter affectum eſt, ventre & lateribus vehementer calentibus, frons, manus, pedesque refrixerint*. Ubi autem nihil amplius per pulmonem transprimi poteſt, plenum manet cor dextrum, quieſcit, & mors adeſt. Verum quidem eſt, & in illis, qui

qui aliis morbis pereunt, ſimilibus eum phænomenis ſæpe mortem venire; ſed poſtea ad §. 874. patebit, proximam mortis cauſam, & ultimum ferme omnium lethalium morborum effectum eſſe peripneumoniam.

§. 849. Curatio hujus mali varianda eſt pro diverſo ſtatu morbi & ſymptomatum, adeo ut, quod uno tempore proſit, in eodem tamen morbo alio tempore datum obſit.

Præmiſſis illis, quæ peripneumoniæ definitionem, cauſas, effectus, ſigna diagnoſtica & prognoſtica, ſpectant; uti & his, quæ ad varios hujus morbi exitus in ſanationem, alium morbum vel mortem, pertinent; ſequitur jam, ut agatur de curatione.

Ex illis vero*, quæ hactenus dicta fuerunt, ſatis patet, generalem curæ methodum tradi non poſſe, quæ in omni caſu ſufficeret, cum adeo diverſis viis in ſanitatem abeat hic morbus. Vel enim benigna reſolutione ſanatur; vel evacuatione materiæ morboſæ, & quidem per varia loca corporis, tollitur morbus; vel per metaſtaſim ad alias partes corporis derivatur illud, quod pulmonem gravabat prius &c. Unde nihil aliud ſupereſt, quam omnia illa ſeorſim expendere, & videre, quid in ſingulis requiratur, ut curatio fiat. Niſi enim ſic procedatur, fortuita erunt omnia; dum, quod uno tempore hujus morbi prodeſt, altero peſſime nocere poſſit, ut patebit ex ſequentibus.

§. 850. Si ergo in Peripneumonia omnia ſigna adſint deſcripta (830. N. 1.) utendum quiete corporis & animi; aere tepido humido; balneo vaporis aquæ dulcis ad pulmones, nares, os, pedes, crura; victu tenui, potu levi; medicamentis aquoſis, nitroſis, farinoſis, mellitis.

Eodem ordine, quo varii peripneumoniæ exitus enumerati fuerunt, etiam tradetur curatio: Unde agitur primo de illis, quæ requiruntur, ubi benigna reſolutione curabilis eſt hic morbus, de qua §. 830. 1. dictum fuit; ibique ſimul enumerata fuerunt ſigna, quæ docent, talem morbi ſtatum adeſſe.

Cum tutiſſimus ſit, adeoque quam maxime optabilis, ille peripneumoniæ exitus, patet, retineri debere eandem illam conditionem, quæ tunc temporis in fluidis & ſolidis corporis partibus adeſt; adeoque nullam inſignem mutationem per ſanguinis miſſionem, purgantia &c. requiri. Adeſt quidem diatheſis inflammatoria in ſanguine, ſed tam levis ut reſolvi facile poſſit: vaſa quidem obſtructa ſunt, ſed facillime cedunt, & paulo poſt transmittent illud, quod jam impactum hæret, per ultimas ſuas anguſtias. Indicatio ergo curatoria tantum jubet, ut conſerventur conditiones ad benignam reſolutionem requiſitæ, quæ jam adſunt, & ſuppleantur illæ, quæ deficiunt; de quibus dictum fuit ad §. 386., quando de reſolutione inflammationis agebatur.

Quies autem corporis & animi requiritur, ut motus humorum per vaſa ſedatus admodum ſit (neceſſaria omnino ad blandam inflammationis reſolutionem conditio) vide §. 386.: vidimus enim §. 99. animi affectibus & muſculari motu augeri circulationis velocitatem. Omnium autem citiſſime & validiſſime pulmo ab aucta ſanguinis velocitate afficitur, quia omnis ſanguis ſemel tranſire debet per ſolos pulmones illo tempore, quo per omnes partes diſtributus circuitum abſolvit per ſingulas, uti antea jam monitum fuit. Unde metus foret, ne per auctam circulationis velocitatem nimis conſolidaretur materia obſtruens, atque profundius adigeretur in vaſorum conniventium anguſtias, adeoque difficilior fieret reſolutio.

Cum autem & canalium mobilitas inter requiſita benignæ reſolutionis recenſeatur (§. 386.), conducet ſummopere, ſi curetur, ut aer inſpiratus tepidus & humidus ſit quo nil magis laxat. Unde

muc-

Digitized by Google

muccinia, aqua tepente madida, naribus ſupponere oportet, totamque atmoſphæram, in qua æger decumbit, ſimili halitu replere. Balnea vaporis pariter inferioribus corporis partibus applicantur, ut & aqua, venis bibulis reſorpta, & ſanguinem diluat, & laxatæ hæ partes majorem copiarum humorum in ſe retineant; ſicque impetum & copiam a pulmone, quantum fieri poterit, ſubducant.

Cum autem chylus ex ingeſtis paratus in vena ſubclavia ſanguini miſtus, ilico per pulmonis anguſtias pelli debeat, curandum eſt, ut nec copia, nec majori viſcoſitate, gravare pulmonem poſſit. Serum ergo lactis, lac aqua dilutum, hordei, avenæ, panis decocta, & ſimilia proderunt; quibus ſolis, cibi potusve titulo aſſumptis, ſatis ſuſtineri poterunt vires, donec inflammati reſolutio facta ſit; cum ille peripneumoniæ exitus primis tantum morbi diebus ſperari poſſit.

Diluens vero vehiculum (vide §. 386.) ad reſolutionem concreti requiritur; uti & illa, quæ viſcoſum illud inflammatorium ſolvere valent: aquoſa hinc, inprimis farinoſis incoctis tali copia, ut nimio lentore obeſſe nequeant, nitroſa, mellita, ſapones nativi plantarum molles & blandi, uti rob ſambuci, pleri que officinales ſyrupi &c. ſummi uſus ſunt. Simplex certe hordei decoctum cum nitro & oxymelle huic indicationi ſufficit; qualis formula in Materia Medica ad hunc numerum habetur.

§. 851. SI vero ſtatus adeſt (830. N. 2.), utendum iisdem (850.), & medicamentis emollientibus, depurantibus, excreationem promoventibus, leniter teficientibus, vaporibus: vitanda tum venæ ſectio, purgatio, ſudoris expulſio, aliave omnia dictam excretionem perturbantia.

Quando de curatione peripneumoniæ per ſputa §. 830. 2. agebatur, notatum fuit, pauculum ſanguinis ſputis miſceri; illudque fieri, non ob ruptutam vel eroſionem vaſorum, ſed a mera tantum dilatione extremorum finium arterioſorum, qui in cava bronchiorum hiant; tuncque pulcherrimo cum ſucceſſu educi materiam obſtruentem. Omnia ergo eadem requiruntur, quæ ad præcedentem paragraphum laudata fuerunt: per illa enim ſolvitur & mobilis redditur morbi materies, ſimulque expediuntur viæ, per quas exire debet. Decocta hinc emollientia, & leviſſime depurantia, omni ſcopo hic ſatisfaciunt. Talis decocti formula in Materia Medica ad hunc numerum habetur; & ad ejus normam plures aliæ ſimiles parari poſſent, ex emollientibus & leniſſime aperientibus, una cum melle, ſyrupo quinque radicum, althææ *Fernelii* &c. Molli victu vires ſuſtinentur facile, ſolumque lac, duplo vel triplo aquæ dilutum, hic ſufficeret; cum & hoc modo ſatis brevi tempore ſoleat finiri hic morbus, ſi non turbetur intempeſtivis remediis ſalubris hæc materiæ morboſæ per ſputa evacuatio. Dum enim minus periti Medici ſputa hæc ſanguine tincta vident, vano metu perculſi peſſima quæque ominantur, & de periculoſa Hæmoptyſi ſolliciti, venæ ſectione, adſtringentibus, incraſſantibus &c. tentant ſupprimere ſputorum evacuationem. Sæpe etiam adſtantium importuna ſollicitudo extorquet ſimilia a Medicis, ſatis quidem peritis, neque tamen tanta adhuc pollentibus auctoritate, ut huic torrenti obſiſtere valeant abſque famæ periculo. Si quid enim in ancipiti hoc morbo contingit ſiniſtri poſtea, in culpa habebitur Medicus, ac ſi ægrum ſua neglexiſſet incuria. Decet tamen ingenuum firmo potius animo obluctari, quam ignaræ plebeculæ auram captare ægrotantium damno. Omnia illa, quæ purgando, ſudorem excitando, aliisve modis corpus turbant, vitanda pariter ſunt ob eandem rationem.

§. 852. SI [830. Num. 3.] adeſt, lenia clyſmata emollientia, fomenta lenia abdomini imponenda, decocta emollientia, & leviſſimo gradu laxantia, proſunt, ſimul reliquis peractis [850. 851.].

Alia iterum via eſt, per quam morbi materia in peripneumonia exit de corpore. Quibus autem ſignis ſalutaris hic alvi fluxus a ſymptomatica & nocente in hoc morbo diarrhœa diſtinguatur, ad §. 830. 3. dictum fuit. Omnia eadem requiruntur, quæ binis præcedentibus paragraphis laudata fuerunt, ad materiem morboſam ſolvendam & mobilem reddendam, atque vaſa pulmonis expedienda, ut dimittere illa poſſint. Præter hæc vero & proderunt illa, quæ lubricant vias, verſus quas natura materiam morboſam ducere molitur, & laxant vaſa, per quæ tranſire debet. Clyſmata hinc leniſſima ex lacte mellito, decocto hordei cum ſyrupo althææ & ſimilibus, parata, injiciantur, ut craſſæ in inteſtinis ultimis hærentes fæces educantur, & lubricentur hæ viæ. Fomenta ex decoctis emollientium herbarum paratas, pannis laneis excepta, calida abdomini applicantur; ut ducatur materia, quo ſponte jam vergere incipit; cavendo ſollicite, ne refrigeſcant hæc applicata, tunc enim nocerent. Decocta ex ſimilibus parata exhibentur, addito melle, quod levi ſtimulo alvum ſolvit utcunque, ſimulque primas vias lubricat. Purgantium acriorum ſtimuli hic nocent potius, cum lenis tantum alvi ſolutio, non autem valida ejusdem perturbatio hic requiratur; uti ad §. 830. 3. ex *Hippocrate* monitum fuit.

§. 853. IN ſtatu altero [830. Num. 4.] fiant eadem, ac [850. 851. 852] ſed addantur balnea pedum, fomenta renum per clyſmata emollientia interna, & externa linimenta, bibantur decocta leviſſime abſtergendo diuretica.

Omnia iterum eadem ſunt; differt tantum locus, per quem excernitur morbi materia. Si urina craſſa, ſtranguarioſa, cum levamine pulmonis fluere incipiat, novimus, naturam affectare hanc viam, ut corpus liberet. Similis ergo medela requiritur. Topica autem remedia nunc applicanda ſunt renum regioni, fomenti vel & linimenti forma. Verum & clyſmata emollientia hic egregie proſunt, dum inteſtina craſſa his repleta renibus, quibus adjacent, optimum fomentum præbent; uti poſtea adhuc pluribus patebit in Nephritidis hiſtoria. Simul etiam prodeſt uſus talium decoctorum, quæ larga aquæ quantitate augent urinæ copiam, ſimulque leni ſtimulo diuretico gaudent: formula talis decocti in Materia Medica ad hunc numerum habetur.

In omnibus ergo his tantum eſt indaganda via, per quam expulſionem materiæ morboſæ natura molitur: ubi enim hoc rite conſtitit, nulla amplius ſupereſt in cura difficultas, uti ſequenti axiomate, cujus alia occaſione in Commentariis §. 605. 13. memini, docuit *Hippocrates* (*Aphor.* 21. *Sect.* 1. *tom.* 9. *p.* 38.) dicens: *Quæ ducere oportet, ducenda ſunt, quo maxime vergat natura, per loca conferentia*.

§. 854. SI inflammatio recens, magna, ſicca, in corpore robuſto, paulo ante ſano, exercitato, deprehenditur per ſigna [825. 826.], ſtatim recurrendum. 1. Ad citam, largam, pro gradu mali moderandam, aut repetendam miſſionem ſanguinis, ut moles craſſi minuatur, & diluentibus ſpatium concedatur. 2. Ad balnea vaporis emollientis, pulmonibus aſſiduo, reliquo corpori ſæpe applicanda. 3. Ad decocta diluentia, reſolventia, emollientia, laxantia, antiphlogiſtica, nitroſa, anodyna, parva copia, continenter

repe-

repetenda, calidiſſima ſorbenda. 4. Ad clyſmata blandiſſima antiphlogiſtica. 5. Ad victum tenuiſſimum ex ſuccis antiphlogiſticis.

Hactenus conſideravimus, quid agendum ſit, dum in benignam reſolutionem tendit peripneumonia; vel ubi materia morboſa ſoluta & mobilis reddita, inepta tamen ut cum ſanis humoribus fluat abſque turbatione æquabilis circulationis, per ſputa, alvum, urinas exit de corpore. Sequitur jam, ut videamus, quænam requirantur, dum idem morbus neque ſponte ſolvitur, neque ſigna tamen docent, mobilem jam redditam eſſe materiam, & ad exitum diſponi. Adeſt inflammatio, quæ ergo omnes exitus inflammationis habere poterit; cum autem in vitali viſcere hæreat malum, ſola illa curatio, quæ reſolvendo fit, optanda foret; cum periculoſa admodum hic ſuppuratio ſit, gangræna ſemper fere lethalis, ſcirrhus difficillima mala relinquat, & præter hæc omnia pulmonis ſumma ad vitam neceſſitas faciat, ut ingraveſcente morbo ſuffocentur ægri, antequam inflammatio in ſuppurationem abire poſſit.

Quantam efficaciam habeat miſſio ſanguinis in curatione inflammationis, antea demonſtratum fuit; unde & in hoc caſu merito commendatur. Interim tamen notandum eſt, non in omni peripneumonia, neque omni tempore hujus morbi, illam conducere. Monitum fuit in Commentariis §. 848. circa finem, omnes fere morbos lethales paulo ante mortem facere peripneumoniam: facile autem patet, in tali caſu fractis jam viribus, & pauculo adhuc ſanguinis per vaſa moto, venæ ſectionem neceſſario mortem accelerare debere; cum ſic tollatur illud, quod debilem vitam adhuc continuat. Unde prudentiſſime monuit *Ægineta* (*Lib.* 3. *c.* 30. *p.* 40.), ſanguinis detractionem vitandam eſſe in illis, qui ex aliis morbis in peripneumoniam delapſi ſunt; maxime ſi jam diu ægrotaverint, vel ſi in horum morborum initio jam venæ ſectio fuerit inſtituta. Idem verum eſt, ſi jam eo usque invaluerit morbus, ut extrema frigida, pulſus debilis, celer & intermittens, doceant, pulmonem immeabili ſanguine adeo infarctum eſſe, ut tenuiſſimam tantum partem, & exigua quidem copia, in cor ſiniſtrum transmittere poſſit. Hinc intelligitur, quare in textu dicatur: Si inflammatio recens, magna, ſicca, in corpore robuſto, paulo ante ſano, exercitato deprehenditur. Sicca autem dicitur peripneumonia, dum vel nulla omnino prodeunt ſputa, vel tantum talia, quæ ſolum mucum, pulmonis bronchia lubricantem, tuſſi abraſum habent, nihil autem continent materiæ morboſæ ſolutæ & hac via excretæ, qualia erant illa ſputa, de quibus §. 830. 2. dictum fuit; tunc enim a venæ ſectione abſtinendum eſſe, probatum fuit.

Citam autem & largam ſanguinis evacuationem periculoſus ille morbus poſtulat; cum ſubitæ ſuffocationis periculum hic immineat, adeoque & valida, morbique atrocitati paria, & matura ſubſidia requirat; uti optime *Aretæus* (*De Curat. Morb. Acutor. Lib.* 2. *c.* 1. *p.* 94.) monuit. Ad animi deliquium autem ſanguinis miſſionem inſtituendam noluit (*Ibid.*), metuens, ne ſuffocationis periculum inde augeatur, neque abſque ratione. Verum quidem eſt, largam venæ ſectionem, ad animi deliquium usque factam, efficaciſſimum in ſanandis inflammationibus remedium eſſe, dum, omni impetu vitalis liquidi urgente loca obſtructa ſublato, vaſa contracta repellunt obſtruentes moleculas verſus latiora loca (vide §. 400.): ſed in Commentariis §. 847. probatum fuit, valvulas in cordis dextri orificio arterioſo locatas impedire retrogradum illum ſanguinis in arteria pulmonali motum, dum animi deliquium inſtat, vel jam adeſt; adeoque vix quid boni inde exſpectari poterit. Interim, dum animi deliquium patiuntur ægri, ceſſat cordis motus, adeoque omnia ſtagnant in pul-

Digitized by Google

pulmonis vaſis; ſimulque, frigore conſtrictis partibus extremis, venoſus ſanguis in ſinu venæ cavæ, dextra auricula, & cavo cordis dextri colligitur, ſtagnat, ad concretionem diſponitur, imo ſæpe jam floccos polypoſos colligit; unde paulo poſt, dum ex hoc deliquio reſuſcitantur homines, ſanguis ille jam concreſcens fere per pulmonem, in plurimis locis obſtructum, pelletur: adeoque patet, periculum eſſe, ne inde morbus augeatur. Videmus enim homines, a quacunque cauſa in animi deliquium lapſos, dum reviviſcunt, angi, ſuſpiria ducere, & de pectoris oppreſſione conqueri, donec pulmonis & vaſorum actione iterum diviſæ fuerint, quæ jam adunari cœperant, ſanguinis moleculæ; ſicque reſtituatur liber ſanguinis per vaſa motus.

Præſtat ergo, ut decumbenti ægro in lecto mittatur ſanguis; ſic enim minus periculum eſt, ne in ſyncopen delabatur: larga quidem ſatis copia & ex amplo vulnere, neque tamen ad ſummam debilitatem usque; potiusque repetatur poſtea, ſi opus fuerit. Unde *Aretæus* (*Ibid.*), licet ex utraque manu ſimul ſanguinem mittendum commendaret, monuit, illico ſupprimendum eſſe ſanguinem, ſi reſpiratio melior reddita pulmonem levari docuerit; atque denuo poſtea mittendum, ſi ſymptomatum augmentum illud indicaverit.

Compeſcetur ſic per venæ ſectionem nimia circulationis velocitas: minuetur moles liquidi movendi per pulmonem; tolletur craſſior pars, rubra nempe (venæ ſectio enim tantum locum habet, ut dictum fuit, dum nondum penitus infarctus pulmo eſt); ſimulque depletis vaſis ſpatium concedetur diluentibus, forma balnei, clyſmatis, potus &c. aſſumendis. *Si enim a ſanguine morbi cauſæ provenerint, eas tollit venæ ſectio. Si vero pituita, ſeu ſpuma, ſeu quævis alia humiditas tumefaciat, venarum inanitiones ampliorem pulmonis locum faciunt ad reſpirationis tranſitum* (*Ibid.*). Si minus tuta videretur venæ ſectio, cucurbitulis applicatis cum ſcarificatione tantum ſanguinis educi juſſit *Ægyneta* (*L. 3. cap. 30. pag. 40. verſa.*), quantum vires patiuntur. Sed & cucurbitas absque ſcarificatione laudat *Aretæus* (*De Curatione Morbor. Acutor. Lib. 2. cap. 1. pag. 94. 95.*), dorſo, præcordiis, pectori applicatas; monetque, ſemper aliquid levaminis pulmoni conciliari, ſi in quamcumque etiam corporis partem derivarentur hoc modo humores: ab omni enim parte impugnandum eſſe periculoſum hunc morbum voluit, & ſummo quidem jure: unde & extremorum deligationem, qua preſſis venis ſanguinis & humorum major copia in artubus retinetur, commendavit (*Ibid.*).

2. De his ad §. 850. dictum fuit. Laxantur enim per balnea vaporis pulmonis vaſa, ut facilius tranſmittere poſſint humores. Dumque toti corpori ſimilia applicantur, flacceſcunt omnes partes, & majorem copiam humorum retinent, quod hic requiritur. Præterea ſanus etiam & robuſtus homo continua balnei vaporis applicatione ſic debilitari poterit, ut langueat totus; adeoque poterunt in hoc morbo per eadem pro lubitu vires vitæ ſic minui, ut nullum periculum ſit, ne immeabilis ſanguis profundius in vaſorum pulmonalium anguſtias adigatur, quod multum ad curationem facit. Simul etiam aqua eodem tempore ſe venis bibulis cutis inſinuat, ſicque optime diluitur ſanguis. Solebant & Veteres Medici non tantum fovere pectoris externam cutim, verum etiam acrioribus applicatis irritare: Ita *Celſus* (*Lib. 4. c. 7. p. 212. 213.*) in cura hujus morbi dicit: *Prodeſt etiam impoſitus ſuper pectus ſal bene contritus, cum cerato mixtus; quia leviter cutem erodit, eoque impetum materiæ, qua pulmo vexatur, evocat.* Similia & *Aretæus* (*De Curat. Morbor. Acutor. Lib. 2. cap. 3. p. 95.*) laudavit.

3. Similia requiruntur medicamenta ac in Commentariis §. 850. laudata fuerunt.

Digitized by Google

runt. In cura autem inflammationis pariter de omnibus his actum fuit. Adduntur leniſſima anodyna; uti v. g. flores papaveris rhœados, vel ſyrupus ex horum ſucco paratus, ut nimius febris impetus, ſi adſit, compeſcatur (vide §. 610.), & blandus concilietur ſomnus, quod & ab *Aretæo* (*Ibid.*) laudatur; ſimul etiam his moleſta tuſſis lenitur. Narcotica autem & ſtupefacientia nocerent potius, imprimis dum in vigore hic morbus eſt; ægri enim his uſi anxietatem illam impediti ſanguinis per pulmones tranſitus comitem (vide §. 361.) minus perciperent, & ſuffocationis periculum incurrerent; dum vigiles erecto in lecto ſitu, & valido reſpirationis molimine obluctantur, quantum poſſunt. Parva autem copia ſimul ſumuntur, ne largiori hanſtu diſtentus ventriculus anxietatem augeat, neque ſubito ingeſtis his, aucta humorum copia, nimis gravetur infarctus pulmo. Frequens autem ſimilium aſſumtio facile compenſabit quantitatis defectum. Calidiſſima autem ſorbentur, quia per calorem augetur vis diluens aquæ, ſimulque eadem opera, dum per œſophagum tranſeunt, blando calore foventur vicinæ partes.

An autem ſperari poteſt, dum ſimilia medicamenta parca ſimul copia ſorbentur, partem illorum directe per aſperam arteriam in pulmonem venire poſſe? Ita credidit *Hippocrates* (*In Libro de Corde tom.* 4. *pag.* 269.). Dicit enim, potum quidem deglutitum affatim in ſtomachum tranſire; ſed videtur ſimul in illa opinione fuiſſe, partem quandam deglutiti liquidi ſenſim delabi poſſe per glottidem & ſecundum latera aſperæ arteriæ decurrere. Directo autem hoc probavit experimento ſequenti: *Si quis enim aquam, cyano aut minio inquinatam, potandam dederit admodum ſitienti (animali) maxime vero ſui (hoc enim animal neque curam adhibet neque munditiem amat), deinde adhuc bibenti jugulum ſecuerit, hunc potu coloratum reperiet*. Verum addit, non cujusvis eſſe hoc experimentum facere. *Galenus* pariter in eadem opinione fuit; nempe, naturaliter aliquid de potu in aſperam arteriam venire; & uti aqua juxta murum deſcendit, ſic ſenſim dilabi, tuncque tuſſim non movere. Si autem quid non ſecundum latera aſperæ arteriæ decurreret, *ſed in mediam ſpiritus viam incideret*, tunc ſtatim tuſſim excitari (*Galen. Lib.* 4. *Methad. Med. cap.* 7. *Tom.* 10. *pag.* 101.). Unde etiam ad ulcera aſperæ arteriæ remedium a ſupino homine ſenſim deglutiendum commendavit. Experimentum autem illud *Hippocratis* a *Celeberrimo Mery* cum ſucceſſu inſtitutum fuiſſe legitur (*Acad. des Sciences l' An* 1700. *Mem. pag.* 310. *dans le notes lettre* e). Levamen a linctibus emollientibus in tuſſi ab exaſperatione harum partium illud confirmare videtur. Tamen negari nequit, parcam tantum copiam ingeſti liquidi hac via tranſire poſſe, adeoque non multum boni inde exſpectari poſſe. Praterea admodum probabile videtur, non ſemper liquidorum deglutitorum partem ingredi, nam vinum, acetum &c. impune potantur; cum minima horum guttula in tracheam dilabens tuſſim ſummam excitaret ſua acrimonia.

4. Quantum uſum habeant clysmata in ſedando nimio febrili impetu, ad §. 610. dictum fuit, unde & hoc reſpectu locum habere poterunt, cum ad benignam inflammationis reſolutionem requiratur ſedatus humorum motus (vide §. 386.). Tanti fecit clysmata *Aretæus* (*De Curat. Morb. Acut. L.* 2. *c.* 1. *pag.* 94.), ut illa ſubſtituerit venæ ſectioni, ſi aliquod impedimentum prohiberet, ne illa in hoc morbo inſtitui poſſet. Acriora quidem commendavit clysmata, quia quarumcumque partium corporis irritationem utilem credebat in periculoſo hoc morbo: ſufficiet tamen blandiſſimorum antiphlogiſticorum uſus, ut v. g. mellis unciæ binæ, cum nitri media drachma & decem unciis decocti hordei; cum indicatio curatoria non requirat, ut per alvum ſubducantur liquida; ſed potius, ut per omnes corporis vias

vias talia ſubminiſtrentur ſanguini, quæ illum diluere, & inflammatoriam ſpiſſitudinem reſolvere, valent. In anum autem injecta liquida venis reſorberi & ſanguini miſceri poſſe, in Commentariis §. 813. probatum fuit; atque ibi datæ fuerunt cautelæ, quæ in horum applicatione obſervari debent.

5. Quinam victus in hoc caſu conveniat, ad §. 850. dictum fuit. Lentioris enim vel copioſioris chyli moleſtiam pulmo ilico ſentit etiam ſanus; longe magis ergo, ſi morbus fuerit. Decoctum oryzæ, hordei, avenæ, panis, cum melle, rob ſambuci, & ſimilibus, omni ſcopo hic ſatisfacit. Radicum ſcorzoneræ, tragopogonis, chondrillæ &c. decocta ſimile uſum præſtant; de quorum efficacia in ſolvendo viſcido febrili ad §. 614. dictum fuit. Leve autem & dilutum nutrimentum in hoc caſu ſufficit; cum morbus, ſi hoc modo ſanari poſſit, nunquam in longum tempus excurrat.

§. 855. SI inflammatio magna, cum febre, & reliquis ſymptomatibus validioribus duravit ultra triduum, & ſigna adſint inflammationis jam in ſuppurationem tendentis [833. 834.], ſemper multum diſcriminis adeſt, quamvis diutius jam excurret morbus, & ſpatium dabit curationi: tum 1. Venæ ſectione nulla, vel, ſi aliquid urget, parca utendum. 2. Victu leni, ſed paululum incraſſante, & ex maturantibus confecto, utendum. 3. Balneis pulmonicis, emollientibus, maturantibusque utendum ad quintum ab inchoato malo diem. 4. Die quinto & ſexto iiſdem utendum, additis ſorbitionibus tuſſim moventibus leniter, ſimulque replentibus, ut ſeptimo forte die locus levari queat pure cocto, vaſis attenuatis, vita ſuſtentata.

Sola illa curatio peripneumoniæ, quæ fit per reſolutionem, aut citam excretionem materiæ morboſæ ſolutæ & mobilis redditæ (vide §. 830.), tuta eſt. Verum non ſemper illa obtineri poterit, ſive non ſatis cito idonea medela adhibita fuerit, ſive ex ſua indole pertinacior morbus obſtiterit. Inter reliquos autem inflammationis exitus optimus ille eſt, qui in ſuppurationem tendit. Quænam ſigna ſint peripneumoniæ in ſuppurationem vergentis, paragraphis hic citatis explicatum fuit, atque in Commentariis §. 833. 2. demonſtratum fuit: reſolutionem expectari non poſſe, ſi ad quartum diem uſque febris, & reliqua ſymptomata, valida permanſerint. Licet autem benigna ſuppuratio in aliis corporis locis, ad quæ manibus acceſſus datur, plerumque ſatis commode curari poſſit; in vitali tamen hoc viſcere nata vomica purulenta ſemper multum diſcriminis habebit; cum rupta talis vomica in pectoris cavum pus effundere poſſit, & empyema lethale facere; vel totam ſanguinis maſſam purulenta cacochymia ſic inficere, ut funeſta ſequatur phthiſis. Nec minus periculum imminet, ne abſceſſus, mole quotidie auctus, vicina vaſa adhuc libera comprimens ſuffocet ægrum, antequam maturatio perfecta, & maturi abſceſſus ruptura fiat, uti ad §. 836. dictum fuit. Omni ergo ope nitendum eſt, ut quam ocyſſime fiat maturatio; & deinde mutatione facta collectum pus citiſſime educatur. Quænam autem in hoc caſu obſervanda ſint, ex ſequentibus patebit.

1. Ubi de abſceſſu, inflammationem ſequente, agebatur §. 402. & ſequentibus, conſtitit, ad maturationem crudi inflammatorii conducere paulo majorem motum & in parte affecta & in toto corpore; tali moderamine tamen, ut nec nimis citatus motus ſubito rumpat vaſcula tenerrima, ſicque gangrænam loco ſuppurationis producat; neque nimis torpens non valeat ſeparare extremos vaſculorum inflammatorum fines, & in bonum pus cum humoribus effuſis convertere. Non ergo conducet in hoc morbi ſtadio ſanguinis miſſio, cum vires debilitet, adeoque maturationem retar-

Digitized by Google

retardet. Si autem ſumma pectoris oppreſſio illam etiam hoc tempore poſcere videtur, vel nimis impetuoſa febris compeſci debet, parca ſufficiet, & talis tantum copia, quæ levandis ſymptomatibus & juſto febris moderamini ſatis eſt, non ultra.

2. Loco externo corporis ſuppurando applicantur molliſſima cataplaſmata ex farinoſis & emollientibus herbis parata, ut cita fiat maturatio. Ob hanc cauſam oportet curare, ut alimenta talia ingerantur, quæ ſimiles dotes habent, ut chylus inde paratus, ad pulmonem delatus, emolliente & maturante vi præditus, ſuppurationem promoveat. Verum quidem eſt, lentiorem utcunque ex talibus parari chylum, adeoque periculum fore, ne inde augeantur pulmonis anguſtiæ: tali autem cum cautela hæc danda ſunt, ut nec nimis glutinoſa ſint, neque nimia copia ſimul ſumta pulmonem gravare poſſint. Ob hanc rem *Hippocrates* (*De Morbis lib. 3. c.* 14. *Tom.* 7. *pag.* 589.) quarto, quinto, & ſexto die ſorbitiones pingues commendat, quia ad ſpurum per ſuperioro exſcreandum conferunt. Sorbitiones multas, ptiſanæ cremorem coctum cum melle, aquam mulſam &c. laudabat alibi. (*De Affectionibus c.* 4. *ibid. pag.* 461.). In Materia Medica ad hunc numerum habentur præcipua, quæ in hoc morbi ſtatu conducunt.

3. Puri, dum maturus abſceſſus erit, conciliari debebit exitus, & quidem quam citiſſime, ne mora acrius factum erodat teneram pulmonis fabricam. Sola autem hæc via tuta erit, per quam in cava aerea pulmonis pus erumpit; cum aliter in cavum thoracis, vel mediaſtini dilatata vacua (vide §. 836. 4.) decidet, lethali fere ſemper cum eventu. Oportebit ergo, ſtatim ac ſigna ſuppurationis inceptæ apparent, balneo vaporis, una cum aere inſpirato hauſto, ſic emollire totam aeream pulmonis ſuperficiem, ut liberrime huc verſus ire poſſit collectum pus; ſimulque eadem opera efficitur, ut citius & facilius rumpi poſſit membrana pus factum continens. Solius aquæ calentis vapor hic ſufficit, emollientium enim herbarum efficacia non conſiſtit in volatili adeo parte, ut una cum hoc vapore aſcendere poſſit; unde ab illis non multum boni exſpectatur, licet tamen ſæpe illis utantur Medici, ne remedii ſimplicitas ægris & adſtantibus contemtum pariat. In omnibus autem illis pergendum eſt, ad quintum uſque diem ab inchoato malo. Simul etiam apparet ex dictis, pleraque remedia, quæ præcedenti paragrapho ad reſolutionis curam laudata fuerunt, etiam diſponere morbum ad benignam ſuppurationem, ſi reſolutio obtineri nequeat.

4. Simul ac ſpes eſt, crudum inflammatorium in pus coctum, & bonum converſum eſſe, quantocyus exitus ipſi conciliari debet: pergitur hinc in iisdem, ſed ſimul arte excitatur tuſſis, ut ſic agitato pulmone rumpatur abſceſſus. Acetum cum melle, oxymel dictum in officinis, ſi calidum ſumatur vel ſolum, vel decocto emolliente dilutum, uti etiam vinum calidum, tuſſim excitare ſolet, plerumque ſatis validam, qua concuſſus pulmo ſæpe ſic agitatur, ut crepet vomica, & collectum pus per ſputa repurgetur. Formula talis in Materia Medica ad hunc numerum habetur, quæ ſcillæ, bulbi amariſſimi, infuſum in aceto recipit, quo remedio nullum habetur efficacius ad pulmonem detergendum; unde tanti uſus fuit apud Veteres Medicos. Omnibus his adhibitis forte poterit levari locus pure cocto excreto, ſeptimo die, quem inſignem vim habere in criticis evacuationibus ante in Commentariis §. 741. probatum fuit. Non tamen ſemper hoc ſuccedere illo tempore, patebit ſequentibus paragraphis. Niſi enim cita maturatio facta fuerit, & materies maturanda hæſerit in tali pulmonis loco, ut facillime in bronchia exire poſſit, longior temporis mora intercurrit, antequam rumpatur abſceſſus. Convenit interim omni artis molimine promovere crudi inflammato-

rii maturationem, & mutari evacuationem; aliter enim juſtus metus eſt, ne natus abſceſſus, collecto pure tumens, vicina vaſa comprimat, ſicque novam inflammationem producat; quæ pariter ſuppurata novum abſceſſum faciet, vel prioris molem augebit. Unde ſequentia *Hippocrates* (*De Morbis L.* 1. *cap.* 6. *Tom.* 7. *pag.* 537.) monuit: *Si peripneumonia correptus non fuerit purgatus in diebus principibus, ſed ſputum & pituita in pulmone remaneant, ſuppuratus fit, qui ſi confeſtim curatus fuerit, plerumque effugit. Si vero neglectum relinquatur, quod in pulmone eſt, corrumpitur; quo incumbente ac putreſcente ulceratur pulmo & pus colligit, neque amplius intro ad ſe effatu dignum alimentum trahit, neque ab eo quidquam ſurſum repurgatur, ſed cum ſuffocatur, tum ſemper difficilius ſpirat, & reſpirando ſtertit, indeque a ſuperiore pectore reſpirat; tandem vero ſputis obturatur, ac moritur.*

§. 856. SI ſigna docent, factum eſſe in pulmone abſceſſum [835.] accelerranda ejus disruptio in aſperam arteriam, eaque facta, depuratio ſubita & tuta ulceroſi loci.

Primis duabus vel tribus ſeptimanis peripneumoniæ in ſuppurationem vergentis, vel jam ſuppuratæ, ſpes eſt, collectam materiam ſenſim per ſputa evacuari, & depuratum pulmonem conſolidari facile poſſe: illo enim tempore nondum profunde in ſubſtantiam pulmonis tale ulcus penetravit. Unde etiam inter ſigna futuræ ſuppurationis §. 833. 3. numerabatur, ſi criticis diebus ad decimum quartum diem uſque nulla fuiſſet facta per ſputa cocta evacuatio. Unde & *Hippocrates* de his agens (*De Morbis Lib.* 3. *cap.* 14. *Tom.* 7. *p.* 589.) dixit: *Hæc autem contingunt diebus ut minimum quatuordecim, ad ſummum vero viginti & uno. Et hoc tempore vehementer tuſſiunt, & ſimul cum tuſſi repurgantur: primum quidem copioſum & ſpumoſum ſputum (exſpuit); ſeptimo vero & octavo die, quando febris in vigore fuerit, ſi humida exſtiterit peripneumonia craſſius procedit; ſin minus, non. Nono & decimo die aliquantum cum virore palleſcens & ſubcruentum: duodecimo ad decimum quartum diem uſque copioſum & purulentum.* Ubi vero illud tempus elapſum eſt, ſignaque, §. 835. enumerata, docuerint ſuppuratum pulmonem eſſe, nullaque per ſputa hactenus ſit evacuatio, novimus, pus collectum in magno ſatis ſacco in ipſa pulmonis ſubſtantia hærere; quo rupto non ſenſim per ſputa, ſed undatim prorumpere pus ſolet, quandoque cum ſuffocationis periculo, dum uno impetu pus in aſperam arteriam ſe exonerat (vide §. 836. 2.). Indicatio curatoria tunc jubet, accelerandam eſſe talis vomicæ rupturam, ne pus diutius relictum corrumpat totum pulmonem. Poſt puris vero evacuationem requiritur ulceroſi loci depuratio ſubita & tuta, & deinde conſolidatio. Quibus autem hæc obtineri poſſint, ſequentibus paragraphis videbimus.

§. 857. DIsruptio tentatur, ſi, poſt multa alimenta mollia, ſubpinguia cum vino molli, pulmo, ſuppuratus [836.], & præparatus [655.] vapore calido, clamore, tuſſi, excreatoriis, concuſſione in navi, vel rheda, agitatur.

Poſtquam conſtitit, vomicam pure pleaam in pulmone hærere, & balneis pulmonicis emollientibus (§. 855.) ſic laxatus fuit & maceratus quaſi pulmo in parte aerea, ut admodum probabile videatur, tumorem purulentum huc verſus vergere, & potius in illo loco, quam alibi rumpendum eſſe, tunc tentatur ejus ruptura. Unicum, quod ars hic habet, eſt pulmonis concuſſio, quocunque demum modo fiat. Ut autem eo melius ſuccedat ruptura, prius alimenta

ta mollia & pinguia aſſumuntur majori copia, ut plenus & turgens ventriculus diaphragma ſurſum premat, & pulmonem comprimat, ſimulque copioſus chylus & pinguior pulmonem gravet: quo enim magis tenduntur omnia hoc tempore in pulmone, eo citior rupturæ ſpes erit. Riſu autem valido, clamore, tuſſi vapore aceti vel vini calidi excitata, vomituque, pulmo tunc agitetur, vel æger in rheda velociter per ſtrata lapidea vehatur, aut etiam in navi: ſolet ſæpe tunc rumpi vomica & magno cum impetu pus exire. Verum quidem eſt, periculum adeſſe, ne ſubito in aſperam arteriam erumpens pus ſuffocet ægrum; vel & alio in loco rupto abſceſſu in cavum pectoris dilabatur. Sed hoc vitari nequit, & quo diutius manebit ille locus clauſus, eo majus erit idem diſcrimen & præterea *dum jam extenuatis & decumbentibus pus erumpit, non multum inde levantur, ſed pereunt* (Hippocr. De Morbis Lib. 1. cap. 8. Tom. 7. pag. 541.) Quamvis autem hæc omnia tentari poſſent ſæpius, ſi prima vice non ſequeretur ruptura, optimum tamen eſt illa adhibere, dum ſigna docent, vomicam jam rumpendam eſſe. Vario tempore vomicas tales rumpi monuit *Hippocrates* (*In Prognoſticis* Tom. 8. pag. 649.); *Plurimas quidem vigeſimo die, alias trigeſimo, alias quadrageſimo, alias ad ſexaginta dies pervenire*; addiditque (*Ibidem*), a principio ſuppurationis inceptæ tempus ruptionis futuræ numerari debere: adeoque præſtaret, omnia hæc tentare circa hæc tempora. Præterea aliis in locis ſigna quædam dedit, quæ docent, pulmonis abſceſſum jam minitari rupturam. Primum indicium eſt plenitudo pectoris. *Ex pulmonis ſuppuratione, & circa ventrem interdum & claviculam dolores, & cum anxietate ſternere, deſignat ſputi copiam in pulmone* (*Coac. Prænot.* N. 18. Tom. 8. pag. 854.): ſi hæc adſint ergo, novimus ſic tendi omnia, ut jam jam ruptura expectanda ſit. Alio autem in loco plura collegit (*In Prognoſtic.* ibidem pag. 652. & *Coac Prænot.* Num. 402. ibidem pag. 875.), quæ huc ſpectant: *At ex his, quæ celerius aut tardius rumpuntur, his cognoſcere oportet: ſi dolor quidem per initia oriatur, & ſpirandi difficultas & tuſſis, & ſputatio perſeverans ad vigeſimum diem obtineat, exſpectare ruptionem oportet, vel etiam prius. Si vero quietior ſit dolor, & cætera omnia ſecundum rationem, iſtis exſpectare ruptionem poſterius. Neceſſe autem eſt, & dolorem, & ſpirandi difficultatem, & ſputationem oboriri, ante puris eruptionem.* His ſignis monitus Medicus determinare facile poterit illud tempus, quo conducet varia hæc artis molimina adhibere, ut latens in pulmone vomica rumpatur. Plnribus apud *Hippocratem* locis probari poterit, quod ad rupturam abſceſſus pulmonalis tentaverit ſimilia. Ita, dum de *pulmonis tuberculo* (*De Morbis* L. 2. c. 22. Tom. 7. pag. 574.) agit, videtur vomitorio uſus fuiſſe, ut validis vomendi concuſſibus pus erumperet. Sic enim habet: *Quod ſi morbo liberatum diſpnœa prehendat, dum ad locum erectum pergit; aut alias feſtinat, purgans dato, a quo alvus inferior non moveatur. Et ſi una cum vomitu pus ſequatur, ſi ſane pus fuerit album, & in eo fibræ ſubcruentæ fuerint, effugit; ſi vero lividum, cum virore pallidum & graveolens, moritur.* Albi autem (*Ibidem cap.* 16. pag. 567. 568.) decimo die, a quo ex peripneumonia purulentus factus fuit æger, ari radicem cum ſalis grano, & mellis parum ex aqua & oleo, extracta prius lingua, infundi juſſit, dein humerum concuti, ut pus erumpat. Si non ſucceſſerit, cyclaminis & ciborum acrium ſuccum cum laſere &c. ſimiliter applicabat: irrito eventu raphani corticem cum æris flore adhibuit oleo diluta. Si nequidem his pus prodiret, teſtas ignitas injiciebat mixturæ ex partibus æqualibus Vini Tornii, lactis, bubuli aut caprini, & ſucci ſii, & per fiſtulam hunc vaporem attrahi juſſit. Patet autem ſatis, ab omnibus

his

his validam tuſſim excitari debere, a qua rumpi poterit abſceſſus.

Rupto autem quamvis abſceſſu, dubius adhuc morbi exitus erit: ſuppuratio enim hæret in viſcere vitali, aeri expoſito, & omni vitæ momento aſſidue moto. Unde nequidem in tali caſu, ubi omnia ad curæ felicitatem videbantur conſpirare, de ægrorum ſalute certo pronunciare audebat *Hippocrates* (*De Morbis Lib. I. cap.* 7. *Charter Tom.* 7. *pag.* 540.). Sic autem habet: *Et ſi quidem quam citiſſime maturuerit, eruperit, & ſurſum vergat pus, ac totum exſpuatur, & cavum, in quo pus, concidat, ac reſiccetur, prorſus ſanus evadit. Si vero quam citiſſime ruptum fuerit, maturuerit, ac repurgatum fuerit, neque tamen penitus reſiccari poſſit, ſed ipſum tuberculum ex ſe pus effundat, perniciosum id eſt* &c. Ex quibus apparet, quod difficultatem curæ ulceris aperti pulmonis ſatis agnoverit. Præterea ſeniores, ſi ex peripneumonicis morbis ſuppurati facti fuerint, magis interire, ex reliquis vero ſuppurationibus juniores potius mori, alibi (*In Prognoſtic. Tom. VIII. pag.* 657. & *Coac. Prænot. Num.* 431. *ibidem. pag.* 876.) monuit. Reliqua autem, quæ ad Prognoſin fauſti vel infauſti eventus in hoc caſu ſpectant, in Commentariis *a.* 836. 3. dicta fuerunt.

§. 858. Simul ac dein ſigna edocuerint, apoſtema ruptum eſſe, utendum victu lacteo, vegetabili leniſſimo, nec facile putreſcente, tum de die aperientibus, deterſivis, veſperi levibus opiatis; vaporibus emollientibus; equitatione, vel vectione in rheda, aut navi.

Apoſtema pulmonis ruptum eſſe, ſic ut in tracheam ſe evacuaverit, certo novimus ex ſputis purulentis eductis, & levamine pectoris; adeoque de hac re nullum dubium eſſe poterit. Ubi ergo hoc conſtiterit, ſcimus, in pulmone hærere cavum ſaccum, qui antea pure plenus fuit, nunc collapſus & vacuus; ex illis autem, quæ in *Capitulo de Abſceſſu* dicta fuerunt, conſtat, parietes cavi talis ſacci, pure diu contento maceratos, ſordidos eſſe & ſemimortuis vaſorum maceratorum extremis obſitos undique; unde ad ſanationem requiritur, uti §. 402. dictum fuit, mundatio illius cavi, ut ad conditionem puri vulneris reducantur, ſicque iterum ad ſe mutuo accreſcere poſſint, cavi hujus latera. In abſceſſibus apertis partium externarum corporis varia applicare poſſumus, prout ſenſibus explorati loci conditio diverſa poſtulat: verum hic nihil adhiberi poterit, niſi quod forma halitus una cum aere inſpirato poteſt attrahi, vel una cum ſanguine per pulmonis vaſa pellitur. Cum autem chylus, ingeſtorum dotes ſæpe diu retinens, ſanguinem ingreſſus ſtatim per pulmones tranſire debeat, maxime cavendum eſt, ne talia aſſumanrur, ex quibus paratus chylus acrior irritare poſſet ulceroſum pulmonis locum, novamque inflammationem producere; ſicque augere ſuppurationem, quam ſenſim potius minuendam indicatio jubet. Lac animalium, ſolis vegetabilibus viventium, pulcherrimum hic dat alimentum & remedium ſimul. In animalis ſani enim corpore præparatum jam habet talia in ſe, unde reſtaurari poſſunt optime illa, quæ de corpore perierant, ſive per morbos prægreſſos, ſive per ſanitatis ipſius actiones: unde in debilibus corporibus tanti uſus eſt, uti alia occaſione in Commentariis §. 28. dictum fuit. Verum blanda vis graminei ſucci, quo animalium lac dives eſt, optimum detergens hic dat, ad depurandum pulmonis ulcus. Unde non ſine ratione Medici antiqui, uti *Galenus* (*De probis pravisque alimentorum ſuccis c.* 4. *T.* 6. *pag.* 426.) monet, exſtimaverunt; *Ulcus in pulmone habentes poſſe ſanari, ſolo lactis uſu, duntaxat antequam magnum illud ac calloſum factum fuerit*. Ita & *Aretæus* (*De Curat. Morborum Diuturnorum L. I. cap.* 8.

cap. 8. *pag.* 127. de cura ulceris pulmonalis agens lactis dotes recenſuit ſequentibus: *Lac vero aſſumtu ſuave, potu facillimum, nutritu ſolidum, & qualibet eſca a pueritia familiarius eſt. Præterea viſui colore delectabile, medicamen arteriam non aſperans, guttur lævigans, ad ejiciendam pituitam facilem ſpiritum reddens, inferiorem exitum lubricum efficiens, ulceribus dulce ſubſidium, & quolibet alio benignius eſt. Si enim quis multum lactis potet, nullo alio eget alimento* &c. Lac ergo aqua dilutum pro potu, lac merum pro cibo, vel ſolum, vel cum decoctis oryzæ, hordei, avenæ, ſagopyri &c. miſtum, ſufficere poſſet. Olera molliſſima, ut endivia, lactuca, ſpinachia &c. juſculis carnium animalium, quæ vegetabilibus vivunt, incocta pariter adhiberi poſſunt. Vitantur omnia, quæ in putredinem cito vergunt, cum ſputorum graveolentia in hoc morbo adeo mali ominis ſit, uti in Commentariis §. 836. 3. dictum fuit. Omnia tamen hæc parca quantitate ſimul, & ſæpe repetitis vicibus, ſumuntur, ne chyli copia nimia gravetur morboſus pulmo.

Medicamenta autem hic imprimis laudantur talia, quæ copioſæ aquæ infuſa leni aperiente & detergente vi pollent. In Materia Medica ad hunc numerum catalogus habetur ſimilium, ex quibus pro re nata eligi poſſunt varia: habentur & formularum ex his paratarum quædam exempla. Prout jam ſputa magis minusve tenacia apparent, major vel minor illorum copia prodit, major vel minor pectoris oppreſſio adeſt, eliguntur talia quæ variam incidendi & attenuandi vim habent; ſemper etiam reſpiciendo ad ægri ætatem, temperiem &c. In ſenioribus & frigidæ temperiei hominibus, chamædryos, eryſimi, fœniculi, hederæ terreſtris, hyſſopi & ſimilium infuſa (coctione enim fragrans harum plantarum vis diſſipatur) optima ſunt; in junioribus & calidæ temperiei, adianthi, agrimoniæ, bellidis pratenſis, borraginis, ſcabioſæ &c. decocta potius conducunt. Dum ſputa multum minui incipiunt, neque ulla pectoris gravitas & oppreſſio metum facit, retineri ſputa excernenda, molliſſima conſolidantia remedia adhibentur, ex tuſſilagine, pulmonaria, hyperico &c. parata. Pulchrum ſimul uſum habent ex myrrha, olibano, ſarcocolla, opopanace &c. cum terebinthina, balſamo Peruviano &c. parata catapotia, aliquoties de die deglutita, ſuperbibendo uncias aliquot talium decoctorum: leniſſima enim hæc & nativa balſama optime detergunt ulceroſa loca, & deterſa ad conſolidationem diſponunt. Similes formulæ etiam ad hunc numerum in Materia Medica habentur. Nativa autem hæc balſama jure præferuntur artificialibus, imprimis illis, quæ ex oleo lini, oleo terebinthinæ, ſulphure &c. parantur, in quibus omnibus empyreumaticus nidor, & inflammans acrimonia adeſt, licet adeo laudata fuerint a Chemicis. Fatebatur ingenue, uti ſolebat ſemper, *Celeberrimus Boerhaavius*, ſe quondam talia frequenter exhibuiſſe in pulmonis aliorumque viſcerum vomicis curandis; uſu tamen didiciſſe, quod nocuerint potius, quam profuerint.

Dum autem diurno tempore, detergentibus illis uſurpatis, depurationi pulmonis ulcerati opera adhibita fuit, optimum eſt, veſpertino tempore lenia opiata exhibere, quæ moleſtam ſæpe tuſſim ſopiunt, & blando ſomno vires refocillant. Niſi hoc fiat, aſpera tuſſis noctes dieſque pulmonem quaſſat; idemque tunc obtinet, ac ſi ulceris externi ſuperficies omni momento perfricareruṙ, unde ſanatio plurimum retardatur neceſſario, cum molliſſima & pulpoſa renaſcentium vaſculorum ſtamina ſic deſtruantur, atque cruda, dolens, & inflammata reddatur ulceris tota ſuperficies. In Commentariis §. 410., ubi de abſceſſus cura agebatur, notatum fuit, puris ipſius moderata copia relicta, poſt abſceſſus aperturam, foveri & depurari cavæ vomicæ parietes, ſemimortua vaſorum extrema ſeparari, omniaque diſponi ad optimam conſolidationem.

Illud

Illud autem obtinetur, dum tota nocte ſopitur tuſſis; unde pus illud manet, coquitur, & ægris evigilantibus facillime & ſummo cum levamine educitur. Quantum uſum habeat prudens oplatorum uſus in phthiſicis, poſtea dicitur, quando peculiari capitulo de hoc morbo agendum erit.

Ubi autem major ſputorum tenacitas facilem eorundem expectorationem impedit, atque inde metus eſt, ne a retentis ſputis omnia mala augeantur, tunc imprimis prodeſt vaporum emollientium uſus, ut ſic diluta & mobilia reddita ſputa expelli poſſint facilius.

Summum pariter emolumentum exhibet, ad detergendum pulmonem, & firmandum ſimul totius corporis robur, equitatio, ſi vires ægri ſufficiant; vel in debilioribus vectio in rheda aut navi. Omni enim momento ſic novus aer pulmonem ingrediens averrit ulceroſum locum, ſimulque corporis concuſſibus, imprimis ſi equo vehatur æger, expediuntur illa, quæ pulmonem gravant, abſque tuſſi, vel leviore tantum. Quantum profuerit equitatio, in tabe tantum non deplorata, pulcherrimis Obſervatis docuit *Sydenhamus*, uti alia occaſione ad §. 28. dictum fuit. Tantus autem videtur effectus fuiſſe vectionis in navi his ægris, ut *Aretæus* (*De Curat. Morbor. diuturnor. Lib.* 1. *cap.* 8. *pag.* 126.) crediderit, ſolam illam non poſſe in tantum prodeſſe, ſed *maris ſalſuginem ſiccum quiddam his ulceribus communicare;* unde non tantum voluit, ut in mari veherentur, ſed & vitam ibi degerent ægri. Sic & *Sydenhamus* (*Diſſertat. Epiſtolar. pag.* 523.) pulcherrimum equitationis effectum vidit, dum ad multos menſes in illa exercenda perſeverarent ægri, auctis ſenſim equitationis velocitate & duratione. Dum autem equo vehuntur ægri, requiritur talis aeris tempeſtas, ut acri frigore nocere nequeat; unde hyemali tempore vectio in carpento clauſo conducit potius.

Dictum fuit in Commentariis §. 410. abſceſſus aperti curationi nocere aeris liberum acceſſum; atque in vulneris curatione §. 204. monitum fuit, uti & ad §. 245., aerem frigore, & exſiccatione, plurima damna facere poſſe; uti etiam, quia liber aeris acceſſus putredini favet: unde videretur concludi poſſe, aeris continuo renovati per equitationem &c. uſum noxium eſſe Verum ſi conſideretur aeris ingreſſum liberum in pulmonem ad vitam neceſſarium eſſe, adeoque prohiberi non poſſe; atque etiam aerem inſpiratum caleſcere jam, niſi gelidiſſimus fuerit, in tranſitu per os, nares, aſperam arteriam, ſimulque repleri humido vapore ex his partibus exhalante, patebit ſatis, nihil mali metuendum eſſe ab aeris toties renovati actione, cum nec frigore, nec exſiccatione nocere poſſit.

§. 859. Si autem ſigna (838.) docent, ſtatum (837.) jam obtinere, nulla tamen hactenus certa prognoſi quonam materies verget, tum levi, fluido, blande aromatico, paululum vinoſo utendum victu; quietum ſit corpus; medicamenta vero ſint emollientia, & ex genere leviſſimo aperientium; pulmoni proſpiciatur uſu emollientium: ſic vel determinabitur, vel ulterius diſſoluta excernetur mali materies.

Quando materies inflammatoria, pulmonis vaſis infarcta hærens, ſic incipit ſolvi, ut in venas tranſire poſſit, liberatur pulmo, & æquabilis per vaſa illius redit humorum circumductio. Ubi autem illud, quod in pulmone hæſerat immeabile, ſic reſolutum eſt, ut cum reliquis humoribus per omnia vaſa moveri poſſit abſque ullo impedimento æquabilis circulationis, tunc optima cura facta eſt, per benignam reſolutionem nempe. Verum ubi eadem illa morbi materies ſic quidem ſoluta fuit, ut obſtructio vaſorum ceſſet, ſimulque ita degeneravit ab indole humorum noſtrorum ſanorum, ut æquabilem circulationem tur-

turbet, tunc illa expelli debebit de corpore, ut redeat ſanitas. Hæc autem expulſio materiæ ſolutæ & mobilis redditæ vel fit ſtatim per ſputa, alvum, urinas &c. (vide §. 830.) vel prius in locis quibuſdam corporis collecta format abſceſſus (§. 837.), quibus dein apertis educitur. Si ergo ſigna docuerint, materiem morboſam jam ſolutam & mobilem eſſe, neque ulla adſint indicia in excretis de corpore, quæ monſtrant per has illasve vias exitum moliri, ſimulque nulla ſigna indicaverint, verſus quem locum corporis vergat eadem materia, quæritur, quid agendum ſit?

Indicatio curatoria poſtulare videtur, ut ægri ſuſtineantur tali victu, qui pulmonem tenaciori vel copioſiori chylo gravare nequeat, ſimulque vires augeat, ut eo felicius procedat coctio & expulſio materiæ morboſæ. Cum autem in hoc caſu pulmonis vaſa jam liberari incipiant pro maxima parte, nihil obſtat, quo minus dentur talia, quæ vitalem humorum motum parum augeant; unde blandorum aromatum uſus & vini moderata copia tunc proderit. Quies autem corporis commendatur, ne debilis a prægreſſo morbo fatigetur æger, ſicque melius vires reſumere poſſit. Omnia autem quæ valide corpus turbant, ut vomitoria, ſudorifera, purgantia, &c. vitanda ſunt, ne intempeſtivo artis molimine impediatur inceptum naturæ opus. Sola tunc laudantur remedia, quæ molliſſima ſunt, & diluente & leni ſolvente vi omnes humores attenuant, & vaſa expediunt; quales formulæ in Materia Medica ad hunc numerum habentur. Vapores autem emollientes pulmoni adhibentur, ut his laxata vaſa pulmonalia facilius dimittant illa, quæ adhuc in his hærent nondum ſatis ſoluta & mobilia. Dum autem hæc omnia fiunt, vel apparebunt ſigna exitus materiæ morboſæ de corpore (vide §. 820.), vel brevi aderunt indicia (vide §. 838. 839. 840. 841.) quæ docent, verſus quæ corporis loca determinabitur morbi materies, abſceſſum ibi formatura: illa autem, quæ tunc conducunt, ſequenti paragrapho dicentur. Cum autem ad §. 839. monitum fuerit, utiliſſimos eſſe illos abſceſſus, qui in peripneumonicis ad crura fiunt, proderit ſtatim, ſimul ac futuri abſceſſus ſuſpicio eſt, illa loca ſic diſponere, ut facilis materiæ morboſæ derivatio verſus hæc fieri poſſit; de qua re ſequenti agetur paragrapho.

§. 860. **SEd ſi cum ſignis (858.) ſimul illa adſunt (839. 840.), quibus determinatio ſignificatur, fiant modo dicta (859.) ſimulque locus prævіſus (839. 840.) ſuctu, laxatione, ſtimulo, aperientibus ita tractandus, ut minus reſiſtat, plus trahat.**

Ubi prægreſſis ſignis futuri abſceſſus ſecuta fuerunt talia indicia, per quæ novimus, materiam morboſam verſus crura, vel ad parotides tendere, de quibus §. 839. 840. dictum fuit. Primo omnia eadem adhibentur, quæ præcedenti paragrapho enumerata fuerunt. Deinde locus futuri abſceſſus ſic diſponitur, ut vaſa laxata facilius admittere poſſint huc verſus deponendam morbi materiam; ſimulque curatur, ut levi irritatione per frictiones, ſtimulantia, cucurbitas, impetus vitalis motus magis agat in eundem locum. Quomodo autem, & per quæ remedia hoc fieri poſſit, alia occaſione in Commentariis §. 134. & 396. 4. explicatum fuit. Monuit *Hippocrates* (*Aphor.* 32. *Sect. IV. Tom.* 9. *pag.* 153.) ſequentia: *Quibus ex morbis reſurgentibus quid doluerit, illic abſceſſus oriuntur*. Deinde ſequenti *Aphoriſmo* (33. *Sect.* 4. *Ibid. pag.* 154. addit: *ſed & ſi aliquid ante morbum doluerit, illic morbus inſidet*. Quotidiana in praxi obſervata veritatem dictorum probant. Ita hominibus, qui diu ulcera crurum paſſi fuerunt (familiare in ſcorbuto inveterato malum), ſi quo-

dam

dam morbo acuto corripiuntur, recrudeſcere hæc ulcera ſolent, cum præſentaneo morbi etiam periculoſi levamine. Naturæ ergo ductum ſequimur, dum per epiſpaſtica, cucurbitas &c. efficimus, ut doleant illæ partes, verſus quas minimo cum diſcrimine morboſa materia deponi poteſt.

§. 861. SI (841.) obtinet, fiant eadem (859. 860.), ſed ſimul aperientia paulo fortiora, ſaponacea, hepatica addantur, tum clyſmata, & fomenta his conſtantia.

Si vero, vel neglecta applicatione derivantium & attrahentium ad parotides & crura, vel iisdem fruſtra adhibitis, ſigna docuerint (§. 841.), ad hepar verti materiem morbi, atque in hoc viſcere colligi, tunc primo eadem adhibentur, quæ §. 859. laudata fuerunt; ut pulmo levetur, vires firmentur, & materies morbi quam maxime ſoluta & mobilis reddatur. Cum autem non careat periculo hæc metaſtaſis, & jure metuatur, ne abſceſſus in hepate natus peſſimos chronicos morbos faciat, conducit ſimul & illa facere, quæ præcedenti paragrapho dicta fuerunt; hac ſpe, ut forte incipiens colligi in hepate morbi materies, nondum tamen ibi fixata omnino, ad alia corporis loca, minus periculoſa, deduci poſſet. Dictum fuit ad §. 839., materiam morbi, dum verſus crura vergit, talia ſymptomata producere, quæ levioris inflammationis circa hypochondria ſigna dant; unde patet, aliquam adhuc ſpem talis derivationis ſupereſſe in hoc caſu: ſaltem nunquam nocebit, hoc tentaſſe. Simul autem adhibentur talia remedia, quæ, admodum ſolvente vi prædita, collectam in hepate materiem ulterius attenuare valeant, ut vel ad alia loca deponatur meliori metaſtaſi, vel per ductum hepaticum ad inteſtina delata cito expellatur per alvum; ne manens in hoc viſcere, & acrior reddita, teneram & friabilem ejus ſubſtantiam deſtruat. Decocta ergo meraca taraxaci, cichorei, graminis, fumariæ &c. cum melle potentur larga copia (formula talis in Materia Medica ad hunc numerum habetur). Fomentis ex ſimilibus paratis obvolvantur hypochondria. Clyſmata ex iisdem facta injiciantur frequenter & retineantur diu; hac ſpe, ut reſorpta venularum meſeraicarum oſculis, in inteſtina patentibus, directe & integris ſuis viribus ad hepar veniant. Simul eriam per eadem ſic laxantur inteſtina, & illorum vaſa omnia, ut facilis & expedita via fiat materiæ morbi, dum ex hepate verſus alvum ruit. De horum remediorum efficacia & uſu poſtea adhuc quædam dicenda erunt, in *Capitulis de Hepatitide & Melancholia*.

§. 862. MAlum vero, quod deſcriptum [843.] raro medelam capit, niſi forte emollientibus externis, internis, atque motu equitationis, vel vectionis in rheda cedat parum.

Ubi ſchirrus poſt inflammationem pulmonis remanſit, diu quidem tolerari poterit tale malum, raro tamen vel nunquam integram curationem recipit, uti ſatis patet ex illis, quæ in ſcirrhi hiſtoria antea dicta fuerunt. In recenti tali malo ſapo Venetus magna copia uſurpatus, cum ſucco graminis & lactis ſero, aliquid forte boni facere poterit, ſaltem abſque noxa adhiberi. Verum adhæſio pulmonis ad pleuram, niſi admodum firma fuerit & calloſa, forte utcunque emendari poterit. Dictum fuit in Commentariis §. 843. ab Antiquis obſervatum fuiſſe morbum bubulo pecori infeſtum, quam *coriaginem* appellabant; dum nempe pellis ita coſtis adhæreret, ut manibus deduci ab illis non poſſet. Laudabatur ad hoc malum, ſi calido lauri decocto foveretur locus affectus, deinde ſtatim multo oleo & vino perfricaretur ſub dio, ſole fer-

ven-

venti, tuncque per omnes partes prehenſa pellis attraheretur (*Auctor. Rei Ruſtic. Columel. Lib. 6. c. 13. pag.* 582.) hac ſpe, ut emollitæ ſic & lubricatæ hæ partes cedere poſſent, ſicque morboſa illarum concretio tolleretur. Similis certe cura & in morboſa concretione pleuræ cum pulmone tuto tentari poſſet. Si nempe decoctis molliſſimis multum & diu repleto corpore, ſimulque penetrabilibus & lenibus tamen linimentis inuncto pectore externo (ſæpe enim locum concretionis indicare norunt ægri, dum a corporis aucto motu anheli moleſtiam quandam aut obtuſum dolorem in pectore percipiunt), equitatione vel vectione in rheda concuteretur pulmo. Sic ſaltem imitamur illa remedia, quæ in ſimili malo externas partes obſidente proſunt; neque videtur aliud quid ſecundum artis præcepta hodie cognita tentari poſſe.

§. 863. QUando in ipſam jam gangrænam abiit [844.), incurabilis eſt.

Facile patet, vix quid ſpei tunc ſupereſſe, dum pulmo, vitale viſcus, gangræna correptus contrabeſcit. In Commentariis §. 432., ubi de viſcerum gangræna agebatur, quædam loca ex *Hippocrate* allegata fuerunt, quæ videbantur docere, ſputa in febribus quandoque livida & graveolentia, gangrænæ ſigna (§. 844.), excreta fuiſſe, ſuperſtitibus ægris. Verum non conſtat, an peripneumonici fuerint ab initio morbi tales ægri. Nunquam quidem nocebit ægris, ut ibidem dictum fuit, ſi Medici ne quidem in deſperatiſſimis morbis omnem ſpem abjiciant, interim tamen ſi conſideretur, pulmonis inflammationem, ex ſua natura adeo periculoſum morbum, in peſſimum exitum, gangrænam nempe, terminari, quivis facile credet, ſi non certam deſperationem, ſaltem minimum ſpei in tali caſu ſupereſſe. Si quid adhuc fieri poſſet, ſimul & ſemel applicanda forent omnia illa, quæ in cura gangrænæ §. 434. & ſequentibus laudata fuerunt, in quantum viſceris affecti ſitus & conditio permittunt. De hac re adhuc poſtea quædam dicenda erunt ad §. 903., ubi de Pleuritide Gangrænoſa agitur.

§. 864. SI autem Peripneumonia per ſputum jam expurgari cœpta, incipit ſuppreſſum id habere, ſtatim ſumma ope nitendum, ut iterum id prodeat. Tales cauſæ impedientes ſunt ſæpe, magnum frigus ſubito admiſſum; ingens exſiccatio undecunque nata; febris calida ſuperveniens; medicamenta calefacientia; alvus liquida, nec critica; ſudor ingens; animi affectus vehementior.

Abſoluta jam foret curatio Peripneumoniæ, conſideratis omnibus, quæ agenda ſunt, prout vario exitu terminatur hic morbus, vel diverſis viis de corpore eliminatur morbi materia. Verum adhuc debebant expendi illa, quæ fieri oportet, dum peripneumonia, per ſputa jam expurgari cœpta, incipit illa ſuppreſſa habere. Quanti momenti ſit ſputorum in hoc morbo excretio, & quam pulchre per illa eliminari poſſit morbi materies, antea §. 830. 2. vidimus: unde ſimul patet ſumma neceſſitas, ut omni molimine redintegretur evacuatio ſputi, ſi ſuppreſſum illud fuerit. Simul conducet ſummopere, ut cognoſcantur illæ cauſæ, a quibus ſputa ſupprimi quandoque docuit Obſervatio; ut nempe vitari poſſent, cum nondum adſunt; & tolli vel emendari, dum jam præſentes inveniuntur.

Magnum frigus subito admissum. Quanti uſus ſit humidus aeris inſpirati vapor in hujus morbi cura, jam ſæpius dictum fuit, dum ſic laxantur vaſa, ut tranſmittere poſſint; ſimulque quam optime diſponuntur fluida, ut tranſire per vaſorum ultimas angu-

ſtias

ſtias valeant. Inter cauſas peripneumoniæ aeris frigus §. 824. numeratum fuit: conſtat enim, aerem gelidum pulmonem ſiccare, ſtringere, imo & ipſum ſanguinem per vaſa pulmonalia motum, & nudo fere aeri expoſitum (*Boerhaave Inſtitut. Medic.* §. 747.), coagulare. Unde patet, ab eadem cauſa morbum jam præſentem debere augeri, &, contractis vaſis excernentibus, ſputa ſupprimi. Dum gelidum potum affatim bibunt tales ægri, aut imprudenter frigidiſſimus aer hyemali tempore admittitur ſubito in conclave, ubi decumbunt, ſputorum periculoſa ſuppreſſio ab hac cauſa naſci ſolet.

Exsiccatio undecunque nata. Dum nimium frigus, hic noxium, vitare volebant quidam, in alterum extremum inciderunt, nimia calefactione loci, in quo decumbunt ægri. Notum eſt, ſaniſſimos homines, æſtuante in aere verſatos, ſicciſſimam habere oris interni, narium, aſperæ arteriæ, & pulmonis ipſius omnem ſuperficiem, ſic ut vix loqui aut deglutire valeant ob partium exſiccationem. Non mirum ergo & idem ab eadem cauſa in ægris fieri. Cavetur facile exſiccatio ab hac cauſa, ſi juſta caloris temperies ſervetur (quod thermometrum optime indicat), ſimulque aeris tepori jungatur humiditas; quod facile obtinetur, ſi aquoſis exhalationibus repleatur aer, quem ægri inſpirant.

Febris calida superveniens &c. Notatum fuit ad §. 830., facilem illum peripneumoniæ exitum, quo in ſanitatem terminatur per benignam reſolutionem, vel ſalubrem evacuationem materiæ morboſæ per ſputa &c. tunc tantum locum habere, dum febris mitis eſt & boni moris. Si ergo inceptæ tali excretioni ſuperveniat febris calida, exſiccabitur brevi corpus liquidiſſimis expreſſis (vide §. 587.), & mutabitur illa morbi conditio, quæ ſalubri huic per ſputa evacuationi favebat. Sic obſervamus in phthiſicis, quibus quotidie per ſputa pus in pulmone collectum evacuatur, veſpertino tempore, dum hectica illorum febris multum augeri ſolet, ſputa ſupprimi cum anxietatis augmento; matutino demum tempore, minuta febre, ſputa iterum excerni cum ſummo levamine. Calefacientia autem medicamenta, in hoc morbi ſtatu exhibita, ſimilem effectum habere intelligitur ex illis, quæ §. 586. *a.* de febrium cauſis dicta fuerunt: ibi enim probatum fuit, a talibus in ſano etiam corpore febrim excitari poſſe; facile ergo ab iisdem augeri poterit febris, quæ jam adeſt.

Alvus liquida, nec critica. Omnia, quæ de corpore ſubducunt liquida ingenti copia, inter cauſas ſputi ſuppreſſi merito numerantur. Per alvum quandoque morbi materiem in peripneumonia evacuari, vidimus §. 830. 3.: tuncque critica dicitur diarrhœa, & levamine morbi inſigni facile diſtinguitur a noxio alvi fluxu. Obſervaverat jam in hoc morbo *Hippocrates* (*De Morbis Lib.* 3. *c.* 14. *tom.* 7. *pag.* 589.), ab alvo liquida ſputa ſupprimi; habet enim ſequentia: *Si multus humor per inferiora ſecedat a quinto die, mortem infert. Secedente enim per inferiora humore, ſuperiora ſicceſcunt, neque ſputi purgatio per ſuperiora prodit. Inferiorem igitur alvum neque nimis ſiſti oportet, ut febres haud acutæ ſint; neque nimis ſubduci, ut ſputum ſurſum emitti poſſit, & æger viribus valeat.* Dum in phthiſicis fatalis illa diarrhœa, morbo & vitæ finem imponere ſolita, accedit, miſeris illico ſputa ſupprimuntur.

Sudor ingens ob eandem rationem, nimiam nempe liquidi ſubductionem, ſputi ſuppreſſi cauſa eſſe poteſt, uti facile patet.

Animi affectus vehementior. Quantum turbari poſſit corpus a validis animi affectibus, antea in Commentariis §. 99. & 104. vidimus. Sed & inter febrium cauſas §. 586. *γ.* numerati fuerunt: & in illo caſu, dum ſegnis nimis febrilis motus non poterat morbi materiem ſubigere, movere, ſecer-

cernere & excernere, illum augeri poſſe excitato animi affectu, in Commentariis §. 611. dictum fuit. Cum autem in hoc caſu, ubi per ſputa evacuatur peripneumoniæ materies, juſtum adſit febrilis motus moderamen, patet, ingens diſcrimen adeſſe, dum per animi affectus vehementiores incitatur ille motus. Accedit, quod in validis animi affectibus ſemper in reſpiratione obſervetur facta mutatio, unde pulmonem directe quaſi afficiunt. Sic ira ſumma motus homo validiſſime reſpirat illico, & anhelat; metu ſubito perculſus ſtatim ingentem circa pectus oppreſſionem ſentit, moleſtiſſima ducit ſuſpiria &c.

§. 865. TUm ſtatim ad vicinitatem partium a ſuppreſſa, & aggeſtu increſcente materie, inflammatio nova exoritur; unde illico eadem ſymptomata, quæ a peripneumonia primaria [825. 826.]; illa autem tum debilitato jam corpori accidentia, ut plurimum cito lethalia evadunt.

Per ſputa enim evacuabatur illud, quod in vaſis infarctum hærens inflammationem fecerat, & liberum ſanguinis motum ex corde dextro per pulmones in cor ſiniſtrum impediverat. Simulac ergo ſupprimuntur hæc ſputa, nondum educta omni morbi materia, vaſa quædam manent obſtructa, ab impetu ſanguinis loca obſtructa urgentis diſtenduntur, diſtenta comprimunt ſibi vicina vaſa; ſicque malum brevi propagatur, & omnia ſymptomata, numeris hic citatis recenſita, quæ jam minui inceperant, recrudeſcunt denuo, & augentur ſubito. Patet, ſummum inde diſcrimen metuendum eſſe, cum debilior jam a morbo prægreſſo æger novo huic inſultui ferendo minus par ſit.

§. 866. ILli autem vitio [864.], ejusque ſequelis [865.] occurritur vapore aſſiduo calidi, humidi, emollientis, naribus, ore attracti, pulmonibus recepti; toto aere ſimili huic vapori per artem reddito; uſus etiam largus potuum ſimilium, cum melle imprimis & aceto, multum prodeſt; medicamenta leniter reſolvendo antipyretica, ut eſt ſtibium diaphoreticum cum nitro fixante; leniter opiata; ſudoris evitatio; maxime tandem placida animi quiete.

Pulcherrimum, quod tunc adhiberi poteſt, remedium eſt, ſi omni momento æger calidum & humidum vaporem naribus & ore hauriat, ut tota pulmonis aerea ſuperficies humeſcat & emolliatur; ſic enim laxantur contracta vaſa, diluuntur & meabiles redduntur ſpiſſiores redditi per exſiccationem prægreſſam humores, & binis his affectibus concurrentibus ſputi ſuppreſſi redintegratur excretio. Simul etiam novæ inflammationi, ab hac cauſa natæ, proſpicitur quam pulcherrime, ut vel reſolvi, vel per ſputa curari poſſit; uti jam ſæpius in præcedentibus monitum fuit. Ob eandem cauſam, vaſis aqua calida plenis in cubiculo repoſitis, totus aer vaporibus humidis repletur. Eodem tempore decocta hordei, avenæ, ficuum, herbarum emollientium & leniter aperientium (quæ antea jam laudata fuerunt) potantur larga copia, ut & ſanguis his diluatur, & pulmonis vaſa laxentur; additur mel, ſolvente blanda ſaponacea virtute adeo notum; & acetum parca copia, ut lenis tuſſis excitetur, per quam, ſolutis humoribus & laxatis vaſis, expellatur omne, quod retentum fuerat ſputis ſuppreſſis. Oxymel hinc tanti fecerunt Veteres Medici, & ex ſimilibus parata formula in Materia Medica ad hunc numerum habetur. Unde in tali caſu *Hippocrates* (*De Morbis Lib. I. cap. 11. Tom. 7. pag. 547.*) dixit: *Huic confert potiones bibere, quibus pulmo humectatur & exſpuit. Niſi enim exſpuerit, & durior pulmo evadit, ſimulque areſcit & hominem perimit.*

Blanda illa remedia, quæ ad ſolvendam ſpiſſitudinem inflammatoriam jam toties laudata fuerunt, pariter hic ſummi

mi uſus; qualia ſunt nitrum, ſal polychreſtus, ſal prunellæ &c. dum vel pulveris forma ſumuntur, vel in decoctis illis ſolvuntur. Præ reliquis autem laudari ſolet ſtibium diaphoreticum dictum, quod ex antimonio cum tripla nitri copia combuſto paratur: miro enim modo ſic mutatur nitrum, & cum parte ſulphuris antimonii fixatur. Solet in officinis aqua fervida ablui omne illud ſalinum, ſic ut ſola antimonii combuſta calx ſuperſit; ſed potius illud retinendum foret, cum inde præcipua hujus remedii efficacia pendeat; tuncque vocatur antimonium diaphoreticum non ablutum. An autem in ipſo antimonio talis hæret efficacia, quæ ſputis ſuppreſſis in hoc morbo evocandis utilis eſt? Quædam habentur Obſervata, quæ hoc docere videntur. Dum antimonium crudum puriſſimum, in pulverem tenuiſſimum tritum, ebullit per bihorium cum lixivio ſalis alcalini fixi; dein fervidum decoctum a pulvere ſubſidente caute effunditur; illud frigeſcens ad fundum deponit pulviſculum rubrum tenerrimum, qui aqua ablutus & exſiccatus dat illud remedium, quod *Kermes minerale* & *Pulvis Carthuſianorum* vocari ſolet; cujus grana tria omni quadrihorio data miros dederunt effectus (*Vide l'Academ. des Sciences l'An.* 1720. *Mem. pag* 542.) in deſperatiſſimis etiam caſibus. Interim tamen conducet ſemper una cum ſpecificis illis remediis jungere decocta aperientia, & calidos vapores, quæ modo laudata fuerint; cum ſummum periculum omnia artis molimina poſcat.

Diacodiata autem & leniora opiata multum prodeſſe poſſunt, quatenus nimium febris impetum compeſcunt (vide §. 610.), alvum liquidam, ſputi ſuppreſſi cauſam ſæpe (864.), ſiſtunt, & animi validos affectus ſopiunt. Quænam autem conducant, ad ſudoris evitationem, explicatum fuit in Commentariis §. 718. Quomodo autem animi affectus validi compeſci poſſint, ſicque reſtitui placida animi quies, dictum fuit in Commentariis §. 104. & §. 605. 5.

Ex omnibus illis, quæ hactenus dicta fuerunt, conſtat, quam varia requiratur medela, licet idem morbi nomen maneat: ſimulque patet, accurate cognitam requiri peripneumoniæ hiſtoriam, ut cum fructu remedia adhiberi poſſint; cum, quod uno tempore prodeſt, altero noceret peſſime.

PERIPNEUMONIA NOTHA.

§. 867. Quæ Peripneumonia hyeme a frigore, verno tempore a calore ſupervenıente multoties accidit, oriri ſolet ex pituita lenta in toto ſanguine nata ex cauſis recenſitis olim [60. 72.], & ſenſim pulmones infarciente, donec in peſſimum hunc, & improviſo ſæpe lethalem, morbum eat.

Quando §. 69. de morbis a glutinoſo ſpontaneo ortis agebatur, notatum fuit, duplicem glutinoſam cacochymiam in humoribus noſtris obſervari: unam, quæ a calido illo glutine, quod *phlegma phlegmonodes* vocaverunt Veteres, inflammatoriam viſciditatem dicere ſolemus hodie, naſcebatur, & rapidiorem humorum per vaſa motum validamque vaſorum in liquida actionem, pro cauſis agnoſcit: alteram vero, quæ frigidam & lentam materiem, pituitam proprio nomine vocandam, habet, & ab oppoſitis cauſis, imminuto nempe motu humorum vitali, & minori actione vaſorum in fluida, originem ducit. In utroque caſu ſanguini conciliatur lentor talis, ut difficilius per minimorum vaſorum anguſtias tranſire poſſit. De peripneumonia ab inflammatoria ſanguinis ſpiſſitudine nata in præcedentibus actum fuit. Facile autem patet, ſanguinem, lenta & frigida pituita gravatum, pariter inmeabilem reddi poſſe, & hærere in vaſorum pulmonalium anguſtiis; naſcetur ergo peripneumoniæ in-

inflammatoriæ ſimile malum : pars enim affecta eadem eſt, & plurima ſymptomata communia adſunt ; verum tamen in cauſa morbi materiali magna diverſitas eſt, dum in hoc morbo frigidus mucoſus lentor adeſt, qui ſe aqua calida dilui facile patitur, quod in ſpiſſitudine inflammatoria non obtinet ; ſimulque longe levior febrilis inſultus in hac peripneumoniæ ſpecie adeſt. In hoc morbo deſignando ergo retentum fuit *Peripneumoniæ* nomen, ſed ut diſtingueretur, dicta fuit *Peripneumonia Notha*. De hoc morbo ſolus fere *Sydenhamus* bene ſcripſit : apud Veteres Medicos, quantum memini, non fit ejus mentio, ſaltem non hoc nomine ; ſub titulo enim Catarrhi, aut pituitæ pulmonem occupantis, quædam hinc inde habentur, quæ utcunque huc referri poſſent. Imprimis *Aetius* (*Tetrabibl.* 2. *Serm.* 2. *cap. ultima*, *pag.* 526.) quædam habet, quæ huc ſpectant : notat enim a pituitoſis cibis crudos & viſcoſos humores in corpore generari ; qui aliquando in ipſum etiam pulmonem irruunt, & falſam inflammationis imaginem minus expertis Medicis exhibent. Plurima ibi recenſet, quæ ſatis huic morbo conveniunt.

Hyemali tempeſtate, dum otio indulgent homines, & victu durioti utuntur, lenta plurima in corpore accumulari extra dubium eſt, quæ aliis anni temporibus per corporis motus, & victum ſalubriorem ex fructuum & herbarum ſuccis, ſoluta & mota eliminantur de corpore. Unde *Hippocrates* (*De Salubri victus ratione text.* 15. *T.* 6. *p.* 228.) dixit : *Hybernum tempus pituitoſius eſſe æſtivo, morboſque fieri circa caput, & illam regionem, quæ ſuper ſeptum transverſum eſt*. Lenteſcentis enim ſanguinis, & hinc minus meabilis, prima indicia fere ſemper in cerebri aut pulmonis functionibus læſis apparere ſolent ; cum in his locis per minimorum vaſorum anguſtias tranſire debet. Confirmantur hæc enumeratione morborum hybernorum, quæ in *Aphoriſmis* (*Aphoriſ.* 23. *Sect. III. Charter. Tom.* 9. *pag.* 118.) habetur ; ubi ſola fere recenſentur illa mala, quæ caput aut pectus obſidere ſolent.

Ubi autem aggeſta illa brumali tempore pituita verno accedente calore ſolvi incipit, & humoribus circulantibus miſceri ; neque tamen tenacitatem ſuam, quam habet, penitus depoſuit, gravatur ſanguis viſcida hac ſaburra, & ſæpe in vaſis pulmonalibus hærere incipit, ſicque hunc morbum producit. Non enim omnia corporis liquida jugi moveti circuitu conſtat : pingue enim oleum in tunica adipoſa, medulla in oſſium receſſibus, mucus lubricans oſſa ad ſe invicem mobilia in articulorum cavis &c. accumulantur, dum deficit imprimis muſcularis motus in animalibus. Pulchre autem explicuit *Galenus* (*In Commentariis Aphor.* 20. *Sect.* 3. *ibid. p.* 115.), cur *Hippocrates* plurimos morbos verno tempore oriundos recenſeat, licet paulo ante (*Aphor.* 9. *Sect.* 3. *ibid. pag.* 98.) ver ſaluberrimum & minime exitiale dixiſſet. Notat enim *Galenus*, ver ſaluberrima ſervare illa corpora, quæ probis humoribus ſunt prædita, neque ex ſua natura aliquid innovare in corporibus ; quod de reliquis anni tempeſtatibus dici nequit, cum etiam in puris corporibus æſtas flavam bilem exaſperet ; autumnus atræ bili generandæ faveat ; hyems pituitam colligat. Veris autem efficaciam in corpus comparavit corporis exercitationibus, quæ ex ſua natura ſaluberrimæ quidem ſunt, interim tamen in cacochymicis corporibus, uti & in plethoricis, plurima mala producere poſſunt ; dum per illa movetur ſubito collecta ſaburra, vel plenis nimis vaſis bono ſanguine imprudenter augetur humorum per vaſa motus. Confirmatur hoc & *Sydenhami* (*Sect.* 4. *c.* 4. *p.* 340.) teſtimonio, qui notavit, *Hyeme ingruente, & ſæpius ſub ejuſdem exitum, Vereque adhuc naſcente, quotannis emergere Febrim ſymptomatis Peripneumonicis haud paucis conſpicuam*, quam *Peripneumoniam Notham* vocavit.

N 2 Ubi

Ubi ergo ex cauſis, in *Capitulo de morbis a glutinoſo ſpontaneo* ad numeros hic citatos, explicatis, collecta eſt viſcida talis colluvies, atque eadem verno tepore, vel aliis de cauſis (vide §. 871.) ſoluta, cum ſanguine movetur per vaſa, ſemper fere ſolet primam noxam ſentire pulmo; quia illa pituita venis recepta, & ſanguini miſta, ſtatim per pulmones moveri debet; atque ideo primo ibi hærere incipiet, quidquid minus meabile eſt, neque pulmonis actione ſic attenuari poteſt, ut aptum evadat per ultimas vaſorum anguſtias fluere. Colligetur autem illius pituitæ copia hic brevi, quia omnis liquor totius corporis, quo tempore, diſtributus per omnes partes, ſemel circuitum abſolvit per cunctas, eo tempore totus ſemel tranſit per ſolos pulmones, uti in Commentariis §. 824. notatum fuit. Non mirum ergo erit, ſenſim ſic infarciri pulmones, donec, obſtructis plurimis ramis arterioſis per pulmonem diſtributis impediatur tranſitus ſanguinis ex corde dextro in ſiniſtrum; ſicque improviſa ſequatur mors.

§. 868. UBi paululum adolevit id malum, produxit jam in toto corpore effectus plurimos (71. 72. 73.) tumque præterea eos, qui peripneumoniæ lentæ proprii [825. 826.], unde malum curatu difficillimum.

Cauſa prædiſponens ergo peripneumoniæ nothæ eſt pituitoſa lenta cacochymia, quæ non poteſt diu adfuiſſe, quin læſæ fuerint functiones plures corporis; unde ſigna habentur hujus mali, quæ paragraphis in textu citatis enumerata ſunt, atque in Commentariis earundem explicata. Ex illis ſignis ergo, & cauſis talem pituitam generantibus prægreſſis, novimus, metuendum eſſe hunc morbum. Ubi autem ſimul apparent indicia, quæ docent, difficilius jam moveri ſanguinem per pulmonis vaſa, certo ſcimus, pituitam illam incipere hærere in anguſtiis arteriæ pulmonalis, adeoque adeſſe jam peripneumoniam notham. Notandum tamen, non adeo ſubito increſcere omnia hæc mala, ac in peripneumonia inflammatoria, cum longe tenacius ſit inflammatorium illud viſcidum lento hoc & pituitoſo, & valida febre comitante citius adigatur in vaſorum anguſtias: unde etiam, uti §. 872. dicetur, fallaci lenitate ſæpe opprimit hic morbus nec opinantes. Quamvis autem in initio morbus hic non adeo malignis ſymptomatibus ſtipatus eſſe videatur, atque pituitoſus ille lentor aqua ſolubilis ſit, tamen in curatione magna difficultas ſæpe manet, quia in toto corpore mucoſa talis cacochymia prædominatur, unde brevi, ob rationes præcedenti paragrapho datas, augebitur in pulmone malum; ſimul etiam, quia optima ad lentorem illum pituitoſum attenuandum remedia nonniſi ſumma cum prudentia adhiberi poſſunt, uti ſequentibus paragraphis patebit. Periculum augetur, quia nonniſi a peritis ille morbus detegitur facile, & ſæpe in initio negligitur, vel perverſa tentatur medela.

§. 869. NAm miſſio ſanguinis, eouſque celebrata, ut in hoc morbo requiritur (854.), nocet admodum ob debiliora viſcera, nimiſque aliena humida lenta; hinc primo juvare viſa, mox mala auget.

Pectoris oppreſſio in hoc morbo venæ ſectionem quidem poſtulare videtur æque ac in peripneumonia vera, ut nempe minuatur moles liquidi movendi per pulmonem; ſimulque, depletis vaſis, ſpatium fiat remediis diluentibus & attenuantibus. Unde & *Aretæus* (*De Curat. Morb. Acutor. Lib.* 2. *c.* 1. *p.* 94.), uti in Commentariis §. 854. dictum fuit, laudavit væne ſectionem, *Si pituita aut ſpuma, vel alia quævis humiditas tumefaciat; venarum (enim) inanitiones ampliorem pulmonis locum faciunt ad reſpirationis tranſitum*. Sed & in cu-

cura peripneumoniæ veræ dictum fuit (§. 854.) repetendam eſſe venæ ſectionem pro vario mali gradu. In hoc autem morbo minus tutum videtur, pectoris anguſtiam iteratis ſanguinis miſſionibus levare. Obtinet enim hic morbus fere tantum in talibus corporibus, quæ & viſcera debilia habent, & humores in morboſum lentorem pituitoſum degenerantes. Probatum autem fuit ad §. 25. 1. & §. 43. 3., debilitatem fibrarum, vaſorum & viſcerum oriri ab impedita aſſimilatione ingeſtorum in naturam liquidi vitalis ſani; illam vero aſſimilationem impediri ob jacturam nimiam humoris boni, ſanguinis imprimis. Ob hanc cauſam §. 69. inter cauſas antecedentes *glutinoſi ſpontanei* numerabatur & boni ſanguinis inopia, uti tunc probatum fuit. Levat ergo quidem venæ ſectio pectoris anguſtiam, atque hinc primo juvare videtur; interim tamen larga nimis, vel ſæpius repetita, lentorem pituitoſum, peripneumoniæ nothæ cauſam materialem, auget, adeoque nocet.

§. 870. ATtenuantia autem adeo hic famigerata, dum impetum in vaſa pulmonalia augent, denſiatem, impactumque obſtruentis ſæpe augent, ſimulque morbum cito reddunt lethalem.

Cum ergo mucoſa frigida cacochymia adſit, videretur indicatio curatoria jubere, ut illud lentum dividatur & attenuetur; ad quod perficiendum auctus humorum motus & ſtimulantia remedia laudantur (vide §. 75.). Verum accelerato humorum motu cor intra datum tempus ſæpius & fortius ſanguinem urget in arteriam pulmonalem; adeoque, niſi humores meabiles fuerint & vaſa pervia, obſtruens illud pituitoſum adigetur in majores vaſorum anguſtias, vaſa obſtructa magis diſtendentur, vicina adhuc libera comprimendo anguſtabunt; adeoque omnia mala augebuntur, morbus cito lethalis fiet; uti toties funeſtis exemplis conſtitit, dum aeris frigus, tanquam morbi cauſam unicam, incuſantes ægri vel adſtantes calidiſſima adhiberent remedia, piper vel zingiber contritum cum melle, potus acres fermentatos, ut ſpiritum aniſi, leviſtici & ſimilia; quorum noxam obſervavit *Sydenhamus* (*Sect.* 4. *c.* 4. *pag.* 430.), monuitque, a ſimilium uſu liberaliori omnes pulmonum aditus præcludi in hoc morbo. Unde etiam in Commentariis §. 75. 4., ubi de cura glutinoſi ſponlanei agebatur, hæc cautela data fuit, ne ſubita glutinoſis humoribus plena corpora validis excercerentur motibus, cum ſemper tunc adeſſet periculum, ne his glutiuoſis obrueretur pulmo.

Patet ergo ex hactenus dictis, peripneumoniam notham difficulter curabilem eſſe, ſummamque requiri prudentiam, ut rite tractetur.

§. 871. MOrbus ille ſenibus, pituitoſis, frigidis, catarrhoſis, gravedine laborantibus, frequens, ſequi ſolet omnes cauſas, quæ ſtagnantia cito movendo in pulmones agunt, ut curſus, declamatio, cantus, ebrietas imprimis a valide calefacientibus, comeſſatio, calor foci, balnei, ſolis, maxime ſi æſtum hinc natum ſubito frigus ingens exceperit.

Morbus autem ille frequentiſſime contingit talibus hominibus, in quibus a quacunque cauſa lenta illa pituita prædominatur. Tales autem ſemper ſunt ſenes, quibus frigidum eſſe corpus dixit *Hippocrates* (*Aphor.* 14. *Sect.* 1. *T.* 9. *p.* 24.); atque ideo ſpirandi difficultate & catarrhis tuſſiculoſis frequenter vexari monuit (*Sect.* 4. *c.* 4. *pag.* 340.). Tenaci enim & frigido muco in hac ætate gravari ſolet pectus, quem firmis non ſatis lateribus inani tuſſicula fruſtra expellere tentant miſeri. Huc etiam referuntur pituitoſi & frigidi, quibus phlegmaticam eſſe temperiem dicere ſolent Medici. Glabrities cutis major, pili albi

bi tenues, tarde creſcentes, albedo, tumor, mollities, pinguetudo corporis, venæ anguſtæ & latentes pro ſignis talis temperiei habentur (*H. Boerhaave Inſtitut. Medicar.* §. 891. 895.). In catarrhoſis autem & gravedine laborantibus jam adeſt talis diſpoſitio, ut magna copia humorum, cito lenteſcentium, per internam pulmonis membranam exeat, & tuſſi expellatur (vide §. 69. 5. 719. 793.); adeoque alia quavis accedente cauſa, quæ talium humorum expulſionem ſiſtit, his gravatus manet pulmo & infarcitur.

Si jam præſenti cauſæ materiali hujus morbi jungantur aliæ, quæ illam æquabiliter hactenus per omnia diſperſam ad pulmonem determinant, vel ſtagnantem hactenus in motum deducunt, & humoribus circulantibus miſcent, aderit peripneumonia notha. Tales autem ſunt cauſæ ſequentes.

Cursus, declamatio, cantus. Curſu enim acceleratur ſanguinis motus per pulmones, & ſtagnantia cito in motum deducuntur. Clamore autem & cantu pulmoni ipſi vis infertur. Videantur illa, quæ in Commentariis §. 824. de his dicta fuerunt.

Ebrietas &c. A vino aliisque fermentatis liquidis, & ſpiritibus inde deſtillatis, augeri circulationis velocitatem & calorem, imo & ardentiſſimas febres excitari poſſe, ſi nimia ſumantur copia, antea in Commentariis §. 586. *a.* vidimus. Merito ergo & ebrietas inter cauſas peripneumoniæ nothæ recenſetur; omnium maxime, ſi a valide calefacientibus, ut ſpiritu aniſi, leviſtici & ſimilibus, aſſumtis ortum duxerit. Præterea miſeri illi, qui his quotidie abutuntur, pallidi, tumentes, cachectici vivunt, totumque corpus frigidis & mucoſis humoribus repletum habent ſæpiſſime. Dum enim plena turgent vaſa his, a rarefactis liquidis ebrietatis tempore diſtenta, ſequenti die, ubi hoc vili edormiverunt, flaccidum languet corpus, donec ſimilibus ſtimulis ille languor ſuperetur denuo. Hinc toties diſtentis vaſis perit rubor illorum, & enervatur actio in liquida contenta, unde omnia liquida fere in mucoſam inertem cacochymiam degenerant. Videantur de his illa, quæ in Commentariis §. 605. 11. habentur. In ebrioſis ergo præſto eſt cauſa materialis peripneumoniæ nothæ, quæ, novo uſu ſpirituum fermentatorum mota, facillime hunc morbum producere valet. Confirmavit modo dicta ſuo teſtimonio *Sydenhamus* (*Sect.* 4. *c.* 4. *pag.* 340.), qui habet ſequentia: *Paulo habitiores ac craſſos præ ceteris aggreditur; virilem ætatem vel aſſequutos, vel etiam (quod ſæpius accidit) prætergreſſos; liquoribus ſpirituoſis (vini maxime ſpiritui) plus æquo addictos. Cum enim in hujusmodi hominibus ſanguis humoribus pituitoſis, brumæ tempore congeſtis, fuerit oneratus, atque idem ab ineunte vere in novum motum cieatur, tuſſis hanc nacta occaſionem mox ſubingreditur, qua miniſtra dicti humores pituitoſi in pulmones irruunt: quo tempore ſi forte æger, nullo vivens conſilio, liquores ejusmodi ſpirituoſos adhuc liberalius hauriat, craſſeſcente jam fere, quæ tuſſim excitabat, materia, & ab ea præcluduntur pulmonum aditus, & febris omnem ſanguinis maſſam depaſcitur.*

Comeſſatio merito & huc refertur, dum ultra ſatietatem, ciborum varietate & condimentorum illecebris allecti, manducant homines. Inde enim febrim accendi ſæpiſſime, in Commentariis §. 586. *a.* dictum fuit; ſive ſola nimia copia ciborum, ſive & indigeſtilis illorum natura, hoc effecerir. Accedit, quod copioſo nimis, crudioti & ſæpe tenaciori chylo gravetur tunc pulmo; unde etiam peripneumoniam veram naſci poſſe in Commentariis §. 824. demonſtratum fuit.

Calor foci, balnei, Solis &c. Dum in corpore præexiſtit lentum illud pituitoſum, & dein a quacunque cauſa augetur calor, moventur ſtagnantia, & cum ſanguine per pulmones rapiuntur; adeoque periculum eſt, ne ibi hærere incipiant. Calente autem cor-

pore,

pore, etiam ab externo calore foci v. g., videmus manifeſte, dilatari vaſa; adeoque facile admittere poſſe craſſiores humorum partes: docet hoc rubor major faciei in hominibus, qui hyemali tempore luculento aſſident foco. Si ergo æſtum hinc natum ſubito ſequatur ingens frigus; uti dum homo diu verſatus in calido hypocauſto gelidiſſimo aeri ſe exponit, ſtringuntur uno momento vaſa, adunantur fluidorum moleculæ (vide §. 117.), adeoque aptiſſima naſcitur obſtructioni (vide §. 107.), occaſio. Omnium maxime hoc in pulmone fiet, quia reliquas corporis partes veſtibus contra frigus munire poſſumus; aeris vero ingreſſum impedire reſpirationis jugis neceſſitas prohibet. Patet ergo ratio, quare toties peripneumonia, & vera, & notha, ab hac cauſa fiant. Videantur & illa, quæ in Commentariis §. 118. de hac re habentur.

§. 872. PRimo fallaci lenitate opprimit nec opinantes: quippe levi fatigatione, debilitate, proſtrato omni fere animi motu, anhelitu, oppreſſione pectoris incipiens, adeo leves motus excitat, ut vix caloris, febrisve indicia moneant periculi: mox vagæ horripulationes, leviusculi febris inſultus adſunt; unde ſubito creſcente anhelitu & debilitate mors; cujus in urina & pulſu vix ullum adfuit præſagium.

Morbus hic, ſi ullus alius, fallaci lenitatis ſpecie decipit minus peritos: non enim hic calor intenſus, magna febris, aliaque vehementia ſymptomata, quæ veram peripneumoniam comitari ſolent (vide §. 826.), adſunt. Cauſa enim morbi materialis iners & lenta pituita eſt, ſenſimque in pulmonalis arteriæ anguſtiis accumulari incipit. Interim tamen magnum diſcrimen, quod in hoc morbo adeſt, poſtulat, ut accurate cognoſci poſſit in ipſo etiam ſui initio. Diagnoſis autem hujus morbi habetur ex cauſis prægreſſis, & functionum læſionibus ſedulo obſervatis. Si ergo novimus, hominem ex propria temperie, ætate, malo victu, aliiſve morbis prægreſſis, lenta mucoſa ſaburra corpus gravatum habere, atque deinde acceſſerint tales cauſæ, quæ illud mucoſum movere, & circulantibus humoribus miſcere, potuerint, atque in pulmonem agere, ſcimus hunc morbum metuendum eſſe. Inter illa vero ſigna, quæ docent lentam pituitam una cum ſanguine moveri per vaſa, eundemque minus meabilem reddere, eſt levis fatigatio, & major debilitas, ſimulque hebetudo inſolita, dum nullis fere animi motibus amplius afficiuntur tales ægri, ſenſus externi & interni torpent. Mentis enim illa alacritas, & corporis agilitas, quæ ſanis adſunt, liberum humorum per omnia vaſa motum, & debitam ſpirituum nervoſorum copiam ſupponunt. Verum, dum mucoſa talis cacochymia ſanguinem gravat, humorum fit immeabilitas, ſecretiones impediuntur, ſubtiliſſimi liquidi defectus ſequitur, motus vitales, naturales, animales perturbantur, uti pluribus demonſtratum fuit in Commentariis §. 71. & 72.

Ubi autem lenta illa pituita in pulmonis vaſis hærere incipit, jam impeditur liber ſanguinis ex corde dextro in ſiniſtrum tranſitus, unde majore reſpirationis molimine ægri viam expedire conantur; hinc anhelant, deque moleſta anxietate & pectoris oppreſſione conqueruntur. Interim tamen nulla, vel leviſſima ſaltem, adſunt febris indicia. Vagæ tunc ſequuntur horripilationes, & leviusculi febris inſultus, ita ut nunc incaleſcant ægri, nunc frigeant iterum (*Sydenham. ibidem*). Senſim autem magis magisque infarcitur pulmo, ſic ut *Pulmonum coarctatio adſtantium auribus percipiatur* (*Idem ibidem.*), ingrato nempe illo ſtertore, de quo in Commentariis §. 826. dictum fuit. Anhelitus creſcit & debilitas; tandemque *intercepta circulatione, ſanguineque quaſi præfocato* (*Ibid.*) mors venit, licet *nulla*

N 4 *fere*,

fere, *præſertim in habitioribus*, *febris indicia ſint* (*Ibid.*). Febris autem abſentiam, vel cauſam quare vix percipiatur, partim ab intercepta circulatione ob infarctum pulmonem deduxit *Sydenhamus* (*Ibid.*), partim etiam, quod ſanguis, materiæ pituitoſæ copia gravatus, in plenam ebullitionem aſſurgere nequeat. Unde patet ratio, quare in pulſu & urina vix ullum ſignum appareat, a quo lethale præſagium haberi poſſet.

Quamvis autem urina pallida vix olens in hominibus frigidis & pituitoſis obſervari ſoleat (vide §. 72.), in hoc tamen morbo quandoque & intenſe rubra cernitur & turbida ſtatim, uti pariter *Syndehamus* (*Ibid.*) notavit. Aliquando & turbida mingitur, & manet talis, nullo ſedimento depoſito; plerumque etiam conquaſſata ſpumam colligit, & diutiſſime retinet. Adeoque in urina ut plurimum tamen ſigna apparent, quæ malum omen dant; licet etiam viderim, urinam in peripneumonia notha vix mutatam fuiſſe. Quamvis autem rubor urinæ pro caloris interni ſigno habeatur, uti ad §. 673. dictum fuit, tamen in hoc morbo adeſſe illum poſſe facile patebit, ſi conſideretur, craſſiores & obeſulos hoc morbo imprimis corripi, uti præcedenti paragrapho dictum fuit. Dum autem in his iners pingue motu, calore aeris &c. ſolvitur & ſanguini ſubito miſcetur, peſſima humorum immeabilitas naſcitur (vide §. 681.). & hujus pinguis pars ſalibus urinæ miſta ruborem facit, quem ab oleo imprimis pendere in Commentariis §. 673. probatum fuit.

Monuit & *Sydenhamus* (*Ibid.*), ægros hos, dum tuſſiunt, moleſtum capitis dolorem percipere, ac ſi diſſiliret (hac enim loquendi formula uti ſolent); Neque mirum hoc videbitur, ſi conſideretur, impedito ſanguinis per pulmonem tranſitu, ſimul etiam minui facilem venoſi ſanguinis a capite reditum, adeoque omnia encephali vaſa turgere; uti in Commentar. §. 826. patuit. Hinc etiam patet, quare & ſæpe vertiginem patiantur tales ægri; quod *Sydenhamus* (*Ibid.*) pariter notavit.

Hæc ſunt præcipua ſigna, ex quibus Diagnoſis hujus morbi hauriri poterit. Prognoſis periculum indicat, niſi mature ſuccurratur, quod quomodo fieri debeat, ſequenti dicetur paragrapho.

§. 873. **Curatur hac methodo cautiſſima: 1. Mittatur ſanguis ex largo vulnere. 2. Mox eluatur alvus clymate, quod repetatur quotidie, donec ſigna docuerint levari pulmonem. 3. Utatur victu tenuiſſimo juris carnium, imprimis cum levi acido, potu tenui ex aqua & melle. 4. Vapores, ſuffituſque deſcripti [866.], decocta diluentia, abſtergentia, leniſſime aperientia aſſiduo potanda, adhibeantur; ſimulque balnea crurum, pedumque, & larga veſicantia.**

1. Simulac anhelitus & pectoris oppreſſio percepta ab ægris docuerint pulmonem infarciri, venæ ſectio inſtituenda eſt. Ita enim minuetur moles liquidi movendi per pulmones, una cum educto ſanguine tolletur pars illius pituitoſi, quod cum ſanguine per venas fluit, minuetur motus febrilis, ſi adſit, a quo metuenda eſt major impactio lentæ pituitæ in anguſtias arteriæ pulmonalis, ſimulque depletis vaſis ſpatium fiet commodum diluentibus & attenuantibus remediis. Verum quidem eſt, ſubducto ſanguine augeri cauſam remotam hujus morbi; cum conſtiteTit ex illis, quæ §. 69. 2. dicta fuerunt, inopiam boni ſanguinis merito numerari inter illas cauſas, quæ lentum illud glutinoſum producunt, & probatum fuerit in Commentariis §. 75. 4., auctum motum prodeſſe, ut attenuetur illud lentum: ſed illæ noxæ, quæ ſanguinis hanc jacturam ſequentur, poſtea emendari poterunt, ubi pulmo fuerit levatus:

tus : vitæ autem imminens periculum, dum pulmo oppleri incipit , cogit , ut hoc remedium adhibeatur. Repetita autem ſæpius venæ ſectio , quæ in peripneumonia vera toties requiritur, in hoc morbo noceret potius , uti & monuit *Sydenhamus* (*Ibidem pag.* 341.) ; qui attenta obſervatione didicit , peſſime hoc ceſſiſſe , imprimis in illis , qui craſſiori erant corporis habitu , & ætatis florem jam prætergreſſi , quales imprimis huic morbo obnoxii ſunt . Adeo autem metuebat ſecuturam poſt ſanguinis miſſionem in hoc morbo debilitatem *Sydenhamus* (*Ibidem*.) , ut juſſerit , in lecto jacentibus ægris ſanguinem mittendum eſſe : ſic enim & præcavetur optime animi deliquium , in hoc morbo noxium , uti in Commentariis §. 854. dictum fuit . Ex largo autem vulnere ſanguis emittitur, ne pituita gravatus ſanguis , hincque lenteſcens , parvum vulnus obſtruat. Tertia morbi die novam ſanguinis miſſionem inſtituere ſolebat *Sidenhamus* (*Ibidem . pag.* 342.) : cum autem urgente tantum neceſſitate venæ ſectio in hoc morbo locum habeat, ſi pulmo levari jam inceperit , illa abſtinere præſtat .

2. Poſt venæ ſectionem ilico injicitur clysma , ut alvus eluatur ; ſicque eductis fæcibus terſa inteſtina venulis bibulis reſorbere poſſint illa , quæ poſtea eadem via injicientur , & ſaponacea & ſolvente vi lentum illud pituitoſum attenuare valent . Unde in Materia Medica ad hunc numerum habetur clysma ex melle, nitro, ovi vitello, & decocto hordei , quod utrique indicationi ſatisfacere poterit . Tanti fecit clysmatum uſum *Aretæus* (*De Curat. Morbor. Acutor. Lib.* 2. *c.* 1. *pag.* 94.) in peripneumoniæ cura , ut venæ ſectionis , ſi aliquod impedimentum illam prohiberet , locum ſupplere poſſe crediderit . Quotidie ergo hæc injiciuntur , donec reſpiratio facilior, & pulſus auctum robur, docuerint , levari pulmonem : hoc autem facto , illis abſtinendum eſt , ne nimium debilitetur corpus : de quo videantur illa , quæ in Commentariis §. 610. habentur.

Blandum purgans antiphlogiſticum , alternis diebus ſumendum , donec convaluerit æger , laudavit *Sydenhamus* (*Sect.* 6. *c.* 4. *p.* 342.) . Talia autem purgantia, quæ ſolvendi vi ſimul agunt, non autem ſubducunt de corpore liquidiſſima , prodeſſe poſſe videntur.

3. Quare victu tenuiſſimo opus ſit , dum pulmo in ſuis vaſis infarctus eſt , in peripneumoniæ veræ hiſtoria jam ſæpius dictum fuit . Laudatur autem hic jus carnium , ſed dilutum , quia minime tenax eſt ; & in hordei , avenæ &c. decoctis farinoſus lentor adeſt, qui materialem hujus morbi cauſam augeret potius (vide §. 69. 1.) : additur autem his juſculis leve acidum , ſuccus citri vel aurantiorum , ut illa diſpoſitio , qua in putredinem ſponte vergunt , emendetur. *Sydenhamus* (*Ibid.* 342. 343.) a carnium juſculis abſtineri juſſit , quia inflammationem huic morbo ſubeſſe credidit , quamvis longe minorem ac in peripneumonia vera : agnovit tamen , peripneumoniam notham a colluvie pituitoſa , hyemali tempore aggeſta , ortum ducere ; atque videtur minus accurate diſtinxiſſe frigidam & inertem illam pituitam a viſcido inflammatorio , quod longe alterius indolis eſt . Potus autem tenuis ex aqua & melle laudatur , quia mel ſaponacea ſua vi omnem lentorem dividit , facile tunc aqua diluendum , quod hic requiritur.

4. Vapores calidos humidos , antea in cura peripneumoniæ veræ totius landatos, hic pariter ſummi uſus eſſe, ſatis patet . Laxata enim his vaſa pulmonalia facilius transmittere poterunt illud , quod infarctum hæret ; ſimulque interna pulmonis ſuperficies ſic optime diſponitur , ut per ſputa pars quædam materiæ morboſæ educi poſſit . Medicamenta autem talia imprimis proſunt, quæ diluendo , abſtergendo & attenuando agunt : talis formula in Materia Medica ad hunc numerum habetur. Inflam-

mato-

matoria viſciditas aqua ſola dilui nequit; lenta autem illa pituita ſatis commode aqua calida ſolvitur; adeoque jure multum boni in hoc morbo a diluentibus ſperatur. Verum quidem eſt, laxis & pituitoſis corporibus nocere largum potus aquoſi tepidi uſum; ſed his tantum utimur eo uſque, donec pulmo levatus fuerit, tunc enim periculum abeſt.

Balnea autem pedum & crurum adhibentur, ut laxatis his partibus tumeat panniculus adipoſus, & in illo copia illius lenti pituitoſi colligatur, ſicque a pulmone avertatur, quantum fieri poſſit. In leucophlegmaticis enim & frigidis illis corporibus videmus, per totum corporis habitum adipoſum panniculum tumere lentiori tali ſaburra, unde paſtacea illa partium mollities pendet: ſic per artem conamur reducere inertem illam pituitam ad illa loca, in quibus antea diſperſa hæſit abſque multo periculo. Non enim ſufficit levaſſe pulmonem, ſoluta materia, quæ vaſis ejus impacta hærebat, niſi ſimul impediatur omni molimine, ne huic ſimilis denuo magna copia ad pulmonem deferatur.

Larga autem veſicantia, imprimis cruribus & femoribus applicata, multum prodeſſe poſſunt. Irritant enim partes, quibus applicantur, illas inflammant, epidermidem in veſiculas ichore, quandoque & viſcidiore humore, plenas attollunt. Quantum hæc uſum habeant, ut copia & impetus humorum deriventur verſus illas partes, quibus applicantur, antea in Commentariis §. 396. 4. dictum fuit; adeoque & hoc reſpectu proſunt. Præterea in Commentariis §. 75. eorundem efficacia laudata fuit, dum acri ſtimulo languentem humorum motum excitant, ſimulque omne pituitoſum iners dividunt & attenuant, quod hic imprimis requiritur. Poſt venæ ſectionem, clysmata, diluentia adhibita, dum nullus metus eſt, ne aucto his ſtimulis humorum motu plus obruatur pulmo, tuto adhibentur, & pulchrum effectum præſtant.

§. 874. **E**X his omnibus [820. ad 874.] ratio datur, cur pueris hic morbus, fœminisque rarior? ut & iis, qui laxæ ſunt ſtructuræ quoad ſolidorum fabricam, cur vix accidat? Cur in his facile, & fere ſponte, ſanetur? contra in robuſtis exercitatisque corporibus? Ex iisdem pariter liquet, hunc morbum fere fieri ex omni alio prægreſſo, antequam ex eo moriatur æger: adeoque proximam mortis cauſam, & ultimum ferme omnium lethalium morborum effectum, eſſe Peripneumoniam.

Sequuntur jam quædam corollaria, quæ ex peripneumoniæ hiſtoria tradita facile explicari poſſunt.

Cur pueris &c. Minus enim firma & in pueris, & in fœminis plerisque, eſt vaſorum compages, atque ideo fluida contenta minus condenſantur; hinc dilutior in illis ſanguis nec adeo cohærens apparet. Simul vaſa facile dilatantur: hinc, cæteris paribus, magis molle & turgidulum corpus eſt, quod pictores & ſtatuarii optime notant. Monuerat hinc *Hippocrates* (*Coac. Prænot. num.* 512. *tom.* 8. *p.* 882.), peripneumoniam & pleuritidem non fieri ante pubertatem.

Ut et iis, qui laxæ &c. Reperiuntur enim & tales homines, quibus a morbis prægreſſis, vita otioſa, propria temperie, tam parva cohæſio ſolidarum partium eſt, ut vix agant in contenta fluida, vel ſaltem non tali efficacia, quæ ad firmum & virile robur requiritur. Hinc in illis omnia eadem ac in fœminis obtinent fere, & morbis inflammatoriis minus obnoxii vivunt.

Cur in his facile, et fere sponte, sanetur. Si in talibus corporibus ſanguis immeabilis hæreat in pulmonalis arteriæ anguſtiis, cum nunquam illam denſitatem habeat, ac in firmo & robuſto corpore obſervatur, ſponte ſua ſolvi ſolet illud obſtruens; mora & calore loci, uti & diluentibus potatis, facile

facile attenuandum. Præterea cum laxa in his hominibus vaſa facillime cedant liquido diſtendenti, dum proximum cor expulſo ſanguine urget loca obſtructa, dilatabitur vas obſtructum, ulterius promovebitur obſtruens molecula, donec ex arteriis tranſeat in venas, vel per ultimas arteriolas in cava pulmonis aerea patentes exeat, & per ſputa evacuetur. Utroque modo feliciſſime ſolvi pulmonis inflammationem, antea in Commentariis §. 830. vidimus; ubi tunc ſimul notatum fuit, felicem talem peripneumoniæ exitum ſperari poſſe, quando laxitas & mollities in toto corpore obtinerent.

Contra in robustis exercitatisque corporibus. Omnia enim hic contraria obtinent. Sanguis denſus, compactus, pauca ſeri quantitate dilutus, cito concreſcens, dum vena educitur: vaſa firma, contracta, liquidis impulſis non facile cedentia. Unde tales homines in morbos inflammatorios proni ſunt, & illis correpti difficilius ſanantur. Unde monuit *Hippocrates* (*Coac. Prænot. n.* 398. *ibid. pag.* 875.), uti jam aliis occaſionibus ſæpius dictum fuit: *Denſa & exercitata corpora citius a morbis pleuriticis & peripneumonicis perire, quam inexercitata*.

Ex iisdem pariter liquet &c. In Commentariis §. 1. dictum fuit, vitam omnium minimam conſiſtere in actione cordis adhuc contracti & aperti. Verum cor contrahi nequit, niſi ſimul contentum ſuis cavis ſanguinem exprimat: in homine nato autem omnis ſanguis cordis dextri per pulmonem tranſire debet. Dum ergo homo moriturus eſt, debilis jam actio cordis, paulo poſt quieturi, nequit ſuperare illa obſtacula, quæ a vaſorum pulmonalium anguſtiis & reſiſtentia fiunt: incipiet ergo hærere ſanguis in pulmone, tenuiſſima ejus pars in venas tranſiens ad cor ſiniſtrum perget, ſicque debilem vitam adhuc continuabit: omni ergo momento magis magisque infarcietur ſanguine pulmo, donec tantæ fiant reſiſtentiæ cordi dextro, ut amplius ſe evacuare nequeat; diſtentum tunc manebit & quieſcet; adeoque aderit mors.

Si jam conſiderentur illa phænomena, quæ in moribundis apparent, patebit evidenter, ultimum ferme omnium lethalium morborum effectum eſſe peripneumoniam. Ultima enim illa vitæ quaſi cum morte lucta, dum agonizare dicuntur homines, intolerabilem anxietatem facit, quæ (vide §. 631.) ſanguinis ex corde egreſſum impeditum pro cauſa habet. Ingratus ille pulmonis fervor in moribundis certum infarcti pulmonis indicium dat; anhela illa, ſcapulis elevatis, pinnis narium motis &c. ſuſpiria in moribundis quid aliud docent? Licet ergo concludere, peripneumoniam fieri ex omni fere alio prægreſſo morbo, antequam eo eo moriatur homo. Si enim excipiantur illi caſus, ubi uno momento, corde quaſi paralytico reddito, vita ceſſat, in perfecta ſyncope a validiſſimis animi affectibus, profuſiſſimis & ſubitiſſimis evacuationibus, ſummo ſenio &c. ſemper mortem præcedit lucta illa, communis maxime ad mortem via, & ipſa morte longe pejor.

PLEURITIS.

§. 875. Pleuritis dicitur adeſſe, quando æger laborat acuta, continua febre (564. 567.), cum pulſu duro; dolore acuto, punctorio, inflammatorio (382. N. 3.), in inſpiratu valide aucto, in exſpiratu vel animæ retentione leniori, mitiori pariter, ubi reſpiratio, immoto thorace, maxime ope abdominis fit; tuſſi fere perpetua, dolorem magnum inferente, hinc ſuffocata.

Latus

Latus τὸ πλευρὸν & ἡ πλευρὰ Græcis dicitur ; πλευραὶ frequenter pro coſtis ſumuntur ; ſic enim illas vocavit *Pollux* (*Jul. Poll. Onomaſt. Lib.* 2, *cap.* 4. *n.* 66. 67. *tom.* 1. *pag.* 234. 235.). Illas autem partes, quæ ſub axillis ſunt, πλευρὰ ſive latera vocavit ; morbum vero, qui circa coſtas eſt, Pleuritidem dixit : eodem modo, uti articulorum morbus Arthritis ; renum vero morbus Nephritis appellatur. Laterum morbum Latini dixerunt, unde & a lateribus Pleuritidis nomen ſatis apte deduci poſſe videtur. Sic dixit *Celſus* (*Lib.* 4. *c.* 6. *p.* 209.). *Stomachus lateribus cingitur ; atque in his quoque vehementes dolores eſſe conſueverunt.* Quamvis autem hodie a multis ventriculus hoc nomine vocetur, per ſtomachum tamen *Celſus* intellexit œſophagum, uti ex alio loco patet (*Idem ibid. c.* 1. *pag.* 182. 184.).

Definitio autem pleuritidis, quæ hic traditur, non deducitur ex intellectu cauſæ proximæ morbi definiendi, ſed ex collectione illorum phænomenorum, quæ hunc morbum comitantur, & quorum præſentia, unanimi Medicorum conſenſu, docet hunc morbum adeſſe. Duplici enim modo morbos definiri antea in Commentariis §. 820. vidimus. Nihil ergo hic de parte affecta in pleuritide, vel de ejus cauſa proxima, dicitur, de quibus poſtea agendum erit, ſed ſimpliciter in textu habetur : Dicitur Pleuritis adeſſe, quando &c. Seligitur autem imprimis ideo in Pleuritide definienda hæc methodus, quia de parte affecta inter auctores controverſia eſt ; de ſignis autem pathognomicis pleuritidis præſentis convenit inter omnes. Utramque tamen definiendi methodum in deſcribenda pleuritide conjungit *Galenus* (*De Locis Affectis L.* 5. *c.* 3. *tom.* 7. *pag.* 488.) ; cauſam enim morbi proximam & partem affectam determinat, ſimulque præcipua morbi ſymptomata enumerat. Sic autem habet : *Quæ in ſuccingente coſtas membrana, ac muſculis illi continuis, fiunt inflammationes, morbum faciunt dictum pleuritidem : hæc quidem habet inſeparabilia ſymptomata, febrim acutam, dolorem ac ſi loca (affecta) diſtraherentur vel pungerentur, reſpirationem frequentem & exiguam, pulſum parvum, arteriam duram, & quodammodo tenſam, indicantem : tuſſim, ut plurimum quidem cum ſputis coloratis raro & ſine his &c.* Simili etiam definitione uſus fuit *Aretæus* (*De cauſis & ſignis morb. acut. lib.* 1. *c.* 10. *p.* 8.) & *Ægineta* (*Lib.* 3. *cap.* 33. *p.* 40. *verſa.*) & *Trallianus* (*Lib.* 6. *c.* 1. *p.* 266.).

Sequitur jam, ut ſingula phænomena in definitione hac memorata expendamus.

Dolor adeſt in omni pleuritide, ſed non omnis laterum dolor pleuritidis nomen meretur, uti optime monuit *Trallianus* (*Ibid.*). Unde & *Hippocrates* (*Aphor.* 23. *Sect.* 3. *tom.* 9. *p.* 118.), Hybernos morbos recenſens, in eodem Aphoriſmo pleuritidum, & dolorum laterum, & pectoris, mentionem fecit. Requiritur enim febris acuta continua comes, ut pleuritis vocetur. Optime hoc diſtinxit *Celſus*, de laterum doloribus agens, dicit enim (*Lib.* 4. *c.* 6. *p.* 209.) : *Sed interdum id malum intra dolorem eſt : iſque modo tarde, modo celeriter ſolvitur. Interdum ad perniciem quoque procedit, oriturque acutus morbus, qui* πλευριτικὴ *a Græcis nominatur. Huic dolori lateris febris & tuſſis accedit.* Ideo & *Ægineta* (*Lib.* 3. *c.* 33. *pag.* 41.), poſtquam de pleuritide egerat, ſubjungit remedia ad dolores laterum, qui ſine febre ſunt, peculiari titulo illos diſtinguens. Optime hunc morbum expreſſit hinc *Juvenalis* (*Lib.* 5. *Satyr.* 13. *verſ.* 229.) dicens.

Præterea, lateris vigili cum febre dolorem
Si cœpere pati, miſſum ad ſua corpora morbum
Infeſto credunt a Numine &c.

Plures enim cognitæ ſunt cauſæ, quæ dolorem lateris faciunt, non pleuriticum tamen. Alia occaſione in commentariis §. 326. ubi de contuſione agebatur, monitum fuit ex *Hippocrate* & *Galeno*, a curſu, lucta, onere majore ſublato &c. fieri quandoque tantas muſculorum diſtractiones, ut quædam illarum fibræ rumpantur : Vulſiones, σπάσματα, & rupturas, ῥήγματα, voca-

vocaverunt Veteres Medici illa mala; monueruntque intenſos inde dolores, & quidem circa thoracem difficillimos fieri. Ita & in hyſtericis & hypochondriacis tales laterum dolores obſervantur, & quidem acutiſſimi ſæpe, ſed ſine febre; quibus doloribus pleuritidis medela per venæ ſectionem validam & repetitam minime conveniret. Mirabilem enim hunc morbum varias induere larvas poſſe, & quævis alia mala mentiri, alia occaſione in Commentariis §. 633. ex *Sydenhamo* notatum fuit. Similes dolores & a podagra retropulſa obſervantur quandoque.

Bina ergo hæc in omni pleuritide adſunt, febris acuta continua, & dolor. Quænam vocetur febris acuta, ad §. 564. dictum fuit; ſimulque monitum §. 567. acutos febriles morbos vocari illos, quos dicta febris comitatur. Dolor vero pleuriticus non eſt mitis & obtuſus, ſed acutus & punctorius, qualem a diſtentis vaſculis inflammatis naſci in Commentariis §. 302. 3. probatum fuit; quod & *Galenus*, & reliqui autores antea memorati, in pleuritidis deſcriptione docuerunt. Hoc autem inprimis ideo notari meretur, quia etiam in febribus dolores lateris, ſed non pleuriticos, obſervavit *Hippocrates*; de qua re videantur Commentaria §. 772. Ita eliam *in Coacis* (*Num.* 491. *tom.* 8. *p.* 880. leguntur ſequentia: *Dolores circa latus, in febribus, tenuiter conſiſtentes, abſque ſignis, venæ ſectio lædit*. Ubi videtur agi de talibus doloribus, qui nec adeo acuti ſunt, neque aliis pleuritidis ſignis ſtipantur. *Duretus* (*In Coacas Hippocratis p.* 387.) loco *in febribus* (ἐν πυρετοῖσιν) maluit legere *febris expertibus* (ἀπυρετοῖσιν): ſed forte, nihil in textu mutandum eſſe, probabile videbitur, ſi conſideretur, eadem hac Prænotione alium morbum ab *Hippocrate* recenſeri, quem pariter venæ ſectio lædit, nempe in perfrigeratione torpida, ubi diſerte additur *febris non expertibus* (ἐν ἀπύροις).

Pulſus autem durus in omnibus fere morbis acutis inflammatoriis obſervatur, ob cruorem denſum & compactum, difficilius per fines capillares arteriarum tranſeuntem (*H. Boerhaave Inſtit.* §. 962.): ideoque & hunc in Pleuritidis deſcriptione notavit *Galenus*, uti modo dictum fuit; alibique (*De Pulſib. ad Tyrones c.* 12. *tom.* 8. *p.* 9.) monuit, ob duritiem pulſum pleuriticorum vehementem videri minus peritis, *qui durum ictum nequeunt a vehementi diſtinguere*. Fallere tamen quandoque poſſet hoc ſignum, dum præ doloris acerbitate inſpirare nequeunt ægri, & ſe ipſos fere ſuffocant, tunc enim peripneumonia ex pleuritide fieri incipit, pulſuſque mollis & exilis apparet; de qua re poſtea ad §. 833. dicetur.

Cum autem, dilatato per inſpirationem thorace, diſtrahantur partes inflammatæ, neceſſario augebirur dolor, qui ob eandem cauſam lenior erit inter expirandum, vel dum ægri animam retinent. Unde etiam valida pleuritide correpti, ut acerbiſſimum dolorem evitent, vix inſpirant, ſicque ſe ipſos ſuffocant. Hinc levamen ægri tales ſæpe percipiunt, dum lata faſcia thorax ſic conſtringitur, ut pectoris inter inſpirandum dilatatio vel nulla ſit, vel exigua admodum; tunc enim inſpiratio, immoto thorace, perficitur imprimis abdominis ope. In inſpiratione enim non tantum dilatatur thorax coſtarum motu ſolo, verum etiam diaphragma deorſum tractum pectoris capacitatem auget, abdominis vero cavum anguſtat, unde preſſa viſcera abdominalia muſculorum abdominalium reſiſtentiam ſuperant, ventremque attollunt. Ubi ergo per faſciam immotus retinetur thorax, poterit adhuc ſpatium fieri pulmoni per aerem inſpiratum dilatando, dum deorſum ducitur diaphragma; forte tunc & majori vi, quam dum ſimul dilatatur pectus: atque hoc modo reſpiratio ad vitam neceſſaria poterit peragi. Pro vario autem ſitu partis inflammatæ majus minuſve fiet impedimentum reſpirationis, uti poſtea §. 877. patebit.

Tuſſis autem fere perpetua adeſt: unde ab optimis auctoribus ſemper inter ſigna pleuritidis numeratur. Cum autem vel ſola inſpiratio tantum dolorem faciat,

ciat, ſatis patet, quantum ille augeri debeat, dum tuſſi quaſſatur pectus, unde & ægri natam tuſſim omni molimine ſupprimere nituntur, &, ſi nequeant, convelluntur ſæpe præ doloris acerbitate.

Horum omnium phænomenorum concurſus docet, pleuritidem adeſſe: verum optime *Aretæus* (*Lib.* 1. *de Cauſis & Signis Morbor. Acut. c.* 10. *p.* 8.) monuit ſequentia: *opus eſt autem, omnia hæc* (*pleuritidis phænomena nempe*) *inter ſe conſonare atque conſpirare, ab una cauſa pendentia. Quæcumque enim ex his ſparſim alia ab alia cauſa producuntur, etſi omnia ſimul ingruunt, pleuritis non vocatur.* Si enim lateris dolor v. g. a diſtractione partium poſt valides nixus ortus foret, tuſſiſque catarrhoſa adeſſet, ſimulque acuta continua febris ab alia cauſa quacumque (puta contagio varioloſo, morbilloſo vel alio quovis epidemico) accederet, haberetur quidem concurſus ſymptomatum pleuriticorum, ſed tamen non vocaretur pleuritis talis morbus, cum ſingulæ hæc ſymptomata non ab una & eadem cauſa ortum ducerent.

§. 876. QUoties una cum his ſymptomatibus ſputa ex pulmone ſymptomatica prodeunt, dicitur *humida*; quando hæc abſunt, *ſicca* vocatur.

Quibus ſignis pleuritis præſens cognoſci poſſit, vidimus: ſequitur jam ut de variis hujus morbi ſpeciebus quædam dicantur. Humidam enim & ſiccam, veram & ſpuriam, idiopathicam & ſymptomaticam pleuritidem dixerunt auctores. De humida & ſicca pleuritide hac paragrapho agitur; de reliquis dicetur ſequentibus numeris.

Tuſſis fere perpetua pleuritidem comitari ſolet: Cumque ſputa tanti momenti ſint in peripneumonia, & ipſa pleuritis per ſputa ſæpe ſolvatur, ut poſtea §. 888. patebit, in ipſo morbi initio periti Medici ſemper attendunt, an per tuſſim excretio fiat, & qualis. Ubi ergo per tuſſim ſputa educuntur, qualiacumque demum hæc fuerint, vocatur pleuritis humida, ſi vero ſicca & inanis tuſſis ægros vexet, ſicca dicitur; indeque habetur prima & maxime obvia pleuritidis diſtinctio, jam memorata *Hippocrati* (*De Morbis Lib.* 3. *c.* 15. *t.* 7. *pag.* 590.), *Galeno* (*De locis affectis Lib.* 5. *c.* 3. *ibid. p.* 488.), *Celſo* (*Lib.* 4. *c.* 6. *p.* 209.), *Tralliano* (*Lib.* 6. *c.* 1. *p.* 267), aliiſque.

Cum autem monuerit *Galenus*, uti antea in Commentariis §. 830. 2. dictum fuit, in pleuriticis & peripneumonicis affectibus, illam excretionem, quæ per ſputa fit, ſimilem eſſe urinarum ſedimentis, quæ cruditatem, vel coctionem, in morbis acutis deſignant, adeoque dixerit, ſiccam abſque ullo ſputo tuſſim idem ſignificare ac urinam aquoſam, quæ crudiſſima & peſſimi ominis merito habetur; patet, multum ad Prognoſin facere, diſtinctionem Pleuritidis in humidam & ſiccam. Ab omnibus enim damnatur Pleuritis ſicca, tanquam periculoſa, & moleſtiſſima curatu, & concoctu difficilis (*Vide locum citatum Tralliani & Hippocratis, uti & Coac. Prænot. n.* 381. *tom.* 8. *p.* 873.), quæ vel celeriter homines rapit, vel non niſi longo tempore ſolvitur (*Vide Galeni locum citat.*). *Celſus* tamen, licet damnaverit ſiccam in hoc morbo tuſſim, ſanguineæ ſputa tamen videtur adhuc pro pejori omine habuiſſe; dicens: *Huic dolori lateris febris & tuſſis accedit: & per hanc excreatur, ſi tolerabilis morbus eſt, pituita, ſi gravis, ſanguis. Interdum etiam ſicca tuſſis eſt, quæ nihil emolitur, idque vitio primo gravius, ſecundo tolerabilius eſt* (*Lib.* 4. *c.* 6. *pag.* 209.). Confirmant tamen experimenta practica, ſputa ſanguine tincta frequentiſſime in pleuritide adeſſe, minuſque nocere, quam ſi abſque ullo omnino ſputo morbus ſit.

§. 877. NUlla eſt pars integumentorum interni thoracis, quam non aggreditur: tota ergo pleura, totumque mediaſtinum, hinc anterior, poſterior, dextra, ſiniſtra, ſuperior, inferior, exterior, profundior pars æque obſidetur hoc malo: ſed imprimis latera.

Videndum jam, quis locus affectus ſit in pleuritide. Omnia ſymptomata docent, validam inflammationem in hoc morbo adeſſe, ſed non convenit inter medicos, quanam in parte hæc inflammatio hæreat. Acutiſſimus dolor, dum inſpirant tales ægri, docet, moveri illo tempore partes inflammatas, vel & diſtrahi. Membranam illam, quam *coſtas ſuccingentem*, vel & ſimpliciter *ſuccingentem*, vocaverunt Veteres (τὴν ὑπεζωκότα ὑμένα) propriam & ſolam pleuritidis ſedem eſſe voluerunt multi. Pleuram recepto jam nomine, licet forte minus proprio (*Petit. Comment. in Aretæum*, *p.* 151.) vocare ſolent Medici, quæ omnem interni thoracis ambitum inveſtit, pericardium tegit, & ſua duplicatura mediaſtinum (vide Commentaria §. 170. 4.) conſtituit: ſic enim hunc morbum *Aretæus* (*Lib.* 1. *de cauſis & ſignis morb. acut. c.* 20. *p.* 8.) definivit: *ſub coſtis, dorſo, & internis pectoris ad claviculas uſque, tenuis membrana robuſta ſubſtrata eſt, oſſibus adnata, cui nomen ſuccingens. In hac quum phlegmone ſuborta fuerit, febris* (*adeſt*) *cum tuſſi, & ſputis variis, pleuritis vocatur ille affectus.* In eadem ſententia fuit & *Ægineta* (*L.* 3. *c.* 33. *p.* 40. *verſa.*) & *Trallianus* (*L.* 6. *c.* 1. *p.* 266.). Partis affectæ non meminit *Celſus* (*L.* 4. *c.* 6. *p.* 209. *&c.*), dum hunc morbum deſcribit. *Galenus* autem, uti ad §. 875. dictum fuit, non tantum coſtas ſuccingentis membranæ, ſed & muſculorum ipſi continuorum, inflammationem facere pleuritidem ſtatuit.

Cum autem pleuritis & peripneumonia tantam inter ſe affinitatem habeant, ab iiſdem ſæpe cauſis producantur, in utroque morbo tuſſis adſit, per ſputa, ex pulmone prodeuntia, toties levetur pleuritis, peripneumonia acutiſſimam pleuritidem comitetur ſæpe, ſequatur fere ſemper; Clariſſimi viri, & de re medica optime meriti, fuerunt in illa opinione, in utroque hoc morbo eandem partem affici, pulmonem nempe. *Sydenhamus* (*Sect.* 6. *c.* 3. *pag.* 334) tantam affinitatem inter pleuritidem & peripneumoniam agnovit, ut expenſis omnibus pleuritidis phænomenis concluſerit, *morbum nihil aliud eſſe, quam febrem a propria & peculiari ſanguinis inflammatione ortam, qua natura materiam peccantem in pleuram deponit: nonnumquam & in pulmones, unde Peripneumonia ſuboritur; quam a priore, gradu tantum, & pro majore ejuſdem cauſæ intentione, extentuque latiori differre autumat.* Interim tamen diſtinctam morbi ſedem in utroque hoc morbo poſuit.

Neque nova hæc opinio eſt, pulmonem eſſe partem affectam in pleuritide: *Aurelianus* (*Acutor. Morbor. L.* 2. *c.* 16. *pag.* 115.) enim plures antiquos Medicos recenſuit, qui hanc ſententiam tuebantur. Imo & apud *Hippocratem* quædam inveniuntur, quæ huic opinioni utcumque favere videntur. Ita enim de fluxione in thoracem decumbente agens (*De locis in Homine c.* 7. *tom.* 7. *p.* 365.), voluit, pulmonem, natura ſua rarum & ſiccum, fluxionem attrahere, inde tumere, latus contingere, atque, ſi in utroque latere hoc fiat, peripneumoniam facere; ſi in alterutro tantum, pleuritidem. Alio autem in loco (*Ibid. c.* 10. *p.* 369.) pariter pleuritidem fieri dixit, dum pulmo admodum reſiccatus præ vehementi ſiti in latus inclinatur ex impotentia, illudque tangit. Verum conſtat ex Phyſiologicis, pulmonem naturaliter pleuram tangere, & ex peripneumoniæ hiſtoria patuit ſatis, non ex hac cauſa pendere hujus morbi originem.

Celeberrimus Hoffmannus (*Medicin. Ration. Syſtematicæ tom.* 4. *ſect.* 2. *c.* 6. *pag.* 426. 427.) fuit in hac opinione, pleuritidem ſpuriam adeſſe, ſi inflammatio externas tantum partes occupet; ſi vero membranoſæ pulmonalis ſubſtantiæ ſu-

perfi-

Digitized by Google

perficiem inſtar Eryſipelatis prehendat, pleuritidem eſſe veram, & ubi altius in ipſam pulmonum ſubſtantiam deſcendit, tuuc peripneumoniam adeſſe. Eandem ſententiam amplexus fuit & *Tillerus* in eruditiſſimo ſimul atque utiliſſimo tractatu, quem de pleuritide conſcripſit, ac ideo potius *pleuripneumoniam* vel *peripneumopleuritidem* hunc morbum vocandum voluit (*Cap.* 1. *p.* 9.). Certum quidem eſt, ſolam pleuram non eſſe ſemper pleuritidis ſedem, ſed & muſculos ipſi continuos adjunxit *Galenus*, uti paulo ante dictum fuit: & ipſa adipoſa membrana, in locis intercoſtalibus ſaginatorum animalium adeo conſpicua, quam frequentiſſimam & quidem tenaciſſimæ inflammationis ſedem eſſe, in Commentar. §. 374. demonſtratum fuit, huc referri meretur. Nata enim phlegmone, adipoſam membranam in tumorem attollens, pleuram cum ſummo dolore diſtrahere poteſt (*Abrab. Kaau Perſpirat. Hippocr. c.* 7. *n.* 143. *pag.* 66.). Cum ergo ex inflammationis hiſtoria ante tradita conſtiterit (vide §. 373.) omnem partem corporis, in qua reticulares arteriarum diſtributiones, vel lymphaticorum arterioſorum ortus obſervantur, poſſe eſſe inflammationis ſedem, patet, illam in pleura, pinguedine ipſi ſuperpoſita, muſculisque intercoſtalibus obtinere poſſe: atque hinc licet concludere, pleuram membranam pleuritidis ſedem eſſe poſſe, licet tamen non ſemper ibi hæreat morbus, ut multi crediderunt; ſed & in pinguedine, & muſculis intercoſtalibus, reperiatur frequenter.

Certe acutiſſimus ille dolor, qui primum etiam nixum inſpirationis comitatur in pleuritide, videtur docere, non in ſolo pulmone hærere malum, cum in peripneumonia vera ſæpe nullus, aliquando obtuſus tantum dolor ab ægris percipiatur, uti antea vidimus. An credibile videtur in valida peripneumonia malum non pertingere ad membranoſam ejus ſuperficiem, quæ tam acrem dolorem deberet excitare, dum inde pleuritis fieri creditur? Verum quidem eſt, in cadaveribus pleuritide defunctorum ſæpe non inveniri adeo magnum in pleura malum. Sic *Jacotius* (*Hollerii Commentar. in Coac. Hippocr. pag.* 429.) fatetur, ſe in diſſectione pleuriticorum raro obſervaſſe pleuram tumere, licet phlegmone anteceſſerit. Verum tenuis hæc & tenſa membrana, licet inflammaretur, non multum tumoris faceret, cum in flegmone tota fere tumoris moles a panniculo adipoſo turgente pendeat. Novimus ſic, perioſteum, cerebri meninges, ligamenta, abſque multo tumore inflammari, & acerrimos dolores producere poſſe. Unde & *Jacotius* (*Ibidem.*) modo allegatis præmiſit ſequentia: *Inflammationis nomine non ſolum ſanguinis immodicam copiam in locum inanem collectam intelligimus, ſed quamvis excedentem etiam in parvis membri vaſis*. Magis urget *Petri Servii* teſtimonium, qui in trecentis pleuriticis Romæ, poſt mortem diſſectis, deprehendit ſemper unum pulmonis lobum corruptum & materia putrida turgidum, intacta tamen aut leviter ſaltem vitiata pleura (*Triller de Pleuritide cap.* 1. *p.* 10). Verum, ſi conſideretur, pleuritidem & peripneumoniam ſæpe ſimul concurrere, neque ex pleuritide ſemper perire ægros, quia membrana pleura aut loca intercoſtalia inflammata ſunt, ſed ſæpius ideo, quia ob dolorem immanem omnis motus thoracis ſupprimitur, unde impedito ſanguis per pulmones trajectu lethalis peripneumonia naſcitur (vide §. 905.); patebit ratio, quare in cadaveribus pleuritide defunctorum fere ſemper in pulmone vitium inveniatur, licet leviter tantum affecta pleura videatur. Notandum enim, quod *Servius* non negaverit, pleuram in hoc morbo affici, ſed leviter tantum: Cauſa ergo mortis in pulmone affecto inveniebatur quidem, prima tamen origo mali in pleura, vel ipſi incumbentibus muſculis, & adipoſa tunica, hæſiſſe potuit. Pleuram autem in hoc morbo affici confirmant obſervata plurima; ſic *Aurelianus* (*Acut. Morbor. Lib.* 2. *cap.* 16. *pag.* 117.) dixit: *Manifeſta namque conjectura eſt, quod ipſa* (*pleura*,) *patiatur. Si quidem tumoris*

ris augmento collectionem in pleuriticis faciant, & exſpirantibus ſæpe ægrotis nigra inveniatur.

Coram multis ſpectatoribus in noſocomio diſſecuit *Diemerbroeckius* (*Anat. L.* 2. *c.* 13. *p.* 309.) cadaver mulieris pleuritide mortuæ, quæ primis quatuordecim diebus acutiſſime afflicta fuerat, poſtea vero, ſuppuratione facta, morbus per aliquot dies mitior viſus fuerat, tandem morte finiebatur. Invenit autem pulmonem a pleura omnino liberum, & in dextro latere totam pleuram ab axillis ad diaphragma uſque inflammatam: abſceſſus autem ruptus fuerat ad quintam & ſextam coſtam, quæ binæ coſtæ duorum digitorum latitudine omnino erant pleura nudatæ: pus in thoracis cavitatem modica quantitate effluxerat. Pulmo inveniebatur nulla inflammatione aut alio malo læſus. Similia & poſtea in viri cadavere eodem morbo extincti vidit, atque inde concluſit, minime veram eſſe illam opinionem, qua ſtatuitur, in omni pleuritide adeſſe etiam exterioris partis pulmonis inflammationem. Quinimo in cadaveribus peripneumonia mortuorum invenit unius lateris pulmonem totum inflammatum, etiam in exteriore membrana, licet illi ægri de obtuſo tantum dolore conqueſti fuiſſent, dum viverent. Pleuram pariter affectam poſt hunc morbum in cadaveribus vidit *Harderus* (*Harder. Apiar. obſerv.* 53. *p.* 222. 223.), & alii plurimi, quos recenſere nimis operoſum foret.

Sed & *Hippocrates* (*De Morbis Lib.* 1. *c.* 2. *tom.* 7. *p.* 546.) diſerte dixit, ad latus impactam bilem & pituitam pleuritidem facere; ſi vero pulmo eadem in ſe traxerit, peripneumoniam fieri.

Ex omnibus ergo his concludere licet, partem affectam in pleuritide eſſe pleuram, contiguam ipſi pinguedinoſam tunicam, & muſculos incumbentes: pulmonem vero in pleuritide quidem affici ob impeditam reſpirationem, atque inflammari ſic poſſe, interim tamen pulmonis inflammationem a pleuritide omnino diſtinctam eſſe.

Neque obſtat tuſſis, quam crediderunt tantum a pulmone affecto naſci poſſe Clari in arte viri. Dum intercoſtalia loca inflammata tument, pulmonem contiguum premere atque irritare poſſunt, ſicque tuſſim producere: ipſa inſpiratio ob acerbum dolorem impedita tuſſis cauſa eſſe poteſt. Ita in gravidis mulieribus, quibus uterus altius aſſurgens ſurſum premit viſcera abdominalia, ſicque diaphragmatis liberum motum impedit, moleſtiſſima quandoque tuſſis obſervatur (*Mauriceau T.* 1. *Liv.* 1. *Chap.* 16. *p.* 141.). Narium internarum irritatio, rudior attactus membranæ meatum auditorium inveſtientis, tuſſim producere poteſt. Si ergo ab aliis partibus, a pulmone diſſitis, tuſſis excitari poſſit, quanto magis a locis pulmoni contiguis, inflammatis & dolentibus. In lateris tuberculo, quod ſuppuratum uri vel ſecari juſſit *Hippocrates* (*de Morbis L.* 2. *c.* 24. *t.* 7. *p.* 575.), adeoque verſus exteriora hæſiſſe videtur, tuſſim adfuiſſe notat. Sputa autem, quæ in pleuritide excernuntur, ex pulmone veniunt; verum poſtea ad §. 888. 6. de his dicendum erit, tuncque patebit, neque ex ſputis concludi poſſe, pulmonem in omni pleuritide ſemper & primario affici.

Cum ergo in ipſa membrana pleura, pinguedine ipſi incumbente, muſculis intercoſtalibus, nata inflammatio pleuritidem facere poſſit, patet, in diverſis, & ſatis diſſitis, corporis locis, eumdem nomine morbum obtinere poſſe. Omnis enim interni thoracis ambitus his tegitur, ipſumque mediaſtinum ex pleuræ duplicata lamella, interpoſita tunica celluloſa, conſtat; diaphragma, & pericardium pleura obducuntur. Obtinuit tamen inter Medicos, ubi illa pars membranæ pleuræ, quæ diaphragma ambit, inflammatur, *Paraphrenitidem* vocare morbum, de quo poſtea, ob ſymptomata quædam peculiaria, ſingulari capitulo agetur; ſimulque tunc addentur illa, quæ circa pericardii & mediaſtini inflammationem maxime notanda ſunt.

Per omnem illum ambitum natas pleuritides obſervavi, & paſſim hoc fide digniſſimorum auctorum teſtimoniis confirmatur: omnium tamen frequentiſſime la-

tera hoc morbo occupantur; atque ideo a parte corporis, quæ magis patitur, nomen ſumpſiſſe hunc morbum concluſit *Aurelianus* (*Acutor. Morbor. lib.* 2. *cap.* 13. *pag.* 110.). Hoc autem in primis notari meretur, quia minus periti non ſuſpicantur pleuritidem adeſſe, niſi dolor latus occupet; imo & vulgus in illa opinione eſt, ſiniſtrum latus ſolum huic morbo obnoxium eſſe; unde ſæpe morbum ſummo cum periculo negligunt, dum in dextro latere dolor adeſt. Interim tamen conferendo ſatis numeroſas hujus morbi hiſtorias, quas collegi, vidi ſæpius adbuc dextrum latus, quam ſiniſtrum, affectum fuiſſe: quod & notavit *Trillerus* (*De pleuritide*, *pag.* 4.), qui ſe obſervaſſe teſtatur benigniorem eſſe pleuritidem, quæ dextrum latus occupat, periculoſiorem vero & diuturniorem, quæ ſiniſtrum. Monuerat jam *Aretæus* (*de Cauſis & Signis Morb. acut. lib.* 1. *cap.* 10. *p.* 8.), per omnem continuitatem ſuccingentis membranæ dolorem protendi, quibusdam etiam ad dorſum & ſcapulas pertingere, huncque dorſalem pleuritidem ab antiquis vocatam fuiſſe, uti ex ingenioſa obſcuri hujus loci emendatione, quam *Petitus* (*ibidem pag.* 152.) dedit, patet. Pleuritidis in dorſo etiam jam meminit *Hippocrates* (*de Morbis lib.* 3. *cap.* 15. *pag.* 590.); quædam tamen ibi occurrunt, quæ corruptum eſſe textum indicare videntur. Pariter & anteriora pectoris, & quidem ſub ipſo ſterno, hunc morbum occupaſſe, docuerunt obſervata, uti ex *Petro Salio de curatione morborum ab ordinariis practicis non exhibitorum* refert *Schenckius* (*lib.* 2. *pag.* 289.). In cadavere enim viri, nono die morbi præter Medicorum expectationem mortui, *inventus fuit in membranis interſepientibus tumor inflammatorius ſatis notabilis magnitudinis, qui etiam ex parte communicabatur pericardio*. In talibus ægris aderant omnia acutæ pleuritidis phænomena, ſed lateris dolor aberat, ejusque loco aliquid moleſti ſub ſterno percipiebatur, cum magni ardoris in thorace ſenſu. Patet autem ſatis, eo acriorem inflammatarum partium dolorem eſſe, quo magis inter inſpirandum moveri aut diſtrahi debent, adeoque variam doloris intenſitatem in pleuritide eſſe poſſe, prout in hoc illove thoracis loco hæret morbus. Quia autem frequentiſſime latera occupat pleuritis, ideo inter ſigna §. 875. dolor acutus punctorius ponitur, licet abſolute loquendo, pleuritis, & abſque hoc dolore, vel ſaltem leni tantum comitata, eſſe poſſit, uti ex modo dictis patet.

§. 878. UBi autem ipſa membrana coſtas interne ſuccingens doloris ſedes, aut pars illa muſculorum intercoſtalium internorum, *vera*; ſi autem altius intercoſtales muſculi, externi in primis, vel & his ſuperiora laborant, *ſpuria* appellatur.

Quosdam lateris dolores abſque febre eſſe, illosque ad pleuritidem non pertinere, §. 875. patuit. Verum & alii dolores laterum cum febre reperiuntur, qui reſpirationis liberam actionem utcumque lædunt, neque tamen adeo periculoſum exitum habent. Hinc illa diſtinctio pleuritidis in *veram* & *ſpuriam* nata fuit. Vera dicebatur, ſi ipſa pleura, vel partes huic proximæ, inflammatæ eſſent; ſpuria autem, ſi ſuperiores his partes, & integumentis externis magis viciniæ, laborarent. Diverſum diſcrimen in utraque pleuritidis ſpecie in primis inde pendet, quod eo magis impediatur vitalis inſpiratio, quo magis verſus interiora hæſerit malum; & ſuppuratio natam inflammationem ſequens extrorſum tendat potius, ſi in exterioribus partibus morbus fuerit; & contra verſus pectoris cavum ruat, ſi profundius malum hæſerit. Pulchre hæc notavit *Galenus* (*de locis affectis lib.* 5. *cap.* 3. *tom.* 7. *pag.* 488.), ſignaque recenſuit, quibus bini hi morbi, adeo affines, diſtingui poſſent. Poſtquam etiam de Pleuritide dixerat, ſubjongit ſequentia: *Sunt vero alii laterum dolores cum febribus, per quos neceſſario denſa &*

pur-

parva reſpiratio fit: nihil autem exſpuitur, ut ideo ſputi expertibus pleuritidibus ſimiles fiant; verum facile ab illis diſcernuntur; tum quod nulla ſit tuſſis, cum ſputi expertes (pleuritides) ſiccam tuſſim habeant; tum quod neque tenſionem neque duritiem ullam referat pulſus, neque adeo acuta febre laborent, & reſpirationis difficultas minus illos moleſtet: nonnulli etiam, prementibus nobis extrinſecus locum inflammatum, dolent. Illis repurgatio non fit per ſputa, quia ab initio nihil (humoris) inflammationem excitantis ad thoracis ſpatium pervenit. Concocta vero inflammatione, niſi pus prius diſcutiatur, ad cutim attollitur, & ſecatur. Modo dictis ſimilia & apud *Æginetam* (*lib.* 3. *c.* 33. *pag.* 40. *verſa*) habentur. Difficulter autem admodum diſtingui poſſe videtur, an intercoſtales muſculos internos externosve ſolos inflammatio occupet, cum ſibi invicem incumbant, & ſimilem actionem habeant, adeoque ſatis obſcura inde foret Pleuritidis veræ & ſpuriæ Diagnoſis, quæ longe evidentior ex Galeni loco citato haberi poterit.

Notandum etiam, quandoque contingere, ut & loca intercoſtalia, & his ſuperiora, ſimul inflammentur, quales caſus aliquando vidi, licet rarius: Cum autem a potiori ſoleat ſumi denominatio, ad veram pleuritidem referendus videtur talis morbus potius, quam ad ſpuriam.

§. 879. ADultos, ſanguineos, lautius potos, paſtosve, exercitatos valde, acidum raro eructantes in morbos inflammatorios vergentes; verno tempore, maxime ſubito æſtuante poſt acre gelu cœlo; aut hyberno in acerrimo frigido vento; infeſtat primario: tumque vocatur *idiopathica*.

Docuerunt obſervata fidelia, non omnem ætatem & temperiem æque huic morbo obnoxiam eſſe, imo & varium anni tempus, aeriſque viciſſitudines, conſiderationem hic mereri, de quibus nunc agendum erit.

Pleuritis morbus inflammatorius eſt, adeoque maxime metuendus illis, qui ſponte in hos morbos vergunt. Tales autem ſunt (uti alia occaſione in Commentario §. 772. monitum fuit,) quibus vaſa robuſta & contracta, humores denſi ſunt, acriores, & celerius moti. Pulſus his hominibus majores & crebriores eſſe ſolent, corpus gracile, agile, robuſtum, calidum. Adultos hinc potius invadit, quam juniores, in quibus ſolidorum laxior compages, & fluidorum minor denſitas reperitur; unde & *Hippocrates* (vide Commentaria §. 874.) monuerat, pleuritidem & peripneumoniam ante pubertatem non fieri: interim tamen quandoque, licet rarius, & junioribus hic morbus contingit. Ob eandem rationem noverat *Aurelianus* (*Acutor. Morbor. Lib. II. cap.* 13. *pag.* 111.) maribus frequentiorem quam fœminis eſſe hunc morbum: teſtatur autem *Trillerus* (*De Pleuritide pag.* 4.), fœminas pejus affici quam viros, ſi hoc morbo corripiantur; licet hoc rarius contingat. Validæ enim tunc videntur fuiſſe cauſæ, quæ in corpore fœminino, minus ad hunc morbum prædiſpoſito, pleuritidem excitare potuerunt. Monuerat autem *Hippocrates* (*Aphor.* 34. *Sect.* 2. *Tom. IX. pag.* 75.) ſequentia: *In morbis minus periclitantur, quorum naturæ, ætati, habitui, & anni tempeſtati morbus magis familiaris fuerit, quam quibus in horum aliquo non familiaris ſit.* Et *Galenus* (*Ibidem p.* 76.) in Commentariis in hunc textum optime notavit, periculi magnitudinem tunc non pendere ab ipſa conſtitutione corporis ægrotantis, ſed a vehementia cauſæ, quæ morbum produxerat. Poſſunt facile conciliari modo dicta illis, quæ in §. 874. habentur, ubi dicebatur, peripneumoniam pueris & fœminis & laxis hominibus rarius contingere, atque facile, & fere ſponte, ſanari, quatenus nempe ipſa fluidorum & ſolidorum diſpoſitio naturalis in his hominibus minus favet huic morbo. Interim tamen, ubi cauſæ procatarcticæ tanta efficacia eſt, ut in minus prædiſpoſitis talibus corporibus validam tamen pleuritidem excitare poſſit, non repugnat, periculoſum morbum eſſe poſſe quandoque, licet tamen in duro & exercitato corpore ab eadem cauſa pejor ad-

Digitized by Google

huc naſceretur morbus, & a leviore etiam cauſa in tali corpore excitaretur.

Obſervavit *Sydenhamus* (*Sect. VI. c. 3. pag. 331.*), quod hic morbus *temperamento ſanguineo præditos præ reliquis aggreditur, ſæpe etiam ruſticos & duro jam fractos membra labore*. Denſis autem illis & exercitatis corporibus imprimis perniciosum eſſe hunc morbum, jam monuerat *Hippocrates* (*Ibidem pag. 76.*), uti alia occaſione dictum fuit. Et in macilentis & ſiccis corporibus frequentius ſe hunc morbum obſervaſſe, quam in obeſis & humidis, teſtatur *Trillerus* (*De Pleuritide pag. 3.*). Rigida enim in his vaſa, & humores denſi obſervantur. Ob hanc cauſam *Aretæus* (*De Cauſis & ſignis Morbor. Acutor. Lib. I. cap. 10. p. 9.*) crediditſe videtur, ſenes imprimis pleuritidi obnoxios eſſe, ſed & ſæpius evadere, cum valida phlegmone in ſenili ætate raro excitetur. Contrarium vero de juvenibus, & in flore ætatis conſtitutis hominibus, dixit, nempe, minus frequenter hoc morbo affici, ſed & rarius emergere, quia majori impetu in talibus furere ſolet pleuritis. Solidarum autem partium firmum robur huic morbo favere colligi etiam poteſt ex illis, quæ apud *Hippocratem in libro de aere, locis & aquis* (*Tom. VI. pag. 191.*) habentur. Notat enim, homines, qui incolunt urbes ſeptentrioni oppoſitas, robuſta & ſicca habere corpora, ſed & pleuritidi obnoxios vivere: contra vero illos, qui civitates auſtro oppoſitas habitant, imbecilliora (ἀτονώτερα) plerumque corpora habere, ſed & raro pleuritide corripi (*ibidem pag. 190.*).

Cibos potuſque vel acri ſua indole, vel & ſola copia nimia, febres excitare poſſe, antea in Commentariis §. 586. a. vidimus; adeoque patet, lautius potos & paſtos, ſi ſimul in morbos inflammatorios ex propria temperie & ætate proni fuerint, facillime in pleuritidem incidere. Unde & copioſam vini ingurgitationem pro cauſa pleuritidis habuit *Hippocrates* (*De Morbis Lib. I. cap. 2. Tom. VII. pag. 546.*). Longe pejor adhuc ſpirituum fermentatorum abuſus, cum & ab his liquidis coagulum inducatur, & ſolidæ corporis partes corrugentur; ideoque frequentiſſimæ & acerrimæ pleuritides illis accidere ſolent, *qui potui ſpirituoſiori, præſentim vini ſpiritui, plus juſto per vitam ſunt aſſueti*, uti obſervavit *Trillerus* (*De Pleuritide pag. 4.*). Sæpe tertio vel quarto die jam lethales pleuritides in ebrioſis hominibus vidi.

Acidum raro eructantes. Monuit in Aphoriſmis (*Sect. VI. num. 33. Tom. IX. pag. 269.*) *Hippocrates* ſequentia: *Qui acidum eructant, raro Pleuritici fiunt*. Ubi autem de *morbis ſpontaneis ex acido humore* agebatur, conſtitit, boni ſanguinis inopiam, debilitatem fibroſæ compagis vaſorum & viſcerum, atque defectum animalis motus (vide §. 61.) merito inter cauſas acidæ acrimoniæ numerari. Verum patet ex ante dictis, talia corpora minime ad morbos inflammatorios diſpoſita eſſe: unde intelligitur facile ratio hujus Aphoriſmi. Poſtquam autem *Helmontius* (*In Capitulo* Pleura furens, *num. 13.*) ſtatuerat, hoſtile acidum, pleuræ tanquam ſpinam infixum, pleuritidem facere, longe aliam hujus Aphoriſmi explicationem dederunt Medici, qui hanc opinionem tuebantur. Putabant enim ideo ſæpius hoc morbo affligi illos, qui acidum raro eructabant, quia illud retentum in corpore, ſanguini mixtum, morbo huic originem dabat. Quam vana autem hæc ſit opinio, ex cauſis pleuritidis poſtea recenſendis, uti & ex tota hujus morbi hiſtoria, ſatis parebit.

In Morbos inflammatorios vergentes. Quales illi ſint, paulo ante dictum fuit ad eandem hanc paragraphum. Hoc autem cognoſcitur ex corporis habitu, & morbis prægreſſis.

Verno tempore &c. Pleuritis quidem omni anni tempore a cauſis poſtea enumerandis naſci poteſt, verum quando Epidemicorum in morem regnat pleuritis, tunc potiſſimum verno tempore aggreditur; imprimis autem illa parte anni, quæ *inter ver atque æſtatem ambigens, utrinſque*

quaſi

quaſi fibula eſt, uti *Sydenhamus* (*Sect.* 5. *c.* 5. & *Sect.* 6. *c.* 3. *p.* 306. 330.) monuit; quod & propriis Epidemicarum conſtitutionum obſervatis confirmatum vidi.

AUT HYBERNO IN ACERRIME FRIGIDO VENTO. Per frigus adunari ſanguinis moleculas, adeoque cauſam obſtructionis in arteriarum anguſtiis naſci, antea ad §. 117. demonſtratum fuit. Si jam frigidus ventus magna vi aerem gelidum in pulmonem impellat, qui pleuræ contiguus eſt, ſimulque totum corpus undique afflet, loca intercoſtalia ab utraque parte tam interiori quam exteriori exponuntur acri frigori. Imprimis autem pleuritidis periculum tunc adeſt, dum ex calidis hypocauſtis in aerem frigidiſſimum, non ſatis tecto veſtibus corpore, prodeunt incauti homines. Ratio hujus data fuit ad §. 118.

Ideo *Hippocrates* dixit, hyeme pleuritides & peripneumonias fieri maxime, & quidem vehementiſſimas (*De Affectionibus cap.* 3. *Tom.* 7. *p.* 621.); & *Aretæus* (*De cauſis & ſignis morbor. acutor. L.* 1. *c.* 10. *p.* 9.) ſimilia monuit.

Tuncque vocatur idiopathica. Quando nempe pleuritidis cauſa, a primo ipſius morbi initio, in locis intercoſtalibus hæſit, non vero in alia parte corporis prius nata, dein relicta priori ſede has partes occupavit: ἰδιοπάθεια enim dicitur propria & primaria affectio.

§. 880. AT ex materie prægreſſi inflammatorii morbi mota, & in loca deſcripta (877. 878.) delata, exorta *ſymptomatica* dicitur.

Contingit quandoque, aliis morbis prius natis in corpore, pleuritidem ſuccedere, tuncque vocatur ſymptomatica. Sic alia occaſione ad §. 752. notavi, quartanam, verno tempore calidiſſimis remediis tractatam, tranſiviſſe in ſævam pleuritidem. Ita & *Sydenhamus* (*Sect.* 6. *c.* 3. *pag.* 332.) monuit, pleuritidem per accidens aliis febribus ſupervenire, cujuscumque demum generis ſint: notat autem præcipue hoc contingere intempeſtivo calidorum remediorum in morbis incipientibus uſu; præſertim ſi ægrorum ætas, temperamentum, annique tempeſtas inter ver & æſtatem ambigens, ſimul conſpiraverint.

Hæc autem diſtinctio pleuritidis in idiopathicam & ſymptomaticam uſum inſignem habet in curatione: pleuritis enim idiopathica ſanguinis miſſionem, ſæpius quandoque repetitam, ut plurimum poſcit. Si autem pleuritis ſymptomatica ſequatur alium morbum epidemicum, cujus indoles ſanguinis miſſionem, ſaltem repetitam, non fert, tunc longe parcius, quam aliter fieri ſolet, ſanguis mittendus eſt. Sedula morborum obſervatione hoc invenit *Sydenhamus* (*Sect.* 5. *cap.* 5. *pag.* 310.), & tanquam rem magni momenti in praxi propoſuit.

§. 881. PRo cauſa antecedente habet: 1. omne id, quod inflammationi generandæ cuicunque aptum (375. ad 380.). 2. id quod hanc cauſam generalem determinat in pleuram præcipue; quo pertinent maxime, natura ægri; intercoſtales arteriolas anguſtiores, magisque duras, habentis; morbus præcedens, qui reliquit diſpoſitionem eadem proferentem; ut eſt ſcirrhus pleuræ, callus, pulmo adnatus &c. natura epidemici morbi prædominantis; aer frigidus, per anguſtas rimas violente actus in nudatum corpus, ex labore vel igne prius valde æſtuans; potus gelidus ſubito, magno hauſtu, ingeſtus in corpore ſimili; aer hyemali tempore borealis gelidiſſimus. 3. μετάστασις materiæ inflammatoriæ, ichoroſæ, ſuppuratoriæ, prius in toto, vel in aliqua parte, prædominantis, & dein quacunque cauſa huc depoſitæ, ut in morbillis, variolis, tumoribus ulceroſis, ulceribus magnis, latis, ſubito evaneſcentibus, abſorpta venis materie.

I. Agendum nunc de cauſis: Cum autem hactenus dicta evincant, pleuritidem eſſe morbum inflammatorium (quod & ex decurſu totius morbi, & eventu vario, poſtea deſcribendis, patebit), ad cauſas pleuritidis referuntur omnia illa, quæ inflammationem producere valent, de quibus actum fuit paragraphis hic citatis.

II. Licet autem inflammatoria diatheſis in ſanguine nata fuerit, tamen & debet alia adhuc cauſa eſſe, per quam illud malum intercoſtalia loca potius occupet. Hunc refertur Natura ægri &c. Docuerunt Anatomici, magnam ſæpe diverſitatem obſervari in vaſorum magnitudine & numero in diverſis corporibus, imo & quandoque nonnullas arterias calloſas, cartilagineas, imo & oſſeas factas fuiſſe. Poſſet ergo & tale vitium in arteriis intercoſtalibus contingere, ſicque libero ſanguinis motui per illas impedimentum naſci. Interim tamen vero ſimile videtur, rarius talem cauſam adeſſe, cum illa arteriarum induratio plerumque in majoribus truncis tantum obſervetur, & imprimis in decrepita ſenectute.

Morbus præcedens &c. Poſt inflammationes validas ſcirrhoſam ſæpe duritiem manere, in hiſtoria inflammationis ad §. 392. patuit, præcipue circa partes glanduloſas. Verum & alia occaſione, ubi §. 485. de ſcirrho agebatur, notavi, quam miræ indurationes partium membranacearum quandoque obſervatæ fuerint in cadaveribus. Præterea ad §. 843. patuit, pulmonem inflammatum contiguæ pleuræ frequenter accreſcere: non mirum ergo ſi & idem fiat a pleuræ inflammatione, quod pleuritidem paſſorum Anatome docuit (*Triller. de Pleuritide p. 6.*).

Tales autem calloſas aut ſcirrhoſas indurationes, uti & concretiones partium prius liberarum cauſam eſſe poſſe obſtructionis & inflammationis, antea ad §. 112. 1. probatum fuit. Ideo ſævam pleuritidem paſſi ſæpe tota vita doloris aliquas reliquias ſentiunt, a mutatione aeris ſubita, a validis animi affectibus, potu largiore &c. præcipue ſi ſæpius cum hoc morbo conflictati fuerint. Ita ex *Braſſavolo* notat *Schenckius* (*J. Schenckii obſerv. med. rar. L. 2. p. 245.*) quod Alphonſus Ferrariæ dux, ter pleuritidem paſſus & ſanatus, poſtea in eodem loco a minima etiam occaſione dolorem ſenſerit.

Monet autem *Diemerbroeckius* (*Anat. Lib. 2. c. 13. p. 308.*) ſe in praxi obſervaſſe, quod illi facilius & frequentius in pleuritidem inciderent, quibus ex aliquibus ſignis judicabat, pulmonem pleuræ adhærere. Docuit etiam experientia Medicos, crebtius corripi pleuritide illos, qui ſemel eadem decubuerunt.

Natura Epidemici morbi prædominantis. Quamvis pleuritis ſæpe ortum ducat a cauſis manifeſtis, aere v. g. frigido corpus a valido motu eſtuans afflante, tamen obſervatio fidelis docuit, naſci & pleuritides, multoſque homines affligere eodem tempore, licet nulla cauſa noſcatur, cui morbi origo tribui poſſit. Verum quidem eſt, communem pluribus afflictionem, aliaque (de quibus poſtea §. 1404. & ſequentibus agetur) ſuadere, latentem talem cauſam in aere hærere: interim tamen nemo facile determinabit indolem illius noxii, quod morbos populariter graſſantes efficiat, cum nulla mutatio qualitatum ſenſibilium aeris detegatur, cui adſcribi merito poſſet talis effectus. Mirabatur non ſine ratione hoc *Sydenhamus*, quod febres tales epidemicæ nunc caput affligerent, alio tempore inteſtina, & dyſenteriam facerent, alio iterum tempore pleuram potius & pulmones invaderent. Obſervavit tamen & rem magni in praxi Medica momenti, quod nempe per mutationes qualitatum ſenſilium aeris Epidemica conſtitutio deflecteret utcumque a priſtina indole, quatenus nempe alia pars corporis afficeretur. Ita dum febris Epidemica graſſabatur, quæ caput invadebat, contigit, ut menſe Octobri toto inſolitus aeris tepor adeſſet, quem ſubito excipiebat frigida & humida tempeſtas; unde oriebantur tuſſes integras familias affligentes. Verum tuſſes illæ febri Epidemicæ ſternebant viam, ita tamen, ut febris nata poſt tuſſim non caput, ſed pleuram & pul-

pulmonem nunc invaderet; & tamen in curatione ſimilia requirebat auxilia, ac ante adhibita fuerant, dum caput peteret (*Sydenh. Sect. 5. c. 5. p. 305.*). Patet ergo & ad hanc pleuritidis cauſam in praxi attendendum eſſe.

Aer frigidus &c. Dum a valido labore æſtuant homines, vel & a calore foci multum incaluerunt, videmus totam cutem externam rubere, ſigno manifeſto ſanguinem rubrum vaſa multa ingreſſum eſſe, in quibus naturaliter eſſe non ſolet, dum corpus quieſcit, vel in aere non adeo calido verſatur: Error ergo loci tunc adeſt (vide §. 118.). Si ergo per aerem frigidum ſubito tunc conſtringantur vaſa, & adunentur magis liquidorum in vaſis hærentium moleculæ, liquida craſſiora in vaſorum minorum anguſtias impulſa hærebunt, fiet obſtructio, inflammatio, & quæ inde ſequuntur mala. Pleuritides frequentes a tali cauſa natas obſervaverunt omnes practici; uti & artritides, rheumatiſmos, & quidem difficillime curabiles.

Omnium autem maxime nocet aer frigidus, per anguſtas rimas violente actus in nudatum corpus, quia tanto major eſt frigoris actio in corpus noſtrum. Verum quidem eſt, aerem follibus celerrime expulſum in bulbum thermometri etiam ſatis ſenſilis non efficere, ut liquor in thermometro deſcendat, ſed per talem aeris motum difflatur aer, jam caleſcens a vicinia corporis, & omni momento applicatur aer frigidus, & hinc augetur frigoris ſenſus & effectus. Hinc tot ruſtici, bajuli, & ſimiles homines talibus morbis pereunt, quod a valido labore æſtuantes nudo fere corpore quieſcant, & gratam adeo auram frigidiuſculam captent. Imo *Sydenhamus* (*Sect. 6. c. 1. p. 325.*) putabat, plures homines ab hac cauſa perire, quam peſte, gladio & fame.

Potus gelidus &c. Majus adhuc inde diſcrimen, quam ab aere frigido. Certe nunquam pleuritides magis ſævas & citius lethales vidi, quam a potu gelido affatim hauſto, æſtuante corpore. In nobili juvene, pilæ luſu dum caleſceret totus, potus gelidiſſimæ aquæ cum ſucco limonum intra trihorium lethalem pleuritidem fecit. *Diemerbroeckius* (*Anat. L. 2. c. 3. p. 309.*) obſervavit, hominem, qui media æſtate fœno colligendo occupatus erat, & valde ſudabat, ilico pleuritidem intra paucos dies lethalem contraxiſſe, dum frigidam cereviſiam largo hauſtu biberet. Innumera talia apud practicos occurrunt, quæ hoc confirmant. Facile autem intelligitur ratio. Sanguis de faniſſimi hominis vena inciſæ in aquam frigidam exſtillans concreſcit illico in ſtrias fere ſolidas. Verum dum affatim gelidus potus ingurgitatur, œſophagus, in ſuo decurſu truncis intercoſtalium arteriarum quarundam ſatis propinquus, eo repletur, dein totus ventriculus potu frigido diſtentus adjacenti diaphragmati, hepati, lieni &c. ſubitum & inſolitum frigus communicat. Cavæ aſcendentis truncus, ingens ſinus dexter cordis, tenui tendinoſæ parti diaphragmatis incumbens, ſimiliter afficiuntur, ſanguis ibi collectus ad concretionem diſponitur, qui paulo poſt per pulmonis anguſtias tranſire debebit. Non mirum ergo toties lethalem ſubito pleuritidem & peripneumoniam a tali cauſa naſci, uti & ſimilia in viſceribus ventriculo adjacentibus mala. Augetur periculum, quod per validos corporis motus, ſudore excitato, liquidiſſima ſanguinis pars difflata fuerit, & quod aqua frigida ſimiliaque non tam cito a calore corporis noſtri incaleſcant quam aer. Demonſtravit enim *Celeberrimus Boerhaavius* (*Chem. Tom. 1. p. 201.*), eo citius caleſcere ab eodem igne corpus, quo rarius eſt.

Summo ergo jure *Lanciſius* (*De ſubitaneis mortibus l. 1. c. 7. p. 12.*) inter ſubitaneæ mortis cauſas enumeravit frigidi potus vel balnei uſum, excalefacto corpore.

Aer hyemali tempore Borealis gelidiſſimus. De hac pleuritidis cauſa actum fuit §. 879.

III. Notatum fuit paulo ante, pleuritidem diſtingui in idiopathicam & ſymptomaticam: quæ binis præcedentibus numeris dicta ſunt, ſpectant ad cauſas pleuri-

ritidis idiopathicæ; nunc vero agendum de cauſis pleuritidis ſymptomaticæ. Omnes enim morbi, qui ex priore ſpecie in aliam degenerant & tranſeunt, *ἐν τῇ μεταπτώσει* fieri dicuntur (*Gorræi definit. medic. p.* 397.). Sic v. g. in febribus continuis ſæpe inflammatoria diſpoſitio ſanguini inducitur, & poſtea inde reſpiratio difficilis frequens, dolens circa vitalla (vide §. 734.) naſcitur. Quandoque & in alias partes corporis jam depoſita materies inflammatoria locum mutat, & intercoſtalia loca invadit. Sic dolore ad pectus phrenitidem quandoque ſolvi, alio in loco (§. 779.) monitum fuit.

Sic a lochiis retentis pleuritides peſſimæ in puerperis fiunt, uti poſtea §. 1329. dicetur: neque tantum dum ſanguinolenta adhuc & copioſa lochia ſubito ſupprimuntur, verum etiam dum jam ichoroſa quaſi & alba prodeunt, uti *Hippocrates* (*Prædict. Lib.* 1. *num.* 82. *Tom.* 7. *pag.* 751.) monuit: *Quibus ex partu alba purgamenta retinentur cum febre, ſurditas & acutus lateris dolor; pernicioſe inſaniunt*.

Sic in variolis obſervavit *Sydenhamus* (*Sect.* 3. *cap.* 2. *pag.* 166.), licet confluentes vix unquam diem quartum præſtolentur, ſed citius erumpant, tamen quandoque acutiſſimum dolorem, nunc in regione lumborum, nunc in latere, *qualis pleuriticos vexat*, fieri, & tunc variolas ſerius erumpere; morbi nempe materia, quæ ſuperficiem corporis verſus tendere debebat, aliis locis impacta, ut videtur. Imprimis autem talia ſymptomata tunc oriuntur, dum calido nimis regimine variolis decumbentes tractantur; in morbillis idem obtinet, ſed ibi major peripneumoniæ metus eſt, uti *Sydenhamus* paſſim obſervavit. Quot vero & quam varia mala a reſorpto pure naſci poſſint, dictum fuit ad §. 406. ubi de abſceſſu agebatur.

§. 882. Hiſtoria hæc (875. ad 882.), decurſus mox exponendus (883. ad 907.), diſſectio cadaverum pleuriticorum, clare docent, eam eſſe inflammationem ſanguineam (371.) in arteriolis locorum deſcriptorum [877. 878.], ortam plerumque ex febre acuta præcedente.

De parte affecta in hoc morbo plutibus diſputatum fuit ad §. 877., ubi etiam obſervationes in cadaveribus hoc morbo defunctorum factæ memorantur, quæ probant in locis §. 877. 878. inflammationem veram adfuiſſe. Patebit etiam ex decurſu mox ſequente, omnes inflammationis exitus, in reſolutionem, abſceſſum, gangrænam, ſcirrhum, in hoc morbo obtinere. Fere ſemper autem febris acuta præcedit pleuritidem, ſaltem aliquot horis. Excipiuntur fere tantum illi caſus, ubi æſtuantiſſimo a labore homini a potu frigidiſſimo, vel aere ſimili, ad nudum corpus violente acto, ſubitanea pleuritis contingit.

§. 883. Inde [881. 882.] perſpicue deducitur mali hiſtoria: incipit cum appetitu ciborum ſæpe magno; frigore; horore; debilitate; laſſitudine; febre; procedit cum calore, ſenſim in æſtu excreſcente, ſiti; proſtrato appetitu omni; dolore ab miti in acerbiſſimum tendente; reſpiratione valde læſa; viget cum febre violenta, ſed minus manifeſta ob reſpirationem coactam, & præ ſenſu doloris ſummi ſuffocatam; unde ſæpe turpiter fallitur Medicus: inde definit in varios eventus, pendentes ex pluribus cauſis, ſed inprimis a diverſitate mutationum inflammationis (386. ad 393. 492. ad 500.), natura loci ubi malum eſt (877. 878.), & conſideratione harum circumſtantiarum: prout partes plures (877. 878.) affectæ ſimul; prout impetus circulantis liquidi violentior (92. ad 102.); aut major malignitas ipſius morbi principis (564. 567.), eo ſymptomata cuncta pejora; inprimis reſpirationis & pulſus vitia magis a naturalibus recedentia, ut & excretorum.

Sequi-

Digitized by Google

Sequitur jam deſcriptio pleuritidis per ſua phænomena, quæ paulo ante morbum incipientem, in ipſius morbi initio, & dein per reliquum morbi decurſum obſervantur. Horum autem phænomenorum cognitio ſimul diagnoſim format. Propriis ex obſervatis hæc collegit Celeberrimus Auctor, & ſimilia etiam inveniuntur apud *Sydenhamum* (*Sect.VI. c. 3. p.330.*). Appetitus quandoque validus præcedit, ita ut mirentur acriorem ſolito famem, nondum tunc aliquid mali percipientes. Paulo poſt incipiunt rigere, vires labaſcunt, & ſequuntur omnia mala, quæ febrim incipientem comitari ſolent. Hactenus nullum adhuc ſignum pleuritidis adeſt. Verum poſtea dolor latus alterutrum occupat, quandoque dorſum, pectoris anteriora, & omnia illa loca, quæ §. 877. recenſentur. Certum autem tempus, quo ille dolor memorata ſymptomata ſequitur, non eſt: in quibuſdam citius, in aliis ſerius apparet. Obſervavi quandoque prima incipientis morbi hora dolorem ſatis acutum; & contra obſervavi pleuritides verno tempore Anni 1729., ubi ſecundo die morbi dolor oriebatur, neque adeo acutus tamen; & interim omnes tales ægri admodum periclitabantur. Urina illa craſſa, jumentorum dicta (vide §. 734.) ab initio morbi aderat, pulſus incipiebat vacillare, paulo poſt ſequebatur delirium, ſtertor in pectore, mors. Quamvis autem dolor ille, ſi acutiſſimus fuerit, magnum diſcrimen notet, & citam poſcat opem, tamen non confidendum eſt, licet in initio levior tantum dolor urgeat. Sic vidi pleuriticum, cui prima die morbi mitis tantum dolor aderat, qui tamen quarta die periit, cum omnibus ſignis natæ gangrænæ, licet efficax & prompta medela adhibita fuiſſet. Similes pleuritides videtur & *Hippocrates* (*de Morbis lib. 3. cap. 15. Tom. 7. p.590.*) obſervaſſe, pariter ſatis periculoſas, dicit enim: *Quod ſi per initia molles quidam detinuerint dolores, poſt quintum vero & ſextum diem acuti, illæ ad duodecimum (diem) finiuntur, & non admodum effugiunt: periculum autem maximum eſt uſque ad ſeptimum (diem) imo ad duodecimum; poſt hos autem ſanantur. Quæ vero ab initio quidem molles ſunt, poſt ſeptimum autem & octavum acutæ; ad decimumquartum diem decernunt & ſanantur.* Similia & habentur in Prænotionibus Coacis (*num. 387. Tom. 8. pag. 873.*).

Dum autem ille dolor adeſt, reſpiratio valde læditur: debent enim in inſpiratione coſtæ a ſe mutuo deduci, adeoque inflammatæ illæ partes diſtrahuntur cum ſummo doloris augmento. Ob hanc cauſam miſeri ægri vix inſpirant, adeoque vix dilatant pulmonem, unde cor dextrum ſe libere evacuare nequit. Sanguis ergo, a capite per venas jugulares redux, non poterit locum invenire in ſinu & auricula dextris jam plenis: hinc interiora encephali a turgidis vaſis comprimuntur, ægri tales torpidi & hebetes fiunt, & minus dolorem ſentiunt, pulmo ſenſim magis magiſque impletur, & ſæpe ſubito ſuffocantur, dum imperiti, ægri querelis non moniti amplius, morbum miteſcere credunt, cum ſummum adeſt periculum. Pulſus qui antea velox, plenus & durus erat, jam incipit mollis & parvus fieri, imo & tardior quandoque, licet rarius, plerumque enim celeriter micat debilis talis pulſus. Videantur illa, quæ ad §. 807. dicta ſunt, ubi pluribus egi de his, quæ ſequuntur impeditam pulmonis per aerem inſpiratum dilatationem, in angina inflammatoria. Notandum enim eſt, quod pleuritici in morbi ſummo vigore non pereant ob inflammationem pleuræ, vel partium coſtis accumbentium vel incumbentium, ſed ob reſpirationem impeditam repleto pulmone ſuffocentur.

INDE DESINIT IN VARIOS EVENTUS, &c. Omnia, quæ de diverſo exitu inflammationis dicta fuerunt ad numeros hic citatos, etiam in pleuritide locum habent; & ſtatim videbimus, quomodo etiam diverſa curatio adhiberi debeat, prout blanda reſolutio inflammationis, ſuppuratio, gangræna &c. ſequuntur.

VERUM & NATURA LOCI, quem pleuritis occupat, attentionem meretur. Si enim exteriores pectori incumbentes partes affectæ fuerint tantum, minus diſcrimen

men eſt, & magis ſperari poterit puris, ſi forte ſuppuratio ſequatur, exitus verſus exteriora: contrarium obtinet, ubi malum profundius reconditur. Præterea maximum periculum in pleuritide pendet inde, quod ob doloris acerbitatem libera inſpiratio impediatur. Verum in phyſiologicis (*H. Boerh. Inſtit. Medic.* §. 615.) demonſtratum eſt, quod, prima coſta per ſubclavium muſculum fixata, novem ſequentes inſpirationis tempore eleventur ſurſum, & vertantur extrorſum: ita tamen ut ille motus longe major obſervetur in mediis coſtarum arcubus, quam circa ſternum, aut prope vertebras. Ergo & pleuritis occupans latera, cæteris paribus, maximum dolorem faciet. Simul facile patet, pleuritidem eo pejorem eſſe, quo plura ex locis §. 877. 878. enumeratis occupat.

Prout impetus circulantis liquidi violentior. Quænam mala ex nimia velocitate motus circulatorii humorum fiant, patuit ex illis, quæ ad numeros in textu poſitos habentur. Verum & in hiſtoria inflammationis §. 386. 387. 388. dictum fuit, numquam benignam inflammationis reſolutionem expectari poſſe, ſi motus humorum per vaſa admodum citatus fuerit, ſed tunc ſemper ſuppurationem, vel & gangrænam, metuendam eſſe; quod ergo & in pleuritide, utpote morbo inflammatorio, verum erit.

Aut major malignitas ipſius morbi principis. Pleuritis enim febrim acutam comitem habet (vide §. 875.); & hæc febris, uti modo dictum fuit, ſæpe notabili tempore præcedit dolorem lateris. Morbi principis ergo nomine intelligitur hic febris acuta continua, pleuritidem veram comitans ſemper, præcedens ſæpe. Hæc autem febris non ſemper ſimilis eſt in diverſis conſtitutionibus Epidemicis, uti optime *Sydenhamus* paſſim in ſuis operibus monuit; & ſpeciatim in pleuritide hoc notandum eſſe ſedulo docuit (*Sect. 5. cap. 5. pag. 304. & Sect. 6. c. 3. pag. 332.*). Prout ergo hæc febris plures functiones lædit, prout vires citius proſternit, prout pejoribus ſtipatur ſymptomatibus, eo periculoſior erit pleuritis. De illis autem ſignis, quibus major minorve malignitas febris acutæ continuæ cognoſcitur, dixi ad §. 734.

In primis respirationis & pulsus vitia. Ab his enim vita pendet, unde & vitales actiones ſolent vocari. Verum hic morbus ex ſua indole reſpirationem lædit, adeoque merito ejus magnitudo a majori minorive reſpirationis impedimento deſumitur. Sed ut ſanguis libere ex venis pellatur in cordis cava, & inde moveatur per arterias, requiritur, in homine nato, liber ex corde dextro in cor ſiniſtrum ſanguinis per pulmonem tranſitus, qui ſupponit alternam pulmonis expanſionem & contractionem, quæ a vitali reſpiratione fit. Si ergo eo uſque impedita ſit reſpiratio in pleuritide, ut liber ſanguinis per pulmonem tranſitus admodum minuatur, pulſus fiet celer quidem, ſed parvus ſimul; aucto malo, incipiet intermittere, & ſæpe ſubita tunc mors ſequitur. Unde *Galenus* (*de Præſag. ex pulſibus lib. 4. c. 5. Tom. 8. pag. 299. 300.*) dixit: *maximum ſane indicium lethalis pleuritidis eſt, ſi pulſus ſit valde durus, & ſimul parvus, & ob ambo hæc, caloremque, creberrimus: nullus ſervatus eſt pleuriticus cum tali pulſu.*

Ut et excretorum. Urinæ nempe, fæcumque alvinarum. Sed in primis ad ſputa hic attenditur, quæ plurimum docent de conditione morbi, prout nempe in ſalutem vel interitum tendit. De his autem poſtea pluribus dicendum erit ad §. 901.

§. 884. **E**Xit in ſanationem, alios morbos, vel in mortem.

Hoc pleuritidi cum omnibus aliis morbis commune eſt: de hoc dixi ad §. 591.

§. 885. **I**N ſanationem ope naturæ, vel artis in initio, dum ſimplex adhuc morbus.

Alio in loco, ad §. 587. ubi de febris effectibus agebatur, probatum fuit, quandoque per febrim ſubigi illud, quod vaſis impactum hærens reſiſtebat æquali humorum circulo. Si jam illud obſtaculum adeo leve fuerit in vaſis intercoſtalibus, & motus febrilis adeo ſedatus, ut non impingat ulterius obſtruentem materiam in vaſorum convergentium anguſtias, ſed blando quaſi attritu ad latera vaſorum attenuando illud in priſtinum fluorem reſolvat, ſequitur integra ſanatio, ſæpe abſque ullo artis auxilio. Verum & ars medica hoc quandoque feliciter perficit, quod ſibi commiſſa natura non feciſſet ſola. Cum enim ex fideli obſervatione noſcamus, quænam obtineant conditiones in ægris, dum ope ſolius naturæ ſanatur morbus, conamur per artem producere eaſdem, ſi deficiant. Sic v. gr. cum ad felicem talem & ſpontaneam ſanationem requiratur moderatus febris impetus, ſi ille jam inveniatur validus eſſe nimis, per venæ ſectionem & alia remedia (vide §. 610.) ars conatur minuere exorbitantem ſebrilem motum. Cum autem in illis, qui laxiori habitu corporis gaudent, felicius ſuccedat talis ſanatio, ars per fomenta, linimenta &c. lateri dolenti applicata, conatur efficere, ut vaſa facilius dilatari poſſint a liquidis impulſis, ſicque obſtaculum in arteriis hærens per illorum fines ampliores redditos tranſire in venas; quod requiritur in benigna inflammationis reſolutione.

Verum omnes Medici, qui hunc morbum tractaverunt, in eo conveniunt, illam ſanationem per artem ſperari tantum poſſe, ſi in initio morbi efficacia remedia adhibeantur. Ubi enim per tres quatuorve dies jam duravit pleuritis, antequam artis auxilia applicentur, raro, vel nunquam, benigna reſolutione curatur. Tuncque ſolent per vim morbi alia mala in corpore naſci, imprimis autem in pulmone, uti poſtea patebit.

§. 886. **Sanatur auxilio naturæ, vel reſolutione benigna, vel coctione & excretione mali.**

Alterutrum ex his in ſanatione, quæ ope naturæ fit, obtinet. Vel enim illud, quod arteriarum finibus impactum hærebat, ſolvitur in moleculas, ex quibus adunatis concreverat, aptumque denuo evadit, ut abſque ullo impedimento cum reliquis humoribus per vaſa moveatur: vel illud quidem ſic mutatur, ut ex anguſtiis vaſorum elabi poſſit, ſed interim tales dotes acquiſivit, ut nequeat ſanis humoribus aſſimilari, adeoque debet excerni de corpore, ut integra redeat ſanitas.

Videri poſſunt illa, quæ in febris hiſtoria §. 594. dicta fuerunt, & hunc ſpectant.

§. 887. **Reſolutione, ſi contingunt ſimul cauſæ (386. 401.); tumque benignitas ſymptomatum nihil agendum docet, niſi ut levi victu, blandiſſimis aperientibus, molliſſimo fotu, malum levetur.**

Vera in Pleuritide, uti dictum fuit §. 882. obtinet inflammatio, adeoque omnia requiſita ad reſolutionem inflammationis (de quibus actum §. 386.) & hic locum habebunt. Cognoſcimus autem illa requiſita, quæ ſpem faciunt reſolutionis, adeſſe ex ſymptomatum benignitate. Si enim talis æger laxæ & humidæ temperiei ſit, dolor lenis ſit reſpirationem non multum impediens, febris levis, non magna in pulſu duricies, nulla ſymptomata ſint, quæ functiones alias læſas demonſtrent, excreta non recedant a naturali conditione, novimus, reſolutione curatam iri hanc pleuritidem. Non opus eſt tunc Venæ ſectione, imprimis larga, cum non exorbitet febrilis motus, ſed talis ſit, qui ſufficiat ſubigendæ morbi cauſæ. Nec obſtat, quod monuerim ad §. 883. quod pleuritides ſatis periculoſæ quandoque in initio leviorem dolorem tantum habuerint, nam

alia

alia ſigna ſimul aderant, quæ facile docebant malam horum morborum indolem: urina illa craſſa non ſubſidens, pulſus vacillans, ſtertor in pectore &c. ſummum demonſtrabant periculum.

Interim prudentia requirit, ut Medicus in initio talis morbi ægrum ſæpius adeat, & omni cum cura exploret, an idem maneat morbi ſtatus; an vero augeatur dolor & reliqua ſymptomata, tuncque alia curandi methodus inſtitui debeat. Uti enim prudenter *Galenus* monuit (*Lib.* 3. *de Criſibus c.* 4. *tom.* 8. *pag.* 433.): *ſi æger primo die habet manifeſtiſſima ſalutis ſigna, huic omnino in primo quaternario finietur morbus. Utrum vero per criſin, vel ſolutionem, magnitudine & parvitate diſtinguitur. Magni enim morbi judicantur omnino; qui autem parvi, ſolvuntur ſolum.*

In tali caſu optima medicina eſt, nullam medicinam facere, tenui tantum victu ſuſtinere ægri vires, ſubminiſtrare ſanguini copiam diluentis & leviter attenuantis liquidi, fovere locum dolentem molliſſimis remediis, ut vaſa facile dilatabilia tranſmittant illud, quod hæret. In materia medica ad hunc numerum tales formulæ habentur.

§. 888. COctione & excretione cauſæ ſanatur, inprimis obſervatis hiſce. 1. quoties hæmorrhoides debita copia liquidum aptum opportuno tempore fundunt; 2. quoties urina copioſa, craſſa, hypoſtatica, ſtranguʀioſa, ſubrubra cum albo ſedimento fluxit cum levamine malorum ante quartum diem, qualis & ſiccam ſanavit; 3. ſi alvus materiem flavam bilioſam ante quartum diem copioſam cum levamine ejecerit; 4. ſi abſceſſus ichoroſi, purulenti, fiſtuloſi, diu manantes, ante ſextum diem incepti, poſt aures, vel ad crura, prodierunt (juxta 837. ad 843.); 5. dolor lateris ſi tranſit ad humerum, manum, dorſum, cum ſtupore, dolore, gravitate illarum partium; 6. ſi ſputum ex parte liberale, levans ſine coryza, copioſum, mox puriforme, album ſtatim, vel ante diem quartum, continuatum, vel a ſuppreſſione ſtatim rediens, inde enim nono vel undecimo die ſalus.

Sequitur jam, ut conſiderentur illi modi, quibus ſanatur pleuritis auxilio naturæ, per coctionem & excretionem cauſæ.

1. Numeroſa ſatis obſervata in morbis acutis inflammatoriis, uti & in pleuritide, docent, cauſam materialem morbi loco moveri quandoque, & alias partes corporis occupare ſæpe ſatis ſubito. Sic aliquoties in pleuritide periculoſam talem metaſtaſin verſus caput obſervavi, ſilente omnino lateris dolore; quod denuo recruduit, liberato capite. Verum videtur & contingere, eandem illam cauſam materialem morbi, loco motam, per vaſa aperta ſponte naturæ in quibusdam locis corporis viam invenire. Ita *Aretæus* (*De cauſis & ſignis Morb. Acutor. Lib.* 1. *c.* 10. *p.* 9.) de pleuritide agens, poſtquam enumeravit illa quæ contingunt morbo in perniciem tendente, dicit: *At ſi in melius vergat, ſanguinis e naribus eruptio cum impetu, tumque repente morbus ſolvitur.* Adſtipulatur etiam *Galenus*, uti alio in loco (§. 830. 4.) notavi: poſtquam enim monuerat, Phrenitidem quidem hæmorrhagia narium ſolvi, lethargum vero & peripneumoniam non gaudere hanc evacuatione, addit ſequentia: *Inter ipſas autem Pleuritis medium locum obtinet: minus enim quam peripneumonia & lethargus profluvio ſanguinis ſolvitur* (*De Criſibus L.* 3. *c.* 3. *tom.* 8. *p.* 430.). Verum optime monuit *Trillerus* (*De pleuritide p.* 7.) plerumque ſervari pleuriticos naturæ beneficio, etiam neglecta ſanguinis miſſione, ſi intra primum & quintum diem ſanguis purpureus floridusque affatim de naribus profluat. Quod etiam aliquoties obſervavi: vidi & ſerius hæmorrhagiam narium ortam, cum levamine quidem morbi, ſed non cum perfecta ſolutione; ita ut morbus in longum excurreret poſtea, & multis aliis

evacuationibus indigeret, antequam ſanaretur.

Idem videtur merito exſpectari poſſe a ſimili ſanguinis evacuatione per vaſa hæmorrhoidalia, quod & *Trillerus* (*Ibid.*) notavit. Forte tamen non adeo frequenter contingit: ſaltem in plurimis, quos hoc morbo decumbentes tractavi, non novi unicum fuiſſe, cui morbi ſolutio per hæmorrhoidalem evacuationem contigit. Tamen veteres Medici monuerunt, hæmorrhoides a pleuritide præſervare, & a ſuppreſſis male hæmorrhoidibus pleuritidem quandoque fieri. Ita *Hippocrates* habet ſequentia (*De humoribus Textu* 26. *tom.* 8. *p.* 576.) *: Qui hæmorrhoides habent, illi nec pleuritide, nec peripneumonia &c. corripiuntur*. Teſtatur & ſe vidiſſe *Galenus* (*Comment.* 3. *in Lib. Hippocrat. de alimento to.* 6. *p.* 271.), a ſuppreſſis hæmorrhoidibus pleuritide correptos fuiſſe multos. Adeoque non ſine ratione & ad hanc evacuationem in hoc morbo attendendum jubent ſummi in arte viri.

2. Monuerat *Hippocrates* (*Coac. Præn. n.* 586. *tom.* 8. *p.* 887.), quod *urina ſubrubra in pleuriticis, habens læve ſedimentum, ſecuram judicationem ſignificat*. Verum ibi videtur eam potius pro ſigno habuiſſe bonæ coctionis quam quidem pro evacuatione abſoluta omnis materiæ morboſæ. Interim tamen ſi copioſa fluat talis urina, & plurimum talis ſedimenti habeat, cum levamine omnium malorum, certi ſumus materiam morbi evacuari. Præcipue autem ſpem habemus morbi ſic finiendi, ſi in initio hoc contingat, antequam per morbi longitudinem plura in corpore a ſanitate receſſerint. Si enim ſerius fiat, rariſſime per ſolas urinas ſanatur pleuritis. Vidi hoc in pleuritico (cujus nemini ad §. 587. ubi de criſi agebam) cui ſexto die morbi incredibilis copia urinæ profluxerat, non tantum cum facilitate, ſed & cum oblectamento; & licet tantam copiam laudabilis ſedimenti haberet urina emiſſa, levamen quidem fiebat inſigne morbi, minime vero integra ſanatio. Videantur & illa quæ §. 830. 4. de tali urina dicta ſunt, dum de peripneumonia agebatur.

3. Qualis ſit illa materies, & quare bilioſa dicantur, videri poteſt in Commentariis §. 830. 3. Notavit & *Aretæus* (*De cauſis & ſignis morb. acut. L.* 1. *c.* 10. *p.* 9.), ſalubrem quandoque in pleuritide eſſe per alvum factam evacuationem; imo videtur & ſatis fortem alvi perturbationem laudaſſe, cum utatur hac phraſi κοιλίης ἐκταραχθείσης χολώδεσι; uti etiam de peripneumonia, ſimili evacuatione ſanata, agens (*Ibid. lib.* 2. *cap.* 1. *p.* 11.) utitur ἐκτάραξις vocabulo. *Hippocrates* autem, uti ad §. 830. 3. dictum fuit, talibus utitur vocabulis, quæ moderatam & lenem tantum alvi evacuationem ſignificant. Vidi talem alvi evacuationem quandoque inſigniter profuiſſe, etiam poſt quartum diem. Et videtur *Aretæus* (*Ibid. Lib.* 1. *c.* 10. *pag.* 9.) hoc etiam notaſſe, nam addit modo dictis ſequentia: *Si autem a ſecunda hebdomade hæc inchoantur, decimo quarto die ſanantur*. Notandum vero eſt, quod in initio pleuritidis quandoque adſit fluxus alvi ſymptomaticus, noxius, & ſæpe periculoſus, minime levans pleuritidis ſymptomata: unde *Aretæus* (*Ibid.*) ſalutari futuræ evacuationi huic adjungit ſequentia: *reſpiratio conquieſcit: mens recte ſe habet, febres minuuntur, cibos appetunt*.

Hæc eſt ratio, quare talem Diarrhœam ſymptomaticam initio morbi ſupervenientem, tanquam periculoſam, & plerumque, non tamen ſemper, lethalem damnaverit *Eruditiſſimus Trillerus* (*De pleuritide p.* 5.); ſæpius vero ſalutarem fuiſſe in morbi progreſſu, mitigatis jam ſævioribus ſymptomatibus, & propriis & aliorum obſervatis confirmaverit.

4. De his abſceſſibus dixi in Peripneumonia ad numeros in textu poſitos.

5. Docuerunt fideles obſervationes, in morbis acutis inflammatoriis morbi materiem aliquando locum mutare; eventus autem bonus creditur hujus metaſtaſis, ſi ad talem partem corporis fiat, quam minori cum periculo occupare poteſt. Ita in phrenitidis hiſtoria notatum fuit (vide

de §. 779. dolorem ad pectus, pedesque, vel & vehementem tuſſim ſupervenientem ſæpe ſolvere malum; pluribusque ex libris Epidemicorum *Hippocratis* caſibus hoc tunc demonſtratum fuit. Sed & in *Anginæ* hiſtoria probatum fuit (vide §. 809.), cauſam materialem morbi locum mutare & in alias partes tranſire quam frequentiſſime. Verum tunc ſimul conſtitit, non ſemper felici eventu talem metaſtaſin fieri, quamvis etiam materia morbi ad loca ſatis diſſita, & quæ minus periculoſa videbantur, derivaretur. Sola ergo ſollicita obſervatio decurſus morborum docere poterit, quænam morbi metaſtaſis utilis ſit, & verſus quæ corporis loca tuto fieri poſſit.

Verum quidem eſt, in pleuritide magnum periculum imprimis ideo adeſſe, quod ob doloris acerbitatem inſpiratio impediatur, adeoque ſuffocationis metus ſit; vel ſi mitior fuerit morbus, nec reſolvendus tamen, ſuppuratio periculoſa timeatur, ob Empyematis metum. Adeoque multum boni ſperandum foret, ſi materia morbi locum mutaret, atque ad hunc ſcopum videtur & *Hippocrates* (*de morbis L.* 1. *c.* 1. *tom.* 7. *p.* 547.) curam direxiſſe, dum ſuadet in curatione pleuritidis ſiccæ, poſt venæ ſectionem & alia remedia, latus affectum tegere *fomentis tepentibus extrinſecus admotis, ut morbus per totum corpus diſpergatur*. Patuit tamen fidelibus obſervatis, multum differre pro felici eventu, verſus quas partes hæc metaſtaſis fiat. Ita *Hippocrates* (*Coac Prænot. n.* 381. *tom.* 8. *pag.* 873.) dixit: *metuendas eſſe illas pleuritides, in quibus dolores ſurſum vergunt*. Similia his alio & in loco (*Coac. Prænot. n.* 73. *T.* 8. *p.* 856.) habet. Hæc & confirmantur illis, quæ de Phrenitide ſymptomatica, a tali metaſtaſi orta, notavi ad §. 772.

Verum & obſervavi, dolorem ex latere verſus abdominis inferiorem partem iviſſe, abſque bono eventu, nam poſt duodecim horas denuo latus occupabat dolor, & quidem longe acerbior quam antea. In robuſto homine pleuritico, decima tertia die morbi, dum jam in melius vergere videbantur omnia, ſubito oriebatur dolor intenſus in pede ſiniſtro, abſque ullo tumore, vel rubore, urina reddebatur tenuis, poſt aliquot horas delirabat, jacebat ἄφωνος, moriebatur. Econtra in alio viro, dum poſt binas venæ ſectiones ſatis largas, fomenta calida nocte dieque applicata &c. jam mitigaretur admodum dolor pleuriticus, quarto die morbi oriebatur dolor validus circa pedis utriusque pollicem prope metatarſum, & ſtatim dolor lateris & febris aberant omnino, & feliciſſime ſanabantur. Notandum etiam, quod nullam unquam podagram antea paſſus fuerit iſte æger, neque, quantum novi, poſtea hoc morbo laboraverit. Quam diſpar eventus a metaſtaſi ad partes corporis inferiores!

Ubi autem, humerum, ſcapulas, dorſum, dolor occupat, cum levamine doloris pleuritici manifeſto, læta prognoſis eſt, & evadunt fere omnes: ſaltem non memini, me ullum vidiſſe pleuriticum, qui periit hoc morbo, dum illa metaſtaſis ad has partes aderat. Quam rem & ſuis obſervatis confirmat *Eruditiſſimus Trillerus* (*De Pleuritide. p.* 5. *Et in hiſtoriis ægrorum ibid. pag.* 69. 77.). Forte notari meretur, quod illi dolores ſæpius contingant ſexto die morbi, ſaltem ſic vidi relegendo hiſtorias pleuriticorum, qui meæ curæ commiſſi fuerunt; & apud *Trillerum* ex octo ægris, quibus illi dolores contigerunt, quinque perceperunt hanc morbi mutationem ſexto die. Præterea non videtur illa metaſtaſis morbum tollere, ſed potius ſalutaris criſis eſſe nuncia.

Hippocrates videtur hæc ſymptomata, pleuriticis quandoque contingentia, obſervaſſe quidem, ſed non monet, inde præſagium fere certum pro ſalute ægri deſumi. Ita enim habet (*De acut. vict. textu* 10. *T.* 11. *p.* 41.): *Quod ſi dolor quidem ad claviculam ſui det ſignum, vel ad brachium gravitas, aut circa mammam, aut ſupra ſeptum tranverſum, ſecare juvat internam cubiti venam, neque copioſum ſanguinem detrahere cunctandum eſt*,

usque

uſque dum multo rubicundior, aut pro pure & rubicundo lividus fluat, utrumque enim contingit. Similiter & venæ ſectionem commendat in hoc caſu alio loco ejusdem libri (*Ibid. p.* 159.). Interim felicem curam vidi, uti *Trillerus* ſuis obſervatis confirmat, licet nulla venæ ſectio inſtitueretur, poſtquam hi dolores aderant in humeris, ſcapulis, & dorſo. Tamen & alter textus *Hippocratis* in eodem libro habetur (*Ibidem textu* 8. *pag.* 41.), qui videtur docere, quod aliquid boni a dolore circa claviculam in pleuritide exſpectaverit. Dicit enim: *At ſectio* (*venæ*) *non ſimiliter dolorem ſolvit, niſi dolor ad claviculam pertingat*.

Forte in quibusdam epidemicis conſtitutionibus & aliæ metaſtaſes ſalutares fiunt in pleuritide: Ita *Baglivus* (*Prax. Med. lib.* 1. *c.* 9. *p.* 34.) in variis Xenodochiis obſervaſſe ſe teſtatur, omnes pleuriticos ſanari, quibus interiora auris dolor occuparet, deinde abſceſſus fieret, & pus erumperet. Præſertim & Romæ, dum poſt rigidiſſimam brumam ſæviſſimæ pleuritides graſſarentur.

6. Quanti fecerint ſputorum evacuationem in pectoris morbis Veteres medici, patuit ex illis quæ ad §. 830. 2. dicta fuerunt, ubi agebatur de peripneumonia per hanc evacuationem toties feliciter curata. Verum & conſtat ex locis Veterum allegatis ibidem, quod & ſimilem ſputorum effectum in pleuritide obſervaverint. Ita & *Aretæus* (*Morb. Acut. L.* 1. *c.* 19. *p.* 9.) laudavit ſputa in hoc morbo, ſi tertia die incipiant, & facile prodeant, lævia, æqualia, humida, rotunda. Vidimus antea ad §. 876. quod ſiccas pleuritides habuerint omnium difficillimas Antiqui, & quod veræ pleuritidi propriam hanc excretionem crediderit *Hippocrates*, dum monet (vide §. 878.) ſpuriam pleuritidem per ſputa non expurgari. Licet autem *Sydenhamus* (*Sect.* 6. *c.* 3. *p.* 337.) expectorationi materiæ morboſæ in pleuritide non confidere videatur, ſed per venæ ſectionem potius curam aggredi voluerit, tamen, dum pleuritidis ſymptomata enarrat (*Ibidem p.* 331.), fatetur, quod *febris cum funeſto comitatu omni, tuſſi ſcilicet, ſputo ſanguinis, dolore &c. pro ratione liberioris materiæ morbificæ exſpectorationis, ſenſim minuatur*. Locum tamen affectum in hoc morbo pleuram vel muſculos intercoſtales ſtatuit, de qua ſede pleuritidis actum fuit ad §. 875.

Captu tamen difficile fuit viſum multis, quomodo per ſputa ex pulmone prodeuntia exire poſſet morbi materia, quæ lateribus impacta hæſerat, niſi pulmo ſimul affectus eſſet. Licet autem ſufficiat Medico fideli obſervatione cognoviſſe, talem evacuationem factam eſſe, quamvis modum & vias non dilucide intelligat; interim tamen & multa ſunt obſervata, quæ docent, pulmonem contiguos ſibi humores imbibere, illosque dein tuſſi rejici. Ita *Galenus* (*Meth. Med. L.* 5. *c.* 8. *to.* 10. *p.* 115.) obſervavit, mulſam in thoracis cavum injectam ex pulmone expui; & ut confirmaret hanc rem, alibi (*Comment.* 3. *in Librum Hippocr. de articulis text.* 58. *tom.* 12. *p.* 394.) notat: ubi oſſa fracta ſunt, ſæpe inviolata cute, quæ fracturam tegit, effundi cruorem; ſic ut faſcias impleat, licet cutis multo denſior ſit, quam membrana coſtas cingens. Sed & *Diemerbroeckius* (*Anat. lib.* 3. *c.* 13. *p.* 307.) teſtatur, quod in Empyemate laborantibus, poſt inſtitutam thoracis paracenteſin, infuderit injectiones abſtergentes amaras, quarum ſaporem perceperunt, & bonam quoque partem per ſputa rejecerunt. Præterea *Helvetius Acad. des Sciences* 1718. *mem. pag.* 25. 26.) notavit, pleuræ propaginem inveſtire ſuperficiem externam & internam pulmonis. An ergo continuitate quaſi membranæ pleuræ mobilis jam reddita materia morbi in pulmonis bronchia venire poteſt? an contiguus lateribus pulmo, concretus ſæpe & inventus poſt pleuritidem, illam in ſe recipit? Satis bene dixit *Cælius Aurelianus* (*Acutor. morbor. lib.* 2. *c.* 16. *p.* 116.) : *Et tuſſita itidem ſputa per pulmonem feruntur, ſiquidem in ipſum veniant ex vicinis, accepta per vias mente ſenſas, quas* λογοθεωρήτας *appellant.*

Inte-

Interim tamen & laudabilis *Celeberrimi Lancíſii* induſtria videtur non infeliciter vias inveniſſe, per quas poſſet directe ex omnibus locis, quæ Pleuritis occupat, materia morbi venire in pulmones, & per ſputa excerni. In diſſertatione enim Epiſtolari *de Vena ſine pari* (*Habetur in Editione Romana ſecunda de motu cordis & aneurysmatibus p. 373. & in adverſar. Anatom. V. Morgagn. p. 79.*) notat, orificium venæ azygæ in cavam dehiſcens ſemicirculo muſculari inſtar hemiſphincteris cum peculiari nervo munitum eſſe: præterea illa inſertio venæ azygæ in cavam fit ante aſperam arteriam, ſub ſterno, priusquam illa in duos majores broncbiorum ramos dividitur, atque ibi loci truncus venæ azygæ, & portio venæ cavæ cum aſpera arteria nectitur, non tantum per ſimplicem adhæſionem, ſed per validas etiam fibras & minuta vaſa, quæ ad internam tracheæ faciem usque penetrant, uti pulchro experimento detexit *Lancíſius*: Venam enim cavam ſuperiorem ſupra & infra locum, ubi vena azyga ipſam ingreditur, vinculo conſtrinxit, ſanguine prius educto; dein per foramen apertum in azygæ trunco tepidam aquam injecit, croco tinctam; ſtatimque vidit ſubcroceum liquorem per os naresque exire, dum caput ſupini cadaveris extra tabulam propenderet. Quin imo diſciſſa ſecundum longitudinem ſub cartilagine thyroidea aſpera arteria, vidit poſt novam injectionem ex ſuperiori interna ipſius tracheæ ſuperficie, quæ cavæ venæ trunco & azygæ inſertioni in illam ſubjacet, flavum ichorem excitatis bullis per minima orificia ſtillantem. Alio deinde experimento probavit, tales meatus longe numeroſiores, & magis patulos, aperiri in tracheam ex vena azyga, quam ex cavæ venæ vicinia parte, pariter aſperæ arteriæ ibi adhærenti.

Si jam conſiderentur illa, quæ in morbis obſervantur, non levis oritur ſuſpicio, quandoque per hanc viam in tracheam evacuari pleuritidis cauſam materialem, jam coctam & mobilem redditam. Notavit *Lancíſius*, ſæpe ſe obſervaſſe, quod ægri pleuritide laborantes ante quartum diem cruentam, mox etiam albam & coctam, materiam ſpuerent, quam non bauriebant a profundo pectoris, ſed moſtrabant ægri illum locum, ubi ſub ſterno azyga vena in cavam aperitur.

Hæc tamen videtur eſſe difficultas in hac opinione, quod ſanguis venæ ſine pari cavo contentus facilius per ejus orificium elabi poſſit in cavam venam, quam adigi per anguſtos tubulos, qui ex hac vena in tracheam patent. Si autem circa hoc orificium venæ ſine pari major fiat reſiſtentia exituro ſanguini, tunc videtur hoc fieri poſſe. An ille apparatus, dimidium ſphincterem referens, qui aperturæ venæ azygæ apponitur, illam claudere poteſt? An ob impeditam reſpirationem in pleuritide, dum pulmo difficilius ſanguinem cordis dextri transmittit, vena cava ſanguine plus diſtenta non tam libere recipit ſanguinem venæ azygæ? Vidit *Lancíſius* in cadaveribus illorum, qui ex ſæva pleuritide, in peripneumoniam & ſepti inflammationem abeunte, perierunt, ramos venæ azygæ illius lateris, quo ægri primum doluerant, varicoſos fuiſſe. In cadavere viri, qui ex præcordiorum inflammatione deceſſerat, obſervavit polypum inſignis magnitudinis, qui ex trunco venæ ſine pari in cavam, & ad dextram usque cordis auriculam, propagabatur: unde veroſimile videtur, impediri quandoque in morbis liberum exitum ſanguinis ex vena azyga in cavam.

An muſculus triangularis ſterni, dum agit, premens hunc locum, aliquid ad hanc rem conferre poteſt? Certe *Lancíſius*, ab ineunte ætate pectoris doloribus ſubinde & catarrhis laborans, ſenſu percipiebat, cocti ſputi partem majorem ab hoc eodem loco prodire, non vero ex imis pulmonibus; credi ditque ſe ſputum per vim muſculi triangularis facilius foras propellere potuiſſe.

Sive jam materies morbi ſoluta, mobilisque reddita, contiguum pleuræ pulmonem,

nem, quandoque & in his morbis accretum, ingrediatur, ſive per venæ ſine pari propagines in aſperam arteriam tranſeat, ſive ex vena ſine pari in cavam veniat, hinc in cor dextrum, & dein in pulmonem pulſa inveniat viam per vaſa aerea pulmonis (quod fieri poſſe probatum fuit ad §. 830. 2.); certum eſt per obſervata practica, pleuritidem per ſputa ſanari. Interim tamen non omnia ſputa levant hunc morbum: hinc videndum, quænam requirantur conditiones, ut a ſputis ſanatio morbi ſperari poſſit.

Debet ſputum eſſe liberale, ſatis magna copia excretum & facile: ſemper enim fere per tuſſim de ſuperficie interna tracheæ aliquid mucoſi abraditur, verum hoc non minuit morbi cauſam. Illam autem minui novimus, ſi cum ſputo prodeunte minuantur dolor & reliqua ſymptomata, adeoque manifeſtum levamen percipiant ægri. Unde *Hippocrates* (*In Prognoſt. ſentent.* 51. *tom.* 8. *p.* 645.) generalem hanc regulam poſuit (uti & antea ad §. 830. 2. in peripneumoniæ hiſtoria monui) omnia ſputa mala eſſe, quæ dolorem non ſedant, omnium vero optima eſſe illa, quæ dolorem ſedant.

Sine coryza. Si enim hæc adſit, ingens copia ſputorum ſæpe prodit, quæ ſputa nihil faciunt ad materialem cauſam pleuritidis, ſed tantum mucum catarrhoſum evacuant. Videtur & *Hippocrates* ſimile quid indicare voluiſſe, ubi de ſputis bonis & malis, quæ in morbis apparent, agit (*Ibid. ſentent.* 49. *pag.* 643. *& Coac. Prænot. num.* 399. *ibidem p.* 875.): ſubjungit enim ſequentia: *Coryzas autem & ſternutationes in omnibus circa pulmonem morbis & præceſſiſſe, & conſequi malum*.

Mox puriforme, album statim; vel ante diem quartum. Pluribus egi de ſputis, & conatus fui rationem dare, quare puriformia dicantur, etſi alium colorem habuerint, quare in albedinem cito mutari debeant, in Commentariis §. 830. 2. Vidi ſæpius album illud coctum puriforme ſputum ſanaſſe pleuritidem: imo in muliere jam quinto menſe gravida, dum ſecundo pleuritidis die ſputum illud aderat copioſum, omnia ſymptomata levabantur ilico, & quarto die morbi jam ſana fuit. Primo morbi die Venæ ſectio inſtituta erat, nec opus fuit illam repetere. Quod imprimis notandum, quia *Hippocrates* (*De morbis Lib.* 1. *c.* 2. *tom.* 7. *p.* 533.) abſolute lethalem in gravidis hunc morbum pronunciavit: & (*Aphor.* 30. *Sect. tom.* 9. *pag.* 213.) alibi omnem morbum acutum in gravidis lethalem dixit. Quamvis autem jure acerbam hanc prognoſin limitaverit *Celſus* (*Lib.* 2. *cap.* 6. *pag.* 55.) ſolummodo docens: *mulier quoque gravida acuto morbo facile conſumitur*; tamen certum eſt, pleuritidem graviditatis tempore natam ſemper eſſe magis periculoſam.

Interim tamen non ſola illa ſputa alba cocta proſunt, ſed & flava illa cum pauco ſanguine admiſto. Vidi & quandoque ſputa tenacia, rubro ſanguineo colore tincta æquabiliter cum levamine in initio hujus morbi excreta. *Galenus* (*Comment.* 3. *in* 6. *Epidem. tom.* 9. *p.* 472.) explicans textum Hippocratis, ſatis certe difficilem, & ob brevitatem obſcurum, quo vetat ſanguinis miſſionem in illis, qui ſanguinolenta exſpuunt (αἱμαπώδεα) ſi adſit pleuritis, dicit ſe vocatum fuiſſe ab ægro, qui credebat ſe hæmoptoicum eſſe, cum *ſanguinolenta a latere ſpueret* (πτύσαι αἱμαπώδεα ἀπὸ πλευρῆς); licet autem habitus & vires hujus ægroti tales eſſent, ut venam ſecuiſſet illi, ſi hæmoptyſi laboraſſet, illud non feciſſe, quia pleuritis mitis erat; additque, hunc ægrum aliis remediis congruis, abſque Venæ ſectione, levatum fuiſſe: *mitiſſimæ enim pleuritides ſunt, in quibus ſanguinolentum ſpuitur*. Ideo *Hippocrates* (*In Coac. Prænot. num.* 487. *Tom.* 8. *pag.* 873.) maxime ſalutares illas pleuritides affirmavit, in quibus flava cum pauco ſanguine ſputa prodirent, quas ideo *bilioſas ſimul & ſanguineas pleuritides* vocavit, & ut plurimum nono vel undecimo die judicari dixit. Bilioſa autem dicuntur hæc ſputa a colore flavo, nam in *Prognoſtico* & in *Coaca Prænotione Num.* 390. idem illud ſputum, quod paulo ante χολώδεα bi-

biliosum vocaverat, *ξανθὸν* flavum appellat. *Duretus* autem (*In Coacas Hippocr. pag.* 252.) in Commentariis ad hunc locum monet, ſe non ſine mœrore aliquoties vidiſſe, ſanguinis miſſione tunc inſtituta a medicis imprudentibus, ſuppreſſa hæc ſputa fuiſſe lethali cum eventu. Idem & ſuis obſervatis confirmat *Baglivius* (*Prax. Med. Lib.* 1. *cap.* 9. *pag.* 36.

§. 889. UBI ſigna accurate obſervata docent, ſtatum pleuritidis (875.) adeſſe modo deſcriptum (888.), tum Medico nihil mutandum, ſed omnia continuanda incumbunt. Ergo neque venæ ſectio, neque evacuatio, vel mutatio alia inſtituenda. 1. victu molli, tenui; animi, corporiſque quiete; aere temperato calido, & humido; ſomno ſpontaneo, vel lenibus conciliato; medicamentis mollibus, tenuibus, leviſſime aperientibus, utendum. 2. deinde evacuationi cuilibet ſingulari proficienti providendum: ergo in ſtatu (888. n. 1.) anus fovendus molli, laxante, aperiente fotu; aut, ſi minus ſic proceſſerit, hirundinum applicatarum ſuctu. Si (888. num. 2.) obſervatur; ſtatim fomenta ſimilia renibus, perinæo, hypogaſtrio apponenda; lenia diuretica aperientia danda; aer paulo minus calidus curandus; ſudor, & aliæ evacuationes, vitandæ; blanda clyſmata diuretica proſunt. In caſu vero (888. num. 3.) ſimilia fomenta emollientia toti obvolvenda abdomini; clyſmata laxantia injicienda alvo; victus laxans inſtituendus: ubi denuo quartus ſtatus [888. num. 4.] adeſt prævisus [838.], & ſimul locus [839. 840. 841.] innotuit, tum utendum memoratis [859. 860. 861.], & apertura facta ſuppuratoriis locum aliquamdiu apertum tenentibus: deinde in caſu [888. num. 5.], præter communia, partes, in quas dolor migrat, fovendæ mollibus, calidiſque, fricandæ leniter, ſtimulandæ emplaſtris parumper attrahentibus. Denique in ultimo dato (888. num. 6.) tota res eadem ac in peripneumonia bona, adeoque omnia huc repetenda ex (850. 851.), & agenda.

Ubi ego pleuritide laborantem accedit Medicus, primo attendit, an morbus adeo benignus ſit & levis, ut blanda reſolutio exſpectari poſſit (§. 887.). Symptomata levia, ægri laxa temperies (in duris enim & exercitatis corporibus talem morbi exitum vix ſperare licet) hoc docebunt. Si autem morbi major intenſitas adſit, ita ut cura per ſimplicem reſolutionem non ſit exſpectanda, ſed requiratur coctio & excretio materiæ morboſæ, tunc ſollicite indagandum, an artis auxiliis validis hic opus ſit, v. gr. ſanguinis miſſione larga, clyſmatibus, aliiſque, quæ nimium febris impetum moderari valent (vide §. 610.).

Deinde attendendum, an quædam phænomena morbi doceant, naturam moliri talem coctæ materiæ evacuationem, vel depoſitionem ad alia loca minus periculoſa. Ubi de hac re conſtat, cum obſervationes practicæ docuerint ab omni ævo, ſic cito & tuto curari hunc morbum, facile patet, nihil eſſe mutandum, ſed ſtatum præſentem conſervandum eſſe, quod ſit ſequentibus.

1. In omni morbo vitæ & viribus conſervandis conſulendum eſt; ad quem ſcopum cibi & potus ſerviunt. Verum hæc ingeſta non reſtituunt illa, quæ per vitæ actiones perierant de corpore, niſi prius ſubacta & mutata fuerint per vires corporis ſuperſtites. Cum ergo per morbum, etiam leviorem, langueat corpus, & multæ functiones minus prompte perficiantur quam in ſanitate, patet facile, talia in victu ſubminiſtranda eſſe, quæ ſanis humoribus jam fere ſimilia ſubigi poſſunt quam faciIlime. De hac re pluribus egi in cura generali febrium §. 599. 600. 601. 602. Pleuriticis ſapiens *Hippocrates* (*De victu acutor. te.* 11. *p.* 23. 160. 161.) ptiſanæ hordeaceæ cremorem dabat, chylo jam fere ſimilem, ut humectaret corpus ſimul & aleret. Similia laudavit, uti & avenacea de-

decocta *Trallianus* (*Lib. 6. c. 1.*), & generatim talia exhibenda juſſit, quæ humectent, nec tamen refrigerent aut calefaciant vehementer. Unde & ſimile moderamen aeris neceſſarium erit: quod quomodo, & per quæ obtineri poſſit, dictum fuit ad §. 60. 2. 3. Cum autem vigiliæ turbent etiam corpus firmum & ſanum, ſomno potius indulgendum eſt, qui, ſi ſponte non adſit, emulſis farinaceis ex amygdalis, ſeminibus frigidis &c. conciliari poterit, additis leviſſimis anodynis, imprimis illis, quæ ex papaveris erratici floribus parantur, quæ nunquam nocent: Validiora enim & narcotica hic non requiruntur, cum ſoleant ſæpe multas corporis excretiones ſiſtere. Huc etiam ſpectat corporis & animi quies, ut turbetur nihil, ſed omnia pacata ſileant in corpore, dum natura coquendæ & excernendæ materiæ morboſæ intenta eſt. Nec alia requiruntur remedia, quam quæ diluendo omnes humores reddunt meabiles, & laxando vaſa diſponunt, ut facile transmittant humores dilutos, qualia & laudata fuerunt ad §. 887.

2. Quæ modo dicta ſunt, conveniunt in omni excretione vel metaſtaſi materiæ morboſæ, verum & alia adhiberi poſſunt, & debent, ubi conſtet de loco, verſus quem materia morbi deponetur.

Si ergo in statu (888. num. 1.). Videantur illa, quæ circa hanc evacuationem in cura delirii febrilis ad §. 702. dicta ſunt.

Si (888. num. 2.) observatur. Dictum fuit de his ad §. 855. ubi de ſimili evacuatione critica materiæ morboſæ im peripneumonia agebatur: Cum autem per ſudorem imprimis, uti & per alias evacuationes, avocetur quaſi a renibus magna pars diluentis vehiculi, hinc & illæ vitandæ ſunt. Hinc & laudatur aeris minor calor, quia ſic & ſudor cavetur, & etiam in ſanis hominibus videmus, ſub aere frigidiuſculo minus liquidi per cutis ſpiracula, plus vero per renes, tranſire.

In casu vero (888. num. 3.) &c. De his pariter actum fuit §. 852. quæ videri poterunt.

Ubi denuo quartus status (888. num. 4.) &c. De omnibus illis in Peripneumonia ad numeros in textu poſitos dictum fuit. Notandum autem eſt, tales abſceſſus cito aperiendos eſſe: non enim requiritur hic maturatio crudi inflammatorii in bonum pus; verum illud pus (vel puri analoga materies) alibi jam factum ad hæc loca deponitur tantum, & ſic ſubito abſceſſus naſcitur, licet cutis nullo modo mutata appareat; ut alia occaſione ad §. 593. notavi.

Locus autem talis, poſt aperturam abſceſſus, irritatur leviter ſuppuratoriis remediis, ut chirurgi vocant, ſicque prohibetur, ne ſtatim iterum concreſcat, ut nempe detur occaſio repurgationi ſanguinis a materia morboſa, quæ cum illo fluit per vaſa, & per hanc viam a natura, morbum curante, indicatam, tuto exit.

Laudabat enim *Hippocrates*, ut ad §. 842. dictum, ſi tales abſceſſus, fiſtuloſi quaſi redditi, manarent diutius; quod ſic per artem imitari conamur.

Deinde in casu (888. num. 5.) &c. Ubi nempe dolor ex latere tranſit ad humerum, manum &c.

Fidelis obſervatio docuit, levari ſic morbum; adeoque ars conatur per diluentia, attenuantia &c. ſolvere, & mobilem reddere morbi materiem; ſimulque leni frictione, fomentis mollibus, Emplaſtris aromaticis, uti v. g. de labdano, meliloto, vel ſimilibus, fovere & leviter ſtimulare hæc loca, ut verſus illa facilius & citius derivetur illud, quod per ſalutarem metaſtaſin huc deponendum erat. Videantur illa quæ ad §. 134. de derivantibus, attrahentibus, & propellentibus, dicta ſunt.

Denique in ultimo dato (888. n. 6.) &c. Omnia hic eadem ſunt ut in peripneumonia, quæ per ſputa curatur, adeoque ibi videri poterunt.

§. 890. ARte autem, ſioe alio morbo, ſanatur pleuritis hac inprimis methodo: ſi pleuritis [875.] tecens ante tertium diem ſioitum, magoa ex ſymptomatibus validis [875. 883.], ſicca [876.], in robuſto, exercitato, ſicco corpore, ſine ſpe, vel præſentia [887. 888.]; tum 1. cita, larga, accelerato fluxu celeri., ex magno vaſe, per magnum vulnus, miſſio ſanguiois inſtituenda, corpore quieſcente, ſupino, & reſpiratione, dum fluit, tuſſi, ſuſpiriisque accelerata, loco affecto eodem tempore foto, & leniter perfricto; debet cootinuati in temiſſionem ſatis ootabilem doloris, vel ad prima ſigna deliquii animi; debet repeti ex conſideratione redeuntium denuo ſymptomatum, ad quæ tollenda prima inſtituta fuit; cruſta [384.] abſens finem definit. 2. ſtatim adhibenda fomenta, baloea, tepefactoria, linimenta, emplaſtra, quæ laxando, reſolvendo, mitificando, avertendo, prodeſſe queant [vide 395. num. 3. 398. num. 6.]. 3. tum ea medicamenta danda, quæ diluant, reſolvant, laxent, mitigent, refrigerent, dolorem leniant, aut ſopiant: quæ calida, humida, magna copia, ſorpta, & ad locum affectum determinata, juvant, & pro mutatis phænomenis varia aſſumenda ſunt, ſemper curando, ut eligantur illa, quæ putredini adverſiſſima. 4. victu teoui, molli, refrigerante, antiphlogiſtico eſt opus. 5. denique omne exſiccans, calefaciens, impetum augens, vitandum; ut calor aeris, ſolis, foci, lecti, victus, medelæ.

Vidimus in præcedentibus, quomodo ope naturæ pleuritis in ſanationem abeat, absque multo artis molimine: totum enim, quod medico in illis caſibus agendum incumbebat, erat ut in benigna reſolutione ſtatum præſentem conſervaret, mutaret vero nihil. Ubi autem per coctionem & excretionem cauſæ ſanabatur pleuritis, loca & vias, per quæ hæc excretio futura prævidebatur ex ſignis, laxare, emollire, fovere conveniebat, vires ſuſtentare levi & blando alimento, diluere humores. Hæc ſufficiebant ad hunc ſcopum.

Verum ſi pleuritis valida ſit, quod cognoſcitur dolore acerrimo, reſpiratione admodum Impedita, febre valida, tunc reſolutio illa blanda ſperari oequit; uti probatum fuit ad §. 386. ubi de inflammationis cura per reſolutionem agebatur. Si nulla ſpes ſit, materiam morbi cito coquendam & excernendam eſſe, & præcipue, ſi nulla vel pauca ſputa absque levamine ullo prodeant, tunc ſicca pleuritis dicitur, & concluditur facile, ſponte ſua tam gravem morbum in ſanitatem minime abiturum eſſe; imprimis ſi in robuſto & exercitato corpore fuerit talis morbus, uti monuerat *Hippocrates*, dicens (*Coac. Prænot.* 398. *tom.* 8. *pag.* 875.): *Corpora excercitata ac denſa citius a pleuriticis & peripneumonicis morbis pereunt, quam non exercitata.* Cujus obſervatioois ratio data fuit ad §. 386.

Per artem ergo tentandum eſt ſedulo, ut absque alio morbo ſanetur pleuritis. Patuit ex dictis ad §. 875. in tali pleuritide adeſſe veram inflammationem: adeoque omnes exitus inflammationis, in ſuppurationem, gangrænam, & ſcirrhum, hic contingere poterunt. Exitus autem in ſuppurationem, licet in partium corporis externarum inflammatione non ſemper adeo metuendus ſit, hic tamen merito ſuſpectus habetur, dum abſceſſus, pleuritidem inflammatoriam ſequens, frequentiſſime in cavum pectoris pus collectum effundat, unde empyema toties lethale naſcitur. Omne ergo artis molimen adhibendum eſt, ut exitus hujus morbi in abſceſſu præcaveatur.

Conſtitit autem, ubi de cura inflammationis per reſolutionem agebatur (§. 396.), præcipuum remedium eſſe ad hanc obtinendam, ſi copia humorum circulantium, & impetus eorundem in loca inflammata, minuereotur per ſanguinis miſſionem. Præterea acutus dolor, inſpirationem impediens, in peſſima pleuritide

ſæpe

ſæpe ſuffocat ægrum, antequam inflammatio in ſuppurationem abire poſſit. Verum alia occaſione (ad §. 141.) monui, *Galenum*, in febribus ardentiſſimis, inflammationibus maximis, & vehementiſſimis doloribus, largam ſanguinis miſſionem commendaſſe: imo in talibus ad animi deliquium uſque ſanguinem detrahi juſſit. Unde patet, urgentiſſimas eſſe rationes, quæ pro venæ ſectione in pleuritide militant.

Neque obſervavi unquam, nocuiſſe venæ ſectionem, licet poſtea, miteſcente morbo coctio & excretio morboſæ materiæ ſequerentur per varias illas vias, §. 888. enumeratas. Monitum quidem tunc fuit, a venæ ſectione abſtinendum eſſe, dum illæ evacuationes preſto ſunt, ſed non aliter. Videantur hiſtoriæ pleuriticorum, quæ in tractatu *Eruditiſſimi Trilleri* antea jam laudato, habentur: patebit omnes illas excretiones ſucceſſiſſe, ubi poſt repetitas etiam ſanguinis miſſiones periculoſus morbi impetus deferbuerat: quod & propriis obſervatis in praxi medica confirmatum vidi. In valida enim pleuritide, licet felici cura materies morbi ſolvatur, & mobilis reddatur, vix unquam obtinet, ut hæc materia ſoluta ſanis iterum aſſimiletur humoribus, cumque illis abſque ullo impedimento per vaſa corporis moveri poſſit, ſed ſemper fere vaſa ſic ſtimulat, ut excitata ſenſibili quadam evacuatione expellatur de corpore. Hoc ideo imprimis monendum erat, ne quis metueret in pleuritidis initio ſanguinem mittere ideo, quia crederet, ſalubria illa naturæ molimina impeditum iri.

Quamvis autem in tenellâ ætate, ſenio, mulieribus gravidis, Venæ ſectionem adhibere metuerint Veteres medici, hodie tamen conſtat certis obſervatis, etiam in his venæ ſectionem tuto inſtitui poſſe; tali tamen quantitate, quam ætas & vires indicant; uti alio loco (ad §. 610.) jam notavi.

Nec abſtinui a venæ ſectione, ſi reſpiratio multum impedita erat, licet menſtrua fluerent, & bono quidem cum ſucceſſu. Pariter & in puerperis pleuritide correpti, licet lochia fluerent, ſanguinis miſſio profuit inſigniter, quod & ſuis obſervationibus confirmat *La Motte* (*Traité des Accouchemens Liv. 2. c. 16. p. 224.*), qui, lochiis bene prodeuntibus, repetitas etiam in brachio venæ ſectiones inſtituit.

Quamvis extra dubium ſit, ſi hic morbus per artem ſanari debeat abſque alio malo ſequenti, conducere, ut quam citiſſime venæ ſectio inſtituatur; tamen & adultiori jam morbo, ſi in initio neglecta fuerit, conducit ſanguinis miſſio. *Celſus* quidem notaverat de pleuritide agens (*Lib. 4. cap. 6. pag. 209.*); *Remedium vero eſt magni recentiſque doloris ſanguis miſſus. At ſive levior, ſive vetuſtior caſus eſt, vel ſupervacuum, vel ſerum id auxilium eſt*. Et alibi (*Lib. 2. c. 10. pag. 80.*), de ſanguinis detractione per venas agens, habet ſequentia: *Sed ut aliquando etiam primo die ſanguinem mittere neceſſe eſt, ſic nunquam utile poſt diem quartum eſt, cum jam ſpatio ipſo materia vel exhauſta eſt, vel corpus corrupit; ut detractio imbecillum id facere poſſit, non poſſit integrum*: & verum quidem eſt, ſi valida inflammatio per quatuor dies duraverit, jure metuendum eſſe, ne in ſuppurationem tendat: Interim tamen conſtat, cum fructu longe ſerius adhuc in pleuritide ſanguinem de venis miſſum fuiſſe. Notabile exemplum legitur apud *Hippocratem* (*Epidem. 3. ægrot. 8. Tom. 9. pag. 302.*) de *Anaxione*, qui pleuritide ſicca decumbebat, fruſtra calidis fomentis tentata, inſomnis erat, ſexta die morbi delirabat, ſeptima dies moleſta erat, febris enim augebatur, nec dolores remittebant: Octavo die multum ſanguinis educebatur ſecta in cubito vena, unde levamen doloris ſenſit, & poſt repetitas criticas evacuationes die trigeſimo quarto prorſus judicationes eſt. Notat autem *Galenus* (*Ibid.*) in Commentariis ad hunc locum, *Hippocratem* hoc diſerte monuiſſe ideo, quia medici, quaſi ex lege quadam, ultra quartum diem venam non ſecabant. Felici ſucceſſu in curanda periculoſiſſima pleu-

pleuritide, peſſimisque ſymptomatibus ſtipata, *Hippocratis* veſtigia legit *Trillerus* (*De Pleuritide ægrot. 7. p. 99.*), & octavo die morbi libram circiter ſanguinis, aperta brachii vena, detraxit, cum levamine inſigni: imo ineunte die nono, dum ſuffocationis metus ingruebat, denuo ex pede ſex ſeptemve uncias ſanguinis emiſit; ſicque hunc ægrum ex ipſis orci faucibus eripuit.

Hippocrates quidem, ut ex modo memorata *Anaxionis* pleuritici hiſtoria patuit, videtur per calida & mollia fomenta tentaſſe prius, an dolor poſſet minui, antequam ad ſanguinis miſſionem procederet: imo alibi (*De victu acutor. T.* 11. *p.* 36.) diſerte hoc aſſerit, lateris dolorem, tam in Initio, quam & ſerius, non ſine ratione tentari poſſe callidis fomentis, an ſic diſſolvi poſſit. *Alexander Trallianus* (*Lib. 6. cap. 1. pag.* 268.) eadem commendat, monens tamen, ilico vacuandum eſſe, ſi fomentis dolor non cedat, ſed potius augeatur. In leviori Pleuritide incipiente abſque febre valida, nec reſpiratione admodum impedita, hoc tentari quidem poſſet, quia tunc multa ſpes blandæ reſolutionis (§. 887.), vel ſaltem felicis & ſubitæ coctionis & excretionis adeſt: Verum ubi valida & ſicca Pleuritis adeſt, memores oportet eſſe optimi moniti, quod *Aretæus* (*De curatione morbor. acut. lib. 1. c.* 10. *p.* 89.) habet, in ipſo initio Capituli, ubi de curatione hujus morbi agit: *Nulla moræ occaſio in pleuriticis neque cunctationis, ſed valida medicatione opus eſt.* Ideoque voluit, eodem die venam incidendam eſſe, niſi morbus ab ingurgitatione ciborum & potuum proveniſſet, tunc enim diei unius abſtinentiam præmitti maluit.

Sanguis ergo mittatur quantocyus, & quidem ſatis magna copia; habita tamen ratione ætatis & virium in diverſis ægris: pulchetrime juvat, ſi ex vena majori, per vulnus amplum, celeri fluxu exeat: hinc in cubito præſtat venam aperiri, quam in manu. Non enim hæc ſanguinis miſſio inſtituitur tantum ideo, ut copia minuatur, ſed etiam ut, ſubita tali depletione facta, arteriæ obſtructæ, minus jam urgente ſanguine arterioſo, contractæ retropellant maſſulas obſtruentes in majores ramos (vide de hac re §. 141. 1.), ſicque tollatur inflammatio. In eundem ſcopum locus dolens illo tempore, dum ſanguis de vena ſecta fluit, fovetur & leviter perfricatur. Ubi autem larga tali & ſubita venæ ſectione opus eſt, præſtat ægrum ſupinum in lecto jacere, ſic enim abſque animi deliquio facilius hanc ſanguinis jacturam feret, quam ſi ſederet erectus.

Quandoque contingit in pleuritide adeo ſævum dolorem eſſe, ut pectus vix ullo modo dilatare poſſint; hinc pulmones parum ſanguinis transmittunt, atque ideo venæ quidem plenæ ſunt, ſed aorta paucum ſanguinem recipiens non urget magna vi ſanguinem venoſum, unde ex vena aperta ſæpe parum ſanguinis effluit. Simul ac vero ſuſpirando pulmonem magis dilatant ægri, vel tuſſiendo illum concutiunt, ſanguis cum impetu exit. Obſervavit hoc *Tulpius* (*Obſerv. medicar. lib.* 2. *cap.* 3.) in muliere pleuritica, & monet medicos, ut in ſimili caſu ruſſim excitent. Ægri enim tales quandoque adeo ſævum dolorem patiuntur, ut a minima dilatatione pectoris fere convellantur. Unde illis perſuadere non poteſt ſæpe medicus, ut inſpirent fortius. Optimum tunc eſt vini, vel aceti calidi, cochlear unum alterumve dare titulo cardiaci remedii, vel eadem naribus ſupponere, ſic enim invitis etiam excitatur tuſſis, & ſubito ſæpe dolor pleuriticus ceſſat, vel ſaltem inſigniter minuitur.

Sanguinis educendi copia varia eſt, pro diverſa ætate & viribus ægri, ut facile patet. *Sydenhamus* (*Sect. 6. c. 1. p.* 335.) in adultis *ad uncias decem aut circiter* mittendum curavit: quandoque & majori copia tuto educitur, in prima præcipuæ venæ ſectione. Præſtat, ut medicus adſit, & pro re nata copiam determinet præſens. Plerumque ſolet continuari, donec liberius inſpirare poſſint, dolore multum imminuto. Si in peſſima pleuritide non remittat dolor (quod raro

ro fit niſi ſerius ſanguinis miſſio inſtituta fuerit) pergimus evacuando eo uſque ac prudentia permittit, ad primam nempe ſigna animi deliquii; quæ ſunt pallor in oculis, labiis, vultu, pulſus languidus, ſudoris guttulæ in fronte; tuncque ilico claudenda vena eſt. Sollicite monuit *Aretæus* (*De curatione morbor. acutor. L.* 1. *c.* 10. *p.* 90.), vitandum eſſe hic animi deliquium, ne peripneumonia ſequatur. Dum enim in lipothymia cor quieſcit, ſanguis, in ſinu venoſo, auricula & cavo dextro cordis, ſtagnat per aliquot ſæpe minuta, & ob inflammatoriam in hoc morbo ſanguinis ſpiſſitudinem in concretionem admodum pronus eſt, unde jam concreſcere incipiens, dum excitabitur ab animi deliquio æger, moveri debebit per pulmonem, ibique hærere poterit immeabilis in pulmonalis arteriæ anguſtiis, ſicque peripneumoniam, ipſa pleuritide periculoſiorem morbum, producere.

Verum ut plurimum contingit, dolorem pleuriticum, prima venæ ſectione imminutum, recrudeſcere denuo æque acerbum: tunc repeti debet venæ ſectio, & quidem toties, quoties urgens dolor & reſpiratio impedita ſubditum & efficax levamen poſcunt. Sic obſervavit *Sydenhamus* (*Sect.* 6. *c.* 2. *p.* 336.), pleuritidem confirmatam in adultis raro minori quam quadraginta circiter unciarum ſanguinis impenſa ſanari, licet in pueris ſemel aut bis venam ſecuiſſe ſuffecerit. Imo quandoque adeo pertinax morbus eſt, ut longe majorem jacturam ſanguinis requirat, repetitis frequenter ſanguinis miſſionibus. Obſervationes plurimæ optimorum medicorum hoc teſtatur. In puerpera, octavo a partu die acerbiſſimo lateris dolore correpta, neceſſe habuit *Tulpius* (*Obſervat. medic. L.* 2. *c.* 2.), ter pedis, & quinquies brachii, venas exſolvere, antequam vinci potuerit rebellis morbus. Evaſit tamen ægra e tanto diſcrimine, licet præter tot ſanguinis evacuationes adhuc ingens alvi profluvium ſuſtinuerit. Similis caſus fere habetur apud *La Motte* (*Traitè des accouchemens Liv.* 2. *c.* 21. *p.* 224.

Unicam Pleuritidis curam in venæ ſectione repetita, ſi pergant vel renoventur ſymptomata vehementia, *Sydenhamus* (*Sect.* 6. *cap.* 2. *pag.* 338.) poſuit; teſtaturque, ſe nunquam aliquid damni a ſanguinis detractione, quæ tam larga imperitis videri poteſt, obſervaſſe. Hoc fecit, ut quidam pergerent venam ſecando, ſi vel minimæ priſtini doloris reliquiæ forent, donec ægros exhaurirent omnino; unde vel mors ſequebatur, vel morbi chronici languidiſſimi, & imprimis hydrops. Sed non rite mentem *Sydenhami* perceperant: diſerte enim monet (*Ibid.* 336.), tunc repetendam eſſe ſanguinis miſſionem, *ubi dolor atque alia ſymptomata admodum ſæviunt*. Licet enim aliquis dolor & levis febris maneant, ſi non inde impediatur reſpiratio inſigniter, neque a nimio febris impetu aliquid metuendum videatur (de his vide §. 609.) præſtat non amplius evacuatione tali vires imminuere, quæ requiruntur ad ſubigendum illud, quod de morbo adhuc ſupereſt.

In morbis inflammatoriis pleriſque, & imprimis in Pleuritide, dum ſanguis de vena eductus ſeceſſit in ſerum & partem rubram, obſervatur in parte ſuperiori inſulæ alba, ſubcæruleſcens, pellis, quandoque aliquot lineas craſſa, tenaciſſima, & vix per novaculæ aciem dividendam (de hac vide §. 384.), quamdiu autem illa pellis in ſanguine educto inſulæ accreta conſpicitur, tamdiu ſtatuerunt medici in hoc morbo ſanguinem utiliter miſſum eſſe. *Sydenhamus* vero, uti ad §. 384. dictum fuit, monet, hujus pellis generationem ſæpe impediri in ſanguine pleuriticorum, ſi non ſatis libero flumine de vena ſecta profiliat, ſed lente per brachii cutim rependo quaſi exeat: adeoque fallere poſſet hoc ſignum. *Celeberrimus Trillerus* tamen teſtatur, ſe cruſtam illam pleuriticam albicantem inveniſſe, licet ſanguis ad perpendiculum ſtillatim, & lente proflueret (*De Pleuritide p.* 27. 28.). Memini me & idem obſervaſſe tam in pleuriticis, quam in ſanis hominibus, quibus prophylaxis cauſa vena ſecabatur.

Certiora ſigna habentur de venæ ſectionis auxilio adhibendo ulterius, vel non, ex acerbitate vel remiſſione doloris, & reliquorum ſymptomatum, ægrotantisque viribus. Imo licet magna debilitas adſit, ſi tamen omnia ſymptomata atrociter recruduerint, nullum aliud auxilium ſupereſt, quam de novo ſanguinem mittere. Memorabilis caſus apud *Trillerum* (*De Pleuritide p.* 68.) habetur, qui docet, quantum poſſit in deſperato etiam caſu felix cordati medici audacia. In juvene enim & valido venatore, acutiſſima pleuritide corrupto, poſt binas ſatis largas venæ ſectiones, dum morbus in melius jam mutari videbatur, quinto die omnia morbi ſymptomata quam vehementiſſime recruduerunt, & fruſtra injecto clysmate, applicatisque veſicatoriis, jamjam moriturus videbatur. In utroque pede, jam frigido, calida aqua foto, lanceola infligebatur vulnus amplum, ſed ex ſauciis venis ne gutta quidem ſanguinis prodibat: fervida aqua affundebatur pedibus, ita ut & epidermis abſcederet, tuncque ſatis larga copia ſanguis exivit, tali cum effectu, ut reviviſceret ſemimortuus non tantum, ſed & feliciſſime poſtea ſanaretur.

Helmontius (*Videatur capitulum, quod inſcribitur* Pleura furens *pag.* 217. *&c.*) quidem ad ravim usque clamavit, cruentum Moloch cathedris inſidere medicis, damnavitque abſolute omnem venæ ſectionem in hoc morbo. Acidum hoſtile, pleuræ & intercoſtalibus locis infixum, quod ſpinam pleuriticam vocabat, educendum vel corrigendum voluit, parcendum vitali ſanguini. Tanta miracula perficere ſe poſſe credidit cervini vel taurini priapi pulvere, ſucco cichorei ſylveſtris, floribus Papaveris ſylveſtris, pluribusque aliis. Verum imprimis hircino ſanguine, ſi nempe pedibus poſterioribus ad cornua alligatis abſcinderentur teſtes vivo animali, & manans ad mortem usque cruor colligeretur, qui ſiccatus dein, & moleſto labore in pulverem tritus, dabat nobile illud antipleuriticum remedium. Bona interim fide egit, nam in proprio corpore tentavit, quod aliis ſuadebat, remedium. Deſcribit enim in eodem capitulo proprium morbum, & patet ſatis ex propriis dictis, non fuiſſe ſolutam pleuritidem his remediis; ſed in periculoſam ſuppurationem abiviſſe potius. Imo ex præfatione quam filius *Franciſcus Mercurius van Helmont* operibus paternis præfixit, conſtat, illum bis pleuritide laboraſſe, & ultimo vitæ tempore adeo anhelo pectore fuiſſe, ut vel epiſtolium breve ſcribentem, vel loquentem diutius reſpiratio deſtitueret. Multos tamen habuit ſequaces, non ſine damno; & adhuc hodie ſimilia remedia ut ſpecifica antepleuritica jactantur, quæ facile quidem permitti poſſunt, cum non turbent corpus, modo una cum bis efficaciora longe auxilia adhibeantur.

Nec obſtat huic curandi methodo, quod quandoque rari tales caſus contigerint, in quibus venæ ſectio non videbatur profuiſſe, licet ſymptomata Pleuritidis adeſſent. Ita in *actis Edinburgenſibus* (*Med. Eſſays Tom.* 5. *part.* 1. *p.* 32. 33.) memoratur, quod menſe Februario Anni 1736. graſſarentur in Scotiæ metropoli pleuritides ſatis difficiles, in quibus ſanguinis eductio nocere potius obſervabatur, quam prodeſſe. Verum ſi ſymptomata ibi recenſita conſiderentur, morbus ille a pleuritide vera diverſus fuit. Bilioſus enim ab initio vomitus aderat, & poſt biduum tantum ſuccedebat dolor punctorius circa ultimas coſtas, cum difficultate reſpirationis & tuſſicula: pulſus nec frequens nec plenus erat, ſanguinisque emiſſus fuſcus, flavus, vel & viridis, obſervabatur, vix coagulatus.

Nec latuerunt ſimiles morbi *Sydenhamum*, qui adeo peritus erat in detegendo diverſorum morborum epidemicorum genio. Antea jam dixi ad §. 880., ubi de pleuritide ſymptomatica agebatur, quod egregius ille vir monuerit, febres epidemicas quandoque a repentina aliqua manifeſtarum aeris qualitatum mutationem materiam morbificam in pleuram ac pulmones libenter deponere, licet tamen maneat idem genius febris illius epidemicæ; ideo

ideo diſerte monet (*Sect. V. c. 5. p. 310.*) ſequentia; *At vero ſi febris (epiaemica nempe) repetitam venæ ſectionem reſpuat, neque juvabit iſta, imo & nocebit in pleuritide, quæ cum febre ſtabit cadetve.* Imo & apud *Hippocratem* memorabilis textus habetur, qui modo dicta confirmat; dicit enim (*Coac. Prænot. num. 491. Tom. VIII. pag.* 880.) *Dolores circa latus in febribus, tenuiter conſiſtentes, abſque ſignis, lædit venæ ſectio, & ſi cibum averſetur, & hypochondrium elevatum ſit.* Legit quidem aliter *Duretur* (*In Coac. pag.* 387.) hunc textum; loco enim *ἐν πυρετοῖσιν in febribus* voluit ponendum eſſe *ἀπυρέτοισιν febris expertibus:* verum egregius ille vir ex conjectura hoc ſtatuit, nec probat ex condicibus manuſcriptis ita legendum eſſe hunc textum. Pulchre certe reſpondet ille locus obſervatis recentiorum medicorum de pleuritidibus ſymptomaticis: Nam nec dolor in illis adeo vehemens eſſe ſolet; hinc *Hippocrates ἰσχνὰς ἐούσας*, gracilis enim, tenuis, parvus, voce *ἰσχνὸς* ſignificatur. Præterea & addidit, quod ſint *ἄσημα*, id eſt, reliquis veræ pleuritidis ſignis non ſtipata. Et in illa pleuritide ſymptomatica in Scotia obſervata aderat & ægritudo ſtomachi, & levamen inſigne a leni vomitorio. Frequenter certe invenimus, difficiles in praxi medica caſus in Coacis Prænotionibus notatos eſſe non tantum, ſed ſaluberrima circa curationem morborum & ibi monita deprehendimus.

Diſputatum fuit quam acerrime inter medicos olim, an in pleuritide vena ſecari debeat in brachio affecti lateris, an vero in oppoſito. Utraque opinio multis auctoritatibus ſtabiliebatur: *Hippocrates, Galenus, Celſus* militant potius pro brachio lateris affecti, *Aretæus, Aëtius, Cælius Aurelianus* in oppoſito latere venæ ſectionem inſtituendam ſuaſetunt. Ab octavo ſeculo uſque ad decimum ſextum, adeoque per octingentos annos, & ultra fere omnes medici venam ſecabant in pleuritide in brachio oppoſito dolenti lateri. Poſtquam vero ineunte ſæculo decimo ſexto Galeni & Hippocratis opera, relictis, vel ſaltem minori in pretio habitis Arabibus ſcriptoribus, inceperunt evolvi a medicis, & per artem typographicam jam inventam facilius comparari poterant ab omnibus pretioſi illi artis medicæ theſauri, mutata fuit rerum facies, & ab eruditiſſimis vitis Arabum opiniones conferebantur cum *Hippocratis* & *Galeni* placitis, & rebudiabantur, ſi cum illis non convenirent. *Petrus Briſſotus*, in Pariſienſi Schola anno 1514. medicinæ doctor creatus, exploſis Arabum libris, incepit Galeni quædam volumina publice explicare. Cumque ibi inveniſſet laudari venæ ſectionem in brachio lateris affecti, auſus fuit primus ſe torrenti opponere, & a recepto dudum more recedere. Felix ſucceſſus in pleuritide epidemica, initio ſæculi decimi ſexti in Gallia graſſante, fecit, ut plures illum ſequerentur inſignes medici. Paulo poſt in Luſitaniam profectus fuit, & ibi auſus res novas moliri; ſed magno niſu ſe oppoſuit Archiater Luſitaniæ regis, & hac controverſia delata ad Academiam Salmanticam, ſtatutum fuit, nulli medicorum licere in pleuritide venam ſecare e directo lateris affecti: quod decretum poſtea mitigatum tamen fuit: Imo fere importunis ſollicitationibus motus fuiſſet *Carolus Quintus Romanus Imperator & Hiſpaniarum Rex*, ut publica auctoritate proſcripſiſſet *Briſſoti* hanc ſententiam. Meretur de his omnibus legi *Renati Moreau* (*De Miſſione ſanguinis in Pleuritide. Paris* 1630. & *Halæ* 1742.) egregius tractatus, ubi chronologico ordine recenſentur præcipuorum auctorum de hac re opiniones, & ſimul habetur *Briſſoti* vita.

Poſtea videtur impune licuiſſe omnibus, ut vel Arabum, vel Hippocratis & Galeni methodum ſequerentur: imo poſt circulationem detectam plurimi fuerunt in illa opinione, non eſſe magni momenti rem, ex quo brachio ſanguis mitteretur, modo ex largo vulnere, & ſatis magna copia, in principio morbi educeretur. Interim tamen & hoc ſæculo de eadem hac re diſputatum fuit inter celeberrimos medicos Pariſinos *Sylva* & *Chevalier*. Cum au-

autem in ſimilibus controverſiis multum pondus habeat ſollicita obſervatio illorum; quæ proſunt vel nocent in morborum curationibus, videtur illa ſententia, quæ venæ ſectionem in brachio lateris affecti ſuadet, tutiſſima eſſe. *Briſſoti* felicitas in curanda pleuritide Epidemica (*Ibidem p.* 120.), dum in latere oppoſito facta venæ ſectione in eodem morbo plurimi vel moriebantur, vel longiſſimo tempore languebant, confirmabat ejus ſententiam, *Sydenhamus* (*Sect. VI. c.* 3. *p.* 335.) de brachio lateris affecti educebat, ſimulac vocabatur ad pleuriticum curandum; dum vero ſectionem iteravit poſtea, non monet ex quo loco ſanguinem emiſerit. *Hildanus* (*Obſerv. Chirurg. Cent. V. Obſerv.* 30. *pag.* 410.) fatetur, quod nunquam, vel ſaltem rariſſime, optatum ſucceſſum viderit ex ſectione venæ in oppoſita parte facta. Recentiſſime & ſuis obſervationibus, eandem ſententiam ſtabilivit *Trillerus* (*De Pleuritide p.* 30.), præcipue quoad primam ſanguinis miſſionem: alteram autem in pede ejuſdem lateris adhiberi maluit; & deinde, ſi opus foret, etiam tertiam quartamve venæ ſectionem, quandoque & in pede oppoſiti lateris, inſtituit. Monuit autem merito, primam ſanguinis evacuationem larghiſſimam eſſe debere. Pulcherrime autem confirmantur hæc omnia notabili exemplo, dum in binis juvenibus, idem vitæ genus ducentibus, eodem temporis puncto, & ob eaſdem cauſas pleuritide correptis, experimenti gratia diverſis in locis vena aperiebatur (*Ibid. p.* 80.). Ille, cui vena in brachio lateris affecti aperta fuit, licet peſſime deliraret, brevi ad ſe rediit: nec iterata venæ ſectione opus habuit. Alter, cui & major copia ſanguinis ex pede ejuſdem lateris educta fuerat, nullum inde levamen ſenſit, & ſequenti die altera venæ ſectione in brachio lateris affecti opus habuit, unde ilico mitigabantur omnia ſymptomata, & poſtea felici criſi liberatus fuit a periculoſo morbo, ſed biduo ſerius quam prior.

Paulo ante monitum fuit, quandoque morbos epidemicos graſſari, qui pleuritidis quidem ſymptomata quædam habebant, neque tamen veræ & genuinæ pleuritides erant, ſed ſymptomaticæ tantum, & Venæ ſectione non levabantur, vel ſaltem illam iteratam vix ferebant abſque damno; neque tamen ideo reprobari poſſe ſanguinis evacuationem in hoc morbo. Idem certe dici poſſet de pleuritide illa maligna & contagioſa, cujus *Geſnerus* (*Geſner. Epiſt. pag.* 19. 20.) meminit in Epiſtola ad *Cratonem a Craſtheim* ſcripta: monet enim in hoc morbo nulli ſucceſſiſſe venæ ſectionem in brachio, ſed ad malleolos felicius ſanguinem eductum fuiſſe. Præterea notandum eſt, quod in eadem epiſtola fateatur, quod de curandi ratione in hoc morbo nondum ſibi conſtiterit; & in alia epiſtola (*Ibidem p.* 21.), ad eundem tribus menſibus poſt ſcripta, fatetur, ſe pauca in hujus morbi curatione obſervaſſe, cum ad paucos hoc morbo decumbentes vocatus ſit, & intra vernum tempus deſierit hoc malum.

II. Methodus omnium antiquiſſima pleuritidem curandi videtur conſtitiſſe in applicatione remediorum externa ad locum dolentem. Antequam enim medicina in artis formam redacta fuit, ſinguli homines ſibi ipſis levamen dolorum quærebant tentando varia; vel ab aliis in ſimili malo cum ſucceſſu adhibita applicabant (*Vide Prolegomena Inſtitut. Boerhaav.*). Nihil autem videtur citius tentari debuiſſe, quam externa talia remedia: & hinc antiquiſſima monumenta horum inveniuntur. Ita in tabella marmorea. Romæ in Æſculapii templo in inſula tiberina inventa, legebatur & inter alias inſcriptio (*Mercur. de arte gymnaſt. Lib. I. cap.* 1. *pag.* 3.) græca, de *Lucio* quodam pleuritico, cui, deſperato ab omnibus hominibus habito, oraculum reddidit Deus, ut tolleret ex ara cinerem, & cum vino miſtum imponeret lateri: unde illum convaluiſſe legitur, & publice Deo gratias egiſſe. Notum eſt ex hiſtoria antiqua, quod callidi ſacerdotes, ut templis ſuis & idolis majorem conciliarent celebritatem, remedia præſcripſerint

rint credulis hominibus, ae ſi a numine revelata fuiſſent.

Hæc videtur cauſa eſſe, cur *Hippocrates* (*De victu acutor. tom.* 11. *pag.* 36. *&c.*), qui antiquiſſimas illas obſervationes collegerat in ſuos uſus, in laterum doloribus inceperit curam morbi a callidis ſomentis applicatis, etiam antequam ſanguinis miſſionem inſtitueret.

Aquam enim calidam in veſica, vel & in alio vaſe contentam, aut ſpongiam mollem aqua calidâ madidam applicabat lateri dolenti: Imo & acriora, magna tamen ſolvendi vi prædira, adhibuit; ſacculos nempe furfuribus, aut hordeo, vel orobo, aceto paulo acriore maceratis, repletos, calidos, applicuit. Patuir & ex *Anaxionis* hiſtoria paulo ante ad eandem hanc paragraphum memorata, quod ſiccam pleuritidem calidis fomentis fruſtra tentaverit: unde prudenter monet (*Ibid. p.* 41.) ſequentia: *Verum ſi fomentis dolor non ſolvatur, non multo tempore calefacito: illud enim pulmones exſiccat, ac ſuppurationem facit*: Dum nempe vehementior pleuritis ſolis his fomentis ſolvi non poterat.

Trallianus (*Lib.* 6. *c.* 1. *p.* 268.) pariter fomentis, & ſacculis calidis lateri applicatis, curam pleuritidis aggrediebatur. Verum ſi dolor augeretur, nulla mora interpoſita procedebat ad vacuationem. Tutior tamen longe *Aretæi* methodus, quam omnes periti medici nunc ſequnntur: nempe incipi jubet curam a Venæ ſectione, nulla mora interpoſita; dein externa illa remedia adhibebat (*De cura Morbor. acutor. L.* 1. *c.* 10. *p.* 89. 90.). Quantum uſum habeant in reſolvenda inflammationem talia remedia, dictum fuit ad §. 398. 3. ubi de cura inflammationis agebatur. Cum autem §. 386. demonſtratum fuerit, curam inflammationis per reſolntionem tunc poſſe expectari, ſi humor fluens blandus eſſet, & canales mobiles: patet facile, omnia hæc applicata debere eſſe mollia, calida, & vi laxandi ſolidas partes prædita. Formulæ variæ talium remediorum in *materia medica* ad hunc numerum habentur. Frequenter uſus fui ſolutione ſaponis veneti in aquæ & lactis dulcis partibus æqualibus; vel & in decocto emolliente ſaponem diluebam, ſumendo unciam mediam ſaponis ad ſingulas libras liquidi diluentis: huic ſolutioni pannos laneos immergebam, illosque dolenti lateri applicabam, impoſitis lateribus calidis cavens, ne refrigeſcerent talia fomenta. Nocte autem, ne moleſta foret ægris frequentior fomenti renovatio, perunctum prius unguento althææ, vel ſimili latus, regebam Emplaſtro de meliloto.

Neque tantum prodeſt molliſſimorum talium remediorum externa applicatio, quia per hæc feliciſſime inflammatio reſolvitur, verum etiam, ſi vel ſero nimis medela tentata fuerit, vel pejor morbi indoles in ſuppurationem vergat, tunc per eadem hæc applicata ſic laxantur loca intercoſtalia, ut ſpes ſit, pus verſus exteriora duci poſſe, & periculoſum empyema ſic præcaveri.

III. De his jam actum fuit in generali inflammationis curatione, uti etiam in curatione peripneumoniæ ad §.854.3. Simplex decoctum hordei cum oxymelle & nitro ſuffecit frequenter, cum in hoc omnia requiſita ad curam habeantur. Diluit enim ratione aquæ, laxat & mitigat hordei farinoſa ſubſtantia aquæ miſſa, mel cum aceto inflammatoriam ſpiſſitudinem pnlcherrime reſolvunt, uti & nitrum, quod ſimul in acutis morbis nimium calorem lenit, denſitatem humorum minuendo (vide §. 692.). In materia medica ad hunc numerum & aliæ formnlæ habentur eidem uſui inſervientes. Nec nocebit his leniora paregorica admiſcere, imprimis ſi magna inquietudo adſit, & moleſtæ vigiliæ: flores papaveris rhœados, & omnia quæ inde parata ptoſtant in officinis remedia, tuto adhibentur, & quidem tali cum levamine, ut poſtea quidam medici crediderint, illos flores ſpecificum antipleuriticum remedium eſſe, quo ſolo hic morbus curari poſſet. Imo & parca copia ſyrupi, ex capitibus papaveris albi in aqua decoctis paratis, profuit, poſt venæ ſectionem celebratam, & alia remedia adhibita

ta. Validioribus vero narcoticis acuti doloris ſenſum ſopire, manente cauſa doloris, minime tutum videtur. Similem anodynorum uſum in pleuritide ſuaſit & *Trallianus* (*Lib.* 6. *cap.* 1. *pag.* 271.).

Magna quidem copia talia ſumenda ſunt, ſed diviſis doſibus, ut ſingula media hora unciæ tres, vel plures, talis decocti vel ptiſanæ hordei ſumantur, ſed calidæ. Frigidum enim potum quemcumque nocere pleuriticis merito notavit *Aretæus* (*De curat. morbor. acut. Lib.* 1. *c.* 10. *pag.* 93.). Quin imo *Baglivus* (*Prax. med. Lib.* 1. *cap.* 9. *pag.* 35.) teſtatur, fervidam hanc liquorum potionem ipſi in ſecretis eſſe tam in pleuritide, quam in aliis poſteris morbis, ubi diſſolventibus opus erat: imo addit, ſe vidiſſe *ægrotos, inſigni ſtrangulatione fere liveſcentes, breviſſime liberatos per frequentes hauſtus decocti pectoralis nimium callide ſorbillati*.

Ut autem hæc remedia potata determinentur ad locum affectum, faciunt illa fomenta, balnea &c. lateri dolenti applicata, quæ modo laudata fuerunt. Probatum enim fuit ad §. 134., omnia illa, quæ laxando vaſa minuunt reſiſtentiam liquidis impulſis in loco quodam corporis, determinare remediorum aſſumtorum efficaciam ad eumdem locum.

Antea jam in eadem hac paragrapho monitum fuit, per ſanguinis miſſionem & alia adhibita remedia, morbi hujus impetum, quidem minui, raro autem, vel nunquam, validam pleuritidem ſanari abſque quadam evacuatione materiæ morboſæ, jam ſubactæ, vel metaſtaſi ad alia loca. Variæ illæ pleuritidis, per coctionem & excretionem cauſæ, ſanationes deſcriptæ fuerunt §. 888.; & patuit ex illis, quæ §. 889. dicta fuerunt, diverſam tunc medelam requiri, prout per has illaſve vias materia morboſa exitum moliatur. Unde merito ponitur in textu, quod PRO MUTATIS PHÆNOMENIS VARIA ASSUMENDA SUNT.

Eliguntur tamen ſemper illa, QUÆ PUTREDINI ADVERSA SUNT. In pleuritide enim adeſt acuta continua febris (vide §. 875.), per quam omnes humores in putridam corruptelam diſponi antea in febrium hiſtoria demonſtratum fuit. Omnia fere remedia, quæ antiqui medici ad hunc morbum debellandum adhibuerunt, erant vel acida, vel ſponte ſua in acidum tendentia. Ptiſanam hordei, acetum, mel, mulſam dilutam laudaverunt, quibus adhuc hodie feliciter in hoc morbo utuntur medici; dum merito a ſalibus volatilibus alcalinis abſtinent, a *Sylvio* adeo laudatis; uti & ab illis, qui *Helmontium* ſecuti cauſam pleuritidis unicam ſtatuebant acidum, ſalibus oppoſitis, alcalinis nempe, domandum, vel corrigendum abſorbentibus, quæ quidem non nocent, ſed tamen ad pleuritidem curandam inertia videntur eſſe remedia.

IV. in omni febre curanda vitæ & viribus proſpiciendum eſſe per cibos & potus fluidos, facileque digerendos, antea demonſtratum fuit, ad §. 599. & ſequentes in cura generali febrium. Cum autem pleuritis raro ante ſeptimum diem finiatur integre, ſæpe etiam in longius ſpatium excurrat, patet facile, & hic vires vitæ idoneo victu ſuſtinendas eſſe. Talia autem conveniunt, quæ facillime ſuperari poſſunt ab ægro, & per validas evacuationes debilitato corpore. Solam ptiſanam hordeaceam dabat *Hippocrates* (*De victu acutor. Tom.* 11. *pag.* 23. 29.) in acutis morbis, & præſertim in pleuritide; imo vel ab ipſa *ptiſana tota*, ideſt, hordeo per colaturam non ablato, metuebat, dum cruda adhuc pleuritis nulla coctionis ſigna dabat; tuncque ſolum ſuccum ptiſanæ, & quidem dilutum exhibebat. Dein ubi in tuto æger eſſe videbatur, miteſcente morbo (*Ibidem pag.* 160.), exiguum ac tenuem cremorem hordeaceæ ptiſanæ dabat, admiſto melle. Ubi autem ſputa facile educebantur, reſpiratio bona eſſet, & laterum omnis dolor abeſſet, tunc paulo craſſiorem & copioſiorem cremorem ptiſanæ dabat, bis de die. Multis laudibus & ptiſanæ ſuccum, vel cremorem, in hoc morbo extollit *Aretæus* (*De curat. morbor. acutor. Lib.* 1. *cap.* 10. *p.* 90.), neque validiores ægris permittebat cibos, niſi quando in longum producebatur morbus,

bus, & tenuis talis victus vires ſuſtinere non valebat amplius. Pariter & *Sydenhamus* (*Sect. 6. cap. 3. pag. 335. 336.*) carnibus, & carnium juſculis etiam tenuiſſimis, omnino interdixit in pleuritide, ſola hordeacea, avenacea & panatellam conceſſit; & dum ſymptomata omnia jam miteſcerent, per aliquot dies tamen ægros ſuos ab omnibus liquoribus ſpirituoſis & a craſſioribus cibis arcebat (*ibid. p. 337.*).

V. Pleuritis morbus inflammatorius eſt cum febre acuta; adeoque omnia, quæ, difflando aquoſam partem ſanguinis, ejus denſitatem augent, motumve febrilem accelerant, aut calorem accendunt, ſummopere noxia ſunt. Solent hinc adeo periculoſi errores committi in hoc morbo, dum gelida tempeſtate frequentem ſæpe pleuritidem calidiſſimis aggrediuntur remediis ignari, & ſudore, vi talium remediorum expreſſo, curari poſſe credunt. Obſervat *Sydenhamus* (*Ibid. pag. 332.*) & alias febres in pleuritidem mutari, dum in initio nimis calidis remediis tentabantur, doluitque, nobiles fœminas malle medicandis pauperibus, quam iiſdem paſcendis, charitatem ſuam teſtari. Verum ſi perverſa talis medela morbum diverſum a pleuritide mutat in pleuritidem, facile apparet, pleuritidem jam natam a ſimili cauſa debere reddi pejorem. Vidi ſic pleuritidem ſecunda die lethalem, dum a flatibus dolorem hunc ortum ſuſpicatæ mulierculæ, dederant repetitis vicibus ſpiritum deſtillatum ex ſeminibus leviſtici. In alio homine robuſto & fosti contigit, ut, dum quinto die adhibita venæ ſectione aliiſque remediis modo laudatis jam in melius vergeret morbus, & ſpes felicis curæ affulgeret, veſperi proprio conſilio dolenti pectori applicuerit lateres calidos admodum, ſicque expreſſerit validos ſudores, unde ſibi gratulabatur miſer, ſed ſequenti mane moriebatur.

Ex his, & aliis ſimilibus, quos in praxi vidi, caſibus didici, quam bene *Sydenhamus* (*Ibidem pag. 337.*) monuerit, cavendum eſſe ne æger pleuriticus nimis æſtuet; unde liberum reliquit ægris, ut quotidie per aliquot horas lecto eximerentur, ſi vires ferrent. Imo obſervavit, & largam ſanguinis miſſionem, & alia remedia refrigerantia nihil quandoque profeciſſe, ſi ægri lecto affigantur perpetuo; imprimis ſi ſtragulis vel culcitris nimium obruantur.

Cum ergo omne irritans, calefaciens, impetum augens, damnoſum habeatur in pleuritide, quid cogitandum eſt de Veſicatoriis ex Cantharidibus paratis? *Baglivus* (*Prax. Med. Lib. 1. c. 9. p. 37. & in Diſſertatione de uſu & abuſu veſicant. c. 3. p. 656.*) laudavit illa tanquam ſummum remedium; quocumque etiam tempore morbi, & ante & poſt venæ ſectionem, ſi ſpirandi difficultas & ſputorum ſuppreſſio ſupervenerint: ſtatim enim tibiis curavit applicari duo veſicatoria, & teſtatur ex centenis ægris pauciſſimos obiiſſe, dum ita tractabantur, in pleuritide epidemica, quæ circa finem ſæculi elapſi Romæ graſſabatur; ob intenſum & inſolitum hyemale frigus.

Obſervavit ſimul & diarrhœam, quæ periculoſas illas pleuritides comitabatur, vel imminutam fuiſſe, vel & penitus ceſſaſſe. *Celeberrimus Trillerus* (*De Pleuritide p. 76.*) etiam & miro in caſu obſervavit, mulierem pleuriticam, contumaci alvi fluxu fere exhauſtam, omnis ſenſus expertem, ronchos ſonoros de pectore ducentem, facie livida & tumida, ut laqueo ſtrangulatis eſſe ſolet, cum pulſu exili, tremulo, intermittente, urina & fœcibus clam elabentibus, ex ipſis orci faucibus ereptam fuiſſe, poſtquam bina prægrandia veſicatoria, ex pulvere cantharidum parata, utrique ſuræ applicata fuiſſent. Simul & periculoſus ille alvi fluxus ſiſtebatur.

Quamvis autem ex ſcriptis *Baglivi* prima fronte videretur, in ipſo initio morbi veſicatoria tuto applicari poſſe, etiam ante venæ ſectionem inſtitutam, tamen ex ſequentibus apud eundem autorem patet, quod ante applicationem veſicantium ſanguis de vena miſſus fuit. Ita enim habet (*Diſſertat. de uſu & abuſu veſicantium cap. 3. p. 656.*): *Adverte, quod præfati pleuritici, in quibus hæc commoda nos obſervavimus, non fuerunt in principio purgati, ut*

ſa-

faciunt Practicantes nonnulli, ſed adhibitis venæ ſectionibus opportunis, ſola brodia pectoralia &c. præſcribebantur: & *Trillerus* (*De Pleuritide pag.* 54.) ſuadet, tunc femoribus vel tibiis applicanda veſicatoria, ſi, repetitis jam aliquoties venæ ſectionibus, reſtat adhuc inſignis ſpirandi difficultas, vel magis exaugetur: fatetur tamen ingenue, non ſemper ex voto ceſſiſſe veſicantium uſum.

Similia ferme de uſu veſicatoriorum in pleuritide leguntur in *Actis Edinburgenſibus* (*Medic. Eſſays Tom.* 1. *pag.* 42.). In pleuritide enim Epidemica, quæ graſſabatur verno tempore anni 1732.; dum ſymptomata videbantur poſcere quandoque venæ ſectionem repetitam, pulſus poſtea adeo deprimebatur, ut vix potuerit redigi iterum ad debitum robur, niſi ſtatim applicatis veſicatoriis, quæ frequenter profuerunt, & quandoque poſt illorum applicationem ſequebatur ſudor, qui morbum abigebat, ſi copioſus & diu proflueret; ſin minus, luctabantur ægri cum dolore, anxietate, & pectoris oppreſſione, donec deficerent.

Ex *Baglivi* experimentis, tam in vivis animalibus, quam affundendo ſanguini, ejusque ſero pulverem cantharidum, inſtitutis, patet, quod hæc inſecta vim habeant humores noſtros ſolvendi, ſed ſimul humores ſolutos diſponant ad putredinem (*Diſſertat. de uſu & abuſu veſicant. c.* 1. *pag.* 648.).

Adeoque videtur concludi poſſe, quod Cantharidum uſus minime tutus ſit, ubi valida febris, calor magnus, & putredinis metuendæ ſigna ſunt. Ita & ægri hiſtoriam Ipſe *Baglivus* (*Ibid. pag.* 649.) habet, qui gracilis & bilioſi temperamenti acuta pleuritide decumbebat cum ſicca tuſſi, calore febrili exurentiſſimo, pulſu duro & alto, vigiliis, ſiti, urinis craſſis & ſummopere rubicundis: huic decimo tertio die morbi applicata fuerunt ſex veſicantia, ſed ſequenti die ſupervenerunt delirium, ſputi ſuppreſſio, tremor, motus epileptici &c. & periit vigeſimo die.

Ubi autem poſt ſanguinis evacuationem requiſitam minutus fuit multum febrilis impetus, nec in urina aut fœcibus alvinis putredinis ſigna apparent, & tamen dolor manet, vel pulmo oppleri incipit, tunc videtur a veſicatoriis multum boni poſſe exſpectari. Vidi in tali caſu dolenti lateri applicatum fuiſſe veſicatorium, quod & ipſe aliquando feci, fauſto cum eventu.

§. 891. QUÆ ipſa [890.] quamdiu continuanda, vel repetenda ſint, docet morbi pertinacia, remiſſio, atque in ſanationem [888.] mutatio.

Bina imprimis metuenda erant, nempe inflammationis exitus in periculoſam hic loci ſuppurationem, vel gangrænam fere ſemper lethalem, & pulmonis infarctus ob impeditam reſpirationem præ doloris acerbitate. Ut hæc pericula vitentur, ſanguinis liberalis & repetita evacuatio, fomenta & reliqua modo enumerata remedia adhibentur. Verum, ut jam ad primum numerum præcedentis paragraphi monitum fuit, cavendum etiam ne nimis debilitato ægro, per ſanguinis miſſiones imprimis, non ſufficiant vires ad ſubigendam & excernendam morbi materiam: unde poſtea languores chronici difficulter ſuperabiles ſequuntur. Adeoque, licet aliquis dolor ſuperſit, modo reſpiratio ſatis ſit libera, nec pulſus durus adeo ſit, nec magna velocitas circulationis, per fomenta applicata, & diluentia, & attenuantia, larga copia potata, ſuperabitur malum. Felicitas enim curæ in talibus morbis conſiſtit in eo, ut ita temperetur febris continuæ pleuritidem comitantis impetus, ut nec exorbitet, nec torpeat nimis. De qua re, & de ſignis quibus hoc diſtingui poſſit, pluribus egi in Commentariis §. 609.

Probatum fuit ad §. 610. inter illa, quæ febris exorbitantem impetum minuunt, etiam locum habere clyſmata refrigerantia: tamen *Sydenhamus* (*Sect. VI. cap.* 3. *pag.* 266.) enemata vel omittebat, vel maximo inter repetitas venæ ſectiones intervallo curabat injicienda, & tantum ſimpliciſſima ex ſaccharo in lacte ſoluto: maxima enim, & merito quidem, ſpem cu-

curæ ponebat in ſanguinis miſſione, & ideo enematibus parcius uſus fuit, ne nimis debilitaret ægros; uti etiam ne alvi fluxum, in pleuritidis initio ſemper ſymptomaticum & noxium, acriori clyſmate proritaret. Ubi jam remittit morbi impetus, tunc ſenſim ſolvi incipiet illud concretum inflammatorium, & per varias vias de corpore exitum quæret. Unde ad hæc attentus tunc debet eſſe medicus, ne intempeſtiva medela turbet materiæ morboſæ coctionem, vel coctæ excretionem; de quibus dictum fuit ad §. 888.

Ubi jam ceſſit morbus, cavendum maxime, ne nimis cito impleantur convaleſcentes ægri. Sepe enim in hoc morbo vitæ periculum non redimitur niſi inſigni ſanguinis jactura. Probatum autem fuit ad §. 25. jacturam humoris boni inquilini impedire ingeſtorum aſſimilationem in naturam liquidi vitalis ſani. Unde metuendum eſt, ne ſubita repletione per chylum craſſiorem obruatur pulmo, & periculoſa fiat recidiva. Quod prudenter monuit *Hippocrates* (*De Morbis L.* 3. *c.* 15. *tom.* 7. *pag.* 592.), ubi de pleuritidis cura agit, dicens: *Poſt judicationes autem vires levibus cibis reficiendæ, & quieſcendum: præterea vitandi ſoles, venti, plenitudines, acida, ſalſa, pinguia, fumus, ventris flatus, labores, Venus: ſi enim reverſus fuerit morbus, mors ſequetur.*

Poſtquam autem vires reſtauratæ ſunt, quod ſatis cito ſieri ſolet in hoc morbo; tunc levi cathartico dato *Sydenhamus* ſolebat curationem integram abſolvere. Sic enim ex primis viis eliminatur, quidquid ex minus feliciter digeſtis tempore reconvaleſcentiæ cibis, vel ex mutata morbi tempore bile aliiſque ſuccis in ventriculum & inteſtina excretis, aggeſtum hic hæret; nociturum forte, ſi diutius relinqueretur.

Jactata autem illa ſpecifica antipleuritica, ſanguis hircinus, raſura priapi cervini, dentes apri, mandibulæ lucii piſcis, flores papaveris rhœados, infuſum ſtercoris equini &c. concedi quidem poſſunt, ſi ægri, vel alii medici in conſilium vocati, magnam in ſimilibus poſuerint fiduciam: pleraque enim ex his innoxia ſunt. Modo interim non negligantur efficaciora illa auxilia antea recenſita, quibus ſolis in cura periculoſi hujus morbi confidere poſſumus.

Vidimus jam quomodo pleuritis abeat in ſanitatem, auxilio naturæ per reſolutionem benignam, vel per coctionem & excretionem materiæ morboſæ: ſimul etiam expendimus, quomodo per artem ſanari poſſit abſque alio morbo ſequente. Sequitur jam, ut conſideremus pleuritidem, dum in alios morbos abit, vel in mortem tendit; & ut videamus, quid ars poſſit in ſanandis morbis, ex pleuritide infeliciter curata natis.

§. 892. **A**Bit in alios morbos dum 1. ſuppuratur locus inflammatus, quod futurum ſcimus α. ex ſignis generalibus (387. 402.). β. ex pertinacia doloris, tuſſis, febris, ultra quartum diem. γ. abſentia ſignorum reſolutionis [887.], & ſanationis [888.]. δ. neglectu medelæ requiſitæ [890].

Primo agetur de pleuritide in ſuppurationem tendente. Cum autem alia cura requiratur, hoc in caſu, quam ubi ſpes eſt reſolvendæ pleuritidis, debemus cognoſcere illa ſigna, quæ docent ſuppurationem futuram.

α. De his dictum fuit in numeris hic citatis, ubi de inflammationis exitu in ſuppurationem agebatur.

β. Dolor enim inſpiratione auctus, tuſſis, febris, ſunt illa ſymptomata, quæ omnem pleuritidem comitantur, & ex quorum intenſitate de vehementia morbi judicamus. Si ergo hæc pertinacia manſerint, abſque ulla remiſſione, adeo ſolidata erit materies inflammatoria, tam profunde impacta vaſorum arterioſorum anguſtiis, in quibus hæret, ut per ſolam ſuppurationem hoc malum tolli poſſit. Verum notandum eſt, tunc tantum certam eſſe ſuppurationem, ſi toto hoc tempore æquali gradu proceſſerint hæc ſymptomata, vel & aucta fuerint potius quam minuta. Sæpe enim contingit in pleuritide

tide curanda, ut per ſanguinis miſſionem, aliaque remedia, miteſcant omnia ſymptomata, & paulo poſt, quandoque & ſequenti die, denuo redeant æque vehementia: imo quandoque hoc ter quaterve contingit, ita ut poſt quartum diem & ſerius adhuc ſæpe recrudeſcant magna cum vehementia pleuritidis omnia ſymptomata: non tamen ideo credendum, quod in tali caſu pleuritis neceſſario in ſuppurationem itura ſit, quia poſt quartum diem obſervatur adhuc dolor acerrimus. Noverunt hoc omnes medici practici, & Hiſtoriæ pleuriticorum in laudato jam ſæpius tractatu de Pleuritide *Celeberrimi Trilerri* hoc manifeſto demonſtrant.

γ. Tunc enim certi ſumus, materiam inflammatoriam iisdem adhuc vaſis impactam manere, adeoque ſuppurationem metuendam eſſe. Ideo dixit *Hippocrates* (*De morbis lib.* 1. *cap.* 7. *Tom.* 7. *pag.* 338.) de Empyemate agens: *Fiunt autem & ſuperiore ventre purulenti, ex pleuritide, ſi vehemens fuerit, neque diebus principibus (judicatoriis) computruerit, neque per ſputum rejecta fuerit.* Et alibi (*In Prognoſticis Tom.* 8. *pag.* 646. *& in Coacis num.* 394. *ibid. p.* 874.) generale hoc axioma practicum poſuit (cujus & memini ad §. 833. 3.): *Quicumque vero dolores ex his locis neque per ſputorum expurgationes, neque per alvi dejectionem, neque per venæ ſectiones, & diætam, & medicamenta, ſedantur, eos ſuppurationem facturos eſſe ſciendum eſt.* Interim & hoc notandum eſt, quandoque in pleuritide difficili in longum tempus protrahi morbum, neque tamen in apoſtema verti locum inflammatum, dum tamen nec reſolutionis ſigna, nec criticæ evacuationes adfuerint morbo pares. Tales caſus vidi in praxi, & ex hiſtoria *Anaxionis* apud *Hippocratem* (*Lib.* 3. *Epid. ægrot.* 8. *Tom.* 9. *pag.* 302.) hoc patet. Notat enim illum nihil exſpuiſſe primis diebus, ſexto die deliraſſe, ſeptimo febrim intenſiorem fuiſſe, nec dolores remiſiſſe, ſed tuſſim vexaſſe ægrum cum difficili reſpiratione. Larga Venæ ſectione, octava die morbi inſtituta, minuebatur quidem dolor & ſuffocationis periculum, ſed tuſſis ſicca manſit, & nulla fiebat evacuatio materiæ morboſæ.

Tamen ſero, & repetitis vicibus, & per diverſas vias, ſubacta morbi materia exivit de corpore, & integre judicatus fuit ille æger, abſque ſuppuratione lateris affecti, quæ tamen in primo decurſu morbi metuenda erat. Adeoque paret, quod non ſtatim abſoluta Prognoſis haberi poſſit ſuppurationis futuræ, licet in morbi decurſu non appareant reſolutionis ſigna, nec coctionis & excretionis cauſæ indicia, quæ tamen ſerius quandoque apparent, & liberant.

δ. Neglecta nempe Venæ Sectione, quæ adeo neceſſaria eſt in pleuritide valida; & ſi cito inſtituatur, & repetatur pro re nata, ſatis feliciter ſanat. Illi, qui Helmontii doctrinam ſecuti ſolis illis ſpecificis antipleuriticis hunc morbum aggrediebantur, lætabantur quandoque, dum videbant, febrem, antea validam in ſtatu inflammatorio & ſuppurationis initio, mitius urgere, imo quandoque ceſſare, dum pus factum jam erat; verum poſtea ſuccedebat Empyema, febris hectica, tabes, qua perierunt plurimi, qui decantatis illis ſpecificis abſque venæ ſectione curari credebantur. Monuit & *Sydenhamus* (*Sect.* 6. *cap.* 3. *p.* 332.) doloſum hunc pleuritidis exitum.

§. 893. Ipſum vero apoſtema jam fieri, ſcitur ex ſignis communibus (405.), maxime hic ex horrore ſæpe recurrente ſine cauſa, & ſignis datis (834. 834.) in peripneumonia, & tempore morbi: inde & factum cognoſcitur, & quandoque ſputo per pulmonem evacuatur.

Abſceſſus hic natus habet quidem omnia ſigna communia cum reliquis abſceſſibus, qui in externis partibus corporis fiunt, de quibus ad §. 405. actum fuit; verum pleraque ex his hic non poſſunt diſtingui, cum in interioribus apoſtema lateat: hinc operæ pretium eſt hic colligere & alia omnia indicia, quæ ſuppurationem hic fieri docere poſſunt. Horrores illi vagi, nulla certa temporis periodo recurren-

rentes, magni momenti ſignum dant, de quibus dictum fuit ad §. 834. ubi & plura alia huc ſpectantia habentur, uti & ad §. 835. Multum etiam huc facit morbis tempus jam in longum excurrens, & minori tamen cum vehementia ſymptomatum, quam in principio: ſi enim omnia ſymptomata manerent æque valida, vel augerentur, potius gangræna & mors exſpectanda forent, quam benigna ſuppuratio; quæ licet hic periculoſa ſit, tamen longe adhuc melior, quam pejores illi pleuritidis exitus in gangrænam vel mortem. Ita *Hippocrates* (*De Morbis lib.* 3. *cap.* 15. *tom.* 7. *pag.* 591.) de pleuritide agens habet ſequentia: *At quibus ſtatim expuitiones cujusvis ſunt generis, & dolores admodum acuti, illi tertio die moriuntur; quem ſi effugerint, convaleſcunt: qui vero ſeptimo aut nono die, aut undecimo die ſanus non fuerit, ſuppurari incipit. Præſtat autem ſuppurari, minus enim lethale eſt, quamvis laborioſum ſit.* Meretur & conferri cum hoc textu *Hippocratis* alter (*Coacar. Prænot.* 379. *tom.* 8. *pag.* 873.) qui ipſi ſatis ſimilis eſt, niſi quod ibi legatur, *in principio ſputationes penitus purulentæ; ἐν ἀρχῇ πάμπυοι αἱ πτύσιες*; melius videtur in priori textu ſcribi πτύσιες παντοδαπαὶ, ſputa omnis generis. Verum tunc additur in illa Prænotione Coaca, quod tertio vel quinto die moriantur; ſi vero illos effugerint, *non multo levius ſe habentes*, tunc ſeptimo, aut nono, aut undecimo ſuppurari incipiant. Ex quibus patet, tunc *Hippocratem* exſpectaſſe ſuppurationem, dum pleuritis non eſſet peſſima; vel ſi admodum valida in initio, parum jam miteſceret, eumque adhuc præcipuos dies criticos obſervaſſe, an non hi molimen naturæ adverteret, a quo ſperari poſſet materiæ morboſæ jam ſubactæ evacuatio, vel metaſtaſis ad alias partes: ubi vero nihil tale videbat, tunc ſtatuit, ſuppurationem incipere.

Præterea celebres in arte viri, *Mortonus* (*Phthiſiologiæ lib.* 2. *c.* 4. *pag.* 44.) & *Baglivus* (*Prax. Med. lib.* 1. *c.* 9. *p.* 36.), obſervaverunt, dum pleura inflammata aut pulmonum tubercula in apoſtema abeunt, tunc febrim prius continuam excipi ab intermittente, quotidiana ſæpius, quandoque & tertiana. Imo & apud *Hippocratem* ſimile quid invenimus, dum dixit (*Coac. Prænot. num.* 419. *Tom.* 8. *pag.* 876.): *Febres intermittentes ob ſuppurationem pleræque ſudorificæ ſunt*. Ubi notandum, quod & in præcedentibus, & mox ſequentibus Coacis præceptis, de pleuritide & peripneumonia agatur, & ſuppurationibus internis laborantes ægri admodum in ſudores, nocturnos imprimis, proni ſint.

Ex his ergo ſignis fieri apoſtema novimus, adeoque & ex iiſdem ſymptomatibus diu manentibus apoſtema jam factum eſſe cognoſcimus. Verum tunc & alia ſuccedunt ſigna, quæ hanc diagnoſin confirmant, & a diſtractis vel compreſſis vicinis partibus per tumorem purulentum ducunt originem. Notum enim eſt, in ſuppurationibus partium externarum corporis dolorem augeri, dum abſceſſus jam maturus pure turget, & cutim validiſſime diſtendit: imo tunc quandoque dolores illi a partium vicinarum diſtractione ad alia loca propagantur: ſed talis abſceſſus poſt pleuritidem natus removet pleuram ab intercoſtalibus locis & diſtrahit ſummo cum dolore, quandoque ſe per totum pectus & dorſum propagante: pulmonem vicinum premit, irritat; hinc ſuffocationis metum, & tuſſim moleſtiſſimam quandoque facit, tanto quidem plus, quo ſaccus ille pure plenus major eſt. Omnia hæc ſymptomata *Hippocrates* variis in locis enumeravit: *Ad latus dolore ac ſuffocatione accedente, hi ſuppurantur* (*Ibidem num.* 115. *pag.* 858.). Et alio in loco (*De morbis lib.* 2. *cap.* 24. *tom.* 7. *pag.* 575.) habet ſequentia: *Quum tuberculum lateri oboritur, tuſſis dura detinet & dolor, & febris, & pondus in latus incumbit; & dolor acutus eumdem locum ſemper occupat, & ſitis vehemens, & calidum potum eructat, & decubitum in latus affectum non ſuſtinet, ſed in ſanum. Verum ubi decumbit, velut ſaxum ipſi ſuſpenſum videtur; intumeſcit, ac rubet, pedesque tument.* At-

que iterum alibi (*De internis affectionibus c. 10. tom. 7. p. 644.*) dicit : *Si in latere tuberculum oriatur, & purulentus fiat (æger), hæc patitur : rigor detinet & febris & tuſſis ſicca per multos dies, & latus dolet, & dolor in mammam, & claviculam & ſcapulas impetum faciens obſidet.*

Verum quandoque pus natum hic loci per ſputa ex pulmone educta evacuatur; felici ſucceſſu. Pluribus egi de viis, per quas materia, in pleura hærens vel locis intercoſtalibus, poſſet in pulmonem venire & exſpui, ad numerum ſextum §. 888. Præterea frequentiſſime invenitur pulmo accretus pleuræ in illis, qui validam pleuritidem paſſi fuerunt, & in tali caſu facilius intelligitur, quomodo pus ex abſceſſu pleuræ in pulmonem accretum venire poſſet. In cadavere hominis, cujus morbum non noveram, cum a veſpillone furtim ablatum redemiſſem in uſus anatomicos, inveni pulmonem ſiniſtrum firmiter accretum pleuræ lata admodum plaga: dum ſcalpello ſolvebam hanc cohæſionem, ut pulmonem educere poſſem, ingens copia puris effluxit : interim tamen patuit, examine inſtituto, pulmonem non fuiſſe purulentum, ſed tantum accretum firmiter huic ſacco purulento ex ſuppurata pleuritide nato. Certe, ſi ille homo diutius ſuperſtes fuiſſet, pus illud videtur viam ſibi facturum fuiſſe per pulmonem contiguum & adeo firmiter adhærentem. Quacumque demum via pus poſt pleuritidem ſuppuratam in pulmonem veniat, obſervatis certis conſtat, illud quandoque ſputo per pulmonem evacuari : nec credo ullum medicum, in luculenta praxi conſtitutum, eſſe, quin hoc aliquoties viderit, ut mihi ſæpius illud videre contigit. Memorabilis caſus eſt, quem habet *De la Motte* (*Traitè complet de chirurgie tom. 1. p. 248.*), ubi in pleutitico, qui morbum omnino neglexerat, octavo die ingens puris copia cum tuſſi mediocri per pulmonem rejiciebatur, felici eventu. Imo & *Hippocrates* (*De affection. c. 3. T. 7. p. 621.*) idem manifeſte ſtatuit, dicens de pleuritide : *Judicatur autem hic morbus, breviſſimus quidem ſeptimo die, longiſſimus autem decimo quarto die : quo quidem ſi pus a latere per ſputum rejectum fuerit & repurgatum, ſanus evadit. Si vero non per ſputum rejectum fuerit, purulentus fit, & morbus longus.* Et ſimilem certe Prognoſin in Aphoriſmis (*Aphor. 8. Sect. 5. tom. 9. p. 199.*) habet : *Pleuritici, qui intra quatuordecim dies ſuperne non repurgantur, illis in empyema tranſit.* Ubi in Commentatiis ſuis ad hunc aphoriſmum *Galenus* probat illam vocem ἀνακαθαίρονται ſignificare repurgationem quæ per ſputa fit.

§. 894. Abſceſſus vero ille pure proprio rumpitur, unde pus ſtillat in cava pectoris, ulcus novo pure facto & accumulato totum cavum replet, totum corpus conſumit ; id factum noſcitur ex prægreſſis ſignis (892. 893.) ratione mali uſque in decimum quartum diem ; ſymptomatum ſubita remiſſione, & repentino reditu : inde Phthiſis.

Abſceſſus ſic natus, pure collecto turgens, rumpitur, citius vel ſerius, niſi per alias vias exiverit de corpore, quod tamen raro contingit, niſi per pulmonem, de qua re ſtatim dictum fuit. Interim tamen *Aretæus* (*Morbor. acut. lib. 1. c. 10. p. 9.*) videtur in illa ſententia fuiſſe, quod per alvum quandoque abſceſſus a pleuritide natus pus ſuum evacuet, ſuperſtite manente plerumque ægro. Sed & alibi (*De cauſis & ſignis Morbor. diuturn. Lib. 1. c. 9. pag. 38.*) puris per alvum & per urinam evacuationem in ſimili caſu memorat ; meliorem tamen laudat illam puris tranſſumtionem quæ ad renes & veſicam fit. Alia occaſione in Commentariis §. 406. notavi, *Galenum* alioſque obſervaſſe, pectoris vomicas per alvum & urinas fuiſſe expurgatas. Solet quidem *Aretæo* opponi *Hippocratis* autoritas, dicentis (*Coac. Prænot. num. 431. tom. 8. pag. 877.*) : *Pulmonem ſuppuratis per alvum pus ſecedere, lethale eſt.* Sed ibi non agebatur de pleuritide, & ſemper a pulmone affecto pejora metuuntur ; imo ipſa pleuritidis ſuppura-

pura-

puratio ideo imprimis periculoſa habetur, quia vicinum pulmonem lædere ſolet. Præterea & hoc conſtat obſervatis practicis, quod in ſuppurationibus internis diu toleratis putrida diarrhœa orta vitam plerumque finiat. Verum de tali alvi fluxu, qui corruptis a pure reſorpto omnibus humoribus oritur, non agitur, ſed de puris per alvum fluxu, ubi illud nondum diu in pectoris vomica hæſit. Dicit enim *Aretæus* ἢν ἐς ἔντερον ἐκραγῇ, ſi in inteſtinum eruperit. Illud autem vocabulum ἐκρήγνυσθαι ſubitaneam quandam vehementiam ſignificat.

Niſi ergo per has vias exiverit pus hic collectum, vel forte per metaſtaſin ad alia corporis loca depoſitum fuerit (quod raro admodum fit) rumpitur ille abſceſſus, & plerumque in cavum thoracis pus ſuum evacuat, & majorem minoremque moleſtiam creat pro varia copia, qua pectoris cavum occupat. Pergit autem locus ille ulceroſus quotidie novum pus ſtillare, ſicque ſæpe hic ingens puris copia colligitur. Miratus fuit hoc quondam *Celeberrimus Boerhavius* in puero ruſtico, qui meſſis tempore, laboribus & æſtivo calore æſtuans frigidum potum ingurgitaverat quam avidiſſime, atque inde pleuritide corripiebatur. Neglectus morbus (ut ruri ſæpe fieri ſolet) in ſuppurationem abiit, & poſt menſis ſpatium ſuffocatus periit miſer. Aperto abdomine in conſpectum venit diaphragma deorſum protruſum in latere affecto, ſaccum ingentem formans, qui ultra umbilicum prominebat, & pleraque viſcera abdominis loco moverat. Pertuſo hoc ſacco duodecim & ultra libræ puris effluxerunt. Similes caſus dum obſervaverat *Aretæus* (*De cauſis & ſignis morb. diut. l. 1. c. 9. p. 37. 38.*) fatetur, ſe maximopere mirari, quomodo ab exili & tenui plura, vix ullam craſſitudinem habente, tantum puris exire potuerit: cauſam autem dedit, quod per inflammationem hæc membrana craſſeſceret. Verum ſi cogitemus, pus in thoracis cavum delapſum, mora acrius fieri, continuo ulceris illius ſuperficiem alluere, facile intelligimus, locum talem ulceroſum, quamdiu puri nullus datur exitus, nunquam poſſe reduci ad conditionem puri vulneris, adeoque nec conſolidari: perget ergo effundere purulentum humorem, & quidem magna copia, dum vicinum cor arterias intercoſtales valida vi replet, & ulceris ſuperficies a pulmonum motu in reſpirando, & a collecto pure in cavo thoracis irritatur perpetuo.

Novimus autem talem abſceſſum ruptum eſſe, & pus in cavum thoracis effundere, ſi ſigna illa prægreſſa fuerint, quæ docent abſceſſum fieri, de quibus paulo ante dictum fuit. Verum talis vomica, adhuc clauſa & pure turgens, cavum pectoris anguſtat, pulmonem comprimit, adeoque fere omnia ſimilia producit ſymptomata, quæ ad §. 835. enumerata fuerunt. Præterea & hoc notandum eſt, dolores in loco inflammato miteſcere, dum pus factum eſt; verum, dum abſceſſus pure plenus turget, & ſenſim diſtrahuntur membranæ pus coercentes, fieri denuo moleſtiſſimum dolorem, & quidem eo acriorem, quo rupturæ proprior fit vomica talis purulenta. Hoc quandoque fefellit minus peritos medicos, dum dolorem illum acutum novæ inflammationi tribuebant, & viribus jam fractos ægros ob longitudinem talis morbi repetitis quandoque ſanguinis miſſionibus exhauriebant. Simulac autem talis abſceſſus ruptus effudit in cavum thoracis pus, ceſſat dolor ſubito, & anxietas a compreſſo per turgentem vomicam pulmone nata minuitur multum; unde miſeri ægri ſe integre ſanatos ſæpe credunt, ſubitum tale levamen experti. Verum aucta copia puris accumulati redit eadem anxietas, tuſſis, & reliqua fere omnia ſymptomata recrudeſcunt, & vanam fuiſſe ægrorum ſpem arguunt.

Pulcherrime ſigna Diagnoſtica, quæ ſuppurationem factam, & abſceſſus rupturam præcedere & comitari ſolent, collegit *Hippocrates* (*Coac. Præn.* 402. *T.* 8. *p.* 875.); ſimulque notavit, incertum eſſe rupturæ hujus tempus, nuncque citius, nunc ſerius fieri. Sic autem habet: *ſuppuratos maxime ex pleuritide & peripneumonia calores comitantur, interdiu tenues, noctu vehemen-*

hementiores, & nihil memoratu dignum ſpuunt, circa collum & claviculam ſudant, & oculi cavi fiunt, maxillæ vero rubent. Pejus autem, digiti extremi caleſcunt & aſperantur, ungues curvantur ac perfrigerantur, & circa pedes tumores habent, & per corpus puſtulas, & abſtinent a cibis. Diuturni igitur tumores (ſuppurati) hæc ſigna habent. Quæ vero brevi rumpuntur, ſignificantur ex illis, quæ ſuperaccidunt, & ex doloribus in principio: ſimul etiam ſi aliquanto difficilius ſpiraverit homo. Rumpuntur autem plurimæ ſuppurationes, quædam vigeſimo die, quædam quadrageſimo, quædam ſexageſimo. Quibus igitur dolor in principio incumbit intentus, & ſpirandi difficultas & tuſſis cum ſputatione, ad vigeſimum diem aut citius ruptionem exſpecta; quibus autem leviora hæc ſunt, ſecundum rationem. Supputare autem oportet tempus, a quo primum doluit, aut gravatus fuit, aut febricitavit, aut ſi quando rigor corripuit. Neceſſe eſt autem præcedere dolorem, & ſpirandi difficultatem, & ſputationem ante ruptionem.

A pure autem in thorace accumulato, & pulmonem alluente, phthiſin oriri, totum corporis habitum ſenſim conſumentem, nemo dubitat.

§. 895. UBI ergo per ſigna (892. 893.) novimus inflammatum abſcedere, locus ante dolens notus per cauſtica erodendus, usque circiter ad pleuram incidendus, ſuppuratoriis apertus ſervandus, ut materies extrorſum verſa vi pulmonum a pleura caveat, ne fiat empyema: dein emolliendus, donec mundatio facta ſit.

Cum præcipuum diſcrimen pleuritidis ſuppuratæ inde pendeat, quod pus collectum in pectoris cavum, rupto abſceſſu, delabi ſoleat frequenter, hinc, ubi ſigna docuerunt ſuppurationem jam fieri, merito tentandum eſt, ut illi pueri verſus exteriora paretur exitus. Huc faciunt Fomenta, Cataplasmata, Emplaſtra &c. quæ lateri dolenti adhibentur etiam in initio morbi, ut §. 890. 2. dictum fuit: illa enim emolliendo partes exteriores efficiunt, ut huc verſus derivari forte pus poſſet. Cum autem hæc ſola ad hunc finem raro ſufficiant, ſapientes veteres medici acriora tunc emollientibus admiſcuerunt, ut irritando partes externas latens in reconditis magis partibus malum evocarent. Sic *Aretæus* (*De curatione morb. acut. L.* 1. *c.* 10. *p.* 91.) in cura pleuritidis dicit: *ſi morbus productior ſit, & dolor pertinax & humida ſit expurgatio, purulentum hominem fore ſperatur; tunc ſinapi & cachrys* (*ſemina*) *cataplasmatibus admiſcenda ſunt*. Poſt hæc autem applicata commendat, ut poſt ſeptimum diem magna cucurbita cum multa flamma applicetur dolenti loco, & dein ſcarificetur: vulnuſculis autem ſal vel nitrum inſpergi jubet, & dein ſequenti die iterum cucurbitam applicari. Notum eſt, partes corporis ſub cucurbita poſitas, muſtum minuta atmoſphæræ preſſione, ſtatim intumeſcere, ſicque potentiſſimam derivationem fieri verſus loca, quibus cucurbitæ affiguntur: ſimul etiam irritata per ſalis vel nitri inſperſionem vulnuſcula ei ſcopo ſerviunt.

Quin imo, dum certi ſumus abſceſſum fieri, conducit vel cauſticis applicatis, vel ſcalpello dividere incumbentes partes fere ad pleuram usque, & ſuppurantibus applicatis apertum tenere diu hunc locum, hac ſpe, ut pus ex interioribus per exteriora, jam vix reſiſtentia, exeat. Unde in ipſo pleuritidis initio operæ pretium foret parvo quodam emplaſtro notare locum maxime dolentem, quia ibi abſceſſus naſci ſolet, dum nec reſolutione, nec coctione & excretione, ſanatur pleuritis; ſicque ſectio, vel cauſticum, poſtea loco huic certe cognito hadiberi poſſent. Raro quidem hoc a medicis hodie fit, & non omnes ægri talem cautelam admittere vellent; interim tamen tentari hoc meretur, ut pectoris Empyema adeo periculoſum caveatur. *Hippocratem* in ſimili caſu hanc curam inſtituiſſe patet. Sic de pulmonis tuberculo agens (*De Morbis Lib.* 2. *c.* 22. *tom.* 9. *p.* 574.) monet illa quæ facienda ſunt, ut rumpatur tuberculum, & pus collectum exſpuatur: dein dicit: *Quod ſi non erupe-*

rit (*quibuſdam enim procedente tempore ad latus abſcedit, & intumeſcit*) *illum oportet, ubi hoc contigerit, ſecare aut urere*. Et paulo poſt (*Ibid. c.* 4. *p.* 575. de lateris tuberculo agens eandem curam præſcribit: tamen & ibi videtur ſectionem & uſtionem inſtituiſſe in latere dolente, ubi aliquis tumor & rubor jam aderant; tunc enim certiores adhuc ſumus, quod collectum pus verſus exteriora tendat. Cum autem felix ſucceſſus in hoc caſu fere tantum ſperari poſſit, dum pus adhuc blandum manſerit (ſi enim mora & ſtagnatione jam putreſcere inceperit, ſæpe pereunt) monuit hoc *Hippocrates* (*Aphor.* 44. *Sect.* 7. *tom.* 9. *pag.* 315.) dicens: *Qui ſuppurati uruntur aut ſecantur, ſi pus purum & album effluat, evadunt, ſi vero ſubcruentum, & cænoſum, & graveolens, pereunt*. Notat autem *Galenus* (*Ibid. p.* 316.) in Commentariis ſuis ad hunc Aphoriſmum, quod *Hippocrates* præ cæteris ἐμπύους, ſive ſuppuratos, vocet illos, quibus inter pectus & pulmonem pus collectum eſt, quos veteres urere conſueverant; quod & ex vetuſto comico autore probat. Hinc videtur admodum probabile, quod & uſtionem, & ſectionem quandoque tentaverint, ubi certi erant de ſuppuratione præſenti; licet nullus tumor aut rubor in externis thoracis partibus adeſſent; imprimis cum inde nihil mali metuendum ſit, & multum boni ſperari poſſit.

Quod autem a ſimilibus artificialibus viis, ſi diu apertæ teneantur ſuppurantibus, multum boni exſpectari poſſet pro evacuatione materiæ purulentæ etiam profundius hærentis, docet ſequens caſus. Poſt pleuritidem neglectam ortus fuerat tumor ſub læva ſcapula; & per integrum biennium ibi manſerat abſque multa moleſtia: poſtea caſu læſus eſt tumor, qui tunc dolere incepit, ſimulque acceſſit valida tuſſis, noctes dieſque moleſta: exſpuebat olidum, flavum, tenue pus cum pauco ſanguine miſtum: pulſus erat celer, durus, calor magnus, corpus extenuatum, appetitus deletus. Prudens medicus credebat non ſine periculo pertundi poſſe hunc tumorem, Veterumque veſtigia ſecutus, qui inurendo loca intercoſtalia fonticulos excitabant in ſuppurationibus internis, ſetaceum curavit applicari inter binas coſtas, quæ tumoris parti infimæ proximæ erant, cavendo tamen, ne ipſe tumor acu pertunderetur. Copia puris magna per ſetaceum exibat, omnia ſymptomata emendabantur, vires redibant, tumor ſubſidebat, & a tanto morbo feliciter evaſit æger (*Medical. Eſſays Vol.* 5. *part.* 2. *p.* 269 *&c.*) ſatis brevi tempore.

Plurimæ obſervationes memoriæ mandatæ fuerunt a medicis, quæ docent, pus collectum in locis intercoſtalibus ſibi ipſi vias feciſſe ſatis miras verſus exteriora. Unicum tantum caſum ſatis ſingularem memorabo, quem ipſe vidi. Juvenis viginti annorum poſt celerem curſum, ultra vires protractum, pleuritide corripitur, quam in initio neglexit; hinc in ſuppurationem abivit morbus, cum magna oppreſſione pectoris. Trigeſimo quarto morbi die incepit ſputa purulenta copioſa educere, magna cum facilitate, & inſigni levamine quidem, ſed tamen dolor obtuſus manebat in pectore dextro, & coſtæ omnes illius lateris incipiebant eminere extrorſum, licet per triginta dies continuos quotidie multum puris rejiceret: accedebat diarrhœa multum debilitans, manebat febricula hectica, & totum corpus tabeſcebat. Pertæſus longi morbi miſer æger omnia remedia reſpuebat; hiſque malis conflictabatur diu: Decimo autem menſe in medio ſterno tuber apparuit molle, nucem avellanam æquans, & in ambitu tumoris exeſi oſſis ſterni margines diſtincte digito tangere potuit: ſponte poſt paucos dies rumpebatur ille tumor, & ingens copia puris boni erupit: pergebat per octo menſes, & ultra, puris effluxus, ita ut merito metueretur, tandem ſuccubiturum ægrum. Libram detergentis decocti cum melle roſarum una vice per ſiphonem injicere poterat chirurgus in cavum hunc ſaccum, nec penetrabat liquor injectus in cavum thoracis, ſed inter pleuram & coſtas

Digitized by Google

ſtas videbatur hærere, & facile effluebat denuo per illam aperturam oſſis ſterni. Convaluit tamen ille æger, ſenſim minuta puris exeuntis copia, & vidi illum octo annis poſtea adhuc ſuperſtitem, & ſatis vegetum: manebat tamen foramen in ſterno apertum, & quotidie aliquid puris exibat.

Plures alios caſus vidi, ubi per loca intercoſtalia viam ſibi paraverat pus poſt ſuppuratam pleuritidem, & multos novi ſuperſtites manſiſſe, de quibus fere videbatur deſperandum eſſe. An ideo dixit *Hippocrates* (*De locis in homine cap. 7. tom. 7. p. 366.*)? *Et quicunque ex peripneumonia vel pleuritide fiunt ſuppurati, non moriuntur, ſed convaleſcunt.* Dum autem poſt hæmoptoen, vel & in aliis phthiſis ſpeciebus, naſcitur ulcus pulmonis, fere omnes perire dolent medici, cum ex maximis ſuppurationibus, poſt morbos inflammatorios pectoris, & pulmonum natis, emergant plures: ſi nempe vel per ſputa, vel per aperturam, ſponte vel arte factam, exeat pus, antequam delapſum fuerit in thoracis cavum: ubi hoc enim contigerit, longe majus periculum imminet, uti ſequenti dicetur paragrapho.

§. 896. AT vero ſi conſtat per ſigna [302. 894.] jam rupto apoſtemate pus formaſſe empyema, ilico Thorax aperiendus [303. num. 5.], pus educendum [303.], vulnus percurandum [304.] victu, & medicamentis.

Quomodo cognoſci poſſit abſceſſus hic nati ruptura, ad §. 894. dictum fuit: de ſignis autem liquidi, in cavo thoracis effuſi, actum fuit §. 302. ubi de vulneribus thoracis agebatur; adeoque ex concurſu horum ſignorum concludi poteſt, pus in thorace effuſum hærere. Quamvis autem hinc inde rari caſus apud obſervatores legantur, pus ex cavo thoracis reſorptum per alvum vel urinas exiviſſe, minime tamen tutum videtur hic moras nectere: niſi enim cito educatur pus hic collectum & pulmones alluens, illud mora & reſpirationis conquaſſatione tenuius & acrius redditum miſerrimam tabem producet, & fruſtra puris eductio tentabitur ſerius, tabefactis jam a pure diu relicto pulmonibus. De loco autem, in quo thoracis ſectio debet inſtitui, & de illis quæ circa hanc rem obſervanda ſunt, dictum fuit paragraphis citatis, & poſtea adhuc quædam dicenda erunt, ubi peculiari Capitulo de Empyemate agetur inter morbos chronicos. Cum autem ſemper metus ſit, ne pars tenuior puris, in cavo thoracis collecti, a venis bibulis recepta ſanguinem cacochymia purulenta infecerit, in victu dantur talia, quæ ab omni putredine quam maxime aliena ſunt; de quibus vide §. 599. & §. 605. 2.: ſimul magna copia decocti bardanæ, chinæ, zarzæparillæ, infuſi agrimoniæ, betonicæ, virgæ aureæ &c. exhibetur, ut eluatur de ſanguine, per urinæ & ſudoris vias, omne purulentum reſorptum.

§. 897. IN alium quoque morbum abit, ſcirrhoſo, calloſove, facto loco affecto, tum etiam pulmone pleuræ jam adnato; quæ ubi facta, oritur aſthma, dyſpnoea, tuſſicula ſicca, inprimis a paſtu vel motu corporis; ex quibus cognoſcitur, ſi præſentia ſunt ſine ſignis abſceſſus [893.], vel empyematis [896.]; & inprimis ſi diu, ſine magno mali incremento durant.

De omnibus, quæ huc ſpectant, egi in Commentariis §. 843., ubi de ſimili exitu inflammationis pulmonis in ſcirrhoſum aut calloſum tumorem agebatur.

§. 898. COgnitum hoc malum [897.] vel nullo remedio medicabile; vel tolletur vita duriore, labore, aere libero, ruſticatione, equatione forti, multumque repetita.

Videantur & illa quæ §. 826. de curatione ſimili mali, poſt peripneumoniam nati, dicta fuerunt.

§. 899.

§. 899. IN Gangrænam quoque talis inflammatio tranſit primo lateris, mox, vicinia loci, pulmonis [884].

In hiſtoria inflammationis explicatum fuit, quomodo & gangræna inter inflammationis exitus numerari debeat: cum ergo probatum fuerit §. 882., in pleuritide veram eſſe inflammationem, patet, & in gangrænam hunc morbum abire poſſe. Cum autem funeſtus ille exitus non ſequatur, niſi valida admodum pleuritis fuerit, quæ reſpirationem præ ſummo dolore ſuffocat; hinc ſemper fere tunc pulmo ſimul afficitur, uti etiam, quia pleuræ ſemper contiguus eſt.

§. 900. QUod malum [899.] vel ex vehementia pleuritidis, vel ex acri, aut putri materia concomitante ſimul oritur.

De cauſis, per quas inflammatio in gangrænam terminatur, dictum fuit §. 338.

§. 901. ID vero futurum eſſe, & jam inchoari, præſagitur ex variis: ſi ſputa purulenta ſubbilioſa, rotunda, purulenta ſubſanguinea, nigra fuliginoſa, cœnoſa, fœtida; ſtrepitus in pectore multus cum vultu mœſto, oculis rubro flavis, pulverulentis, caliginoſis; ſi ſputa initio varia; tum ſæpe tertio vel quinto die moriuntur. Si ſtertor, ſputum nullum, vel difficile, pulſus languidus, urina flammea: ſi alvi fluor liquidus, fœtidus, putridus, ſymptomaticus: ſi ſupervenit magna peripneumonia: ſi novus inſultus priori ſuccedit: ſi ſanguis floridiſſimus effluxit ex vena ſecta ſine cruſta inflammatoria [384.], licet ex largo vulnere, pleno ſaltu, puro vaſe exceptus ſit: ſi ſputum ſupprimitur dispnœa manente, vel aucta cum dolore gravitate pectoris, pulſu duro, parvo, celeri, calore magno; hæc enim quinto die exacerbata ſeptimo mortem inferunt: ſi urina prærubra, oſcura, cum varia hypoſtaſi, nec diſcreta, intra quatuordecim dies occidit: ſi hypoſtaſis pigra vel furfuracea, citior mors: ſi initio mitis, quinto vel ſexto die exacerbata, ſeptimo & duodecimo periclitantur, raroque ſanantur, niſi poſt quatuordecim dies: ſi dorſum, latus, humeri, cum rubore accenduntur cum angore ſummo, alvi fluxu viridi, & fœtidiſſimo.

Operæ pretium eſt, noviſſe illa ſigna, quæ docent peſſimum talem pleuritidis eventum metuendum eſſe; partim ut omni artis molimine medicus caveat, ne contingat illud, quod jure metuit; partim ut præſagio debito ſuæ caveat famæ, ne ipſius culpa periiſſe credatur æger, qui morbi vehementiæ ſuccumbit. Ideo *Hippocrates* (*In Prognoſtico Sentent.* 4. *Tom.* 8. *pag.* 873.), ſignorum in morbis cognitionem omnibus commendans, optime dixit: *Nam & eos, qui ſervari poſſunt, multo etiam melius ſervare poterit, longe ante ſingula præmeditatus; & eos, qui tum obituri mortem, tum evaſuri ſint, ſi præviderit, prædixeritque, omni prorſus culpa vacabit*. Hæc autem ſigna ex *Hippocrate* collecta ſunt, & docent vel morbi vehementiam, vel virium vitalium debilitatem, vel humorum peſſimam degenerationem a ſanitatis legibus; cauſæque materialis morbi coctionem & ſubactionem difficillimam.

SI SPUTA PURULENTA SUBTILIORA ROTUNDA. Quare hæc ſputa damnet *Hippocrates*, explicatum fuit §. 833. 3. & §. 848.

PURULENTA, SUBSANGUINEA. Sputa illa purulenta quidem ſubactionem materiæ morboſæ indicant, verum ſi ſimul ſubſanguinea ſint, notant, & vaſa eroſa vel rupta eſſe ſimul, & ideo pro malo ſigno habentur. Præterea dum in externis partibus corporis gangræna eſt, & limbus ille oritur ſeparans partem vivam a gangrænoſa & corrupta, tunc ex illo loco tale purulentum ſubſanguineum exire ſolet, non adeo quidem malo omine in partibus

externis, quia ſeparationem mortui a vivo deſignat; verum in anterioribus ſemper magnum diſcrimen notat, gangrænæ nempe præſentis, ſemper periculoſæ in internis, licet etiam ſeparatio gangrænoſi jam incepta ſit. Et ideo mox hic ſubjunguntur NIGRA FULIGINOSA, CŒNOSA FŒTIDA: ubi nempe mortuæ partes in tabum gangrænoſum diffluunt & per ſputa educuntur, quæ a pulmone, vitali viſcere, veniunt. Hoc modo autem illud præſagium apud *Hippocratem* (*Coac. Prænot. n.* 407. *tom.* 8. *p.* 876.) exprimitur: *Qui ex pleuriticis expuunt purulenta, ſubbilioſa, rotunda, aut purulenta ſubcruenta, progreſſu temporis pernicioſe habent: pernicioſe quoque, qui nigra fuliginoſa ſpuunt, aut quibus velut a vino nigro ſputa fiunt.*

Videantur & illa, quæ de ſputis fuſcis, cœnoſis, amurcoſis &c. dicta fuerunt ad §. 848.

STREPITUS IN PECTORE MULTUS &c. Quid deſignet ille ſtrepitus in pectore, pariter in Commentariis §. 848. explicatum fuit. De vultu mœſto & oculis pulverulentis &c. actum fuit, ubi §. 734. peſſima ſigna enumerabantur, quæ ſynochum putridam comitari ſolent. Præterea notandum, naturaliter adnatam oculi tunicam ſubcœruleſcentem albedinem habere, & vix ulla vaſa ſanguinea ibi apparere: fluunt ergo per adnatæ vaſa humores, ſanguine ejuſque ſero tenuiores. Ubi ergo oculi rubro flavi fiunt, ſignum eſt, craſſiores humores in minora vaſa pelli, ibique hærere immeabiles. Cum autem injectiones Anatomicæ docuerint, oculos ab internæ carotidis ramis vaſa accipere, novimus ſimilem infarctum craſſiorum humorum in vaſis minoribus encephali obtinere, adeoque hoc ſignum ſemper in omnibus morbis acutis magnum diſcrimen notat. Peculiariter vero in Pleuriticis hæc ſigna damnavit *Hippocrates* (*Coac. Prænot. n.* 388. *tom.* 8. *pag.* 873.) dicens: *Quibus pleuriticis ſtrepitus multus in pectore eſt, & facies triſtis, & oculus ictericius ac caliginoſus, hi pereunt.*

SI SPUTA INITIO VARIA, &c. Antea dictum fuit ad §. 830. 2. & §. 876. *Galenum* monuiſſe, in pleuriticis & peripneumonicis affectionibus ſputorum excretionem ſimilem eſſe urinarum ſedimentis, quæ cruditatem vel coctionem in morbis deſignant. Si ergo varia ſint ſputa, denotant ſemper difficultatem morbi, & coctionem ſive maturationem materiæ morboſæ admodum imperfectam. Videantur & Commentaria §. 893., ubi & de hac ſputorum varietate dictum fuit, & *Hippocratis* loca hanc Prognoſin continentia habentur.

SI STERTOR, SPUTUM NULLUM, VEL DIFFICILE. Signum enim eſt, pulmonem impleri magis magisque, dum interim nihil in tracheam exit, quod ſputo rejectum levare poſſet pulmonem gravante hac ſarcina. Videantur illa, quæ ad §. 848. dicta ſunt.

PULSUS LANGUIDUS. Deſignat enim vires moventes ſanguinem debiles eſſe, vel liquidi movendi copiam deficere. Hic autem non agitur de illo languore pulſus, qui poſt repetitas quandoque Venæ ſectiones contingit, minuto jam multum dolore pleuritico, & reſpiratione faciliori facta; ſed de illo pulſu languido, qui adeſt, dum pleuritis adhuc viget; & fit, quia ob impeditam reſpirationem pulmo ſanguine diſtentus manet, & parcam tantum copiam in cor ſiniſtrum transmittit, unde arteriæ minus diſtenduntur. Videantur & illa, quæ §. 883. de hac re dicta ſunt. Imprimis ergo tunc peſſimum omen dat languidus ille pulſus, ſi ſtertor in pectore ſimul adſit.

URINA FLAMMEA. Quæ rutilo & dilute rubro colore prædita ſcintillat quaſi in vaſe vitreo, quo continetur; & caloris interni ſignum dat, uti ad §. 673. dictum eſt.

SI ALVI FLUOR LIQUIDUS &c. Magnam enim humorum degenerationem in putridam corruptelam indicat talis alvi fluxus, nec ullum levamen adfert, penitus diverſus ab illo, de quo §. 888. 3. dictum fuit, ubi ſubacta morbi materies ſalubri per alvum evacuatione educebatur de corpore. Verum antea §. 388. notatum fuit, acrem humorum indolem facere, ut inflammatio in gangrenam abeat.

Si

Digitized by Google

Si ſupervenit magna peripneumonia. In pleuritide ob doloris acerbitatem vix audent inſpirare ægri, adeoque in pulmone non dilatato ſatis incipit accumulari ſanguis, ſicque peripneumonia ſuccedit validæ pleuritidi. Verum per largam venæ ſectionem dum minuitur dolor, faciliori reddita inſpiratione, expeditur iterum ſanguis, qui in pulmonali arteria accumulari inceperat, ſicque levis illa & incipiens peripneumonia ſolvitur. Præterea ſatis frequenter obſervavi, levem quaſi peripneumoniam fieri, dum pleuritidis materia jam cocta moliebatur exitum per ſputa. Ideo dicitur si magna supervenit peripneumonia, quæ ex propria ſua indole adeo periculoſus morbus eſt, adeoque cum pleuritide junctus certam perniciem infert.

Hinc intelligimus; quare *Hippocrates* (*Coacar. Prænot. n.* 397. *t.* 8. *p.* 875.) dixerit: *Peripneumoniæ ex pleuritide transmutatæ* (μεταστᾶσαι) *ſecuriores ſunt bis, quæ ab initio fiunt*. In illo enim loco videntur debere intelligi leves illæ pectoris oppreſſiones, quæ fiunt, dum ſoluta materies pleuritidis in pulmonem derivatur, per ſputa evacuanda, vel alias vias, de quibus §. 888. dictum fuit. Cum enim hæc pleuritidis materia tunc ſoluta quidem & mobilis reddita ſit, ſed tamen tales dotes hebeat, ut abſque moleſtia cum reliquis humoribus ſanis per vaſa fluere nequeat, hinc in pulmonalis arteriæ anguſtiis imprimis hærebit aliquantulum, antequam in venas pulmonales tranſire poſſit. Hæc forte eſt una ex cauſis, quæ anxietatem producunt & moleſtiam, antequam criticæ evacuationes fiunt, uti alia occaſione dictum fuit. Ubi vero peripneumonia, & imprimis valida, ſupervenit pleuritidi adhuc permanenti, intelligimus veritatem alterius effati *Hippocratici* (*Aphoriſm.* 11. *Sect.* 8. *tom.* 9. *p.* 297): *A Pleuritide peripneumonia malum*. Et *Galenus* (*Ibidem*) explicans hunc aphoriſmum optime monet, non hic agi de transmutatione pleuritidis in peripneumoniam (uti in Coaca Prænotione modo allegata) verum hunc locum ita intelligendum eſſe, dum priori morbo, pleuritidi nempe, manenti ſuperaccedit alter, peripneumonia ſcilicet. Unde illud ἐπὶ πλευρίτιδι idem hic ſignificat ac ἐπιγενομένη πλευρίτιδι.

Si novus inſultus priori succedit. Omnes qui in praxi verſantur, noverunt, fere ſemper in pleuritide obtinere, ut poſt ſanguinis miſſionem levetur dolor, imo quandoque omnino ceſſet, & tamen paucis horis poſt recrudeſcat denuo, novam ſanguinis miſſionem poſcens: neque ab hoc doloris reditu, & novo quaſi inſultu pleuritidis ilico gangræna præſagienda eſt, cum multi ex hoc morbo emergant plures etiam tales doloris renovati, vel aucti, inſultus paſſi. Verum hoc intelligendum eſt, ubi doloris nondum minuti, vel parum admodum, ſubito augetur vehementia; vel etiam ubi dolore manente & alterum latus thoracis ſimiliter afficitur, quod aliquoties vidi. Simile quid videtur monuiſſe *Hippocrates* dicens: *Cum vero, quæ ad latus impacta ſunt, putruerint, & per ſputum rejecta fuerint, convaleſcunt. Quod ſi & antiquum multum ad latus impactum ſit, & aliud inſuper acceſſerit* (προσγένηται) *ſtatim intereunt &c.* Quo ſenſu autem putreſcere hic dicantur illa quæ poſtea per ſputa rejiciuntur, ægro convaleſcente, explicatum fuit alia occaſione in Commentariis §. 387., ubi probatum fuit, hoc vocabulo uſos fuiſſe veteres medicos, dum maturationem materiæ inflammatoriæ indicare volebant.

Si sanguis floridiſſimus effluit &c. Hanc obſervationem practicam *Baglivus* (*Praxeos Med. lib.* 1. *cap.* 9. *pag.* 37.) memoriæ tradidit quidem, ſed fatetur, ſe illam debere *Celeberrimo Lanciſio*: rationem autem hujus rei dedit, quod tunc putaret, craſſiorem, & inflammatoria tenacitate immeabilem, ſanguinem in pulmone accumulari, ſolam tenuiſſimam partem, per arteriæ pulmonalis anguſtias tranſmitti; nam & in peripneumonia æque ac in pleuritide hoc obſervatum fuiſſe memorat. An forte hoc contingit in illis caſibus, ubi pleuritis per accidens aliis febribus ſupervenit, uti ad §. 880. ex *Sydenhamo* notavimus? monet

net enim attentiſſimus ille medicus, tales pleuritides repetitas ſanguinis miſſiones non ferre quandoque, dum nempe morbi indoles, cui ſupervenerunt illæ pleuritides, minus favet ſanguinis evacuationi. *Baglivus* autem pariter jubet, abſtinendum tunc eſſe a repetita venæ ſectione, ſi nulla cruſta inflammatoria in ſanguine appareurit.

Si sputum supprimitur, dyspnœa manente &c. Ab omnibus medicis damnari pleuritidem ſiccam, quæ ſine ſputis eſt, vidimus ad §. 876. Malum ergo ſignum eſt, ſi ſputum ſupprimitur: ceſſat quidem ſputum, ubi evacuata eſt materia morboſa; verum dyſpnœa manens, vel aucta cum ſenſu impletionis in pectore, demonſtrat evidenter, non deficere materiam per ſputa rejiciendam, ſed retineri in pulmone, unde brevi ſuffocatio metuenda erit: præcipue dum pulſus parvus demonſtrat, parum ſanguinis per pulmonem transmitti poſſe in cor ſiniſtrum. Dum autem pulſus ſimul durus & celer eſt cum calore magno, tunc metus eſt, inflammationem validam brevi in gangrænam tranſituram eſſe, uti §. 388. explicatum fuit. Solet autem in tali pleuritide circa vitalia ingens talis calor percipi, dum extrema vix calent, imo ſæpe frigent. Quin imo *Galenus*, uti ad §. 883. habetur, nullum pleuriticum evadere monuit, ſi pulſus ſit valde durus, parvus, & celer ſimul.

Hæc enim quinto die exacerbata septimo mortem inferunt. Circa hanc prognoſin notandum eſt morbos acutos vocari quidem illos, qui velociter, & cum periculo decurrunt; ſed tamen omnium acutiſſimos dici illos, qui quartum diem non ſuperant; peracutos vero, qui ad ſeptimum usque diem durant: reliquos ſimpliciter acutos vocari, ſi vigeſimum diem non exceſſerint (vide §. 564.). Verum hæc pleuritis non eſt ex peſſimis, quia ſputa adfuerunt, quæ poſtea ſupprimuntur; adeoque primo quaternario non finitur talis morbus. Si autem hæc ſuppreſſio ſputorum contingat quinto die, & mala illa ſymptomata modo enarrata exacerbentur, mors inſtat die critica proxime ſequenti; die ſeptimo nempe, qui maxime notabilis eſt inter dies criticos, uti antea in *Commentariis* §. 741. pluribus demonſtravi.

Si urina prærubra, obscura &c. Urina ſana ſenſim evaporata per omnes calorum gradus tranſit in ſaturatam rubedinem, adeoque, diſſlato pro maxima parte diluente vehiculo, urinæ color augetur: hoc & experiuntur homines ſani, æſtivo calore valide ſudantes, quod urina reddatur multo coloratior: urina autem ſana diu relicta, in vaſe etiam puriſſimo, fuſcum obſcurum colorem acquirit, & craſſas fæces ad fundum deponit (*Videatur de his H. Boerh. Chem. Tom.* 2. *pag.* 320.). Præterea ſolutum per febrilem calorem pingue corporis oleum, & acrius redditum, facit urinam rubram admodum, dum per hanc viam e corpore eliminatur: unde & caloris interni ſignum dat urinæ rubor (vide §. 673.). Adeoque talis urina notat humorum immeabilitatem, diſſlata parte aquoſa, & ſimul majorem acrimoniam jam in putridam corruptelam inclinantem; validumque motum febrilem. Verum ad §. 388. probatum fuit, dum hæc adſunt, quæ talis urina demonſtrat, tunc inflammationem in gangrænam tendere. In Coaca autem Prænotione (*Num.* 581. *Tom.* 8. *pag.* 886.) ubi tota hæc Prognoſis habetur, vocatur, hæc urina ob intenſam rubedinem ἐρυθρὰ ἀκρατῶδης; & quia ſimul obſcuri quid & ſubfuſci in colore habebat (putredinis incipientis ſignum) dicitur ζοφώδης quaſi caliginoſa: & urina putreſcens craſſas fæces deponit ad fundum, ſic & hæc urina ſedimentum varium, & minime æquale, habet. Sedimentum autem nigrum gangrænoſam jam adeſſe humorum diſpoſitionem notat, uti pluribus dictum fuit in Commentariis §. 741., ubi de prognoſi ex urina nigra agebatur: talis ergo urina adhuc majus diſcrimen deſignat. Monuit autem *Galenus* (*De criſibus Lib.* 1. *cap.* 12. *Tom.* 8. *pag.* 395.), colorem viridem urinæ eſſe quaſi procemium nigri coloris, adeoque & morbi malignitatem oſten-

oſtendere. *Hollerius* (*Jac. Holler. Comment. in Coac. Hippocrat. pag.* 1047.) tamen teſtatur, ſe vidiſſe pleuritides graves ſolutas urinis multis craſſis & nigris: Verum ad §. 741. probatum fuit, tunc abſolute lethalem eſſe nigram urinam, ſi ſimul pauca & tenuis ſit: tunc enim notat, humorum corruptionem adeſſe, nec interim corrupta de corpore educi. Cum autem optimum ſedimentum in urina ſit album, læve, & æquale, illud quod furfuraceum dicitur, ab his dotibus quam longiſſime recedit; adeoque merito damnatur a *Galeno* (*Vide locum modo citatum*), tamquam indicium validæ colliquationis, & æſtuoſæ caliditatis, per quam abraſæ de ſolidis humanis partes cum urina exeunt.

Si initio mitis &c. Videantur illa, quæ ad §. 883. de hoc præſagio notata habentur.

Si dorsum, latus, humeri &c. Antea §. 888. 5. dictum fuit, utiliter lateris dolorem tranſire ad humerum, manum, & dorſum, verum hoc fiebat cum levamine, & imprimis reſpiratione faciliori reddita: in hoc autem caſu ſumma anxietas manet, adeoque non tranſponitur morbi materies ad loca, ubi minus noceret, ſed manente morbo principali, propagatur inflammatio, quod peſſimum ſignum eſt. Quam malum omen autem præbeat alvi fluxus fœtidiſſimus, ante in eadem hac paragrapho dictum fuit. Paulo aliter hæc prognoſis legitur apud *Hippocratem* (*De morbis Lib.* 3. *cap.* 15. *Tom.* 8. *pag.* 591.). Ita enim habet: *Quum vero harum pleuritidum aliqua laboranti dorſum rubeſcere contigerit, & humeros incaleſcere, & erectum ſedentem gravari, & venter exturbetur viridi & graveolenti admodum (excretione), hic ob ventris dejectionem primo & vigeſimo die moritur, quem ſi effugerit, convaleſcit*. In Coacis Prænotionibus (*Num.*380. *Tom.*8. *p.*873.) ſimile præſagium habetur; ſed textus minus integer videtur.

§. 901. Si ſicca ob defectum virium, ob dolorem ſummum, ob ineptitudinem materiæ ad expulſionem, ob vaſa nimis contracta & criſpata, ob nimium uſum calidorum, dolore ſimul vergente ad ſuperiora: ſi lingua ſtatim ſicca, ſordibus obſita, livida, nigra, cum bulla nigra: ſi horum ſignorum ſingula, vel plura ſimul, eveniunt, plerumque morbus ex ſe lethalis, non facile ſanandus, ſed ut plurimum gangræna loci in latere, & vicino in pulmone, necat.

Siccam pleuritidem ſemper pejorem eſſe humida ad §. 876. dictum fuit. Verum ſicca eſt pleuritis, vel ob defectum materiæ per ſputa rejiciendæ, vel quia educi nequit ſputum de pectore ob debilitatem ægri, vel ob dolorem ſummum; quod utrumque denotat peſſimum morbi ſtatum. Sic in moribundis hominibus auditur ingratus ſtertor in vaſis aeris pulmonis, dum tenaci glutine trachea impletur quidem, ſed vires jam adeo projectæ ſunt, ut excerni nequeat illud, quod in pulmone coacervatur, Ubi autem ob dolorem ſummum impeditur ſputi eductio, niſi cito minuatur per idonea auxilia inflammationis vehementia, illa brevi in gangrænam terminabitur.

Ut autem materia morbi per ſputa educatur, debet illud inflammatorium ſolvi, vel vaſorum fines ſic dilatari, ut tranſmittant illud, quod immeabile ibi hæſerat. Quo ergo magis compactum fuit illud inflammatorium, quo robuſtiora & magis contracta vaſa, eo difficilius ſputa morbum levantia prodire poterunt: hinc *denſa & exercitata corpora citius a pleuriticis & peripneumonicis morbis perire, quam non exercitata* (*Coac. Prænot. num.* 398. *Tom.* 5. *pag.* 875.), monuit *Hippocrates*. In talibus enim compacti magis & denſi ſunt humores, & vaſa firmiora plus reſiſtunt ſuæ dilatationi; de quibus dictum fuit in hiſtoria inflammationis ad §. 386.

Cum autem a frigore ſuſcepto, æſtuante a laboribus corpore, frequenter adeo pleuritis oriatur, ignarum vulgus quandoque ſolet calidiſſimis & ſpirituoſis reme-

Digitized by Google

mediis incipientem hunc morbum tentare, antequam medicum vocent, ut ſcilicet flatus, a frigore ſuſcepto natos, diſcutiant, quos hujus doloris cauſam ſuſpicantur. Talia autem criſpant ſolida, ad coagulum diſponunt humores, & motum febrilem immaniter augent, adeoque damnoſiſſima ſunt. *Celeberrimus Trillerus* plures tales caſus habet, ex quibus patet, quanta cum ſævitie hic morbus afflixerit miſeros, quibus in initio ſpiritus vini, aliave calida remedia, exhibita fuerant. Vidi in viro triginta annorum pleuritidem intra triginta ſex horas lethalem, dum, ſimulac dolorem lateris ſentiret, ſpiritus ex ſeminibus leviſtici deſtillati uncias tres propinaſſent, & quidem calidiſſimas: miſero huic, licet ſeptima ab incepto morbo hora ſanguis miſſus fuiſſet larga ſatis copia, & poſt paucas horas elapſas Venæ ſectio repetita, nullum inde levamen acceſſit, fruſtra adhibitis externis & internis remediis efficaciſſimis. Verum dolore lateris æque acerbo manente, propagabatur malum per totum pectus, & ad jugulum uſque, cum reſpiratione impeditiſſima, pulſu celeberrimo, parvo; ſequebatur paulo poſt delirium, & mors. Ubi notandum, quod dolor vergebat ad ſuperiora, & ob doloris acerbitatem ſummam nullum unquam ſputum educere potuit. Ex hoc caſu intellexi, quare *Hippocrates* in eadem Prænotione (*Coac. n.* 381. *tom.* 7. *p.* 873.) univerit duo hæc ſigna, ſputorum abſentiam, & dolorem furſum vergentem; ſic enim habet: *Pleuritides ſiccæ, ac ſine ſputo, difficillimæ. Horrendæ quoque, in quibus dolores furſum* (*vergunt*).

Si lingua statim sicca &c. Videantur illa, quæ *in Capitulo de febre ardente ad* §. 739. de ſiccitate linguæ, ejuſque ſordibus & nigredine, dicta ſunt. Gangrænoſam autem diſpoſitionem hæc ſigna manifeſte indicant. Bullæ autem ſublividæ in pleuriticorum lingua ortæ meminit *Hippocrates* (*Ibid. n.* 384. *& de morais lib.* 3. *c.* 15. *tom.* 7. *p.* 591.); dixitque illam eſſe talem, qualis fit a ferro (candente), dum oleo immergitur: verum ex hoc ſigno tamen non adeo funeſtam Prognoſin deduxit; difficiliorem tantum judicationem, & ſanguinis ſputum inde præſagivit. Interim tamen ibidem monuit, pleuriticorum linguam inſpiciendam eſſe: & ex alio loco *Hippocratis* (*De victu acutor. tom.* 11. *p.* 20.) patet, quantum in ſimilibus morbis ab humiditate linguæ & oris interni, ſperaverit boni. Ita autem habet: *Quod ſi os humeſcat, & a pulmone prodeant, qualia decent, ſorbitionis copiam, ut ſummatim dicam, adjicere oportet: nam quæ celerius magiſque madeſcunt, celeriorem criſin denunciant; quæ vero tardius & minus, tardiorem judicationem ſignificant.*

Omnia jam illa ſigna peſſimi morbi indicia ſunt, & eo majus periculum indicant, quo plura horum ſimul concurrant, uti ſponte patet. Cum autem pulmo pleuræ contiguus ſit, facile & ille afficietur, ſi pleuritis in gangrænam tranſeat. Accedit, quod in peſſima pleuritide ſæpe & pulmo ſimul inflammari incipiat, ob impeditam reſpirationem non potens expedite tranſmittere ſanguinem corde dextro expulſum.

§. 902. QUando autem hæc ſigna (901.) jam imminere id malum (899.) deſignant, ſtatim uno impetu ſumma remedia tentanda ſunt, nec vitæ auxilio, nec leviori fidendum medelæ, modo aliquæ vires ſuperſint.

Mors enim præ foribus adeſt, adeoque vel ſuo fato relinquendus æger eſt, vel ſimul & ſemel ſumma tentanda remedia: præmonitis prius ægri amicis de ancipiti eventu.

§. 903. ERgo hoc caſu (902.) ſtatim cruſtæ ferro ignito in loco affecto profunde inurantur, dein fortibus emundantibus obducantur; & penetrantiſſimis fomentis caleſcant aſſidue; tum fortia diluentia, aperientia, antiſeptica, ſudorifera, larga copia hauriantur. His enim, ſi ullis, lenietur mali ſævities,

Cum

Cum in tali caſu, ubi gangræna imminet, vel jam fieri incipit, nulla ſpes reſolutionis nec criticæ evacuationis ſuperſit, unicum quod ſperari poteſt, eſt, ut ſuppuratione nata in pus vertatur crudum inflammatorium, & gangræna jam corruptum ſeparetur a partibus vivis. Verum ubi in partibus externis ſimile malum hæret, videmus putridum in tabum reſolutas partes gangrænoſas diffluere, donec penitus depuratus fuerit talis locus. Niſi ergo omni molimine verſus exteriora concilietur exitus huic tabo gangrænoſo, putreſcerent omnia vicina. Ideo cruſtarum profunda inuſtio commendatur, ut ſopita jam vitalis vis & calor reſuſcitentur in parte, & deciduis poſtea eſcharis patula via fiat verſus exteriora puri & ichori gangrænoſo. Extremum quidem illud remedium eſt, ſed ad extremos morbos talia exquiſite optima eſſe monuerat *Hippocrates* (*Aphor.* 6. *Sect.* 1. *Tom.* 9. *p.* 11.): & alibi (*Aphor.* 8. *Sect.* 8. *Ibidem pag.* 344.) pro ultimo remedio ignem laudat, dicens: *Quæ medicamenta non ſanant, ferrum ſanat; quæ ferrum non ſanat, ignis ſanat; quæ vero ignis non ſanat, illa inſanabilia ducenda ſunt.* Certum eſt, veteres medicos plurimos morbos tentaſſe cauterio actuali; & quandoque etiam ut citius curarentur, qui abſque hoc remedio ſanari poterant quidem, ſed tardius (*Vide Hippocrat. de internis affection. c.* 9. *Tom.* 8. *p.* 644. *& de morbis Lib.* 2. *cap.* 21. 22. *Ibid. p.* 573. 574. *& pluribus in locis.*) pectus & dorſum inuſſiſſe in pectoris morbis. Verum non memini, me legiſſe, quod *Hippocrates* in pleuritide, gangrænam minitante, hoc tentaverit. Propius ad hanc curationem accedunt illa, quæ *Aretæus* in cura pleuritidis commendat (*De curat. morbor. acut. Lib.* 1. *c.* 10. *p.* 92.). Jubet enim lateri dolenti applicandam cucurbitam, magnam & latam, cum multa flamma: monet, ne cucurbitæ margo carni fortiter imprimatur, ut maneat aeri acceſſus, & flamma diutius perſtare poſſit: exſtincto igne ſcarificari locum jubet, & ſale vel nitro irritanda hæc vulnuſcula voluit, ſi æger & viribus & forti animo valeat. Sequenti die denuo cucurbitam affigebat, *ut ex vulneribus tenuis quidam ichor extraheretur:* deinde addit: *neque enim ſanguis aut alimentum, ſed ichor emanat: atque id quidem facito, cum prius vires exquiſite perpenderis.*

De illis autem remediis tam externis quam internis, quæ in hoc caſu conducerent, abunde dictum fuit in *Gangrænæ* curatione. In Materia Medica ad hunc numerum formula habetur decocti talis antiſeptici; verum videtur ibi nimia quantitas oxymellis ſcillitici adeſſe, vomitum enim moveret: forte error ſubeſt, & loco *oxymellis ſcillitici* legendum foret, oxymellis ſimplicis.

§. 904. SEd ſi cauſa inflammatoria vehementiſſima ſumma crearit ſymptomata pleuritica, nec auxilio natura (887. 888.), nec remedio ulli antipleuritico (890. 903.) cedentia, & hæc dein ſubito, ſine cauſa tolluntur, quatenus ab inflammatione pendebant, manente pulſu parvo, celeri, intermittente, reſpiratione celeri, parvaque, ſudore frigido, conſtat Gangrænam jam occupaſſe loca inflammata. Hinc delirium brevi, ſtatimque mors, maxime ſi ſimul lividus thoracis color: quod idem fit, ſi ille, qui ſputum ſubbilioſum excreat, dolore levatur ſine ratione, tunc enim pariter lethalis inſania, mortis ex gangræna nuncia, adeſt.

Symptomata ſumma, quæ antea adfuerant, docuerunt, peſſimam eſſe pleuritidem; ſi autem hæc ſubito tollantur, abſque ullis ſignis, quæ docent materiam morbi emendatam aut ſolutam fuiſſe, certi ſumus illud contigiſſe, quia inflammatio in gangrænam abiit. Tunc autem inflammationis ſymptomata deſinere ad §. 388. patuit. Hæc ſunt fallacia illa halcyonia ſamæ Medici adeo inſidioſa, ſi minus peritus, vel non ſatis attentus fuerit: dum enim omnia in vado eſſe credit, poſt mediam horam ſæpe exſpirat æger. Cum autem idem contingere ſoleat & in aliis morbis inflammatoriis viſcerum, ideo generale axioma Practicum *Hippocr.* (*Aph.* 27. *ſ.* 9. *p.* 69) poſuit ſequens: *Non ſecundum rationem levantibus non oportet credere.* Præterea, dum a bona cau-

Digitized by Google

cauſa levatur dolor, actiones vitales inſurgunt, pulſus æqualis & fortior ſentitur, reſpiratio liberior: in hoc caſu vero absque dolore reſpirant quidem, ſed celeriter, & parum aeris ſimul hauriunt: extrema ſimul liveſcere ſolent, & facies cadaveroſa fit, cum pulſu debili celerrimo, & interrupto, quæ omnia perniciem indicant. Pulchram certe de his & generalem Prognoſin alio in loco (*Prædiction. lib.* 1. *textu* 52. *t.* 8. *p.* 734.) *Hippocrates* ita pronunciat: *Pernicioſa ſine ſignis levantia mortem ſignificant*. Simul tunc adeſſe ſolet leve delirium, uti in gangrænæ hiſtoria ad §. 432. dictum fuit.

Maxime si simul lividus thoracis color. Quod gangrænæ ſignum eſt (vide §. 429. 3.), & ab *Hippocrate* pariter notatum (*De victu acutorum tom.* 9. *pag.* 27.) ubi cavendum monet, ne in pleuritide peſſima craſſior victus concedatur decumbentibus: ſic autem habet: *Has igitur ob cauſas, & alias hujusmodi etiam magis, qui tota utuntur ptiſana, ſeptimo die, ac celerius moriuntur: alii quidem mente læſi, alii vero orthopnœa & ſtertore ſuffocati. At ſane hos antiqui ſideratos* (*βλητοὺς*) *exiſtimaverunt, tum ob hoc maxime, tum non minime, quod mortuis latus lividum deprehenditur, ſimile plagæ*.

Fulmine tacti lividam talem maculam in cute externa obſervantur habere; unde credidit *Eruditiſſimus Trillerus* (*De Pleuritide pag.* 173.) quod πληγὴ pro fulminis tactu hic ſumatur: forte & contuſionem ſignificat, poſt quam etiam corporis partes liveſcere ſolent. An ideo Poetæ fabulati ſunt, Æſculapium Jovis fulmine tactum periiſſe? cum *Suidas* (*In voce* Ἀσκληπιάδης *t.* 1. *p.* 458.) memoriæ reliquerit, quod miſere oppreſſus fuerit morbo, quem Aſclepiadarum filii (id eſt medici) vocant peripneumoniam. *Cælius Aurelianus* (*Acutar. Paſſ. l.* 2. *cap.* 1. 6.) exſpirantibus ægrotis nigram ſæpe pleuram inveniri monet, & quod hos quidam venenatos putaverint; veneno enim interfectorum cadavera liveſcere ſolent.

Si ille, qui sputum subbiliosum &c. Eſt Prognoſis Hippocratica, cujus alia occaſione ad §. 772. mentionem feci; ſic autem legitur (*Prorrheticor. l.* 1. *t.* 8. *p.* 767. *& Coacar. Prænot. num.* 418. *Ibid. pag.* 876.) *Lateris dolor, ex ſputis bilioſis, ſi absque ratione evanuerit, in furorem aguntur*. Color ſubito ablatus absque bonis ſignis præcipuum hic gangrænæ jam natæ indicium dat: licet, & quandoque per malam metaſtaſin materia inflammatoria in cerebrum rapiatur, & tunc quoque dolor lateris ceſſet, uti *in capitulo de Phrenitide* dictum fuit. Simul tamen & notandum, quod & delirium quandoque gangrænam, in quacumque corporis parte natam, ſequi ſoleat, uti paulo ante dictum fuit.

§. 905. IN mortem exit ipſa Pleuritis tunc, quando tam vehementes cauſæ ejus, ut dolor productus omnem motum thoracis ſupprimens brevi creet, impedito ſanguinis trajectu, peripneumoniam lethalem [848.] quam breviſſime.

Hic eſt omnium citiſſimus exitus pleuritidis in mortem. Probatur enim in phyſiologicis, quod ad tranſitum ſanguinis per pulmonarem arteriam requiratur reſpirationis libertas in homine nato (in fœtu enim aliud obtinet). Si ergo acutiſſimus dolor omnem dilatationem pectoris impediat, accumulatur ſanguis in arteria pulmonali, tenuiſſima pars tantum in venas tanſprimitur, craſſum aggeritur, & ſubita fit ſuffocatio, uti jam ad §. 877. & 883. dictum fuit.

Hunc pleuritidis exitum pulchre & notaverat *Aretæus* (*De cauſis & ſignis morborum acutor. Lib.* 1. *cap.* 10. *pag.* 9.), licet non adeo liquido intellexiſſe cauſam videatur; ſic enim habet: *Nonnunquam ſane intra hujus temporis ſpatium omnium in pulmonem tranſitus eſt: trahit enim pulmo in ſe ipſum, & rarus & calidus exiſtens, & ad proxima trahenda ſe commovens, tuncque morbi tranſpoſitione repente homo ſtrangulatur*.

§. 906. Hinc liquet, cur omni ſæviori pleuritidi peripneumonia ſuperaccidat? cur ſenibus, puerperis, gravidis, plerumque lethalis? cur thoracis per faſciam adſtrictio adeo dolorem levet, ut morbum tolerabilem reddat?

Cur sæviori pleuritidi peripneumonia &c. Præcedenti paragrapho hoc demonſtratum fuit.

Cur plerumque lethalis senibus. Quam rigidum fiat corpus in decrepita ſenectute, omnes noverunt: imo quandoque arteriæ majores oſſeæ inventæ fuerunt in cadavere ſenili. Sanguis in ſenibus magis lenteſcere ſolet, & minorem ſeri copiam habet reſpectu partis rubræ: Verum ad reſolutionem inflammationis conducit canalium facilis mobilitas, & diluens vehiculum (vide §. 386.), quæ bina adminicula in ſenibus deficiunt. Cum autem ſputorum libera excretio tantum faciat ſæpe ad levandam pleuritidem, & anheli ſenes plerumque ſpirandi difficultate aliqua laborent, & difficillime tenacem pituitam diuturna tuſſi educere poſſint, patet & alia ratio, quare in ſenectute periculoſior pleuritis ſit. Accedit & hæc difficultas, quod ſanguinis miſſio, tanti momenti in pleuritide curanda, ſæpe ſubito proſternat ſenum vires.

Rariores in ſenibus obſervari morbos acutos, *Hippocrates* (*Aphoriſm.* 14. *Sect.* 1. *Tom.* 9. *pag.* 21.) monuit: & commentans hunc locum *Galenus* (*Ibid. p.* 28.) dicit: *Si quando ſeni, quod rarum eſt, qualis juveni, oriatur febris, hæc prorſus in ægrotantis perniciem finitur: immenſam enim quandam cauſæ febrim efficientis magnitudinem prodit.*

Certe ubi *Hippocrates* (*Aphoriſm.* 31. *Sect.* 3. *ibid. pag.* 129.) ſenectutis morbos recenſet, non meminit ullius morbi acuti præter apoplexiam. Hoc imprimis ideo notandum eſt, quia *Aretæus* (*Morbor. acut. Lib.* 1. *cap.* 10. *pag.* 9.) ſenes præ reliquis pleuritidi obnoxios eſſe ſtatuit; imo & ſæpius inde liberari. Verum videtur hoc potius dixiſſe ex hypotheſi, quam ex obſervatione. Uti enim hyemem maxime feracem hujus morbi dixit, ver minus; ſic & ſenili ætati frequentem pleuritidem, minime autem pueritiæ voluit: Cum autem paulo ante monuerat, pleuriticum repente ſtrangulari, dum pulmo morbum in ſe trahit (ubi nempe peripneumonia pleuritidi ſuccedit) dedit hanc rationem, quare ſenes ſæpius quam juvenes aut viri evadant: *Neque enim magna phlegmone in arido corpore excitari poteſt, neque in pulmonem metaſtaſis; frigidior enim* (*pulmo*) *quam in alia ætate, & ſpiratio parva; & attractio omnium imbecilla.* Ex his autem facile patet, *Galeni* & *Hippocratis* ſententiam *Aretæi* placito hic præferendam eſſe, quæ ſtatuit ſenibus rarius quidem contingere pleuritidem, verum eosdem fere ſemper ſuccumbere huic morbo, ſi illo corripiantur. Generale enim hoc axioma practicum (cujus & ad §. 879. mentionem feci) *Hippocrates* (*Aphor.* 34. *Sect.* 2. *t.* 9. *p.* 75.) poſuit: *In morbis minus periclitantur, quorum naturæ, ætati, habitui, & anni tempeſtati morbus magis familiaris fuerit, quam quibus in horum aliquo non familiaris ſit.*

Puerperis. Norunt practici, febre valida orta puerperii tempore, ilico fere lochia ſupprimi: quantum autem inde diſcrimen immineat, poſtea dicetur, ubi de puerperii morbis agetur. Infelicem talem caſum vidi, dum viginti quatuor horis ante partum gravida mulier acuta corripiebatur pleuritide: peperit infantem mortuum, lochia poſt partum mox ceſſabant, dolor venæ ſectione parum mitigatus increvit illico immaniter, & licet repetitis ſanguinis miſſionibus levaretur parum morbus, febris manebat æque acuta, pulmo incipiebat oppleri; & ſeptima die periit. Quam enormes autem dolores paſſa fuerit miſera hæc mulier, dum pleuritide laborans cogebatur ſummo nixu inſpirationis fœtum eniti, facile intelligitur. Interim tamen non ſemper & abſolute lethalem pleuritidem eſſe in puerperio, pluribus obſervationibus con-

conſtat, & quædam in Commentariis §. 890. recenſitæ fuerunt.

Gravidis. Periculoſiorem eſſe pleuritidem graviditatis tempore, nemini mirum videbitur, cum & a febre acuta, pleuritidis comite, abortus periculum immineat, & ſubitæ vaſorum depletiones per repetitas ſanguinis miſſiones non adeo tutæ ſint in gravidis. Præterea diſtento jam multum abdomine difficilius reſpirant gravidæ, cum inter inſpirandum diaphragma multum deſcendere nequeat, adeoque major dilatatio pectoris requiritur; quæ dum impeditur ob dolorem pleuriticum, ſummæ fiunt anguſtiæ, & metus eſt, ne cito lethalis peripneumonia ſequatur. In Commentariis §. 888. 6. monui, non abſolute tamen in gravidis lethalem eſſe pleuritidem, & memini gravidæ mulieris, quæ ſputorum excretione feliciter ſanata fuerit. Imo in alia fœmina bis curavi pleuritidem, dum gravida erat; ſemel ſexto graviditatis menſe, & ſemel octavo: utroque tamen in caſu feliciter peperit, & puerperii tempore ſatis commode ſe habuit.

Cur thoracis per fasciam &c. Dum inſpiramus, coſtæ a ſe mutuo removentur, & diaphragma, deorſum preſſum, thoracis cavum reddit amplius, ſimulque tunc abdomen aſſurgit. Dum autem pleuritis adeſt, abſque acerbo dolore coſtæ a ſe mutuo diduci nequeunt. Ubi ergo faſciis circumductis ita adſtringitur thorax, ut coſtæ quaſi immobiles reddantur, abdomine interim ab omni compreſſione libero, tunc dilatatio thoracis inter inſpirandum fit a ſolo deſcenſu diaphragmatis verſus abdomen, & non diſtrahuntur loca intercoſtalia; unde ergo inſigne doloris levamen percipiunt ægri, & minor metus eſt, ne ob impeditam inſpirationem infarciatur pulmo ſanguine immeabili. Interim tamen & hoc notandum eſt, minui quidem ſic dolorem pleuriticum, ſed manere ejus cauſam: cui ergo efficax medela adhibenda eſt, ne in ſuppurationem inflammatio hic nata abeat, dum ob levamen doloris minutam eſſe morbi vehementiam falſo quandoque crederet medicus.

PARAPHRENITIS.

§ 907. Si morbus pleuritidi ſimilis occupat eam membranæ Pleuræ partem, quæ diaphragma ambit, vel & ipſum Septum medium, oritur morbus dirus, quem Paraphrenitidem appellant.

In Pleuritidis hiſtoria §. 877. dictum fuit, quam varia loca occupare poſſit ille morbus, dum pleura omnem thoracis interni ambitum inveſtit: adeoque & diaphragmatis, pectus ab abdomine ſeparantis, inflammatio ad pleuritidem proprie pertineret. Verum obtinuit uſu, peculiari nomine hunc morbum deſignare, & ob quandam ſymptomatum diverſitatem ſolent ſigillatim de hoc morbo agere Medici.

Legitur apud *Ruffum Epheſium* (*De corporis humani partium appellationibus Lib* 1. *pag*. 38.), membranam, quæ pectoris viſcera ab inferioribus disjungit, vocari διαφράγμα καὶ φρένες: ad §. 771. vero monitum fuit, ſolenne videri veteribus Medicis, ut partis affectæ nomini affigerent terminationem *itis*, quando inflammatorium talis partis morbum deſignare volebant. Hac ergo ratione diaphragmatis inflammatio φρενῖτις vocari debuiſſet. Verum hoc nomen jam alteri morbo datum fuerat, ubi nempe ferox & perpetuum delirium a cerebro primario affecto, cum febre acuta continua, oritur. Hinc diſtinctionis cauſa hic morbus *paraphrenitis* dictus fuit. Verum quidem eſt, præpoſitionem παρὰ, morborum nominibus præfixam, eorundem minorem intenſitatem frequenter ſignificare (vide §. 783.), ſed paraphrenitis nullibi

libi pro leviore phrenitide occurrit: Symptomatica enim phrenitis, vel & delirium febrile, dicitur παραφροσύνη.

Hippocrates autem ſub phrenitidis nomine diaphragmatis inflammationem deſcripſit (*De Morbis Lib.* 3. *cap.* 9. *Tom.* 7. *pag.* 586.), monens prius, phrenitides & ex aliis morbis fieri: addensque, hunc morbum ſimili modo curandum eſſe, ut peripneumoniam. Sed & *Æginta* (*Lib.* 3. *cap.* 6. *pag.* 28.) & *Trallianus* (*Lib.* 1. *cap.* 13. *pag.* 45.), meminerunt pariter phrenitidis, quæ non a capite affecto, ſed a diaphragmate fieret; neque tamen peculiare nomen huic morbo indiderunt, ſed monuerunt, a vera phrenitide diſtingui præcipue reſpirationis læſione. Neque apud *Galenum* (*De locis affectis Libro V. capite* 4. *Tomo* 7. *pagina* 488.), ubi de hoc morbo agit, paraphrenitidis nomen occurrit.

§. 908. QUI longe frequentior, quam vulgo quidem cenſetur, licet præſens, ſæpe ignoretur, negligatur, vel alterius morbi titulo tractetur.

Cum ergo apud plures Veterum Medicorum illius morbi mentio fiat, & plures cauſæ pleuritidis (vide §. 881. 2.) aptiſſimæ ſint, ut in diaphragmate ſimilem morbum producant, imprimis potus gelidus affatim hauſtus, & ventriculum replens; mirum videtur, raro in communi praxi hunc morbum incuſari; ita ut *Petrus Salius* illum numeraverit inter morbos, quorum tractatio ab ordinariis practicis non exhibetur. Certe diaphragmatis ſitus & totus ejus ambitus non ab omnibus adeo liquido perſpectus habetur: a lumbis enim incipiens aſcendit tam alte, ut pericardium ejus parti tendineæ accreſcat, & lata ſuperficie thoracem ab abdomine dirimit. In opere illo ſplendidiſſimo *Celeberrimi Albini* diaphragmatis figura habetur, quæ melius ſitum ejus docet, quam ulla deſcriptio (*Tab. muſculor.* 4. & *hiſtor. muſc. Lib.* 3. *cap.* 81.); & ex qua patet, non mirum eſſe, ſi diaphragmatis inflammatio pro aliarum partium morbo quandoque habita fuerit. Interim tamen non adeo funeſtus talis error quoad curationem ſemper fuit, quia illa fere ſimilis eſt pleuritidis curæ, uti §. 911. dicetur. Simul & patet, varia poſſe occurrere ſymptomata, prout in diverſis locis diaphragmatis inflammatio hæſerit: Certe accreſcit pericardio, tranſmittit œſophagum, aortam, venam cavam &c. accumbit hepati, lieni, renibus &c. unde tumor inflammatorius in diaphragmate natus, has illasve vicinas partes impediens, diverſa mala producere poterit. Præcipua autem ſigna, & maxime univerſalia, ſequenti paragrapho recenſentur.

§. 909. COgnoſcitur ex febre acutiſſima, continua, dolore inflammatorio loci, intolerabili ob membranas nervoſas, qui dolor immaniter augetur in inſpiratione, tuſſi, ſternutatione, repletione ſtomachi, nauſea, vomitu, compreſſu abdominis in alvo, vel urina, reddendis; reſpiratione hinc ſublimi, parva, celeri, ſuffocativa, quieſcente abdomine, ſolo thorace peracta; delirio perpetuo; hypochondriorum introrſum revulſione; riſu ſardonio; convulſione; furore; gangræna.

Febrim omni inflammationi comitem eſſe, antea ad §. 382. 8. demonſtratum fuit: ſed & ſimul tunc ibi notatum fuit, tanto validiorem febrim adeſſe, quo major irritatio fibrarum ab inflammatione nata fuerit. Omnium autem maxima irritatio fit in membranis tenſis. Ideo in paronychia ſæpe tanta febris naſcitur; uti & quando membrana meatum auditorium inveſtiens inflammatur, quod malum certe periculoſum eſſe monuit in Prognoſticis ſuis *Hippocrates*. Verum diaphragma ſemper tenſum eſt, etiam dum muſcularem actionem non exercet. In cadavere, aperto abdomine ſed thorace adhuc clauſo, manifeſte apparet, quomodo diaphragma fornicem cavum formet, cujus pars convexa pectus reſpicit; ſimul ac autem utrim-

Digitized by Google

utrimque perforatur pectus, ut aer in cavum thoracis ingrediatur, flaccidum fit diaphragma, cum antea tenſum fuerit (*Vide Herm. Boerhaave Inſtit.* §. 607.), & preſſione atmoſpheræ ſurſum protruſum intra pectus. Ubi vero agit diaphragma, deorſum premens contenta abdominis & pectoris cavum amplius reddens pro inſpiratione, tunc tenduntur omnes ejus partes actione muſculari, unde iterum intolerabilis ſævi doloris exacerbatio: ſic intelligitur, quam calamitoſa ſit diaphragmatis inflammatio, cum ſemper tenſum ſit, ſive agat, ſive quieſcat. Hinc dixit *Hippocrates* (*Morbor. lib.* 3. *c.* 9. *tom.* 7. *pag.* 586.) de hoc morbo agens, ita dolere miſeros ægros, ut nequidem ſe attingi patiantur.

Facile jam patet, quam immaniter debeat augeri dolor, ſi inflammatum diaphragma tuſſi aut ſternutatione concutitur, aut a ventriculo repleto magis protruditur verſus thoracis cavum; quam horrendus cruciatus ſit, ſi a vomitu muſculi abdominales & diaphragma ſimul convellantur (vide §. 652.): Quam impoſſibile ſit talibus ægris, inſpirato & retento aere, fortiter ſimul agentibus & diaphragmate & muſculis abdominalibus, alvum vel urinam evacuare.

Reſpiratio autem adhuc longe difficilior eſt quam in pleuritide, in qua adſtricto per faſcias thorace (vide §. 906.) pectus immobile quaſi teneri poteſt, & moto abdomine reſpiratio perficitur, maxime tunc ſimul agente diaphragmate. Verum miſeri tales ægri ſuperiores coſtas elevare & deducere nituntur, ut aliqua pectoris dilatatio pro inſpiratione adhuc fieri poſſit: hinc ſublimis illa & parva reſpiratio, ſed & frequens ſimul cum ſuffocationis moleſtiſſimo ſenſu: de qua vide Commentaria §. 734.

Delirium autem perpetuum paraphrenitidem comitatur, uti *Hippocrates* (*Ibidem.*) & *Galenus* (*De locis affectis lib.* 5. *cap.* 4. *ibidem pag.* 489.) obſervarunt, & poſt illos unanimi conſenſu omnes practici teſtantur. Imo *Galenus* dixit a nulla alia parte corporis perpetuum delirium fieri, præterquam a diaphragmate: *adeo ut veteres putaverint, ab hac parte inflammata fieri phreniticos, atque ob eandem ſuſpicionem φρένας eam appellaverint, tanquam ſapienti parti (cerebro) conferat quidpiam.* Monet autem, reſpiratione illa difficillima imprimis diſtingui a vera phrenitide hunc morbum, in qua nempe reſpiratio magna & rara eſſe ſolet. Obſervationes autem fideles docent, tenſas membranas inflammatas, poſt acerrimum dolorem, deliria producere peſſima. Ita ab auris dolore acuto cum febre continua periculum eſſe, ne homo deliret & pereat, *Hippocrates* (*In Prognoſtico tom.* 8. *pag.* 671.) monuit. Forte crederetur, inflammationem cerebro adeo vicinam citius turbare ejus functionem: Verum in paronychia, extremum digiti articulum occupante, & dolentiſſima, peſſime deliraſſe ægros vidi. Præterea ob impeditam adeo in hoc morbo reſpirationem ſanguis venoſus a capite redux impeditur, dum cor dextrum per pulmonem trajicere ſanguinem libere non poteſt; hinc & omnes encephali functiones turbari debent.

Hypochondria autem introſurſum revelluntur, quia omni molimine cavent ægri, ob ſummum dolorem, ne diaphragma deſcendat inſpirando; hinc illud quaſi retractum ſuſtinent: ſed ſic ſimul hepar, ventriculus, lien, magis ſub hypochondriis quaſi reconduntur. Imo videtur *Galenus* (*De locis affectis l.* 5. *c.* 4. *tom.* 7. *p.* 490.) illam hypochondriorum revulſionem pro ſigno pathognomico paraphrenitidis habuiſſe; ita autem habet: *Atque ut ſummatim dicam, eorum ſymptomatum, quæ phrenitidem antecedere diximus, aut nullum apparet, aut perexiguum in his, quibus diaphragma inflammari incipit; ut rurſus ſurſum revelli hypochondrium, ilico ab initio ſepti tranſverſi affecti, proprium ſit: in cerebro vero (affecto) poſterius accidit, non incipiente affectu, ſed quum factus jam fuerit.*

Patet facile ex dictis hactenus, inflammationem diaphragmatis, partis ſemper movendæ & adeo tenſæ, in gangrænam ſu-

ſubito finiri poſſe, & ante mortem convulſiones & furores ſæpe obſervari. Verum riſus ille Sardonius peculiare quaſi ſymptoma hujus morbi ſolet haberi. Ab acerrimis venenis in ventriculo hærentibus ita convelli muſculos faciei, ut angulis labiorum retrorſum tractis riſus incepti quaſi ſpecies appareat, dudum memoriæ proditum fuit; & hanc vim materiæ medicæ ſcriptores tribuerunt ranunculo paluſtri apii folio; quem apium riſus, vel & herbam ſardoam, ideo vocare ſolent, acri cauſtica vi præditam plantulam. Unde & in proverbium abiit, dum quis ſuo damno rideret incautus. Verum & vetuſta ſatis obſervata docent a diaphragmatis læſione tale riſum contigiſſe. Memoriæ hoc tradidit *Hippocrates* (*Epidem. 7. textu* 50. *tom. 9. p. 351.*); & quod in præliis gladiatorumque ſpectaculis mortem cum riſu trajecta præcordia attulerint, apud *Plinium* (*L. 11. c. 37.*) legitur: per præcordia autem diaphragma intellexiſſe manifeſte patet in eodem loco. Videmus etiam in infantibus dormientibus quandoque tempore dentitionis faciem quaſi ſubridentis; & ſolent inde ſollicitæ matres convulſiones præſagire, quæ etiam ſæpe ſequuntur. Ex quibus patet ſuſpectum merito haberi illud ſymptoma.

§. 910. EXitus idem, ut in pleuritide (884. 892. 896. 897. 899.), ſed ob motum partis magnum & aſſiduum, ob neceſſitatem ad vitam, ob nervoſas membranas tenſas, omnia velociora, funeſtiora; & Aſcites hinc purulentus.

Omnia enim, quæ in pleuritide de vario exitu morbi in ſanationem, mortem, vel alium morbum dicta fuerunt, hic etiam locum habent. Verum omnia hic ſymptomata atrociora eſſe, & citius in interitum tendere facile patet ex actione diaphragmatis, & nexu ejus cum aliis partibus. Requiritur enim, ut ſemper moveatur inter reſpirandum; pericardium lata ſuperficie tendineæ diaphragmatis parti accreſcit, adeoque & ictus cordis excipit diaphragma, aorta per ſecedentes ejus fibras tranſit, uti & œſophagus & vena cava aſcendens. Hinc intelligitur, quam miſera debeat eſſe conditio ægri, cui diaphragma inflammatum eſt, & quod ſummum adſit periculum: quæ omnia & *Hippocratis* (*De Morbis Lib. 3. c. 9. Tom. 7. p. 586.*) teſtimonio confirmantur, dicentis: *Hic autem morbus lethalis eſt; tertio namque die, aut quinto, aut ſeptimo moriuntur. Si vero leviter corripuerit, ut periſpneumonia judicat.*

Verum pleuritis ſi abierit in abſceſſum, niſi verſus exteriora protuberet & aperiatur, pus in cavum thoracis decidit, & facit Empyema: abſceſſus vero diaphragmatis poteſt pus ſuum effundere & in thoracis cavum, & in abdomen; tuncque producit Aſciten purulentum, repleto cavo abdominis & diſtento a pure hic accumulato. Aſcites autem ſimpliciter vocatur, dum aqua in cavo abdominis effuſa hæret, uti poſtea in *Capitulo de hydrope* dicetur.

§. 911. CUratio hinc eaſdem diſtinctiones & cautelas requirit, tum eadem ferme remedia, exceptis iis, quæ loci ſitus reſpuit. Clyſmata mollia ob viciniam loci ſæpe juvant.

Similis enim pleuritidi morbus eſt, tantum differens ſede, quam occupat. Fomenta autem, linimenta, emplaſtra, hic minoris uſus ſunt quam in pleuritide, quoniam tam prope ad locum affectum applicari nequeunt. Clyſmata autem injecta, cum per totam longitudinem inteſtini coli usque ad ilei finem venire poſſint, multum boni faciunt, quia inteſtinum colon ubi circa hepar & lienem pergit, diaphragmati vicinum eſt, adeoque illud inteſtinum, molliſſimis decoctis per clyſma injectis repletum, fomentum applicat blandum & reſolvens inflammato diaphragmati.

R 2 §. 912.

§. 912. **UBI vero ſuppurato diaphragmate prius inflammato, abſceſſus in cava abdominis ruptus ſuum pus evomit, fit collectio ejus in abdomine, aggeſtio, putrefactio, tumor, viſcerum exeſio, tabes miſerrima, mors.**

Quænam metuenda ſint mala ab abſceſſu rupto pus ſuum eructante in cavum thoracis ad §. 894. dictum fuit: ſimilia & fient dum in cavum abdominis ex abſceſſu diaphragmatis pus delabitur. Si jam conſideretur diaphragma ſemper moveri, & rapidam ſatis circulationem eſſe in diaphragmate ob cordis viciniam, intelligitur, magnam copiam puris brevi accumulari debere, & ulcus illud diaphragmatis ad ſanationem reduci non poſſe; imprimis cum a pure collecto, & mora acriori reddito, alluatur. Verum quidem eſt, pus effuſum proprio pondere abdominis inferiora petere, ſed illud retentum diu & corruptum putrido halitu inficiet omnia viſcera, & erodet partes, quibus accumbit.

§ 913. **ESque totum hoc malum inſuperabile, licet cognitum.**

Plurimæ certe ſunt rationes, quæ rite expenſæ docent ſummam difficultatem curæ eſſe in hoc malo, imo fere omnimodam impoſſibilitatem perſuadent. Pus enim effuſum in cavum abdominis debet educi, & locus ulceroſus iterum conſolidari, ut curatio fiat: ſimulque eductio puris debet fieri cito poſtquam ruptus fuerit abſceſſus, antequam nempe pus mora corruptum infecerit abdominis viſcera. Per ſigna explicata §. 893. diſtinguere poſſumus, an ſuppuratio fiat, & a ſubito levamine ſymptomatum (vide (894.) docemur, abſceſſum ruptum eſſe; ſed nondum ſcimus certo, an in pectoris cavum an vero verſus abdomen pus eruperit? Certe libra una vel altera puris non ſatis diſtendet abdomen, ut in tumorem notabilem attollatur, & talis abſceſſus continet ſæpe longe minorem puris copiam, dum rumpitur: unde aſcites talis purulentus non cognoſcitur bene, antequam pure, continuo ex ulcere hoc aperto depluente, repletum abdomen tumeat inſigniter; ſed hoc non niſi diu poſt ruptum abſceſſum contingit, adeoque ſero tentaretur puris eductio. Præterea pus bonum cremorem fere lactis æquat ſpiſſitudine, adeoque paracenteſi abdominis educi non poſſet, ſed deberet latiori vulnere, in cavum abdominis penetrante, via parari puri educendo; quod iterum periculo non caret. Præterea quomodo ſanabitur vomica talis aperta in diaphragmate nunquam quieſcente? Quantum periculum, ſi diaphragma ulcere exeſum ingredientem per vulnus abdominis aerem in cavum thoracis admiſerit ſubito. Unde merito dixit *Hippocrates* (*De morbis Lib.* 1. *c.* 7. *tom.* 7. *pag.* 540.) de ſuppuratione nata circa ventrem inferiorem: *Si quidem de ſe foras ſignificationem præbuerit, & pus exierit, ſani evadunt; ſi vero ſua ſponte introproruperit, pereunt.* Et *Aretæus* (*Morbor. diuturn. Lib.* 1. *cap.* 9.) monnit, diaphragmatis ſuppurationem celerius quidem procedere, ſed periculoſam eſſe, & lethalem.

Antea ubi de variis locis, quæ pleuritis occupare poteſt, dicebatur §. 877. notatum fuit, hunc morbum occupare poſſe totum membranæ pleuræ ambitum, adeoque non tantum latera, ſed & aliam quamcumque thoracis regionem. Atque tunc monitum fuit, quod, peculiari capitulo cum agendum eſſet de paraphrenitide, ſimul quædam adderentur de mediaſtini & pericardii inflammatione, cum & hæ partes membrana pleura ambiantur. Ut autem rite intelligi poſſint mala, quæ ab inflammato mediaſtino fieri queant, ejus ſitus & origo conſiderari prius merentur.

Tota ſuperficies interna thoracis, ut notum eſt, in cadavere apparet politiſſima, dum æqualiter pleura membrana illam tegit: Verum ubi pleura pervenit utrimque ad columnam vertebrarum in

parte poſtica thoracis, tunc recedit a finibus ultimis coſtarum & aſſurgit verſus anteriora thoracis ad ſternum usque; unde ad §. 170. 4. ubi de vulneribus lethalibus agebatur, notatum fuit, quod ſingulis pectoris cavitatibus ſua quaſi propria membrana ſit, & quod binæ pleuræ concipi poſſent, ut cavæ tales veſicæ ſibi mutuo adjacentes, & in loco contactus ſibi mutuo accretæ: harum membranarum duplicatura, thoracis cavum bifariam dividens, mediaſtinum vocatur. Verum a pleura, utrimque a corporibus vertebrarum ſecedente, ſic relinquitur ſpecies triangularis cavi, cujus poſtica pars eſt columna vertebrarum dorſi: hic membrana celluloſa ponitur, per quam tranſeunt aſpera arteria, œſophagus, ductus thoracicus &c. anterius vero illæ lamellæ duplicis pleuræ ſibi mutuo arcte cohærent, excepto parvo loco in ſuperiori parte, ubi glandula thymus ponitur.

Obſervationes practicæ jam docuerunt, mediaſtinum inflammari in morbis acutis pectoris: & *Avenzoar* (*Lib.* 1. *theiſir. Tract.* 16. *cap.* 6.) ſcripſit, ſeipſum hoc morbo laboraſſe: cum autem non adeo facile inveniatur ubique ille auctor, poteſt & legi illud, quod inde excerpſit *Eruditiſſimus Freind* (*Hiſtor. of phyſick tom.* 2. *p.* 80.): vel & apud *Zacutum Luſitanum* (*De Medicorum principum hiſtoria Lib.* 2. *Hiſt.* 23. *p.* 223.), ubi etiam morbi hujus hiſtoria legitur. Verum *Avenzoar* poſt largam admodum ſanguinis evacuationem, dum ligatura brachii, in quo Venæ ſectio inſtituta fuerat, de nocte ſolvebatur, evaſit ab hoc morbo, adeoque poſſet dubium manere aliquod, an forte in diagnoſi proprii morbi non erraviſſet ille medicus. Pulchre autem confirmantur illa, quæ *Avenzoar* ſcripſerat de mediaſtini inflammatione, per obſervationes *Petri Salii Diverſi* (*De febre peſtilenti, & curationibus quorumdam particularium morborum &c. c.* 6. *p.* 247.), qui videtur non legiſſe unquam Arabem hunc medicum, & tamen fere ſimilia ſymptomata hujus morbi enumerat, ac apud priorem leguntur, & poſtea in cadavere vidit, hanc partem inflammatam fuiſſe. Viderat enim nonnullos febre acuta decumbere: aderat inquietudo magna, & ſitis ingens, reſpiratio frequens admodum & celeris, circa vitalia æſtus validus percipiebatur: in thorace tamen acutus dolor non aderat, ſed ad ſternum anguſtiam quandam potius, quam dolorem percipiebant: tuſſis aderat, ſicca in initio, poſtea prodibant ſputa colorata, ut plurimum flavi coloris, pulſus in omnibus talibus ægris erat ut in pleuritide laborantibus, unde certo illos pro pleuriticis habuiſſet, niſi dolor lateris abſuiſſet. Optime autem notat, minus dolere inflammatum mediaſtinum, quia dilatato inter inſpirandum thorace non diſtrahitur, ut pleura. Ubi vero inflammatio ad pericardium adeo vicinum propagatur, tunc ſyncope ſolet accedere, & pulſus mira perturbatio. Fatetur autem ſe eo diligentius ad hæc omnia attendiſſe, quia junior adhuc, ſub præceptoribus celeberrimis ſtudio medico operam navans, viderat nobilem virum morbo, omnibus enumeratis ſymptomatibus ſtipato, decumbentem, præter ſpem occubuiſſe nona morbi die, dum omnia in melius tendere videbantur: aliquoties tamen ante mortem ſyncopen paſſus fuerat. Cum autem medici de morbo dubitarent, amici vero venenum datum fuiſſe ſuſpicarentur, voluerunt, ut in cadavere mortis cauſa inveſtigaretur. Inventus autem fuit in mediaſtino tumor inflammatorius notabilis magnitudinis, & ſimul apparuit, inflammationem pro parte & pericardium occupaſſe. Nec ulla alia mortis cauſa in demortui cadavere inventa fuit.

Frequentius forte contingunt mediaſtini & pericardii inflammationes, quam creditur: ſane illæ cauſæ, quæ frequentiſſime pleuritidem producere obſervantur, efficaciter agere poſſunt & in has partes; aer nempe frigidus, vel & potus gelidus magno hauſtu ingeſtus, ab homine a labore vel calore aeris admodum æſtuante (§. 881.). Verum pericardium ponitur inter pulmones, illud undique fere ambientes; hinc aer frigidus, inſpiratus pulmone dilatato, applicatur mediaſtino & pericar-

dio: œſophagus potum gelidum tranſmittens inter ſecedentes lamellas mediaſtini, & pone pericardium tranſit. Signa autem præcipua hujus morbi ſunt cauſæ tales prægreſſæ, æſtus magnus circa thoracem medium, doloris pleuritici abſentia, pulſus perturbatio, & animi deliquia, ſi ad pericardium inflammatio pervenerit. Sæpe poteſt & talis morbus pleuritidem vel paraphrenitidem comitari, & miram peſſimorum ſymptomatum ſyndromen facere.

In Prognoſi majus periculum ſtatuitur quam in pleuritide, imprimis ſi pericardium inflammatum fuerit, ob cordis viciniam, & velociſſimam hic humorum circumductionem. Adeoque curatio pleuritidis (§. 890.) ſubito inſtituenda, ut per reſolutionem ſanari poſſit hæc inflammatio: omnis enim alius exitus inflammationis vel mortem ſubitam producit, vel moleſtiſſima & vix ſuperabilia relinquit mala. Si enim ſuppuratio hic oriatur, pus collectum in celluloſa iſta ſubſtantia, quæ mediaſtini duplicaturæ interjacet, miras ſibi poterit parare vias, dum proprio pondere deſcendit inter pleuram & corpora vertebrarum; ſicque ſinus & fiſtulas inſanabiles producet, uti facile patet. Si in pericardio ſuppuratio facta fuerit, in ejus cavum delabi poterit, & cor undique alluere. *Rondeletius* (*In libro de cognoſcendis morbis c.* 10.), qui hunc morbum obſervavit, in nobili viro invenit *cor obductum ſeroſo humore in ſaniem verſo*.

Abſceſſum cor undique circumplectentem, & cor inde jam ferme putreſcens, invenit *Columbus* (*De Re Anatomica lib.* 15: *pag.* 267.). Sed & alii inflammationis exitus hic inventi fuerunt. Ad §. 897. notatum fuit, ſæpius poſt validam pleuritidem toleratam pulmonem pleuræ accreſcere, vel & pleuram calloſam aut ſcirrhoſam fuiſſe inventam: idem & poterit contingere pericardio inflammato, ut cordi concreſcat undique, & tunc pericardium omnino deeſſe crediderunt anatomici. *Columbus* (*Ibid. pag.* 265.) diſcipulum in Romana Academia mortuum ſecuit, ſæpius in ſyncopen delapſum, qua & periit: credidit autem pericardium omnino defuiſſe; ſed longe videtur probabilius, illud cordi fuiſſe accretum. *Ruyſchius* (*Theſaur. Anatom.* 4. *num.* 3.) ſervabat cor hominis, qui febre continua cum intolerabili dolore circa pectoris anteriora laboraverat: cor autem ſcabrum in ſuperficie exteriori pericardio concreverat. Verum & ſcirrhoſam pericardii indurationem invenimus a fide digniſſimis auctoribus obſervatam fuiſſe. Eruditiſſimus Medicus *Freind* (*Hiſtor. of phyſick part.* 2. *pag.* 89.) teſtatur ſe vidiſſe pericardium, in toto ſuo ambitu quartam pollicis partem æquans craſſitie, & accretum cordi adeo firmiter, ut nullibi ſeparari potuerit abſque laceratione; partim autem ſcirrhoſum erat pericardium, partium plenum parvis abſceſſibus.

Quæri poſſet, an, abſceſſu latente ſub ſterno poſt inflammationem mediaſtini, via puri fieri poſſet perforato ſterno, ne pericardium vicinum, & cor a retento pure, & acriori reddito, eroderentur? *Aretæus* (*De cauſis & ſignis morbor. diuturnor. Lib.* 1. *cap.* 13. *tom.* 4. *pag.* 161,) meminit empyematis in ſterno nati, monetque illud tarde abſcedere. Verum, quod dolemus, *Aretæi* codex mutilus eſt, & in libro primo de curatione morborum diuturnorum deeſt inter reliqua & illud caput, quod de curatione empyematis agere debuiſſet, adeoque ignoramus, quid ille in tali caſu conſuluiſſet. Memorabilem caſum habet *Galenus* (*Lib.* 7. *de Anatomica adminiſtratione cap.* 13. *tom.* 4. *pag.* 161.) pueri, qui in palæſtra ictum in ſterno receperat, & negligentius curatus cum fuiſſet, in loco plagæ ſternum poſtea ſphacelo corruptum apparuit. *Galenus* anatomes peritia, qua adeo valebat, confiſus corruptam oſſis partem exſcidit, dicitque, ſe nudum cor vidiſſe, cum & pericardium ſub oſſe affecto computruiſſet: convaluit tamen brevi tempore puer. Ad §. 895. mirabilis ille caſus habetur, ubi poſt ſuppuratam pleuriti-

riti-

Digitized by Google

ritidem pus ſibi viam fecerat per ſternum; adeoque patet, talem curam poſſibilem fore. Quin imo *Freind* (*Hiſtory of phyſick part. 2. pag.* 85.) a peritiſſimo Chirurgo ſæpius trepano perforatum fuiſſe ſternum monet, dum in lue venerea, tales abſceſſus mediaſtini oriebantur, in quo morbo illud frequentius contingere obſervaverat.

Cum autem rarius inveniatur *Petri Salii* ille tractatus, poteſt & legi illud Capitulum de inflammatione membranarum interſepientium & pericardii apud *Schenckium* (*Lib.* 2. *Obſervation. Medicin. pag.* 288.) ubi integrum habetur.

HEPATITIS ET ICTERUS MULTIPLEX.

§. 914. UT Viſcera & partes, de quibus hactenus, ita Hepar quoque inflammationis capax; licet raro de eo cogitetur, & forte etiam non ita frequens ſit ob arteriæ hepaticæ parvitatem, & minorem impetum ſanguinis Venæ portarum.

Ex illis, quæ in hiſtoria inflammationis §. 373. & 374. dicta fuerunt, conſtat, in omnibus corporis viſceribus inflammationem obtinere poſſe, adeoque & in hepate. Obtinuit autem uſu hunc morbum vocare hepatitidem (vide dicta ad §. 771.). Priſci medici hepaticos dixerunt illos, qui hujus viſceris inflammatione decumbebant: ita enim in definitionibus habet *Galenus* (*Galen. defin. medic. num.* 274. *Tom.* 2. *p.* 264.): *Hepatici ſunt, quos jecoris dolor comitatur diuturnus cum tumore & duritie, & corporis decoloratione, ſupervenit illis febris ardens, & lingua exareſcit.* Sed notandum eſt, *Galenum* has definitiones collegiſſe ex ſcriptis medicorum, qui ante illum vixerant, & iiſdem verbis tradidiſſe (*Ibidem in proœmio p.* 232. 233.); adeoque non ſemper illæ definitiones habent illud, quod *Galenus* ipſe ſentiebat, uti ex alio ejuſdem auctoris loco manifeſte patet (*De compoſ. medicam. ſecund. locos Lib.* 8. *cap.* 6. *tom.* 13. *pag.* 585.), ubi diſerte monet, ſe non vocare hepaticos tales ægros, quibus hepar inflammatum, ſuppuratum, aut ſcirrhoſum erat, verum tunc ſe hoc nomine uti, ubi citra manifeſtum aliquod in hepate malum, illud in propriis actionibus debilitaretur. *Celſus* (*Lib.* 1. 4. *cap.* 8. *pag.* 213.) longum æque ac totum jecinoris morbum ἡπατικὸν græcis vocatum fuiſſe aſſerit. Hodie tamen plerique Medici acutos hepatis morbos ſub hepatitidis nomine comprehendere ſolent; chronicis vero hujus viſceris affectionibus ægrotantes vocant hepaticos.

Cum autem arteriæ ad hepar delatæ exiguæ ſint, ratione habita ad molem tanti viſceris, & ſanguis ex venæ portarum trunco per hepar movendus pellatur lentius, cum jam venoſus ſit, adeoque cordis & arteriarum viribus non amplius moveatur; hinc forte minus frequens eſt vera hepatitis inflammatoria, & longe ſæpius naſcuntur in hoc viſcere chronicæ admodum pertinaces obſtructiones. Imo celebres medici, & inter illos *Fridericus Hofmannus* (*Opuſc. Patholog. pract. dec.* 2. *Diſſert.* 8. *pag.* 484.) crediderunt, *hepatis phlegmonem, ſi non in non entium, tamen rariſſimorum affectuum claſſem, referendam eſſe.* Interim tamen obſervationes practicæ teſtantur, ſatis frequenter inventas fuiſſe in cadaveribus vomicas hepatis purulentas, non ex metaſtaſi puris in alio loco corporis geniti natas, quæ prægreſſam fuiſſe inflammationem hujus viſceris docent.

Digitized by Google

§. 915. Locum ergo habet in finibus ultimis utriuſque hujus vaſis (914.), hepati adferentis cruorem effectu arterioſo, hinc, ut pulmonis, duplex eſt ſede, origine: ita tamen ut unam natam altera facile ſequatur.

Cum autem inflammatio locum habeat tantum in vaſis, per quæ feruntur liquida directione motus tendente a baſi canalis conici verſus apicem (vide §. 119. & 371.), patet æque in ramis venæ portarum, per hepar diſperſis, quam in hepaticæ arteriæ propaginibus hunc morbum obtinere poſſe: omnis enim ſanguis venoſus a reliquis viſceribus abdominalibus redux in truncum venæ portarum confluit, & ex hoc trunco in ramos convergentes iterum pellitur in hepate. Docuerunt autem injectiones Anatomicæ, ramos arteriæ hepaticæ, hujus viſceris nutritioni dicatum ſanguinem ferentes, per totum hepar diſtribui æque ac propagines venæ portarum, quæ pro bilis ſecretione ſerviunt, & ubique ſibi invicem vicina hæc vaſa per hepatis ſubſtantiam decurrere; imo etiam videntur anaſtomoſibus inter ſe uniri: felici enim injectione per venam portarum facta, ceraceam materiam per arterias hepaticas rediiſſe novi: hinc æque ac in pulmone duplex hic inflammatio obtinere poteſt. Hoc tamen notari meretur, quod inflammationis effectus magis diverſi erunt in hepate, dum venæ portarum rami, vel arteriæ hepaticæ fines, infarcti ſunt, quam quidem in pulmone fiet ab inflammatis finibus pulmonalis aut bronchialis arteriæ. Nam in pulmone, utroque caſu, vis ingens cordis proximi urget loca inflammata: in hepate autem venæ portarum propagines implentur ſanguine venoſo abdominali, lentius moto, quam ſanguis arterioſus, qui per hepaticas arterias pellitur. Ideo effectus illi, qui fiunt a ſanguine urgente loca inflammata (vide §. 381. 382.), & ſimul ſunt ſigna inflammationis præſentis, ſæpe non adeo ſe manifeſtant, ubi in ramis venæ portarum hæret morbus: & hæc videtur cauſa eſſe, quare quandoque Medici in Diagnoſi hujus morbi fallantur.

Galenus (*De locis affectis Lib.* 5. *c.* 7. *tom.* 7. *pag.* 495.), & poſt illum plurimi Medici, magnam diverſitatem poſuerunt in loco, quem inflammatio hepatis occupat, prout nempe vel in gibba parte, quæ diaphragmati contigua eſt, vel in cava ejus ſuperficie, quæ duodenum & ventriculi partem tetigit, hæret morbus. Imprimis autem ſigna Diagnoſtica differre voluit, quia diverſæ partes ab hepatis tumore inflammatorio premebantur & irritabantur: hinc ſi convexam partem hepatis inflammatio occuparet, tunc & reſpirandi majorem difficultatem, dolorem dextri lateris ad jugulum usque protenſum, & tuſſim adeſſe monuit. Si autem concava pars hepatis inflammata foret, tunc nauſeam, vomitum, & ingentem ſitim potius obſervari dixit. Quin imo & criſin hepatitidis pro diverſitate hac loci affecti in hepate variam ſtatuit, dicens alibi (*De criſibus L.* 3. *c.* 3. *tom.* 8. *p.* 430.): *Hepatis gibbæ partes inflammatæ tribus præcipue criſis modis obediunt: hæmorrhagiis ex dextra nare, atque ſudoribus utilibus, & urinis copioſis. Simæ autem partes excrementis alvi bilioſis, atque ſudoribus, nonnunquam etiam & vomitibus.* Videtur autem non improbabile, quod tunc in gibba parte hepatis inflammationem eſſe ſtatuerint Veteres Medici, ubi circa fines arteriæ hepaticæ hæreret morbus; in ſima vero parte, ubi venæ portarum extremæ propagines ſimiliter affectæ forent. Cum enim hepar etiam accipiat arterioſos ramos ex diaphragmate & ex ligamento ſuſpenſorio, per quod diaphragmati nectitur, ſæpe & illæ partes vicinæ inflammantur ſimiliter, & dolorem inter reſpirandum moto diaphragmate faciunt, qui tanquam ſignum Diagnoſticum præcipuum inflammati hepatis in gibba parte a *Galeno* ponebatur. Econtra anorexiam, nauſeam, ſitim ingentem, vomitum pro ſignis præcipuis hepatis in ſima parte inflammati habuit; quæ omnia

omnia turbata actione viſcerum chylopojeticorum, ob impeditum liberum tranſitum ſanguinis per extrema venæ portarum, facile intelliguntur. Neque in hoc caſu adeo doloris meminit *Galenus*. Ubi autem de anxietate, tanquam ſymptomate febrili actum fuit (vide §. 631. & ſequentes) notatum eſt, impedimenra circa fines venæ portarum hærentia potius anxietatem magnam producere, quam acutum dolorem. Econtra videntur obſervationes practicæ docere, magni ardoris ſenſum & dolorem validum adeſſe, dum hepaticarum arteriarum fines inflammantur. Ita *Celeberrimus Bianchi* (*Hiſt. hepat. part. 3. tom. 1. pag.* 426.) fervidis aridisque æſtatibus in noſocomiis militum epidemicum tale malum obſervavit. Acutiſſima ſtatim orta febre, ægri percipiebant ardorem ſummum in hypochondrio dextro; urina aderat flammea: vix tumor ad hepar apparebat vel tenſio;in aliquibus macula quædam ſaturate rubra totum dextrum hypocondrium occupabat. Illis, qui evaſuri erant, tertia die morbi ſymptomata minuebantur, & quarta die evaneſcebant absque manifeſta criſi. Perituris vero nec febris nec ſymptomata remittebant, & ſubita correpti phrenitide moriebantur quarta vel quinta die: notat autem, non adſuiſſe dolorem gravativum neque tenſivum, ſed acutiſſimum & perterebrantem quaſi. Similem utcumque hepatitidem æſtivo tempore ortam pariter, a bubulæ carnis eſu, & ebrietare, deſcripſit *Hippocrates* (*De Internis Affectionibus cap.* 30. *tom.* 7. *pag.* 660.), ibique notat, *dolores acutos ingruere, neque ulla hora deſerere, ſed ſemper magis urgere*. Eryſipelatoſam autem hanc hepatis inflammationem fuiſſe concludit *Bianchi* partim ex rubore hypochondrii dextri, tum etiam, quia in muliere quadam ſimilem morbum viderat (*Hiſtor. hepat. part. 3. tom. I. pag.* 434.), qui tertia die mortem minitabatur: verum ſubito tota facies Eryſipelate fervidiſſimo occupabatur, & quarta die febris & hepatis malum absque ulla alia evacuatione ceſſabant. Lentior autem ſanguinis per venam portarum motus non detur aptus eſſe, ut tantos ardores excitaret.

An autem in tali hepatitide acuta malum ad diaphragma vicinum facile propagatur, tuncque ſingultum facit? Satis veroſimile videtur. *Hippocrates* monuit (*Aphor.* 58. *Sect. V. tom.* 9. *pag.* 230.) ſingultum ſupervenire hepatis inflammationi. Et alibi (*Aphor.* 17. *Sect.* 7. *ibid. pag.* 300.) dixit: *Hepatis inflammationi ſingultus* (*ſuccedens*) *malum*. Et *Celſus* pariter ſingultum pro ſigno acuti in hepate morbi habuit (*lib.* 4. *cap.* 8. *p.* 213.).

§. 916. ANtecedunt utramque (915.) cauſæ ſimiles, nempe generales inflammationis cujuscunque (375. ad 380.) determinatæ inprimis ad hæc loca; tum nonnullæ huic maxime loco propriæ, quæ multæ quidem huc referendæ; obeſitas omenti ingens; atrabilaria cruoris, bilisve temperies; acrimonia ſtagnantis alicubi materiæ purulentæ, ichoroſæ, ſcorbuticæ; ſi his accedit calor, febris, motus, victus, medicamentum, venenum, quod eliquat, movet, in hepar promovet; bilis pinguis, acris, exuſta, per ſuas cauſas agitata; lapis, gypſus, ſcirrhus, callus, ſteatoma, apoſtema, cancer, vermis, aliquem locum jecoris, veſiculæ fellis, meatus bilarii occupans, premens, comprimens, ſi acceſſerit tum ſimilis cauſa excitans, ut mox enumerata; ſubita fortis frigoris per aerem, potum, natationem, calfacto fortiter prius jecori applicatio; ſitis diuturna in magno motu, æſtu, ſudore; febris ardens cum inedia & defectu potus; ſummæ animi perturbationes; maximi motus per vomitoria excitati; mala hypochondriaca inveterata.

De cauſis generalibus inflammationis paragraphis hic citatis dictum fuit, ſatisque evidens eſt, & illas in hepate locum habere poſſe. Verum examinandæ veniunt nonnullæ cauſæ, quæ huinc loco maxime propriæ ſunt.

OBE-

Obesitas omenti ingens. Omentum, quod in abortibus & recens natis infantibus ſubtiliſſimi ſerici tenuitatem ſuperat, quando nullam pinguedinem adhuc in ſe continet, imo & in adultis, ſed macilentis, hominibus, tenerrimæ ſtructuræ apparet, poteſt mole augeri immaniter, dum in obeſis opima pinguedine repletur: turgentis in his aqualiculi moles pro maxima parte ab omenti obeſitate pendet. Videmus in ſaginatis bobus quandoque centum libras æquare omentum, quod tamen, omni pingui inde ablato, paucas tantum membranulas relinquit. Hinc tanta omenti moles premendo vicina omnia viſcera nocere poteſt. Verum majus diſcrimen obtinet, dum per motum corporis validum, vel febrim acutam, ſtagnans hoc pingue funditur, exit de loculis ſuis, ubi hæſerat, & circulantibus humoribus miſcetur. Per corporis enim exercitia valida, & morbos acutos, moveri ſtagnantem pinguedinem & exire de corpore, docent certiſſima & quotidiana obſervata. Sed omentum nullum habet vas excretorium, & omnis illa pinguedo, fuſa & mota per morbum vel validos labores, per epiploicas venas directe abit in venam portarum, adeoque ſubito totum hepar inundatur hoc pingui oleo, quod difficillime per ultimas anguſtias vaſorum tranſit, & peſſimas obſtructiones producere poteſt; imprimis in illo viſcere, quod primo oleoſæ hujus plethoræ impetum excipit. Videantur illa, quæ de hac re dicta fuerunt ad §. 693., ubi de cura caloris febrilis per imminutionem molis movendorum agebatur.

Atrabilaria sanguinis bilisve temperies. Talis temperies, quæ poſtea in Capitulo de melancholia fuſius pertractabitur, dicitur adeſſe, ubi in toto ſanguine mobiliora diſſipata fuerint, & terreſtris pars cum oleo ſpiſſo unita piceam quaſi tenacitatem ſanguini induxerit, adeoque magnam aptitudinem ut in vaſorum anguſtiis hærere incipiat. Simul poſtea demonſtrabitur ad §. 1098. talem materiem atrabilariam quam maxime vaſa hypochondriaca obſidere, & viſcerum chylopojeticorum actionem turbare. Verum omnis ſanguis venoſus ab his viſceribus redux venam portarum ingreditur, & per hepar moveri debet: adeoque ſi illud tenax atrabilarium, vaſa harum partium occupans, incipiat ſolvi & moveri, primam noxam experietur hepar. Talem hepatitidis cauſam & *Hippocrates* (*De internis Affectionibus cap. 29. tom. 7. pag. 659.*) poſuit dicens: *Hic morbus oritur ab atra bile, quando ad hepar confluxerit*. Monet etiam quandoque adeo pernicioſum eſſe hunc morbum, ut ſubitam mortem inducat. Ubi nempe in magnam acrimoniam ſimul degeneraverit atrabilaria hæc ſaburra, tuncque ſubito omnia deſtruat.

Acrimoniæ stagnantis alicubi materiæ purulentæ, &c. Ubi de Peripneumonia agebatur, notatum fuit, illam quandoque ſanari per criticam depoſitionem materiæ purulentæ ad alia corporis loca, & duplicem plerumque viam affectare hanc materiam verſus ſuperiora nempe corporis, vel inferiora. Ubi vero inferiora corporis petebat, tunc notavit *Hippocrates* (vide §. 839.) adeſſe ſigna levioris inflammationis circa hypochondria, dum hæc materies difficilius tranſiret per venæ portarum anguſtias. Quin imo quandoque hæc materies purulenta ibi accumulatur & hæret, tuncque vomicam hepatis producit (vide §. 841.). Plura jam alia obſervata docuerunt, poſt exſtirpationes mammarum, aneurysmatum majorum &c. ſæpe tantam copiam puris effluxiſſe per hæc vulnera, ut contabeſcerent ægri, ſi ſæpius removeretur apparatus Chirurgicus: ubi vero pus collectum in talis vulneris ſuperficie retinebatur diutius, illud reſorptum & in hepar depoſitum vomicas fecit purulentas. Bis vel ter obſervavit *Hollerius* (*Holler. in Coac. Hippocrat. pag.* 348.) dolores ſuræ intolerabiles in febre, nullis remediis cedentes: poſt mortem novacula diſſectis his partibus inventum fuit pus album, læve, æquale per tunicam celluloſam diffuſum: ſed & hepar vomicas purulentas habere inventum fuit. Credidit quidem *Hollerius* ab hepate, loco ſanguinis, pus tranſmiſſum fuiſſe ad ſuras, quia hepar pro-

pro hæmatopojetico viſcere præcipuo ſecundum receptam tunc opinionem habebat; ſed morbi hiſtoria ſatis docet, in cruribus natum pus reſorptum fuiſſe, & ad hepar delatum. Apud *Schenkium* (*Lib.* 3. *pag.* 411.) & hæc obſervatio, & aliæ ſimiles habentur. Similibus de cauſis & in hepar deponi poſſe materiem ichoroſam, quæ degenerantis puris plerumque ſoboles eſt, facile patet. Sed & in ſcorbuto, in quo morbo ſanguis ita degenerat, ut ſpiſſitudine peccet & acrimonia ſimul (vide §. 1153.), hepar ulceratum & exeſum frequenter inventum fuit (*Academ. des ſciences l'annèe* 1699. *Mem. pag.* 240. *&c.*).

Verum tunc imprimis cauſæ modo recenſitæ nocent, ubi vel intenſo aeris calore, vel motu corporis valido, vel per febrim ſubito augetur motus humorum, & major naſcitur ad putredinem diſpoſitio. Idem fit ſi per victum aut medicamenta (vide §. 99.) augeatur ſubito circulatorius humorum motus. Ideo *Hippocrates* (*De Internis Affectionibus cap.* 29. *Tom.* 7.) hepatitidem ab atra bile in hepar confluente dixit oriri potiſſimum autumno, in anni mutationibus: quo anni tempore epidemicæ & numeroſæ febres graſſari ſolent. Et paulo poſt (*Ibidem cap.* 30. *pag.* 660.) aliam hepatitidis ſpeciem a bile fieri dicit potiſſimum æſtatis tempore, poſt carnis bubulæ eſum & ebrietatem.

Venenum &c. Plurima venena ſunt, quæ & ſubito fundunt humores, & fuſos movent ſatis fortiter. Acerrima præparata metallica, ut v. g. mercurius ſublimatus corroſivus, cryſtalli argenti &c. talia ſunt: hæc poſſent atrabilariam materiam in vaſis abdominalibus collectam ſubito ſolvere; & in hepatis anguſtias pellere, ſicque hepatitidem producere. Verum & alia ſunt, quorum modum agendi non adeo liquido intelligimus, & quæ tamen hepatis functiones ſubito turbant. Ita *Galenus* (*De locis affectis Lib.* 5. *cap.* 8. *Tom.* 7. *p.* 498.) obſervavit, Imperatoris ſervum, qui viperas venari ſolebat, ab hoc animali demorſum, viridi porraceo colore totum corpus perfuſum babuiſſe. *Lanzoni* (*Novis Actis Phyſ. med. obſervat.* 96. *Tom.* 1. *p.* 174.) obſervavit hominem, in manu dextra a fele domeſtico commorſum, inſigni dolore & tumore manus correptum fuiſſe; quibus ceſſantibus icterus flavus ſucceſſit, qui per quadraginta dies duravit: in alio homine, quem canis in crure momorderat, pariter pertinacem icterum vidit naſci. Obſervata autem docent certiſſima, quod venena quædam mirabili proprietate, nec ex cognita hactenus corporis fabrica facile explicanda, quasdam partes corporis tantum afficiant. Sic v. g. hyoſcyami radix deglutira cerebri functiones omnes turbat; cantharides aſſumtæ vias urinæ peſſime afficiunt &c. Forte & ex animalium quorundam morſibus venenatis tale virus corpus ingreditur, quod hepatis functiones potius turbet quam alias partes.

Bilis pinguis, acris, exusta &c. Bilem, quæ inter omnes humores inquilinos corporis noſtri acerrima eſt, ubi incipit ad putredinem diſponi, acutiſſimas febres incendere poſſe, antea ad §. 586., ubi de cauſis febrium agebatur, dictum fuit. Hoc autem imprimis verum eſt de bile cyſtica, quæ & ſitu veſiculæ fellis, & ductus anguſtia, & acclivi poſitione, in exitu retardatur, adeoque accumulatur. Ubi autem hæc bilis mora acrior facta, per calorem aeris æſtivi, motumve corporis validum, ad putredinem vergere incipit, tunc certe vicinum hepar, cui veſicula fellis dimidia fere ſui parte accreſcit, peſſime afficere poterit. Videmus enim in cadaveribus, bilem jam corruptam ex ſuo folliculo tranſudare quaſi, & omnes partes vicinas flavo colore inficere. Longe autem facilius bilis in hepar venire poterit, cum experimenta docuerint (*H. Boerhav. Inſtitut,* §. 348.) ex cavo veſicæ felleæ in hepar viam eſſe facilem & patulam. Hinc toties poſt æſtates fervidiſſimas autumnali tempore oriuntur febres bilioſæ, hepatitidem ſæpe comitem habentes.

Cum

Cum autem inter cauſas inflammationis (vide §. 375.) merito recenſentur omnia illa, quæ premendo vaſorum fines coarctare poſſunt ita, ut impediant liberum humorum tranſitum, operæ pretium eſt & conſiderare tales cauſas, quas revera adeſſe cadaverum ſectio docuit.

Lapis. Calculoſas concretiones in omnibus fere corporis partibus inventas fuiſſe poſtea demonſtrabitur, ubi peculiari Capitulo de calculo agendum erit: interim tamen certum hoc eſt, nullibi calculos frequentius inveniri quam in hepate, aut veſicula fellea, & illis locis, quæ urinæ ſecernendæ, traſmittendæ, colligendæ, & excernendæ dicantur. Numeroſiſſimæ hoc docent obſervationes, quarum paucas & fideliſſimas recenſere ſufficiet. *Columbus* (*Lib.* 15. *pag.* 266.) calculos in jecore ſe inveniſſe teſtatur: & in cadavere ſancti Ignatii in vena portarum obſervavit lapides. In veſica fellis & poro bilario frequentes admodum occurrunt; ſed *Ruyſchius* (*Oper. vol.* 2. *Anat. hepat. cap.* 7. *pag.* 104. *Ruyſch. Obſer. Anat.* 17. *pag.* 23.) teſtatut, rarius in ipſo hepatis parenchymate occurrere: licet enim plus quam centies in jecinorum excarnatione occupatus fuerit, ſemel tantum invenit calculum durum in parenchymate abſconditum poro bilario nullo modo affixum, ſcrupulos duos pendentem.

Gypsus. Quandoque tales concretiones magis friabiles, magisque albicantes occurrunt in hoc viſcere. Vidit in hepatibus bovinis tales quaſi incruſtationes pori bilarii, & ejus ramorum per hepatis ſubſtantiam diſtributorum, *Gliſſonius* (*Oper. vol.* 2. *Anat. hepat. cap.* 7. *pag.* 104. *Ruyſch. Obſerv. Anat.* 17. *pag.* 23.) ſatis frequenter hyberno tempore, dum in ſtabulis quieſcentia animalia fœno aut ſtramine paſcebantur. Erant autem illæ concretiones ſatis friabiles: & dum in paſcuis recenti gramine veſcuntur hæc animalia, ſolvuntur & eliminantur de corpore hæc concreta calculoſa. Verno enim & æſtivo tempore in bobus mactaris raro inveniebantur. Sed & in hepate humano ſimilia inventa fuiſſe legitur (*Nova acta phyſ. med. Tom.* 2. *Obſerv.* 178. *pag.* 417.).

Scirrhus, callus. Frequenter & ipſe vidi in cadaveribus hominum, qui diuturnis morbis languerant, & in Actis Eruditorum phyſico medicis loco ſtatim citato legitur, totum hepar tunica craſſa robuſtiſſima veſtitum fuiſſe, quæ ſub diſſectione inſtar corii crepitaret: tota reliqua moles hepatis erat tenax, renitens, partim albicans, partim cinericea.

Steatoma. Quid proprie ſteatoma ſit, alia occaſione ad §. 112. 1. dictum fuit. Talem tumorem in hepate vidit *Columbus* (*Lib.* 15. *pag.* 265.): Refert & *Gliſſonius* (*Oper. vol.* 2. *Anat. he pat. cap.* 8. *pag.* 113.) in cadavere viri, qui per aliquot annos ingenti ſtruma colli laboraverat, hepar repertum fuiſſe intus foriſque innumeris glandulis, piſi fabæque magnitudine, refertiſſimum: tranſverſim diſſectæ nil liquidi effundebant, ſed ex gypſea quadam pituita compoſitæ videbantur: ab his hepatis moles non tantum tum aucta fuerat, ſed & pondus duplo majus factum. Ipſe *Gliſſonius* (*Ibid. p.* 114.) autem ſimilem tumorem longe majorem vidit in gibba hepatis parte ad poſticam diaphragmatis regionem, juxta venam cavam: pendebat ille tumor fere ſex uncias.

Apostema. Quamvis vulgatiſſimo uſu abſceſſus nomine intelligatur inflammationis tranſitus in ſuppurationem, & puris inde nati collectio in quadam parte corporis; interim & magis generali ſignificatione abſceſſus ſive apoſtematis nomen quandoque adhibetur. *Galenus* enim (*Method. medend. ad Glauc. Lib.* 2. *cap.* 9. *Tom.* 10. *p.* 382.) (cujus loci jam ante mentionem feci ad §. 402.) in univerſum ſic vocabat illas affectiones, in quibus ab invicem recedebant partes contiguæ antea, adeoque ſpatium inter partes ſecedentes relinquebatur, quod variam poterat in ſuo cavo continere materiam. Ubi autem purulentus abſceſſus poſt inflammationem prægreſſam natus eſt in hoc viſcere, tunc tale apoſtema hepatitidis effe-

effectus eſt, non vero cauſa: poteſt tamen premendo vicina loca in ambitu novam inflammationem producere. Verum obſervationes medicæ docuerunt, mira ſæpe apoſtemata in hepate reperta fuiſſe, in quibus nihil purulenti, ſed longe alia materia fuit. Talem ſaccum, gelatinoſa materia plenum, ad plures libras accumulatæ, in gibba hepatis regione in cadavere invenit *Bianchi* (*Hiſt. hepat. part. 2. cap. 5. Tom. 2. p. 154.*): ingens ille tumor diaphragma tandem laceraverat, & in cavum dextrum thoracis magnam partem contentæ materiæ effuderat, & tandem ſuffocaverat miſerum hominem. Plurimos minores longe tumores per totam hepatis ſubſtantiam diſperſos, qui materiam, albumini ovi igne indurato ſimillimam, continebant, in puella longa febricula exſtincta, obſervavit pariter (*Ibidem*). In cadavere hominis fumo carbonum ſuffocati nullum in reliquis viſceribus vitium apparuit, ſed prope fundum veſicæ felleæ magnus eminebat tumor globoſus, cujus alterum hæmiſphærium ſubſtantiæ hepatis increverat: tumor ille lanci impoſitus ultra libram pendebat, & craſſam pellem exterius habebat; in cavo hujus tumoris continebantur ultra novem millia veſicularum compreſſarum, colore & figura pelliculas uvarum vacuas referentium, diverſæ tamen magnitudinis inter ſe. Mirum & hoc erat, quod nec ſibi mutuo, nec majori ſacco, in quo hærebant omnes, ullo modo adhæſerint (*Academ. Scient. Petropolit. Tom. 1. pag. 379.*). In hepatis majori lobo cavitatem ſatis magnam invenit *Celeberrimus Littre* (*Academ. des Sciences l'an* 1704. *hiſt. pag.* 38.), quæ continebat corpora ovalis figuræ, plena liquido viſcoſo, inſtar aquæ pellucido.

CANCER. A ſcirrho nempe prægreſſo, qui tunc non tantum mole ſua premendo partes vicinas nocet, ut ſcirrhus, ſed & acerrimo ichore omnia erodit: de qua re vide §. 492. & ſequentes.

VERMIS. Poſtea, ubi de morbis infantum agetur, de vermibus in humano corpore repertis plura notanda occurrent, quia frequentius obſervantur vermes in juniori ætate. Patebit tunc in omnibus fere corporis locis inventos fuiſſe vermes: præcipue in Ventriculo & inteſtinis. Sufficiet hoc loco notare, quod obſervationibus medicis conſtiterit, & in hepate vermes fuiſſe repertos. *Ruyſchius* (*Obſervat. Anat. 9. pag.* 17.) murem diſſecans, in hepatis cavo veſiculam pendulam invenit, qua aperta prodiit vermis ſatis gracilis, ſpithamam longitudine ſuperans. In bobus, vitulis, ovibus ſæpius invenit porum bilarium tartarea quaſi materia adeo infarctum, ut bilis tranſitus ad inteſtina impediretur, unde multum diſtendebatur porus bilarius, tuncque non raro ibi invenit vermes illos cucurbitinos dictos (*Ib. pag.* 19. *Obſervat.* 18.) quia ſeminum cucurbitæ figuram referunt. Sed in cadavere militis tam in ductu cyſtico, quam hepatico invenit lumbricum *Nebelius* (*Nov. acta Phyſ. med. Tom. 5. Obſerv.* 112. *pag.* 392.), & copioſos ſimul in inteſtinis; unde non ſine ratione ſuſpicatur, lumbricos ex duodeno per ductum choledochum in ductum cyſticum & hepaticum irrepſiſſe. Forte & aliæ viæ ſunt, per quas in hepar venire poſſent vermes. *Ruyſchius* (*Obſervat. Anat. 6. pag.* 16.) enim meſenterium equinum examinans invenit partem arteriæ meſentericæ valde dilatatam, quam ubi diſſecuit, vidit innumeros vermiculos tenuiſſimam aciculam referentes. Non videtur abſurdum credere, talia inſecta, dum in prima ſua origine longe adhuc minorem molem habent, poſſe ex arteriis meſentericis in venas, & hinc in hepar venire.

Verum omnes illæ recenſitæ cauſæ lapis, gypſus &c. in hepate repertæ, premendo imprimis partes contiguas poſſunt impedire & turbare liberum ſanguinis venæ portarum per hepar tranſitum, vel & bilis ſecretæ jam exitum liberum ſiſtere. Sic ergo naſcetur obſtructio, cui ſi accedat cauſa excitans majorem motum, fiet inflammatio (vide dicta ad §. 371.), ſicque naſcetur hepatitis. Jam oportet conſiderare præcipuas cauſas, a quibus ſanguis, per venam portarum movendus, ita diſponi-

nitur, ut libere tranſire nequeat per ultimos fines anguſtos venæ portarum in hepate.

Subita fortis frigoris per aerem, potum &c. Ubi de obſtructione agebatur, demonſtratum fuit (vide §. 117.), frigore adunari inter ſe ita ſanguinis moleculas, ut ineptæ reddantur tranſitui per ultimos vaſorum fines; ſimulque ex dictis ad §. 118. conſtitit, omnium maximum periculum eſſe futuræ obſtructioni ſubitæ, ſi per calorem rarefactis liquidis, & dilatatis vaſis, corpori humano magnum frigus ſubito concilietur. Si jam conſideretur hepar magna ſui parte ventriculo incumbere, facile patet, quanto ſe diſcrimini exponant ſæpe imprudentes homines, qui a laboribus æſtuantes gelido potu affatim hauſto, ventriculum replent; longe magis, ſi glacie frigidiſſimum redditum potum ingurgitant. Simile & diſcrimen imminet a natatione, dum quis ſudans a laboribus aquæ frigidæ corpus immergit. Notum eſt ex Anatomicis, hepar illo loco, ubi ventriculo incumbit, nudum peritonæum tangere, adeoque ibi facillime a frigore ambientis aquæ affici poſſe. Vidi aliquoties ab hac cauſa & hepatitidem, & pertinacem admodum icterum natos fuiſſe. Videantur illa quæ de ſimilibus pleuritidis cauſis ad §. 881. dicta fuerunt. unde merito *Aretæus* (*De cauſis & ſignis morbor. acutor. Lib. 2. cap. 7. pag. 19.*) validam refrigerationem inter cauſas hepatitidis recenſuit.

Sitis diuturna &c. Difflatur enim ſic pars liquidiſſima humorum, nec reſtituitur diluens vehiculum, adeoque ſanguinis moleculæ adunantur, & non poſſunt per extremos vaſorum convergentium fines tranſire (vide §. 117.). Ab hac autem cauſa in toto corpore peſſima mala naſci poterunt, ſed præcipue in hepate, quia ibi ſanguis venoſus, absque pulmonis & cordis actione renovata, debet fluere per anguſtias arterioſas. Si jam, toto tractu inteſtinorum & ventriculi ſicciſſimo reddito ob potus penuriam, nihil per venulas meſeraicas reſorbetur, ſanguis venoſus abdominalium viſcerum craſſiſſimus reddetur, antequam per venam portarum in hepar propellatur, adeoque hærebit faciſlime in anguſtiis ultimis vaſorum. Sanguis autem venoſus, antequam cor dextrum ingrediatur, omni lympha totius corporis diluitur prius, & tunc vi cordis muſculoſa valida pellitur per arteriam pulmonalem. Verum dum bina hæc adminicula ad facilem tranſitum deficiunt circa hepar, facile patet, ibi magis metuendum eſſe vaſorum infarctum a ſanguine immeabili.

Febris ardens &c. Quanta ſiccitas in toto corpore oriatur, dum febri ardente decumbunt homines, antea ad §. 738. & ſequentes dictum fuit. Verum ſitis tunc immanis adeſſe ſolet, cum omnes ſitis cauſæ (§. 636.) & quidem validiſſimæ in hoc morbo concurrant. Notatum fuit ad §. 739. quandoque contingere in hoc morbo turbatis jam omnibus cerebri functionibus, ſitis ſenſum deleri ſubito, licet cauſæ, quæ ſitim excitaverant, maneant eædem, imo augeantur continuo. Quondam & peſſima illa medendi methodus invaluerat, ut etiam in fervidiſſimis morbis omnis omnino potus miſeris ægris negaretur, vel ſaltem concederetur parciſſima tantum copia. Facile patet tunc & ſimilia in hepate naſci potuiſſe mala, ac dictum fuit. Sapientes veteres medici ſolicita morborum obſervatione didicerant, in peſſimis morbis ab hac cauſa ſæpe hepar affici: binc hypocondria explorabant in tali caſu, an tumere aut dolere inciperent, & præcipue hypochondrium dextrum, atque inde pulcherrima deducebant præſagia circa varios morborum exitus in ſanitatem, mortem, vel alios morbos: videantur illa quæ in Commentariis §. 735. circa hyponchondriorum tenſionem in febre continua putrida habentur.

Summæ animi perturbationes. De mirabili effectu perturbationum animi vehementium dictum fuit ad §. 104. ; tuncque patuit, omnes & ſingulas corporis functiones turbari poſſe miris modis, a ſola cogitationis mutatione. Imprimis autem huc ſpectant ſubitus metus, & triſtitia ſumma. Videmus enim in his animi affecti-

fectibus omnia vaſa conſtringi ſubitiſſime, unde ſtatim anxietatis & ponderis gravantis ſenſus circa præcordia percipitur, humorum libero tranſitu per vaſa impedito: polypoſas autem concretiones, inflammationes, putrefactiones ſubitaneas inde metuendas eſſe, antea ad §. 632. demonſtratum fuit. Præterea poſtea patebit (§. 1093.), a validis animi motibus atrabilariam humorum temperiem produci, qua in eadem hac paragrapho inter cauſas hepatitidis numerata fuit. *Hippocrates* (*De Affectionibus c.* 50. *tom.* 7. *pag.* 674.) & ſimilem hujus morbi cauſam notavit, dum dixit, maxime fieri *in peregrinatione per deſerta loca*, & *ubi terror ex viſo ſpectro corripuerit*.

Maximi motus per vomitoria excitati. Quando de vomitu febrili agebatur §. 652., dictum fuit, vomitum fieri, dum diaphragma ſubito & validiſſime deorſum trahitur, ſimulque eodem tempore muſculi abdominales pariter contracti omnia contenta abdominis premunt, adeoque ventriculus quaſi inter duo præla validiſſime comprimitur. Dum hoc fit, neceſſario motus ſanguinis venoſi abdominalis acceleratur, adeoque majori impetu ruet per venam portarum in hepar. Si vaſa pervia ſint in hepate, & ſanguinis meabilis, ab hac motus acceleratione non multum mali exſpectandum eſt. Verum ſi atrabilaria materies per concuſſus illos inter vomendum ſubito mota in hepar ruat, vel viſcus illud antea jam labefactatum in morbis chronicis fuerit, magnum ſæpe malum imminet ab accelerato motu ſanguinis per venam portarum. Obſervatum ſæpius fuit in tali caſu, lethalem hypercatharſim, ſanguinisque ſurſum & deorſum evacuationes ſubitas ſecutas fuiſſe poſt vomitorium datum, uti alia occaſione monui ad §. 656.

Mala hypochondriaca inveterata. Ubi in toto ſanguine, mobilioribus a quacumque cauſa diſſipatis, craſſiora & minus mobilia coiverint, producitur illa ſanguinis cacochymia, quæ atrabilaria medicis vocatur. Ubi vero eadem cauſa perennante, quæ hanc cacochymiam produxerat, in viſceribus abdominalibus colligitur materies atrabilaria, tunc vocatur morbus hypochondriacus (vide §. 1098.) adeoque ex illis, quæ paulo ante eadem hac paragrapho dicta fuerunt, ſatis intelligitur, quare tale malum inveteratum hepatitidis cauſa eſſe poſſit, ſi nempe cauſa quædam ſolvens hanc materiam atrabilariam & movens in hepar acceſſerit.

Sed & alia hujus mali ſpecies a medicis obſervatur, ſimili nomine vocata, licet diſtincta penitus. Plurimæ enim mulieres, & multi etiam viri qui otioſam vitam degunt, imprimis illi, qui ſtudiis dediti libris impalleſcunt, adeo mobile & irritabile habent totum genus nervoſum, ut a levi etiam animi affectu ſummæ anxietates, ſpasmi, dolores &c. producantur (vide Commentaria §. 633.). Solent vocari tales hypochondriaci, in fœminis autem hyſtericum malum dicitur, quia utero ſolebat adſcribi, dum circa menſtruum fluxum, graviditatis tempore &c. peſſime ſæpe affliguntur. Ubi autem a ſola irritabilitate nimia quaſi totius generis nervoſi, & inordinato ſpirituum motu oritur illud malum, tunc medici ſolent vocare *morbum hypochondriacum ſine materia*, quia dum ſedantur antihyſtericis dictis remediis illi tumultus, priſtini mali nec veſtigium ſupereſt, nec illa ſigna affecti cujusdam viſceris obſervantur. *Sydenhamus* vero, qui optime hunc morbum deſcripſit, monuit, nullo ſigno certius illum detegi, & ab aliis morbis, quos fallaci ſymptomatum ſimilitudine refert, diſtingui poſſe, quam copioſo tenuis & limpidiſſimæ urinæ profluvio. Ubi ergo ille morbus inveteravit, facile patet, tanta jactura tenuiſſimæ partis humorum produci tandem primam mali hypochondriaci ſpeciem, quæ atrabilariæ ſanguinis ſpiſſitudini merito adſcribitur.

Digitized by Google

§. 917. **EX his tam multiplicibus cauſis (916.) orta inflammatio varios habet effectus pro varietate diſpoſitionis præcedentis in jecore, pro varietate materiæ motæ & inflammantis; tandemque pro varietate cauſæ pellentis.**

Ut autem ex artis regulis in hoc morbo determinetur, quid boni ſperandum ſit, quantumve mali metuendum, præcipue attendendum ad ſequentia.

Pro varietate dispositionis &c. Si enim hepar antea ſcirrhoſum fuerit, calculoſis concretionibus infarctum, facile intelligitur difficilius ſanari hepatitidem, quam ſi hæc mala non præexſtitiſſent. Longe adhuc pejora prævidemus, ſi ulcere maligno canceroſo hepatis ſubſtantia jam corrupta fuerit.

Pro varietate materiæ &c. Pinguedo v. g. omenti ſubito ſoluta, & in hepar mota, peſſimas inflammationes facere poterit. Ubi vero atrabilaria materies, acris jam reddita, in hepar propulſa, morbi cauſam conſtituit, facile patet, nullam ſpem ſupereſſe.

Pro varietate causæ pellentis. Sic ubi circa fines arteriæ hæpaticæ inflammatio hæret, velociores erunt inflammationis effectus ob ſanguinem arteriarum, & cordis viribus impulſum, in fines obſtructos, quam ſi idem malum hæreat circa extremitates venæ portarum, per quas tardius ſanguis movetur, uti jam ante ad §. 915. dictum fuit. Simul etiam facile patet, ſi valida admodum febris comitetur hepatitidem, tanto majorem metum eſſe funeſti eventus; cum reſolutio inflammationis ſedatum motum requirat (vide §. 386.) & omnis alius inflammationis exitus in hepate adeo periculoſus ſit.

§. 918. **DUm vero indolem communem inflammationis ſequitur, vaſcula obſtruit; fluida ſiſtit; tumorem elevat; vicina comprimit; eadem ac in ſuo loco producit; hinc ſenſim increſcit, totum fere occupat, ventriculum impedit, & ab eo repleto dolet, ſic & diaphragma; omnem cruorem arteriæ cœliacæ, & binarum meſentericarum impedit, ad hepar ſiſtit; adeoque omnem venoſum, arterioſum, lymphaticum fluorem in viſceribus, primis abdominalibus integre impedit; bilis generationem, ſecretionem, excretionem, circulationem, actionem invertit; Icterum producit, ejusque effectus, putrefactionem omnium liquidorum & viſcerum abdominalium producit; unde infinita mala.**

Enumerantur jam effectus, qui ex inflammatione hepatis, ut cauſa, ſequuntur, & qui effectus obſervari dant ſigna hepatitidis præſentis. Quomodo autem illi effectus producantur, in hiſtoria inflammationis §. 382. explicatum fuit. Unde intelligitur facile, vaſcula infarcta, immeabili humore turgentia, comprimere ſicque anguſtare vicina, ideoque inflammationem in uno loco hepatis natam poſſe propagari per totum hoc viſcus, ſi nempe cauſæ morbi pergant agere ut prius, vel & augeantur.

Verum hepar, cum magna ſui parte incumbat ventriculo, a valida inflammatione tumens ventriculum impediet, & viciſſim a ventriculo, ab ingeſtis diſtento, premetur, cum malorum omnium augmento: idem verum eſt de diaphragmate, quod convexæ hepatis parti contiguum eſt. Unde *Galenus* in loco ad §. 915. citato inter ſigna hepatitidis anorexiam, nauſeam, vomitum numerat, ſi pars ventriculo contigua potiſſimum inflammata fuerit; ſi vero in gibba parte inflammatio hæſerit, tunc majorem inter reſpirandum dolorem, ad jugulum uſque quandoque protenſum, & tuſſim adeſſe monet; coſtas nothas a tumente hepate extrorſum preſſas dolere pariter, & in macilentis hepar ab inflammatione tumens circumſcriptum tumorem facere, qui hepatis ambitum exprimit.

Facile autem patet, omnia hæc ſigna tunc

tunc adeſſe tantum, quando totum hepar, vel maxima ſaltem ejus pars inflammata eſt: parvam enim hujus viſceris phlegmonem non comitabuntur tot ſymptomata, quia præcipue pendent a vicinis partibus tumente hepate impeditis: videntur enim plura obſervata docere, hepar in ſua ſubſtantia non adeo acutum doloris ſenſum habere, & quandoque in cadaveribus abſceſſum hepatis inventum fuiſſe novi, licet ægri de nullo dolore partis affectæ conqueſti fuiſſent toto morbi decurſu, ſed tantum de gravitatis quodam ſenſu. Confirmatur & hoc obſervationibus *de la Motte* (*Traitè de Chirurgie Tom.* 1. *pag.* 318. 329.), in primis in homine, cui abſceſſus hypochondrii dextri adeo nudaverat hepar, ut ad volæ manus amplitudinem appareret, & poſtea pariter exulceraretur: licet autem hoc viſcus de induſtria digitis vel inſtrumentis chirurgicis attingeret, æger nihil omnino ſentiebat.

Omnem cruorem cœliacæ, &c. Conſtat ex Anatomicis, ventriculum, pancreas, lienem a cœliaca arteria ramos accipere, meſenterium autem & inteſtina a binis arteriis meſeraicis, ſuperiore nempe & inferiore. Pariter notum eſt, omnem ſanguinem, per has arterias allatum, Venoſum redditum in unam venam portarum derivari, atque inde per hepar moveri: excipitur forte quædam portio, quæ a nutritione harum partium ſuperſtes per alias venas, a *Celeberrimo Ruyſchio* in ultimis ſuis operibus deſcriptas, in ipſam venam cavam non ſalutato prius hepate, tranſit (*Herm. Boer. Inſtitut.* §. 336.). Ubi ergo valida inflammatio hepar occupaverit, ſanguis venæ portarum ſiſtetur ad hæc obſtacula; ideo & ſanguis venoſus viſcerum abdominalium diſtentam jam nimis portarum venam ingredi non poterit; adeoque nec ex finibus arteriarum in venas nimis plenas tranſire poterit ſanguis. Patet ergo evidenter, omnem humorum circuitum per viſcera abdominalia impediri, ubi hepar infarctum eſt immeabili ſanguine: adeoque ſummus metus eſt, ne diſtenta nimis vaſa rumpantur, vel abolito influxu vitalis humoris in arterias, & effluxu per venas, ſubita ſequatur gangræna (vide §. 419.). Fiunt tunc ſummæ anxietates, dolores ſæpe moleſti in variis abdominis locis, ſed in primis circa cardiam, ut alia occaſione ad §. 632. monui. Succedit tunc ſæpe vomitus vehemens, a quo quandoque levantur. Videtur enim validiſſima illa concuſſione & compreſſione diaphragmatis & viſcerum abdominalium, quæ tempore vomitus fit, retrogrado motu venoſum ſanguinem in arterias redire poſſe, ſi nempe major eſt reſiſtentia circa arteriarum extrema, quam eſt vis pellens ſanguinem a latiore arteriarum baſi verſus anguſtiores fines; uti alio in loco (vide §. 141. num. 1.), ubi de obſtructionis curatione agebatur, dictum fuit. Nullæ enim ſunt valvulæ in venis meſentericis, & docet Icterus periodicus, poſt ſummas tales anxietates & vomitus enormes prægreſſos ſequens, bilem retropelli in ſanguinem poſſe. Imo paulo ante ad §. 915. notavi, quod cera injecta per venam portarum redierit per arterias hepaticas. Unde intelligimus, quomodo in chronicis morbis, toto hepate ſcirrhoſo reddito, quandoque & inſtar corii aridi contracto (quod in cadaveribus vidi) languidam & morboſam vitam ſatis diu adhuc protrahere potuetint ægri.

Bilis generationem &c. Omnia enim hæc pendent a libero tranſitu ſanguinis venæ portarum per hepar. Prout autem tumor inflammatorius in hoc viſcere natus diverſa loca compreſſerit, patet ſatis, ſecernentia vel excernentia bilem vaſa poſſe impediri. Verum & turbatur bilis circulatio, quæ talis eſſe videtur: Magnitudo hepatis, pori bilarii amplitudo, copia ſanguinis pro ſecretione bilis ad hepar delati, videntur docere, magnam ſatis copiam liquidi in hepate ſecerni, illudque per amplum emiſſarium in duodenum exire: Verum tamen in homine ſano fæces alvinæ ſolidæ ſunt, unde totum illud, quod in hepate ſectetum, deinde in cavum inteſtinorum effuſum fuit, iterum a contentis in-

inteſtinorum ſeparatum fuit, antequam hæc ad anum uſque pervenerint, adeoque reſorptum a venis bibulis.

Verum hæc vaſa venoſa reſorbentia duplicia inveniuntur in inteſtinis; vaſa lactea nempe, quæ ad ductum thoracicum tendunt; & venarum meſeraicarum ultimi fines, qui in cavum inteſtinorum hiant. Cum jam in vaſis lacteis, & in ductu thoracico, nihil bilioſi inveniatur, supereſt altera tantum reſorptionis via, per venas nempe meſeraicas: Sicque bilis hepatica, & forte pars quædam bilis cyſticæ, denuo cum ſanguine venæ portarum in hepar venit, & repetita hac circulatione efficacior ad uſus ſuos redditur. Patet autem facile, ad hanc rem requiri expeditum tranſitum humorum per ultimos fines venæ portarum in hepate.

ICTERUM PRODUCIT, EJUSQUE EFFECTUS. Ita *Galenus* (*Definit. Medic. num.* 276. *Tom.* 2. *pag.* 264.) definivit: *Icterus eſt bilis refuſio in cutem, quo fit, ut ſuperficies tingatur & lutea fiat, & vitietur cutis, & albæ illis fiant ventris dejectiones*. Dum nempe bilis, conſuetum exitum in inteſtina non habens, in ſanguinem redit, & cum illo per totum corpus diſpergitur. Cum autem diverſus ſit color bilis hepaticæ & cyſticæ, imo & utraque hæc bilis a nativo colore ſuo mutetur ſæpius, hinc & diverſus in ictericis color obſervatur. Quandoque pallidus & ex flavo ſubvirideſcens; ſæpe ſaturate flavus inſtar croci; aliquando & ex profundo virore nigreſcens fere. Duplicem plerumque ſpeciem Icteri ponere ſolent medici, flavum nempe & nigrum; licet certe plurimæ colorum diverſitates inter leviſſime flaveſcentem icterum & nigrum fere intercurrant, quod *Aretæus* optime (*de cauſis & ſignis morbor. diuturn. Lib.* 1. *cap.* 15. *pag.* 45.) notavit. Quia autem oculorum album, in flavum colorem mutatum, ſolet dare primum indicium icteri, hinc græci *ἴκτερα* etymon deduxerunt ab *ἰκτίς*, quæ ſylveſtris muſtelæ ſpecies eſt, & oculos ſimili colore tinctos habet. *Suidas* autem *ἀπὸ τῶν ἰκτίνων*, hoc eſt, a milvis derivari voluit, quia & in harum avium oculis talis color obſervatur (*Petit. Comment. in Aret. ibid. pag.* 187.). Latini dixerunt Regium morbum, quod regali fere luxu ad curationem ejus opus crederent, *lecto etiam & conclavi cultiori, uſu, loco, ludis, laſcivia, aliis, per quæ mens exhilaretur: ob quæ regius morbus dictus videtur* (*Celſ. lib.* 3. *cap.* 24. *pag.* 176.). Vocaverunt & arquatum vel arcuatum a ſimilitudine iridis, ob varium colorem. Alii dixerunt auriginem a colore flavo.

Dubium tamen moveri poſſet, an hepatis inflammatio icterum producat? Obſervata certiſſima docuerunt, omne impedimentum, tollens liberum exitum bilis cyſticæ in duodenum inteſtinum, poſſe icterum producere. Sic v. g. in recens natis infantibus a glutinoſis lentis humoribus, qui in inteſtinis collecti hærent, frequens obſervatur icterus, expulſa per leve purgans hac ſaburra, facile curabilis. Obſervavi in quibuſdam mulieribus icterum graviditatis tempore, licet nec ante graviditatem, nec poſt puerperium, hoc morbo afficerentur. Forte a tumente utero, abdominalia viſcera comprimente, & inteſtina ſæpe miro modo a ſitu removente, hoc fieri potuit; quandoque & duriſſimas fæces, & magnæ admodum molis, aliquot diebus poſt puerperium alvo reddebant, & paulo poſt omnis color ictericus evaneſcebat: unde non improbabilis ſuſpicio naſcitur, colon illo in loco, ubi ſub hepate ponitur, fæcibus talibus accumulatis diſtentum, ductum cyſticum comprimere potuiſſe. Si ergo tumor inflammatorius in hepate natus tali in loco ſit, ut poſſit comprimere exitum bilis cyſticæ, tunc nullum dubium eſt, quin poſſit talis hepatitis icterum producere. Verum non adeo patet, omnem hepatis inflammationem icteri cauſam eſſe poſſe, quatenus nempe venæ portarum finibus infarctis impediretur bilis ſecretio, vel ab iiſdem vaſis inflammatis & tumentibus comprimerentur vicina vaſcula ſecretoria, bilem jam ſeparatam a ſanguine venæ portarum in ſe continentia. Certum eſt, bilem hepaticam

cam colore & ſapore diverſam eſſe a bile cyſtica, & artificio ſummo, & penitus peculiari reptatu, arteriæ numeroſiſſimæ decurrunt per membranas veſicæ felleæ, uti injectiones anatomicæ docuerunt; unde admodum veroſimile videtur, peculiarem adeo vaſorum apparatum ſervire hic ſingularis liquidi præparationi & ſecretioni. Præterea naturaliter in hepate nec amaror adeſt ullus, nec flavus color, adeoque cum icterus tali colore corporis ſuperficiem deturpet, non ab hepaticis vaſis obſtructis, ſed ab impedito exitu bilis cyſticæ in duodenum, ejusque dein retropulſione in ſanguinem, ortum ducere videtur (*Vide de his Medic. Eſſays Tom. 1. artic. 33. pag. 305.*). Confirmant hanc ſententiam illa, quæ in cadaveribus obſervata fuerunt. Inventi fuerunt abſceſſus quandoque ſatis magni in hepate abſque ictero prægreſſo; uti & alii tumores, qui mole ſua multa vaſa vicina comprimere debuerunt. Et contra, ubi ictero defunctorum cadavera luſtrabantur, inventæ fuerunt cauſæ manifeſtæ, quæ exitum bilis cyſticæ in inteſtinum duodenum impediverant; & quidem omnium frequentiſſime repertæ hic fuerunt calculoſæ concretiones, viam obturantes, de quibus poſtea adhuc dicendum erit.

Interim tamen hoc notari meretur, quod ſanguis venæ portarum in ſe contineat proximam bili materiam, quæ inde poſtea per ſecretorios ramos in hepate ſeparabitur: unde ſi magna pars extremorum finium venæ portarum immeabili humore infarcta fuerit, impedietur hæc ſecretio bilis hepaticæ, & illud liquidum, quod paulo poſt bilis vocaretur, manebit miſtum reliquis, & cum ſanguine per totum corpus movebitur; adeoque debebit neceſſario ſanguini induci quædam cacochymia, cum manent in ſanguine & accumulentur quædam partes, quæ naturaliter non debebant adeſſe; vel ſaltem non tanta copia. Ubi poſt fervidiſſimas & ſicciſſimas æſtates autumnali tempore graſſantur epidemicæ febres continuæ remittentes, tunc obſervationes practicæ docuerunt, hepar frequenter affectum fuiſſe, & infarctum ſpiſſo ſanguine ad atrabilariam quaſi tenacitatem accedente: tunc in talibus ægris non apparet quidem ſaturatus ille flavus ictericorum color, ſed facies ceracea quaſi eſt, & pallido in dilutiſſimam flavedinem inclinante colore morbi hujus ſignum dat. Unde patet, talem ſaltem icteri ſpeciem ab hepatitide, ut cauſa, ſequi poſſe; cum jam *Aretæus*, uti paulo ante ad eundem hunc paragraphum notatum fuit, innumeras poſſe eſſe colorum varietates in variis icteri ſpeciebus, monuerit. Præterea obſervatur bilem cyſticam, in putredinem dum incipit vergere, diffundi facillime per omnia vicina loca, licet nullum obſtaculum ſit in ductu cyſtico vel cholidocho: ſic in cadaveribus frequenter obſervatur, vicinum cyſtidi felleæ colon, omentum, peritonæum bilis colore ſuffundi. Ubi ergo per hepatitidem natam aucto colore bilis cyſtica incipit attenuari, & ad putredinem diſponi, facile poterit & per vicinum hepar diffundi, cui increſcit veſicula fellis, & cum quo manifeſtis & patulis vaſorum propaginibus communiouem habet evidentem.

Nato autem ab hepatitide ictero, ſequi debere ejus effectus, ſponte patet: de his autem dicetur ad §. 950.

Putrefactionem omnium liquorum & viscerum &c. Ubi hepar infarctum impedit liberum tranſitum ſanguinis venæ portarum, omnium viſcerum abdominalium, quæ ſanguinem ſuum venoſum in venam portarum evacuant, turbatur actio, & ſtagnatio naſcitur in illis. Præterea bilis inter omnes humores corporis noſtri maxime in putredinem vergit, & in cadaveribus prima incipientis putredinis ſigna circa hepar obſervari ſolent: ſanguis autem venæ portarum proximam bili materiem in ſe continet: adeoque patet, quantus hic ſubitæ corruptelæ metus ſit. Putridiſſimæ diarrhœæ & diſenteriæ hepatitidem ſæpe ſequentes hanc rem confirmant. Videantur & illa quæ ad §. 632. habentur, ubi de anxietate ab impedito tranſitu ſanguinis per venam portarum agebatur.

§. 919. HAbetque pariter exitum in ſanitatem, alios morbos, mortem.

Videantur illa quæ ad §. 591. habentur.

§. 920. IN ſanitatem tranſit beneficio naturæ, vel artis.

Videantur dicta de duplici hac ſanationis via ad §. 885., ubi de pleuritide, ope naturæ vel artis ſanabili, agebatur.

§. 921. PER naturam autem benigna reſolutione, aut coctione & excretione materiæ morboſæ.

Videantur iterum illa, quæ in cura pleuritidis ad §. 886. habentur.

§. 922. REſolutione, ſi materies recens, lenis, & reliquæ conditiones adſunt (386.): tum ars diluendo, ſolvendo, leniter movendo, per epithemata, potus, clyſmata, negotium promovet.

Quales conditiones requirantur, ut inflammatio reſolvendo curari poſſit, pluribus dictum fuit ad §. 386. Verum imprimis hic metuendum eſt ab acrimonia humoris per hepar movendi: ipſa enim ſtagnatione in magnis adeo vaſis ſanguis venoſus abdominalis acrimoniam acquirere poterit, cum videatur, ut modo dictum fuit, plus in putredinem vergere ob bilis materiam, quam continet. Præterea a materia atrabilaria ſoluta & mota, tuncque ſemper acri, quandoque hepatitis producitur (vide §. 916.), & in ſimili caſu facile patet, nullam benignæ reſolutionis ſpem ſupereſſe.

Verum ſi nulla adſint ſigna, quæ functiones corporis multum læſas docent, anxietas non adeo magna, febris impetus moderatus, tunc blandam reſolutionem ſperare poſſumus, quæ ſolutione concreti, & meabilitate per vaſa conciliata, obtineri poterit. Ars tunc tantum ſubminiſtrat copiam diluentis vehiculi, remedia talia, quæ abſque motus circulatorii augmento ſolvunt illa, quæ hærere incipiunt in anguſtiis vaſorum hepaticorum: qualia ſunt ſerum lactis recens, juſcula diluta, quibus incoquuntur lactucæ, boraginis, bugloſſæ folia, ſcorzoneræ radices &c. ſucci fructuum horæorum recentes, vel leviter cocti, rob ribeſiorum, ſambuci, & ſimilia cum ſale polychreſto, nitro, tartaro vitriolato &c. Eliguntur autem imprimis illa, quæ putredini, hic metuendæ, quam maxime adverſa ſunt, & ſimul mollia ſatis, cum blanda humorum indoles ad curam per reſolutionem obtinendam ſemper neceſſaria ſit (vide §. 386.). Leves frictiones hypochondriorum, imprimis dextri, ſimul adhibitæ proſunt, poſtquam diluentia illa & reſolventia uſurpata fuerunt: ſic enim ſolvi jam incipiens materies in hepate, aucto parum motu venoſi ſanguinis abdominalis per frictiones promoveri poterit, & vaſa obſtructa liberabuntur. Epithemata jam ex ſimilibus parata (vide §. 890. 2.) eidem ſcopo inſervient. Clyſmata autem laudantur pariter, quia & in colo hærentia blandum fotum hepati largiri, & quia remedia ſolventia ſic injecta, venis bibulis reſorpta, directe & integris ſuis viribus ad locum affectum in hepate pervenire poterunt. Frequenter in febribus autumnalibus levis talis hepatitidis ſigna inveniuntur: anxietate quadam circa præcordia potius quam dolore, faciei ceraceo quaſi colore, urinis bilioſis, levi quandoque flavedine in albo oculorum, imprimis circa angulum majorem cognoſci hoc poterit; & ſolet ſimili methodo feliciter curari talis morbus, qui neglectus in principio, vel maximo motu, per vomitoria excitato, dum urgetur materies nondum reſoluta, & profundius impingitur in extremis vaſorum anguſtiis, chronicos morbos difficillime curabiles poſtea producere poterit.

§. 923.

§. 923. Coctione, & excretione, dum in morbo hoc per ſua ſigna (916. 917. 918.) cognito 1. alvus fluit bilioſis cum pauco cruore ante diem quartum; 2. urinave excernitur multa, acris, craſſa, rubra cum ſedimento ſubalbo, diu continuata, ante diem quartum; 3. ſuperveniente dolore mitiori Lienis ante ſigna ſupputationis; 4. hæmorrhagia larga ex nare dextra; 5. ſudoribus, materie, loco, tempore, continuatione, effectisque, bonis.

Antea ad §. 594. de duplici hac via, qua morbi terminantur in ſanitatem, dictum fuit; per reſolutionem nempe ſtagnantis talem, ut illud cum reliquis humoribus absque ulla ſanitatis noxa per vaſa fluere poſſit, vel per coctionem & excretionem materiæ morbi, ubi illa ſoluta quidem & mobilis reddita fuit, ſed ſimul tamen inepta eſt, ut integra manente ſanitate in corpore retineri poſſit; adeoque requiritur, ut excitata quadam ſenſibili evacuatione expellatur. In morbis acutis inflammatoriis, qui hactenus pertractati ſunt, ſollicite fuerunt indagatæ illæ viæ, per quas fidelis obſervatio docuerat, materiam morbi coctam cum felici ſucceſſu exire de corpore: idem jam hac paragrapho factum eſt, quæ ſingulatim expendi merentur.

1. Antea ad §. 830. ubi de peripneumoniæ ſimili curatione per coctionem & excretionem materiæ morboſæ agebatur, patuit, inflammatorium illud obſtruens, quod in anguſtiis ultimis arteriarum hæſerat, ſolutum & mobile redditum, facere ſputa flava, & quandoque dilatatis vaſorum extremis pauculum rubri ſanguinei ſic transprimi ſimul, quod minora vaſa ſeroſa, vel lymphatica dilatata, ingreſſum, & ſenſim pro truſum, tandem per extremos horum fines in trachææ cavum patentes exire potuit. Quin imo tunc demonſtratum fuit, eandem materiam, ubi per alvum expellebatur, bilioſam dictam fuiſſe ab *Hippocrate*, non quod proprie bilis eſſet, ſed quia flavo colore bilem referret. Idem jam in hepatitide obtinet, & inflammatoria illa materia ſoluta & mobilis reddita brevi ſatis via per porum hepaticum in inteſtinum duodenum venire poterit, ſicque per alvum exire. Uti jam minus periti quandoque rupturam vaſorum periculoſam metuunt, dum ſputa illa flava cum ſtriis ſanguineis obſervant in pleuriticis & peripneumonicis, ita & quandoque in hoc caſu dyſenteria adeſſe creditur, dum alvus bilioſis cum pauco cruore fluit: verum ubi hepatitis, per hanc viam evacuata materie, in ſanationem tendit, non adſunt tormina valida abdominis, nec moleſtus ille circa anum teneſmus, quæ dyſenteriam comitantur. Facile autem patet, talem materiem non ſemper puram exire, ſed in tam longo fiſtulæ inteſtinalis tractu, a duodeno ad anum usque, contentis inteſtinorum ita permiſceri poſſe, ut non appareat diſtincta. Verum novimus, tunc illam exiviſſe, ex levamine morbi ſequente talem evacuationem; hoc enim pro generali criterio in ſpontaneis talibus alvi fluxibus poſuit *Hippocrates*, uti ad §. 830. 3. notatum fuit. Interim tamen talem materiem ſubflavam, lentam, ſtercoracea pauca habentem, cum hypochondrii & lateris dolore exiviſſe notavit *Hippocrates* (*Prædict. lib.* 2. *num.* 148. *tom.* 8. *pag.* 798.). Notum autem eſt, hypochondrium absque ulla additione apud *Hippocratem* ſemper ſignificare hypochondrium dextrum. *Galenus* pariter, in loco ad §. 915. citato, bilioſas alvi excretiones laudavit in hepatitide. Dicitur autem, talem fluxum alvi debere contingere ante quartum diem, quia ſi diutius morbus jam hæſerit, vix illa in ſanitatem, absque alio morbo ſequente, mutatio ſperari poterit, & potius ſuppurationis futuræ metus eſt.

2. Uti materia inflammatoria ſoluta in hepate bilioſa vaſa intrans commode per porum hepaticum in inteſtina delabitur, & per alvum exit, ita & eadem materia ex finibus venæ portarum obſtructis in venam cavam ire poteſt, ſicque circulantibus humoribus permiſta per varias vias expelli de corpore. Cum autem per urinas naturali lege plurima exeant de cot-

pore, quæ relicta nocerent, ita & in hoc caſu fieri poterit. Videantur illa, quæ de excretione ſalubri materiæ morboſæ per urinam in Commentariis §. 594. habentur, uti & ad §. 830., ubi de ſanatione peripneumoniæ per ſimilem urinam agitur. *Galenus* in loco modo memorato copioſis urinis profluentibus hepatitidem levari poſſe tradidit, & *Trallianus* (*lib.* 8. *cap.* 1. *pag.* 392.) radicis apii leve decoctum cum oxymelle commendat in hepatitide, ubi inflammatio concoqui incipit: nam per urinas materia ſubtrahitur, ait, & tumor imminuitur.

3. Notum eſt ex Phyſiologicis, omnem ſanguinem lienarem in hepar ire per venam ſplenicam, adeoque facile patet, infarcto hepate & liberum humorum motum per lienem impediri tandem. Ubi vero in hepate incipit ſolvi illud obſtaculum, tunc videtur ſubito reſtitui liber motus humorum per vaſa lienis, & forte tunc majori impetu ſanguis per arterias lienares irruit, & aliquem moleſtiæ ſenſum facit, ſed minime durabilem. Patet facile, talem mitiorem dolorem lienis non juvare, quatenus excretionem materiæ morboſæ facit, ſed tantum eſſe ſignum, quod hepatis vaſa infarcta liberari incipiant, adeoque per alias tunc vias excretio materiæ ſolutæ & mobilis redditæ erit exſpectanda. Simul etiam apparet, tunc mitiorem talem lienis dolorem pro bono ſigno habendum eſſe tantum, ubi nulla ſigna ſuppurationis adhuc adſint; quia in valida hepatitide, & in vomica hepatis jam nata, talis dolor in liene naſcitur ideo, quod vena lienaris impeditur ſanguinem ſuum tradere venæ portarum. Sic obſervatur quandoque talis dolor circa lienem, ubi epar in ſcirrhum indureſcit: uti & etiam ſæpius in ictero pertinaci. Præterea, uti ad §. 741. monitum fuit, tenſio quædam circa hypochondria ad dextram vel ſiniſtram partem pro ſigno eſt futuræ criticæ hæmorrhagiæ narium, de qua ſequenti numero dicetur.

4. Quantum boni in morbis acutis ſalubris narium hæmorrhagia faciat, ſæpius jam dictum fuit; & imprimis ad §. 741., ubi notabatur, & ipſam febrim ardentem quandoque ſic ſolvi. Neque talem hæmorrhagiam ſolum prodeſſe, quatenus copiam ſanguinis minuit, admodum probabile videtur, cum longe plus juvare obſervetur, quam aliæ quævis per artem factæ ſanguinis evacuationes. Imo ſæpius obſervavi in morbis, critica tali hæmorrhagia exire ſanguinem magis nigricantem, neque colore illo rutilo præditum, qui ſanguini arterioſo proprius eſt; & quidem ſummo cum levamine. Vidi non ita pridem in pleuritico juvene poſt quintam etiam venæ ſectionem vix mitigari potuiſſe morbum, per nares autem erumpente ſanguine craſſo, nigricante, ſatis copioſo, ilico ſedari febrim, & levari omnia ſymptomata. Similem effectum & in hypochondrii tumore duro & dolente notavit *Hippocrates* (*In Prognoſtic. tom.* 8. *pag.* 613.) dicens: *Accidit autem & his, in primo circuitu ſanguinis e naribus profluvium, & plurimum confert*. Et *Galenus* (*De Criſibus lib.* 3. *cap.* 4. *ibid.* 430.) pariter affirmat, *omnes, quæ in hypochondriis fiunt, calidas & acutas inflammationes hæmorrhagia narium judicari*. Verum addidit, quod per directum(κατ' ἴξυωρίαν)fluere debeat ſanguis; hepate nempe affecto ex nare dextra; & viciſſim liene vel locis vicinis ægrotantibus, ex nare ſiniſtra; quod ſolis obſervationibus antiquorum medicorum conſtat, uti pluribus ad §. 741. dictum fuit. Forte tamen quandoque hæc regula & exceptionem patitur. *Heraclidæ* conjugi (*Epidem.* 7. *Ægrot.* 134. *tom.* 9. *pag.* 599.), febre acuta laboranti, tertia die morbi ictericæ factæ, quarto die ſanguis ex nare ſiniſtra probe effluxit, & ſeptima die integre judicata fuit. Verum quidem eſt, quod huic mulieri & menſtrua ordinatim fluxerint, & ſimul ſudores toto corpore manantes & criticos habuerint, adeoque morbi ſolutio ſoli per narem ſiniſtram hæmorrhagiæ tribui non debeat: Verum & ſæpius obſervatur, non unica tantum, ſed pluribus diverſis evacuationibus criticis morbos curari, & quidem in ſimili morbo. Nam *Hippocrates*

ali-

alibi (*Epidem.* 1. *textu* 65. *ibid. pag.* 66.) monuit, in febribus ardentibus quibuſdam ægris ſexto die icterum ſuperveniſſe, talibusque profuiſſe per veſicam purgationem, aut alvi exturbationem, aut largam hæmorrhagiam; notatque ſimul, tres has evacuationes contigiſſe *Heraclidæ*; qui vigeſimo die judicatus eſt.

5. De ſudoribus, morbi materiam ſubactam jam & mobilem de corpore evacuantibus, dictum fuit ad §. 594. 2.: ubi de omnibus, quæ hic memorantur, agitur. Ipſam bilem, infarcto hepate, in ſanguinem regurgitantem per ſudores amaros exiviſſe de corpore in ictericis, obſervavit *Galenus* (*De Sanitate tuenda lib.* 4. *cap.* 4. *Tom.* 6. *pag.* 120.), & ſpiſſum ſudorem, lintea croceo colore tingentem, in icteriea muliere prodiiſſe, evaneſcente poſt hunc ſudorem ictero, vidit *Chomel* (*Acad. des Scienc. l' an* 1737. *Hiſt. p.* 69.)

§. 924. UBI primum appatet (923. num. 1.), ſtatim epithematibus, clysmatibus, fomentis, potibus, victu, medicamentis, ea ſunt ſubminiſtranda, quæ valent diluere, reſolvere, movere, abſtergere, leniter expellere, putredini bilioſæ inprimis obeſſe.

Generalem hanc regulam (cujus ad §. 605. 13. memini) poſuit *Hippocrates* in morborum curationibus: *Quæ ducere oportet, ducenda ſunt, quo maxime vergat natura, per loca conferentia*. Cum ergo alvus incipit fluere bilioſis cum pauco cruore ante diem quartum, illam evacuationem promovere oportebit, non quidem per valida purgantia, quæ totum corpus turbant, ſed per lenia illa abſtergentia, quæ materiem morbi amplius attenuare valent & mobilem reddere, & leni ſtimulo ſimul alvum promovent. Serum lactis recens verno vel æſtivo tempore, dum armenta læte virentibus herbis paſcuntur, optimum eſt, & pro potu communi & medicamenti titulo: efficacius adhuc illud redditur, ſi decoquatur cum herbis illis, quæ planipetalæ lacteſcentes Botanicis ſolent vocari, *Sonchi*, *Endiviæ*, *Cichorea*, *Taraxaca*, *Scorzoneræ radices* &c., quarum egregiæ vires in reſolvendo viſcido febrili antea ad §. 614. laudatæ fuerunt, & quæ a *Tralliano* (*lib.* 8. *cap.* 1. *pag.* 391.) pariter in hepatitide commendantur. Cum autem hic (vide §. 918.) ſubita putrefactio metuenda ſit, hinc & ſubacida vel aceſcentia ſeliguntur, ut huic malo obviam eatur. *Tamarindi*, *rob ſambuci*, *ribeſiorum*, *ſyrupus e ſucco Citri*, diluta in ſero lactis, decocta hordei, avenæ &c. illeo ſolent dari: tales formulæ in materia medica ad hunc numerum habentur. Simul etiam epithemata & fomenta dextro hypocondrio, imo & toti abdomini applicantur, ſimilia ac laudata fuerunt in cura pleuritidis §. 889. 3. Clysmata autem ex ſimilibus parata injiciuntur frequenter, ut eluantur inteſtina craſſa, & ſimul hac ſpe, ut pars eorum, ſi diutius retineantur, per venas meſentericas reſorpta, directa via in hepar tendat, ibique diluendo, reſolvendo, abſtergendo proſit. *Hippocrates* (*De Internis Affectionibus cap.* 1. *tom.* 7. *pag.* 674.) ſic in cura hepatitidis betæ decoctum cum melle & nitro laudavit pro clysmate: dedit ſorbitiones hordeatas cum melle, pro potu mel, aquam, acetum, ſimul permiſta, quæ ſimilem, ac modo dicta, effectum præſtant.

§. 925. SI alter caſus adeſt (923. num. 2.) utendum dictis (889. ad curam 888. num. 2.), inque iis addenda parum deterſiva.

De promovenda hac excretione materiæ morboſæ, jam ſolutæ, per renes, in cura peripneumoniæ ad §. 853., & pleuritidis 889. 2., dictum fuit. Illa, quæ paragrapho præcedenti laudata fuerunt, hic iterum proſunt fere omnia: imprimis autem ſi larga copia aquæ vel ſeri lactis diluta ſint, ut copioſum præbeatur urinæ vehiculum: Taraxacum & ſimilia vi detergente diuretica huic ſcopo pariter inſerviunt. Non enim hic requiruntur acria diuretica, ſed leniora tantum.

§. 926. IN tertio caſu (923. num. 3.) eadem (924. 925.) peragenda; ſed lieni ſimul, & toti viæ ab eo in hepar, fomenta ſimilia danda.

Cum dolor ille lienis, uti ad §. 923. 5. dictum fuit, ſit ſignum materiæ morboſæ hepar obſtruentis jam mobilis redditæ, ſponte patet, nihil aliud requiri, præter illa, quæ modo dicta fuerunt.

§. 927. IN quarto (923. num. 4.) nares interne & externe emollientibus, tepidis fovendæ, donec ad levamen ſymptomatum fluxerit ſanguis; tum vero, ſi nimius fluor, compeſcendus lente per ſtiptica & diætam; ne nimis cito.

Quibus ſignis prævideatur futura narium hæmorrhagia in morbis, ad §. 741. dictum fuit; quæ ergo dum adſunt, ſalubre hoc naturæ molimen promovendum eſt: quod pulcherrime fit fomentis tepidis fronti applicatis, & imprimis vapore tepido per nares attracto, qui longe plus laxat & emollit, quam ipſa acqua calida. Solent larga tali & critica narium hæmorrhagia ſtatim minui omnia ſymptomata, & rarius contingit, ut periculum immineat a nimis copioſo ſanguinis fluxu: ſimulac enim debilitari incipiunt ægri, & in animi deliquium fere delabi, contrahitur patula in naribus arteria, & ceſſat hæmorrhagia. Si vero his ſignis apparentibus pergeret adhuc ſanguis effluere, tunc compeſci deberet hæmorrhagia, non aliter: magnum enim periculum immineret recidivæ periculoſæ, ſi intempeſtive nimis meticuloſus medicus narium hæmorrhagiam ſupprimeret. Quomodo autem, & per quæ remedia ſiſti poſſit hæmorrhagia narium, & quænam circa hanc rem notanda ſint, videri poterit in Commentariis §. 743., ubi de hac re egi. Stipticorum formulæ in materia medica ad hunc numerum habentur, & quidem diverſæ efficaciæ, ut pro re nata adhiberi poſſint.

§. 928. IN quinto denique (923. num. 5.) requiritur uſus decoctorum diluentium, abſtergentiumque largus.

Sudores tales critici ſuſtinendi ſunt largo uſu diluentium, & ſimilia fere ac §. 924. habentur hic proſunt. Calida autem ſudorifera, quæ movendo celerius humores effectum præſtanr, hic minus tuta ſunt. Largus ſeri lactis calidi potus, una cum tepore lecti, feliciter talem ſudorem criticum ſuſtinet & promovet, novoque liquido ſubminiſtrato ſanguini impedit, ne per ſudores copioſos liquidiſſima ſui parte orbetur nimis.

§. 929. INprimis in his (924. ad 929.) cautio fit, ne aliquid materiæ morbi in loco reſtet, difficulter poſtea ſuperandi: inde prima, atque benigna Icteri ſpecies curatur.

Quamdiu motus febrilis durat moderatus, & ſimul ſolventia illa remedia adhibentur, poſſunt obſtructiones tales in hepate natæ reſerari, & in integrum ſanitas reſtitui: verum ſi in melius vergente morbo æger pertæſus curam ulteriorem reſpuat, vel minus attentus Medicus morbi reſidum non expugnet, ſolent manere mala chronica curatu difficillima, & imprimis ſcirrhoſæ in hepate indurationes. In febribus autumnalibus epidemicis, poſt fervidiſſimas æſtate natis, toties hoc contingit, ut levis ſimul hepatitis adſit; & dum ſublata febre nondum ſolutum eſt omne, quod hepatis vaſis infarctum hæſerat, ſæpe poſtea languidam vitam ducunt, pallidi, ſubflaveſcentes, & difficillime ad integram ſanitatem reducuntur: ſaltem longe pluribus opus erit poſtea, ut tollatur hepatis obſtructio jam inveterata, quæ in morbi principio facilius reſolvi potuiſſet. Hoc autem ideo imprimis fit, quia ſanguis venæ portarum, jam venoſus factus, minori impetu movetur, carens jam maxima

Digitized by Google

ma parte motus a corde & arteriis ſanguini communicati. Unde *Hippocrates* (*De Internis Affectionibus cap.* 50. *Tom.* 7. *pag.* 674. 675.), ſub alio quamvis nomine hepatitidem deſcribens, optime monuit, quod multis ſedatus (non curatus integre) ejusmodi morbus revertatur, tuncque periculum ſit ne æger contabeſcat: deinde addit, quod ſedato morbo optimam adhuc victus rationem inſtituere debeat æger, & per quadraginta quinque dies lac vel ſerum lactis bibere, ſi anni tempus faveat, quia morbus gravis eſt, & multa cura indiget.

De ſignis autem, quæ docent perfectam ſanationem, dicetur §. 931.

§. 930. **SI recens, vehemens, ſine ſignis & ſpe (922. 923.), erit tractanda eisdem cautelis, remediis, methodo, ac pleuritis (890.), paraphrenitis (911.), & ſimiles morbi: niſi quod ea, quæ leniter vi antiphlogiſtica alvum emolliendo ſubducunt, pota, & per clysma injecta, inprimis hic proſint.**

Quænam curatio requiratur ad morbos inflammatorios, ubi adhuc ſpes eſt inflammationem reſolvendo curari poſſe, interimque nulla ſigna docent, coqui & ad excretionem diſponi materiam morbi, ſatis explicatum fuit in morbis acutis inflammatoriis hactenus pertractatis: ſimilis enim medela requiritur. Unde & *Hippocrates* (*Ibidem cap.* 39. *pag.* 659.) ſimpliciter dixit: *Huic* (*hepatitidi*) *confert, cum dolor detinet, tum alia, tum fomenta eadem, quæ pleuritidi admovere*. Adeoque hæc non repetentur. Verum leniter alvum ſubducentia, abſque majori motu excitato, hic imprimis laudantur; quia & conducit inteſtina craſſa nullis fæcibus diſtenta eſſe, cum colon notabili ſui parte ſecundum hepar decurrat; tum etiam quia illud, quod in hepate hæret immeabile, dum ſolvitur, facilem viam per ductum hepaticum in inteſtina invenit. Clysmata autem laudantur ad eundem finem, tum etiam quia hæc injecta, diuque retenta, ſicque per venas meſeraicas reſorpta, in hepar deferunt integras vixque mutatas remediorum vires. Simile quid indicaſſe videtur *Aretæus* (*De curatione morbor. acut. Lib.* 2. *cap.* 6. *pag.* 106. 107.), dum dicit: *Inedia primum jubenda eſt, poſtea ciborum paucitas, ut ingredientibus* (*medicamentis*) *hepar vacuum ſit*. Id eſt, ut hæc facile penetrare in vaſorum anguſtias poſſint. In materia medica ad hunc numerum præcipua remedia, quæ hic conducunt, & quædam formulæ habentur.

§. 931. **SIgna autem perfectæ ſanationis, color non amplius ictericeus in oculis; facie, urina, fæce alvi, cum abſentia ſymptomatum (918.).**

Effectus hepatitidis præſentis enumerati fuerunt §. 918. qui ſimul ſigna diagnoſtica exhibent bujus morbi. Inter illa ſigna & color ictericeus numeratur, & quam varius ille eſſe poſſit, tunc dictum fuit. Deſignat autem ſemper talis color, bilem, vel bili ſaltem proximam materiem, in ſanguinem regurgitaſſe, ubi naturaliter adeſſe non debebat, adeoque vitium eſſe in illo viſcere, quod bili ſecernendæ & in inteſtina deducendæ ſervit. Omnium autem prima coloris icterici indicia in adnata oculorum tunica apparent, & omnium ultima; reliquis hepatitidis ſymptomatibus jam ceſſantibus, vel ſaltem plurimum imminutis, talis color ibi adhuc manet, quamvis dilutior. Pariter & in urina intenſior flavedo obſervatur, & fæces alvinæ vel albicant, vel griſeo colore argillam fere referunt, dum bilis vel omnino non, vel ſaltem longe minori copia, in duodenum inteſtinum exit, quam in ſanitate ſolet.

Ubi ergo nulla amplius flavedo in oculis obſervatur, nec ceraceus ex pallido flaveſcens color in facie, urina naturalem colorem habet, fæces alvinæ pariter; nullus dolor circa hypochondrium dextrum, nulla anxietas, præſertim repleto ventriculo, vel poſt majorem paulo corporis motum, percipitur, novimus perfectam ſanationem eſſe, & imprimis ſi per aliquot

quot ſeptimanas nullum ex his ſignis redeat. Magna enim cura cavendum eſt, ne hic quid maneat morboſi, cum plurimum morbi chronici a neglecta, vel non integre curata, hepatitide originem ducant.

§ 932. Unde noſcitur origo, natura, effectus, curatio ſecundæ ſpeciei Icteri gravioris.

Diſtinguuntur ſic variæ icteri ſpecies a diverſitate cauſæ, quæ illas produxit: idem manet huic morbo nomen, dum interim diverſam curationem requirit.

§. 933. Si autem in hepate inflammato (914. 915.), remedia (922. ad 931.) non, ſero, fruſtra applicata; cauſa major; tum orietur ſuppuratio (387. 402.) jecoris, ſimilis, ut alibi, niſi quod ob copiam multi hic liquidi cruenti & bilioſi ſtagnantis raro bonum pus, niſi in parvis & exterioribus, plerumque vero funeſta putredo.

Quomodo & quibus de cauſis inflammatio in ſuppurationem tendat, jam antea dictum fuit, tam in hiſtoria inflammationis, quam in morbis acutis inflammatoriis antea pertractatis: adeoque ſufficiet hic notaſſe illa, quæ in hepate ſuppurationem periculoſiorem reddunt, quam in aliis locis corporis.

Totum hepar ſanguine plenum eſt, molle, & friabile viſcus, unde *Aretæus* (*Ib.*) dixit: *Totum jecur eſt inſtar ſanguinis gelati;* ſed ſanguis ille proximam bilis materiam habet, & præterea inſignis hepatis pars ductibus ſecretoriis, bilem jam continentibus, conſtat; unde, uti ad §. 918. dictum fuit, omnia hic adeo in putredinem prona ſunt. Sed ad benignam ſuppurationem (vide §. 387.) etiam requiritur humorum blanda indoles, adeoque patet, hic ſemper funeſtam putredinem metuendam eſſe, & longe frequentius obtinere quam benignam ſuppurationem. Unde *Aetius* (*Serm.* 10. *Latin. edit. p.* 206.) dixit: *Omnino conſimilia ex hepatis ulceribus promanare ſolent his, quæ a mortuorum corporibus deſtillant.* Sæpius vidi in defunctis ab hepatitide fœdo ſpectaculo ex ore & naribus cadaverum amurcoſam talem olidiſſimam materiam exiviſſe. Ideo & *Hippocrates* (*Aphor.* 45. *Sect.* 7. *Tom.* 9. *pag.* 316.) pulcherrime notavit diverſum exitum ſuppurationis in hepate natæ, dicens: *Qui ſuppurato hepate uruntur, ſi pus purum & album fluat, evadunt; in tunica enim his pus ineſt: ſi vero qualis amurca fluat, pereunt.* Ubi enim bona ſuppuratio fit, in uno loco circumſcripto pus colligitur; & forte hoc tunc imprimis fit, quando circa exteriorem convexam hepatis partem Vomica hæret, per externam hepatis membranam coercita & tecta: ubi vero in intima ſubſtantia hepatis abſceſſus fit, tunc in amurcæ ſimilem putrilaginem omnia convertuntur, & nulla ſpes ſupereſt.

§. 934. Cognoſcitur id futurum 1. ex ſignis prægreſſæ inflammationis in loco, dolore inflammatorio, ictero flavo in oculis, cute, urina, fæce alvi, apparente, febre acuta. 2. ex abſentia reſolutionis (922.), cocti excretionis (923.), aut ſanationis (924. ad 932.). 3. ex mutatione ſymptomatum, remiſſa acutie doloris, ſequente pulſatione, manente ictero, horroribus vagis. 4. ex duratione inflammationis non peſſimæ ultra triduum.

Ubi certi ſumus hepatitidem inflammatoriam prægreſſam fuiſſe, tunc non adeo difficilis eſt diagnoſis exitus hujus inflammationis in ſuppurationem.

1. Hæc ſunt ſigna ἀναμνηστικά, quæ prægreſſam inflammationem revocant in cognitionem medici: de his autem actum fuit.

2. Tunc enim novimus, inflammatorium illud obſtruens manere adhuc in loco, quem prius occupaverat.

3. De his ſignis, quæ inflammatio-

nem

nem in partibus corporis internis natam, & in ſuppurationem tendentem comitari ſolent, uti & de horroribus illis vagis, dictum fuit ad §. 834. ubi de ſimili peripneumoniæ exitu agebatur.

4. Si enim inflammatio validiſſima fuerit, & peſſimis ſtipata ſymptomatibus, tunc potius lethalem gangrænam, peſſimamque corruptionem expectamus, quam ſuppurationem. Verum ubi manſerint omnia ſigna inflammationis ultra triduum, nec ulla ſigna reſolutionis, vel coctionis excretioniſque materiæ morbi apparuerint, in molli adeo viſcere vaſcula, inflammatorio immeabili ſanguine diſtenta, non poterunt ſuſtinere humoris vitalis, moti fortius per febrim, impetum abſque ruptura & effuſione contenti vaſis liquidi; unde tunc pus fit, uti antea in Commentariis §. 387. explicatum fuit.

§. 935. **F**Actum novimus: 1. ex ſignis (934.) prægreſſis. 2. tumore loci, 3. mutatione ſymptomatum, loco doloris jam præſente gravitate partis manente ictero. 4. ex debilitate magna, febricula hectica, ſiti ingente.

1. Hoc ſponte patet.

2. Notum eſt ex Anatomicis, quantum ſpatium in abdomine occupet hepar, adeoque in variis hypochondrii locis talis tumor apparere poterit. Præterea non tam facile ſenſibus deprehenditur talis vomica hepatis, niſi verſus exteriora prominent: ſi enim circa concavam hepatis partem hæſerit, neque magnæ molis fuerit, patet facile, difficulter diſtingui poſſe talem tumorem.

Præterea veſicula fellis, contento liquido diſtenta, fundo ſuo prominente ultra limbum coſtarum, poſſet & fallere abſceſſus ſpecie. Anno 1732. cadaver aperui mulieris paupérculæ, quæ diuturno ictero conflictata, ultimis duobus vitæ menſibus nullos cibos ferre potuerat, ſicque lento maraſmo confecta perierat. Ante aperturam luſtrans cadaver inveni ſummam macilentiam, cutim ubique flaviſſimam, & in ilio dextro tumorem mollem, qui ab ultimo limbo coſtarum ad criſtam oſſis ilii uſque pertingebat; & cum dolorem pertinacem antea mortem diu in toto hypocondrio & ilio dextro habuiſſet, fateor, me ſuſpicatum fuiſſe, forte vomicam ingentem hepatis hic latere poſſe. Verum aperto cadavere ſequentia inveni.

Ventriculus erat ingens, flatulenta materia diſtentus, & a binis ſuis orificiis pendulus tam profunde deſcendebat, ut fundus ventriculi tribus tantum digitis tranſverſis diſtaret ab oſſe pubis. Omentum ventriculi fundo nexum, & colon, profundius adhuc detruſa fuerant: hepar luridi coloris apparebat, durum, exſuccum, ultra limbum coſtarum dextrarum multum prominens, ſcirrhoſis tuberculis aſperum; ſed nulla vomica in hepate inveniebatur, verum venæ portarum rami per hepar diſperſi admodum diſtenti erant; ſimiliter & venæ omenti, meſenterii, inteſtinorum varicoſæ inveniebantur, & ſanguine turgidæ, licet reliquum corpus in omnibus partibus appareret exſangue. Verum tumor ille in illo dextro apparens erat fundus veſicæ felleæ, diſtentus contento liquido, ad os ilium dextrum uſque pertingens. Continebat veſica fellea plus quam libram liquidi lympidi, inodori, ſaporis leviter ſubſalſi, parum ſubviridеſcentis; ſimulque calculos plurimos diverſæ magnitudinis & figuræ, qui extrinſecus cruſtam duriorem albam habebant, diffracti vero in meditullio continebant materiam admodum flavam, ſed molliorem.

Poſtea legi, fidelibus obſervatis conſtitiſſe, ſæpius veſicæ felleæ repletæ & protuberantis tumorem pro abſceſſu hepatis habitum fuiſſe (*Memoires de l'Academ. Royale de Chirurgie Tom. 1. pag. 155. &c.*): fateturque *Celeberrimus Petitus*, conſilio inſtituto inter plures medicos & chirurgos, tumorem ſimilem omnium votis habitum fuiſſe pro abſceſſu hepatis, & ipſi traditam fuiſſe provinciam aperiendi hunc tumorem. Verum

rum diſciſſis jam integumentis ſubſidere incepit ille tumor, unde egregius ille chirurgus, ſimilium caſuum antea obſervatorum probe memor, ab ulteriori ſectione abſtinuit; prædixitque brevi per alvum prodituram bilem, quæ in cyſtide ſellea hæſerat accumulata. Vix applicatus fuerat apparatus chirurgicus vulneri integumentis abdominis inflicto, quin æger copiam bilis viridis alvo deponeret; & intra paucos dies convaluit. Aliæ plures ſimiles obſervationes ibidem recenſentur.

Signa diagnoſtica præcipua, quibus a tumente veſica fellea diſtinguitur abſceſſus, ſunt, quod ſuppurationem comitentur dolor pulſatorius; horrores vagi, & frequentiores & diuturniores; quod tumor ab abſceſſu factus non adeo limitatam figuram habeat, neque ſtatim in tali tumore fluctuatio appareat, & primo percipiantur in centro tumoris, omni reliquo ambitu adhuc duro (*Ibidem pag.* 161.). Facile patet, tunc tantum illam difficultatem diſtinguendi tales tumores adeſſe, ubi occupant illam regionem, ubi veſicula fellis ponitur.

3. Videantur illa quæ de mutatione ſymptomatum, dum inflammatio in abſceſſum abit, dicta fuerunt ad §. 387. & §. 405.

4. Antea ad §. 661. ubi de debilitate febrili agebatur, notatum fuit, quandoque ſubitam & ingentem debilitatem fieri, dum aliquid corrupti circa præcordia hæret. Cum autem in hoc morbo (vide §. 918.) putredinis ſemper metus ſit, & rarius bonum pus hic producatur (vide §. 833.), intelligitur ratio debilitatis ingentis, quæ abſceſſum hepatis comitari ſolet,

De febricula autem illa hectica, omnes ſuppurationes internas comitante, dictum fuit ad §. 835.

Cum autem acrimoniam bilioſam, oleoſam, & putrida excrementa viæ primæ ſitim febrilem producere antea ad §. 636. probatum fuerit, patet facile ratio, quare quandoque tanta ſitis oriatur in hoc morbo, ut nullo potu expleri poſſit, uti obſervata practica teſtantur. Simul etiam ſolet deleri omnis omnino ciborum appetitus ob eandem rationem. In homine, cui ab externa contuſione valida naſcebatur abſceſſus in hepate, aderat tantum ciborum faſtidium, ut intra quindecim dierum ſpatium, alimenti defectu, totus emaciaretur (*La Motte Traitè complet de Chirurg. T.* 1. *p.* 318.).

§. 936. TAle apoſtema vel 1. totum depaſcitur jecur; 2. vel rumpitur in cava abdominis effuſo pure fanioſo; vel 3. per vaſa bilioſa in inteſtina; vel 4. per venam cavam in cruorem; vel 5. elato tumore accreſcit peritonæo, atque ibi abſceſſum externum hepatis format, ibi apparentem.

Sequuntur jam diverſi exitus abſceſſus in hepate nati.

1. Antea, ubi de abſceſſu agebatur §. 406. probatum fuit, pus rellctum in loco clauſo, augeri continuo, vicina conſumere & erodere, quod longe magis adhuc obtinebit in hepate, cujus ſubſtantia adeo mollis & friabilis eſt. Imo & pus omni nota bonum hepatis ſubſtantiam conſumere poſſe, obſervavit *Diemerbroeckius* (*Anatom. lib.* 1. *c.* 14. *pag.* 65.) In cadavere enim invenit hepar vaſtæ admodum molis, quo, licet boni coloris & integræ ſubſtantiæ eſſe videretur, eduxit undecim libras civiles puris albi, bene cocti & non fœtentis. Plures ſimiles caſus apud *Bonetum* (*Anatom. Pract. lib.* 3. *Sect.* 17. *tom.* 2. *p.* 295.) habentur.

2. Quando vel a copia puris rumpitur abſceſſus, vel ab acrimonia puris hic diu ſtagnantis eroditur membrana pus coercens.

3. Ex ſtructura hepatis cognita facile patet, exeſis finibus meatuum bilioſorum, pus in ductum hepaticum, & hinc in inteſtina venire poſſe. Tales hepatitidis ſuppuratæ exitum videtur notaſſe *Hippocrates* (*Coac. Prænot.* 448. *tom.* 8. *p.* 878.) dicens; *Qui ciria hepar dolent, cardialgici, ſoporoſi, rigentes, alvo turbata, extenuati, cibos faſtidientes, multis ſudoribus*

ribus diffluentes, purulenta per alvum dejiciunt.

4. Et per hanc viam pus ex hepate ſuppurato exire poſſe, facile patet: tunc autem ſanguini miſcetur, & producit peſſima illa mala, de quibus §. 941. dicetur. Forte etiam per metaſtaſin ad alia loca corporis deponi poterit, & vario quidem eventu, pro diverſitate partis, quam occupat. Sequens locus *Hippocratis* (*Prædiction. lib.* 1. *n.* 166. *tom.* 8. *p.* 806.) tale quid indicare videtur: *Quibus magnum & crebrum ſpiritum ducentibus icteri, & febres acutæ cum duris hypocondriis refrigeratæ fuerint, num his abſceſſus magni circa aures excitantur?* Non multum tamen boni inde ſperandum eſſe patet ex locis ad §. 840. citatis, & ſequenti (*Coac. Prænot. n.* 293. *tom.* 8. *p.* 868.); *Ex hypochondrio diuturno* (*diu affecto vel tumente*) *abſceſſus circa aurem occidit*.

5. Partes inflammatas vicinis accreſcere quandoque, antea ad §. 843. dictum fuit: adeoque & hepar tumens contiguo ipſi peritonæo accreſcere poterit; ſicque bona fortuna abſceſſus, verſus exteriora tumens, pertundi poterit, & pus collectum evacuari. Verum talis accretio in omni ambitu, quo peritonæum hepati contiguum eſt, poterit fieri, & tamen in quovis loco non æque facilis manui Chirurgi aditus datur. Si enim peritonæo, concavam partem diaphragmatis inveſtienti, accreverit gibba hepatis pars, poterit pus collectum in hepate in cavum pectoris venire, imo & ipſum pulmonem, & per ſputa purulenta ejici; uti in cadavere hominis, a ſuppuratione hepatis mortui, obſervavit *Stalpart vander Vuiel* (*Obſerv. rarior. Cent.* 1. *n.* 46. *pag.* 202.). Mirabatur enim ſputa purulenta eduxiſſe hominem, dum nulla eſſent pulmonis affecti indicia, ſed omnia ſigna docerent, hepar ægrotare. Poſt mortem vidit, vomicam hepatis accreviſſe diaphragmati in latere dextro, & pulmonem pariter in eodem loco diaphragmati adhæſiſſe, ſicque pus ex hepate in pulmonem venerat, & per ſputa educebatur.

§. 937. UBI hepar conſumitur, tum tabe lenta icterica, cum febricula aſſidua, ſiti intolerabili, debilitate ſumma, anxietate inexplicabili, urina fere nigra, tympanitide, fluore alvi ſanioſo, fœtidiſſimo, diu luctatus moritur.

Illa mala, quæ fiunt, dum hepar a purulenta vomica conſumitur, partim pendent a reſorpto pure, cacochymiam purulentam ſanguini inducente; partim vero ab impeditis illis functionibus, quæ a viſceris hujus integritate pendent. Quotidie enim augetur puris collecti copia, unde immani quantitate quandoque in hepate collectum fuit inventum, ſicque diſtrahendo & premendo partes hepati vicinas plurima mala producere poterit. Unde *Aretæus* (*De cauſis & ſignis morb. diuturn. lib.* 1. *c.* 13. *p.* 41.) inter ſymptomata, ſuppuratum hepar comitantia, numerat dolorem acutum ad jugulum usque & ſummum humerum pertingentem, quia diaphragma & ipſi nexa pleura diſtrahitur. Præterea pus illud in loco calido hærens, conquaſſatum reſpirationis motu, tenuius, acriusque redditur, & facilius adhuc venis reſorbetur. Præcipua mala, quæ pendent a pure nimis diu relicto in abſceſſu clauſo ad §. 406. fuerunt enumerata: & illa erunt hic tanto pejora, quanto omnia hic in putredinem magis prona fuerint (vide §. 918.); unde & major ſitis, uti antea dictum fuit. Verum icterus ſimul aderit, ſi abſceſſus mole ſua premendo impediverit bilis cyſticæ liberum exitum: antea enim notatum fuit (§. 918.) non ſemper icterum comitari hepatis vomicam; & mirabatur *La Motte*, in magno ſatis apoſtemate hepatis nullum icterum adfuiſſe (*Traité complet de Chirurg. tom.* 1. *p.* 327.). Verum ab externa contuſione ortum duxerat, & verſus exteriora turgebat ille abſceſſus in gibba hepatis parte hærens, &

puri

puri exitus factus fuerat ſectione, unde minus comprimere debuit partes interiores.

Anxietas autem ſumma adeſt, quia a tumente abſceſſu, vicinis vaſis per hepar diſtributis compreſſis, ſanguinis venoſi abdominalis per venam portarum tranſitus impeditur, unde anxietatem fieri ad §. 631. probatum fuit.

Urina autem ſaturatiſſimi & obſcuri coloris, imo fere nigricantis fit, in peſſimo ictero, vel etiam dum putridum illud & amurcoſum liquamen conſumti hepatis, ſanguini permiſtum, per urinam exit. Ipſa enim urina ſana, dum putreſcere incipit, fuſcum colorem acquirit.

Putredine autem nata, extricatur ex humoribus aer, & elaſticus redditur (vide §. 647.) & flatulentam abdominis expanſionem facit, quæ tympanitis vocatur, quia percuſſum manu abdomen inſtar tympani reſonat, de quo morbo poſtea in *capitulo de hydrope* plura dicenda erunt. Sufficit hic notaſſe, putredine nata in viſceribus abdominalibus, talem expanſionem abdominis fieri paulo ante mortem, peſſimo ſemper omine; & quandoque cito poſt mortem ſic turget abdomen, ut fere crepet; uti ſæpius in cadaveribus hoc morbo defunctorum vidi. Sic etiam videmus cadavera ſubmerſorum animalium, dum putreſcere incipiunt, tumidiſſimo abdomine emergere, quod paulo poſt crepat, & horrendam mephitim late diffundit.

Ultimo tandem, conſumto hepate, putrida amurcoſa ſanies per inteſtina ruit, vel & per reſorptam hanc putrilaginem totus ſanguis diſſolutus & putrefactus per vaſa meſeraica in inteſtina exit. Talis ſolet eſſe funeſtus exitus phthiſis omnis, uti ad §. 1206. dicetur; & in hoc caſu tanto magis, quia major putredo adeſt. Unde & *Aretæus* (*Loco citato pag.* 42.) in hoc caſu monet, quod, ſi male olentia putredinis inſtar per alvum expellantur, & tunc acris febris oriatur, omnia in deterius ruant, carnium fiat colliquatio, pulſus parvus, reſpiratio difficilis, & non multo poſt vitæ finis imponatur.

§. 938. QUI caſus (937.), eousque provectus, nullam medelam, vix palliationem capit; hæc nova Icteri idea.

Quandiu nondum magna puris copia in hepate collecta eſt, nec diu ibi hæſit, nec magna corruptela adeſt, aliquid ſperari poteſt; verum ubi a pure retento, & acriori reddito conſumitur totum hepar, facile patet, nullam ſpem ſupereſſe, nullam medelam haberi, ad ſuperandum tale malum.

In morbis autem incurabilibus medicî adhuc illud officium ſupereſt, uti mitigando ſymptomata morbi tolerabilem magis vitam miſeris ægris reddat. Sed & ſæpe hic parum præſtare poteſt ars: anxietas enim moleſtiſſima leniri nequit, cum expediri via ſanguini venoſo abdominalium viſcerum per venam portarum non poſſit: ſitis inexplebilis, nullo potu ſedatur, ob putridum fomitem, cujus malignitas quotidie augetur: in initio acida grata, multa aqua diluta, juvant, ut ſuccus Citri, arantiorum, granatorum, acetum, ſpiritus nitri dulcis &c. ſed provecto magis morbo, nec ab his ullum amplius levamen, & a potu ingurgitato, dum diſtenditur ventriculus, augetur anxietas. Nulla autem cardiaca ſummam illam debilitatem a putredine natam levare poterunt. Unde ſola mors tot malorum finem facere valet.

§. 939. SI ulcera facta hepatis, & jam rupta effuderint ſuam materiem in cava abdominis, collecto ibi puri aſſiduo novum addunt; omne corporis humidum & pabulum in novum pus convertunt, cuncta viſcera putrefaciunt; hinc Aſciten, mentiendo Tympanitidem, creant, unde poſt lentam, terri-

terribilemque tabem, & ejus ſymptomata, mors: ſimilis fere priori (938.) **hæc Icteri ſpecies, nulla arte ſanabilis.**

Vomicam natam in hepate, dum rumpitur, pus contentum in cavum abdominis effundere poſſe, extra dubium eſt; & apud *Bonetum* (*Anatom. Pract. Lib.* 3. *Sect.* 17. *Tom.* 1. *pag.* 295. *&c.*) talia exempla habentur. Quare autem inſuperabile tale malum ſit, ad §. 912. 913. ubi de ſuppurato diaphragmate agebatur, dictum fuit. Longe autem minus medelam admittet idem morbus ab hepatis abſceſſu natus, quia & major putredo adeſſe hic ſolet, & major copia puris quotidie generabitur in hepate, ob majorem copiam ſanguinis per hoc viſcus transmittendi: adeoque augebitur quotidie aſcites purulentus, & omnia viſcera macerata in putrido hoc pure diffluent. Quare autem tympanitis ſequatur ad §. 937. dictum fuit. Imo & periculum eſt, ne animi deliquium & ſubita mors ſequantur illo tempore, dum abſceſſus rumpitur; venæ-portæ enim rami antea a vomica preſſi, nunc pure elapſo liberi, a ſanguine impetuoſius irruente rumpi facile poterunt, præcipue cum a pure acriori tam diu accumbente macerati fuerint, & quaſi ſemi exeſi.

Facile ergo patet, tale malum pariter inſanabile eſſe, neque & hic curam palliarivam multum boni facere poſſe.

§. 940. **Quoties vero ſuppurata materies & ichor, exeſis finibus meatuum bilioſorum, in horum amplitudinem, indeque in inteſtina fluxerint, pro varietate affectatæ viæ, vomitus fœtidos, putrefactos, purulentos, ichoroſos, albi, cinericei, fuſci, flavi, nigri coloris, vel ſimiles alvi evacuationes producunt, cum ſumma virium jactura, titulo fluxus colliquativi, brevi lethales. Novus hic iterum Icteri exitus, maxime metuendus.**

Cum meatus bilioſi, ſenſim latiores facti, tandem in unum ductum hepaticum coeant, patet ſatis, purulentam materiam, ſemel hos meatus ingreſſam, declivi via in inteſtinum duodenum venire poſſe, indeque in ventriculum, tuncque per vomitum exire, vel per totum inteſtinorum tractum, ſicque per alvum expelli.

Bonum quidem eſt, purulentam materiem expelli de corpore, verum ſæpe, antequam exeat, magnam hujus viſceris partem depaſta jam fuit ſuppuratio, & locus ille ulceroſus ad perfectam depurationem deduci nequit, ſine qua conſolidatio obtineri non poterit (vide §. 402.). Quin imo, licet hoc fieri poſſet, ſæpe per validam ſuppurationem tantum de hepatis ſubſtantia perit, ut poſtea ejus functiones ad ſanitatem requiſitæ reſtitui nequeant; unde facile patet, & in hoc caſu in anguſto ſpem eſſe.

Majus autem minusve diſcrimen demonſtrat copia & qualitas materiæ evacuatæ: ſi enim ingens quantitas boni cæteroquin puris ſic ſubito exeat de corpore, novimus magnam partem hepatis per ſuppurationem conſumtam eſſe, adeoque & tunc magnum diſcrimen adeſſe. In juvene, ob neglectam in initio morbi ſanguinis detractionem, purulenta hepatitide laborante, non potuit omni arte funeſtum exitum avertere *Tulpius* (*Obſerv. Med. lib.* 2. *cap.* 27. *pag.* 141.), licet pus per alvum exiret, & ſub finem morbi æque liberaliter per os excerneretur. Ubi autem ichoroſum, fœtidum, & varii coloris exit, intelligimus peſſimam conditionem loci ulcerati; imprimis ſi ſimul ſubita ſequatur virium jactura, quæ & in phthiſi conſummata alvi fluxum colliquativum, in ultima funeſti morbi periodo, comitari ſolet. Ita enim quandoque tota ſubſtantia hepatis in ſaniem converſa exit, ut ſola membrana externa, ſed craſſior facta, ſupereſſe inventa fuerit, cavum ſaccum referens; qualia exempla plura recenſet *Bianchi* (*Hiſt. hepat. part.* 2. *cap.* 9. *pag.* 173.).

Unde *Aretæus* (*De cauſis & ſignis morb. diuturn. Lib.* 1. *cap.* 13. *pag.* 42.), poſtquam monuerat, hepate ſuppurato quan-

quandoque pus ad inteſtina converti, recenſet diverſitatem materiæ per alvum tunc evacuatæ, malo fere ſemper cum eventu: ſimul indicat, læſo inſigniter per ſuppurationem validam hepate, alimenta non concoqui, unde quibusdam poſt ulcus hepatis, etiam ſanatum, hydrops tamen ſequitur. Tunc autem bonam ſpem habet tantum: *Si omnia remittantur, pus album, leve, æquale, inodorum venter dejiciat, cibaria vero concoquat*. Hæc enim ſigna bonam ſuppurationem cum viſcerum integritate ſuperſtite demenſtrant.

In tali caſu illa, quæ blande detergunt ulceroſum locum, omnemque putredinem arcent, uſum habent; qualia ad §. 924. laudata fuerunt.

§. 941. SI vero in Venæ Cavæ exeſos fines, hinc in ipſam, denique in maſſam ſanguinis eadem liquida (940.) ſe effuderint, miſcuerintque, teterrima oriuntur, & brevi exitialia, ſymptomata; animi deliquia enormia, frequentia; debilitates ſummæ; pulſus omni modo malus; perturbatio omnium functionum ſimul; mors improviſa. Novus iterum Icterus.

Notum eſt, venam cavam inferiorem hepatis ſubſtantiæ quaſi innaſci, & dum ex hepate egreditur per diaphragma tranſire, & ilico abire in ſinum venoſum dextrum: adeoque ſi ſubito boni etiam puris copia ſic miſceatur ſanguini venoſo, illud momento poſt pelletur per pulmonis anguſtias, ibique poterit hærere, & ſubitam ſuffocationem producere. Si autem loco boni puris acer ichor, putridave ſanies, ſic ſanguinem inundet, & cum illo per totum corpus diſtribuatur, intelligitur facile, omnes omnino totius corporis functiones turbari debere ſimul & ſemel, ac tenera pulmonum & encephali vaſa ab acri humore per illa moto erodi poſſe, unde ſubita & inevitabilis mors fiet. Si vel ſola blandi chyli major copia, ſanni ſubito permiſta, febrim excitare poſſit (vide §. 586. 1.), ſi materia critica ſoluta & mobilis reddita tantas turbas movere valeat (vide §. 587. 619.) in corpore, quid non metuendum erit ab ichore corrupto ſanguini affuſo?

Ubi autem ſenſim ſanguini miſcetur materia in hepate collecta, nondum penitus a conditionibus boni puris degenerans, forte illud inde elui poſſet per urinas, vel per metaſtaſin ad loca minus periculoſa deponi: verum, uti ad §. 936. 4. dictum fuit, *Hippocratis* obſervata videntur ſuadere, non fieri facile in hoc caſu ſalutarem metaſtaſin. Per urinas autem quandoque exire poſſe, *Aretæus* (*Ibidem.*) monuit, dicens: *Si vero ad interiora repat abſceſſus, longe medico natura præſtat: aut enim ad inteſtina, aut ad veſicam pus convertet; verum multo innocentior eſt ad veſicam via*. Et poſtea ſubjungit, ubi de excretione materiæ purulentæ in hepate collectæ per alvum egit: *Optimum vero eſt, per urinas criſin fieri, ſecurior enim & minus noxia eſt hæc puris via*.

§. 842. QUO quidem caſu (941.) nulla valida medela habetur, largus autem uſus eorum, quæ vires focillant, putredini reſiſtunt, humida reſtituunt, aliquid proficit.

Ex dictis patet, ſummum metum eſſe, ne cacochymia purulenta onuſtus ſanguis peſſima mala faciat: longe magis ſi pus in hepate collectum jam degenerare inceperit in ſaniem putridam. Sola indicatio medica tunc hæc eſt, eluere de ſanguine illud corruptum, magna copia liquidi diluentis & blande detergentis exhibita; putredinem hic maxime metuendam cavere, vel natam jam emendare, quantum per artem poſſibile eſt; ſimulque blando, & a putredine alieno nutrimento, novos humores ſuppeditare corpori in locum illorum, quæ jam corrupta eliminari debent de corpore. Serum lactis recentis cum acetoſa coctum, juſcula carnium cum ſucco Citri vel arantiorum, vinum rhenanum, decocto panis, oryzæ, avenæ &c. di-

dilutum, tunc præ reliquis proſunt. Spiritus acidi foſſiles, imprimis ex ſale marino, alcoholis vini tripla copia permiſti, & repetitis deſtillationibus bene uniti, putredinem emendant quam efficaciſſime; laudantur tunc & acquæ minerales, quatenus per omnia fere vaſa mobiles, abſtergunt, abluunt, & per urinæ vias, quandoque & per alvum educunt. Verum magna plerumque debilitas comitari ſolet hunc morbum, & obſervant omnes practici, aquas illas, cæteroquin adeo ſalubres, nihil prodeſſe, niſi tantum de viribus vitalibus adhuc ſuperſit in corpore ægro, ut moveri poſſint. Formulæ tales, quæ in hoc caſu conducerent, in materia medica ad §. 944. habentur.

§. 943. AT ſi ultima obtinet mali ſpecies (937. num. 5.), tum deprehenſus tumor, lino, ferro ignito, cauſticis, lanceola aperitur; vulnus leniter erodentibus & ſuppurantibus tam profunde exeditur, donec ad vomicam perventum.

In hoc caſu quantocyus via puri in hepate collecto paranda eſt: optime enim *Aretæus* (*Ibidem*) monuit; *Si extra feratur abſceſſus, non ſecare utique malum eſt: ſi enim ita ſinatur, a pure jecur eroditur, nullaque mortis dilatio eſt.* Interim tamen, cum adeo ſanguinolentum viſcus hepar ſit, & omnium venarum originem, & ipſius ſanguinis fontem, in hepate ſtatuerint Veteres Medici, hinc ſummum periculum metuebant a ſectione; unde *Aretæus* (*Ib.*) mox ſubjungit: *Si ſecare autem malis, profluvii ſanguinis periculum inſtat, ſtatimque hominem perdi contingit, nam ſanguinis e jecore profuſio nullo modo coerceri poteſt.* Ideo voluit ſectionem inſtituendam eſſe ferro candenti; ut ſimul & ſecaret & combureret, atque ita metuendam hæmorrhagiam cauterio actuali compeſceret eodem momento, quo vulnus infligeretur. Et *Hippocrates* (*De Internis cap.* 30. *Tom.* 7. *pag.* 661.) in eodem caſu, quum hepar maximum fuerit, & extrorſum prominuerit, inuri juſſit. Interim tamen videtur a ſectione prudenter inſtituta non tantum periculum eſſe lethalis hæmorrhagiæ: dum enim pertunditur talis abſceſſus, cultelli vel lanceolæ apex hæret in ſacco pleno pure, quod removet ad magnam ſatis diſtantiam membranam pus coercentem a vaſis ſuppoſitis. Præterea obſervata docent, viſcerum totam ſubſtantiam per abſceſſus purulentos quandoque conſumi, absque ulla hæmorrhagia, licet maxima etiam vaſa ſanguinea adſint. Docet hoc phthiſis, in qua ſæpe totus pulmo conſumitur, antequam moriantur, nec tamen hæmorrhagia pereunt: & in hepatis abſceſſu, quo pertuſo libra una & media puris effluxerat, & in cujus cavo poſt mortem pugnus circumrotari poterat absque ulla reſiſtentia, mirabatur *La Motte* (*Traité complet de Chirurgie Tom.* 1. *pag.* 327.) nihil ſanguinis exiviſſe. Præterea *Aretæus* (*Loco paulo ante citato.*) voluit, ferrum candens tantum intrudi debere usque ad puris locum: vetum hæmorrhagiæ metus tantum eſſet a vaſis exeſis, vel cultello lædendis, quæ in profundo hærerent vomicæ; adeoque patet cauterium ne tunc quidem pervenire ad locum, a quo hæmorrhagia metuenda foret. Porro ſi eſchara ſic inuratur, aliquot ſæpe dies requiruntur, antequam illa, optimis etiam remediis emollita, a vivis partibus ſeparata cadat, quod non ſine magno dolore fit: imo ſæpe, tali eſchara jam decidua, adhuc ſcalpello opus eſt, dum nondum ſaccus ille purulentus apertus eſt: qualis caſus habetur apud *Bianchi* (*Hiſtor. hepat. parte tertia Tom.* 1. *pag.* 368.), ubi cauſtico potentiali quamvis profunda eſchara inuſta fuiſſet, tamen adhuc ſcalpello pertundi debebant. Cum autem hoc in caſu periculum in mora ſit, patet, ſectionem uſtioni præferendam eſſe. Præſtat autem prius ſcalpello dividere integumenta abdominis, ut abſceſſus pars prominens in conſpectum veniat, & tuto dein absque ulla læſione partium vicinarum pertundi poſſit.

Cum autem eventus periculoſi hujus mali incertus ſit, & qualitas puris emiſſi fere tantum docere poſſit, an æger ſuperſtes eſſe poſſit, vel non; monendum prius eſt, certam inſtare perniciem, niſi cito paretur puri in hepate collecto exitus; neque tamen, aperto abſceſſu, certam ſalutem promitti poſſe. Sic Medicus prudenter ſuæ famæ conſulet.

§. 944. SI tum album, æquale, læve, inodorum, ſpecillum non colorans, pus extrorſum exit, ſpes eſt: oportet enim ut ulcus tractare (402. ad 513.); ſimul interna depurantia medicamenta adhibere.

Recenſentur hic boni puris notæ, de quibus antea ad §. 387., uti & aliis in locis dictum fuit: novimus tunc nullam adeſſe putredinem, ſed per benignam ſuppurationem extrema vaſorum infarcta ſanguine immeabili, ſeparata eſſe, adeoque ſpem eſſe ſanationis, licet tamen nondum abſit metus: nam & bona ſuppuratione in hoc viſcere poſſunt exhauriri omnes vires, & ſenſim contabeſcere æger. Locus *Hippocratis*, ubi Prognoſis illa habetur, ad §. 933. citatus fuit. Quomodo autem ulcus apertum tractari debeat, in capitulo *de Abſceſſu*, ad numeros in textu poſitos dictum fuit.

Simul conducent & illa remedia interna, quæ ad §. 942. laudata fuerunt, quorum & formulæ quædam in materia medica ad hunc numerum habentur.

§. 945. SI autem flavus, fuſcus, lividus, niger, fœtidus, ſpecillum colore iridis inficiens, ſanioſus, amurcoſus ichor prodit, ſenſim exedetur jecur; conſumetur æger; fientque fere eadem ſymptomata (941.).

Omnes enim hæ dotes puris educti deſignant illud degenerare a conditionibus boni puris præcedenti paragrapho enumeratis; & quidem illo ordine, quo recenſentur in textu hoc diverſitates puris emiſſi, periculum infauſti exitus creſcit, & major corruptelæ gradus indicatur. Simul etiam tunc novimus, peſſimam debere eſſe conditionem loci, in quo corrupta talis materia hæſit, & ſæpe ſatis diu.

Interim tamen & obſervata medica docuerunt, quandoque evaſiſſe ægros, licet aperto abſceſſu præter pus bonum & alia exirent. Juveni enim quatuordecim annorum, poſtquam calefacto admodum corpore pedes aquæ frigidæ immerſiſſet, orta fuit febris, quæ tandem abſceſſum magnum in hepate fecerat, unde totus corporis habitus marceſcebat. Aperto dein abſceſſu & educto pure, dum renovabatur apparatus Chirurgicus, exibat materies ſanguinolenta, ſpiſſa admodum, quandoque flava, amara, omni dote bilioſa, & ſemper aderant flocculi, qui ipſam hepatis vaſculoſam ſubſtantiam manifeſte referebant. Ne autem ſtagnans in hoc ulcere materia reſorberetur & ſanguini denuo admiſceretur, cannulam argenteam, pluribus foraminulis a latere pertuſam, & obtuſo apice inſtructam, immiſit apeturæ ulceris peritiſſimus Chirurgus, ut ſic liberrime ſemper exire poſſet collecta materia: ne autem excoriaretur a depluente liquido acriori vicina cutis, lamina plumbea illam tegebat. Febricula lenta, quæ hactenus adfuerat, minuebatur quotidie, redibat ſolita toroſitas corpori ſenſim, & brevi conſolidabatur ulcus (*Academ. des Sciences l'année* 1730. *Hiſt. pag.* 53.). Verum notatur in miro hoc caſu, vomicam hæſiſſe in anteriori & convexa hepatis regione, nec recenſentur talia ſigna, quæ magnam putredinem ſimul adfuiſſe docerent.

Quandoque & alius liquor præter pus exivir, ſuperſtite ægro. Ita *Lyſerus* in Epiſtola ad *Celeberrimum Bartholinum* (*Epiſt. Tom. Barthol. Tom.* 2. *pag.* 639.) notat, quod, hepate ſuppurato, per candens ferramentum via facta fuerit puri, copioſe erumpenti, quod per plures dies conſertim effluxit. Dum autem Chirurgus ſtylum profunde in ulceris cavum demitteret, aquæ citrinæ copia ad tres libras & ul-

ultra profluxit; quo fluxu ceſſante, pus iterum prodiit, & perrexit ultra annum exite, ſed mediocri quantitate, & relicta fuit in dextro hypochondrio fiſtula.

Unde apparet, ſemper quidem magnum diſcrimen adeſſe, ubi a bono pure degenerans materia exit; certum tamen interitum tunc tantum præſagiri, ubi putrida exit ſanies. Unde *Hippocrates* in loco ad §. 933. allegato, & in *Coacis* (*Num.* 451. *Tom.* 8. *pag.* 878.) ſtatuit: *Quibus hepate inuſto velut amurca exit, lethale.* Fæx autem illa nigricans & ſubpinguis, quæ in oleo olivarum expreſſo ſubſidet ἀμόργη dicitur, uti patet ex Dictionario *Erotiani* (*Tom.* 2. *pag.* 110.), qui plures dictiones *Hippocratis* collegit & explicuit. Deſignat autem talis amurcoſa materia, aperto abſceſſu profluens, ipſam hepatis ſubſtantiam in putrilaginem diſfluere.

§. 946. ATque rurſum ſi poſt inflammationem jecinoris adſunt conditiones (392.) ſcirrhus ibi naſcetur: qui tumore, duritie, incremento, & ſuam ſedem, & vicina lædit, hinc iterum eadem fere mala, ſed lenta producit; mollibus non auſcultat; acribus in cancrum (492.) horrendum vertitur, cujus dein terribilia effecta intelliguntur ex (499.) comparato cum hac ſede affecta: præcipuum ſcirrhi talis effectum, Icterus perpetuus.

Quomodo & quibus de cauſis inflammatio in ſcirrhum abeat ad §. 392. dictum fuit; & in morbis inflammatoriis, hactenus pertractatis, patuit, quandoque duros tales & indolentes tumores manere qui ſola mole & preſſione vicinorum vaſorum moleſti ſunt, & viſcerum, in quibus hærent, functiones turbant. Frequenter autem tales ſcirrhoſas indurationes in hepate inveniri, & ipſe in cadaveribus vidi, & fide digniſſimæ aliorum obſervationes teſtantur. Alia occaſione (vide §. 485.) dictum fuit, materiam atrabilariam ſanguinis, & bilis, ſcirrho originem frequenter dare; ſed & hæc ſæpe hepatitidem producit (vide §. 916.). Accedit præterea, quod lentiori impetu ſanguis venæ portarum moveatur per hepar; unde, ubi febrilis motus vel ſponte ſua, vel per venæ ſectiones, aliaque velocitatem circulationis minuentia remedia, nimis cito ſopitur, antequam ſolutum fuerit illud inflammatorium concretum, vel benigna ſuppuratione ſeparatum, tunc talis ſcirrhoſa durities in hepate manet, & poſtea chronicis morbis difficillimis dat originem. Hunc hepatitidis exitum optime notavit *Aretæus* (*De cauſis & ſignis morbor. diuturn. Lib.* 1. *cap.* 13. *pag.* 42.) dicens: *Verum ſi a phlegmone hepar non ſuppuratur, nemini dubium fuerit, tumorem durum ſubſidentem* (loco ἴζον *Petitus* legit χρονίζοντα temporis progreſſu) *in ſcirrhum mutari ac ſtabiliri; quando continuus dolor non infeſtat, quumque adeſt, obſcurus ſentitur.* Et poſtquam varia mala, quæ ſcirrhum hepatis comitari, vel ſequi ſolent, enumeravit, dicit: *Malorum autem colophon hydrops.* In hydropicorum autem cadaveribus frequenter inventum fuit hepar ſcirrhoſum, uti poſtea in Capitulo de hydrope ad §. 1229. dicetur. Quandoque hepar ſcirrhoſum redditum immaniter mole augetur ſimul, qualem caſum habet *Bonetus* (*Anat. Pract. lib.* 3. *Sect.* 16. *Obſerv.* 3. *tom.* 2. *pag.* 280.) mulieris, cui poſt ulcus ſub dextra axilla diu apertum, dein imprudenter conſolidatum, dolor circa hepar obortus eſt, & tumor, qui ſenſim auctus icterum producebat; fruſtra tentatis pluribus remediis, in tantam molem excrevit, ut dies noctesque in ſella, dextro latere verſus terram reclinato, ſedere cogeretur. In cadavere totum hepar ſcirrhoſum repertum fuit, & quatuordecim libras civiles in lance pendens. Alii ſimiles caſus ibidem habentur. Aliquoties inveni in cadaveribus totum hepar exſuccum inſtar corii rigidi, ſed contractum & mole inſigniter minutum. Mira hepatis facies deprehenſa fuit ab Eruditiſſimo Medico *Cornelio Henrico Velſe*

(*In Diſſertatione Inaugurali de mutuo ingreſſu inteſtinor. & aliis machinæ humanæ extraordinariis Lugd. Batav.* 1742. *pag.* 42.) in cadavere hydropicæ mulieris; totum enim hepar erat mole parvum, durum, ac rigidum, & in omni ſua ſuperficie tam gibba quam concava aſperum tuberibus ſolidis & ſibi mutuo fere contiguis, quæ ex baſi latiori, ipſi hepatis ſubſtantiæ inſidente, in apices obtuſos & rotundos deſinebant; in hepatis diſciſſi interioribus nulli ſcirrhi nec vomicæ repertæ fuerunt. Nec tamen miſera hæc mulier de moleſtiis in hypochondrio dextro conqueſta fuerat, ſed quidem circa cardiam; & fatetur egregius ille vir, quod in vivente nullum tumorem aut peculiarem duritiem hypochondrii dextri percipere potuerit.

Facile autem patet, tales tumores ſcirrhoſos premendo vaſa vicina producere omnia fere eadem mala, ac §. 918. recenſita fuerunt, niſi quod omnia lentiori gradu procedant, quia tumor inflammatorius augetur velociter, ſcirrhoſus autem lentiſſime ſolet increſcere. Frequentius autem ſcirrhoſæ tales indurationes in hepate naſcuntur, quam forte creditur, imprimis ſi febres autumnales, poſt fervidiſſimam æſtatem epidemice graſſantes, nimis cito corticis peruviani uſu ſupprimantur: ſolet tunc ſupereſſe color ictericius in oculis, ponderis prementis ſenſus circa præcordia, auctus repleto poſt paſtum ventriculo. Niſi tunc ſubito ſolventiſſimis remediis, ad §. 924. laudatis, magna copia & diu ſumtis, ſuccurratur, indomabilis poſtea ſcirrhus manet; languent tales ægri diu, pallidi, ſubicterici, & ſæpe in hydropem tandem incidentes pereunt. Ubi autem confirmatus jam ſcirrhus diu hic hæſit, & vel per febrim natam, aut acria remedia, agitetur, per vomitoria v. g. purgantia valida & ſimilia, in cancrum degenerat, uti antea in ſcirrhi hiſtoria dictum fuit. Si jam applicentur illa, quæ ad §. 499. de horrendis Cancri exulcerati, omnia vicina depaſcentis, effectis dicta fuerunt, ad ſedem in hepate occupatam a ſimili malo, ſatis patet, quantis cum cruciatibus inevitabilis mors ſequi debeat. Quandoque obſervatum fuit, poſt icterum diuturnum horrendos naſci in abdomine dolores; ſanguinem magna copia ſurſum & deorſum exire, unde animi deliquium & mors: tunc veroſimile videtur, cancroſum acrem ichorem eroſiſſe vaſa. *Forestus* (*Anatom. Pract. lib.* 3. *Sect.* 17. *Obſerv.* 5. *tom.* 2. *pag.* 299.) ex *Ballonio* talem caſum recenſet, ubi hepar poſt mortem, cancri modo affectum, reperiebatur.

Quare autem, & quo in caſu Icterus perpetuus ſcirrhum hepatis comitetur, explicatum fuit ad §. 918.

§. 947. UNde patet, id malum per ſua ſigna cognitum (946.) mitiſſime tractandum, ſanari vix unquam.

Quando de ſcirrho agebatur, patuit, quanta ſit difficultas in curatione etiam illis locis ubi manubus acceſſus datur, & epithemata, frictiones, ſuffumigia adhiberi poſſunt: ſimul conſtitit, quanta cautela opus ſit, ut determinetur, an cura debeat adhiberi cum tantus metus ſit in ſcirrho, inveterato inprimis, ne in cancrum degeneret. Evidens ergo eſt, ſumma prudentia opus eſſe, ut talis morbus tractetur, & ſola illa tuta eſſe, quæ abſque acrimonia, abſque augmento velocitatis humorum, ſolvendi vim exſerunt, de quibus antea jam dictum fuit. Sed & ſimul patet, talibus remediis incipientem in viſceribus ſcirrhum ſuperari poſſe, non vero ſufficere, ut duriſſima & lapidea fere moles ſcirrhoſa in hepate tollatur. Unde & *Galenus* (*lib.* 2. *method. medend. ad Glaucon. cap.* 7. *tom.* 10. *pag.* 380.) dicit: *Hepatis autem ſcirrhum, incipientem quidem, ſæpe curavimus, inveteratum vero neque ipſe ſanare potui, neque alium novi, qui poſſet. Omnes enim ita affectos omnino ſequitur hydrops. Plurimi autem longiori temporis ſpatio intereunt, nonnullos vero brevi perire vidi, quibus alvus multa dejiciebat.* Notandum autem

tem, quod *Galenus* inveteratum ſcirrhum hic non vocaverit, qui per annos jam duraſſet, nam in textu habetur *ἐκπαθέντα δὲ εἰς πλείους ἡμέρας*, quod non adeo longum temporis ſpatium ſignificat. Videtur autem admodum probabile, celeriter ex hoc morbo periiſſe illos, quibus ſcirrho in cancrum jam degenerante acris ichor in inteſtina depluens immedicabilem & ſubito lethalem hypercatharſin fecerat.

§. 948. SI autem in parva modo parte jecoris exigua talis inflammatio hæſit, calculo, ſcirrho exiguo, puſtulæ, exiguo abſceſſui, originem dabit: quæ per ſe parum, ſed orta febre multa mala pariunt.

Docuit Anatome, & imprimis injectiones *Ruyſchianæ*, viſcerum fabricam ex vaſorum textura conſtare, quam pro informi parenchymate antiquitas medica habuit: ſed & in partibus corporis humani hac arte præparatis, per microſcopia manifeſte videmus, vaſa in omni fere puncto ramulis emiſſis inter ſe communicare, atque ita obſtructione exigua nata in quodam loco, non ilico intercipi omnem humoris vitalis per partem affectam motum, ſed per alios vaſorum ramulos liberos, per anaſtomoſin communicantes, viam fieri. Hoc autem requirebatur, ne a levi obſtructione ſtatim inſigniter lædi poſſet viſcerum actio. Si ergo in hepatis exigua parte talis inflammatiuncula hæſerit, non producet magna mala, & ideo vix cognita negligitur, dum tamen in loco affecto ſimiles effectus producit, licet minores, ac valida inflammatio in toto hepate nata. Poterit ergo & inde manere parvus ſcirrhus, quandoque & minimus calculus, dum humores in hepate ſecreti, imo & ſanguis venæ portarum humorem ſecernendum continens, adeo in concretionem calculoſam pronus eſt, uti ad §. 916. dictum fuit. Dum evolvimus ſcripta illorum, qui in cadaveribus mortuorum cauſas morborum ſcrutati ſunt, invenimus ſatis frequenter repertas fuiſſe, & in hepate, & in aliis viſceribus, leves tales vix animadverſorum morborum reliquias, quæ nullis indiciis in viventibus ſe manifeſtaverant. Idem toties obſervaverunt & Anatomici, qui violenta morte peremptorum hominum cadavera in uſus Academicos quotannis diſſecant. Interim tamen & hoc verum eſt, durum talem tumorem, licet exiguum, premere tamen & utcumque impedire ipſi adjacentia vaſa, effectu quidem non adeo ſenſibili, dum pacato motu per vaſa moventur humores; verum ubi per febrem velocius moti humores vaſa ſimul plus diſtendunt, tunc in omni ambitu duri talis tuberculi facile inflammatio naſcitur, & per viciniam propagatur, unde plurima mala fiunt: Sic obſervamus ſcirrhum in mammis in corporibus euchymis ſæpe per plures annos manere innoxium, nec mole augeri: ubi vero ab alia cauſa febris excitata movet celerius ſanguinem, augetur ſubito, & brevi in cancrum degenerat. Patet ergo facile, ob eandem rationem & in hepate a ſimilibus cauſis, licet in initio levibus, multa mala produci poſſe.

§. 949. TAndem etiam inflammatio hepatis definit ſubito in mortem, ſi cauſæ inflammationis tam validæ, ut nihil per totum jecur tranſire queat, febre ſimul intenſa urgente: tum ſtrictum ad fines, dilatatum ad vaſa hepar, nullam functionem obit; fit Icterus ſubitus & ingens; rumpuntur vaſa; effunditur ſanguis & bilis; moritur ilico æger. Id futurum prædicit, 1. vis morbi in hepate cognita; 2. ſumma & ſubita reſolutio virium: at vero jam fieri docet vomitus, aut ſeceſſus ſanguinis, bilis, fœcis amurcoſæ, viridis, nigræ, fœtidiſſimæ, cadaveroſæ; ſingultus magnus perpetuus; febris intentiſſima; ſitis inextinguibilis; ſubitus admodum pallor.

Huc uſque conſiderati fuerunt diverſi hepatitidis exitus, dum vel in ſanitatem benigna reſolutione (§. 922.), vel coctione & excretione materiæ morboſæ (§923.) terminabatur, vel in alios morbos abibat, facta ſuppuratione (§. 933.) vel relicto ſcirrho (§. 946.). Supereſt jam, ut conſideremus, quomodo peſſima hepatitis quandoque mortem, & ſubito quidem, producat, ut medela efficaci ilico adhibita ſuccurratur, vel ſaltem, ſi arte omni major morbus fuerit, ex ſignis obſervatis mortem brevi ſecuturam prævideat Medicus, & prædicat, ſicque omni culpa vacet. Ideo *Hippocrates* (*In Prognoſt. initio*, *tom.* 8. *p.* 583. *&c.*) monet medicos, ut Prognoſi formandæ in morbis incumbant ſeduli, cum ſanos omnes ægrotos facere nemo poſſit: *Sic enim omnes cum merito admirabuntur*, *& medicus optimus cenſebitur*. *Namque & eos*, *qui ſervari poſſunt*, *multo etiam melius ſervare poterit*, *ex longo tempore ſingula præmeditatus*, *& eos*, *qui tum obituri mortem*, *tum evaſuri ſint*, *ſi præviderit*, *prædixeritque*, *omni prorſus culpa vacabit*.

Ubi ergo materiæ inflammatoriæ, anguſtiis vaſorum impactæ, tenacitas maxima eſt, & copia tanta, ut obſtruendis omnibus vaſis ſufficiat, ſimulque febris valida urgeat ſanguinem in loca obſtructa, totum hepar tumet, omnia vicina comprimit, adeoque & bilis exitum in inteſtina impedit; unde ſubito ictericus color per totum corpus diffunditur. Verum cum adeo friabile hepar ſit, & mollia omnino ac pulpoſa vaſa habeat, illa, jam diſtenta ultra modum, tantam vim ſuſtinere diu non poterunt absque ruptura; hinc effundentur humores in cavum abdominis, & cita mors ſequetur. Præterea in tali caſu aboletur influxus vitalis humoris in arterias, effluxus per venas, tuncque Gangræna adeſt (vide §. 419.) brevi omnia hic putrefaciens. Validiſſima autem talis, & ſubito perimens hepatitis, raro fit, niſi ubi ſubito tenax materies, fuſa & mobilis reddita, in hepar irruit, & ſimul ac ſemel omnia ejus vaſa opplet. Ita *Hippocrates* (*De Internis affectionibus c.* 29. *t.* 7. *p.* 629.) monet, quandoque ab atra bile, in hepar irruente, acutam adeo naſci hepatitidem, ut æger animam ſubito efflet. Subitam talem vaſorum rupturam, & enormem hinc hæmorrhagiam pariter in hepatitide metuiſſe videtur *Aretæus* (*De cauſis & ſignis morb. acut, lib.* 2. *c.* 7. *p.* 19.). Sic enim habet: *Sanguinis utique profluvia ex hepate omnium maxima fiunt*: *venarum enim radicatio* (*eſt*); *neque in ipſo valida phlegmone haud ita frequenter*, *neque in partibus magis præcipuis oritur*, *homo enim vita excedens prævenit*. Et paulo poſt ſubjungit ſequentia: *Si vero a majori cauſa*, *plaga vel continuis corruptionibus multorum vitioſorumque ciborum*, *ebrietate*, *vehementi refrigeratione*, *phlegmone in portis jecoris fiat*, *celerrima pernicies*. Ita etiam ſi caloribus æſtivis, vel validiſſimo corporis motu, pinguedo omenti fuſa magna copia & impetu in hepar ruat, &, difficilius tranſire potens per vaſa minima, obſtruat ultimos venæ portarum fines, ruptis vaſis, ſubita mors fit. Calido æſtivo tempore hoc quandoque obſervatur in armentis, quæ lætis in paſcuis pingueſcunt: incipiunt languere, angi ſubito, vertiginoſa fieri, oculi flaveſcunt, paulo poſt concidunt mortua, & totum abdomen plenum ſanguine invenitur. In equis, imprimis obeſioribus, poſt quietem ſubito validiſſimo curſu exercitatis, idem quoque contingit ſatis frequenter, & pariter ſanguis extravaſatus, quandoque & fuſæ pinguedinis aliquot libræ inventæ fuerunt in abdominis cavo.

Signa autem funeſti talis in hepatitide eventus ſunt:

1. Si v. g. in atrabilario corpore, vel in homine valde obeſo, calidiſſima tempeſtate, & exercitio corporis, ſtagnantia dudum in motum deducta fuerint, vel ſi quis ſudante poſt validum motum corpore frigidiſſimæ aquæ ſe immerſerit ſubito, tunc novimus tales cauſas prægreſſas fuiſſe, unde jure tale malum metuitur. Si tunc ſubito ingens anxietas, ob denegatum ſanguini venæ portarum per hepar tranſitum (vide §. 631.), ſequatur, in tumo-

morem elevetur hypochondrium dextrum, oculi flaveſcere incipiant, febris valida inſurgat, novimus jam adeſſe illum morbum, & quidem periculoſiſſimum.

2. Signa hic recenſita docent, vel vaſa rupta ſanguinem larga copia fundere, tuncque ſumma illa & ſubita virium reſolutio obſervatur, & ſubitus pallor oritur in vultu; vel, gangræna nata, omnia jam putreſcere. Quandoque, ruptis vaſis hepatis, ſanguis in cavum abdominis delabitur; aliquando & in inteſtina vel ventriculum venit, tuncque ſurſum vel deorſum expellitur. Memorabilis talis caſus habetur apud *Veſalium* (*In Epiſtola de rad. Chinæ tom.* 2. *operum p.* 674.) de celebri juriſconſulto, qui languida valetudine dudum vixerat; cumque nonnulla per tranſennam percunctatus fuerat de morbo ſuo *Veſalium*, qui circa hepar hærere obſtructionem dixit, promiſit ſe ſequenti die adfuturum Anatomicæ demonſtrationi, circa viſcera abdominalia inſtituendæ, ut nempe morbi ſui ſedem attente conſideraret. Verum eodem die paucis poſtea horis inter cœnam de mira corporis imbecillitate conqueſtus fuit, ac impedita reſpiratione, & paulo poſt exſpiravit. *Veſalius* ſequenti die tam ſubitæ mortis cauſam in cadavere inquirens invenit, univerſum corporis ſanguinem adhuc calentem in peritonæi cavum confluxiſſe, rupto venæ portarum trunco. Hepar totum candidum erat, & multis tuberculis aſperum, & tota anterior jecoris pars, & univerſa ſiniſtra ſedes, inſtar lapidis indurata erat; poſterior vero pars, ubi vena cava hæret, putredine vitiata & mollis apparebat. Si autem in chronicis & lentis talibus hepatis morbis tandem rumpantur vaſa, an non idem metuendum erit, dum ſubito infarcto toto hepate febris acuta urget ſanguinem valido impetu in loca obſtructa? In Epidemicis *Hippocratis* (*Lib.* 7. *Ægrot.* 13. *Tom.* 9. *pag.* 558. 559.) talis caſus habetur, qui hoc docet. *Chartadi* enim febris ardens oborta erat, cum bilis copioſa ſurſum & deorſum evacuatione, & circa lienem tumor rotundus obſervabatur, ſignum dans, ſanguinis tranſitum ex liene per hepar impediri: eadem die ſanguis ad congii menſuram per alvum exivit, repetita etiam vice; tertia vice grumos concreti ſanguinis excrevit; aderat autem anxietas circa cardiam, quæ poſtea augebatur; accedebant animi deliquia, & delirium; ſub veſperam magna jactatio corporis præ anxietate: pedes frigeſcebant, pectore & capite incaleſcentibus, & inſtante jam morte parvis ſudoribus diffluebat: ubi vero aliquid per alvum dimitti velle ſibi dixiſſet, oculis defixis, paulo poſt exſpiravit. Qui omnia hujus morbi phænomena conſiderat, non dubitabit, ægrum hunc acutiſſima hepatitide laborantem, ruptis vaſis ſanguine per alvum effuſo, ſubito periiſſe. Unde & in *Coacis* (*Num.* 605. *tom.* 8. *p.* 888.) dixit: *Sanguinem ſplendidum dejicere, malum eſt, tum alias, tum ſi quis dolor adfuerit.* Et alibi (*Ibidem Num.* 611.): *Lethale autem & album ſanguinem dejicere, multa grumoſa dejectione: item album & liquidum cum ventris tumore.* Ubi notandum, quod alba illa & liquida dejectio cum ventris tumore ſatis indicent bilem non venire in Inteſtina, adeoque circa hepar malum latere.

Inde etiam apparet, quare *Hippocrates* (*Aphoriſm.* 37. *Sect.* 7. *tom.* 9. *pag.* 311.) ſanguinis vomitum cum febre damnaverit.

Ubi autem una cum febre intenſiſſima, & ſiti inexplebili, per alvum olidiſſima & cadaveroſum fœtorem ſpirans amurca exit, certo novimus hepatis inflammationem in gangrænam abiiſſe, totumque hoc viſcus peſſima putrilagine corrumpi, adeoque certam mortem inſtare. Singultum autem in hoc morbo pro peſſimo ſigno haberi, jam antea ex *Hippocratis* locis ad §. 915. citatis conſtitit. Verum & ſingultus oriri poteſt ab effuſo copioſo ſanguine, uti alia occaſione ad §. 659. monitum fuit. Pleraque ex peſſimis illis ſymptomatibus, dum hepatitis in ſubitam mortem tendit, habet *Aretæus* (*De cauſis & ſignis morbor. acutor. Lib.* 2. *cap.* 7. *pag.* 19.) di-

dicens: *Ignis enim profundus, obſcurus, acer, pulſus torpidi, doloris ſpecies varia omnis generis: nonnunquam enim dextra in parte defigitur, adeo ut acutum telum adactum eſſe videatur; interdum tormini-bus ſimilis eſt: rurſum vero interdum dolor cum ſumma gravitate conjungitur, atque inter dolendum proſtratio virium & vocis privatio &c. colore ex atro viridi infecti ſunt, plumbeo quaſi &c. magna eſt in corpore ſegnities, extrema fringent, tremor adeſt, horrores, ſingultus inanis convulſivus, icterus, mera bilis, totum corpusললbilioſo colore perfunditur.*

§. 950. **E**X his omnibus expoſitis (914. ad 950.) intelligi poſſunt infinita ſymptomata in morbis acutis occurrentia; quorum ignota ratio inanes malignitatis fabulas produxit: nam ab hepate omnia viſcera abdominis, adeoque omnes illorum actiones, digeſtionis, aſſimilationis, nutritionis, refectionis ſanguinis, excretionis alvinæ. pendent. In Hepate triplex, facile in calore putreſcens humor, ſanguis multus & ſolutus, bilis veſicaria, & hepatica: Hepatis cum diaphragmate & corde magna vicinitas: finibus bilioſis obſtructis facile liquor Portarum bilioſus in Cavam tranſit. Tum ex iis ſolis perſpicitur, quam varia, quam multiplex Icteri idea? Cur aliquando facile ſanetur, & quando? Cur ſæpe ſit pertinaciſſimus? Cur ſæpe cito, ſæpe tarde admodum occidat? Cur per vices accedat, maneat, abeat, redeat? Cur cum tantis anxietatibus, vomitu, dolore, convulſione, præcedentibus, appareat, quieſcat, redeat? & quid tum denotet? Cur in acutis tam calamitoſus ante ſeptimum diem? Cur tam inexpugnabilis in iis poſt ſeptimum diem? Cur dyſenteria larga, cito deſinente, tam bene ſanetur? Cur miſſio ſanguinis tam parum hos morbos juvet? Cur in omni morbo acuto adeo attendendum ſit ad hypochondriorum dolores, tumores, retrorſum elevationes? Cur color oculorum, urinæque tam cito icterum præſentem & abeuntem deſignent? Cur vitia inflammatoria, ſuppuratoria, gangrænoſa, ſcirrhoſa, cancroſa, lienis, ventriculi, omenti, meſenterii, inteſtinorum, ſemper ipſum hepar adeo violenter infeſtent? Cur tam enormiter vitia inflammatoria hepatis viciſſim & ſcirrhoſa illa afficiant? Cur jecur tam immenſum augeri, tumere, itemque exſiccari poſſit? Cur hydrops a malo hepatis, & tympanitis eo crudelior? Cur ab hydrope extenuatio, & exſiccatio hepatis, cum prætumido liene? quæ dyſenteria hepatica? &c. ſunt enim infinita, quæ huc ſpectant.

Sequuntur jam Corollaria quædam practica, quæ ex illis, quæ hactenus de hepatitide dicta ſunt, ſequuntur, & multum lucis tam cognitioni, quam curationi morborum affundunt.

Quorum ignota ratio &c. In febribus acutis duplex imprimis diſcrimen obſervaverunt medici: vel enim aderat validior ſanguinis circumductio, cum calore magno totius corporis, reſpiratione cita, anheloſa, pulſu celeri, forti, magno: videbant tunc omnia, quæ humorum copiam & motus celeritatem minuunt, inſigniter prodeſſe, ut venæ ſectionem, diluentia, nitroſa &c., & ſæpe feliciter per artem ſanari hos morbos, licet in initio invaderent ſummo cum impetu. Verum & aliud febrium acutarum genus obſervatur pejus longe & periculoſius, ubi ilico vires proſternuntur; calor longe mitior adeſt, ſæpe & frigus extremorum, anxietas magna, pulſus celerrimus, debilis, maxime inæqualis, ſæpe quaſi evaneſcens ſub digito tangentis medici, ſitis ſæpe vix ulla. Has febres ob ſubitam illam, etiam in robuſtis, virium proſtrationem, abſque ullis evacuationibus factis, malignas vocaverunt medici, & non ſine ratione. Docuit jam obſervatio, in talibus febribus profuiſſe illa remedia, quæ vires oppreſſas erigerent, & aromatico ſtimulo

mulo incitarent utcumque: ſcordium, ruta, angelica & ſimilia, alexipharmaca dicta, dabantur in his febribus optato cum ſucceſſu, dum larga copia aquæ infuſa, addito pauco vino, vel aceto, calida potabantur. Dum enim his impletum foret corpus, blandus ſudor ſolebat ſequi, per quem ſurgebant vires vitales, & expellebatur ſæpe de corpore epidemicum illud miasma, quod omnia hæc mala fecerat. Ubi autem prioribus febribus, in quibus magnus calor & inflammatoria ſanguinis ſpiſſitudo aderant, talis medela fiebat, omnia ruebant in pejus, & ſummo periculo exponebantur ægri. Unde *Sydenhamus*, uti ad §. 736. dictum fuit, adeo inſurgebat in illud malignitatis vocabulum, quod medici omnibus morbis gravioribus applicabant, etiam inflammatoriis; & calido regimine ac ſudoribus vi expreſſis perdebant plures ægros, qui bona medendi methodo ſervari potuiſſent.

Cum autem in hepatitide magna ſæpe adſit anxietas (vide §. 631.), & ab impedito libero tranſitu per venam portarum impediri, vel turbari ſaltem, debeant omnium viſcerum abdominalium functiones, magna quandoque debilitas ſimul adſit ob corruptam ſæpe in hoc morbo bilem, circa præcordia hærentem (vide §. 661.), minus periti quandoque tractaverunt hepatitidem inflammatoriam pro febre tali maligna, magno certe ægrorum damno. Sedula obſervatio cauſarum hepatitidis (§. 916.) & effectuum (§. 918.), qui ſimul ſigna morbi præſentis ſunt, non patietur, attentum medicum hic falli.

IN HEPATE TRIPLEX &c. Bilis inter humores inquilinos corporis acerrima eſt, & cito putreſcens (*H. Boerhav. Inſtitut. Medic.* §. 99.): ſanguis ipſe venæ portarum proximam bilis materiem continet: verum bilis efficacia talis eſt, ut ſanguinem ſolvat; unde poſt diuturnum icterum, ſoluto nimis ſanguine a bile admiſta, ſolet immedicabilis hydrops ſequi. Præterea ſanguis venoſus, ab inteſtinis & ventriculo redux, continet fluidiſſimam partem, quam venæ meſentericæ reſorpſerant; ex liene per venam ſplenicam veniens ſanguis dilutus eſt & attenuatus; omenti ſanguis venoſus habet in ſe reſorptum tenuiſſimum rorem, qui in cavum abdominis ex arteriis exhalaverat; unde patet ratio, quare ſanguis venæ portarum dilutus ſit & ſolutus, quamvis venoſus jam redditus perdiderit multa, per arterioſas ſecretiones inde ablata: omnibus enim bene conſideratis, videntur plura reddi huic ſanguini, quam inde ſeceſſerant. Verum talis ſanguis, in maximo trunco portarum venæ & majoribus ejus ramis, obſtructo hepate, ſtagnans, in loco adeo calido, reſpirationis perpetua actione conquaſſatus, proximam bilis, facile putreſcentis, materiam continens, cito corrumpitur; & ideo, uti ad §. 933 dictum fuit, ſuppuratione in hepate nata, raro bonum pus fit; ſed potius metuenda eſt funeſta putredo.

HEPATIS CUM DIAPHRAGMATE ET CORDE MAGNA VICINITAE. Quam larga ſuperficie hepar diaphragma tangat, ex Anatomicis notum eſt: quin imo a contiguo hepate diaphragmatis dextra pars magis ſurſum premitur in thoracem quam ſiniſtra (*Albin. Hiſt. Muſcul. lib. 3. cap.* 81. *pag.* 300.). Præterea diaphragmatis ſuperficies abdomen ſpectans undique tegitur peritonæo, præterquam circa cavam venam, ubi hepar nudum contingit (*Ibid. pag.* 308.). Non mirum ergo hepatis morbos diaphragma ſæpe etiam afficere, cujus rei exemplum ad §. 936. 5. habetur.

Verum & magnam viciniam cum corde habet: nam inter hepar & pericardium, cor continens, tenuis tendinea diaphragmatis pars interjacet. Præterea vena cava inferior hepati innaſcitur, & ubi ex hepate emergit, mox diaphragma penetrat & facit ſinum venoſum dextrum. Ex quibus patet hepatis morbos inſignes & vicino cordi nocere poſſe.

FINIBUS BILIOSIS OBSTRUCTIS &c. Quidquid enim per venam portarum fluit, duplici via inde exit: vel enim per canales ſecretorios venit in porum hepaticum; vel per fines ultimos venæ portarum in ramos venæ cavæ, per hepatis totam ſub-

ſtan-

Digitized by Google

ſtantiam diſtributos, pergit, ſicque in cavam, ſinum venoſum & cor dextrum. Cum autem bilis hepatica, a ſanguine venæ portarum ſecreta, ipſo ſanguine ſit tenuior, ſi obſtaculum hæret circa fines bilioſos, patet ſatis, quod facile materia hæc bilioſa una cum ſanguine dilabatur in venam cavam, totamque ſanguinis maſſam cachexia bilioſa inficiat. Verum quidem eſt, canales bilem a ſanguine venæ portarum ſecretum ferentes difficilius obſtrui, cum ex anguſtiis in latiorem canalis partem ſit hujus liquidi motus; ſed circa ingreſſum ductus communis in inteſtinum duodenum major anguſtia eſt, & ibi ſæpe naſcuntur obſtacula. Præterea, uti jam ante notatum fuit, bilis, imo & ipſe ſanguis venæ portarum bili proximam materiam continens, admodum inclinat in calculoſas concretiones, quæ ſemel natæ, & auctæ quotidie, has vias obſtruere poſſunt. Deinde omnes tumores in hepate nati, inflammatorii, ſuppuratorii, ſcirrhoſi, ſteatomatoſi &c. premendo vicinas partes, quibus adjacent, tale impedimentum producere poterunt. Videantur illa quæ ad §. 119. de hac re dicta fuerunt.

Verum uti, obſtructis canalibus bilioſis, tranſitus ſit materiæ bilioſæ in venam cavam, ſic & obſtaculo nato circa ultimos fines venæ portarum, ita ut ſanguis in venam difficulter tranſire poſſit, quandoque videntur ſic dilatari rami ſecretorii bilem vehentes, ut & ſanguinem tranſmittant, qui tunc in duodenum exit ſæpe larga copia, & ſurſum vel deorſum expellitur de corpore. Ab atrabilaria tenacitate imprimis difficilis talis tranſitus ſanguinis ex ultimis finibus venæ portarum in cavam naſci ſolet, & puto, me in praxi tales caſus ſæpius obſervaſſe, & fere ſemper in macilentis hominibus, atrabilariæ temperiei; imprimis in illis, qui tabaci fumo abutentes quotidie ingentem copiam ſalivæ exſpuendo perdunt; quæ cæterum deglutita ſanguini redditur, unde ſeceſſerat. Vidi ſic hominem, cui poſt anxietatem circa præcordia, & cardialgiam moleſtam, oriebatur ſanguinis vomitus, & paulo poſt per alvum magna copia etiam exibat, unde intra paucas horas defecit. In cadavere, cum quibuſdam amicis, in anatome ſatis verſatis, luſtravi magna cum cura omnia viſcera abdominalia, nec ullum vas ruptum invenire potuimus, nullam inſignem labem in ullo viſcere obſervavimus. Plures poſtea tales caſus vidi, ſed non ſemper funeſtos; imo plurimos vidi evaſiſſe, & poſtea ſatis ſanos vixiſſe, licet tam valida ſanguinis evacuatio contigiſſet, ut convellerentur præ inanitione ſubita vaſorum. Facile tamen patet, ſemper magnum diſcrimen adeſſe, licet & multi evadant poſt talem ſanguinis vomitum vel ſeceſſum. In omnibus illis vomitum cruentum præceſſerat tenſio abdominis moleſta, & diu afflixerat cardialgia, imprimis repleto ab aſſumtis cibis ventriculo. Verum antea, ubi de *Anxietate febrili* agebatur, notatum fuit, licet in hepate hæreret obſtaculum, præcipuum tamen ægritudinis ſenſum circa cardiam percipi ab ægris, unde & illud ſymptoma hanc opinionem confirmat. Videntur autem illi evadere, quibus non, ruptis vel eroſis vaſis, ſanguis effunditur, ſed dilatatis vaſis bilioſis exit in duodenum; unde & illa, quæ in anguſtis finibus venæ portarum hæſerant infarcta, omni preſſione ſanguinis a tergo urgentis liberata, retropelluntur in vaſa majora (vide §. 140. & 400.) & ſolvitur feliciter hepatis obſtructio.

Similia in praxi videns incepi intelligere, quare *Hippocrates* (*Aphor.* 37. *Sect.* 7. *tom.* 9. *pag.* 311.) dixerit: *Quicunque ſanguinem vomunt, ſi quidem ſine febre, ſalutare: ſi cum febre, malum. Curare oportet refrigerantibus & adſtringentibus.* Talia adhibui certe cum optimo ſucceſſu, ut dilatatis & diſtractis vaſis rediret debita firmitas: juvat etiam, quod, multo ſanguine evacuato, ægriſque talibus multum debilitatis, vaſa minori copia liquidi, & lentius moti, repleta, ſponte ſua contrahantur. Alius adhuc apud *Hippocratem* (*Coac. Prænot. n.* 296. *tom.* 8. *pag.* 868.) memorabilis locus habetur, qui huc ſpectare videtur: *Quibus dolores hypochondriorum, cardiæ, hepatis, partium cir-*

ca

ca umbilicum excreto ſanguine (per alvum dejecto forte) ſervantur, non autem excreto, moriuntur.

Quam varia, quam multiplex, Icteri idea? Quid icterus ſit, & quomodo mutato colore corporis, & imprimis in tunica adnata, diſtinguatur, antea ad §. 918. dictum fuit. Semper autem ſupponit vel impeditam ſecretionem bilis a ſanguine venæ portarum, vel impedimentum tollens liberum exitum bilis ſecretæ in inteſtinum duodenum. Primum ergo differt icterus, prout bilis hepatica vel cyſtica, vel utraque, in ſanguinem regurgitat: deinde & differt pro varia indole ipſius bilis, cum & illa colore, & aliis ſuis attributis, admodum diverſa eſſe poſſit.

Verum ingens varietas icteri eſt ratione cauſæ, quæ ſecretionem bilis vel ejus liberum exitum in duodenum impedit. Vidimus enim in præcedentibus, talem cauſam quandoque eſſe inflammationem, & quidem iterum vario intenſitatis gradu diverſam: deinde & ſuppuratio, inflammationem ſequens, icterum producere poterit, vel jam natum una cum inflammatione valida incipiente perennare faciet. Sed & pro diverſis viis, quibus pus, in hepate collectum, ſibi parat exitum, recenſitæ fuerunt icteri ſpecies variæ. Ultimo & ſcirrhus, vel benignus, vel jam in Cancrum degenerans, ictero originem frequenter dedit. Si jam ſimul conſideretur, partes hepati vicinas, & imprimis circa cavam hepatis regionem locatas, a ſimilibus cauſis tumentes, bilis exitum impedire poſſe, patebit ſatis, quam multiplex icteri idea ſit, & quod idem nomine morbus a diverſiſſimis producatur cauſis; quarum tamen cognitio accurata tantam lucem adfert curationi inſtituendæ, uti & ad formandam Prognoſin circa facilem vel difficilem, poſſibilem vel impoſſibilem, Icteri ſanationem.

Cur aliquando facile sanetur, et quando? Occurrunt tales icteri quandoque, qui ſatis cito ſanantur, quando nempe cauſa illos producens levior eſt, vel obſtaculum, impediens liberum bilis exitum, ſponte ſua removetur, vel ſaltem levi negotio tolli poteſt. Sic v. g. a leviori hepatitide, quæ per benignam reſolutionem (§. 922.) vel coctionem & excretionem cauſæ morboſæ (§. 923.), curari poteſt, natus icterus facile cedit. Ita ubi in gravidis vel ab utero tumente, vel a fœcibus duris in colo inteſtino collectis (vide §. 918.), compreſſo ductu cyſtico vel communi fit icterus, excuſſo fœtu & expulſis fœcibus, ſponte ſua cedit hoc malum. In recens natis infantibus frequenter talis icterus facile curabilis obſervatur: illo enim tempore, quo in utero materno latuit infans, reſpirationis motus non egit in contenta abdominis, unde accumulatur in cyſtide fellea bilis; mucoſa viſcida obliniunt totam inteſtinorum ſeriem, tenax meconium magna ſolet copia adeſſe; hinc ſæpe impeditur exitus bilis in duodenum, & dilatandis facile in hepate vaſis retrogreditur in ſanguinem, & ſic icterum producit. Quandoque & in infantibus ubera ducentibus coloſtrum caſeoſum in duodeno hærens ſimile impedimentum præbet. Saponis veneti ſcrupulus in aquæ unciis tribus dilutus, addendo unciam ſyrupi cichorei cum rheo, ſi cochleatim detur ſæpius de die, ſolvit hæc concreta, abſtergit blande inteſtini latera, & ſimul hanc ſaburram per alvum expellit; ſicque cita ſequitur ſanatio. Imo & in adultis pituitoſa colluvies in primis viis hærens, icteri cauſa fuit: per attenuantia mobilis ubi reddita fuit talis materies, dein per vomitoria aut purgantia facile excutitur; de qua re videantur illa, quæ de cura glutinoſi ſpontanei §. 69. & ſequentibus dicta fuerunt. Talis icteri, a pituita nati, meminit etiam *Hippocrates* (*De Internis Affectionibus cap.* 40. *Tom.* 7. *pag.* 666.), illumque minime lethalem & facile ſanabilem pronunciavit. Quandoque & contingit, bilem in cyſtide fellea diu hærentem (ut in literatis ſedentariam vitam degentibus frequenter fit) inſpiſſatam & viſcidiorem redditam difficilius exire poſſe; tuncque *Galenus* (*Lib.* 5. *de locis affectis cap. ultimo. Tomo* 7. *pagina* 504.) notavit, idem con-

contingere veſicæ felleæ, quod in veſica urinaria a retenta nimis diu urina obſervatur, nempe illam quaſi paralyticam fieri, nec commode poſſe ſuarum fibrarum ope bilem jam ſpiſſiorem exprimere. Illis fine febre icterus naſcebatur, urgente in dextro hypochondrio gravitatis cujusdam ſenſu; affirmatque *Galenus*, ſe tales, præmiſſis aperientibus remediis, dato purgante cholagogo, ſæpe uno die ſanaſſe. Si nondum cederet parum pertinacius malum, dabat potentiora aperientia, & dein vehementius purgans, quo cærulea potius quam flava bilis expellebatur, ſequente pariter ſanatione felici & ſubita.

Cur sæpe sit pertinacissimus. Si nempe cauſa icteri talis fuerit, ut vel omnino non, vel difficillime tolli poſſit, vel per morbum deſtructa fuerit aut adeo mutata hepatis fabrica, ut poſtea bilis ſecretio & excretio nunquam rite perfici poſſint. In cadavere diſſecto cervicem veſicæ felleæ tophis obturatam vidit *Benedictus* (*Tabidor. Theat. pag.* 58.): ſed noverunt Chirurgi, quam difficile ſit tumores in tophum induratos reſolvere, etiam in locis, ad quæ manubus acceſſus datur: turgebat autem hæc veſicula fellis ſero pellucido inſipido, quod ad ignem coagulabatur inſtar albuminis ovi; unde patet bilis bonæ ſecretionem in hoc ægro jam abolitam fuiſſe. Inventus fuit & ductus cyſticus omnino concreviſſe, ita ut ſtylus immiſſus per aperturam ductus communis nullo modo potuerit penetrare in ductum cyſticum, nec veſica fellea, quæ bile plena duorum pugnorum magnitudinem habebat, compreſſa, vel guttula contentæ bilis exiverit: imo diſciſſa veſica fellea non poterat diſtingui ullo modo apertura ductus cyſtici ex veſica fellea exeuntis (*Medical Eſſays Tom.* 2. *N.* 21. *p.* 310.). Quandoque etiam, licet via ex cyſtide fellea in duodenum aperta ſit, jam adeo degeneravit hepatis fabrica, ut morbus æque incurabilis maneat, uti docet Celeberrimi viri *Du Verney junioris* ſequens obſervatio (*Academ. des Scienc. l'année* 1701. *mem. p.* 193.). In cadavere virginis triginta circiter annorum, poſt icterum nato hydrope aſcite mortuæ, inventum fuit hepar obſcure flaveſcentis coloris, pro magna ſui parte exſiccatum; veſicula fellis, in ſaccum ingentem dilatata, & qui levi vi dilacerabatur, continebat hydatides copioſas, & materiam quandam partim glutinoſam, partim lymphaticam & glutinoſam, una cum grumis nigris, qui intra digitos contriti colore flavo illos inficiebant; apertura autem ductus biliferi ad duodenum usque adeo patula erat, ut digitum minimum facile admitteret, unde facilis via erat contentis in veſica fellea ad inteſtinum duodenum; & fœmina, quæ ægræ adfuerat morbi tempore, teſtabatur, per alvum exiviſſe, dum viveret, omnia ſimilia his, quæ in cadaveris veſica fellea deprehendebantur. Unde patet nova ratio pertinaciæ icteri, licet viæ apertæ ſint, ob inſignem morboſam hepatis degenerationem. Ex ante dictis patet etiam, a ſcirrho hepatis natum icterum debere eſſe pertinaciſſimum.

Cur sæpe cito, sæpe tarde admodum occidat. Ubi atrabilaria materies, in aliis viſceribus collecta, ſoluta, & acris facta, impetu ſubito in hepar ruit, cita mors ſequitur; uti etiam ubi adeo valida inflammatio hepatis eſt, ut vel rumpantur vaſa, vel fiat gangræna brevi totam viſceris ſubſtantiam in putridum tabum reſolvens, uti præcedenti paragrapho dictum fuit. Quando autem ulcus in hepate natum eſt, tunc niſi ad exteriora tumeat & pertundi poſſit, lentior mors, quamvis certa, ſequitur (vide §. 937.). Longe autem diuturnior icterus eſt, ubi a ſcirrho calculoſis concretionibus, atrabilario ſanguine tenaciſſimo ſenſim in hepar aggeſto, producitur. Curavi ſexagenariam mulierem, quæ per duodecim annos laboraverat ictero, in initio per periodos redeunte, ſed ultimo anno manebat continuus, & nigro ferme colore totum corpus tingebat, ſolis oculis profundiſſima flavedine perfuſis, ita ut horrorem omnibus illam videntibus incuteret miſera ægra. Pertinaci uſu ſucci graminis, ſeri lactis & ſimilium, verno tempore; æſtivis menſibus aquis ſpadanis; hyeme magna copia ſaponis veneti cum melle,

tandem inccepit ſolvi impacta hepati materies, & ſecutus fuit alvi fluxus per integros ſex menſes durans, & cum levamine omnium ſymptomatum: evacuabatur autem materia argillacea, olidiſſima, granulis aſperis parvis, calculoſis, undique reſperſa. Dum autem vires bono victu ſuſtinebantur, & in lauta re conſtitutæ nihil deeſſet, a tam pertinaci morbo evaſit, & ſupervixit ſana ſatis per plures adhuc annos. Integro biennio hanc medelam adhibuit conſtantiſſime, quod raro in difficillimis chronicis morbis impetrare ab ægris poſſunt medici: tanto autem magis mirabar ægrotæ longanimitatem, quod primis octodecim menſibus vix quid proficerent omnia hæc artis molimina, omneſque ejus conſanguinei & amici ſuaderent, ut miſſis omnibus remediis pacata mente exſpectaret mortem, quam certam & unicam malorum medelam prævidebant.

Cur per vices acceoat &c. Tales icteri in praxi ſæpius occurrunt, primo ſatis leves, & longis intervallis redeuntes; dein ingraveſcente malo redeunt citius, & affligunt vehementius. In initio ſæpe non detegitur a medicis, vel minus peritis, vel non ſatis attentis, morbus hic, dum poſt levem cardialgiam, & anxietatem aliquam circa præcordia, ſequenti die levis flavedo in adnata oculi apparet, & urina parum coloratior mingitur; tales ægri optime poſtea ſe habere videntur, donec poſt aliquot menſes, in quibuſdam citius, in aliis ſerius, redeant improviſo eadem ſymptomata. Cum autem flavo illo colore apparente in oculis omnes moleſtiæ, quæ paulo ante adfuerant, ceſſent, hinc multi medici hunc icterum criticum crediderunt, & ſalutarem. Imo & *Sydenhamus* (*Sect.* 4. *cap.* 7. *pag.* 267.) minus recte hujus morbi cauſam intellexiſſe videtur: ſub nomine enim colicæ hypochondriacæ, aut hyſtericæ, illum morbum deſcripſit ſequentibus: *Regionem ventriculi, nonnunquam & paulo inferiorem, dolor haud mitior, quam in Paſſione Colica Iliacave primum obſidet, quem vomitiones ſequuntur enormes, nunc viridis materiæ, nunc vero flavæ. His accedit (quod ſæpe obſervavi) major animi dejectio deſperatioque, quam in morbo alio quocumque. Poſt diem unum alterumve faceſſit dolor, qui poſt paucas ſeptimanas revertitur, nihilo lenius ſæviens quam antequam ſolveretur paroxyſmus. Icterum quandoque ſatis ſpectabilem comitem ſibi adſciſcit, intra dies pauculos ſponte evaneſcentem.* Hæc autem deſcriptio exactiſſime quadrat morbo jam adultiori, primi enim inſultus leniores fere ſemper eſſe ſolent, & levem tantum flavedinem in oculorum albo faciunt, de die tantum obſervabilem, nam ad lumen candelæ omnia leviter flaveſcentia apparent alba; verum in urina ſemper adeſt flavedo ſatis conſpicua, etiam in primis hujus morbi inſultibus. Cum autem frequentes habuerim occaſiones hunc morbum videndi, non inutile erit illum hic paulo accuratius deſcribere.

In juniore ætate rarius occurrit, ſed adultos, & in ſenium jam vergentes frequentius corripit; & præcipue quidem illos, qui diuturno mœrore afflicti, vel & memores iras diu noctuque ſub pectore verſant: omnium maxime ſedentariam vitam agentes (hinc litteratis viris frequens morbus) uti lautius viventes, dum poſt paſtum, pleno admodum ventriculo, menſis aſſident prono corpore, ſicque omnia abdominalia viſcera comprimunt. Incipiunt conqueri de quadam tenſione moleſta circa præcordia, & ponderis quaſi gravantis ſenſu: quibuſdam aliquot a paſtu horis acris ſatis cardiæ dolor fit, quem vidi quandoque per plures menſes præceſſiſſe icterum talem periodicum. Obſervatur tunc levis quandoque flavedo in cantho majori oculorum, urinæ parum plus coloratæ ſunt, & per alvum bilioſa excrementa deponuntur. Poſtea ſubito, nulla ſæpe cauſa procatarctica accedente, oritur inexplicabilis anxietas, dolor intolerabilis circa cardiam, imo etiam per totum abdomen, quem tunc colicum vel iliacum dolorem credunt; accedit febris, vomitus enormis, & dum per aliquot horas hæc ſymptomata duraverunt, remittunt, ſed totum corpus icterico colore per-

perfunditur. In quibusdam vidi primo tali inſultu totam faciem & pectus flaveſcere, non vero reliquas partes corporis; urina tingitur, ſaturatiſſimo colore flavo, & ſatis commode ſe habent: quosdam & moleſtus dolor lumbos & latera obſidet, antequam icterici fiant, quod & videtur obſervaſſe *Hippocrates* (*Coac. Prænot. num.* 325. *Tom.* 8. *pag.* 870.) dicens: *Quibus lumborum ac lateris dolor ſine manifeſta cauſa, icterici fiunt*. Poſt viginti quatuor horas, quandoque citius, quandoque ſerius, tales ægri commode ſe habent, & cum pondus illud gravans præcordia non amplius ſentiant, integram ſanitatem brevi futuram confidunt. Urinæ ſenſim fiunt minus coloratæ, flavus cutis color evaneſcit ſucceſſive, & poſt paucos dies nihil omnino de morbo ſupereſſe videtur. In quibusdam etiam vidi intolerabilem pruritum adfuiſſe toto tempore dum corporis cutis bile perfuſa flaveſcebat. Verum poſt aliquot ſeptimanas, quandoque etiam poſt aliquot menſes, tota hæc malorum ſeries eodem ordine redit; & ubi plures tales inſultus paſſi ſunt ægri, manet perpetuus icterus, ſubinde quidem ingraveſcens; ſed non tam validis ſymptomatibus inſultus ſtipatur: color ictericius tunc ſaturatiſſimus per univerſum corpus diffunditur, ipſa ſaliva amareſcit (quod rarius tamen obſervatur), tandem procedente tempore nigreſcunt fere toto corpore, pedes incipiunt tumere ſenſim magis magisque, denique & abdomen, & hydropici pereunt.

Quandoque & contingit, inſultum hujus morbi adeo validum eſſe, & febrim comitem adeo intenſam, ut vera hepatis inflammatio ſequatur cum ſubita quandoque morte; aliquando & hepatis ſuppuratio adeo periculoſa, qualis caſus in actis Edinburgenſibus (*Tom.* 2. *num.* 29. *p.* 345. *&c.*) habetur. Frequentius autem prior morbi decurſus obtinet, tandem, niſi curetur, lenta morte finiendus. Fæces alvinæ quandoque aliquot diebus ante hunc paroxysmum incipiunt eſſe albæ, griſeæ, argillaceæ; quandoque in primis morbi inſultibus incipiunt flava per alvum prodire, dum ſimul ictericus color in cute & urina apparet.

Omnia hæc ſymptomata manifeſte docent, morbi hujus cauſam eſſe impedimentum, quod bilis cyſticæ exitum in inteſtinum duodenum prohibet; unde bilis retenta, copia aucta quotidie, veſicam felleam diſtendit magis magisque, donec vel mole collectæ bilis, vel majori acrimonia ſtagnando nata, aut obſtaculi impedientis, in cervicem anguſtiorem veſiculæ felleæ pulſi, irritatione, oriantur dolores, ſpaſmi abdominales, vomitus enormes, corporis inquietiſſimæ jactationes ob anxietatem vix tolerandam. Omnibus autem his, adeo validis, concuſſionibus, & imprimis validiſſima preſſione diaphragmatis & muſculorum abdominalium ſimul agentium expeditur illud obſtaculum bilis egreſſum impediens, vel bilis in cyſtide contenta retroprimitur in ſanguinem; ſic cauſa nimis diſtendens veſicam felleam tollitur, vel ſaltem inſigniter minuitur; ſed icterus fit; & ſi cauſa, exitum bilis impediens, non fuerit ſimul remota, ſenſim iterum accumulata bile eadem redit tragœdia. Verum ubi ſæpius in ſanguinem retropreſſa bilis fuit, ſic dilatantur hæc vaſa, ut hoc fieri poſſit longe minori vi; & tandem videtur fieri facillime, tuncque manet icterus perpetuus, ſubinde quidem ſaturati magis coloris, poſt levem anxietatem perceptam vel lenem vomitum, ſed nunquam tunc tanta cum vehementia redeunt hæc ſymptomata, cum levior vis ſufficiat ad retro urgendam bilem per hepar in venam cavam.

Sæpe miratus fui, tales ægros, licet continuo ictero laborarent, tamen & appetitum ſatis integrum habuiſſe, digeſtionem ciborum utcumque ſucceſſiſſe, alvi evacuationem pariter. Forte hepatica bilis tunc copioſior & acrior pro tempore ſupplet cyſticæ bilis defectum: Forte etiam pars bilis cyſticæ in hepar retrogreſſæ in porum hepaticum venire poteſt, ſicque bilis hepaticæ actionem augere. Vias enim adeſſe ex poro hepatico in cyſtidem felleam docuit Anatome. Omnes tamen tales ægri emaciantur plus minusve, & tandem

dem diuturnitate morbi, nimis diſſoluto a bile admiſta ſanguine, hydrops naſcitur.

Patet ex omnibus his, quodvis obſtaculum, bilis exitum ex veſica fellea impediens, poſſe hujus morbi cauſam eſſe, & variam eſſe difficultatem curæ, prout hæc cauſa facilius vel difficilius tolli poteſt. Quandoque vidi, bilem, inſtar tenacis glutinis cohærentem, vomitu redditam fuiſſe, nunquam poſtea redeunte ictero. Verum obſervationes numeroſiſſimæ docuerunt, frequentiſſimam periodici icteri cauſam eſſe calculoſas concretiones in veſica fellea natas, & ubique apud auctores tales caſus inveniuntur: bilis enim retenta ſatis cito calculos producit: quod & obſervavi in bile, quam ſponte in vaſe vitreo puro reliqueram, ut putreſceret; in fundo enim vaſis grumos calculoſos inveni. Inter plurimos, quibus hoc morbo laborantibus medicinam feci, nullum vidi fere curatum fuiſſe, quin in fœcibus alvinis calculi majores minoresve reperti fuerint (quas ideo ſemper ſollicite inſpiciendas curavi). Plura cadavera hunc morbum paſſorum diſſecui, & ſemper inveni tales calculos. Magnitudo autem & figura horum variant admodum, uti & durities & color. Omnium frequentiſſimi mihi occurrerunt tales, qui externe colorem & unctuoſitatem fere ſaponis Veneti habebant, diffracti vero nucleum oſtendebant flavum. Septuaginta tales calculos adhuc ſervo diverſæ magnitudinis, pyramidalis fere figuræ omnes, quos per alvum excrevit Vetula, quæ poſtea ab hoc morbo per plures annos immunis vixit. Centum & ultra tales calculos ex veſica fellea eduxi alterius vetulæ, quæ poſt diuturnum icterum hydropica perierat. Dum hæc ſcribo, curam habeo Illuſtriſſimæ matronæ, quæ per biennium jam ictero laborat, & quotidie fere calculos per alvum excernere incipit; nigros quandoque & duriſſimos, ſubinde albos nigris punctis variegatos, rarius flaveſcentes, qui molliores ſunt; ſimul & magna ſatis copia ſabuli quaſi craſſioris in fæcibus invenitur. Plus quam ducenti jam calculi prodierunt, quorum maximi tamen piſum mole non ſuperant; unde adhuc majores latere ſuſpicor, licet icterus jam minui incipiat. Ante paucos menſes in cadavere Nobiliſſimi viri, poſt icterum periodicum aliquoties perpeſſum hepatitide mortui, inveni in inteſtinis tenuibus calculum, colore hyſtricis Americani adeo famoſum lapidem referentem, in exteriori ſuperficie ſatis mollem, ſed nucleum longe duriorem & magis fuſci coloris habentem.

Patet jam facile, tales calculos icterum non producere, niſi exitum bilis ex veſica fellea impediverint; adeoque potuerunt inveniri in cadaveribus, licet icterum non animadverterint medici, neque inde concludi poteſt, quod cauſæ icterum producentis vice fungi non poſſint tales concretiones calculoſæ. Simul & intelligitur, calculis his ſitum mutantibus, liberam denuo viam fieri poſſe bili in inteſtina, imo & quandoque una cum ictero fæces alvinas flaveſcere; dum nempe validis illis inter vomendum conatibus, qui icteros hos comitari ſolent, aliquid bilis in duodenum exprimitur; calculis quidem impedientibus liberum exitum, non tamen adeo exacte obdurantibus, quin magna tali vi adhibita aliquid adhuc exprimi poſſit. Certe omnia ſymptomata ſimilia obſervamus, ubi calculus veſicæ liberam urinæ emiſſionem impedit. Sic apparet, male *Helmontium* (*In tractatu, cui titulus: Scholarum humoriſtarum paſſiva deceptio atque ignorantia, cap. 4. pag. 820. &c.*) in medicos inſurgere, quod Icteri cauſam ponerent in obturatione ductus cyſtici; ut nempe ſuum fermentum ſtercoreum, de quo tam multa ſomniaverat, ſtabiliret.

Quandoque & contingit, quamvis rarius, bilis cyſticæ exitum impediri, & fæces albeſcere, abſque ullo colore icterico in cute obſervato: verum tunc bilis retinetur quidem in cyſtide fellea, ſed nimis tenax & viſcida in hepatis vaſa regurgitare nequit, ſed ſenſim aucta copia immaniter diſtendit cyſtidem felleam; qualis caſus ſatis mirus habetur (*Medical Eſſays Tom. 2. num. 30. pag. 352. &c.*) in puero duodecim annorum, qui delapſus ex alto dextrum hypochondrium valide contuderat, & deinde poſt varia mala per-

perpeſſa hydropicus factus perierat. In cadavere inventa fuit cyſtis fellea prodigioſæ molis, continens octo libras bilis ſpiſſioris, ex qua jam varii ſacci concentrici formati fuerant, tanto firmioris conſiſtentiæ, quanto magis propinqui erant cyſtidis lateribus; illi vero qui verſus centrum cyſtidis hærebant, teneriores erant & minus opaci: ductus communis cholidochus ſolito amplior erat, plenus multis lapillis ſpongioſis & parvis, flaveſcentis coloris, qui aquæ immiſſi innatabant: interim tamen notatur, præter colorem album fecum alvinarum nulla adfuiſſe Icteri ſymptomata in hoc puero.

Ubi ergo tales Icteri periodici mihi occurrebant in Praxi, ab *Optimo Præceptore* monitus primo, & dein in hac ſententia medicarum obſervationum lectione confirmatus, ſemper cogitavi de calculis in cyſtide fellea hærentibus, atque ad hunc ſcopum totam indicationem curatoriam direxi, ſatis felici ſæpe ſucceſſu.

Sponte patet, duo tantum hic prodeſſe poſſe, vel ut ſolvantur calculi concreti, vel ut expediantur viæ, per quas tranſire poſſint in duodenum; tunc enim ſpes eſt, per alvum cum reliquis contentis inteſtinorum exire poſſe.

Multa tentavi, ut invenirem menſtruum, quod ſolveret hæc concreta calculoſa, & ſimul tuto & integris viribus pervenire poſſet ad illa loca; ſed nondum fui tam felix, ut tale quid detegere potuerim. Verum quidem eſt, quod largo & continuo uſu ſucci graminis, taraxaci, cichorei, fumariæ & ſimilium, obſervaverim, minuta quaſi fragmenta calculorum cum fæcibus alvinis exiviſſe, imo quandoque excrementa alvina dura extrinſecus his grumis quaſi aſpera fuiſſe, & in tranſitu per anum excoriaſſe finem inteſtini recti; verum non certus ideo eram, quod forent calculorum comminutorum partes, cum in cadaveribus tales minores aſperi calculi, imo & ſabulum in veſica fellea, ductu hepatico, & ipſa hepatis ſubſtantia, quandoque inventa fuerint. Memorabilem talem caſum vidit *Veſalius* (*In Epiſtola de radice chinæ Tom. 2. pag.* 654.) in cadavere *Proſperi Martelli*, Patritii Florentini qui multis annis morbo regio laboraverat, ac dein ſubita morte perierat. Invenit enim *bilis veſiculam duorum pugnorum magnitudinem facile adæquantem, & exiguis lapillis quodammodo plenam, qui invicem connexis granis ſeminibusve milii, aut potius aſperæ ſuperficiei vulgaris officinarum tutiæ, erant ſimillimi*. Videtur ergo quandoque contingere, bilem retentam in grumos minores tantum concreſcere, neque etiam longo temporis ſpatio in majores calculos formari; & falſo quis crederet, dum hæc quandoque alvo exeunt, quod vi remediorum in partes minores comminuti fuiſſent majores calculi.

Præcipua ergo curationis ſpes eſt, ut calculi hic hærentes, ſenſim dilatatis viis, exeant per anguſtum ſatis collum cyſtidis felleæ, & inde per ductum cyſticum & communem in inteſtinum duodenum. Anatome docet quidem, arctam hanc viam eſſe, verum obſervationes certiſſimæ & ſatis numeroſæ docuerunt, miro modo illam dilatari poſſe, ut magni etiam ſatis calculi exitum inveniant. Idem etiam contingere videmus in ureteribus, qui miro modo dilatantur in illis, qui ſæpius calculos renales excreverunt; & vidi illos in cadavere hominis calculoſi, adeo amplos, ut digitum indicem facile intromittere potuerim. Sed & videmus automatico motu in his morbis moliri naturam horum calculorum expulſionem: enormis enim vomitus ſolet comitari colicas illas Ictericas dictas, ut violentis illis concuſſibus abdominis propellatur calculus. Verum & ſimilis vomitus excitatur, dum calculus a rene per ureteres in veſicam depellitur, uti noverunt omnes medici. Ubi autem ſemel dilatatæ hæ viæ calculum majoris utcumque molis tranſmiſerunt, tunc poſtea minori cum moleſtia & plures expelluntur, uti ex obſervationibus jam memoratis conſtat. Imo non facile deſperandum eſſe de expulſione magnorum calculorum experimenta practica perſuadent. Vidi in propriæ uxoris matre, poſt plures periodicos tales icteri paroxyſmos, ſubito ortum fuiſſe dolorem ſatis intenſum,

cum

Digitized by Google

cum animi fere deliquio, & quidem in illo loco (quem digito monſtrabat) ubi duodenum locatur: poſt quadrantem horæ ceſſabat dolor, cumque ſollicite luſtrabantur fæces alvinæ, poſt biduum in illis fuit inventus calculus (quem adhuc ſervo) pollicis articulum æquans, albicans exterius & durior, unctuoſus tamen, in meditullio habebat nucleum flavum & molliorem. Cum autem in illo calculo binas quaſi foveas ejus ſuperficiei impreſſas obſervarem, ſuſpicabar & alios adfuiſſe ipſi adjacentes; & poſtea adhuc bini alii, magnitudine non multum cedentes priori, prodierunt. Deinde autem ſatis bene ſe habuit, ab ictero illo libera. Plures ſimiles caſus in praxi vidi, & in hiſtoria medica adhunc longe majorum calculorum per anum excretorum exempla habentur, ubi omnia ſymptomata docuerant, illos non fuiſſe genitos in inteſtinis, vel diuturna in illis mora inſigniter mole auctos, ſed ex veſica fellea expulſos, intra paucorum dierum ſpatium exiviſſe per anum, & manifeſta ſedis dolentis mutatione tranſitum ſuum per inteſtinalem fiſtulam indicaſſe, dum vel aſperitate, vel majori mole, non niſi cum quadam difficultate propelli poterant. Talibus autem recenſendis immorari inutile duxi, cum hactenus dicta ſufficiant ad demonſtrandum, quod in Icteris Periodicis de calculo, ut cauſa, ſemper cogitandum ſit; nec facile deſperandum de poſſibili horum calculorum egreſſu ex cyſtide fellea in duodenum, licet etiam ſatis magnæ molis fuerint, cum miris modis arctæ hæ adeo viæ dilatari poſſint; uti docuerunt ægri, ſanati a pertinaci ictero poſt talium calculorum expulſionem, & obſervata anatomica in cadaveribus evicerunt pariter. *Celeberrimus Laurentius Heiſterus* (*Acta Phyſico Medica Natur. Curioſ. V.* 1. *p.* 404.) in veſica fellea cadaveris fœminini publice diſſecti invenit calculum nucis juglandis magnitudine, intenſe flavum ſed ſatis fragilem. Verum ductus communis in duodenum hiantis orificium, quod cæteroquin nonniſi accurata inſpectione detegi poteſt, adeo amplum erat, ut digitus minimus facillime immitti potuerit; procul dubio a calculis talibus majoribus, qui antea exiverant, eo usque dilatatum.

Cura autem talibus ægris adhibenda eſt, vel illo tempore, dum magna illa anxietas, vomitus, dolor adſunt; vel dum hæc jam ceſſarunt, & icterus ſucceſſit. Illo tempore, dum moleſtiſſima illa ſymptomata urgent, nihil melius eſt, quam dare magnam copiam decocti hordei cum melle; ſic facilius vomunt repleto parum ventriculo: & præterea vomitus ille diutius ſuſtinetur, dum nauſeanti adhuc ſtomacho poſt ſingulos vomitus molle tale remedium ingeritur. Salubre enim hoc naturæ molimen conducit quam optime, ut loco ſuo moveantur calculi, & bilis accumulata exprimatur, ſi nondum penitus impeditus ſit exitus; vel ſaltem reprimatur in hepar cum levamine omnium malorum. Prodeſt & idem remedium forma clyſmatis injectum, ut eluantur craſſæ fæces in colo hærentes, quæ, uti ante monitum jam fuit, vias has impedire poſſunt. Ubi vero intolerabilis anxietas, & nimis violentus vomitus, aut dolor acerrimus, urgent, opiata dantur cum ſucceſſu optimo, ut compeſcantur illæ turbæ. Nec nocebit hoc calculorum expulſioni, imo obſervatum fuit, potius prodeſſe: ſummæ enim fiunt tunc imprimis moleſtiæ, quando calculus in anguſtiis ductus cyſtici, vel & in ductu communi prope duodenum hæret, conſtrictis ſæpe ab irritatione aſperioris, vel mole majoris calculi, his partibus adeo, ut nullo modo tranſire poſſit. Opiata autem, uti omnibus medicis notum eſt, dolorem ſopiendo, ſimul ſpaſmo contractas partes reſolvunt, ſicque faciliorem exitum parant; unde etiam ob eandem rationem, ubi calculus a renibus delapſus in ureterum anguſtiis hæret, tam felici cum ſucceſſu opiatis utuntur medici, dum ſimul decoctis emollientiſſimis, oleo amygdalarum copioſo, balneis &c. lubricant vias. Ubi autem ſigna docent, inflammationem metuendam eſſe, vel plena ſatis ſanguine vaſa a validis illis vomendi conatibus nimis diſtendi vel & rumpi poſſe, tunc ſanguinis miſſio conducit; quæ cæteroquin, ut facile patet, ad tollendam morbi cauſam nihil efficere valet.

Poſtquam illa ſymptomata ſedata ſunt, ſæpe intra paucos dies tales ægri ſe integre ſanatos credunt, & omnem ulteriorem curationem reſpuunt. Sed ſerio monendi ſunt, latere adhuc mali radicem, unde poſtea repullulabunt denuo dira hæc ſymptomata, niſi tollatur. Indicatio tunc eſt, ut ſolvantur vel expellantur illæ concretiones calculoſæ; quod eo felicius fiet, quo citius hoc malum cognoſcitur, & cognito efficax medela adhibetur. In initio enim molliores ſunt, & minores illi calculi; hinc forte vel ſolvi poterunt, vel ſaltem facilius expelli. Videntur enim *Gliſſonii* obſervata evincere (vide §. 916.), quod hyemali tempore in bobus natæ incruſtationes calculoſæ vaſorum ſolvantur denuo, dum verno tempore recens gramen paſcuntur armenta. Ante multos annos hominem curavi ab hoc morbo, qui, quotidiano labore ſibi & ſuis victum parare coactus, expenſis remediorum impar erat; ſimul tamen conſtantis animi & recuperandæ ſalutis avidiſſimus: hinc promittens curationem facile perſuaſi illi, ut ſolo gramine viveret. Decoquebat magnam quantitatem graminis in aqua pura, & decocto, melle edulcorato, utebatur pro potu communi: tenerum gramen verno tempore pullulans, vel & poſt primam ſectionem renaſcens, incoquebat carnium juſculo, illoque ſolo fere utebatur cibo. Primo tempore curæ libere fatebatur talem victum ſibi minus placere, ſed ſenſim aſſuetus abſque ullo poſtea faſtidio ſumſit; & per integrum fere biennium, ſolis hyemalibus menſibus, ſaltem pro parte, exceptis. Narrabat mihi, ſe ſolo ſapore optima jam poſſe diſtinguere paſcua, & clam debere ſibi victum in pratis colligere, dum ruſtici experti, quam magnam copiam graminis quotidie abſumeret, illum vi abigerent. Sanatus autem fuit a pertinaciſſimo Ictero ſola hac methodo, licet jam ſaliva ipſi amareſceret, & vidi illum pluribus annis poſtea incolumi ſanitate frui. Multis profuit, quotidie ſi potarent ſex vel octo libras ſeri lactis recentis per menſes: illud enim totam graminis efficaciam habet, demto butyro & coloſtro caſeoſo; ſed non omnium ventriculus patitur tantam copiam potus quotidie. Ideo meraciſſima decocta ex gramine, taraxaco, fumaria, cichoreo & ſimilibus dedi, cum ſero lactis parata, & in libra talis decocti unciam mediam ſalis polychreſti diſſolvi; dein addidi uncias duas vel tres ſyrupi quinque radicum aperientium, fumariæ, vel ſimilis: hora ante jentaculum, prandium, & cœnam, tertiam partem talis decocti ſumebant per trimeſtre ſpatium; dein æſtivis menſibus aquas ſpadanas, autumnali vero & hyemali tempore dedi magnam copiam ſaponis veneti, ſuperbibendo decoctum quinque radicum aperientium. Sic vidi pertinaci uſu talium remediorum ſanatos fuiſſe tales icteros, & ſemper in fæcibus tunc inveni calculos, vel grumos ſaltem calculoſos magna ſatis copia. Simul monebam, ut ſæpius de die vola manus dextrum hypochondrium circa illum locum, ubi fundus veſicæ felleæ infra hepatis limbum eminet, concuteretur, equitationibus, vectionibus in rheda, deambulationibus corpus moverent, ut ſic moti & ad ſe mutuo attriti calculi, minuerentur, vel ſaltem illorum incrementum impediretur, ſicque ad faciliorem exitum diſponerentur.

Ubi autem calculi in veſica fellea hærentes admodum magni ſunt, vel viæ, per quas tranſire debent, non ſatis dilatabiles, tunc parum ſpei ſupereſt, cum hactenus non ſint cognita remedia, quæ calculum talem certo ſolvere poſſent. Obſervata docuerunt, quandoque tumentem retenta bile cyſtidem felleam accreviſſe peritonæo, & inflammatione & ſuppuratione ſequente feciſſe ulcera fiſtuloſa, ex quibus dilatatis ingentes calculi educti fuerunt, qui ex veſica fellea, in fundo ſuo per ſuppurationem aperta, viam ſibi fecerant. Unde non ſine ratione *Celeberrimus Petit* (*Memoires de l'Academ. Royale de Chirur. T.* 1. *p.* 155. 188.) tanquam poſſibilem & utilem propoſuit ſectionem veſicæ felleæ, ut educerentur calculi; ſi nempe conſtaret, fundum cyſtidis felleæ peritonæo accreviſſe. Signa autem, quibus hoc cognoſci poteſt, ibi recenſetur, & plures obſervationes ibi habentur, quæ hanc rem illuſtrant; dum nempe pro abſceſſu habebatur tumor ve-

veſicæ felleæ diſtentæ, & perrundebatur. Notandum autem, periiſſe illos, quibus biiis, non accreta peritonæo veſica fellea, in abdominis cavum per vulnus factum decidere poterat; adeoque hoc prius ſollicite indagandum eſſe, merito inculcatur. Forte prima fronte audax apparebit facinus talia moliri, ſed certe audacior ille fuit, qui primus ex veſica urinaria ſectione calculum educere tentavit.

Cur in acutis tam calamitosus ante septimum diem? Acutos morbos ſimpliciter vocari, qui quidem velociter & cum periculo decurrunt, ſed tamen quatuordecim dierum ſpatium percurrere ſolent, imo ad vigeſimum uſque diem quandoque extenduntur, antea ad §. 564. dictum fuit. Velociſſimi autem morbi, qui ante ſeptimum diem finiebantur, ſimulque periculum comes habebant, vocabantur peracuti. Verum ex illis, quæ ad §. 587. & §. 741. de criſi & diebus criticis dicta fuerunt, conſtitit, coctionem materiæ morboſæ, & mutationem morbi in melius, in morbi augmento exſpectari non poſſe, ſed tantum ubi ſtatum jam adeptus eſt morbus, vel jam incipit ſequentibus diebus minui: Ubi ergo in acutis ante ſeptimum diem icterus fit, ſemper ſuſpectus eſt, quia potius morbi augmentum deſignat, & hepatis hactenus liberi infarctum a materia adhuc cruda. Per febrim enim acutam fuſa & mota omenti pinguedo, vel & atrabilaria, materia, peſſimam hepatitidem (vide §. 916.) producere poterit. Unde *Hippocrates* (*Aphor.* 62. *Sect.* 4. *Tom.* 9. *pag.* 174.) dixit: *Quibus in febribus icteri oriuntur ante ſeptimum diem, malum.* Verum prudentiſſime ſubjunxit: *Niſi humores per alvum cedant.* Si enim pulſa in hepar materia difficulter quidem tranſeat, hincque obſtructionem faciat, tamen ſatis cito, dilatatis vaſis bilioſis, in inteſtina venire poteſt, per alvum ruit, & liberatur hepar; tuncque tranſitus eſt quaſi materiæ minus meabilis, per febrim motæ quidem in venam portarum, ſed non diu ibi hærentis & abſque damno hepati inflicto per ductum hepaticum in duodenum inteſtinum expulſæ. Vidi plures tales caſus, & inter illos hominem curandum habui qui media nocte in aquam delapſus, ſummopere territus hinc, ſequenti die acuta ſatis pleuritide in latere ſiniſtro ægrotare incepit: quarto die morbi color ictericus in oculis aderat, & hypochondria admodum tumebant; verum eodem die veſperi quinquies alvum depoſuit cum levamine, & perrexit alvi fluxus uſque ad diei noni finem. Materia alvo excreta primo erat flava, ſatis fœtida, dein fuſca, ultimo cinerei coloris, olidiſſima: Die decima quarta largus ſudor criticus morbo finem impoſuit. Forte & ex his intelligitur alter locus *Hippocratis* (*De acut. morbor. vict. Tom.* 10. *pag.* 163.), ubi legitur: *In bilioſa febre ante ſeptimum diem icterus cum rigore ſuperveniens febrim ſolvit: ſine rigore vero ſi fiat intempeſtive, lethale.* Icterus enim talis obſtrui quidem hepar deſignat; ſed rigor comitans ſuadet, non diu in venæ portarum anguſtiis hæſuram illam materiam immeabilem, ſed jam ſolvi & mobilem fieri, uti pluribus probatum fuit in Commentariis §. 741., dum de rigore critico, qui febrim ardentem ſolvit, dicebatur.

Damnoſum autem fuiſſe Icterum in morbis acutis ante ſeptimum diem, ſi nulla evacuatio tolleret materiam, qua hepar gravabatur, conſtat ex pluribus obſervationibus Hippocraticis, quarum mentio facta fuit ad §. 923. 4. Et in loco ibidem citato (*Epidem.* 1. *textu* 65. *Tom.* 9. *pag.* 66.) notatur, largam evacuationem per alvum, urinam, aut hæmorrhagiam narium, & quandoque omnia hæc ſimul, profuiſſe: alium vero ægrum, cui ſexto morbi die icterus natus fuerat, nec ullam ex his evacuationibus habuerat, periiſſe. Sed & alibi (*Epidem.* 3. *ægrot.* 2. *ibid. pag.* 210.) de *Hermocrate* legitur, qui ſexto morbi die ictericus factus fuit; verum urinæ erant tenues, & deliravit; & licet morbus in longius ſpatium temporis protractus fuerit, tamen vigeſimo ſeptimo die mortuus eſt. Alvo quidem vigeſimo quarto die tenuia liquida & copioſa prodierunt, ſed nullo cum levamine, cum ſero nimis hoc factum fuerit. Tota enim ſpes felicis eventus in hoc caſu eſt, ut cito exeant de corpore il-

la, quæ in hepar per vim morbi pulſa fuerant.

Cur tam inexpugnabilis in iisdem post septimum diem. Materiam morbi, in acutis inflammatoriis morbis coctam & mobilem redditam, per metaſtaſim, relicta priori ſede, alia loca occupare poſſe, & novos morbos producere, patuit ex illis, quæ ad §. 593. dicta fuerunt. Et ad §. 839. & §. 841. conſtitit, materiam talem etiam ad hepar venire, & quandoque per illud tranſire ſolummodo cum quadam difficultate, aliquando & in hepate manere & abſceſſum periculoſum producere, & difficillime curabilem, uti ad §. 936. pluribus explicatum fuit. Licet ergo poſt ſeptimam diem ſperare liceat, non amplius crudam materiam in hepar impelli, ſed coctam jam & ſubactam, adeoque minus noxiam; tamen & multa mala metuenda ſunt, niſi cito inde iterum exeat. Unde prudenter hoc diſtinxit *Hippocrates* (*Aphor.* 64. *Sect.* 4. *T.* 9. *p.* 175. *Et Coacar. prænot. num.* 122. *Tom.* 8. *pag.* 858.) dicens. *Quibus in febribus die ſeptimo, aut nono, aut decimoquarto icterus obortus fuit, bonum*; (in *Coacis* habetur *judicatorium*; & ſimul laudatur, ſi *undecimo die* hoc contigerit) *niſi dextrum hypochondrium durum fiat, alioquin non bonum*. Si enim indureſcat hypochondrium, ſignum eſt, materiam illuc delatam retioeri, ibique vel vomicam excitare, vel liquidiori parte diſſipata ſcirrhum naſci; unde alibi generale hoc practicum axioma poſuit (*Aph.* 42. *Sect.* 6. *Tom.* 9. *pag.* 275.): *Ictericis jecur durum fieri, malum*.

Cum autem criticas perturbationes ſæpe comitetur anxietas, abſque ſignis pulmonis infarcti, forte frequentius, quam creditur, tales metaſtaſes materiæ morboſæ coctæ & mobilis redditæ ad hepar fiunt, ita tameo ut ibi non hæreat diu, neque ſæpe eo uſque impediat liquidorum per venæ portarum tranſitum, ut icterus inde fiat; de qua re videri poſſunt illa, quæ in Commentariis §. 633. habeotur.

Cur dysenteria larga &c. Quia tuoc per inteſtina exit illud, quod hepar gravaverat; cum vero, uti io initio hujus paragraphi dictum fuit, in hepate contenti humores facile putreſcant, hinc acrior ſemper talis materia in tranſitu per inteſtina dolorem facit & tormina, ſive difficultatem inteſtinorum. Verum cito deſinere debet, ut ſalutaris ſit, evacuata nempe omni materia morboſa, & noo læſa inde viſceris integritate. Secus enim corrupto hepate diuturna & inſanabilis dyſenteria naſcitur. In illis febribus epidemicis ab *Hippocrate* (*Epidem.* 1. *textu* 45. *&c. Tom.* 9. *pag.* 66.) deſcriptis, in quibus ægris quibusdam ſexto die morbus regius accidebat, notat, pleriſque morbum in dyſenteriam deſiiſſe, ſicque multos ſoſpites evaſiſſe. Laudavit & dyſenteriam non longam in lienoſis (*Coac. Prænot. numer.* 466. *T.* 8. *p.* 879. *& Aphor.* 48. *Sect.* 6. *Tom.* 9. *pag.* 281.). Verum omnis humor lienis in venam portarum derivatur, & inde per hepar in inteſtina veoire poterit. Unde iterum patet, ſolennem ſatis hanc naturæ viam eſſe, ut materia morboſa ex aliis locis corporis in hepar deferatur, atque inde fluxu dyſenterico elimioetur de corpore.

Cur missio sanguinis &c. Miſſio ſanguinis ad curandam inflammationem triplicem ob cauſam adhiberi ſolet, ut nempe læſio ulterior vaſorum ioflammatorum impediatur, copia ſanguinis & ejus impetu in vaſa obſtructa imminutis (§. 396.); vel ut vaſis diſtentis ab immeabili materie reſtituantur oſcillationes elaſticæ per imminutionem diſtendeotis liquidi (§. 398.); vel denique ut moleculæ obſtruentes, minuto impetu liquidi a tergo urgentis, retroprimi poſſiot in loca latiora, ſicque obſtructio ſolvi (§. 400.). Facile autem patet omnes hos effectus miſſionis ſanguinis minorem efficaciam habere in ſananda hepatis ioflammatione, cum ſanguis venæ portarum jam venoſus ſit, antequam in convergeotium ramorum anguſtias denuo pellatur, adeoque cordis & arteriarum efficacia io hunc ſanguinem admodum debilis ſit: ubi vero inflammatio hæret circa fines arteriæ hepaticæ, tunc major effectus, ſimilis nempe ut in reliquo corpore, a ſanguinis evacuatione exſpectari poterit. Non tamen ideo repudiatur venæ ſectio tanquam inutilis omoioo in

hoc

Digitized by Google

hoc morbo; nimium enim impetum febrilem compeſcere poterit (§. 610.), calorem minuere, & depletis vaſis, diluentibus & attenuantibus remediis faciliorem ingreſſum & miſcelam facere.

Cur in omni morbo acuto adeo attendendum &c. Sparſim in *Hippocratis* operibus videmus, quod in morbis quam maxime attenderit ad variam hypochondriorum conditionem, & longe frequentius illorum mentionem fecerit, quam pulſus. Videantur illa quæ ad §. 701. & 735. de hypochondriorum ſtatu, ut ſigno in morbis, habentur, ubi pluribus de hac re actum fuit. De hypochondriorum retroſurſum elevatione ad §.909., tanquam ſigno paraphreniridis, pariter dictum fuit.

Cur color oculorum, urinæque &c. Conſtans obſervatio eſt, prima icteri ſigna in oculis & urina apparere. Bilis autem, cum ſaponacea ſit, facillime in aquoſa parte ſanguinis ſolvitur, & cum illa per talia vaſa movetur, quæ tenuitate ſua & ſanguinem rubrum & ejus ſerum excludunt. Verum tunica adnata oculi tota talibus imprimis vaſis conſtat, & nudis fere, vel ſaltem tenuiſſima tantum membrana tectis; hinc color flavus a bile ſanguini permiſta ſtatim ibi animadvertitur. Renum vero vaſa, urinam ſecernentia, pariter excludunt ſanguinem rubrum & ſerum, ſolam aquoſam partem ſanguinis cum ſalibus & oleis ſanguinis acrioribus redditis, ipſi permiſtis, admittunt; unde ob eandem rationem, bile ſanguini admiſta, ſtatim tingitur urina. In reliquis vero partibus corporis cutis craſſior impedit, quo minus tam cito flavedo appareat, vel copioſa vaſa, ſanguine rubro plena, colorem flavum minorum vaſorum obfuſcant, ut in labiis v. g. ubi pariter craſſa cutis abeſt. In diuturno vero ictero ſolvitur ſanguis a bile admiſta, pars rubra ſanguinis ſeoſim minuitur, copia bilis in ſanguinem retropulſæ augetur quotidie, unde tunc totus corporis habitus flaveſcit, ſimulque fæces alvinæ, nulla bile tinctæ amplius, apparent albæ, vel griſei coloris; & ſimulac illæ denuo flaveſcere incipiunt, urinæ & cutis flavedo minuitur. Interim tamen videtur bilis non facile tranſire per illa vaſa, quæ chylum vehunt, vel lac a ſanguine ſeparant: nam chylus in vaſis lacteis, ciſterna lumbari, ductu thoracico, ſemper albus invenitur, & dulcis, licet naturaliter in ſanis bilis contentis inteſtinorum permiſceatur. Vidi ictericam mulierem, cui facies & totum pectus ſaturata flavedine tingebantur, reliquæ corporis partes non; infans, quem lactabat, non repudiavit ubera materna, & lac inveni albi coloris abſque ulla amaritie. Difficilius etiam tranſit per intricatam fabricam glandularum ſalivalium, nam in ictero incipiente nunquam memini ægros de amaro ſalivæ ſapore conqueri; in icteris autem inveteratis quandoque hoc contigiſſe obſervavi, ſed non ſemper. Tandem in pertinaciſſimis icteris adeo corrumpitur millioſa cacochymia ſanguis, ut vix aliquid de florido & rubicundo cruore ſuperſit, & omnes partes internæ & externæ bile tingantur, nequidem ipſis oſſibus & cartilaginibus exceptis: quin imo & tenuiſſima fluida, quæ per oculorum vaſa fluunt, ita tinguntur, ut omnia objecta flavo colore appareant perfuſa, quod bis ſe obſervaſſe reſtatur *Celeberrimus Hofmannus* (*Frid. Hofm. medic. ration. ſyſtemat. Tomo* 4. *part.* 4. *pagina* 353.).

Cur vitia inflammatoria, suppuratoria &c. Primo, quia hepar pluribus partium memoratarum incumbit cava ſua parte, adeoque vel ſola vicinia hæ partes male affectæ nocere hepati poſſunt. Secundo, quia ſanguis venoſus a viſceribus abdominalibus redux in truncum venæ portarum confluit, atque inde per totum hepar diſtribuitur, ſicque facile vitia in his viſceribus nata hepati communicantur, vel ſaltem turbatur in hepate bilis ſecretio, ad quam omnium horum viſcerum ſanguis venoſus requiritur, ut demonſtratur in Phyſiologicis (*H. Boerhaave Inſtitut. Medic.* §. 350. 4.).

Cur tam enormiter &c. Ob eandem rationem: nam impeditur, hepate obſtructo, liber tranſitus ſanguinis per venæ portarum anguſtias, adeoque & venæ viſcerum abdominalium chylopoieſi inſervientium evacuari nequeunt, dum arteriæ per-

gunt adferre; unde omnia hæc vaſa plena manent & diſtrahuntur. Sic intelligitur ratio illius anxietatis circa præcordia, dum male affectum eſt hepar; uti etiam quare dolores validi diverſa ſæpe abdominis loca occupant, uti & lumbos, quibus meſenterium affligitur, dum mali cauſa in hepate hæret. Hinc toties nephritidi, inteſtinorum inflammationi, aut ſpasmodicæ contractioni adſcribuntur illi dolores, dum paulo poſt ſequens icterus veram cauſam demonſtrat; quod & ſibi contigiſſe *Mortonus* (*Oper. Medic. l. 3. c. 13. p. 138.*) candide fatetur.

CUR JECUR TAM IMMENSUM AUGERI &c. Quantam molem hepar acquirere poſſit, dum ſuppuratione facta abſceſſus ingentes ibi puris copiam colligunt, antea ad §. 936. patuit. Verum & obſtructione hic nata, dum pergunt huc adferri humores, vaſa hepatis mollia & pulpoſa diſtenduntur facile, ſicque moles hujus viſceris augetur ſæpe immaniter; qualis caſus hepatis ſcirrhoſi ad §. 946. habetur. Sed hæc dilatatio vaſorum, quæ hujus viſceris ſubſtantiam conſtituunt, tunc locum habebit, ſi humores ad hepar venientes nullam aliam viam inveniant, per quam exire poſſint. Videtur autem quandoque contingere, obſtructis biliofis in hepate meatibus, ita dilatari ultimos fines venæ portarum, qui cum venæ cavæ ramulis per hepar diſperſis communicant, ut facillimus tranſitus ſanguinis ex vena portarum in cavam fiat; tunc minus urgebuntur vaſa obſtructa, nec dilatabuntur; imo collabentur tandem, & concreſcent cum liquido contento quieſcente, ſicque hepar minuetur mole, exſuccum & aridum quaſi reddetur. Præterea detectæ fuerunt quædam venæ in meſenterio (*H. Boerhaave Inſtitut. Medic. §. 336.*), quæ non exeunt in venam magnam meſentericam, ſed ſanguinem ſuum in ipſam venam cavam deferunt: hinc non improbabile videtur, impedimento nato circa venæ portarum anguſtias in hepate, ſanguinem per binas arterias meſentericas allatum, & per hanc viam redire poſſe ad cor, inſalutato hepate. Forte etiam & retrogrado motu venoſus ſanguis in arterias redire poteſt, cum hic nullæ ſint valvulæ, uti alia occaſione ad §. 918. jam monitum fuit. Dum hoc fit, omni functione hepatis ſublata, languidam vitam trahunt tales ægri, illudque viſcus incredibiliter mole minuitur.

Vidit in cadavere viri, aſcitem cum tympanitide paſſi, & cui ſanguis ſurſum & deorſum copioſe exiverat, lienem tumidum *Tulpius* (*Obſerv. Medic. l. 2. c. 35. p. 153.*), hepar vero aridum & retorridum. In mulieris ictericæ ſimul & hydropicæ cadavere invenit (*Ibid. cap. 36. pag. 154.*) *jecur aridum, atrum, exſuccum, & inſtar corrugati corii ita in ſe contractum, ut vix æquaret geminum pugnum*. Exſucca & arida talia jecinora aliquoties in cadaveribus ictericorum & mihi videre contigit.

CUR HYDROPS A MALO HEPATIS ET TYMPANITIS EO CRUDELIOR. Poſtea, ubi de hydrope agetur, demonſtrabitur, defectum partis craſſioris rubræ in ſanguine diſponere ad hydropem: verum in ictero pertinaci, bile continuo regurgitante in ſanguinem, ille ſic diſſolvitur, ut nulla penitus rubedo ſuperſit. Præterea in Phyſiologicis (*H. Boerrh. Inſtit. Medic. §. 331.*) inter alios uſus omenti & ille recenſetur, quod venoſis oſculis bibulis reſorbeat tenuiſſimum illum halitum, qui in abdomine vivi & ſani animalis ſemper adeſt: cum autem venoſus ſanguis omenti omnis in hepar eat, ſi in hoc viſcere impedimentum fuerit, non poterunt venæ omenti evacuari, adeoque & impedietur illa reſorptio a nimia venarum plenitudine, colligetur in abdomine latex ille tenuiſſimus, ſicque aſcites naſci poterit. Noverunt autem omnes practici, quam raro curetur hydrops, cujus cauſa a male affectis viſceribus imprimis ab hepate pendet. Licet enim per punctionem abdominis, aut alia quacumque methodo, evacuentur aquæ, ſuperſtes tamen manet inſuperabilis ſæpe cauſa, hydropem regenerans, & ſæpe ſatis cito.

Putredinem autem in morbis hepatis quam maxime meruendam eſſe, patuit ex illis, quæ ad §. 918. & 933. dicta ſunt; & antea ad §. 647., ubi de cauſa materiali ructuum & flatuum agebatur, conſtitit, per ipſam putredinem extricari aerem latentem in fluidis noſtris, & elaſticum fieri denuo; adeoque patet ratio, quare & tympanites ſequatur, uti jam ad §. 939. mo-

monitum fuit, & poſtea in *Capitulo de hydrope* pluribus dicetur.

Cur ab hydrope extenuatio &c. Paulo ante de hac re dictum fuit, dum dicebatur de cauſis, unde hepar adeo exſiccari poſſit.

Quæ disenteria hepatica? Si collecta in hepate materies per porum hepaticum in inteſtina viam invenerit, quæ acrimonia ſua irritando tormina & dolores ſæpe validos, cum continuo teneſmo deponendi alvum, producit. Dum ſic evacuari poteſt materia morboſa, manente viſceris hujus integritate, ſalubris erit talis dyſenteria, uti paulo ante obſervationibus *Hippocraticis* confirmatum fuit. Ubi vero pus ex hepatis abſceſſu, actius jam redditum, in inteſtina depluit, longe periculoſior dyſenteria eſt. Si vero corrupti hepatis liquamen putridiſſimum, vel ſcirrhi in cancrum degenerantis acris ichor, in inteſtina venerint, lethalis ſequitur dyſenteria, nulla arte curabilis. Non ſine ratione *Hippocrates* (*Prædiction. lib.* 2. *cap.* 13. *tom.* 8. *pag.* 821.) malas dixit eſſe dyſenterias, quæ cum hepatis inflammatione invadebant. Salubres vero illæ dyſenteriæ, quas obſervaverat in Epidemicis, in ægris quibus ſexto morbi die Icteri fiebant, contingebant circa morbi finem; quod magnum diſcrimen facit.

VENTRICULI INFLAMMATIO.

§. 951. Ut reliquæ partes, ita quoque ſtomachus vera inflammatione corripi poteſt. Cujus ſigna, & effectus hæc fere habentur: dolor ardens, fixus, pungens in ipſo ſtomachi loco; ejus exacerbatio in ipſo puncto, quo aliquid ei ingeritur; vomitus dolentiſſimus ſtatim ab omni ingeſto, cum ſingultu dolorifico; anxietas ſumma & perpetua circa præcordia; febris acuta continua. Ejus cauſæ generales inflammationes, vel vicinia aliorum, vel acria ingeſta.

Cum antea (§. 373.) demonſtratum fuerit, omnem partem corporis, in qua reticulares arteriarum diſtributiones, vel lymphaticorum arterioſorum ortus, inflammationis ſedem eſſe; patet ſatis & in ventriculo talem morbum obtinere poſſe. Arte enim *Ruyſchiana* demonſtratur, numeroſiſſimas arterias per ventriculi ſubſtantiam diſtribui, & innumeris Anaſtomoſibus inter ſe mutuo uniri, ut a variata preſſione quibusdam locis impeditis, libera tamen maneret humorum circumductio per reliqua; & ideo etiam a quatuor diverſis ramis ſuas arterias ventriculus accipit (*H. Boerhaave Inſtit. Medic.* §. 77.). Non adeo frequens tamen mentio hujus morbi apud medicos occurrit, & apud *Hippocratem* tantum generalia de præcordiorum inflammationibus habentur.

Si autem illa, quæ §. 382. de ſignis inflammationis dicta fuerunt, applicentur ventriculo, poterit haberi Diagnoſis hujus morbi: præcipua autem ſigna ſunt ſequentia.

Dolor ardens, fixus &c. Superiorem & anteriorem abdominis partem ventriculum occupare, pro parte hepate tegi, lienem ipſi a ſiniſtris adjacere, pancreas vero ſupponi, & diaphragmatis partem ventriculo contiguam eſſe, ejusque orificium ſuperius per diaphragma tranſire, ex Anatomicis notum eſt: unde in vicinis partibus nata inflammatio Diagnoſin dubiam forte facere poſſet. Accedit, quod ventriculi ſitus mutetur in eodem homine, prout aut vacuus, aut flatibus vel ingeſtis diſtentus eſt. Præterea quandoque & miræ varietates in ſitu viſcerum obſervantur, & præſertim in ventriculo, uti alia occaſione ad §. 169., ubi de vulnerum Prognoſi agebatur, memoravi.

Ejus exacerbatio &c. Illud ſignum fere pathognomicon eſt, dum ab ingeſtis etiam parca copia, & talibus, quæ cæteroquin facile fert ventriculus, exacerbatur dolor. Si enim in vicinis ventriculo partibus inflammatio hæſerit; illa irritatur quidem a ventriculo diſtento, ſed non ilico ſentitur doloris exacerbatio, ſi parum ſimul in ventriculum ingeratur. Solet tunc illico ſequi vomitus, ſed ſummo cum dolore, dum pars hæc inflammata convellitur, ac diaphragmate & muſculis abdomi-

 nali-

nalibus ſimul agentibus, validiſſime comprimitur. Quare autem & ſingultus ſequantur ventriculi inflammationem, patet ex illis, quæ antea ad §.659.de ſingultu dicta fuerunt.

Anxietas summa &c. Numeroſiſſimos nervos per ventriculum diſtribui, docet Anatome; imo par octavum vicinum & contiguum eſſe ſuperiori ventriculi orificio, omnibus notum eſt; quod par nervorum per omnia viſcera abdominalia ſe diſtribuit. Dum ergo tumentes partes inflammatæ ventriculi diſtrahunt & irritant nervos vicinos, moleſtiſſimi ſpasmi in omnibus viſceribus abdominalibus excitantur, unde anxietatem naſci antea (§. 633.) demonſtratum fuit. Hinc obſervantur a venenis aſſumtis tantæ anxietates, dum adhuc in ventriculo hærent; imo dum bilis corrupta ventriculum irritat, vel adeo facile putreſcienda piſcium hepata majori copia fuerunt aſſumpta, intolerabilis anxietas naſcitur, donec vomitu hæc excuſſa de ventriculo fuerint.

Febris acuta continua, quæ omnes inflammationes alicujus momenti, imprimis in viſceribus, comitari ſolet. Ratio autem hujus rei in hiſtoria inflammationis §. 382. 8. data fuit.

De cauſis vero generalibus inflammationis jam ſæpius dictum fuit, quæ omnes & hic locum habere poſſunt. Omnium forte frequentiſſima cauſa hujus mali eſt potus gelidus, calefacto prius a laboribus corpore; de cujus noxa jam ſæpius in præcedentibus morbis inflammatoriis dictum fuit. Verum directe in ventriculum delabitur talis potus,adeoque ibi imprimis mala producet; & quandoque ſubito ſpasmo ſic ſtringitur utrumque orificium ventriculi, ut ſurſum vel deorſum ne guttula quidem exire poſſit, præcipue ſi maximam copiam potus gelidiſſimi, a laboribus æſtuans homo & ſitibundus, ſimul & ſemel ingurgitaverit;a qua cauſa mortem poſt intolerabiles anxietates intra paucas horas factam vidi. *Celeberrimus Hoſmannus* (*Frid. Hofm. Opuſc. Pathol. Pract. decad.* 2. *Diſ.* 7. *p.*466.) plures ſimiles caſus recenſet inflammationis ventriculi ab hac cauſa natæ, & merito ſtatuit, hunc morbum ſæpius contingere, ac quidem vulgo creditur.

Vicinas autem partes inflammatas ſimile malum in ventriculo producere poſſe, ſatis patet, & in partibus externis corporis ſæpe videmus inflammationem per vicina loca ſe diſpergere latius. Hinc non mirum in hepatitide, paraphrenitide &c. defunctorum cadaveribus, ventriculum inflammatum, imo jam gangrænoſum, inventum fuiſſe, qualia exempla plura ſparſim apud *Bonetum* habentur.

Acria ingesta. Ventriculum humanum ſine magno damno acriora multa ferre, quotidianis experimentis conſtat, qualia plurima recenſet *Swalve* in eleganti tractatu de *querelis ventriculi*. Multa enim, quæ inter deglutiendum, ſi tangerent fauces, acrimonia ſua illas læderent, impune ſæpe ventriculo recipiuntur. Acerrimis aromatibus, Pipere, Zingibere &c. languentem a quotidiana crapula ventriculum excitare ſolent helluones: medici acerrimos ari bulbos contritos, cum aliis remediis miſtos, forma pilulari toties exhibent ægris abſque ullo damno. Tithymali Cauſticum ſuccum ficubus inſtillari juſſit *Hippocrates* (*De victu acutorum in fine tom.* 11. *p.* 183.); atque illas ficus exhibebat ante cibum hydropicis. Interim obſervatum fuit acria admodum, nullis demulcentibus obvoluta, ventriculum rodere, dolores acerrimos, ſpasmos horrendos, & inflammationem peſſimam producere. Imo dum ſubita morte peremtorum cadavera luſtrant medici, ut ad judices de cauſa mortis referant, ſi inflammatum ventriculum aut eroſum invenerint, acre venenum ingeſtum fuiſſe ſuſpicantur. Plures caſus habet, qui hanc rem confirmant, *Wepferus* (*De Cicutæ aquat. hiſtor. cap.* 21. *pag.* 274. *&c.*). Sed & alia ſunt, in quibus tanta acrimonia ſenſibus non detegitur, & quæ tamen latente ſtimulo, ſed vix domabili, poſt ſpasmos ſummos inflammationem in ventriculo faciunt.Talem caſum habet *Hofmannus* (*Frid. Hofmann. Opuſc.Pathol. Pract.dec.* 2. *Diſ.* 7. *p.* 456.), ubi a granis octo vitri antimonii, in ſubſtantia exhibitis, vomitus enormis cum dolore acerbiſſimo excitabatur, dein convulſio & mors. In cadavere ventriculi pars inferior inflammata erat, & vitri antimonii pulvis tunicæ ventriculi interiori adhuc adhærebat.

Præterea obſervatum fuit, acrem materiam, vel in corpore genitam, vel aliis viis quam per deglutitionem corpus ingreſſam, in ventriculum deponi, & peſſimas inflammationes & gangrænam ſæpe facere. *Helmontius* (*Tumulus Peſtis pag.* 842. 843.) cadaver ſecuit hominis peſte mortui poſt ſeptem a morbi invaſione horas: vomitus continuus cum cephalalgia adſuerat: invenit os ſtomachi *eſchara nigra jam cauterizatum*. In alio, qui ſedecim horarum ſpatio obierat a peſte, invenit *ſtomacum triplici eſchara jam perfecta pertuſum* (*Ibid. p.* 867.). Sed & *Celeberrimi Sydenhami* obſervata, alia occaſione (§. 634.) jam memorata, videntur ſuadere peſtis contagium ſæpe radices quaſi figere in ventriculo, niſi per ſudores diſſletur de corpore, antequam hic inflammationem validam produxerit; in febre enim peſtilentiali aderat anxietas cum vomitu perpetuo, quæ ceſſabant, ſimulac ſudor prodiret copioſus; & omnino tollebantur, ſi tali ſudore diu protracto expelleretur ſuſceptum virus. Quandoque & variolas peſſimas, & morbillos (ſed in his rarius) & talia ſymptomata comitantur, quæ metum faciunt ventriculi inflammati: hinc adeo ſuſpectum ſignum habetur in variolis, ſi poſt eruptionem anxietas, vomitus, ardor circa præcordia adſint; metus enim eſt, ne & puſtulæ varioloſæ ipſum ventriculum obſideant, & periculoſam ibi inflammationem faciant. Idem & a podagræ materia, non amplius in artus depoſita, vel imprudenti medela repulſa, obſervavit contigiſſe *Hoſmannus* (*Loco modo citato p.* 460.).

§. 952. Brevi plerumque lethalis fit, niſi ſubito curetur, ob læſam neceſſariam functionem, & infinitos nervos connexos.

Quanta ſit neceſſitas in cura inflammationis diluentium remediorum, in præcedentibus ſatis patuit: verum inflammatus valide ventriculus a leniſſimo etiam potu irritatur, adeoque hæc via diluens liquidum ſubminiſtrari nequit. Præterea nervoſiſſima ventriculi ſubſtantia a tumore inflammatorio irritata & dolens totum corpus turbare poteſt miris modis, & imprimis cerebri functiones lædere; quod optime *Galenus* (*De locis affectis lib.* 3. *c.* 9. *tom.* 7. *p.* 438. 439.) notavit dicens: *Nam ventriculus capiti, & caput ventriculo ſuas affectiones tranſmittit, propter nervorum ab encephalo ad os ventriculi deſcendentium magnitudinem, per quos etiam ſenſus huic parti, quam ulli reliquarum corporis partium, acutior eſt.* Videantur illa quæ circa hanc rem dicta fuerunt ad §. 701. ubi de delirio in febribus nato a ſordibus circa præcordia hærentibus agebatur. Sed & ipſas vires vitales a ſimili cauſa proſterni antea ad 661. demonſtratum fuit: & *Celſus* (*Lib.* 5. *cap.* 26. *num.* 15. *pag.* 287.) notavit, percuſſo ſtomacho, non tantum ſequi ſingultum & bilis vomitum, & aſſumta ſtatim reddi, verum & venarum motus elangueſcere, ſudores tenues oriri, extremaſque partes frigeſcere; quæ omnia mortis imminentis ſigna ſunt. Ex quibus facile patet, ſummum periculum in hoc morbo adeſſe.

§. 953. In ſanitatem; morbos ſuppuratorios, ſcirrhoſos, cancroſos, gangrænoſos; vel in ſubitam mortem convulſionibus acceleratam, tranſire, ut reliqui inflammati, ſolet.

De vario exitu morborum inflammatoriorum, qui viſcera occupant, jam ſæpius dictum fuit, & omnia illa etiam in hoc morbo obtinent.

Verum hoc peculiare habet ventriculi inflammatio, quod, convulſionibus ſæviſſimis ortis, ſæpe ſubitam mortem faciat. Dum venena acria ventticulum rodunt & inflammant, vel & alia, non habentia tantam acrimoniam, ſed ſingulari modo noxia, nervos hic diſpoſitos irritant, ex *Vvepferi* (*In hiſtoria cicut. aquat. paſſim*) obſervatis plurimis conſtat, horrendas convulſiones fieri. Quotidiana obſervata practica docent, infantes, acri acido coloſtro ventriculum plenum habentes, convulſos mori quam ſubitiſſime. Sed & inſignis caſus (*Medic. Eſſays Tom.* 1. *n.* 29. *pag.* 284.) docet,

quam

quam horrenda mala ventriculi inflammationem comitentur. In juvene enim bonæ temperiei primis jam morbi incepti horis pulſus oppreſſus erat, & ſæpe intermittens, paulo poſt, licet jam ter vena ſecta fuiſſet, extrema frigebant ut in cadavere, vertigo ſumma ſequebatur & cæcitas, delirium ferox, ardoris interni intolerabilis ſenſus, convulſiones muſculorum faciei, ſitis immanis, & ſimul horror ſummus, dum liquida allata videbat, ita ut hydrophobus fere eſſet. Leniebantur poſt ſanguinis miſſionem ſymptomata, ſed paulo poſt recrudeſcentia idem remedium ſuadebant; ita ut undecies miſſo ſanguine tandem a tantis malis adhuc evaſerit incolumis.

§. 954. Simulac præſens per ſua ſigna ſcitur (951.), ſtatim valida ſanguinis miſſione, ſi opus repetita; potu leniſſimo nutriente, emolliente, antiphlogiſtico, cauſæ contrario; clyſmatibus, fomentiſque ſimilibus, diligentiſſime utendum. Cavendum ſummopere ab omni acri, maxime autem a vomitu.

Largam ſanguinis miſſionem ſummum remedium eſſe in inflammationis initio, jam ſæpius demonſtratum fuit, tam in cura generali inflammationis, quam in morbis inflammatoriis ante pertractatis: & modo recenſitus caſus docuit, quantum Venæ ſectio audacter repetita valuerit in hoc morbo, jam tot horrendis ſymptomatibus ſtipato. Præterea laudati fuerunt diluentes potus, addito nitro, melle, rob ſambuci &c. Verum hic major difficultas eſt, nam a minimo acri irritatur inflammatus ventriculus, & augentur omnia mala: ideo hæc remedia, licet merito laudentur optima in curatione inflammationis, vix audemus dare, vel tantum adeo diluta, ut oculus non læderetur ab his inſtillatis. In Materia Medica ad hunc numerum habetur talis potus leniens, qui tamen ob trifolium acetoſum admiſtum, & rob ribeſiorum, vix ferri poſſet, ſi dolentiſſima foret ventriculi inflammatio; vitelli ovi admiſti tamen utcumque obvolvent reliquorum acrimoniam. Verum lactis ſerum recens, decoctum hordei, avenæ, panis, & ſimilia, addito ovi vitello ſufficient pro nutritione levi, quæ hic tantum requiritur. Juſculum dilurum, ex pulli carne paratum, blandiſſimum pariter eſt, & ſi in ſingulis libris horum decem vel duodecim grana nitri diluantur, ferri poterit facillime. Præterea & hoc notandum eſt, talia debere dari pauca copia ſimul, ne diſtendatur ab ingeſtis ventriculus, nam & inde omnium malorum augmentum fieret. Si autem cauſa cognita fuerit, quæ acrimonia ſua rodendo inflammationem feciſſet, dantur ſimul oppoſita huic acrimoniæ remedia: ſic v. g. in lufantibus, ab acido acri in ventriculo hærente convulſis, dantur abſorbentia terreſtria, quæ & blanda ſunt, & ſimul acidum abſorbendo enervant.

Cum autem non poſſint intra breve tempus diluentia & attenuantia ingeri magna copia, conamur per alias vias hæc in corpus introducere. Hæc faciunt balnea, fomenta, epithemata, & imprimis clyſmata, ſæpius applicata & diu retenta, ut venis bibulis inteſtinorum reſorberi poſſint.

Simul facile patet, quanta malorum exacerbario debeat fieri, dum ſtomachicis vulgo dictis remediis (quæ ſolent fere laudari ſpirituoſa, amara, aromatica acria, & in frigidis ventriculi morbis pulchrum uſum habent) imperiti hunc morbum aggrediuntur. Longe adhuc pejus cum miſeris ægris agitur, ſi medici fallaci illa & periculoſa regula utantur: *Vomitus vomitu curatur* (vide §. 659.). Dumque vident ægros tales a minimo liquido ingeſto frequenter vomere, ſtatuunt malignam in ventriculo hærentem ſaburram morbi cauſam eſſe, & vomitorio dato illam expellere conantur. Candide fatetur *Sydenhamus* (vide locum citatum ad §. 634.) ſe hic erraſſe, & dum viderat in febribus epidemicis autumnalibus, in quibus anxietas circa præcordia aderat, & nauſea perpetua & vomendi conatus, tam pulchre ſucceſſiſſe emeticum, poſt venæ ſectionem præmiſſam, in initio morbi datum; dedit in febre ardenti peſtilentiali, ubi vomitus ab incipiente inflammatione ventriculi oriebatur; ſed peſſimo cum ſucceſſu. *Celeberrimus Hof-*

mannus

mannus (*Frider. Hofman. Opuſc. Patholog. Pract. decad.* 2. *Diſſert.* 7. *pag.* 454.) notabilem caſum habet, qui docet funeſtum eventum vomitorii in hoc morbo dati. Canonicus Halberſtadienſis, perfecte ſanus, ira vehementer excanduit, dein vinum calidum ſuperbibit: ſequenti die dolores ſummi circa præcordia, anguſtia, conatus vomendi, ardor ſtomachi aderant: vocatus medicus dedit vomitorium ex ſulphure aurato antimonii, unde ter vomuit æger, ſed cum ſymptomatum omnium augmento, & intra decem horarum ſpatium, convulſionibus accedentibus, periit. Cadavere diſſecto in fundo ventriculi plures maculæ, partim nigræ partim rubræ, apparuerunt. Jam in gangrænam abiverant loca inflammata tam ruditer concuſſa & oppreſſa a vomendi conatu.

§. 955. SI in ſuppuratum abit multa mala, maxime nauſea, vomitus, dolor, ſuccedunt, quæ ſæpe mirabilia apparent; ignota cauſa, raro curantur; cognita (951.) per curam abſceſſus tractari requirunt (402. ad 413.).

Quamvis inflammationis curam per benignam reſolutionem ſemper habeant in voto medici, tamen non ſemper illa ſuccedit, ſive ob morbi magnitudinem, ſive ob neglectum efficacis medelæ in morbi initio: tunc ſequitur ſuppuratio, & hæc ſola optabilis eſt, cum reliqui inflammationis exitus ſint pejores. Cum autem illo tempore, dum inflammatio in ſuppurationem tranſit, augeantur ſymptomata (vide §. 387.), patet ſatis, quantis cum malis ægri conflictari debeant, dum ſuppuratio in ventriculo fit. Tunc poſt diu tolerata hæc mala oritur puris vomitus, ſæpe & ruptis vel eroſis vaſis multo ſanguine intermiſto, cum levamine ſymptomatum; quandoque & exeſo per ulcus natum ventriculo lethalis hæmorrhagia ſequitur. Talis caſus habetur in *Actis Pariſinis* (*Acad. Royale des Scienc. l'anneè* 1714. *Hiſt. p.*56.). Homo continuo dolore ventriculi laboraverat per tres ſeptimanas; cardialgia & nauſea frequentes fuerant, ultimiſque vitæ diebus multum ſanguinis ſurſum & deorſum evacuaverat. Poſt mortem invenit *Celeberrimus Littre* in ventriculo ulcus rotundum, quinque lineas æquans diametro, & mediam lineam profundum, ad diſtantiam pollicis cum dimidio a pyloro: multum ſanguinis in cavo ventriculi & inteſtinorum, reperiebatur. Quandoque & tale ulcus, dum peritonæo accrevit ventriculus, extrorſum aperitur, & relinquit fiſtulam, per quam toto vitæ tempore pars ingeſtorum exit. Vidi ſexagenariam mulierem, quæ jam per duodecim annos tale fiſtuloſum ulcus gerebat, abſque multo incommodo; & vidi contentorum ventriculi partem exire per hanc aperturam. Longe mirabilior caſus legitur in *Diariis Eruditorum* (*Journal des Sçavans*, *Mois d'Aout* 1737. *p.* 534.), de puella, cui ex abſceſſu hypochondrii ſiniſtri una cum fragmentis coſtarum carioſis exibant contenta ventriculi, & quidem tanta copia & tam cito, ut cogeretur ſingulis fere horæ quadrantibus cibum ſumere, præ ingenti fame & debilitate; & niſi ulceris patens admodum orificium faſcia appreſſa clauderetur, omnia ingeſta exibant ſtatim. Senſim tamen anguſtior facta fuit ulceris apertura, & ſupervixit diu, viribus adeo auctis, ut ruſticis laboribus conſuetis exercendis par fuerit, & per viginti tres annos illud malum tolerare potuerit.

Si ex ſignis prægreſſis inflammationis ventriculi ſatis validæ, nec peſſimæ tamen, ſuſpicio naſcatur, in ventriculo apoſtema fieri, decocta molliſſima ex althæa, malva, conſolida majore, ſeminibus lini &c. parca copia ſimul, ſæpe repetitis vicibus danda, ut emolliatur vomica & ad rupturam citam diſponatur: ubi pus ſurſum vel deorſum prodiens, & levamen malorum, docent, abſceſſum ruptum eſſe, tunc leniſſimis detergentibus, & poſtea conſolidantibus opus erit, uti antea in cura abſceſſus, numeris in textu citatis, dictum fuit. Verum dum conſolidandum eſt tale ulcus, caveri debet, ne a copioſis ingeſtis ventriculus diſtendatur, diſtraherentur enim demum illa, quæ coire inceperant. Satis autem patet, difficilem fore curationem, cum omnia ingeſta ulcus alluere

luere debeant, & motu periſtaltico ventriculus continuo agiretur: ſolum jus carnium, cum oryza, hordeo, pane &c. coctum, tunc conduceret: forte & per clyſteres nutrientes poſſent ſatis ſuſtineri vires per plures dies, cum ulcus jam purum eſt, ut, quieſcente ſic ventriculo, conſolidatio citius fieret.

§. 956. UBI ſcirrhum, cancrumve procreat, tum enormes illos vomitus, dolores intolerabiles, ad minima ingeſta acerbatos, fixos, diuturnos, ad omnia medicamenta aſpera inſurgentes, excitat.

Alter exitus inflammationis, de quo in præcedentibus pariter ſæpius dictum fuit. Plures tales ægri occurrunt quotidie, qui ſe beatos crederent, niſi alimentis Indigerent quotidie: ſentiunt enim dolores moleſtiſſimos ab ingeſtis, quandoque ſtatim a paſtu, quandoque poſt unam alteramve horam: nullum levamen ſentiunt a decantatiſſimis etiam ſtomachicis remediis,imo ab omnibus acrioribus dolores augentur; omnium maxime a purgantibus aut emeticis validis. Vidi plures tales miſeros, qui, dolorum impatientes, aliquot poſt cibum ſumtum horis digito in fauces immiſſo evomebant omnia, ut levamen haberent doloris. Semper tunc ſuſpicandum de ſcirrhoſis tumoribus, ventriculum aut vicina loca obſidentibus; quod & cadaverum ſectio confirmavit. Ante aliquot annos Nobilem matronam Anglicam vidi tali morbo laborantem, & una cum amico integerrimo (cujus præmaturam mortem lugeo) *Godefrido du Bois*, in Academia Franequerana Medicinæ & Philoſophiæ Profeſſore, deliberavi, quomodo ſuccuri poſſet huic miſeræ, quæ jam per plures annos cum hoc malo conflictabatur. Fruſtra tentata fuerunt omnia: levamen aliquod a blandiſſimis remediis & opiatis quandoque habuit. In cadavere inventus fuit Ventriculus ovo anſerino non major; pylorus & proxima inteſtini duodeni portio, uti & pancreas, ſcirrhoſa erant, & duriſſima. In homine, qui diu de ventriculi dolore conqueſtus fuerat, cum vomitu continuo & animi deliquiis, invenit *Ruyſchius* (*Obſerv. Anatom. Chirurg. 39. p. 38.*) fundum ventriculi obſeſſum tumore ſcirrhoſo pugni fere magnitudine, materia tenaci & atra referto, qualem materiam quoque paucis ante mortem horis vomitu rejecerat. His ſimilia & apud *Bonetum* (*Anatom. Pract. lib. 3. Sect. 7. p. 68. &c.*) plura habentur.

Scirrhus autem, quamdiu benignus adhuc manet, pondere & mole ſua diſtrahendo partes adeo ſenſiles plurimum quidem mali producere poterit, verum ubi temporis diuturnitate, aut acrium medicamentorum uſu, in cancroſam malignitatem vergere incipit, horrendi dolores inde fient; uti ex illis quæ antea de *Scirrho & Cancro* dicta fuerunt, facile patet. Inſignis talis caſus deſcribitur a *Celeberrimo Petit* (*Acad. Royale des Sciences l'année* 1716. *mem.* 395. *&c.*). Mulier corripiebatur dolore cum febre; aderant ſimul nauſea & vomitus cum dolore colico; iteratis venæ ſectionibus, aliiſque remediis a peritiſſimo Medico præſcriptis, levamen habuit quidem, ſed reliquias morbi nondum eradicati neglexit, diætæ regulas minus obſervans. Cum langueret diu, empyricum conſuluit, qui & validiſſimis Emeticis, & clyſmatibus primo lenioribus, dein acerrimis, in peſſimum ſtatum redegit miſerrimam ægram. Prudentiorum dein conſilio uſa levamen quidem percepit, ſed tandem periit. In cadavere inventa fuit pars ventriculi colo inteſtino vicino firmiter adhærens, & cum illo in maſſam ſcirrhoſam magnam concreta: diſſecto ventriculo, inventum ulcus nigrum fœtidiſſimum duos pollices in diametro habens, quod integumentis concretis cum hoc ſcirrho, viam verſus exteriora fecerat ichori & puri. Plura adhuc maxime notanda circa hoc malum ibidem recenſentur, ſed modo dicta docent, fidelibus obſervationibus conſtare, ſcirrhum ventriculi in cancroſum ulcus degeneraſſe.

§. 957. SOlis lenibus, ad hos morbos requiſitis, medelis pacatur (490. 491. 506. 507. 508. 509. 511.); raro curatur: aquæ medicatæ fontium maxime hic efficaces.

Omnia

Omnia illa, quæ laudata fuerunt in cura Scirrhi & Cancri, hic locum habent; exceptis his, quæ ſitus & conditio ventriculi non admittunt, licet in externis partibus corporis ſcirrhoſis vel cancroſis adhiberi poſſint.

Præcipuum eſt, ut nihil in victu exhibeatur, quod exaſperare poſſit hæc mala: jura carnium, cum oryza cocta vel molliſſimis oleribus, hic ſunt præcipua: vitelli ovorum, cremores hordei, avenæ, & ſimilia parca copia ſimul data; ab his enim magnum ſolamen in doloribus illis chronicis circa ventriculum ſolet percipi. Ubi vero ſcirrhus adhuc recens eſt, magna copia ſaponis veneti profuit, ſed diuturno uſu, ita ut drachmas duas quotidie per plures menſes ſumerent ægri: ſummum enim diſſolvens eſt & ſatis mite; ſi autem ab hoc aſſumto dolores augeantur, abſtinendum eſt ilico; tunc enim metuendum eſt, jam in cancroſam indolem degenerare ſcirrhum, qui tunc ne quidem illud remedium ferre poteſt. Proſunt & aquæ medicatæ ſpadanæ, vel his ſimiles, quæ mira vi ſolvendi concreta in corpore valent, neque interim acrimoniam magnam habent.

Ex dictis ſimul apparet, quanta prudentia opus ſit, dum medela fit hominibus, qui de chronicis illis abdominis doloribus, a cibo aſſumpto exacerbatis, conqueruntur.

§. 958. Lienis, Pancreatis, Omenti, inflammati, ſuppurati, gangrænoſi, ſcirrhoſi, cancroſi, origo, natura, effectus, cognitio, prævifio, curatio, palliatio, ex iisdem dictis (914. ad 958.) hauriri poſſunt.

Supereſſent jam & alii morbi inflammatorii viſcerum quorundam abdominalium pertractandi, verum omnia hactenus dicta in prioribus repetenda forent. Locus enim tantum diverſus eſt, & ſitu ex Anatomicis bene cognito, & functione ex Phyſiologicis intellecta, non eſt difficilis diagnoſis horum morborum. Omnes autem exitus inflammationis hic iterum obtinent, & cura ſimilis eſt. Hinc ſufficiet paucis videre præcipua, quæ hic obſervaverunt auctores fide digniſſimi. De inteſtinorum autem inflammatione peculiariter agendum eſt, quia ibi multa notanda occurrunt, quæ tantum in illis partibus locum habent; & ob eandem rationem etiam renum inflammatio ſeorſim pertractabitur.

Lienis. Satis frequens mentio morborum lienis apud veteres fit, ita tamen ut merito ſuſpicari liceat, quod quandoque & morbos vicinarum partium ſub titulo lienis male affecti deſcripſerint. Inteſtini coli enim flexus lieni proximus eſt; hinc fæces induratæ, flatus impediti ab his fæcibus, circa lienis regionem tumores & dolores facere poterunt, licet nullum in liene vitium hæreat. Ita *Trallianus* (*L. 8. c. 11. p. 479. vide & Galen. medend. method. ad Glauc. l. 2. c. 7. pag. 379. tom. 10.*) de *lienis inflatione* ſcripſit, & in cura hujus morbi laudavit talia remedia, quæ carminativam, ſive flatus diſcutientem, vim egregiam poſſident: Verum facile patet, flatus in ventriculi & inteſtinorum cavo ſuam ſedem præcipue habere. Ita & *Hippocrates* (*De Internis affection. c. 27. tom. 7. p. 657.*) acutorum dolorum cauſam in liene, qui etiam ad humerum, claviculam, ilia ac mammas tranſeunt, poſuit ingurgitationem ficuum viridum, pomorum, uvarum, & muſti copioſi uſum. Sed omnia hæc flatulenta admodum ſunt, & in fermentationem quam maxime prona, ſolent primis viis nocere primo, antequam ſanguini permiſta alias partes afficere poſſunt; unde & talia in cura commendat, quibus hæc ſaburra ſurſum & deorſum expelli poſſet. Præterea notat, lienem eodem die magnum, & deinde iterum minorem reddi (*Ibidem c. 32. p. 662. & c. 35. p. 663.*), doloremque acutum facere, dum ſublatus eſt lien; ſine dolore eſſe, dum mollis eſt. Verum ſatis apparet, obſtructionem aut inflammationem lienis tam ſubitis mutationibus obnoxiam non eſſe; in colo vero inteſtino circa illum locum, ubi lieni contiguum eſt, frequentes ſatis cauſas eſſe, unde tales tumores ſubitanei, & dein iterum ſubſidentes, naſci poſſint. Si jam ſimul cogitetur, frequentem mentionem fieri ſcirrhi lienis ſatis cito curati, tam apud veteres medicos quam recentiores, vix dubium eſt, fæces induratas, circa flexum coli hærentes, ta-

lium

lium tumorum cauſam fuiſſe, cum ſcirrhus non tam ſubito reſolvi poſſit, & plerumque ad omnia rebellis maneat, uti nimis notum eſt.

Præterea cum ex veterum opinione lien atrabilarii ſucci apotheca foret, morbos melancholicos ſub titulo affectionum lienis deſcripſerunt; ita etiam ſcorbutum, uti poſtea patebit, quando de his morbis dicendum erit.

Interim tamen negari nequit, inflammationem quandoque lienem occupare, nam cadaverum ſectiones docuerunt, inflammationis effectus in liene obſervatos fuiſſe. Verum minus frequenter, quam alia viſcera, lienem inflammari, notavit *Trallianus* (*l.* 8. *c.* 12. *p.* 484.). Præcipua ſigna autem inflammati lienis ſunt, febris acuta continua, dolor in loco lienis, quandoque ad humerum, mammam & claviculam ſiniſtri lateris protenſus. Licet autem & functiones læſæ partem affectam in morbis denotent, cum lien ſoli hepati inſervire tantum videatur, non poterimus accurata ſigna ex hoc fonte colligere, eo quod hepatis læſio vitia lienis tardius tantum ſequi ſoleat. Quin imo experimenta docuerunt in vivis animalibus capta, lienem ligatis ejus vaſis inutilem reddi, imo & extirpari poſſe integre, & tamen animalia diu poſtea adhuc ſupervixiſſe, abſque notabili ſanitatis noxa (*Malpig. de Liene cap. 6. pag.* 114. *Brunner. de Pancreate, In Præfat. pag.* 9.).

Non videtur improbabile, quandoque ſub pleuritidis nomine tractari lienis inflammationem, & abſque magno damno, cum cura pleuritidis & huic morbo curando conveniat. Celebris apud Batavos Hagæ comitum Medicus, *Antonius de Haen*, cui plurimas & utiliſſimas obſervationes practicas ex cadaverum ſectione hauſtas me debere, gratus recordor, talem mihi caſum tranſmiſit, qui hoc confirmat. Homo triginta quatuor annorum a medico tractabatur ut pleuriticus, & quidem tali cum ſucceſſu, ut ſecundo jam morbi die a febre & dolore ſiniſtri lateris fere integre liber ſe ſanatum crederet, omnemque medelam negligeret poſtea, ſed infelici cum eventu. Languit enim poſtea, & faſſus fuit, ſe ſemper obtuſum dolorem in loco prius affecto percepiſſe. Poſt paucas ſeptimanas, a primo morbi inſultu, inſignem habuit in dextro crure tumorem, ſponte poſtea evanidum: ſimilem tumorem deinde percepit in dextro latere perquam magnum, ſponte etiam poſtea evaneſcentem. Similis tumor denique apparuit in femore ſiniſtro, & illo manente, novus tumor occupavit internam brachii dextri partem, mollis & pugno major. Succeſſit deinde dyſenteria, aſcites, una cum hydrope anaſarca totius corporis, proſtratio virium & mors.

In cadavere biduo poſt mortem diſſecto apparuerunt ſequentia: Abdomen turgidum, lividum ubique, præſertim in latere ſiniſtro. Omentum breviſſimum vix duos digitos longum, macilentum. Inteſtina omnia turgidiſſima, & fere per totam longitudinem, craſſa æque ac tenuia, inflammata, & pluribus in locis jam gangrænoſa: Lympha non admodum copioſa in abdominis cavo. Ventriculus pariter turgidiſſimus, ſiniſtra ac maxime ſuperiori parte longe lateque gangrænoſus: Pancreas flaccidum, parvum: Meſenterium integrum, exſangue: Meſocolon exhibuit plura friabilia corpuſcula obſcure viridia, mole, colore, figura, referentia capparidum gemmas, quæ aceto vel muria conditæ menſis adhibentur. Hepar perquam magnum erat, in parte inferiore magis fuſcum, quam naturaliter eſſe ſolet. Lien inferiore parte peritonæo accretus, pure albo, craſſo, copioſo plenus: copia quædam ſimilis puris aquæ, in cavo abdominis repertæ, innatabat. Tumor brachii lanceola apertus, dedit idem colore ac conſiſtentia pus, ac in liene deprehendebatur. Pulmones hinc inde membranæ pleuræ adhærebant concreti.

Tota hæc hiſtoria docet, lienem inflammatum, ægri incuria non integre ſanatum, in ſuppurationem abiviſſe: pus reſorptum ad varia loca corporis metaſtaſio feciſſe; tandemque purulenta cacochymia totum ſanguinem corrupiſſe. Simul notandum, hepatis molem inſigniter auctam fuiſſe, dum ſplenis, purulenta labe conſumti, functio ceſſabat; quod & *Mal-*

pighius

Digitized by Google

pighius & *Brunnerus* obſervaverant in animalibus, quibus ſplenem exſecuerant, vel ligatis vaſis illum reddiderant omnino inutilem.

Videtur autem & *Hippocrates* (*De Internis Affectionibus cap.* 32. 33. 34. 35. *tom.* 7. *pag.* 662. 665.) obſervaſſe lienis ſuppurationem: juſſit enim ſplenem, maximum jam & ſublatum, inuri, uti in hepatis vomica conſuluerat, ad pus educendum. Et in alio loco, antea ad §. 488. citato, de lienoſis agens monet, morbum quandoque in hydropem degenerare & contabeſcere ægros; quibusdam vero lienem ſuppurari, qui uſti ſani fiunt; quibusdam etiam durum & magnum lienem conſeneſcere. Nihil autem magis incitat medicos, ut diligenter evolvant priſcorum medicorum volumina, quam dum vident difficillimis caſibus lucem affundi a veterum obſervationibus, vixque aliquid in praxi occurrere dubii, quin inveniamus apud illos. In modo memorata morbi hiſtoria præter ſpem ægri, qui ſe ſanum credebat, funeſta lienis ſuppuratio ſecuta fuetat. Verum pulcre hoc monuerat *Aretæus* (*De cauſis & ſignis Morbor. Diuturn. Lib.* 1. *cap.* 4. *pag.* 43.), dum de hoc morbo agit, dicens: *Incrementi autem notæ ſunt febres, dolores & horrores: multoties enim remittunt, poſt brevem autem calorem rigore & dolore vacant: hac de cauſa interdum in ſplene abſceſſus latuit: rarum enim & ſenſu carens etiam in ſanitate viſcus*. Exitum autem talis morbi notavit *Hippocrates* (*Aphoriſm.* 43. *Sect.* 6. *Tom.* 9. *pag.* 275.) dicens: *Qui lienoſi dyſenteria corripiuntur, iis, oborta longa dyſenteria, hydrops aut lienteria ſuccedit, ac intereunt*. Paulo poſt tamen dicit: *Lienoſis dyſenteria ſuccedens, bonum* (*Aphoriſm.* 48. *Sect.* 6. *Ibidem pag.* 281.). Verum materia lienem occupans per venam ſplenicam facili via in hepar tendit; & §. 950. vidimus, dyſenteria larga, cito deſinente, tam bene ſanari hepatis morbos. Binas has Prognoſes unitas diſtinctius legimus in *Coacis* ita. *Dyſenteria non longa ſplenicis utilis: longa vero, mala: deſinente enim ſi hydropes aut lienteriæ fiunt, lethale*.

Lienis vero ſcirrhus longe frequentius occurrit, unde familiarem ſpleni hunc morbum dixit *Aretæus* (*De cauſis & ſignis morb. diuturn. Lib.* 1. *cap.* 4. *p.* 43.). Talis autem tumor duritie, & pondere vicinas partes miro modo lædere & diſtrahere poteſt, & vehementiſſimos dolores facere. In cadavere muliebri *Celeberrimus Ruyſchius* (*Obſerv. Anatom. Chirurg.* 62. *p.* 58.) lienem invenit octuplo majorem, quam naturaliter eſſe ſolet: bilanci impoſitus quatuor libras pendebat, & in pelvim deſcenderat. Bis in cadavere vidi ipſe lienem ſcirrhoſum ingentem ad pelvim usque prolaſpum: plura talia collegit *Drelincurtius* (*Diſſert. Anat. Pract. de Lienoſis cap.* 17. *Opuſc. Omn. pag.* 768.). Neque adeo mirum videtur, lienem, mole & pondere auctum, propria gravitate deſcendere, ſenſim elongatis vaſis verſus inferiora abdominis; ſed rarus caſus docuit tumentem lienem & ſurſum aſcendere poſſe. Invenit hoc in homine, poſt diuturnam febrim intermittentem hydropico facto, *de la Motte* (*Traitè complet de Chirurgie tom.* 2. *p.* 169. 170.). In ejus cadavere lien mole inſigniter auctus diaphragmatis ſiniſtram partem ſurſum truſerat, ita ut parvum tantum ſpatium inter ſummitatem lienis & axillam inveniretur. Ubi autem lien, dum indureſcit, ſimul mole minuitur, tunc credibile eſt, facilius tolerari illud malum. In homine enim ſexagenario (qui nunquam queſtus fuerat de dolore aut alio malo, unde ſuſpicio mutati adeo inſigniter lienis naſci potuiſſet) *Celeberrimus Littre* (*Academ. Royale des ſciences l' année* 1700. *hiſt. pag.* 50.) invenit lienem integre petrefactum, ſed tantum unciam cum dimidia ponderantem: violenta autem morte perierat ille homo, hinc & diutius ſuperſtes eſſe potuiſſet.

Ubi autem ſcirrhus lienis in Cancrum degenerat, tunc vicina omnia depaſcitur, & poſt intolerabiles cruciatus, eroſis vaſis, ſubitam & lethalem hæmorrhagiam producit. Lethalem talem per alvum hæmorrhagiam vidit *Drelincurtii* (*Diſſert. Anat. Pract. de Lienoſis c.* 14. *Opuſc. Om. p.* 763.) pater in fœmina, cujus lien cancroſus ſubjectum colon arroſerat.

PANCREATIS. Cum illud ponatur intra duplicaturam meſocoli, & uno extremo

ſuo

ſuo adhæreat duodeno, ubi illud pyloro continuatum incurvatur, transverſaliter pone ventriculum pergat fere ad lienem usque, & in hoc itinere portio duodeni inter pancreas & lumborum vertebras locetur; patet ſatis, difficilius morbos pancreatis diſtingui poſſe, cum non tam facile tangi poſſit quam lien, & dum tumet pancreas, ventriculum & duodenum neceſſario comprimere debere. Poſſet ergo inflammatio pancreatis quandoque cum ventriculi aut duodeni ſimili morbo confundi; ſed inde in curatione nullum damnum orietur, cum ſimilis omnino medela requiratur. Cum autem pancreatis uſus ſit, ſecretum ſua fabrica a ſanguine liquorem, ſalivæ ſimillimum, inteſtino duodeno infundere, non tam ſubito advertetur noxa in corpore ex læſa functione pancreatis, ut inde ſigna talis morbi præſentis hauriri poſſent. Directis enim experimentis, in vivis animalibus inſtitutis, *Celeberrimus Brunnerus* refutavit *Sylvianam* illam hypotheſin, de efferveſcentia ſucci pancreatici cum bile in inteſtino duodeno, a qua rite ſe habente chylopoieſis fere integrum opus deducebatur, & cujus vitiis omnium fere morborum origo tribuebatur. Simul tunc ex iiſdem experimentis patuit, ligato vel deſtructo ductu pancreatico, etiam inſigni parte pancreatis abſciſſa (profundius enim latet, ut integre exſcindi potuiſſet ſuperſtite animali) canes ſupervixiſſe abſque notabili ſanitatis detrimento (*Brunner. Experim. nova circa Pancreas pag.* 12. 15. 16. *&c. & a pag.* 23. *ad* 56. *uti & apud eundem Brunnerum de grandulis duodeni pag.* 118.). Tumores autem Pancreatis inflammati, ſuppurati, ſcirrhoſi, cancroſi, peſſime afficere poſſe vicinas partes, ſponte patet. Quandoque & pancreas ſcirrhoſum adeo intumuit, ut extrinſecus tumor percipi potuerit; qualis caſus memoratus fuit antea ad §. 499. Aliquando licet inſigniter mole auctum fuerit, tamen foris nullus tumor conſpicuus apparet. Ex *Riolano* illud confirmat *Graafius* (*Regner. de Graaf de ſucco Pancreat. c.* 7. *p.* 108. *&c.*) exemplo Illuſtriſſimi viri *Auguſtini Thuani*, qui habitus melancholici per quadriennium de dolore circa regionem coli, cum ſenſu ponderis ad regionem ſtomachi, dum erectus ſtaret vel ambularet, conqueſtus fuit: nec tumebant tamen ei hypochondria. In cadavere defuncti inventum hepar, rotundum inſtar ſphæræ, farctum & transfixum gypſea pituita ſevum referente. Pancreas mole & pondere hepar æquabat, totum ſcirrhoſum, multis globulis, ſpecie ovi columbini conſtans: Lien exilis, vix unciam ponderans. Plures ibi caſus collegit *Graafius* pancreatis ulcerati, ſcirrhoſi, cancroſi, calculoſi &c. Unde merito in praxi verſati medici, ubi chronici illi dolores abdominis adſunt, talem cauſam ſuſpicantur, & blandiſſima tantum remedia exhibent prudenter, ne acrioribus exhibitis irritentur talia mala.

OMENTI. Illud, uti ex Anatomicis notum eſt, a fundo ventriculi ſupra inteſtina extenditur, ad umbilicum usque; quandoque longe profundius deſcendit; aliquando regionem epigaſtricam non excedit ſua longitudine; magnam enim hic in cadaveribus diverſitatem invenerunt Anatomici, quoad variam omenti extenſionem. Præterea omentum, licet maxima ſui parte inteſtinis ſuperſternatur, tamen & vaſis hepar ingredientibus, duodeno, colo, pancreati, lieni adnectitur, adeoque pro diverſitate loci, quem morbus omenti occupat, varia poſſent fieri mala. Unde etiam videtur difficultas in Diagnoſi talium morborum naſci. Præterea obſervationes certiſſimæ docuerunt, magnam omenti partem, poſt vulnera abdominis erumpentem, abſciſſam fuiſſe, ſuperſtite ægro, & abſque magno ſanitatis damno. *Galenus* (*De uſu partium l.* 4. *c.* 8. *tom.* 4. *pag.* 377.) gladiatori vulnerato integrum fere omentum abſcidit, qui tamen confeſtim ſanatus eſt, & hoc tantum incommodi habuit, quod a frigore externo abdomen magis defendere debuerit. Frequentes tales caſus in bellis hodiernis docuerunt, inſignem partem omenti ſæpe reſectam fuiſſe, abſque tali incommodo ſequente. Unde patet, non facile ex læſis functionibus ſigna hauriri poſſe, quæ docerent omenti morbos. Quin imo *Ruyſchius* (*Obſervat. Anatom. pag.* 23.) obſervavit

omen-

omenti integram conſumtionem frequenter, non tantum in brutis, ſed & in hominibus, qui acutiſſima angina, vel & violenta morte perierant, in quibus ante mortem nulla hujus rei ſuſpicio fuerat. In morbis chronicis, & imprimis in hydropicis ſæpe omentum periiſſe obſervatum fuit, quod minus mirum videtur.

Si inflammatum omentum dein in ſuppurationem abierit, aut gangrænam, effuſo pure vel ichore gangrænoſo ſequentur eadem mala, ac §. 912. enumerata fuerunt.

Ubi vero in ſcirrhoſos tumores induruit omentum, tunc preſſione & diſtractione partium, quibus contiguum eſt vel adhæret, plurima mala producere poteſt, imprimis dum moles indurati omenti magna eſt, cæteroquin minus nocet. Contigit quandoque mulieribus, poſt puerperium felix jam in integrum reſtitutis, tumorem durum & oblongum in abdomine habere: quandoque per plures annos tales tumores manent, fere abſque dolore, & ſola mole fere moleſti ſunt. In cadavere quodam detexit *Ruyſchius* (*Obſervat. Anatom. Chirurg.* 63. *pag.* 59.) talem tumorem factum fuiſſe ab omento duos fere digitos craſſo, tres digitos lato, ſpithamam cum dimidia longo, & ſcirrhoſo: Videtur omentum in gravidis ab utero aſcendente, & viſceribus loco motis, comprimi ac convolvi in ſe ipſum, tuncque talem tumorem producere. Ita & tumor abdominis ab omento oſſeo facto inventus fuit (*Academ. Royale des ſciences l'année* 1732. *Hiſt. p.* 48.). Mirabilem magis adhuc caſum deſcripſit jam ſæpius antea laudatus *Antonius de Haen* (*Hiſtor. Anatom. medica morbi miri incurabilis &c. Hagæ Batavor.* 1744. *in* 8.), ubi in hydropicæ cadavere reperit omentum in compactam & vaſtam molem concretum, duos digitos latos craſſum ubique, niſi quod in ambitu parum gracileſceret: hujus monſtroſi omenti ope ventriculus, colon, duodenum ac jejunum ita coaluerant in unum, ut non niſi deſtruendo a ſe invicem divelli potuerint.

Cautela autem adhibenda in tractandis malis recenſitis Lienis, Pancreatis, & Omenti, ex ante dictis facile hauriri poterit.

INTESTINORUM INFLAMMATIO.

§. 959. Inteſtina, maxime tenuia, & frequentiſſime, in ſuis membranis acuta inflammatione, ut ventriculus, infeſtantur, a cauſis communibus inflammationis huc delatis; vel a materie acri potus, cibi, condimenti, medicamenti, veneni, aſſumta, huc delata, in plicis valvuloſis retenta, hærente; tum etiam ab acri, putrida, fœtida materie purulenta, ichoroſa, gangrænoſa, bilioſa, atrabilaria, ex œſophago, ſtomacho, hepate, liene, pancreate, omento, huc appellente, hærente, rodente; denique ab convulſione ingente prægreſſa, flatus creante, motum ſiſtente, ſicque inflammationem producente.

Generales inflammationis cauſas §. 375. 376. 377. recenſitas & in inteſtinis locum habere poſſe ſatis evidens eſt, imprimis poſtquam ex Anatome conſtitit, innumeras arteriolas per membranas inteſtinorum diſtribui. Præterea in febrium hiſtoria (§. 593.) notatum fuit, febrim in alium ſæpe morbum deſinere, dum per febrim mutati humores ad quædam loca corporis deponuntur, & nova mala producunt. Pluribus ibi exemplis practicis probatum fuit, morbos acutos inflammatorios imprimis a ſe mutuo differre ratione loci, verſus quem materia inflammatoria per febrim prægreſſam deponitur. Notat *Sydenhamus* (*Sect.* 4. *c.* 7. *p.* 258. *&c.*) per tres annos & ultra talem obtinuiſſe morborum epidemicorum indolem, ut plerumque verſus inteſtina deponerent febrilem materiam, nunc dyſenterias, nunc tormina absque dejectionibus, quandoque & acerbiſſimos dolores colicos & iliacos, producentes. A febre tamen oriebatur morbus, quæ per horas aliquot tantum affligens in atrociſſimum inteſtinorum dolorem deſinebat. Quin imo Iliacam paſſionem tunc proprie vocandam eſſe voluit, ubi a tumultuante febre in ven-

ventriculum & inteſtina proxima deponerentur acres & maligni humores: ubi autem a fæcibus induratis, herniis &c. orietur malum, tunc *Affectionem Iliacam notham* appellare maluit (*Sect. I. cap.* 4. *pag.* 90.).

Tenuia autem inteſtina frequentius inflammari, quam craſſa, obſervationes practicæ confirmare videntur; nam in hoc morbo intolerabilis ille dolor medium abdominis, ſive umbilicalem regionem, frequentiſſime occupat, ubi naturalis tenuium inteſtinorum ſitus eſt. Forte etiam craſſorum inteſtinorum talis eſt conſtitutio, ut minus facile afficiantur, quam tenuia, cum ſtercoraceæ materiæ jam ſubputridæ & acriori ſervandæ inſerviant. Præterea omne acre ingeſtum, vel mora in ventriculo aut inteſtinis tale redditum, primo noxam inferet inteſtinis tenuibus, antequam ad craſſa pervenire poſſit.

Licet omnia illa, quæ inteſtinalem fiſtulam obturant, impediendo liberum tranſitum, adeoque diſtentis inteſtinis, etiam remotæ inflammationis cauſæ eſſe poſſent, tamen niſi ſimul major acrimonia adſit, raro hunc morbum faciunt adeo acutum, ſed potius chronica & difficilia mala, quales caſus ad §. 719., ubi de variis, quæ per diarrhœam exeunt quandoque de corpore, agebatur, enumerati fuerunt. Verum ſi lentæ tali & concretæ pituitæ permiſtum fuerit acre, tunc & inteſtina facile inde inflammantur, niſi cito expellatur hæc ſaburra, vel corrigatur illa acrimonia. Ita *Galenus* (vide §. 71.) in ſe ipſo acerrimum abdominis dolorem expertus eſt, ac ſi terebra perforaretur: injecto autem oleo rutaceo, excrevit per alvum humorem, vitro fuſo colore & conſiſtentia ſimilem, quo facto dolor ſedabatur. Verum iners talis pituita tantum dolorem non feciſſet, ſi nulla acrimonia ipſi permiſta fuiſſet. Frequens ergo cauſa inflammationis inteſtinorum eſt acrimonia illorum, quæ in cavo horum continentur. Talis autem acrimonia vel ingeſtis debetur, vel in aliis viſceribus nata ad inteſtina pervenit, quæ jam conſideranda erunt.

Potus, cibi, condimenti. Quanta mala fieri poſſint a liquidis fermentantibus, & ſæpe in ipſo actu fermentationis ſuppreſſis, dum potantur, antea ad §. 646. & ſequentes dictum fuit, ubi de ructibus & flatibus agebatur. Naſcitur enim illo tempore, dum fermentatio fit, mirus ſtimulus etiam in talibus, quæ antea omni carebant acrimonia (vide §. 605. II.). Inde ſpaſmi horrendi quandoque fiunt in ventriculo, & inteſtinis, quos brevi inflammatio & lethalis gangræna ſequitur, niſi cito ſedari poſſint. Quandoque & talia potantur, quæ vel actu acida ſunt, vel cito in debilibus corporibus aceſcere poſſunt, & acrimonia ſua lædere inteſtina: qualia ſunt cereviſia vappida, vinum acre acidum &c. Verum & cibi tales ingeruntur quandoque, qui ſimilem noxam facere poſſunt. In debilibus infantibus lac ingeſtum ſæpe aceſcit, coloſtro caſeoſo inteſtina infarciuntur, quod mora acrius factum inteſtina rodit & inflammat; unde Ileo & volvulo tot infantes pereunt, poſt diros abdominis dolores, uti omnes practici noverunt. Si autem conſideremus ea, quæ condimenti titulo aſſumuntur, inter illa invenimus talia, quæ cuti applicata illam eroderent; uti accerrima aromata, allium, raphanus ruſticanus &c. Unde miramur, non ſæpius ab his inflammari ventriculum & inteſtina; & procul dubio frequentius hæc nocerent, niſi mucus blandus defenderet horum viſcerum latera, & ſitis ab his aſſumtis excitata copiam aquoſi potus poſceret, quo diluitur & enervatur nimia talium aſſumtorum acrimonia. Videantur & illa, quæ ad §. 586. *α.* habentur.

Medicamenti, veneni. Quamvis hæc primo ventriculum afficere ſoleant, & ideo de illis ad §. 951., ut cauſis inflammationis ventriculi dictum fuerit, tamen & quandoque contentis ventriculi copioſioribus permiſta in illum minus agunt, ſed poſtea in inteſtina propulſa, & valvuloſis horum jugis irretita manent diu eidem loco affixa, & inflammationem ibi excitant. Notum eſt, reſinam ex gialappæ radice paratam, dum a calore molleſcit, omnibus obviis corporibus pertinaciſſime adhærere, & ſimul ſatis acrem eſſe, unde a medicis frequentius obſervati fuerunt dolores moleſti abdominis, & hypercatharſes periculoſæ ab hoc remedio, niſi prius diu

diu cum ſaccharo trita, vel cum vitello ovi ſubacta ſuam tenacitatem depoſuerit. Similia & a Colocynthidis pulpa & aliis pluribus nata fuerunt mala. Longe magis ab arſenico & aliis acribus venenis, de quibus videatur ſæpius jam laudatus *Weſferi de cicuta aquatica* tractatus.

Tum etiam ab acri putrida &c. Ad §. 719., ubi de diarrhœa febrili agebatur, patuit ex diverſis corporis locis ad inteſtina poſſe venire materiam, quæ per alvum excernitur, illamque admodum variam eſſe. Quin imo Cholera docet, omnes humores totius corporis, ſubito ſatis in inteſtina ruere, magno cum impetu, ita ut robuſtiſſimus homo intra paucas horas omnes vires perdat, & a mera inanitione ſæpe convulſiones ſequantur, venenata quaſi vi fuſo toto ſanguine, & per vaſa meſeraica in ventriculum & inteſtina expulſo. Dum enim ex hoc morbo reſurgunt ægri, debiles, pallidi, exhauſti omnino apparent. Si ergo alicubi in corpore ſtabuletur corrupti liquidi, purulenti, ichoroſi &c. copia, illud ad inteſtina delatum acrimonia ſua illa rodere & inflammare poterit. Unde inter effecta atræ bilis turgentis & motæ inflammationes, exulcerationes, putrefactiones inteſtinorum recenſentur §. 1104., & peſſimum ſcorbutum ſimilia etiam mala facere, ad §. 1151. 4. notatur, de quibus poſtea dicetur.

Convulsione ingente prægressa &c. Notum eſt ex Phyſiologicis, in inteſtinis eſſe mirabilem illum motum vermicularem, periſtalticum dictum, per quem ingeſta ad latera inteſtinorum apprimuntur, & ſucceſſive emulgentur, omni ſolubili per vaſa lactea & venas meſeraicas reſorpto, tandemque exſuccæ fæces ad inteſtinum rectum usque promoventur, ut excludantur de corpore. Fibris muſculoſis inteſtina ambientibus hunc motum perfici pariter conſtat, illumque diu poſt mortem adhuc ſupereſſe, & ſilentem jam calore, vel & irritando inteſtina, excitari denuo poſſe (vide Commentarium §. 648.). Simul ibidem varia experimenta recenſita fuerunt, quæ docent, acria applicata inteſtinis ſpasmos excitaſſe in his fibris muſcularibus, per quos inteſtinum conſtringeretur validiſſime, non tantum in loco cui acre applicatum fuerat, verum etiam in vicinis pluribus locis eodem tempore ſic conſtricta fuiſſe inteſtina, ut omnis tranſitus contentis intercluderetur. Quod & pulchro experimento in rana vivente facto confirmavit *Peyerus* (*Parerg. Anat. Exerc.* 1. *cap.* 9. *pag.* 47.).

Acria ergo ingeſta, vel ex aliis corporis locis ad inteſtina delata, poſſunt & convulſionem talem facere, ſicque & hac ratione inteſtinorum inflammationem producere.

Verum quandoque & tales ſpasmi fiunt in inteſtinis ab aliis longe cauſis, quæ ad cognitas acrimoniæ claſſes reduci nullo modo poſſunt. Illud latens morboſum in corpore, quod ad extremos artus delatum exquiſita illa podagræ tormenta facit, ſi ex imprudenti medela, vel effœti corporis languore, ad ſolita loca deponi impeditur, ſæpe in viſceribus abdominalibus horrendos ſpasmos excitat (vide §. 1273.); unde ſic ſtringuntur inteſtina, ut in locis contractis, omni effluxu & influxu liquidi vitalis impeditis, ſubita & lethalis gangræna ſequatur. Verum quidem eſt, & hic acrimoniam culpari adhuc forte poſſe, dum ligamenta, tendines, membranæ, a Podagra diuturna in calcem convertantur. Verum in hyſtericis & hypochondriacis a ſolo motu ſpirituum perturbato naſci tales ſpasmos, in viſceribus æque ac aliis quibusvis corporis partibus, nimis notum eſt. *Sydenhamus* (*In Diſſertatione Epiſtolari ad Gulielmum* Cole *p.* 488. & *Sect.* 4. *c.* 7. *p.* 267.), qui optime hos morbos tam varia ſub ſpecie latere, & minus peritos fallere monuit, notavit, quandoque & Iliacæ paſſioni ſimilia ſymptomata producere. Verum quidem eſt, quod Icterum periodicum a calculis veſicæ felleæ natum confuderit cum illis doloribus, qui a ſimplici ſpasmo abſque hac cauſa fiunt; ſed tamen diſerte notat, & ſæviſſimos tales dolores obſervatos fuiſſe in hyſtericis & ipochondriacis abſque Ictero ſequente, & remediis antihyſtericis feliciter curatos fuiſſe. Multi homines ſunt, qui pavimento lapideo frigido diu inſiſtentes, illico moleſta tormina in abdomine ſentiunt, uti alia occaſione ad §. 650. 3. notavi; ubi & plura habentur

quæ docent, convulſiones tales inteſtinorum, flatus creantes, excitari poſſe, & ſanari, dum cauſæ & remedia applicantur aliis omnino corporis partibus.

§. 960. NAta his locis, contrahit inteſtina; cavitatem claudit; tranſitum appulſi impedit; fiſtulam loco obſtructo altiorem, ipſumque ventriculum immaniter inflat, extendit, dilacerat, inflammat; hinc dolorem acutiſſimum, ardentem, fixum, creat, perque omnem inflammatum locum extendit; convulſiones violentas, ubi appulſis irritatur, producit in diaphragmate & abdominalibus muſculis; alvum claudit; vomitum excitat ingeſtorum, & appulſorum, citius, tardiusve poſt aſſumptionem, prout ſuperius, vel profundius hæſit; flatus dolentes; tormina cum borborygmis acutiſſima; ileum; volvulum; abſceſſum; gangrænam; ſcirrhum; cancrum; febrim acutiſſimam; debilitatem ex dolore acerbiſſimo ſummam; mortem citiſſimam, producit.

Inteſtina humana longe alio modo ſe habent in vivente, ac ſuadere videretur ſæpe cadaverum inſpectio: ibi enim plerumque inflata, & patulam admodum cavitatem habentia, conſpiciuntur. Verum docuerunt vulnera abdominis, & vivorum animalium ſectiones, inteſtina ſana, imprimis tenuia, ſolida ſatis eſſe & craſſa in ſua ſubſtantia, & anguſta tantum cavitate prædita, quæ adhuc a jugis dependentibus, & extremis vaſorum prominentibus in tunica villoſa multum minuitur, ne ingeſta minus cito dilaberentur. Homines multi intra unam alteramve horam plures libras aquæ ſpadanæ potant, & ne gutta quidem per alvum exit; unde probatur evidenter, naturaliter ſatis anguſtum eſſe inteſtinorum cavum. Ubi ergo inflammatorius tumor naſcitur in quodam inteſtinorum loco, non mirum, integre claudi illud ſpatium ita, ut nihil transmitti poſſit. Accedit, quod dolor acutiſſimus, inflammationis inteſtinorum comes, validiſſimo ſpasmo faciat contrahi inteſtinum in loco dolente, uti pluribus probatum fuit paragrapho præcedenti. *Ruyſchius* (*Obſerv. Anat. Chirurg.* 91. *p.* 85.) in cadaveribus hujus morbi cauſam aliquoties invenit eſſe tantam coarctationem, ut nihil tranſire potuerit. Neque hoc mirum videbitur, ſi conſideremus in Coryza leviter inflammatam membranam narium adeo tumere, ut per patula adeo narium cava nullum aerem omnino ducere poſſit homo.

Tali ergo obſtaculo nato, quod omnem tranſitum impedit, ſiſtuntur ad hunc locum omnia ingeſta; aer libere tranſire non potens, rareſcens, diſtrahit illam partem inteſtini, quæ inter locum inflammatum & ventriculum hæret; imo & ipſum ventriculum, donec per ructus expellatur. Sed eadem cauſa manente, redeunt continuo iidem effectus, uti antea, ubi de ructibus & flatibus agebatur, fuſius explicatum fuit. Quandoque & in pluribus ſimul inteſtini locis talis morbus hæret, uti cadaverum hoc morbo defunctorum ſectiones docuerunt; tuncque inter bina loca contracta interceptus aer deglutitus, vel ex contentis inteſtinorum fermentantibus aut putreſcentibus genitus, calore corporis rareſactus, horrendum in modum diſtendere poteſt inteſtinalem fiſtulam cum ſummo dolore; ſicque ab hac diſtractione nova denuo inflammatio naſci poterit, unde dolor, prius in uno vel altero loco hærens, per abdomen diſpergitur latius. Vidit *Ruyſchius* (*Ibid. Obſerv.* 92. *p.* 86.) in puellæ, talibus doloribus enectæ, cadavere coli illam partem, quæ rectum inteſtinum nominari incipit, adeo enormiter extenſam, ut omnia abdominis viſcera occultaret. Patet ſatis, quam enormes dolores a tanta diſtractione partium adeo acuti ſenſus fieri debeant. Plura ſimilia enormiter tumentium inteſtinorum exempla apud *Bonetum* (*Lib.* 3. *Sect.* 14. *Tom.* 2, *pag.* 214.) videri poſſunt.

Verum ubi aſſumta per motum periſtalticum appelluntur ad locum inflammatum, illumque urgent, tunc augetur quam maxime dolor. Ideo licet dolor fixus maneat in hoc morbo, tamen per intervalla augetur immaniter; quod & *Sydenhamus* notavit

tavit (*Sect.* 4. *c.* 7. *p.* 259.) dicens: *Subinde remittitur dolor, mox recrudeſcit paroxyſmus, quem æger præſentiens, vultu miſerabili atque ejulatu, ceu præſentem exhorret & averſatur.* Sæpius & idem illud in ægris obſervavi, & videtur hoc fieri vel a contentis inteſtinorum cavo cibis potibusve, vel a flatibus ad locum inflammatum usque propulſis. Dum enim in vivis animalibus diſſectis examinamus motum illum periſtalticum, vermicularem dictum, quia uti vermes, annulis corpus ſuum conſtituentibus ſucceſſive contractis, progrediuntur, ita & inteſtinorum fibræ orbiculares ſucceſſivo ordine contractæ promovent contenta per fiſtulam inteſtinalem; hac lege, ut ubi per aliquod ſpatium propulſa fuerint hæc contenta, ſimili motu ſed retrogrado iterum retropellantur per aliquam inteſtini longitudinem: ita tamen ut motus propellens efficacior ſit motu retrogrado; ſicque ſenſim hæc per totam inteſtinorum longitudinem deducuntur, ut in hoc tranſitu omne ſolubile inde per venas bibulas inteſtinorum exhauriri poſſit. Ubi ergo per motum periſtalticum contenta appellunt ad locum inflammatum, tunc doloris augmentum fit; dum hæc iterum retro urgentur, minus dolent. Præterea videmus in vivis animalibus motum periſtalticum per aliquot minuta ceſſare quandoque, dein iterum renovari; ex quibus intelligitur ratio hujus phænomeni in hoc morbo.

Verum a tali irritatione convulſiones fieri in diaphragmate & muſculis abdominalibus, atque inde nauſeam, & vomitum excitari, patet ex illis, quæ ad §. 642. & §. 656. dicta fuerunt; imo & ad §. 656. dictum fuit, a pertinaci vomitu viciſſim & Ileum produci. Citius autem vel ſerius evomentur aſſumta, prout hæc inflammatio majori vel minori diſtantia a ventriculo ſedem fixerit; de qua re etiam dictum fuit ad §. 656.

Flatus dolentes; tormina cum borborygmis acutiſſima. Ad paragraphum præcedentem jam notatum fuit, experimentis certis conſtitiſſe, quod irritatione facta in quodam loco inteſtini, non tantum contraheretur ille locus, ſed & in pluribus locis vicinis idem contingeret: intercipiuntur hinc flatus cum dolore, & paulo poſt, ſolutis his ſpaſmis, incluſus aer cum ſono levi & murmure per inteſtina oberrans borborygmos facit, donec paulo poſt renoventur illi ſpaſmi, ſimulque dolores. Cum autem inflammatio nata in quadam parte inteſtini, ſi durat morbus, ſe latius diſpergere ſoleat, patet ſatis, quam enormes dolores fieri debeant, dum a flatibus diſtrahuntur partes illæ inflammatæ. Notavit hæc ſymptomata in hoc morbo *Aretæus* (*De cauſis & ſignis morbor. acut. L.* 2. *c.* 6. *p.* 18.), dolores nempe oberrantes, ructus inanes nihil proficientes, alvum flatibus murmurantem, qui ad anum usque perveniunt, nec exeunt tamen. Hinc apparet, quare *Sydenhamus* (*Sect.* 4. *c.* 7. *p.* 259.) obſervaverit, ſub initio morbi non ita certo ad unum aliquod punctum determinari dolorem, dum in diverſis locis inteſtini talis contractio fit; verum ubi tota vis morbi unum locum urget, tunc in puncto quaſi figitur dolor, & atrociſſimus evadit ſæpe nullo modo remittens, donec gangræna nata ſubito omnem dolorem tollat. Apparet ſimul, quare tunc fiat alvi adſtrictio, omni omnino tranſitu impedito.

Ileum, volvulum. Ubi inflammatio inteſtinorum omnem tranſitum impedit, tunc vocatur Ileus; ita enim *Galenus* (*Defin. Med. num.* 273. *Charter. T.* 2. *p.* 264.) definivit: *Ileus eſt phlegmone inteſtinorum, ita ut nec flatus nec ſtercora exeant, tormina ſequuntur vehementia & cruciatus intolerabiles.* Unde alibi (*Comment. in Aphor.* 10. *Sect.* 7. *Tom.* 9. *p.* 296.) huic affectioni proprium & inſeparabile dixit, ut nihil deorſum ſubeat; vomitum autem non ſemper adeſſe, ſed tantum ubi perniciose ægrotant. Similia & de hoc morbo habet *Hippocrates* (*De morbis Lib.* 3. *cap.* 13. *Tom.* 7. *pag.* 588.) dicens: *Reſiccatur enim ſimul inteſtinum, & conſtipatur ex inflammatione, ita ut neque flatus neque alimenta pertranſeant, ſed venter durus ſit, & vomat interdum.* Unde Ilei nomen ἀπὸ τοῦ εἰλεῖν optime deduceretur, quod coarctare, cogere, concludere aut in arctum reducere ſignificat. Ubi vero idem vocabulum cum aſpiratione εἱλεῖν ſcribitur, tunc potius ſignificat ver-

vertere, volvere, implicare, inſinuare. Atque ſic a revolutione flatuum per anguſtos ſuperiorum inteſtinorum anfractus hunc affectum *Aretæus* (*De cauſis & ſignis morbor. acut. Lib.* 2. *cap.* 6. *p.* 18.) vocavit εἱλεὸν; & inde etiam receptum ubique jam volvuli nomen videtur deſumtum fuiſſe. *Celſus* (*Lib.* 4. *cap.* 13. *pag.* 221.) tamen ſimpliciter tenuioris inteſtini morbum vocavit, & Græcam vocem εἰλεὸν ſine adſpiratione reliquit, nec Latino vocabulo explicuit; verum in capite ſequenti de plenioris inteſtini morbo agens (*Ibid. pag.* 223.) dicit: *Inteſtinum verti videtur*, quod accedit potius ad ſignificationem ejusdem vocis, quando cum adſpiratione ſcribitur. Forte & volvulus ideo vocatus fuit, quia, ut *Cælius Aurelianus* (*Acutor. morbor. Lib.* 3. *cap.* 17. *pag.* 235.) habet, ægri tales convolvi ac torqueri inteſtina ſua ſentiant; vel quod præ *vehementia dolorum ſupra eas partes, quæ patiuntur, ægrotantes arcuati convolutique plicentur*. Videmus enim miſeros illos acerbiſſima hæc tormenta lenire conantes, dum antrorſum flexo corpore quaſi convolvuntur. Poſtea imprimis videtur volvuli nomen retentum fuiſſe, quod crediderint multi, violentis illis ſpasmis inteſtina ſic convolvi & complicari, ut proprium cavum anguſtarent, vel & integre clauderent; vel potius quando inteſtini pars contracta proximam dilatatam ingreditur, quam & vocaverunt introſuſceptionem inteſtini. Vix enim concipi poteſt, quomodo inteſtina, meſenterio annexa, ita circumtorqueri poſſent; ut cavum illorum inde clauderetur. Putrefacto prius meſenterio, quod *Ruyſchius* (*Obſervat. Anat. Chirurg.* 91. *pag.* 84.) ſe ſemel atque iterum vidiſſe teſtatur, adeoque nexu illo ſoluto, hoc quidem fieri poſſet; verum tunc a gangræna meſenterii jam mors ſequeretur, antequam hoc fieret, cum ejus læſiones adeo periculoſæ ſint, uti antea ad §. 170. 3. probatum fuit. Illæ vero introſuſceptiones inteſtini frequenter obſervatæ fuerunt in cadaveribus, ubi inteſtinum ſpasmo contractum, hinc tenue & anguſtum redditum, in contiguam ejusdem inteſtini partem ingreditur ſæpe ad notabilem longitudinem, ſicque liberum tranſitum per cavum inteſtini intercipit. Bis hoc publice demonſtravit *Ruyſchius* (*Ibid. p.* 85.). Pluribus in locis inteſtina tenuia ſic involuta vidit in cadavere puellæ, convulſionibus mortuæ *Williſius* (*Patholog. Cerebri cap.* 8. *pag.* 107.), ita ut *partis unius ſuperficies convexa, in alterius concavam, tanquam in vaginam fuerit intruſa & alte recondita*. Abſque ratione ergo *Helmontius* (*De flatibus* §. 30. & *ſeq. pag.* 339.) volvulum inteſtinorum impoſſibilem eſſe dixit, dum in ditiſſimo cive Antuerpienſi (qui octoginta mille libras ſanaturo obtulerat, dimiſſis veredariis quoquoverſus) ileo intra hebdomadam exſtincto, inveniebatur poſt mortem durum ſtercus in gracili inteſtino ad ſedecim digitorum diſtantiam ab inteſtino cæco. Nemo negat ab infarctis immeabili materia inteſtinis hunc morbum naſci poſſe, ſed temere inde concluditur, hanc cauſam ſolam & unicam eſſe. Verum quidem eſt, quod conſideranti inteſtinorum cum meſenterio nexum mirabilem, eorundem glabritiem ſummam & lubricitatem, difficilis videri debeat ille mutuus inteſtinorum ingreſſus. In cadaveribus difficulter efficere poſſumus, ut inteſtini pars proximam ingrediatur, & dum hoc factum fuit, mox iterum elabitur. In brutorum viventium adhuc inteſtinis incaſſum tentatum fuit morbum hunc imitari (*Videatur de his Cornel. Henr. Velſe Diſſert. Inaugural. de mutuo inteſtinor. ingreſſu &c. Lugd. Batav.* 1741. *p.* 2. 3. *&c.*). Interim autopſia docuit, hoc factum fuiſſe, imo frequentius, quam vulgo credi ſolet, uti pluribus fide digniſſimis obſervatis probatur in pulcherrima illa diſſertatione: imprimis autem in juniorum cadaveribus occurrunt, uti Eruditiſſimus auctor monuit, & ipſe aliquoties vidi. Diſtinxit autem volvulum in perfectum & imperfectum: Perfectus erat, quum portio inteſtini, una cum meſenterii parte ſibi adhærente, ſubierit proximam a morboſa cauſa ampliorem redditam: Imperfectus dicitur, dum pars a meſenterio averſa proximam partem ingrediatur, reliqua parte, meſenterio annexa naturaliter adhucdum explanata. Ad ſatis magnam longitudinem inte-

teſtinum contractum ſic ingredi poſſe partem proximam *Peyerus* (*Pareg. Anatom. Exercit.* 1. *c.* 9. *p.* 46.) docuit, inveniens partem ſuſceptam quatuor digitos tranverſos longam fuiſſe. Neque ſemper ſuperior pars inferiorem ingreditur, ſed & contrarium obſervatum fuit; Meſenterium autem in perfecto volvulo ſemper ſimul ingreditur, ſicque locum arctat, & impedit facilem evolutionem ſuſcepti inteſtini. Vidit autem manifeſte *Peyerus* (*Ibidem. pag.* 47.) in laceſſitis ranæ viventis inteſtinis ſic volvulum naſci, dum quædam loca ampliora vicinas inteſtini portiones intra ſe recipiebant, & ſinu ſuo abſconditas aliquamdiu detinebant, donec fibris ſe denuo exporrigentibus, pars recondita ex latibulo ſuo prodiret. Pulchrum hoc experimentum docet & torminum & volvuli originem & cauſam: credibile enim admodum videtur, abſque dolore inſigni non fieri & hanc inteſtini contractionem, & contracti inteſtini una cum parte meſenterii annexa ingreſſum in vicinam partem dilatatam: ceſſant autem hæc tormina, dum iterum evolvuntur inteſtina, redeunt ab eadem cauſa renovata. Hinc intelligitur & alia ratio, cur in hujus morbi principio ſæpe dolores illi acerbi per intervalla tantum affligant: ubi vero ſuſceptum inteſtinum ad tantam longitudinem ingreſſum fuit, vel ab inflammatione intumuit, ut iterum evolvi nequear, tunc manet dolor fixus, urens, in eodem loco ſemper perſiſtens. Optime id noravit *Sydenhamus* (*Sectione* 4. *cap.* 7. *pag.* 259.) de hoc morbo agens: ita enim habet: *Sub initio hujus morbi non ita certo ad unum aliquod punctum determinatur dolor, atque in ejuſdem progreſſu, neque alvus ita pertinaciter catharticorum vim eludit; quo autem magis augetur dolor, eo obſtinatius in puncto figitur, vomituritio ſuccedit frequentior, & major alvi adſtrictio.* Notat autem, quod pergente hujus morbi atrocia motus periſtalticus omnino invertatur, omnia remedia cathartica data fiant ilico vomitoria, imo enemata injecta & ſuppoſitoria ano immiſſa cum fæcibus alvinis per totam inteſtinorum longitudinem ſurſum lata, vomitu rejiciantur (*Diemerbroek Anatom. L.* 1. *c.* 8. *p.* 36.). Stercoraceam illam vomitionem & medici antiqui obſervaverunt in hoc morbo (*Hippocr. de victus ratione ſanorum L.* 3. *c.* 7. *T.* 6. *p.* 487. *Galen. de locis affectis Lib.* 6. *c.* 2. *T.* 7. *p.* 509. *Æginet. L.* 3. *c.* 44. *p.* 45. *verſa.*), & tanquam funeſtum præſagium damnaverunt. Fuerunt clari viri, qui illam inverſionem motus periſtaltici negaverunt, credentes ſufficere ad hanc rem diaphragmatis & muſculorum abdominalium convulſivam actionem, quæ excitabatur, dum a ventriculo ad morbi ſedem in inteſtino usque, intercepta libera via, repleta omnia forent: ſtercoraceum autem illum odorem produci a mora contentorum in ventriculo & inteſtinis. Verum Stercus proprie dicendum tantum in craſſis inteſtinis invenitur, in tenuibus naturaliter nunquam, & in morbis forte rariſſime. Vidi chronica talia mala, ubi ſchirrho impediente viam, ægri vix unquam alvum deponebant, ſed poſt quatuor, quinque, imo octo dies oriebatur ſumma anxietas & revomebant omnia, quæ toto hoc tempore ſumſerant, nec apparebat ſtercoreus ille odor in his, quæ vomitu rejiciebantur. Excuſſa hac gravante ſaburra commode valebant, appetebant, reficiebantur ab aſſumtis, donec ſimili temporis intervallo idem vomitus rediret; & per plures annos tale malum toleratum novi. Nec contrarium evincere videntur illa experimenta, quæ ligando inteſtinum tenue in vivis animalibus facta fuerunt (*Acad. des Sciences l'année* 1513. *mem.* 470.); nam in his non potuerunt tranſire illa, quæ inter anum & ligaturam in fiſtula inteſtinali hærebant: neque inde explicari poterit, quomodo clysmata injecta vomitu excuſſa fuerint, uti certiſſime in ileo factum novimus; nam & probatiſſimi auctores hoc obſervaverunt, & ipſe manifeſte vidi. Difficile forte videbitur, quomodo ex craſſis contenta venire poſſint in Ileum inteſtinum; uti etiam quomodo locum illum, ubi volvulus hæret, ſuperare potuerint. Verum ſi conſideretur inverſo hoc periſtaltico motu Ileum evacuari, cæci finem urgeri quam maxime, & latera ejus di-

 ſtra-

ſtrahi, apparebit & hoc fieri poſſe. Si autem in volvulo pars ſuperior inteſtini inferiorem in ſe ſuſceperit, non eſt interclusa via penitus retrogrado motu propulſis inteſtinorum contentis. Difficilius proculdubio hoc contingere poterit, ubi pars inferior dilatata ſuſceperit ſuperiorem: ſed notandum, quod ſtercoraceus ille vomitus ſoleat fere tantum contingere, dum in peſſimo ſtatu verſatur æger, & gangræna jam adeſt, vel ſaltem brevi ſequetur: notum autem eſt partes inflammatas tenſiſſimas flacceſcere, dum inflammatio in gangrænam mutatur. Unde & *Hippocrates* & *Galenus* in locis modo citatis monent, raro vel nunquam emergere Ileo correptos, ſi ſtercus vomuerint.

Abscessum, gangrænam &c. Omnes inflammationis effectus ſequi hic poſſe, ſatis patet. Sed acutiſſima febris, inteſtinorum inflammationem comitans, niſi ſtatim efficaci medela ſuccuratur, brevi gangrænam lethalem facit, dum in conſtrictis ſpasmo partibus, valide ſimul inflammatis omnis influxus & effluxus vitalis humoris ſubito tollitur. Verum & acerbiſſimus dolor (ob quem miſeris ægris his mori beatum eſſe dixit (*De curatione morborum acutor. lib.* 2. *cap.* 5. *pag.* 105.)) febrim auget, gangrænam accelerat (vide §. 226.). Unde alio in loco manifeſte indicat, quosdam ſola doloris intenſitate cito mori (*De cauſis & ſignis morbor. acut. lib.* 2. *c.* 6. *p.* 18.), aliis inteſtinum ſuppurari, nigreſcere, putrefactum excidere, atque ita ægros deficere. Ideo & mediocris volvuli ſymptomata tantum recenſuiſſe videtur; ratus in vehementiſſimo volvulo, inter morbi initium & mortem mox ſecuturam, præter enormes dolores nihil obſervari a medico poſſe. Simul vires etiam in robuſtiſſimis hominibus ilico ſolvuntur; unde & *Aretæus* inter mediocris volvuli ſymptomata talem virium reſolutionem (ἔκλυσιν) recenſet. Verum antea ad §. 661., ubi de debilitate febrili agebatur, dictum fuit, noxios humores, aut & venenata in primis viis hærentia, omnes vires proſternere quam citiſſime: & videmus in ſaniſſimis paulo ante hominibus, ab hernia incarcerata inflammato inteſtino, mox omnes vires labaſcere. Unde videtur nervoſiſſimis his partibus talis proprietas ineſſe, ut male affectæ ſtatim illam partem corporis mutent; unde virium animalium & vitalium integritas & conſtantia pendent. Hujus rei cauſa a priori forte difficulter explicari poſſet, ſed ſufficit medico per fideles obſervationes facti veritatem cognoſcere.

Hinc intelligimus rationem, quare quandoque, licet rarius, in infantibus ſubito mortuis inveniatur volvulus, absque ullo inflammationis aut gangrænæ natæ indicio (*Vide Cornel. Henric. Velſe Diſſertat. ante citatam.*). In his enim, ab acerbitate doloris ilico convulſis, dum ab acri contento inteſtina irritantur, mors ſequitur, antequam inflammatio naſci potuerit. In adultorum vero cadaveribus, hoc morbo defunctorum, ſemper, quantum novi, inflammationis ſigna inventa fuerunt, vel ſaltem talia, quæ ex inflammatione, ut cauſa, ſequuntur.

§. 961. Quamdiu in gradu inflammatorio ſubſiſtit, doloris Iliaci nomine imponit incautis, frigori, flatui, vento, periculoſo ſucceſſu adſcribitur, calidis tractatur, & carminantibus, eventu funeſtiſſimo.

Cum ſæpe oriantur moleſti abdominis dolores absque inflammatione prægreſſa, imprimis in talibus, qui genus nervoſum admodum mobile habent; & quidem a levibus ſæpe cauſis, frigore pedum &c.; & flatibus exploſis ſedentur hæc mala ſæpe ſatis cito, ideo ſtatim fere omnes confugiunt ad carminantia dicta remedia, ſive flatus diſcutientia, quæ omnia calefacientem vim poſſident. Videmus jam apud antiquos medicos calida talia remedia data fuiſſe, quæ κόλικα vocabantur. Tale remedium *Celſus* (*L.* 4. *c.* 14. *p.* 223. 224.) laudat a *Caſſio* inventum, quod acria ſatis aromata continet, *piper longum & rotundum, coſtum &c.* Verum optime hoc laudat in morbo inteſtini plenioris, de quo dicit: *In pleriſque poſt frigora cruditatesque oritur, deinde quieſcit; & per ætatem ſæpe repetens ſic cruciat, ut vitæ ſpatio nihil demat.* Ex qua deſcriptio-

ptione ſatis patet, hunc morbum non fuiſſe inflammatorium. Ita & *Aretæus* (*De curat. morb. acut. lib.* 2. *c.* 5. *p.* 105.) in illo caſu, ubi *abſque inflammatione ob corruptionem, aut validum frigus*, ileus provenerit, venæ ſectionem omittendam ſuadet, & ad flatus evocandos cuminum & rutam laudat; ſed ſimul mollia & oleoſa adhibet interne & externe. Præterea veteres medici ſimilibus medicamentis, aquæ infuſis copioſæ, potiſſimum utebantur, tuncque facile ferri poſſunt. Verum hodie officinæ luxuriant ſpiritibus illis ſimplicibus & compoſitis aromaticis, cum ſpiritu vini paratis, qui a vi flatus diſcutiente laudantur, & in vulgus nota ſunt. Unde raro contingit medicum in his morbis vocari, antequam ægri copiam ſimilium ſumpſerint: facile autem patet, quam immaniter malum augeri debeat, ubi inteſtinorum inflammatio talibus irritatur. Vidi octava hora jam lethalem Ileum, dum ſex uncias ſpiritus ex ſeminibus leviſtici deſtillati miſer æger hauſerat. Hinc multi pereunt, qui forte ſervari potuiſſent. Quinimmo, licet a ſolo ſpaſmo absque inflammatione dolor abdominis oriatur, minime tutum eſt audacter ſimilia ſumere, quia ſemper periculum eſt, niſi ſubito levent, quod peſſime nocere poſſint. Licet enim ab inflammatione morbus non duxerit originem, convulſionem tamen inteſtinorum, flatus creantem, inflammatio facile ſequi poterit, uti ad §. 959. patuit. Longe tutius eſt leniora talia aromatica remedia, ut ſemina quatuor calida majora, aut minora dicta in officinis, aquæ infuſa dare; tunc enim vix nocebunt unquam. Verum ubi ex ſignis novimus, inflammationem adeſſe, tunc etiam ab his abſtinendum eſt.

§. 962. **Cognoſcitur autem facile pro vera inflammatione ex febre acuta continua comite; ſiti ingente, calore magno, pulſu duro, dolore igneo, urina flammea, debilitate ſubitanea.**

Quam maxime ergo attendendum ad ſigna, quæ inflammationem in hoc morbo præſentem docent, quæ ſatis evidentia ſunt, ita ut peritus medicus hic falli nequeat. Ubi ab inflammatione fit hic morbus, tunc ſolet febris plerumque præcedere, quæ per horas aliquot tantum affligens in hunc morbum deſinit, uti *Sydenhamus* (*Sect.* 4. *c.* 7. *p.* 250.) optime notavit: idemque in pleuritide, angina, aliisque morbis inflammatoriis, pariter obſervatum fuit; nempe febrim per aliquot tempus præcedere, & deinde ſequi inflammationem in hac illave parte corporis. Ubi vero absque febre prægreſſa inteſtinorum convulſio ſævos dolores produxerit, tunc, inflammatione nata, febris ſequitur. Simul tunc adſunt omnia illa ſymptomata, quæ & febrim acutam continuam & inflammationem comitari ſolent: ſitis nempe, calor, & reliqua. De debilitate ſumma in hoc morbo ad §. 960. dictum fuit. Verum omnia hæc ſymptomata adſunt in initio morbi; & cum ſubito in perniciem tendat, niſi ſuccurratur ilico, mutantur, & cito in contraria fere abeunt: calori magno ſuccedit frigus, dolor ceſſat, pulſus antea durus & fortis fit debilis, intermittens, celerrimus tamen, quod optime *Aretæus* (*De cauſis & ſignis morbor. acutor. lib.* 2. *cap.* 6. *pag.* 18.) notavit. Adeſt quandoque tanta conſtrictio ani, ut clysma injici nequeat; quod ſymptoma pariter *Aretæus* (*Ibidem.*) notavit, uti & *Hippocrates* (*De affectionibus c.* 6. *tom.* 7. *pag.* 626.). Ex his videtur etiam intelligi poſſe, quare in alio loco (*Hippocrat. de Morbis lib.* 3. *c.* 13. *tom.* 7. *p.* 588.) legatur: *At ſi, remiſſo volvulo, febris illum prehenderit, deſperatus eſt, fortaſſis enim etiam ſoluta alvus inferior interficiet.* Si enim a ſpaſmo valido volvulus natus perſtiterit diutius, ſequitur inflammatio, quam febris comitatur quidem, ſed cum citiſſime tunc ſoleat gangræna ſequi, remittit, imo integre ceſſat dolor brevi, & tunc, gangrænoſo inteſtini affecti loco non amplius reſiſtente contentis, illa per alvum ruunt, & moritur æger; non quidem ob hanc alvi evacuationem, ſed ob gangrænam inteſtini, uti poſtea ad §. 969. dicetur.

Digitized by Google

§. 963. SI flexum Coli occupat (959.), facit Colicum dictum dolorem; ſi Recti inteſtini ultima infeſtat, tum pro hæmorrhoidibus cœcis haberi ſolet: ſolvitur dyſenteria blanda ſubcruenta bilioſa.

Quamvis obſervata practica doceant, inflammationem, ileum, volvulum, in tenuibus inteſtinis obtinere frequentius, tamen & per totum craſſi inteſtini tractum fieri poſſe, & fabricæ ſimilitudo ſuadet, & obſervationes evicerunt omnino. In colo inteſtino volvulum invenit *Ruyſchius* (*Adverſar. Decad.* 3. *pag.* 17.). In cadavere pueri, ex graviſſima Iliaca paſſione mortui, invenit *Hildanus* (*Obſervat. Chirurg. Cent.* 1. *num.* 61. *pag.* 49.), inteſtinum cæcum contractum in inteſtinum ileum ſe inſinuaſſe, illudque adeo obturaſſe, ut nihil ex tenuibus inteſtinis in colon venire poſſet. Findebat inteſtinum ileum, ut eximeret cæcum, quod invenit ubique inflammatum & tumidum, & in fundo cœci ſcirrhum exulceratum vidit. Imo aſfirmat, ſe plura cadavera hoc morbo defunctorum inſpexiſſe, ſemperque inveniſſe principium & originem hujus morbi fuiſſe circa inteſtinum cæcum; hinc exiſtimabat, valvulam *Bauhini*, inflammato cæco inteſtino, adeo contrahi, ut nihil ex ileo in craſſum inteſtinum venire poſſet; unde & in Ileo diſtento morbus propagabatur, & omnia circumjacentia gangræna & ſphacelo corripiebautur. Verum ante dicta ſatis evincunt, & in aliis locis originem hujus mali obſervatam fuiſſe; & videtur *Hildanus* ex ſingulari obſervatione nimis properaſſe ad ſtatuendam perpetuam incipientis hujus morbi ſedem, imprimis cum ipſe fateatur, tetram adeo mephitin ſpiraſſe cadavera defunctorum ab hoc morbo, ut vix potuerit exacte omnia conſiderare. In cadavere hominis diu multumque colicis doloribus, inferiorem præcipue abdominis partem infeſtantibus, laborantis, inventum fuit cæcum inteſtinum in pelvim deſcendiſſe, ibique cum ſuperiori parte inteſtini recti firmiter concreviſſe: ab hoc loco ſurſum reflexa progredientis inteſtini pars angulum valde acutum cum cæco faciebat, & dein conſueto modo ſub hepate aſcendens infra ventriculi fundum porrigebatur, denique deſcendebat more ſolito & terminabatur in inteſtinum rectum. Verum in loco cohæſionis, & in vicinia, cæcum & rectum erant gangrænoſa, & ulcus, digitum mediocrem facile admittens, inveniebatur in eodem loco, ubi cæcum cum recto concreverat (*Philoſophical Tranſactions numero* 422. *pag.* 236. *Abridgem. Tomo* 7. *pag.* 517.). Conſtat ergo certiſſimis obſervatis, & in inteſtinis craſſis eundem morbum obtinere, unde mirum videbatur multis colici morbi mentionem non fieri apud *Hippocratem*, qui videtur univerſali nomine Ilei omnes hos morbos deſcripſiſſe. Apud *Aretæum* (*De cauſis & ſignis morbor. acutor. lib.* 2. *cap.* 6. *pag.* 19.) tamen hæc pulcherrime diſtinguunrur, qui optime notat, varias ſæpe partes corporis accuſari, quibus colon inflammatum accumbit, prout nempe in hac illave parte hujus inteſtini morbus hæret. *Dolor modo ad coſtas usque aſcendit, quando & ſpeciem pleuriditis præ ſe fert (ſi quidem & iſti febricitant) modo ſub ſpurias coſtas huc & illuc, ita ut jecur aut lien dolere videantur. Item & Ilia quandoque dolent: colon enim prægrande, & quoquoverſum circumvolutiones faciens.* Imo & notat illa ſymptomata, quæ ægros infeſtant, dum coli pars inferior, ubi in rectum abit, inflammatur. *Quidam ſunt etiam, quibus & in ſacro oſſe dolor inhæreſcit, & in femoribus, & in teſtium cremaſteribus.* Quamvis autem, inteſtino recto inflammato, & collum veſicæ, & adjacentia his ſeminum receptacula, affici poſſe videantur, tamen dolor ille femorum & teſtium potius ad nephritici mali ſigna pertinet, uti poſtea §. 993. dicetur. Monuit autem *Galenus* (*De locis affectis lib.* 6. *cap.* 2. *tom.* 7. *pag.* 508.), coli vehementem dolorem a medicis quandoque renibus affectis adſcribi, & viciſſim renum cruciatus quandoque ad colum referri. Fatetur interim ipſe, hunc errorem facile contingere, nec tamen ægris periculoſum eſſe, dicens: *Igitur ab initio horum affectuum diſtinctio difficilis eſt, quo tempore neque magnam præ-*

præſidiorum differentiam ipſi requirunt. Et poſtea ſubjungit: *Quapropter in curatione nullum augurandum eſt damnum nobis evenire, quod in primo horum morborum inſultu difficulter illos diſcernamus; tunc enim neque externis, neque internis, differentibus egent auxiliis, ſed ſufficiunt ea ſolum, quæ dolorem leniant*. Quænam ſigna diſtinguant nephritidem a dolore colico, poſtea dicetur, ubi de hoc morbo agendum erit.

Alterum, quod notandum eſt in craſſorum inteſtinorum inflammatione, hoc eſt, quod facilior ſanationis ſpes affulgeat; unde *Aretæus* (*In loco modo cit.*) dixit: *In hoc malo periculum tanto levius eſt, quanto colon tenuibus inteſtinis carnoſius, craſſius, & noxæ tolerantius eſt*. In eadem opinione fuit & *Celſus* (*lib.* 4. *c.* 13. *p.* 221. & *c.* 14. *p.* 223.): ita enim habet: *Intra ipſa vero inteſtina conſiſtunt duo morbi: quorum unus in tenuiore, alter in pleniore eſt. Prior acutus eſt: inſequens eſſe longus poteſt*. Voluit autem hunc morbum præcipue circa inteſtinum cæcum hærere, & ideo in dextra magis parte dolores obſervari ſtatuit. Cum autem craſſa inteſtina accumulandis & diu ſæpe retinendis fæcibus deſtinata ſint, hinc diſtentionem a retentis abſque magna noxa ferunt, nec turbatur tam cito reliquorum inteſtinorum actio, ſi obſtaculum in craſſis inteſtinis natum fuerit. Præterea per clysmata injecta ad locum affectum apta remedia facile pervenire poterunt; adeoque patet, merito haberi inflammationem in craſſis inteſtinis minus periculoſam, & facilius curabilem, quam ſi in tenuibus inteſtinis idem morbus fuerit.

Ubi autem rectum inteſtinum inflammatur, tunc ſimilia oriuntur ſymptomata, ac dum vaſa hæmorrhoidalia, craſſo ſanguine turgida, inteſtini recti cavum arctant, vicina comprimunt, fæcibus alvinis viam præcludunt, cum teneſmo tamen continuo & moleſto alvum exonerandi. Unde apparet, ſæpe illud malum haberi pro hæmorrhoidibus cæcis, quæ dicuntur adeſſe, dum omnia ſymptomata, hæmorrhoides tumentes comitari ſolita, ægrum infeſtant, & nullus tumor in parte ani exteriori apparet, ſed varicoſa vaſa intus latent. Accedit, quod ab hæmorrhoidibus tumentibus ſæpe & inflammetur inteſtinum rectum. Neque ille error multum nocebit, cum ſimilem medelam fere poſcat uterque morbus: febris tamen acuta, inflammationis validæ comes, præcipuam diſtinctionem hic faciet. Cum autem in viris collum veſicæ inteſtino recto contiguum ſit & illud irritatum ſtranguriam moleſtam facit ſæpe; quod & *Hippocrates* (*Aphor.* 58. *Sect.* 5. *t.* 9. *p.* 230.) monuit: verum & idem malum ab hæmorrhoidibus cæcis tumentibus fieri, quotidiana obſervata teſtantur; imo & integram urinæ ſuppreſſionem ab eadem cauſa natam fuiſſe novi, quæ ruptis vaſis tumentibus, & ſanguine copioſo per anum excreto, ſanabatur ſtatim.

Patet ſatis, adhuc facilius curabilem eſſe inflammationem inteſtini recti, quam coli, cum & topicorum efficacia, imprimis balneorum & fomentorum, hic immediate loco affecto applicari poſſit, & diutius abſque vitæ periculo tolerari hoc malum, dum totus reliquus inteſtinorum tractus morbo vacat. Ubi autem ſoluta materies inflammatoria per vaſorum extrema dilatata exit, & partem affectam liberat, tunc exit per alvum, ſed cum dolore & moleſtia; hinc dicitur ſolvi dyſenteria, ſed blanda, ſubcruenta & bilioſa: ſimilis enim tunc exit materia a loco inflammato, ac per ſputa educebatur in peripneumonia per coctionem & excretionem materiæ morboſæ: de qua re videantur illa, quæ ad §. 830. habentur. Cum autem inteſtinum rectum copioſo muco oblinatur, ut fæces commodius exire poſſint, & ille mucus, inflammato hoc inteſtino & irritato, copia magna ſimul exire ſolet: quod idem in aliis partibus corporis, muco naturaliter madentibus, obtinere videmus, ſi inflammatione corripiantur. Notum v. g. eſt quanta copia muci excernatur, dum tonſillæ, uvula, velum pendulum palatinum, inflammantur: de qua re vide §. 805. Moleſtiſſimum in hoc affectu ſymptoma eſt teneſmus; quod & *Hippocrates* (*De Fiſtulis cap.* 5. *Tom.* 12. *p.* 143.) notavit, dicens: *Si rectum inteſtinum inflammetur, & dolor prehendat & febris, & ad alvum exonerandam crebro deſideat, nihilque dejiciat, & a pituita videatur*

anus

exus procidere, interdum etiam urinæ ſtillicidium prehendat, qui morbus oritur, quum pituita ex corpore in rectum inteſtinum incubuerit. Inde & intelligitur ratio, quare alio in loco dixerit *Hippocrates* (*De Morbis c. 2. tom. 7. p. 533.*), teneſmum in dyſenteriam tranſire; ubi nempe, inflammato recto inteſtino, teneſmus oritur, & dein morbus per blandam & ſubcruentam dyſenteriam ſolvitur. Uti etiam, quare alibi (*De Affectionibus cap. 7. ibid. p. 628.*) monuerit, *in teneſmo ſanguinem & mucum ſecedere*; & paulo poſt addat: *Ac fit quidem ex iisdem, a quibus & dyſenteria: verum imbecillior, & brevis, & non lethalis.* Notandum enim, dyſenteriam moleſtam quidem eſſe, ſed non ſemper noxiam; imo quandoque ſalutarem, ſi nempe morboſa materia evacuetur, quod in genere notavit *Hippocrates* (*Prædictionum lib. 2. c. 13. tom. 8. pag. 821.*) dicens: *Hujuſmodi enim egeſtiones etiam eos, qui prius ſunt in corporibus, morbos ſanant; antiquiores quidem diuturniore tempore, recentiores autem in paucis diebus ſubmovere poſſunt.*

Sic expenſis illis, quæ ſpectant diverſitatem in hoc morbo, prout varia inteſtinorum loca occupat; ſequitur, ut videamus illa, quæ ad curationem requiruntur.

§. 964. **S**imulac noſcitur præſens per ſigna (959. 960.) in eo ſtatu ſtatim, maximo molimine tentanda ſanatio, quæ acquiritur 1. miſſione larga, & repetita ſanguinis, ut in pleuritide (890.). 2. aſſiduo injectu clysmatum laxantium, diluentium, antiphlogiſticorum, ſæpe repetitorum ad tertiam, quartam, & ultra, vicem uno die. 3. potu aſſiduo calido eorundem, additis prudenter opiatis, & iis, quæ cauſæ ſingulari compertæ (959.) adverſa ſunt. 4. fomentis ex ſimilibus toti abdomini applicatis, maxime ex junioribus, vivis, validis, ſanis, animalibus impoſitis. Atque 5. interim caute cavendo ab omni acri, impetum augente, calefaciente, potu, cibo, medicamento, motu, animi affectu. 6. tamdiu perſiſtendo in uſum horum, donec omne malum ſedatum ſit, nec tribus diebus redierit.

Dolor intolerabilis, & gangrænæ, ſubito lethalis, ingens diſcrimen, efficacem & promptam medelam poſtulant; hinc cito debent omnia adhiberi, quæ ratio & uſus docuerunt in hoc morbo prodeſſe poſſe.

1. Quam efficax remedium ſit in inflammationis curatione ſanguinis miſſio, jam ſæpius dictum fuit; & unanimis optimorum medicorum conſenſus hujus auxilii uſum probat. Verum optime *Aretæus* (*De curatione morbor. acutor. lib. 5. c. 5. p. 105.*) in curatione hujus morbi dixit, nullum remedium adhibendum eſſe, niſi quod robore & celeritate auxilii tanto morbo adæquatum eſt; unde jubet, venam in cubito aperiendam eſſe lato vulnere, ut multus ſubito ſanguis exeat, ad animi etiam deliquium usque. Tantam enim merito dolorum acerbitatem agnovit in hoc affectu, ut magnum quid putaverit, ſi, in animi deliquium lapſi, vel poſt validam ſanguinis evacuationem, ægri per pauculum temporis ſpatium illos cruciatus non ſentiret, licet nondum cauſa morbi remota foret. Verum audacem hanc ſanguinis miſſionem tunc tantum laudavit *Aretæus*, ubi conſtiterit, cauſam morbi eſſe inflammationem; ſi enim abſque hac fuerit, tunc venæ ſectionem omittendam eſſe voluit. Interim tamen, ſi a mero ſpaſmo ortus hic morbus fuerit, niſi ſubito leventur antiſpasmodicis aliisve demulcentibus remediis, metuenda eſt inflammatio, ut morbi jam facti ſequela; adeoque & tunc utilis erit Venæ ſectio, ſed moderata magis copia. Quin imo, uti ad §. 141. dictum fuit, *Galenus* largam ſanguinis miſſionem laudavit non tantum in febribus ardentiſſimis, & maximis inflammationibus, verum etiam in doloribus vehementiſſimis. Si ergo ingens dolor urget, abſque febre acuta comite, aut magno calore, tamen & ſanguinis miſſio conducet ad præcavendam inflammationem, quæ ſemper ſequetur, ſi pergat morbus. Teſtatur enim *Celeberrimus Simſon* (*Medical Eſſays tom. 5. part. 2. pag. 664.*), ſe magnum numerum aperuiſſe cadaverum volvulo defunctorum, ſemperque inveniſſe validam inflammationem inteſtinorum. Unde merito ſtatuitur, hunc morbum vel inflammationem ut cauſam

ſiam agnoſcere, vel illam brevi producere. Venæ ſectionis autem repetendæ neceſſitas indicatur a doloris, febris, caloris, Intenſitate; de qua re ſatis copioſe dictum fuit ad §. 890. 1.; ubi de pleuritidis curatione agebatur.

2. Quantum uſum habeant clyſmata mollia & refrigerantia ad compeſcendum nimium febris impetum, antea ad §. 610. dictum fuit; adeoque & hoc effectu juvare poterunt, cum inflammationis in corpore natæ reſolutio tunc tantum ſperari poſſit, quando ſedatus humorum motus adeſt (vide §. 386.). Præterea ſi in craſſis inteſtinis morbus hæſerit, loco inflammato applicabuntur ſic molliſſima fomenta, quæ & vaſa infarcta laxabunt, & humores immeabiles diluent. Ubi vero tenuia inteſtina inflammata ſunt, tunc quidem clyſmata huc usque non pervenient naturaliter, ſed tamen craſſa inteſtina, repleta talibus remediis, balneum quaſi præbent omnibus vicinis, adeoque & ſic prodeſſe poterunt. Nihil enim magis juvat ſpaſmo conſtrictas partes, quam emollientiſſimorum remediorum calida applicatio; unde ſimul tutiſſimum & efficax doloris lenimen ſperari poterit (vide §. 234.). Decoctum hordei, avenæ, ſeminum lini & ſimilium, addito melle & oleo lini, ſufficiunt pro hac indicatione: Unde & *Celſus* (*Lib.* 4. *c.* 13. *pag.* 222.) laudavit *percolatum ptiſanæ cremorem cum oleo & melle, ſic, ut præterea nihil adjiciatur*. Si dolor non quieſceret, jubet, *etiam in alvum ex parte inferiore tres aut quatuor cyathos olei calidi dare*. Quantum autem remedium ſit oleum molle & calidum ad leniendos dolores, a diſtractione partium nervoſarum ortos, conſtitit exemplo *Galeni* ad §. 164. recenſito: Unde & *Aretæus* (*De Curat. morbor. acut. Lib.* 2. *cap.* 5. *p.* 105.), ſtercore prius excreto, oleum calidum cum ruta injici juſſit: *Illud enim ſi intro moretur, fomentum inteſtinis propitium eſt*. Frequenter autem hæc repeti poſſunt, imo debent, ut leniatur acerbus ille dolor, & laxentur ſpaſmo conſtrictæ partes. Quandoque contingit, licet rarius, tantam eſſe ani conſtrictionem, ut tubulum pro clyſmate injiciendo non admittat; quod & obſervavit *Celeberrimus Hofmannus* (*Medicin. Ration. Syſtemat. T.* 4. *part.* 1. *Sect.* 2. *c.* 12. *p.* 552.). Molliſſimis unguentis tunc anum illinire oportet, vel & balneo vaporis, dum ſellæ perforatæ inſidet æger, fovere, donec laxetur.

3. Omnia illa laxantia, attenuantia, antiphlogiſtica remedia, quæ in pleuritide laudata fuerunt, hic etiam conveniunt: verum cum inflammationem inteſtinorum ſpaſmus ſemper comitari ſoleat, hinc omnium molliſſima remedia hic conveniunt. Et ob eandem cauſam prudens opiatorum uſus commendatur, cum nullum ad ſpaſmos ſolvendos remedium potentius opio habeatur; uti quotidianæ obſervationes docent. Verum hæc non conveniunt, niſi prius ſanguinis miſſio & clyſmata adhibita fuerint, ut inflammationis augmentum impediatur: ſecus enim contingere poſſet, ut per opiata ſopito doloris ſenſu, cauſa doloris, inflammatio nempe, deſtrueret, gangræna nata, partem affectam. Ita *Aretæus* (*De curat. morbor. acut. Lib.* 2. *cap.* 5. *pag.* 106.) poſt largam ſanguinis miſſionem, aquam tepidam cum oleo potatam, clyſmata oleoſa, fomenta &c. laudat anodyna medicamenta, & imprimis *ex viperis medicamentum, plus conſueta portione potui datum*. Verum illud eſt *theriaca Andromachi*, qui *mithridatio Damocratis* viperinas carnes addidit, & opii quantitatem auxit. Notandum præterea, quod majorem ſolito quantitatem hujus remedii dari juſſerit, ut eo efficacius dolor & ſpaſmus compeſcerentur. Laudavit pariter & opiatorum circumſpectum uſum *Trallianus* (*Lib.* 10. *c.* 1. *p.* 578.), ubi vires robuſtæ eſſent, & dolor magnus & urgens. Prudentiſſime autem addit, ubi vires robuſtæ ſunt; nam ubi hic morbus in perniciem vergit, pulſus fit debilis & intermittens, uti ad §. 969. dicetur, ſequitur gangræna, cum ſubita doloris acerbiſſimi abolitione, & mors. Si jam opiatum datum fuerit, inopinatum illud doloris lenimen adſcribitur exhibito remedio, uti & mors brevi ſequens, cum magna medici infamia. *Sydenhamus* (*Sect.* 4. *c.* 7. *p.* 260.), ob ſummum candorem & exactiſſimam morborum obſervationem adeo æſtimatus, ſimili methodo uſus fuit: poſt venæ ſectionem liberaliorem, dabat lauda-

danum liquidum: ſi vero noxii humores, vel ſaburra ab ingeſtis, ventriculum gravarent, tenui liquido potato, & per vomitum rejecto, eluebat hæc, ne relicta nocerent; quod & *Aretæus* ſuaſerat. In doloribus autem vehementioribus largiori doſi & iterata uſus fuit: imo alibi (*In Schedula Monitoria de novæ febris ingreſſu pag.* 672.) dixit, quod, ubi cathartico dato poſt venæ ſectionem, dolor & vomituritio redierint, alvo manente conſtipata, tunc omni quarta vel ſexta hora dederit paregoricum, *donec inteſtinis quies omnimoda inducatur, ac proinde motus eorum naturalis deorſum verſus reſtituatur.* Tunc enim, ſpaſmis his ſolutis, catharticum remedium alvum ſolvet, licet cæteroquin narcotica alvum ſtrictam reddere ſoleant.

Cum autem ad §. 959. dictum fuerit, a materie acri, & quidem varia, hunc morbum oriri ſæpius, ſimul & eliguntur talia, quæ cauſæ acri cognitæ oppoſita ſunt. Si ab acri acido, ut in infantibus ſæpe fit, oriatur morbus, acidum abſorbentia & enervantia exhibentur: e contra ſi a putrida materia natum fuerit hoc malum, acida & aceſcentia optimum remedium exhibent, imprimis ſi multa aqua diluantur. Cæterum aqua, oleum, emollientia decocta omnem acrimoniam enervant, adeoque ſemper profunt, etiam in illis caſibus, ubi de ſingulari acrimoniæ indole dubium eſt, vel ubi eroſæ partes ſola blandiſſima tantum ferre poſſunt.

4. Omnia enim, quæ prodeſſe poſſunt, ſimul & ſemel adhibenda ſunt, ut levamen doloris fieri poſſit, & periculoſæ inflammationis ſequelæ caveantur. Quod pariter commendans *Aretæus* (*De curat. morbor. acutor. Lib.* 2. *cap.* 5. *pag.* 106.) dixit: *Ubique enim quisque omnia dolorem levantia faciens juvat.* Ita & *Celſus* (*Lib.* 4. *c.* 13. *pag.* 222. *Hippocrat. de morb. Lib.* 3. *cap.* 13. *Tom.* 7. *pag.* 588.) laudat: *calida cataplaſmata admovere, eaque imponere a mammis usque ad inguina, & ſpinam; ac ſæpe mutare.* Imo *totum hominem in calidum oleum demittere* jubet, ut omnia reddantur laxa quam maxime, & ſic inducatur toti abdomini talis mollities, quæ ſpaſmo quam maxime oppoſita eſt, in quo omnia rigent: Vidi in homine, qui bidui ſpatio ex hoc morbo periit, totum abdomen complanatum fuiſſe, dum muſculi abdominales, tetanodes facti, compreſſerant omnia ſuppoſita. Hinc monuit *Sydenhamus* (*Sect.* 4. *c.* 7. *p.* 259.), inteſtina nonnunquam quaſi injecta faſcia conſtringi. Verum ad §. 234. pluribus Veterum medicorum obſervatis probatum fuit, pinguia, humida, calida, optimum remedium dare ad tetanum ſanandum, ſi rigentes & convulſæ partes continuo his foveantur. Imo *Celſus* (*L.* 4. *c.* 3.) in tetani cura pariter ac in hoc morbo utile dixit, *in calidum oleum totum deſcendere, vel in aquam calidam, in qua fœnum græcum decoctum ſit, & adjecta olei pars tertia.* Pluribus obſervationibus probatur (*Medical Eſſays Tom.* 3. *pag.* 373. *&c.*), quam pulchre profuerit balnei uſus in hoc morbo.

Verum imprimis hic laudatur tepor ille naturalis, qui ex vivis & ſanis animalibus abdomini impoſitis habetur, ubi ſimul & ſubtiliſſimum exhalans de animalis corpore balneum quaſi vaporis exhibet. Calidum adhuc, de recens mactari animalis abdomine evulſum, omentum, oleo molli & penetrabili plenum, pulchrum pariter in hoc morbo remedium dat, ſed non ſemper illo tempore, dum requiritur, præſto eſt. Catulum viventem nudo ventri accumbere ſemper jubebat *Sydenhamus* (*Sect.* 1. *cap.* 4. *pag.* 91.) per integrum biduum vel triduum, dum Ileum curabat.

Præterea & *Aretæus* & *Celſus* (*In locis modo citatis.*) laudaverunt cucurbitarum, ſatis numeroſarum, applicationem, abſque ſcarificatione, niſi hac via ſanguinem evacuare voluerit medicus; tunc enim duas vel tres pertundendas eſſe dixit *Celſus*, per reliquas ſpiritum tantum evocandum eſſe: de qua re videantur illa, quæ de cucurbitarum uſu, & præſenti ab illis levamine in doloribus flatulentis abdominis, dicta fuerunt ad §. 650.

5. Ex omnibus, quæ de cura inflammationis in genere dicta fuerunt, ſatis conſtitit, mollia remedia, & quæ, abſque acrimonia, vel motu aucto, potenti ſolvendi efficacia valent, hic tantum locum habere; pernicioſum imprimis hic eſſe cali-

lidorum remediorum uſum, uti antea ad §. 961. dictum fuit. Interim tamen apud ſummos in arte viros legimus, cum ſucceſſu adhibita fuiſſe etiam acriora remedia, imprimis purgantia, & multa alia tentata fuiſſe, ad recuperandum liberum ingeſtorum tranſitum per inteſtinalis fiſtulæ cavum, quæ conſiderationem merentur.

Notandum enim eſt, præter inflammationem inteſtinorum hic ſæpius adeſſe ſimul impedimentum, quod cavum inteſtinorum obſtruit, & quod removeri debet, ut curatio fiat. Si impedimentum illud fiat a tumore inflammatorio ſolo, tunc patet ſatis, omnia, quæ modo laudata fuerunt, convenire; & quidem ſola, cum irritatio loci inflammati per ſtimulum medicamentorum purgantium, vel aliorum acrium, ſemper noxia ſit. Verum ſi materia immeabilis in cavo inteſtinorum hæſerit, ſive hæc præexſtiterit ante inflammationem natam, ſive collecta fuerit illo tempore, dum inflammatione tumens inteſtinum proprium cavum arctaverit, illa loco moveri debebit neceſſario, ut ſanatio obtineatur. Præterea ſi volvulus factus fuerit, & ille extricari debebit, ut libera per inteſtinorum cavum via reſtituatur. Notum eſt, ingeſta ſenſim promoveri a ventriculo ad anum uſque per motum periſtalticum, unde medici videntur tentaſſe purgantibus ſtimulis aucto hoc motu propellere obſtacula, quæ hic hærebant, nec naturali & pacato motus periſtaltici impetu poterant promoveri. Præterea ex experimento *Peyeri* antea memorato patuit, in ranæ inteſtinis volvulum denuo extricari per ipſum inteſtinorum vermicularem motum; & ideo videntur medici ſperaſſe, per purgantia aucto hoc motu & ſuſceptionem inteſtini evolvi poſſe. Alii gravia metallica corpora deglutienda dederunt ægris, ut hæc delapſa per inteſtinorum cavum pondere ſuo removerent hærens obſtaculum: ſicque varia admodum tentata fuerunt, felici quandoque cum ſucceſſu, quandoque non. Unde expendi meretur, quid hic dictet prudentia, quid docuerit uſus.

Certum eſt, inflammationi inteſtinorum prius medelam fieri debere, per Venæ ſectionem, fomenta, clyſmata molliſſima &c. & male feciſſe illos, qui crudum adhuc morbum talibus irritantibus tractaverunt, non præmiſſis reliquis. Sapiens Vetuſtas in hoc morbo curando hanc normam tenuit. *Hippocrates* (*De Morbis Lib. 3. cap. 13. Tom. 7. pag.* 588.) prius ſanguinem e capite & cubitis detrahebat, ægrum in ſolio aquæ calidæ collocabat, oleo illinebat, tepentes & humidos fotus admovebat. Dein ſuppoſitorio applicato tentabat educere exuſta circa rectum inteſtinum ſtercora; dein clyſmata injiciebat. Ubi hæc incaſſum tentata fuerant, tunc *folle fabrili indito in ventrem flatus immittendus, ut tum ventrem, tum inteſtinum contractum diſtendas, deinde extracto folle clyſma injiciendum ex non admodum calefacientibus, ſed ſtercora diſſolventibus & emollientibus. Deinde obturata ſede ſpongia in aqua calida deſideat, clyſma continens.* Videmus hic, efficacem curam antiphlogiſticam præmiſſam fuiſſe, antequam aere per ſollem impulſo conaretur inteſtini latera dilatare, ut fæces deſcendere poſſent: præterea ex alio loco (*De Affectibus c. 7. p. ibid. 626.*) patet, quod hanc curam adhibuerit, *quum, ſtercore acervatim combuſto in inteſtino, pituita circa hoc colligitur, inteſtinumque, his nimirum confertim induratis, intumeſcit, nullumque ex his medicamentis, quæ per ſuperiora bibuntur, recipit, ſed vomitione rejicit; neque admota per inferiora clyſmata recipit.* Diſerte autem monuit (*L.* 10. *c.* 1. *p.* 582.) *Trallianus*, de eadem hac curatione agens, ſequentia: *Nam ſi citra inflammationem præcedentem frigidus colicus ileoſuſque affectus ſit, confert tunc uti curatione per utrem. Sin autem, inflammatione prægreſſa, adſtrictio alvi oborta ſit, hæc curandi ratio, præterquam quod nihil juvet, maxime etiam nocebit.* Eandem & cautelam de purgantibus exhibendis tradidit (*Ib. p.* 589.) dicens: *At ſi colicum affectum ob inflammationem inteſtini fieri contingat, neque omnino exhibere audebis purgationem in his, & præcipue in initio, cum inflammatio nondum ad coctionem pervenerit. Qui enim medicamenta ventri ducendo apta præbere non dubitarunt, ægrotantibus periculorum autores & mortis exſtiterunt.* Sic ætiam *Aretæus*

(*De*

(*De curat. morb. acutor. Lib. 2. cap. 5. pag. 106.*), poſt audacem venæ ſectionem ad animi deliquium usque. poſt clysmata, fomenta, cucurbitas, theriacam &c. tandem addit: *Si neque dolor remittit, neque flatus neque ſtercus dejicitur, purgatorium pharmacum, quod hieram vocant, neceſſario dandum eſt*. Horum veſtigia legens *Sydenhamus* (*Sect. 1. Cap. 4. pag. 91.*), ubi dolor & vomitus per biduum vel triduum omnino ceſſaverant, tunc dedit purgans remedium. In alio loco (*Sect. 4. c. 7. p. 260.*), poſt præmiſſam liberaliorem venæ ſectionem, ſequenti die catharticum aliquod lenitivum præſcribebat: ſed erat in tali morbo, in cujus initio nec dolor adeo fixus erat, nec tam creber vomitus, nec alvus adeo pertinaciter vim catharticorum eludebat. Ubi autem fortioribus purgantibus opus eſſe credebat, tunc anodynis prius utebatur, ut inteſtinorum ſpasmos compeſceret (*Schedula monitoria de Novæ febris Ingreſſu p. 672.*).

Verum & clyſmatum forma fuerunt exhibita purgantia, præmiſſis prius antiphlogiſticis remediis, & cum felici quandoque ſucceſſu. Notum enim eſt, quadruplam doſin purgantium per clyſma injectam eundem præſtare effectum, ac ſi ſimplex doſis ore aſſumeretur. Omnium efficaciſſimum remedium invenit *Sydenhamus* (*Ib. p. 671.*), ſi fumus nicotianæ validiſſime in anum inſufflaretur. Licet autem *Hofmannus* (*Med. Ration. T. 4. part. 2. p. 335.*) propria experientia de hac re nihil determinet, affirmat tamen, in equis, ad alvum valide adſtrictam aperiendam, magnam vim habere, ſeque noviſſe, homines plebejos, atroci inteſtinorum dolore vexatos, fumi nicotianæ deglutitione in inſtanti fuiſſe liberatos. Monet autem *Heiſterus* (*Inſtit. Chirurg. part. 2. p. 1101.*), fumum illum tamdiu in anum inſpirari debere, donec dejectionis ſtimulum ſatis vehementem ægri percipiunt: imprimis autem prodeſſe ſi ex præſtantiori nicotiana fumus applicetur. Fatetur autem Celeberrimus vir, ſe tantam efficaciam hujus remedii in herniis incarceratis curandis obſervaſſe, ut nunquam ſcalpello opus habuerit. Delineavit & inſtrumentum, quo commode applicatio hujus remedii fieri poterit.

Circa uſum autem gravium metallicorum corporum deglutitorum diſcrepant multum inter ſe autores. *Helmontius* (*De flatibus* §. 31. *p. 339.*) audacter dixit, neminem ileo perire, ſi globuli plumbei ſclopetarii deglutiantur, ut ſub pondere propellant impedimentum in inteſtinis hærens: credidit autem eo citiorem & feliciorem ſanationem fieri, quo plures & majores haurirentur, dum ſimul æger erecto ſitu ſtet, vel ambulet. Verum ſi conſideremus, inteſtinum ſupra locum obſtructum expandi, gravia hæc deglutita ibi hærebunt in dilatato inteſtino, nec directe in obſtaculum pondere ſuo gravitabunt. Si vero volvulus adſit, ita ut pars ſuperior inteſtini contracta in inferiorem dilatatam recipiatur, poterunt hæc nocere potius, dum augebunt hanc introſuſceptionem, protrudendo inteſtinum ſuſceptum ulterius in proximam partem dilataram. Unde non ſine ratione dixit *Sydenhamus* (*Sect. 1. cap. 4. pag. 91.*), hæc parum conducere, & noxam ſæpe haud contemnendam inferre. Qui varios inteſtinorum gyros conſiderat, ſatis intelliger, non tantum boni exſpectari poſſe ab his deglutitis, ac quidem multi credidiſſe videntur. Verum argenti vivi uſum, quem pariter improbavit *Sydenhamus* (*Ib.*), laudaverunt clari in arte medica viri. Teſtatur *Heers* (*Obſervat. Med. Lib. 1. Obſervat. 2. pag. 37.*) ſe ſæpius illud dediſſe, illudque ſine noxa, momento citius, eductis ſecum obviis fæcibus per inteſtina tranſiviſſe: *Zacutus Luſitanus* (*De medicor. Princ. hiſt. Lib. 2. hiſt. 97. p. 358.*) monet, multos in ileo deſperato, hauſtis libris tribus argenti vivi in aqua calida, ab imminente morte liberatos fuiſſe. Satis tuto illud ſumi poſſe, ſi cito iterum elabatur de corpore, numeroſæ ſatis obſervationes docuerunt; cumque admodum penetrabile ſit, & poſt aurum ponderoſiſſimum, poterit expedire vias. Forte & omnium tutiſſime majori copia ſumitur, tunc enim collectum manet, & facilius per alvum elabitur, & citius: Ubi enim diu hæret in corpore, & venas bibulas inteſtinorum ingreſſum ſanguini miſcetur, tunc longe alia producere poſſet. Ante aliquot annos & in Anglia & in Scotia (*Medical Eſſays Tom. 3. pag. 387.*) panaceæ in-

inſtar fere laudabatur, ſi mane uncia una aut altera argenti vivi ſumeretur, quod multi fecerunt per plures hebdomadas, abſque ulla ſenſibili evacuatione aucta. Interim tamen conſtitit, licet non ilico nocuerit, poſtea tamen damna intuliſſe: miri & ſæpe inſuperabiles morbi illorum, qui argentum vivum quotidie ad ſua artificia adhibent, ſatis evincunt, caute hic procedendum eſſe. *Celeberrimus Hofmannus* (*Med. Ration. tom.* 4. *part.* 2. *pag.* 335.) dedit in hoc morbo mulieri quadragenariæ libram mediam puriſſimi argenti vivi, dato prius pingui juſculo, & deinde brodium carnis cum aliquot unciis olei amygdalarum dulcium ſuperpotandum, lenemque per conclave deambulationem ſuaſit. Poſt quinque horas ſolvebatur alvus, & ſimul uncia circiter argenti vivi exibat cum levamine omnium ſymptomatum, verum per quatuordecim dies, & ultra, fæcibus alvinis permiſta apparebat portio argenti vivi. Sed quod notandum, reſtauratis jam viribus, tremor in artubus, & impotentia in pedibus, manebant ultra menſis ſpatium. Verum obſervationes docent, hæc mala obtinere in illis, qui argentum vivum imprudentius tractaverunt, adeoque & merito ſuſpicari quis poteſt, argentum vivum, non ſimul & ſemel de corpore elapſum, hæc mala produxiſſe, dum diutius hæſit in corpore. Negari tamen non poteſt, in morbo hoc adeo periculoſo, tentari poſſe & uſum remedii, licet ſuſpecti, ſi ſpes ſit, imminentem mortem ſic evitari poſſe.

Verum & alia a medicis cum ſucceſſu in hoc morbo tentata legimus, quæ tamen prima fronte potius nocitura viderentur. Patuit enim ex modo dictis, calidos potus ex laxantibus, diluentibus &c. & ex iisdem parata ſomenta, ab omnibus medicis adeo laudari in hoc morbo; hinc mirum videbitur, per obſervationes conſtitiſſe, actu frigida, prioribus incaſſum tentatis, ſanaſſe ægros, cum de illorum ſalute omnes jam deſperarent. *Hofmannus* (*Ibid. p.* 349.) in muliere, quæ graviſſimis abdominis doloribus, ob menſes per vehementem terrorem ſuppreſſos, torquebatur, venæ ſectionem, clyſmata emollientia & plura alia incaſſum tentaverat: *Nabothus*, qui cum ipſo tractabat hanc ægram, aquam frigidam exhibendam propoſuit: fatetur candidus ille vir, quod abhorruerit ab hac methodo, & aſſenſerit tandem, ne moroſus nimis videretur. Verum felicius ſucceſſit cura, quam crediderat, dum aqua frigida daretur ad duos cyathos ſæpius de die, tecto prius probe corpore & pedibus. Subſecuto enim largo ſudore, & poſtea placido ſomno, omnis dolor abdominis ceſſavit. Affirmabat autem *Nabothus*, quod lintea, aqua frigida madida, in tali caſu applicaſſet cum ſucceſſu. Similem caſum ex *Ludovico Septalio* in eodem loco recenſet, ubi & ille pariter, antea laudatis uſus, ſed fruſtra, in nobili Hiſpano, ad contraria tranſivit; & licet mors præ foribus eſſe videretur, pulſu non amplius ſenſibili, cum ſudoribus frigidis, dedit aquam multam nive etiam refrigeratam, læ tiſſimo cum eventu. Cum autem temeraria adeo videatur hæc curatio, non inutile credo & illam alio caſu confirmare. Homo viginti ſeptem annorum de levi dolore abdominis incepit conqueri, & inſueta alvi conſtipatione; clyſmata varia, purgantia, aliaque tentata fuerant, verum nullæ prodibant fæces, & ingeſta quævis evomebat. Balnea calida, cutis calida a vivente agno detracta abdomini applicata, ſanguinis miſſio repetita, nihil profecerant; cumque deſperatus jam haberetur, octava die morbi deducebatur in cubiculum frigidum, corpore inferiori nudato, & ſingulis minutis ſecundis pedes perfundebantur aqua frigida, ſenſim aſcendendo, donec ultimo ad pubem uſque frigidæ affuſio pertingeret: ſubinde obambulabat, pedibus inſiſtebat frigido & madido pavimento, alternatim pedes vaſi aqua frigida pleno immergebat. Æger auctas inde vires percipiebat, & per medium horæ levabatur; verum mox dolebat ut ante; ſemel vomebat, abdomen tumebat plus quam antea, tormina acutiſſima percipiebat, ſed poſt pauca minuta largam & liquidam alvi evacuationem habuit, intermiſtis paucis fæcibus induratis, cum magno levamine; & poſtea decreſcente febre, fæcibus induratis copioſis excretis, tridui ſpatio ab

hac methodo adhibita, ex tanto diſcrimine evaſit (*Medical Eſſays t. 5. part. 2. p. 893.*). Mirus & caſus ibi habetur, in quo alvi pertinaciſſima conſtipatio, plurimis remediis per quadraginta tres dies tentata, ſoluta fuit intra decem minuta, dum crura & femora aqua frigida bis intra minutum horæ perfunderentur.

Sed & apud Veteres medicos hinc inde quædam inveniuntur, quæ docent, & illos quandoque ſimilia tentaſſe. *Trallianus* (*l. 10. c. 1. p. 585.*) in curatione colici affectus, ex calidis & biliofis humoribus orti, dicit, ſe frigida aqua uſum fuiſſe in ægris, quibus vires firmæ erant, & partes principes omni noxa carebant; imo & actu frigida per anum immiſiſſe ſe dicit cum ſucceſſu. *Hippocrates* (*Aphor. 21. Sect. V. t. 9. p. 206.*) in tetano, in juvene carnoſi habitus, media æſtate laudavit frigidæ copioſæ affuſionem; uti & ad inflammationes recentes & eryſipelas non ulceratum (*Ibid. p. 208. Aphor. 23. Sect. 5.*). Imo convulſiones, frigida copioſa affuſa, levari, & dolorem ſolvi monuit (*Ibid. p. 210. Aphor. 25. Sect. 5.*). Verum in hoc morbo & pertinax inteſtinorum ſpaſmus, & inflammatio adſunt, cum dolore immani.

Patet ex modo recenſitis, quantum felix audacia medentum in deſperatis etiam morbis quandoque poſſit, & ſi quis ſimilia ut temeraria damnet, noverit *Celſum* (*l. 3. c. 9. p. 138.*) jam dixiſſe, dum de methodo vetuſti medici *Petronis*, aquam frigidam febricitantibus exhibentis, agebat: *Sed, cum eadem omnibus convenire non poſſint, fere quos ratio non reſtituit, temeritas adjuvat*. Et alibi (*In Præfatione p. 19.*). *Quin etiam morborum in iisdem hominibus aliæ atque aliæ proprietates ſunt, &, qui ſecundis aliquando fruſtra curatus eſt, contrariis reſtituitur ſæpe*.

Longe adhuc audacius merito videbitur, abdomen diſcindere, inteſtina educere, volvuli locum quærere, inventum digitis explicare, dein inteſtina reponere, & abdomen conſuere. *Barbette* (*Anatom. Practic. Lib. 4. cap. 1.*) hoc propoſuerat tanquam melius, quam certæ morti ægrum tradere. Verum apud *Bonetum* (*Anat. Pract. Lib. 3. Sect. 14. tom. 2. pag. 228.*) a juvene & audaci Chirurgo in illuſtri matrona hoc factum fuiſſe legitur, feliciſſimo cum ſucceſſu: & olim, jubente *Nukkio* (celeberrimo quondam apud Batavos Anatomes Profeſſore) in fœmina quinquagenaria a dexterrimo Chirurgo idem factum fuiſſe, ita ut ultra viginti adhuc annos ſupervixerit hæc ægra, probatis conſtat teſtibus (*In Diſſert. Inaug. Corn. Henr. Velſe p. 19.*). Similia & *Praxagoram* quondam juſſiſſe, imo inteſtina diſcindenda, & ſtercore exemto conſuenda denuo, memoriæ tradidit *Cælius Aurelianus* (*Acutor. Morbor. lib. 3. cap. 17. p. 244.*), ſed addit: *Magnificam mortem Praxagoram magis, quam curationem voluiſſe ſcribere*. Verum non tam facile determinare quis poterit, an volvulus adſit, vel non; neque tam facile cognoſci poterit locus, ubi hæreat. Solet enim, ubi morbus ille in perniciem tendit, abdomen tenſum turgere, & dolere per totum. Unde ſatis patet, nihil niſi ultimam neceſſitatem ſuadere poſſe, ut crudeli operatione, diviſo abdomine, gyri omnes inteſtinorum evolvantur, ut morbi ſedes quæratur in vivente homine.

6. Licet per illa, quæ hactenus tradita fuerunt, dolor ceſſaverit, febriſque remiſerit, tamen debemus cogitare, partem illam inteſtinorum, ubi morbus hæſit, diu adhuc retinere talem ſenſibilitatem, ut facillime denuo dolor, ſpaſmus, inflammatio recrudeſcere poſſint, ſi vel levis irritatio acceſſerit ab ingeſtis, vel acrioribus, vel difficilioris digeſtionis. Omnia enim aſſumta huc venire debent, & ideo *Sydenhamus* (*Sect. 1. c. 4. p. 92. Et Sect. 4. cap. 7. pag. 266.*) probe gnarus, hunc morbum præ aliis omnibus in recidivam maxime pronum eſſe, tenuem victum, ſolo imprimis juſculo pulli gallinacei, commendat, & tali tantum quantitate, quæ ad vitam ſuſtinendam ſufficere poſſet. Cavendum enim etiam eſt, ne majori copia graventur cibi, etiam tenuis & facillimæ digeſtionis, & ideo parum ſimul, ſed repetitis vicibus, detur, ut tempus concedatur diſtentis ſæpe antea enormiter inteſtinis, quo iterum contrahi poſſint, & amiſſum robur ſenſim recuperare. Ideo & *Celſus* (*Lib. 4. cap. 13. pag. 222. 223.*) cavendum juſſit a cibo inſlante & valido: etiam poſtquam dolor & febris

bricula jam quieverant, ne inteſtina adhuc imbecilla lædantur, ſolam aquam pro potu concedebat, monens: *Omne vinolentum, ſive acidum, huic morbo alienum eſſe.* Imo & diu poſtea adhuc a balneis, ambulationibus, aliiſque corporis motibus abſtinendum ſuadet: *Nam facile id malum redire conſuevit, & cum frigus ſubit, ſive aliqua jactatio, niſi bene jam confirmatis inteſtinis, revertitur.*

§. 965. SI malo hoc (959. 960.) prægreſſo; nec debitis remediis curato; & ultra tridum ſemper cum vehementia perſiſtente, loco doloris, ardoris, diſtractionis, ſucceſſerit horror vagus per totum corpus ſine cauſa, obtuſus cum gravitate dolor in loco, ſignum erit ibidem formari abſceſſum, unde intra quatuordecim dies eo rupto effluet pus; quod ſi in cava abdominis effluit facit mala multa ſimilia (939.); ſi autem effluit in cava inteſtinorum facit dyſenteriam purulentam magnam, parvam, longam, brevem, prout ulceris ibi facti natura dabit, inde ſæpe integre inteſtinorum membranæ exeunt, & ſæpe tabes fit.

De ſignis illis, quæ docent inflammationem partium internarum in ſuppurationem abire jam ſæpius dictum fuit in præcedentium morborum acutorum inflammatoriorum hiſtoria; omnia hic eadem obtinent. Sed abſceſſus in inteſtinis natus duplici via poterit exonerari a pure contento, vel in cavum abdominis, vel in cavum inteſtinorum. Quænam mala metuenda ſint, dum abſceſſu rupto pus in cavum abdominis depluit, dictum fuit ad §. 912. & 939. Ubi autem in cavum inteſtinorum pus venit, facilem viam per alvum invenit, & ſæpe inde evadunt ægri, ſuccedente dyſenteria purulenta, quæ pro diverſa magnitudine abſceſſus ejusque varia conditione citius ſanabitur, vel diutius protrahetur, uti ſponte patet. Quandoque & inteſtina inflammata peritoneo accreſcunt, tuncque abſceſſus ibi natus poterit extrorſum aperiri, ſimili modo, ut in hepatis & ventriculi inflammatione dictum fuit. Rarius tamen hoc contingere videtur, ſaltem hujus rei apud obſervatores rara mentio habetur. *Aretæus* (*De cauſis & ſignis morbor. diuturn. l. 1. c. 9. pag. 37.*) tamen teſtatur, quod in quodam ægro abſceſſum coli in dextra parte prope jecur diſſecuerit, unde multum puris effundebatur, & pariter per renes & veſicam exibat per plures dies, ſuperſtite ægro. Si vero abſceſſus talis diu clauſus manet, pus, mora tenuius & acrius redditum, venis bibulis in tota ſuperficie ſacci talis purulenti hiantibus reſorptum, ſanguini permiſcebitur, & cacochymiam purulentam producere poterit (vide §. 406.), unde tabes metuenda eſt, uti ad §. 1214. dicetur.

Cum autem inflammatio (vide §. 374.), & illam ſequens ſuppuratio omnium frequentiſſime hæreat in tunica celluloſa, taliſque in inteſtinis manifeſte deprehendatur ab anatomicis; contingit quandoque, ut per tumorem ſuppuratorium, in hac celluloſa hærentem, ſecedat ſeparata a reliquis tunica interior villoſa; & exeat per alvum referens figura ſua cavum inteſtinalem tubum, non ſine ægrorum & adſtantium inſigni metu, qui ipſum inteſtinum ſic egredi putant, nullamque ſanationis ſpem ſupereſſe. Pulchre hoc obſervavit *Aretæus* (*Ibid. l. 2. c. 9. p. 61.*) dyſentericis quandoque contingere: *Nonnunquam oblongum quiddam in pluribus non diſcretum, inſtar ſani inteſtini dejicitur, & ignaris rei ſuſpicionem præbuit inteſtini: ita autem ſe habet. Inteſtinorum tunicæ perinde ac ventriculi geminæ ſunt, & altera alteri oblique ſuper injecta eſt; igitur cum illarum connexio* (διπλόη) *ſolvitur, interior tunica ſecundum longitudinem abſcedens foras exit, exterior ſola manet, & carnoſa efficitur, & cicatrice ſolidatur, ſaneſcuntque homines & noxa ſoluti vivunt: id vero inferius inteſtinum ſolum patitur: in cauſa eſt tunicarum carnoſa ſubſtantia.* Similia & apud recentiores medicos habentur obſervata (*Tulp. obſervat. medicar. Lib. 3. cap. 17. Anton. Benevoli obſervatione 18. pag. 150.*), quæ confirmant *Aretæi* dicta, nam & inteſtini recti interior tunica ſeparabatur, & ægri poſtea integram ſanitatem recuperabant. Interim tamen idem per totum inteſtinorum tractum

ctum contingere poſſe, videtur admodum vero ſimile, licet tunc rarius membranam integram cavam referat, ſed ſæpe informis muci ſpecie appareat, dum alvo excernitur. Verum ſi talis mucus in aqua pura reponatur, tunc manifeſte apparet ſtructura membranoſa & vaſculoſa fabrica. Vidit in cadavere phthiſici, qui & fiſtula ani laboraverat, *Celeberrimus Simſon* (*Medical Eſſays tom. 5. part. 2. pag. 655. &c.*) villoſam tunicam inteſtinorum plurimis in locis deeſſe, & abraſas partes copioſas in inteſtinorum cavo reperiebat. Verum jam diu ante mortem miſer ille homo nullos ſolidos cibos ferre potuerat, ob moleſtiam, quam inde percipiebat in ventriculo & inteſtinis, & tribus ſeptimanis ante mortem ſolam tantum aquam parciſſima copia ſimul deglutitam ferre poterat. Pluribus aliis obſervatis ibidem probatur tunicam internam inteſtinorum ſatis levibus de cauſis ſecedere poſſe, & iterum renaſci; nam & a fæcibus durioribus, per craſſa inteſtina propulſis, quandoque illam deteri obſervatum fuit; & in dyſenteriam paſſis diuturnam magna copia talis muci ſeceſſit, licet poſtea integra ſanitate fruerentur.

§. 966. Simulac id (965.) adeſſe noſcitur, ſtatim inhibendus omnis victus, unde ſtercus multum, durum, craſſum, acre naſcitur; æger paſcendus ſolis juſculis cum leniter deterſivis radicibus incoctis; decocta balſamica, detergentia, multum bibenda, & inſtar clyſmatum injicienda; aut aquæ fontanæ medicatæ larga copia bibendæ, in his pergendum usque ad perfectam ſanationem.

Ubi ſigna docent, abſceſſum talem fieri in inteſtinis, omnia illa facienda ſunt, quæ ad §. 402. dicta fuerunt. Maturatio ergo crudi inflammatorii promovenda eſt, & cum exitus puri jam facto commodiſſimus ſit ille, quo in inteſtinorum cavum venit, ut per alvum exeat, hinc clyſmata ex decocto herbarum emollientium ſæpius injecta, & ſimilia decocta potata proderunt, ut interna inteſtinorum ſuperficies laxetur & emolliatur. Ubi autem ex levamine doloris, & pure per alvum prodeunte, novimus abſceſſum ruptum eſſe, tunc infuſis herbarum vulnerariarum, agrimoniæ, veronicæ, virgæ aureæ, hyperici & ſimilium, addito melle, leviter detergimus locum ulceroſum, ut ad conditionem puri vulneris, & ſic ad conſolidationem diſponatur. Omnium autem maxime hic cavendum eſt, ne talia ingerantur titulo cibi & potus, quæ acria ſunt, vel in calore corporis noſtri cito in acrem indolem degenerare poſſunt: uti etiam cavenda ſunt omnia, quæ craſſas fæces producunt. Optimum ergo eſt ſolo jure carnium uti; hoc enim vires ſuſtinere poterit ſatis, nec ullam fere craſſam materiam in inteſtinis relinquit. Ob eandem cauſam & ſerum lactis, ab omni caſeo bene depuratum, prodeſt; lac autem non conducit, quia & cito aceſcit, & craſſas copioſas fæces in inteſtinis producit, uti manifeſte apparet in infantibus ſolo lacte materno viventibus. Juſculis carnium jam radices ſcorzoneræ, ſiſari, cichorei, & ſimilia incoqui poterunt (vide talem formulam in Materia Medica ad hunc numerum); ſed tunc percolanda ſunt hæc juſcula, ne aliquid craſſi per inteſtina tranſeat, antequam ulcus ſanatum fuerit. Copioſus autem uſus infuſorum vulnerariorum, ſeri lactis recentis, aquarum medicatarum, conducit, ut eluatur de ſanguine quidquid de pure hic collecto reſorptum fuerit, ſimulque diluantur omnes humores, qui in inteſtina derivantur, imprimis bilis, ne irritare ulcus valeant. Simul etiam aquæ minerales ferratæ, ubi ulcus jam purum fuerit, leniter adſtringendo cicatrizationem loci affecti promovebunt. Ubi jam per aliquot dies nullum pus exire obſervatur per alvum, nullusque dolor in abdomine ſupereſt, tunc ſenſim ſolidiores cibi dari poterunt, ex hordeo, oryza, pane, carnibus juniorum animalium &c., donec tandem ad conſuetum in ſanitate victum perveniatur.

§. 967. SI vero morbus habuerit cauſas violentiſſimas (959.), & produxerit ſæviſſima ſymptomata (960.), poterit facile in illo loco (959. 963.) producere gangrænam (388.), miſerrime deinde lethalem.

Videantur illa, quæ ad §. 960. de gangræna, ſatis cito plerumque validam inteſtinorum inflammationem ſequenti, dicta ſunt.

§. 968. QUam futuram ex iisdem obſervatis prægreſſis facile prævidemus (967.), ſi ſimul nulla benignæ reſolutionis (963.), vel medelæ (964.), ſigna apparuerint.

Si dolor acerrimus, uno in loco fixus manens, adfuerit, febris valida, alvus pertinaciſſime clauſa, omnia ingeſta vomitu rejiciantur, medela in initio morbi neglecta fuerit, vel absque ullo levamine adhibita, tunc novimus, talem inteſtinorum inflammationem in gangrænam tendere.

§. 969. EAm fieri docent ſigna prægreſſa (968.), tum ſubita, & ſine cauſa, remiſſio acerrimi doloris, manente pulſu debili, intermittente, ſudore frigido, dyſenteria fœtida, cineticea, ichoroſa, livida, nigra, fæcum ſine ſenſu demiſſione; unde brevi placida mors.

Quam periculoſa ſit in morbis acutis inflammatoriis ſubita illa doloris ſummi remiſſio, jam in hiſtoria pleuritidis ad §. 904. dictum fuit: idem hic obtinet, & minus peritos quandoque turpiſſime fallit. Dolor enim acerbiſſimus, alvi pertinaciſſima conſtipatio, peſſimam inteſtinorum inflammationem comitari ſolent: dum vero morbus ille in perniciem tendit inevitabilem, & dolor ceſſat, & alvus plerumque ſolvitur, unde adſtantes, & quandoque medici, ægrum in vado eſſe credunt, dum paulo poſt moritur. Verum facies cadaveroſa, plumbeus labiorum color, extremorum frigus, anxietas, abdomen plerumque inflatum, pulſus celerrimus & debilis, perito medico certiſſima ſigna exhibent inſtantis mortis. Unde merito *Hippocrates* (*Aphor. 26. Sect. 7. tom. 9. p. 304.*) dixit: *A dolore vehementi partium circa ventrem extremorum refrigeratio, malum*. Ubi enim gangræna partem inflammatam occupat, dolor ceſſat, & pars antea tenſa & dura flacceſcit, hinc ſæpe reſtituitur liber tranſitus ad anum usque, per gangrænam natam jam tabeſcente inteſtino. Verum exercitatiſſimi Medici tunc ſemper peſſima metuebant, dum cum talibus ſignis alvus antea clauſa ſolveretur. Sic *Baglivus* (*Prax. Med. lib. 1. pag. 110.*) ſequens axioma practicum ſtatuit: *Gravi Iliaco ſi ſuperveniat alvi fluxus, paucis poſt horis morietur, nam ſphacelata ſunt omnia, hinc lethalis fluxus. Et ſi Iliaco tumor ventris veniat, & flatus copioſi pedendo exeant, brevi morietur*. Confirmavit eandem rem & ſuis obſervatis *Tulpius* (*Obſerv. Med. lib. 2. cap. 41. pag. 161.*), & alii plures.

Sed & mirus caſus docuit fæculentam materiam, in inteſtinis volvulo occluſis retentam, rupto inteſtino in abdominis cavum exiviſſe, & deinde mora partem inteſtini recti corrupiſſe, ita ut foramen ibi in cadavere inventum fuerit, per quod fæces illæ ingreſſæ per anum exire potuerint: ſed lethali pariter cum eventu, licet morbus diutius protraheretur; nam ad decimum tertium diem usque æger, volvulo triplici in inteſtino ileo laborans, vitam protraxit; quod raro fieri ſolet (*River. Obſervat. Cent. 3. Obſerv. 26. p. 63.*).

Illa autem, quæ in Iliacis deſperatis ante mortem per alvum exeunt, olidiſſima ſunt, partim ob retentam diu in inteſtinis materiam, febrili æſtu magis etiam putrefactam, partim etiam, quia gangrænoſarum partium jam diffluentium tabus corruptus ſimul exit. Solet plerumque & absque ægrorum ſenſu tunc alvus evacuari, quam quidem alvi dejectionem ut lethalem damnavit *Hippocrates*, uti alio in loco (ad §. 719.) jam dictum fuit.

§. 970. MAlum id, eousque proveſtum, raro medelam capit; curandum prius; ceterum ſola methodus (966.) prodeſt.

Quidquid enim gangræna correptum fuit, putreſcit; & ſola curatio in eo conſiſtit, ut fiat ſuppuratio in omni ambitu loci gangrænoſi, per quam ſolutis fibris, quæ nectunt gangrænam parti ſanæ, fiat integra ſeparatio partis mortuæ a vicinis vaſis vivis (vide §. 444.). Verum dum hæc ſeparatio fit, gangrænoſa cruſta in tabum putridum ſoluta depluit, uti in partibus externis gangræna affectis manifeſte obſervatur; & ſi tale liquamen putridum in cavum abdominis delabatur, omnia viſcera brevi corrumpentur: raro enim contingit, ut gangræna ſolam internam ſuperficiem inteſtini occupet, externa ejus parte adhuc manente viva & ſana; tunc enim poſſet hæc materia per alvum exire. Verum quidem eſt, pluribus obſervationibus conſtitiſſe (vide §. 317.), inſignem partem tubi inteſtinalis, gangræna corrupti, ſeparatam fuiſſe, ſuperſtite vita, imo & ſanitate adhuc ſatis commoda fruentibus poſtea ægris: ſed ſemper tunc extrorſum patebat via ichori gangrænoſo, & manui Chirurgi dabatur aditus, ut corrupta auferre poſſet, & unire ſeparata, vel ſaltem ſuperiorem inteſtini partem ita affigere externo ulceris margini, ut artificioſa ibi pateret excrementi via, quæ in hoc caſu, ſeparata parte gangrænoſa, in abdominis cavum decidere neceſſario deberent. Præterea ubi poſt validam inflammationem inteſtinorum gangræna ſequitur, ſimul ilico proſternuntur vires vitales: ex quibus omnibus rite conſideratis ſatis patet, talem malum raro vel nunquam medelam capere.

Cum autem omnis gangræna curetur tantum ſuppuratione nata, patet ſatis, eandem methodum requiri, quæ §. 966. laudata fuit. Antea ad §. 447. dictum fuit de uſu corticis Peruviani ad gangrænæ progreſſum ſiſtendum, & promovendam ſeparationem eſcharæ gangrænoſæ; tuncque nondum occaſionem habueram ex propriis obſervatis aliquid de hujus methodi efficacia ſtatuendi. Hodie certus ſum propriis, illiſque ſatis numeroſis, experimentis, immortales gratias deberi celebri chirurgo *Rushworth*, qui de genere humano optime meritus fuit, dum hoc remedium publici juris fecit. Verum, licet impediatur gangrænæ progreſſus, & ſeparatio bona ſequatur, tamen eadem difficultas manet, niſi poſt ſeparationem factam continuitas tubi inteſtinalis adhuc ſuperſit.

§. 971. AT ſi cauſæ (392.) hic ſcirrhum produxerint, longe alia mali idea naſcitur, quæ clare certe pernoſcenda.

Quænam ſint illæ cauſæ, quæ ſcirrhum ex inflammatione producant ad §. 392. dictum fuit. Cum autem magna cautela hic opus ſit, dum ſcirrhus adeſt, multum intereſt noviſſe ſigna, quæ hoc docent.

§. 972. ERgo, ſi in inteſtinis dictis (959. 963.) inflammatio cum conditionibus (392.), diu perdurans, nec in ſummam ſævitiem (960.) adſcendens, nec reſolutione (963.), nec medicamentis (964.), nec ſuppuratione (965.) ſoluta, deinde reliquerit in loco affecto ſtuporem, gravitatem, diſtractionem, conſtantem, cogitandum eſt, ſcirrhum ibi naſci.

Ubi ergo ſigna docuerint inflammationem adeſſe, neque tamen adeo validam, ut peſſima ſymptomata ilico producat, diu tamen maneat morbus; ſenſim quidem levatus, ſed tamen aliqua ſemper priſtini mali veſtigia ſuperſint, vel per intervalla recrudeſcant, licet leviora, imprimis poſt cibum copioſiorem vel difficilioris digeſtionis aſſumptum; nulla quoque indicia fuerint ſuppurationis hic natæ; tunc merito ſuſpicari ſcirrhum licet, qui conſtantem moleſtiam faciet, licet non adeo magnam, ſi minoris molis fuerit. Gravitatis & diſtractionis quidam ſenſus tunc ſolet percipi, imprimis quando ſaltant, vel de gradibus celeriter deſcendunt.

Ta-

Tactu externo raro percipi poteſt, niſi in macilentis hominibus, & ne quidem tunc, niſi in magnam ſatis molem increverit. Verum antequam talem magnitudinem habuerit, plurima jam mala producit, quæ & ſcirrhi effecta ſunt, & ſimul ejus præſentis ſigna dant, quæ ſequenti paragrapho recenſentur.

§. 973. QUI ſi naturam ſuam (392.) ſequens, effectusque ſuos (486.) producens in hoc loco (959. 963.) multa, gravia, pertinacia mala producit; qualia inprimis: ſtupor, pondus, incrementum; aſſiduo aucta; hinc cavitatis inteſtinalis anguſtatio; fæcum ibi & chyli ſtagnatio; horum in locum reſiſtentem actio, maxime putrida, ob moram, materie; hinc inteſtini occluſio; intorſio; ingeſtorum remora; Ileus; volvulus; vel ab acri irritante dyſenteria ſiccior; convulſio; ſingultus; vomitus; dolor aſſiduus; febris; macies; atrophia; mors.

Scirrhus, quamdiu in cancroſam malignitatem nondum degenerat, tumor durus & indolens eſt (vide §. 392.), adeoque facile toleratur: verum nocere hic poteſt inſigniter arctando inteſtini cavum; imo quandoque illud totum occludendo, dum auctus mole omnia vicina comprimit. *Hollerius* (*De morbis internis Lib.* 1. *cap.* 41. *pag.* 325.) obſervavit, inteſtinum colon, qua parte reni vicinum eſt, collecta velut cartilagine dura in ſcirrhum obduruiſſe, intercepta omnino interiori cavitate: in parte dextra colon ampliſſimum erat: poſt longa multorum annorum tormina defecit æger. *Ruyſchius* (*Obſervat. Anatom. Chirurg. Obſervat.* 95. 96. *pag.* 88. *&c.*) invenit inteſtinum rectum adeo incraſſatum, ut pollicis craſſitiem fere ſuperaret; & ita induratum, ut anceps hæreret, an carnem an cartilaginem dicere deberet illam ſubſtantiam. Cavitas autem inteſtini ſtraminis latitudinem haud ſuperabat, & adeo firmiter accreverat oſſi ſacro, ut cuneo & malleo ſeparare debuerit. Similem alium caſum & ibi recenſet indurati in ſcirrhum inteſtini. Ad §. 486. habetur ille caſus memorabilis nobilis pueri, in cujus cadavere inventus fuit ſcirrhus in ileo inteſtino, prope illum locum, ubi ultimus ejus finis inteſtino colo inſeritur. Hæc ſufficiunt, ut demonſtretur obſervationibus certis, hoc malum in inteſtinis obtinere. Imo admodum veroſimile videtur, frequentius tales ſcirrhos hic latere, quam creditur, & chronicis malis pertinaciſſimis originem dare. Vidi nobilem matronam, jam ſeptuagenariam fere, quæ raro admodum alvum deponebat, licet appetitu valens ſatis comederet: ſexto, ſeptimo, quandoque & octavo die oriebatur magna anxietas, dolor abdominis, & dein vomitu rejiciebat copioſam ſaburram, quæ cibi toto hoc tempore comeſti reliquias manifeſte oſtendebat. Hoc facto, appetitu valebat ut ante, & optime ſe habebat, donec ſimili periodo eadem mala redirent. Toleravit autem has moleſtias per duodecim annos. Quamvis autem cadaver defunctæ inſpicere non licuerit, juſta ſuſpicio ſimilis cauſæ in hoc morbo videtur, & poſtea aliquot ſimiles caſus in praxi vidi. Quamdiu vero ſcirrhus benignus eſt, dolores non ſunt aſſidui, ſed per intervalla tantum recrudeſcunt; & in talis morbi initio tantum moleſtiam percipiunt, ubi duriores vel copioſiores cibos ingurgitaverunt; poſtea, aucta ſcirrhi magnitudine, frequentius eadem mala redeunt.

Patet autem ſatis, ingeſta, impedito libero tranſitu, hic accumulata, diſtendendo inteſtina, dolorem facere poſſe; uti etiam dum mora corrumpuntur & acria facta irritant has partes. Simul etiam intelligitur, tanto diutius abſque jactura virium ferri poſſe tale malum, quo ſcirrhus hæſerit in loco magis diſtanti a pyloro, & contra. Tandem toties diſtractis per accumulatam materiam inteſtinis perit, vel maxime ſaltem debilitatur illorum actio in ingeſta, debita reſorptio chyli impeditur; unde tandem atrophia, & mors: niſi ſcirrhus, in cancrum degenerans, aut nova inflammatio inteſtinorum a compreſſione aut diſtractione nata, citius morbo finem fecerit.

§. 974.

§. 974. **M**Edicamenta parum valent, quæcumque demum ſint; victus ſit (966.). Sic fertur diu, ſine magno malo.

Quam difficile ſit ſcirrhum curare etiam in illis locis, ubi manubus acceſſus datur, ubi fomenta ſuffimigia &c. directe loco affecto applicari poſſunt, antea dictum fuit ad §. 490. unde facile patet, parum hic ſperandum eſſe a remediis etiam decantatiſſimis. Si enim incipiens hic naſci ſcirrhus tepore blando corporis interni, ſaliva, ſucco pancreatico, bile utraque huc derivatis continuo, agitatione perpetua per morum diaphragmatis & muſculorum abdominalium, reſolvi non potuerit, quid ſperandum erit a remediis? Chemici quidam jactaverunt ſe poſſe arcanis ſuis ſcirrhos diſſolvere, ſed experimentum artis ſuæ incaſſum fecerunt in ſcirrhis partium externarum. Hinc nihil ſupereſt niſi ut tolerabile reddatur malum, quod tolli nequit. Verum ſcirrhus inteſtinorum imprimis ideo moleſtus eſt, quia arctando inteſtinum contentis præcludit liberam viam; hinc ſi dilutiſſima tantum ſumantur & molliſſima alimenta, hoc præcaventur: ſimilis ergo victus hic convenit, ac laudatus fuit ad §. 966.

§. 975. **S**I autem ſcirrhus ille hoc loco conceptus per cauſas (492. 495.), ſignis (497. 498.) cognoſcitur, tum vero miſerrimus rerum ſtatus, & immedicabilis cernitur: qui intelligi poteſt ex (498.) collatis cum natura, functione, nervoſa textura inteſtini: maxime autem dyſenteria acerrima, aſſidua, rebellis, cuncta, per quæ vadit, exurens, erodens, conſumens, cum convulſionibus acerrimis, doloribus omni patientia majoribus, fixis, diuturnis, donec tandem mors unico ſit miſeriæ ſolatio.

Quænam cauſæ ſint, quæ ſcirrhum in cancrum convertunt, ad numeros hic citatos, dictum fuit, ſimulque recenſita ſunt peſſima mala, quæ a Cancro fiunt in partibus externis, ubi hæc omnia oculis luſtrari poſſint. Si jam cogiremus, ichorem cancroſum, qui cutim vicinam erodit, & qui linteamina applicata inſtar aquæ ſtygiæ deſtruit, in inteſtini cavum depluere, facile concipimus, quam horrenda debeant ſequi mala, nulla arte ſuperabilia, & ſola morte terminanda.

§. 976. **S**I ſimulac ſcirrhi præſentia noſcitur (972.) tractatur methodo (974.), hoc malum (975.) multum cavetur. Sed ſi, ad id ſuperandum, acria (490. num. 3. 495. 502.) applicata imprudenter, maxime per valida purgantia, tum cancer illic oritur, ſævitque: tum autem potus ex ſolo lactis recentis ſero; victus ex juſculis farinoſis, carnoſisve ſolis cum vitellis ovi; clyſmata blandiſſima ex ſolo decocto ſeminum lini, foliorum ſolani officinarum, vel capitum papav. alb., injicienda; medicamenta ſummopere demulcentia, anodyna, leniter opiata, non facile in acre tranſeuntia, danda.

Si per ſigna ante enumerata ſcirrhum adeſſe cognoſcitur, nihil ſupereſt, niſi ut vitentur omnia, quæ ſcirrhum in Cancrum convertere poſſunt, de quibus videantur illa, quæ in Cancri hiſtoria dicta ſunt. Solent autem ſæpe ægri, gravans illud pondus in abdomine dudum jam experti, urgere medicos, ut purgantibus datis expellatur illud moleſtum; & dum prudentiores medici illis morem gerere nolunt, ad obvios quosvis agyrtas confugiunt, qui acerrimis ſolent uti purgantibus, uti & emeticis violentiſſimis; tuncque per uſum horum remediorum idem fit, ac ſi quis ſcirrhum jam antiquum, & brevi cancroſum futurum, manubus rudiſſime perfricaret. Ubi tale malum jam adeſt, ſatis patet, nullam ſupereſſe medelam, ſolam curam palliativam locum habere, quæ mitigando ſymptomata morbum lenit. Omnia ergo, quæ ingeruntur, adeo blanda eſſe debent, ut oculo inſtillata nullum dolorem facerent; ſimulque talia, ut calore corporis non facile degenerent in acrimoniam etiam leviſſimam. Aqua pura optima foret pro potu, vel & ſerum lactis tenuiſſimum & recens; dumque il-

lo

Digitized by Google

lo utuntur tales ægri, ſubinde acidum abſorbentia, in tenuiſſimum pollinem tritâ, dare convenit, ut ſi forte illud aceſcere inciperet in primis viis, ſtatim enervaretur hæc acrimonia. Vitellus ovi, qui crudo vulneri ſi illinatur, nullum dolorem excitat, una cum carnium juſculis & farinoſis molliſſimis pariter ob eandem rationem conveniunt. Ut autem acer ichor in inteſtina depluens enervetur, clysmata molliſſima una cum anodynis injiciuntur; ſic enim & diluitur illa acrimonia, & inteſtinorum latera blanda tali mucagine obducta defenduntur. Interno uſu ſimilia conveniunt, additis opiatis, ut ſævus dolor leniatur: de quorum uſu videantur illa, quæ ad §. 202. & 229. habentur.

Videtur autem *Trallianus* (*Lib.* 8. *cap.* 8. *pag.* 433.) cancrum inteſtinorum obſervaſſe, & dyſenteriam peſſimam inde natam; ſic enim habet: *Si inteſtina ulcus aut inflammatio quædam obſideat, hæ notæ præcedunt. Inter initia morbi cruenta, dein ſanioſa excernuntur: multis primo ramenta, poſtea pinguia deſcendunt, & ſi malignus fuerit affectus, fæculenta fœdi odoris: poſtremo ubi in cancrum jam degeneraverit, varia excrementa, & nigra, cum quibuſdam putridarum carnium particulis per alvum redduntur. Quin etiam febris cum multa ſiti comitatur; nec non cibi faſtidium, unde corpus emarceſcit: tormina quoque cum ſonitu inteſtina exercent, dolorque ingens & vigiliæ ægrum infeſtant.* Quæ deſcriptio ſatis convenit illis, quæ in miſeris talibus ægris obſervantur. Cancrum in inteſtino colo ſe vidiſſe, teſtatur *Petrus Salius Diverſus* (*De Affectibus Particularibus cap.* 11. *p.* 280.), a quo miſer homo per plures menſes cruciatus tandem iliacus factus perierat.

§. 977. Hinc demum liquet, cur practicis toties occurrant dolores œſophagi, oris ventriculi, hepatis, lienis, pancreatis, inteſtini Ilei, inteſtini Coli, adeo ſævi, fixi, pertinaces, intolerabiles, inſuperabiles? quod in omni Ileo vero ſit ſemper cauſa phyſica tranſitum contentorum per inteſtinum abſolute impediens, quæcunque demum hæc fuerit, ſive in ipſa ſcilicet inteſtini fabrica male affecta, ſive in materie quadam cavum occupante, quæ multiplex quidem deprehenſa fuit? item quam ſit multiplex, miraque omni modo, dyſenteria? quam male in hujusmodi malis ſæpe accuſetur acrimonia quædam hectica humorum ſingularis, & contra eam fictam dentur nocentia medicamenta? quanta ſit prudentia opus Medico daturo purgans in magno dolore illarum partium? quænam ſæpe ſit illa poſt hæc in nonnullis ſequens, immedicabilis hypercatharſis? quam varia remedia, & methodus medendi requirantur ad dyſenterias curandas? quam vanum, fallax, & damnoſum ſit, ad has commendare unum, qualecunque demum ſit, medicamentum proprium? aut unam univerſalem medendi methodum? Et infinita ſimilia.

Omnes, qui in luculenta praxi verſantur, noverunt, toties occurrere difficillima illa mala, quæ ægris moleſtiam ſummam, medicis tædium parant, dum diverſis methodis tentantes hos morbos nihil proficiunt. Antea ad §. 797., ubi de angina ſcirrhoſa agebatur, patuit, œſophagum ſcirrhoſum redditum, vel & a vicinis tumoribus ſimilibus compreſſum, ſenſim ſic anguſtari, ut tandem nihil cibi vel potus tranſmittere poſſit, ſicque lenta & miſerrima mors ſequatur. Frequenter ſatis occurrunt cardialgiæ moleſtiſſimæ ad omnia remedia rebelles, lenientibus ſolis aliquod levamen præbentibus. Miram autem diverſitatem in his doloribus practica obſervata docuerunt. Vidi qui commode ſe haberent ventriculo vacuo, ſed una alterave hora poſt paſtum miſerrime torquebantur per tres quatuorve horas; dein iterum ceſſabat dolor, vel ſaltem minuebatur multum. E contra alios novi ægros, qui vacuo ventriculo ſe pejus habebant. Vidi mulieres, quæ peſſima cardialgia quotidie fere corripiebantur; ubi vero gravidis diſtendi inciperet abdomen, liberæ erant ab hoc dolore, qui poſt puerperium redibat denuo. Verum notum eſt,

ven-

Digitized by Google

ventriculum mutare ſitum ſuum dum plenus eſt, & in gravidis pleraque viſcera abdominalia ab utero tumente moventur loco. An tunc tumor talis ſcirrhoſus pondere ſuo minus premit vel diſtrahit partes vicinas, vel illas quibus cohæret, dum ab utero aſſurgente ſuſtinetur, & ſimile quid contingit in quibusdam ventriculo repleto? Forte illud non penitus improbabile videbitur. Si vero conſideremus illa, quæ cadaverum ſectiones docuerunt, invenimus, ſcirrhoſos tumores, ulcera cancroſa, pertinaciſſimorum talium dolorum cauſas fuiſſe. In cadavere hominis, qui per ſex fere annos dolore cardiæ laboraverat, inveniebatur tumor ingens, magnam partem cavi thoracis implens, una cum œſophago tranſiens per diaphragma, & pone partem poſteriorem ventriculi porrectus ad pylorum usque, utrumque ventriculi orificium comprimens. Adeo autem durus erat ille tumor, ut cultello vix diſcindi potuerit (*Medical Eſſays Vol. 3. num. 26. pag. 356.*). In cadavere phthiſici juvenis, qui inſigni ardore ſupra ſiniſtrum ventriculi orificium, omnia remedia eludente, laboraverat, invenit *Celeberrimus Heiſterus* (*Acta Phyſico-Medica Academ. natur. curioſor. T. 1. p. 392.*) in œſophago duos pollices ſupra diaphragma foramen pollicis latitudine, oris nigricantibus undique cinctum. His ſimilia in Scirrhi hiſtoria ad §. 484. habentur. Verum & illa, quæ de morbis inflammatoriis viſcerum hactenus dicta ſunt, demonſtrant, & in his ſcirrhos naſci: ideoque merito peritos medicos in doloribus chronicis abdominalibus talem cauſam ſuſpicari, & cavere ne imprudenti medela exaſperent hos morbos.

Quod in omni Ileo vero &c. *Sydenhamus*, uti ad §. 959. dictum fuit, tunc tantum Iliacam paſſionem proprie vocandam eſſe voluit, ubi a tumultuante febre in ventriculum & inteſtina proxima deponerentur acres humores: quando autem a fæcibus induratis aliisve ſimilibus cauſis ortum duceret morbus, tunc affectionem iliacam notham dixit. Verum ex illis, quæ ad §. 960. allegata fuerunt, patuit, *Hippocratem* & *Galenum* ileum vocaſſe inteſtinorum inflammationem, quæ ita claudit cavum, ut nihil tranſmitti poſſit, adeoque hæc definitio potius retinenda videtur. Hæc jam obturatio tubi inteſtinalis poterit fieri vel ab ipſa fabrica inteſtini tumente; vel a tumore quocumque latera inteſtini comprimente; vel & a materia immeabili in cavo inteſtini collecta; ſi tunc in tali caſu inflammatio accedat, morbus vocabitur Ileus.

Tumores inflammatorios, ſuppuratorios, ſcirrhoſos, cartilagineas indurationes inteſtinorum, hunc morbum producere poſſe ſatis conſtat ex illis, quæ hactenus dicta ſunt. Verum & diverſa materia inteſtinis infarcta deprehenſa fuit. In quibusdam hominibus, ſedentariam vitam agentibus, & craſſa edulia, non facile ſubigenda, ingerentibus, imprimis ſi inertior ſimul bilis fuerit, in inteſtino duodeno, quod ſatis contractum eſt, & valvulas copioſas habet, accumulatur talis materies, quæ, expreſſo liquido, indureſcit, obturat inteſtini cavum, & dein ileum producit: qualem caſum vidi, & ex *Helmontio* ad §. 960. ſimile exemplum habetur. Vidi in virgine, quæ pruna copioſa comederat, ſimulque omnia oſſicula deglutiverat, hunc morbum natum fuiſſe; a quo tamen feliciter evaſit, per alvum excreta incredibili copia horum. Similis caſus & apud *Bonetum* (*Sepulchret. ſive Anatom. Practic. Libro 3. Section 14. Obſerv. 17. pag. 222.*) legitur, ſed infauſti eventus: ibi enim ceraſorum & prunorum nuclei, imprudenter deglutiti, poſt ſummas miſerias integro triennio toleratas, mortem fecerant. In puella duodecim annorum deglutitum pruni oſſiculum, cruſta calculoſa obductum, ano excretum fuit poſt ſexennium, poſtquam pariter graves & diuturnas moleſtias produxerat (*Medical Eſſays Tom. 1. num. 32. p. 301.*), & dolores colicos acerrimos. Verum hæc obſtacula in inteſtinis nata ab ingeſtis pendebant. Sed & mucus, naturaliter obducens inteſtinorum latera, collectus, inſpiſſatus, inteſtini cavum obturare potuit, uti conſtat ex binis *Fernelii* obſervationibus ad §. 719. recenſitis. Hoc tamen videtur conſtare practicis experimentis, talia obſtacula, in craſſis inteſtinis hærentia, diu-

diutius tolerari, quam ſi in tenuibus eadem forent; neque Ileum producere, niſi inflammatio acceſſerit.

ITEM QUAM MULTIPLEX, MIRAQUE OMNI MODO, DYSENTERIA? Antea ad §. 721. dictum fuit, tunc dyſenteriam vocari morbum, dum alvi fluxum moleſta comitantur tormina, & teneſmus adeſt frequens deponendi alvum, cum dolore ſatis acri. Omnis ergo acrimonia rodens & irritans inteſtina, ſive ab ingeſtis nata, ſive ab humoribus bilioſis, atrabilariis, ichoroſis, cancroſis, in inteſtina derivatis, poterit dyſenteriam facere. Unde ſatis apparet, quam multiplex dyſenteria ſit, quoad cauſas, unde producitur. Verum & mira ſæpe talis cauſæ invenitur ſubtilitas, contagio communicato inficiens ſanos. Antea ad §. 722. dictum fuit, medicum, dum moribundi dyſenterici fæces alvinas examinat, ilico in eundem morbum delapſum fuiſſe; multoſque ſibi hunc morbum contraxiſſe, dum linteamina, dyſentericorum fæcibus conſpurcata, mundarent. Integri quandoque exercitus hoc morbo corripiuntur. Verum quidem eſt, quandoque in potu communi latere poſſe ſtimulos ſalinos, vitriolicos, arſenicales, &c.; aliquando & ſemi corrupti & ſuffocati frumenti fracedinem hunc morbum produxiſſe, dum pane inde confecto veſci coguntur milites, uti & crudorum fructuum imprudentem ingurgitationem, conſtat: Interim tamen obſervaverunt Medici Caſtrenſes, quandoque dyſenteriam graſſari, licet cauſæ procatarcticæ non adfuerint manifeſtæ, ſed lateat infeſti ſtimuli natura: tunc ſæpe in ipſo morbi initio ilico proſternuntur vires, non a copia excretæ materiæ exhauſto corpore, ſed venenata quaſi vi ſuſcepti miaſmatis morboſi, deleto omni robore in ſaniſſimis etiam paulo ante hominibus.

QUAM MALE IN HUJUSMODI MALIS &c. Notum eſt in febribus hecticis, tabeſcente ſenſim corpore, multum boni exſpectari a diæta lactea, & equitatione. Verum ſi Cancroſum ulcus in ventriculo, inteſtiniſve lateat, & ſenſim corpus doloribus contabeſcat, a motu equitationis irritabitur tale malum. Imo & lac, cum duras fæces alvinas producere poſſit, tunc non conveniet, licet adeo blandum ſit & utile. Dum in tali caſu putridiſſima per alvum exeunt, ſi tunc acidis acrioribus quis tentaret oppugnare hanc putredinem, exaſperaret peſſime dolentem partem.

QUANTA SIT PRUDENTIA OPUS &c. Sæpe enim ſolent accuſari acres humores, vel fæces accumulatæ, ac ſi ab his ſemper penderent omnes abdominis dolores; unde imperiti credunt, nihil magis conducere, quam purgante dato expellere illud noxium. Verum ſi inflammationis ſigna talem dolorem comitentur, patuit ex antedictis, quanto cum diſcrimine daretur purgans, antequam per venæ ſectionem, & alia idonea remedia, proſpectum fuerit inflammationi. In chronicis autem doloribus abdominalibus pariter magna cautela opus eſt; ſæpe enim a ſcirrho fiunt, qui acrioribus purgantibus irritatus facile in Cancrum degenerat.

QUÆNAM SÆPE SIT ILLA &c. Hypercatharſis dicitur purgatio immodica per alvum poſt medicamentum purgans exhibitum. Apud Veteres medicos, quibus acerrima purgantia in uſu erant, ut Helleborus, Elaterium, grana cnidia, Euphorbium & ſimilia, frequentius contigit hypercatharſis, unde in Epidemicis (*Epidem. Lib.* 5. *Textu* 13. & 29. *Tom.* 9. *pag.* 337. & 343.) tales caſus recenſentur; & in Aphoriſmis (*Aphor.* 4. *Sect.* 5. & 41. *Section* 7. *ibidem. pagina* 196. & 313.) monetur malum ſignum eſſe, ſi ſingultus, aut convulſio, hypercatharſin ſequerentur; exhauſto nempe corpore per nimis validam & diuturnam alvi evacuationem. Verum in hoc caſu ſolet fieri, dum ſcirrhus, jam in Cancrum degenerare paratus, purgantibus irritatur, & acrem ſaniem ſtillans continuo rodit & irritat inteſtina, unde pergit alvus fluere, donec moriantur.

QUAM VARIA REMEDIA ET METHODUS &c. Paulo ante dictum fuit, quam multiplex ſit dyſenteria; unde facile patet pro varietate cauſæ etiam diverſitatem medelæ requiri. Si ab acri & ſemiputrida bile ortum duxerit, valent illa, quæ ſur-

ſurſum aut deorſum evacuant, modo viſcera firma ſint & integra: Si hac ſponte vel per artem evacuata, cruda & excoriata inteſtina pergant moleſtum tenesmum alvi deponendæ excitare, molliſſima decocta, bolus armena, terræ ſigillatæ, & ſimilia, quæ demulcendo agunt, optatum præſtant effectum; & imprimis opiata, quæ pulcherrime tunc proſunt dolorem ſopiendo. Quandoque & venæ ſectio & cura antiphlogiſtica requiritur, ſi ſimul adſit inflammatio. Si tabefactum in morbis chronicis hepar acrem ichorem in inteſtina demittat, vomitorium datum ſæpe lethalem hypercatharſin inducit. Si a Cancri, in viſceribus hærentis, ſanie dyſenteria fit, ſola curatio palliativa & demulcens prodeſt, dum a purgantibus exaſperatur inſanabile malum. Si a dyſenterici moribundi fœtore ſanus inficiatur, & a putrido miaſmate ſuſcepto omnes vires ilico proſternantur, vinum rhenanum, acetum ſimplex, vel & medicatum aromatibus penetrabiliſſimis, efficacem medelam præſtat; imo & acetum, aqua dilutum, clysmate injectum profuiſſe viſum fuit; uti & ſerum-lactis, acidulum jam, larga copia potatum, & forma clysmatis adhibitum. Contra vero dum in debilibus infantibus ab acida acrimonia in inteſtinis hærente dyſenteria naſcitur, præcipua medela petitur ab illis, quæ acidum abſorbendi & enervandi vim habent. Patet ergo, nullum ſpecificum & univerſale remedium haberi ad omnes dyſenterias, atque methodum curandi legitimam tantum deduci poſſe ex intellectu cauſæ, adeoque & illam neceſſario variam eſſe debere.

FINIS TOMI QUARTI.

Digitized by Google

005673778

Digitized by Google